CONSTANȚA BĂRBOI, SILVESTRU BOATCĂ,
DORINA MĂRGINEANȚU, PAVEL PETROMAN, MARIETA POPESCU

DICȚIONAR ANTOLOGIC de ISTORICI, CRITICI LITERARI, ESEIȘTI, OAMENI DE CULTURĂ, PUBLICAȚII LITERARE

pentru gimnaziu, liceu, capacitate, bacalaureat, olimpiade și admitere în facultăți

NICULESCU

Despre carte

- *Dicționarul antologic de literatură română – istorici, critici literari, eseiști, memorialiști, folcloriști, oameni de cultură, publiciști* – cuprinde 138 de articole și peste 2000 de aprecieri critice.
- Aflat la a doua ediție, *Dicționarul*, pe lângă prevederile Programelor de limba și literatura română aprobate de Ministerul Educației Naționale, ale manualelor școlare în curs, pentru învățământul primar, gimnazial, liceal, include și personalități care au avut o contribuție deosebită în definirea spiritualității românești: Aron Pumnul, Iosif Vulcan, Gheorghe Lazăr, Timotei Cipariu, Petru Comarnescu, Petre Pandrea, Vasile Pârvan, A.D. Xenopol etc.
- S-a urmărit sincronizarea activității personalităților prezentate cu momentele culturii și literaturii universale.
- Lucrarea reprezintă o încercare de sintetizare a informației largi despre cultura română, expusă didactic, sensibil științific.

Despre autori

Autorii *Dicționarului* de față sunt cadre didactice care predau limba și literatura română în liceele din București și Timișoara, având o bogată experiență de peste 35 de ani.

Au participat la elaborarea Programelor școlare de limba și literatura română, a manualelor școlare, ca autori, referenți, au elaborat lucrări metodice, de specialitate pentru elevi și profesori, care s-au bucurat de aprecieri generale și care au apărut în mai multe ediții.

În intenția de a veni în sprijinul elevilor și cadrelor didactice, pentru dobândirea unor performanțe superioare, autorii sunt convinși de utilitatea unei asemenea cărți în biblioteca tuturor, indiferent de vârstă și profesie, din țară sau din afara granițelor țării – interesați de cultura română.

CONSTANȚA BĂRBOI
prof. dr.
SILVESTRU BOATCĂ
prof.
DORINA MĂRGINEANȚU
prof.
PAVEL PETROMAN
prof. dr.
MARIETA POPESCU
prof.

DICȚIONAR ANTOLOGIC DE ISTORICI, CRITICI LITERARI, ESEIȘTI, OAMENI DE CULTURĂ, PUBLICAȚII LITERARE

pentru gimnaziu, liceu, capacitate, bacalaureat și admitere în facultăți

Coordonare: Constanța Bărboi
Rodica Chiriacescu

NICULESCU

Adresa: 78182 – Bucureşti, Sector 1,
Str. Octav Cocărăscu 79, Tel/Fax 666.72.13
Corectură: Flori Constantinescu
Procesare computerizată: TOP-GAL SRL
Tipărit în România
ISBN 973-568-240-0

Tiparul executat la
S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel: 210.51.90; 210.58.33 Fax: 315.06.13

ARGUMENT

Conceput ca un instrument necesar de informare, de studiu individual şi la clasă – pentru elevii de gimnaziu şi liceu -, **Dicţionarul** cuprinde 125 de articole dedicate personalităţilor culturii române – eseişti, memorialişti, istorici şi critici literari, – de la începuturi şi până în prezent, publicaţiilor literare.

1. Selecţia a fost efectuată pe baza *Programei de limba şi literatura română*, a manualelor şcolare pentru învăţământul gimnazial şi liceal. **Dicţionarul** se constituie astfel într-un util instrument de pregătire pentru elevi în vederea examenelor de capacitate, bacalaureat, admitere în învăţământul superior, concursuri şcolare, de informare a cadrelor didactice în vederea susţinerii examenelor de grade, a diverselor concursuri pentru ocuparea de posturi, ori în activitatea la catedră.

2. **Dicţionarul** surprinde, datorită personalităţilor incluse, cele mai importante momente ale evoluţiei culturii şi literaturii române, cu rol deosebit pentru înţelegerea fenomenului literar românesc, în sincronizarea lui cu universalul. Nu întâmplător, **Dicţionarul** se deschide, simbolic, cu articolul dedicat Academiei Române – cel mai înalt for ştiinţific din România.

3. În elaborarea articolelor – ordonate alfabetic -, informaţia a fost prezentată potrivit următoarei structuri: **Viaţa şi activitatea; Opera; Repere asupra operei; Aprecieri critice,** aprecieri ce completează atât datele biografice, cât şi pe cele de interpretare a operei, oferind largi posibilităţi de informare, în funcţie de interesele imediate sau de perspectivă, ale cititorului.

4. **Dicţionarul** a acordat, în prezentarea personaliţătilor, un spaţiu corespunzător contribuţiei fiecăruia la valorile spiritualităţii româneşti, insistându-se, desigur, asupra marilor clasici, literaturii interbelice, surprinzând, în egală măsură, şi fenomenul literar contemporan. **Dicţionarul** include şi personalităţi care, deşi mai puţin legate de activitatea literară propiu-zisă, au avut o deosebită contribuţie la definirea spiritualităţii româneşti: A. Pumnul, Iosif Vulcan, Gh. Lazăr, T. Cipariu, P. Comarnescu, P. Pandrea, V. Pârvan, N. Steinhardt, A. D. Xenopol, Lazăr Şăineanu, Mircea Vulcănescu etc. şi a căror prezenţă o considerăm absolut necesară pentru îmbogăţirea şi lărgirea orizontului cultural al elevilor, pentru informarea cât mai completă a publicului larg ce va consulta lucrarea noastră.

5. **Dicţionarul** cuprinde pentru prima dată şi nume de cadre didactice, autori de manuale şcolare de limba şi literatura română pentru învăţământul liceal, care au propus de-a lungul a aproape douăzeci de ani formule moderne, prin informaţia şi viziunea pedagogică – didactică.

6. **Dicţionarul** cuprinde aproximativ 2000 de aprecieri critice despre personalităţile prezentate, de către alte personalităţi – unele prezente în dicţionar, altele, din lipsă de spaţiu, reţinute doar în acest context – completând astfel portretul intelectual, spiritual al celui prezentat şi nu numai.

7. **Dicţionarul** include şi nouă articole despre reviste literare care au avut un rol însemnat în orientarea creaţiei literare române pe anumite direcţii principale.

8. **Dicţionarul** cuprinde, în final, un glosar de termeni de istorie şi teorie literară, necesari studiului literaturii, exemplificările aduse încadrând fenomenul literar românesc în contextul mai larg al literaturii universale (108 termeni).

9. Tabelul sinoptic privind evoluţia istoriei şi criticii noastre literare de la T. Maiorescu la G. Călinescu.

10. **Dicţionarul** cuprinde un indice alfabetic şi o bibliografie generală.

11. Setul de întrebări care închide **Dicţionarul** vine în ajutorul elevilor atât pentru sistematizarea informaţiei, cât şi pentru evaluarea cunoştinţelor.

10. **Dicţionarul** de faţă va fi continuat de un al treilea volum, ce cuprinde **poeţi** şi **dramaturgi** români şi care, împreună cu **Dicţionarul de personaje literare, Dicţionarul de prozatori**, vor reprezenta utile şi necesare instrumente de studiu a literaturii române în gimnaziu şi liceu, pentru studenţii din facultăţile de profil, pentru iubitorii de literatură română.

Autorii mulţumesc călduros *Editurii Niculescu* – doamnei director Mihaela Niculescu şi domnului Cristian Niculescu – pentru susţinerea iniţiativelor şi eforturilor autorilor ca şi această lucrare să vadă lumina tiparului. Mulţumesc tuturor celor care au contribuit la pregătirea lucrării pentru tipar şi tipărirea ei, Doamnei Cecilia Simion - redactorul şef al Editurii Niculescu pentru colaborarea deosebită. Mulţumim celor care au realizat procesarea computerizată, corectura, coperţile lucrării.

Având în vedere complexitatea unei asemenea lucrări, autorii rămân deschişi eventualelor observaţii şi propuneri.

ACADEMIA ROMÂNĂ

A.R. reprezintă cel mai înalt for de ştiinţă şi de cultură din ţara noastră, similar cu alte ţări. Începuturile ei se leagă de înfiinţarea *Societăţii Literare Române*, la 1 aprilie 1866; transformată, în 1867, în *Societatea Academică Română*, iar în 1879, în *Academia Română*.

Iată şi datele la care s-au înfiinţat principalele academii din Europa: 1635 – *Academia Franceză*; 1703 – *Academia de arte din Berlin*; 1704 – *Academia de arte frumoase din Viena*; 1713 – *Academia Spaniolă*; 1725 – *Academia de ştiinţe din Petersburg*; 1739 – *Academia de ştiinţe din Suedia*; 1744 – *Academia regală de ştiinţe a Prusiei*; 1768 – *Academia regală din Londra*; 1772 – *Academia regală a Belgiei*; 1825 – *Academia de ştiinţe din Olanda*; 1831 – *Academia de ştiinţe din Ungaria*; 1846 – *Academia imperială din Viena*.

La origine, Academia a fost o şcoală filozofică, fondată de Platon (427 – 347 î.H.) la Atena, în 387 î.H. Este cunoscută ca vechime şi autoritate ştiinţifică *Academia platonică din Florenţa*, organizată tot ca şcoală filozofică (1454–1521) de umanistul italian Marsilio Ficino (1433–1499), în cadrul căreia membrii ei comentau şi editau operele lui Platon.

A.R. a fost precedată, pe parcursul istoriei, de o serie de instituţii, de societăţi şi asociaţii cu nume de *Academie*, dintre care menţionam:

ACADEMIA VASILIANĂ – organizată ca şcoală superioară de limba slavonă şi greacă, întemeiată în jurul anului 1640, la Mânăstirea „Trei Ierarhi“ din Iaşi, de către domnul Moldovei, Vasile Lupu, având concursul mitropolitului Petre Movilă şi care, ulterior, a devenit şcoală grecească. Cunoscută şi sub numele de *Şcoala mare domnească* îşi încetează activitatea în 1821.

ACADEMIA DOMNEASCĂ DIN BUCUREŞTI, organizată ca şcoală superioară domnească (1694–1821); înfiinţată de Constantin Brâncoveanu; a devenit un important centru de cultură greacă, funcţionând la Mânăstirea „Sfântu Sava“ şi apoi la „Schitu Măgureanu“. Academia Domnească de la „Sf. Sava“ a marcat începutul renaşterii studiilor de învăţământ superior, potrivit programei Universităţii din Padova, universitate de veche tradiţie umanistă. În august 1707, apelând la experienţa patriarhului Ierusalimului, Hrisant Nottara, C. Brâncoveanu, reorganizează Academia Domnească, fixând norme profesorilor. În 1818, Gh. Lazăr a organizat aici prima şcoală în limba română – *Şcoala de la „Sf. Sava“*.

ACADEMIA MIHĂILEANĂ (1835–1848), a fost prima şcoală superioară românească din Moldova, organizată la Iaşi, sub domnia lui Mihai Sturdza, de către

Gh. Asachi. Printre profesori s-au aflat Dimitrie Asachi (arhitectură, matematică); Ion Ghica (mineralogie, economie politică, ştiinţe matematice); Dimitrie Gusti (bibliotecar, geografie, limba română); Mihail Kogălniceanu (istorie naţională) etc.

După Revoluţia de la 1848, funcţionează până în 1860, când cursurile facultăţilor vor trece în cadrul Universităţii, Academia continuând sub forma *Colegiului Naţional*, mai târziu, *Liceul Naţional.*

O importanţă deosebită au avut-o unele societăţi şi asociaţii care au precedat înfiinţarea Academiei, dintre care menţionăm: ASOCIAŢIA TRANSILVĂNEANĂ PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ Şi CULTURA POPORULUI ROMÂN (A.S.T.R.A.) 23 oct./4nov. 1861, Sibiu, considerată de Timotei Cipariu „un stâlp înfipt în pământul strămoşesc al românilor, pentru viitorul românilor", şi care în discursul de inaugurare afirma: „E un testimoniu al vieţii româneşti şi o protestaţiune mai solemnă decât jurământul, că naţiunea română nu vrea şi nu va suferi niciodată ca să apună din seria naţiunilor ca naţiune română, că nu vrea şi nu va suferi niciodată batjocura ca să se lepede de al său nume şi de a sa limbă în favoarea celei mai culte naţiuni şi limbi din lume...... Dar Românul ca naţiune, pe care 17 secoli l-au strâmbat la pământ într-adevăr ci nu l-au frânt, nici l-au smuls din rădăcini, chiar să mai treacă peste el de 17 ori câte 17 secoli tot român va rămâne".

Statutele asociaţiei au fost elaborate de T. Cipariu, G. Bariţiu, A. Şaguna. Asociaţia a desfăşurat o importantă activitate în direcţia răspândirii culturii, a făuririi unităţii naţionale şi de promovare a folclorului, a literaturii. A acordat burse pentru studenţii merituoşi.

SOCIETATEA JUNIMEA, înfiinţată în octombrie 1863 la Iaşi, cu un caracter literar, ştiinţific, iniţiatoare a unei puternice mişcări ce va avea o contribuţie deosebită la dezvoltarea culturii române. Mentorul său, Titu Maiorescu va statua un spirit modern în ceea ce priveşte cultura şi va impune scriitori valoroşi ca: M. Eminescu, I. Creangă, I. L. Caragiale, I. Slavici.

SOCIETATEA PENTRU CULTURA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ DIN BUCOVINA, înfiinţată pe 11/23 ian. 1865 la Cernăuţi. Între conducătorii societăţii, de menţionat Aron Pumnul şi I.G. Sbiera. A contribuit la răspândirea culturii române, a scriitorilor valoroşi: V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, I. L. Caragiale.

SOCIETATEA CULTURALĂ ATENEUL ROMÂN, organizată în 31 oct./12 nov. 1865 la Bucureşti. Între organizatori reţinem pe: C. Esarcu, Th. Aman, B. P. Hasdeu, Petre P. Carp etc. Înfiinţează un număr mai mare de filiale în toată ţara.

Mai pot fi amintite: *Societatea filosofică a neamului românesc în Mare Principatul Ardealului, Societatea pentru cultivarea limbii române, Societatea literară a medicilor şi naturaliştilor, Asociaţia literară a României.*

Începuturile SOCIETĂŢII LITERARE ROMÂNE, care va deveni forul ştiinţific naţional Academia Română, sunt legate de anul 1860, când Dimitrie Ghica, ministrul Cultelor, imediat după unirea celor două Principate Române sub Al. Ioan Cuza, va constitui o comisie din care făceau parte: A.T. Laurian, Ioan Maiorescu, Florian Aron, G. Sion, Al. Odobescu, având ca preşedinte pe A.T. Laurian. După mai multe încercări (1861, 1864), Societatea se va crea în 1866, sub ministeriatul lui C.A. Rosetti, având ca scop: „a da ţării într-un timp cât mai apropiat cele două mari colonate ale templului său literar, gramatica şi glosarul limbii" (s.n.). Ideea unităţii naţionale este reprezentată în memoriul adresat de C.A. Rosetti Consiliului de Miniştri. Societatea interesând: „nu numai pe românii din Principatele Unite, dar şi pe cei din provinciile dependente de puteri

străine". Locotenenţa domnească primind favorabil memoriul hotărăşte, prin Decretul de la 1 aprilie 1866, crearea *Societăţii literare române*, stabilind componenţa ei – din 21 membri – reprezentând toate ţinuturile româneşti: trei din Moldova, patru din Muntenia, trei din Ardeal, doi din Banat, doi din Maramureş şi Bucovina, trei din Basarabia şi doi din Macedonia.

Prin Decretul din 22 aprilie 1866 au fost numiţi membri titulari-fondatori: din Moldova: **V. Alecsandri,** scriitor, om politic; **Costache Negruzzi** scriitor; **Vasile Alexandrescu Urechia**, istoric, scriitor, om politic; din Muntenia: **I.H. Rădulescu**, om politic, scriitor; **August Treboniu Laurian**, lingvist şi istoric; **Constantin A. Rosetti**, scriitor, om politic; **Ioan C. Massim**, filolog; din Transilvania: **Timotei Cipariu**, scriitor; **Gavril Munteanu**, judecător; **George Bariţiu**, scriitor, om politic; din Banat: **Andrei Mocioiu**, jurist şi **Vincenţiu Babeş,** jurist, publicist; din Maramureş: **Iosif Hodoşiu**, istoric, om politic şi **Alexandru Roman**, publicist; din Bucovina: **Alexandru Hurmuzaki**, om politic şi publicist şi **Ambrasiu Dimitrivici**, apoi **Ion G. Sbiera**, publicist, istoric literar; din Basarabia: **Alexandru Hâjdeu**, scriitor şi profesor, **Constantin Stamate** scriitor şi traducător; **Ştefan Gonata**, cărturar şi om politic; **Ioan Străjescu**, publicist; din Macedonia: **Ioan D. Caragiani,** folclorist şi **Dimitrie Cozacovici**, istoric şi filozof. Acestora li se alătură, în 1867, **Titu Liviu Maiorescu,** critic literar, estetician, om politic şi **Nicolae Ionescu**, publicist şi om politic.

La 24 august/5 septembrie 1867 este aprobat Proiectul de statut al *Societăţii Academice Române*. La prima şedintă, 31 august/12 septembrie, au fost aleşi ca preşedinte I. Heliade Rădulescu, vicepreşedinte Timotei Cipariu, iar secretar, A. T. Laurian.

S-a hotărât ca Societatea să funcţioneze pe trei secţiuni: *istorie-arheologie, filologie-literatură şi ştiinţele naturii* (ce va fi creată în 1872); fiecare secţiune să aibă câte o revistă în care să fie publicate comunicările prezentate în şedinte. Primele comunicări au fost ale lui: Timotei Cipariu, despre istoria limbii şi I. H. Rădulescu, despre fazele unei limbi.

În 1867, se înfiinţează Biblioteca Academiei, iar în 1868, *Analele Societăţii Academiei Române*, volumul din 1868 conţinând actele de infiinţare ale Societăţii.

Pregătirea primei sesiuni şi desfăşurarea ei se constituie ca momente istorice de referinţă. Reţinem câteva afirmaţii din rostirile timpului (1/13 august 1867 la Bucureşti, în casa lui G. Gr. Ghica, de la intrarea în Cişmigiu).

V. A. Urechia: „... cât o limbă naţională va exista [...] va exista naţiunea. Disoluţiunea unui popor începe în ziua când datează disoluţiunea limbei, căci limba împarte pururea soarta poporului [...]. Limba noastră reflectă cerul, câmpiile înflorite şi munţii cărunţi: ea este ecoul care a repercutat şi repercutează ţipetele şi suspinele, dezmierdările şi uralele inimii şi ale geniului şi aspiraţiilor naţionale [...]. Ei bine, domnilor, limba iacă, ce tezaur, este şi va fi limba poporului român, oricâte servituţi şi vicisitudini au putut încovoia grumazul unora dintre noi.[...]"

Timotei Cipariu: „Sentimentul naţional s-a deşteptat în toată românimea. Naţiunea română a venit la cunoştinţa poziţiunii care i se cuvine între naţiunile Europei; ea va face toţi paşii cuveniţi pentru a ocupa această poziţiune cu demnitate. Naţiunea română de aici înainte va fi solidară pentru corpul întreg şi nu vor mai fi partide care să ne dezunească de la unul şi acelaşi scop solidar, cultura naţională."

G. Bariţiu: „... lucrările acestei Societăţi literare vor fi şi vor ramâne scutite de orice sistemă guvernamentală, în orice împrejurări de oricare înrâurinţă mai înaltă şi de toate valurile politice efemere, atât în localitatea sa, cât şi în fiecare dintre membrii săi".

În şedinţa din 1 august 1867, deci a fost inaugurată *Societatea literară română*, ce fusese înfiinţată la 1 aprilie 1866.

Societatea literară română convocată la Bucureşti prin Decretul domnesc din 2 iunie 1867, nr. 5041, se constituie potrivit art. X din Regulamentul provizoriu, din 1 aprilie 1866, în *Societatea Academică Română* „cu scopul de a lucra la înaintarea literelor şi a ştiinţelor între români". Articolul 11 prevedea: „Societatea Academică Română este şi rămâne corp independent în lucrările sale de orice natură". Şi se preciza: „Ea singură se constituie; ea îşi alege membrii, ea îşi administrează fondurile ce le are etc." Apoi se prevede împărţirea în cele trei secţiuni: literară-filologică; istorică-arheologică şi a ştiinţelor naturii.

În şedinţa din 26 august/7 septembrie 1868 (a VI-a şedinţă de lucru) se aprobă editarea *Analelor* Societăţii Academice Române, care urmau să publice pentru început documentele de fondare a Societăţii.

În 1869 sunt inaugurate discursurile de recepţie prin Alexandru Papiu-Ilarian; în şedinţa din 15/27 septembrie au fost aleşi ca membri de onoare ai Societăţii Academice Române: *Edgar Quinet* (1803–1875), filozof, poet, istoric şi om politic francez: *Giovenale Vegezzi, Ruscalla* (1799–1885), cunoscut filoromân; ziarist de renume european, luptător pentru drepturile naţiunilor subjugate; *Sava Popovici Barcianu* (1814–1879), preot paroh din Răşinari, cu merite deosebite în elaborarea dicţionarului şi a altor cărţi în limba română, ca membru corespondent al Societăţii Academice Române.

Primul membru de onoare al Societăţii Academice Române a fost primit, la propunerea lui I. H. Rădulescu, *CAROL I. de Hohenzollern-Sigmaringen.*

În şedinţa din 11/23 septembrie 1869 se numeşte o comisie formată din: *Al. Papiu-Ilarian* şi *Al. Roman* pentru organizarea Bibliotecii Societăţii.

La 15/27 septembrie 1869, va avea loc prima şedinţă a secţiunii istorice, sub preşedinţia lui M. Kogălniceanu; din secţiune mai făceau parte: G. Bariţiu, Al. Papiu-Ilarian, N. Ionescu,Vincenţiu Babeş şi I. Hodoşiu.

La 27 martie/10 aprilie 1879, Societatea Academică a fost declarată, prin înalt decret semnat de domnitorul Carol I, *„institut naţional"* cu denumirea de **A.R.**, păstrându-şi independenţa „în lucrări de orice natură", fiind excluse orice fel de ingerinţe guvernamentale sau de ordin politic. Cu această ocazie s-a realizat nu numai o simplă schimbare de titulatură, dar şi de lărgire a preocupărilor: „cultura limbii şi istoriei naţionale, a literelor, a ştiinţelor şi fenomenelor artei."

Atenţia **A.R.**, în anii ce-au urmat s-a concentrat asupra întocmirii *Dicţionarului tezaur,* activitate care se continuă şi astăzi. O mare importanţă s-a acordat lucrării monumentale a lui B.P. Hasdeu. *Etymologicum Magnum Romaniae*, a glosarului, a vocabularului şi a atlasului limbii române; unificarea ortografiei prin contribuţia lui *Sextil Puşcariu*; traducerea operelor clasicilor antichităţii, editarea operelor înaintaşilor, începând cu Dimitrie Cantemir, Dosoftei: extinderea cercetărilor istorice, arheologice (la Cucuteni, Adamclisi, Celmetum, Costeşti etc.); depistarea şi publicarea de documente, colecţia lui *Eudoxiu Hurmuzaki*; activitatea ştiinţifică în domeniul fizicii, chimiei, matematicii, astronomiei, geografiei şi geologiei, biologiei şi medicinei, ştiinţelor tehnice şi sociologice, psihologice, filozofice, în domeniile istoriei şi criticii literare, ale etnografiei şi folclorului.

S-au impus în ţară şi în străinătate, prin activitatea lor ştiinţifică, prin atitudinea faţă de marile valori şi realizări universale, **istoricii:** Al. Papiu-Ilarian

M. Kogălniceanu, George Bariţiu, Alexandru D. Xenopol, Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, Vasile Pârvan, Constantin C. Giurescu, Gh. I. Brătianu şi Constantin Daicoviciu; **filologii:** Timotei Cipariu, B.P. Hasdeu, Sextil Puşcariu, Ovid Densusianu, Alexandru Philippide, Iorgu Iordan, Alexandru Graur; **matematicienii:** Spiru Haret, Gheorghe Ţiţeica, Alexandru Ghica, Dimitrie Pompeiu, Simion Stoilov, Octav Onicescu, Grigore Moisil; **fizicienii:** Dragomir Hurmuzescu, Ştefan Procopiu, Eugen Bădărău, Horia Hulubei, Şerban Ţiţeica; **chimiştii:** Nicolae Teclu, Petru Poni, Constantin I. Istrate, Radu Cernătescu, Gheorghe Spacu; **medicii:** Pavel Vasici Ungureanu, Victor Babeş, Gheorghe Marinescu, Ioan Cantacuzino, Iacob Felix, Ştefan S. Nicolau, Constantin I. Parhon, George Emil Palade - medic american de origine română, laureat al premiului „Nobel", membru de onoare al **A.R.**; **geologii şi geografii:** Grigore Ştefănescu, Grigore Cobălcescu, Ludovic Mrazec, George Murgoci, Ion Simionescu, George Vâlsan, Simion Mehedinţi; **biologii:** Dimitrie Brândză, Grigore Antipa, Emil Racoviţă, Traian Săvulescu; **inginerii:** Anghel Saligny, Nicolae Vasilescu Karpen, Henri Coandă, George Gogu Constantinescu, Elie Carafoli; **economiştii şi sociologii:** Ion Ionescu de la Brad, Ion Ghica, Dionisie Pop Marţian, Petre S. Aurelian, Dimitrie Gusti, George Zane, Henri H. Stahl; **filozofii, psihologii, juriştii:** C. Rădulescu-Motru, Petre P. Negulescu, Mihail Ralea, Constantin Noica, Athanasie Joja, Dimitrie D. Roşca, Nicolae Titulescu; **scriitorii, istoricii şi criticii literari:** Ion Heliade Rădulescu, Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, I. L. Caragiale, Ion Creangă, Alexandru Odobescu, Ion Slavici, G. Coşbuc, O. Goga, Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, Eugen Ionescu, Mihail Sadoveanu, George Călinescu, Marin Preda, D. Panaitescu-Perpessicius, Şerban Cioculescu, E. Lovinescu, Elena Văcărescu, Mircea Eliade; **muzicienii:** George Enescu, Mihail Jora, Paul Constantinescu, Mihai Andricu, Sigismund Toduţă; **pictorii şi sculptorii:** Nicolae Grigorescu, Ştefan Luchian, George Pătraşcu, Ion Jalea, Vida Gheza.

Mulţi alţii (membri titulari, corespondenţi sau onorifici) şi-au înscris numele în istoria instituţiei pe care au onorat-o prin activitatea lor.

Menţionăm de asemenea, faptul că **A.R.** de-a lungul existenţei sale, a primit donaţii de la oameni politici, profesori, jurişti, medici, preoţi, reprezentanţi ai armatei, propietari, printre care menţionăm: Al. Ioan Cuza, bogătaşul Evanghelie Zappa, episcopul Dionisie Romano, omul politic Scarlat Rosetti, Elena Văcărescu, Vasile Alecsandri, generalii Gheorghe Adrian şi Constantin Herăscu Năsturel.

Au fost instituite premii: **Cuza** „pentru cel mai bun uvragiu ştiintific, scris în limba română"; **Zappa** pentru „încurajarea şi progresul limbii şi literaturii române"; **Gh. Lazar, I. H. Rădulescu, Constantin Herăscu-Năsturel, Vasile Alecsandri, Vasile Pârvan, Titulescu, Timotei Cipariu** etc.

Un rol deosebit l-au avut în organizarea şi îmbogăţirea Bibliotecii **A.R. Ion Bianu**, director timp de peste 50 de ani; generalul **Radu Rosetti**.

În 1989, **A.R.**, după o întrerupere de peste 11 ani, reintră în funcţiune ca unitate autonomă, cu personalitate juridică. În subordinea directă a **A.R.** se află: Casa oamenilor de ştiinţă, precum şi o parte din institutele de cercetare ştiinţifică.

Se aleg noi membri, se repun în drepturi membrii care pe parcurs au fost eliminaţi din viaţa academică, se reia tradiţia discursurilor şi se amplifică activitatea relaţiilor **A.R.**, realizându-şi astfel rolul ei de for ştiinţific naţional.

Sunt aleşi membri post-mortem ai **A.R.**: fiziologul **Nicolae Paulescu** (1869–1931), descoperitorul insulinei, autorul unei metode originale de extirpare a hipofizei, autorul tratatului de fiziologie medicală; **Ştefan Odobleja** (1902–1978), autorul primei variante a concepţiei cibernetice generalizate; **Virgil Madgearu** (1887–1940), economist şi sociolog; **Alexandru Bija** (1887–1971) fondatorul Grădinii Botanice din Cluj; **Constantin Brâncuşi** (1876–1957), autorul unor renumite lucrări de sculptură: *Pasărea Măiastră, Pasărea în spaţiu, Începutul lumii, Rugăciunea,* complexul statuar de la Tg. Jiu – *Poarta Sărutului, Masa tăcerii, Coloana fără sfârşit*; **Mircea Eliade** (1907–1986), filozof, scriitor, specialist în istoria religiilor şi mitologiei, orientalist, autor a numeroase eseuri, nuvele, romane; **Mircea Florian** (1888–1960), autorul unor erudite studii de filozofie universală; **Constantin Noica** (1909–1987), autorul unor lucrări de teorie a existenţei, a cunoaşterii, de logică, de cultură şi de istorie a filozofiei; **Ion Moraru** (1927–1985), medic; **Nichita Stănescu** (1933–1983), poet; **Marin Preda** (1922–1980), scriitor; **Petre Andrei** (1891–1941), om politic, filozof; **Dan Barbilian** (I. Barbu) (1895–1964), poet şi matematician; **Traian Lalescu** (1882–1929), matematician, unul dintre fondatorii teoriei ecuaţiilor integrale.

În 1991 au fost aleşi ca membri corespondenţi: **Eugen Simion, Marin Sorescu**, iar în anul 1993, membri plini.

Membri de onoare: **Ion Vlad** (1920–1992), sculptor român din Franţa; **Sela Michael**, imunolog din Israel; **Keith Hitchins** (n. 1931), istoric din S.U.A.; **Robert Ficheaux** (n. 1898), geograf din Franţa; **Grigore Vieru, Ion Druţă**, scriitori din Republica Moldova; **Anghel Rugină**, economist român din S.U.A.; **Radu Bălescu**, fizician român din Belgia; **Jacques Yves Cousteau** (1910–1997) oceanograf francez; **Alain Decaux** (1925), ministrul francofoniei; **Nicolas Georgescu Roengen** (1906–1994), economist şi matematician, american de origine română (1906-1994); **Albert Streckeisen** (1901), geolog elveţian; **Rosa Del Conte** (1907), critic literar italian etc.

În anul 1990 a fost fondată revista de ştiinţă, cultură şi artă *Academică*.

Academia, aşa cum afirma Dimitrie Gusti în discursul său de recepţie, intitulat *Fiinţa şi menirea Academiilor*, rostit la 10 iunie 1923, „este încoronarea naturală a activităţii ştiinţifice a universităţii şi a instituţiilor speciale de cercetare; ea reprezintă totalitatea rezultatelor ştiinţifice, în unitatea lor; ea este imaginea organică a eternului deziderat de sinteză a tuturor ştiinţelor într-un singur corp."

La 6 septembrie 1990 se reia tradiţia discursurilor de recepţie.

Excelentă lucrarea: *Istoria Academiei Române în date* (1866–1996), autor dr. Dorina N. Rusu, Editura Academiei Române, 1997, Bucureşti.

PREŞEDINŢII ACADEMIEI ROMÂNE
I 1866 – 1878

HELIADE RĂDULESCU ION, 1867 – 1870
LAURIAN AUGUST TREBONIU, 1870 – 1872
KRETZULESCU NICOLAE, 1872 – 1873
LAURIAN AUGUST TREBONIU, 1873 – 1876
GHICA ION, 1876 – 1878

II 1879 – 1947

GHICA ION, 1879 – 1882
STURDZA DIMITRIE A., 1882 – 1884
GHICA ION, 1884 – 1887
KOGĂLNICEANU MIHAIL, 1887 – 1890
GHICA ION, 1890 – 1893
BARIŢIU GEORGE, 1893 – 1893
NEGRUZZI IACOB, 1893 – 1894
GHICA ION, 1894 – 1895
KRETZULESCU NICOLAE, 1895 – 1898
PONI PETRU, 1898 – 1901
AURELIAN PETRE S., 1901 – 1904
KALINDERU ION, 1904 – 1907
SALIGNY ANGHEL, 1907 – 1910
NEGRUZZI IACOB, 1910 – 1913
ISTRATI CONSTANTIN I., 1913 – 1916
PETRU PONI, 1916 – 1920
ONCIUL DIMITRIE, 1920 – 1923
NEGRUZZI IACOB, 1923 – 1926
RACOVIŢĂ EMIL, 1926 – 1929
BIANU ION, 1929 – 1932
MRAZEC LUDOVIC, 1932 – 1935
LEPEDATU ALEXANDRU, 1935 – 1938
RĂDULESCU MOTRU CONSTANTIN, 1938 – 1941
SIMIONESCU ION, 1941 – 1944
GUSTI DIMITRIE, 1944 – 1946
RĂDULESCU ANDREI, 1946 – 1947

III 1948 – 1989

SĂVULESCU TRAIAN, 1948 – 1959
JOJA ATHANASIE, 1959 – 1963
MURGULESCU ILIE, 1963 – 1966
NICOLESCU MIRON, 1966 – 1975
ŢIŢEICA ŞERBAN*, 1975 – 1976
BURGHELE THEODOR, 1976 – 1977
SIMIONESCU CRISTOFOR*, 1977 – 1980
MIHOC GHEORGHE, 1980 – 1981
ANTON ION*, 1981 – 1984
VOINEA RADU P., 1984 – 1990

IV 1990 – 1999

DRĂGĂNESCU MIHAI, 1990 – 1994
CONSTANTINESCU VIRGIL, 1994 – 1998
EUGEN SIMION, 1998 –

---

* Vicepreşedinţi cu dreptul de a înlocui pe preşedinte până la alegerea acestuia.

AÇHIŢEI, GHEORGHE
(n.1931)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Eseist, estetician, s-a născut la 14 februarie 1941, în comuna Dobreni, jud. Neamţ. Studiile liceale la Arad, şcoala de literatură „M.Eminescu" – Bucureşti, Facultatea de Filologie a Universităţii din Bucureşti (1959); doctor în filologie la Moscova; specializare în Italia în estetică şi istoria artei. Profesor universitar de estetică la Institutul de Arte Plastice „N.Grigorescu" – Bucureşti; rector (1970–1976). Redactor la „Contemporanul" şi Tânărul scriitor", redactor-şef la „Luceafărul" (1966–1968); redactor-şef la „Amfiteatru"(1968–1974).

A debutat la Arad, în ziarul „Flacăra roşie"(1951). A colaborat la revistele şi ziarele vremii: „Revista de filosofie", „Viaţa Românească", „Gazeta literară", etc. Publică în scopuri didactice *Problema categoriilor estetice* şi *Frumosul şi valoarea estetică*. Consacrarea editorială se realizează cu *Ce se va întâmpla mâine* (1971), *Artă şi speranţă* (1974). A contribuit la elaborarea tratatului de *Estetică* (1983), capitolul *Expansiunea contemporană a esteticului*; lucrarea colectivă *Autovizualul şi diaporama* (cu *Consideraţiuni estetice*). În 1988, publică amplul studiu *Frumosul dincolo de artă*. Preocupat de realizarea unui climat deschis în estetica românească contemporană, Gh. A. se remarcă prin conferinţele pe care le susţine, simpozioane, colocvii.

S-a impus prin informaţie largă, prin eleganţă şi cumpătare, prin capacitatea de a discerne şi acţiona, prin folosirea acelor soluţii ce avantajau ştiinţa şi arta pe care le reprezenta. De aceea, este o bucurie colaborarea cu Gheorghe Achiţei, prezenţa sa aducând o speranţă de bucurie, de iubire de oameni, de frumos – bucurii despre care vorbeşte calm, sfătos, convingător şi, mai ales, respectuos pentru ştiinţa pe care o reprezintă şi calitatea de cadru didactic, calitate onorată excelent la Institutul Bucureştean.

OPERA: *Problema categoriilor estetice*, 1968; *Frumosul şi valoarea estetică*, 1968; *Ce se va întâmpla mâine*, 1972; *Artă şi speranţă*, 1974; *Frumosul dincolo de artă*, 1988.

REPERE ASUPRA OPEREI: Prin studiile publicate, eseuri relevante, elaborate într-un stil viu, incitant, Gheorghe Achiţei pune la îndemâna cititorilor puncte de vedere moderne privind estetica contemporană. Informaţia largă şi riguroasă îi permite să abordeze teme de un larg interes, cum ar fi: arta şi industria, designul, arta şi cotidianul, „impunându-se, în cele din urmă, ca un analist competent al mutaţiilor importante ce au loc astăzi în viaţa estetică de pretutindeni" (Cornel Moraru, *Dicţionarul scriitorilor români*, 1995).

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Interesat deopotrivă de fenomenul literar şi de mişcarea actuală a artelor vizuale, urmăreşte procesul de fundamentare teoretică, în raport cu practica artistică, actul critic având în acest caz un sens anticipativ şi orientativ; artele sunt pe de altă parte, privite în dependenţa lor reciprocă".

Cornel Moraru: „Într-un stil viu, deloc pedant, autorul atinge multe din temele gândirii estetice contemporane, oferind o bogată cantitate de informaţii din surse directe. Achiţei se aseamănă întrucâtva cu Mircea Maliţa, în interesul comun pentru acele idei-forţă ale epocii pe care o traversăm. Conceptul de artă împreună cu comportamentul estetic sunt proiectate, în mod constant, în condiţia umană, pledoarie implicită pentru omul concret, înţeles ca totalitate a determinaţiilor limitative. A refuza sistemul închis în estetică, aşa cum refuză moartea artei, făcând fără nici o reţinere procesul hegelianismului".

(C.B.)

ALEXANDRESCU, SORIN
(n. 1937)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic, teoretician literar, eseist, autor de studii de teorie şi stilistică literară, teoretician şi comentator al literaturii structuraliste, traducător, profesor universitar, **S.Al.** s-a născut în 18 august 1937 la Bucureşti, într-o familie de intelectuali; nepot al lui Mircea Eliade. După încheierea studiilor liceale, a urmat Facultatea de Filologie – limba română, luându-şi licenţa în 1959. Lector la Catedra de literatură comparată de la Facultatea de Fologie a Universităţii din Bucureşti. Este, din 1969, profesor la Universitatea din Amsterdam – Olanda, unde se va stabili definitiv (1975). Fondator al Asociaţiei Olandeze de Semiotică şi al Institutului de Cercetări de Semiotică, Filozofie şi Arte, al cărui director este. Conduce revista *„International Journal of Romanian Studies"*

OPERA: Biblioteca Academiei R.P.R., în colab., 1965; *Studii de poetică stilistică*, 1966; *Analize literare şi stilistice,* 1967 (în colab. cu Ion Rotaru); *William Faulkner*, 1969; a colaborat la *Bibliografia literaturii române dintre 1948–1960,* 1965; *Studii de stilistică ale lui Tudor Vianu*, 1968; *Romanul realist al secolului al XIX-lea*, 1971 (în colaborare cu Dan Grigorescu); *Dialectica fantasticului*, în volumul *Mircea Eliade. La ţigănci şi alte povestiri*, 1969; *Poetică şi stilistică. Orientări moderne. Prolegomene şi antologie* (1972, în colab. cu Mihai Nasta); *Sémiotique narative et textuelle* (culegere de texte), *Ouvrage présenté par Claude Chabrol*, Paris, 1973; *Une antologie de la poésie Moldave*, Paris, 1996; a prefaţat şi editat în Olanda volumul lui Mircea Dinescu: *Moartea citeşte ziarul.*

REPERE ASUPRA OPEREI: Format la şcoala lui Tudor Vianu, îşi orientează preocupările spre literatura modernă, evoluând spre metode structuraliste şi, în cele din urmă, semiotice. Se afirmă ca unul dintre cei mai consecvenţi

teoreticieni ai lingvisticii moderne aplicate la literatură. A realizat, împreună cu Ion Rotaru, o interesantă lucrare de *Analize literare și stilistice* (1967), de mare interes pentru învățământul românesc, îndeosebi preuniversitar. A colaborat la întocmirea *Bibliografiei literaturii române 1948–1960* (1965). A elaborat studii introductive, în care își demonstrează informația și capacitatea de fină observație. În monografia *William Faulkner* își etalează posibilitățile de critic riguros, dublat de o sensibilă intuiție. A tradus *Egoistul* de George Meredith (1967), *Daisy Miller*, de Henry James, 1968; a prefațat *Teoria literaturii*, lucrare fundamentală de specialitate a lui Wellek și Warren (1967), adăugând lucrării un interesant capitol de note referitoare la teoria literaturii românești.

Deosebit de interesant este și studiul său despre *Dialectica fantasticului*, care prefațează volumul lui Mircea Eliade, *La Țigănci și alte povestiri* (1969), în care conturează unul dintre cele mai realizate și interesante portrete fizice și psihologice ale lui Mircea Eliade, al cărui nepot este:

„Privirea curge de departe, filtrată prin ochelari, adăpostită de o frunte concentrată, puternică: obrazul, bărbia, decupate dur, tăiate de o gură subțire, liniară, crispată. Gesturile febrile, uneori explozive, alteori stângace, de obicei stăpânite, un calm impus, controlat, dincolo de care se zbate neliniștea, ori surâde, poate, seninătatea. Vorbește puțin, mai mult ascultă și privește. Curios, atent la toate, fericit nu să spună, ci să învețe. O bucurie a dialogului, purtat cu o pasiune aproape adolescentă, epurată de orice vanitate. Retragere în tăcere și în aburii pipei, pentru ca celălalt, eliberat de apăsarea Savantului, să-și releve mai firesc propria-i originalitate. Prevenitor, simplu, spontan, cu act și cu distincție, în orice împrejurare, cu o franciscană blândețe. O prezență intensă, vidată uneori de o bruscă retragere în sine, ca apele supte, adânc, în pământ. Modest, incredibil de modest, dar cu un simț cert al valorii. O candoare care se bucură copilărește de frumusețile zilnice ale lumii sau poate o înalta înțelepciune, eliberată de contigent, conteplând veacul și veacurile..."

Motivează fantasticul la Mircea Eliade, întoarcerea în timp, în anii copilăriei:

„Volumul de amintiri publicate în 1966 ne poate sugera importante observații. Încă din copilărie se țese o atitudine care va rămâne permanentă: percepția realului sub unghiul fabulosului. Copilul vizitează casele bunicilor și descoperă un univers inepuizabil, plin de secrete, bogat în surprize «unde începe o altă lume». Într-o casă din Râmnicul-Sărat, în care locuiește un timp cu familia, intră o dată într-o cameră miraculoasă, în mod obișnuit nelocuită: «Dacă aș fi putut utiliza (atunci, n.n.) vocabularul adultului, aș fi spus că descoperisem o taină... Puteam oricând evoca feeria aceasta verde, și atunci rămâneam nemișcat, aproape nemaiîndrăznind să respir, și regăseam beatitudinea de la început, retrăiam cu aceeași intensitate intrarea bruscă în paradisul lumii aceleia neasumuite» (mai târziu își va provoca voit aceste rememorări, ca un mijloc de luptă împotriva crizelor de melancolie!).

Fără a cădea în eroarea detectării unui «șoc» infantil care-i «determină» apoi viața, putem reține însă configurarea unui anumit tip de experiență spirituală și estetică. Evenimentul banal, aproape inevitabil oricărui copil de 3–4 ani (cât avea atunci), este transfigurat într-un eveniment esențial, pătrunderea într-o cameră de obicei încuiată este înțeleasă ca o intrare într-o zonă sacră, interzisă profanului. Șocul confuz al copilului devine o temă de meditație a adolescentului și va fi explicat de savantul matur care scrie (vorbind metaforic) că sacrul a irupt atunci în profan. Beatitudinea încercată, mai târziu, prin retrăirea momentului trăit va însemna anularea timpului, reîntoarcerea în *ilio tempore*.

Greșim, oare, aplicând abuziv teoria autorului la el însuși? Nu cred. Oricum, însă, doream numai să subliniem, prin acest exemplu, că datorită perspectivei clarificatoare a povestitorului Eliade, apare în evidență solidaritatea organică dintre experiența personală a tânărului Eliade și studiile de mai târziu ale filozofului. Încă din copilărie, un mod propriu de a percepe și a trăi viața îl deschide către înțelegerea unei experiențe ca descoperire, ca revelație, către simbolismul secret al lucrării, către fascinația destinului licărind nevăzut în cotidian. Din acest centru adânc al personalității lui Eliade se vor desface în timp atât pasiunea eruditului, cât și nevoia de exprimare directă a prozatorului. De altfel, episodul citat va reveni întocmai în obsesia camerei Sambo, pentru Ștefan Viziru, din romanul *Noaptea de Sânziene*."

S.Al. analizează, apoi, operele semnificative ale lui Mircea Eliade. În ceea ce priveşte *Domnişoara Christina* (1936), evidenţiază că aceasta „creşte direct din folclorul românesc; o poveste cu strigoi, într-o lume căzută pradă destinului pe care un tânăr o salvează, ucigând a doua oară strigoiul, cu un drug de fier implantat în inimă". În legătură cu *Şarpele* (1937), afirmă: „Se întrevede imediat concepţia lui Mircea Eliade: între «real» şi «fantastic» nu există nici o discontinuitate. Numai o evaluare exterioară, după criterii străine şi deci inadecvate, împarte evenimentele în «verosimile» (= reale) şi «neverosimile» (= fantastice). Criteriul intern, dimpotrivă, este cel al probabilităţii epice (nu logice, morale, sociale, etc.), şi atunci întregul efort al scriitorului este de a te convinge într-un mod insinuos, de caracterul posibil al faptelor amplificând progresiv concentraţia de straniu în atmosfera, iniţial banală, până când orice devine firesc, acceptabil.

Deşi, în mare, concepţia şi tehnica aceasta rămân permanente în creaţia lui Mircea Eliade, ele mi se par cel mai convingător utilizate în *Şarpele*, singura scriere în care nu intervine nici o dizlocare spectaculoasă a timpului, spaţiului ori personalităţii umane, precum şi celelalte."

Antologia poeziei moldoveneşti, apărută în 1996 în Franţa (Paris, L'Esprit des Péninsules) contribuie la o cunoaştere de către publicul occidental a literaturii din Republica Moldova.

Prin rafinamentul şi eleganţa stilului, cultura deosebită, **S.Al.** şi-a cucerit recunoasterea capacităţii sale intelectuale, fie că este vorba de Universitatea din Amsterdam, Olanda, sau alte spaţii europene.

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Monografia *William Faulkner* (1969) urmează în prima parte liniile unei monografii clasice, pentru ca apoi cercetarea semiotică să-şi impună posibilităţile fără a anula însă valoarea intuiţiilor; schelăria mitologică a prozei faulkneriene, tipologia umană, circumstanţele spaţio-temporale, particularităţile cursului, ale conducerii şi naturii naraţiunii sunt aspectele cercetate cu deosebire. Lucrarea a primit premiul Uniunii Scriitorilor".

Ştefan Borbely: „Migrând de la o prima fază comparatistă spre zonele mai rare ale semioticii şi poeticii, **S.Al.** rămâne, în spaţiul literaturii române, autorul unui unic volum fundamental, de referinţă, în care rigoarea elegantă a universitarului tinde la exhaustivitate, proiectând un autor fabulos, W. Faulkner, pe marile versante de energie ale literaturii universale."

(C.B.)

ANGHELESCU, MIRCEA

(n. 1941)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, profesor la Universitatea din Bucureşti, **M.A.** s-a născut la 12 martie 1941, la Bucureşti. După încheierea studiilor medii, 1957, îşi ia licenţa în filologie, 1962. Profesor de liceu la Urziceni (1962–1963); paleograf la Biblioteca Centrală de Stat (1963–1967); secretar ştiinţific la Societatea de Ştiinţe Filologice (1967–1971); cercetător principal, director al Institutului „G. Călinescu". Membru în Comisia Naţională de limba şi literatura română de pe lângă Ministerul Învăţământului, autor de programe şi manuale şcolare,

M.A. a realizat, pe lângă studii de specialitate, o activitate deosebită de susţinere a valorilor culturii române în contextul culturii universale.

OPERA: *Dicţionar de terminologie literară*, (colectiv), 1971; *Preromantismul românesc*, 1971; *Introducere în opera lui Grigore Alexandrescu*, 1973; *Literatura română şi Orientul*, 1975; *Scriitori şi curente*, 1982; *M. Gaster, Literatura populară, Ediţie prefaţată şi note de Mircea Anghelescu*, 1983; *Călători români în Africa*, 1983; *Ion Heliade Rădulescu, O biografie a omului şi a operei*, 1986; *Lectura operei*, 1986; *Introducere în opera lui Petre Ispirescu*, 1987; *Textul şi realitatea*, 1988; *Clasicii noştri*, 1996.

REPERE ASUPRA OPEREI: Studiile sale despre I. Heliade Rădulescu, Petre Ispirescu, M. Gaster scot în evidenţă o temeinică informare şi o interpretare corectă care-i dau credibilitatea necesară. Micromonografia dedicată lui *Petre Ispirescu*, şi pe care **M.A.** o numeşte eseu, pune la îndemâna cititorului principalele date necesare înţelegerii locului şi rolului pe care l-a avut şi-l are Petre Ispirescu în literatura şi cultura română.

La întrebarea „Este Ispirescu un folclorist?" – **M.A.** răspunde: „Petre Ispirescu a fost o prezenţă activă..., atitudinea sa generală faţă de folclor nu este aceea a unui simplu colportor de texte, a unui rapsod, oricât de înzestrat ar fi el, ci a unui folclorist, care cunoaşte, înţelege şi urmăreşte să pună în valoare marea bogăţie şi diversitate a tezaurului naţional."

În finalul eseului său monografic afirma: „Ispirescu se apropie de ideea de scriitor total, care încredinţează scrisului totalitatea preocupărilor sale, odată cu chiar materialul din care acesta s-a dezvoltat. Multe dintre manuscrisele sale, exprimă ceva din febrilitatea unei activităţi desfăşurată sub presiunea unei acute şi cronice lipse de timp, în pofida unui scris citeţ şi ordonat, s-au păstrat şi permit reconstituirea parţială a universului său intelectual, de pildă, efortului greu de imaginat – şi nu numai sub raport material – de realizare a antologiei literaturii române, plănuite în colaborare cu filologul ceh Jan Urban Jarnik, sute şi sute de pagini de texte din mai toţi marii scriitori români copiate cu mâna sa în decurs de doi ani grei, în condiţii extrem de dificile. Sunt aici, alese după o consultare prealabilă cu Maiorescu, dar şi cu Eminescu şi Slavici, fragmente masive din mai toţi scriitorii importanti ai literaturii noastre de până atunci. (...)

Remarcabil este însă faptul că opera lui Ispirescu prezintă cititorului de astăzi o unitate frapantă, un sistem a cărui coerenţă nu se referă, numai la substanţa narativă sau la stilul său, ci la viziunea sa cea mai generală. Basmele şi povestirile istorice, snoavele şi însemnările de călătorie, culegerea de folclor şi repovestirile miturilor alcătuiesc un singur tot, un singur text, a cărui coerenţă intimă poate fi pusă în legătură, desigur, şi cu aspectul omogen, sincretic, al culturii populare masive de folclor, realizate după criterii apropiate de cerinţele disciplinei, cu studii monografice, cu cercetări istorice, comparatiste şi chiar cu încercări teoretice".

Interesante probleme discuta **M.A.** şi în alte studii, precum: *Scriitori şi curente, Textul şi realitatea, Lectura operei, I. Heliade Rădulescu o biografie a omului şi a operei.*

Criticul găseşte întotdeauna modalitatea cea mai potrivită de a-şi deschide studiul, printr-o sintetică concluzie, care plasează în spaţiu şi în timp personalitatea sau problema despre care şi-a propus să vorbească. Aşa se întâmplă şi cu M. Gaster, în *Literatura populară română*, lucrare care se deschide cu un valoros studiu: „Folcloristica românească se constituie ca disciplină ştiinţifică, în linii mari, prin eforturile unei singure generaţii, în cuprinsul ultimului pătrar al secolului trecut. Precedată de intuiţiile unor istorici ca Bălcescu şi Kogălniceanu, de interesul unor scriitori ca Alecsandri şi Alecu Russo, activitatea folcloriştilor din generaţia lui G. Dem. Teodorescu, S. Fl. Marian, Lambrior, Tocilescu şi Şăineanu transformă preocuparea sporadică şi necritică a amatorilor de până atunci într-o acţiune statornică, guvernată de principii mai mult sau mai puţin riguroase. Îndrumată, sfătuită sau stimulată de către Hasdeu, «cel care a făurit matca cecetării şi i-a jalonat căile», această generaţie umple, parcă dintr-o dată, raftul rămas gol până atunci

cu primele culegeri masive de folclor, realizate după criterii apropiate de cerinţele disciplinei, cu studii monografice, cu cercetări istorice, comparatiste şi chiar cu cercetări teoretice."

Registrul statistic se schimbă însă când e vorba despre literatura de călătorie, din *Călători români în Africa*. În *Notă asupra ediţiei*, **M.A.** precizează scopul cărţii realizate: „Cartea de faţă intenţionează să dea cititorului de azi o imagine generală despre felul în care românii au descoperit, străbătut şi investigat, cu propiile lor mijloace, «conţinutul misterelor»: Africa, precum şi despre felul în care aceşti temerari călători au făcut-o cunoscută, prin scrierile lor, celor rămaşi acasă. Cu puţine şi onorabile excepţii, acest capitol al istoriei noastre n-a fost explorat până acum".

Capitolul *Note şi comentarii* care încheie cartea prezintă un interes deosebit, el constituindu-se ca un mic dicţionar ce oferă datele principale despre scriitorii-călători, precum şi despre scrierile acestora.

În *Clasicii noştri* (Editura Eminescu, 1996), **M.A.** face un excurs în evoluţia conceptului de istorie literară în plan universal şi naţional, încheind prin afirmaţia că istoria literară nu se află în criză şi că: „Ea nu este nici mai bună, nici mai rea decât cei care o scriu".

M.A. se remarcă în activitatea sa de cercetare prin meticulozitate, exigenţă, precizie, printr-o exprimare clară, logică, *subliniind, ori de câte ori este nevoie esenţialul*, stilul său firesc, cald, elegant, distins, captând cititorii.

APRECIERI CRITICE:

Adrian Marino: „Autorul este valoros cercetător, discret, rezervat cu atât mai modest şi mai retractil cu cât cunoştinţele sale devin mai aprofundate."

Ioana Em. Petrescu: „Mircea Anghelescu e unul dintre puţinii cercetători ai generaţiei sale care ilustrează cu exemplară consecvenţă statutul de istoric literar. Ceea ce înseamnă că, deşi sensibil, la înnoirile metodologice din ultimii ani, le acceptă doar în măsura în care ele nu impietează asupra interpretării fenomenului literar prin încadrarea lui într-o serie istorică. De aici interesul lui pentru cercetarea curentelor literare, din care a rezultat cu ani în urmă un excelent studiu dedicat peromantismului românesc".

Alexandru Piru: „Observaţii ale unui filozof avizat şi sagace, excelent cititor el însuşi al operei lui N. Filimon."

Nicolae Manolescu: „În spiritul cel mai nou al disciplinei (este vorba de istoria literară – n.n.) pe plan mondial, M. Anghelescu arată în ce constă abordarea (...). Textele lui Mircea Anghelescu sunt în cel mai înalt grad folositoare şi plăcute. Ele sunt majoritatea originale şi au, dată fiind evidenta competenţă a autorului în literatura secolului al XIX-lea, o incontestabilitate."

Mircea Iorgulescu: „Biografia pe care Mircea Anghelescu o dedică lui I. H. Rădulescu porneşte de la un dublu demers. Autorul a întreprins o nouă cercetare documentară... În paralel, Mircea Anghelescu a făcut o lectură nouă a datelor astfel obţinute în primul rând prin analiza de tipul psiho-sociologic a comportării lui Heliade în dimensiunile diverse ale agitatei lui vieţi".

Laurenţiu Ulici: „Interesat cu precădere de literatura secolului al XIX-lea, aruncând însă priviri fugare şi în vremi mai îndepărtate sau mai apropiate, Mircea Anghelescu (n.1941) e un istoric literar cu practică arhivistică şi tentaţii comparatiste, convins de obiectivitatea rece şi limitată a documentului dar nutrind înapoia gestului de reconstituire istorică o aspiraţie de argonaut; într-un peisaj care nu lasă prea multe speranţe căutătorului de necunoscut, cum este cel al veacului al nouăsprezece literar, singurul orgoliu ce şi-l poate îngădui cu folos istoricul literar este al reordonării materiei spre un inedit hermeneutic; între reconstituire şi reinterpretare, Mircea Anghelescu pune semnul echivalenţei, oferind astfel apetitului său teoretic o consolare, iar studiosului de documente o finalitate mai înaltă; cărţile lui, monografii sau investigaţii tematice, au în comun chiar această echivalenţă, ilustrată de includerea excursului interpretativ pe bază teoretică, în discursul descriptiv, cu bază documentară."

(C.B.)

BALACI, ALEXANRDU
(n. 1916)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, traducător, profesor universitar, academician, s-a născut la 12 iunie 1916, în comuna Aurora, jud. Mehedinţi. Studii la Liceul „Traian“ din Turnu Severin şi „Colegiul Naţional“ din Craiova, apoi la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti (1934–1938). În 1943 îşi ia doctoratul cu teza: *Neoclasicismul italian din perioada carducciană şi predannuziană. Figura poetului italian Giovani Pascali*, publicată în anul 1944. Serviciul militar (1941–1945), fiind grav rănit pe front. Debut în volum, cu placheta de versuri *Dolores* (1941). Din 1948, conferenţiar, profesor universitar la Universitatea din Bucureşti; şeful catredrei de limbi romanice (1958); Decan al Facultăţii de Limba şi Literatura Română (1960–1962); prorector al Universităţii din Bucureşti (1962–1965); redactor şef la Editura de Stat pentru Literatură (1965–1969); din 1965, membru corespondent al Academiei, din 1994 membru titular; director al Academiei din Roma (1969–1973); Vicepreşedinte al Uniunii Scriitorilor (din 1981). **A.B.** este membru al mai multor academii şi societăţi străine: Academia Tiberiana, Accademia Letteraria Italiana-Arcadia, Accademia Internazionale di Propaganda Culturale, Accademia del Dialogo, Société Européenne de Culture, Union Culturelle Européenne, Asociaţia Internaţională a Criticilor şi Istoricilor Literari; profesor onorific al Institutului European de Ştiinţe Umaniste din Urbino; preşedinte al Asociaţiei Române pentru Naţiunile Unite (din 1974); vicepreşedinte al Federaţiei Mondiale a Organizaţiilor pentru O.N.U. (din 1979). A colaborat la numeroase reviste şi ziare: „Cadran“, „Universul literar“, „Studii italiene“, „Revista literară“, „Revista Fundaţiilor Regale“, „Ramuri“, „Gazeta literară“, „Secolul 20“, „Revista de filologie romanică şi germanică“, „Steaua“, „Studii de literatură universală“, „Luceafărul“, „Viaţa Românească“, „Săptămâna culturală“, „Contemporanul“, „Teatru“, „România Liberă“, „Viaţa studenţească“, „România literară“, „Ateneu“, „Tribuna“, „Amfiteatru“, „Cinema“, „România pitorească“; publicaţii din străinătate: „Le Monde“, „Brève“, „La Provincia“, „Il Dramma“. Conduce revista „Studii de literatură universală“. Din simpla enumerare de mai sus ne dăm seama de prezenţa lui **A.B.** în dimensiunile geografice ale spaţiului românesc şi universal, ca un mesager al culturii naţionale. Valoroase studii, cursuri universitare, dicţionare, antologii – în domeniul beletristicii. „Meridional prin temperament, clasicist prin formaţie, A.B. este autorul unei opere în al cărei obiectiv se află cele mai importante fenomene şi personalităţi ale literaturii italiene...“ (Marian Popa).

Distinsă personalitate a culturii române, **A.B.** impune prin profunzimea cunoştinţelor, şarmul comunicării – oficiale sau neoficiale – respectul faţă de semeni şi deci, inclusiv, faţă de propria-i persoană, sugerând un autentic model al intelectualului pe care-l cauţi pentru a te reconforta intelectual şi sufletesc-spiritual. Ţinuta impecabilă, solicită interlocutorului un control sever pentru ca dialogul să poată avea loc.

OPERA: *Dolores*, 1941; *Giovanni Pascali în neoclasicismul italian*, 1944; *Giosuè Carducci*, 1947; Dante Aligheri, *Divina Comedie* – traducere de G.Coşbuc – studiu introductiv şi comentariu de **A.B.**, 1954–1957; *Studii italiene I–IV*, 1958–1968; *Storia della letteratura italiana (Duecento-Trecento)*, 1962; *Storia della letteratura italiana (Cinquencento-Seicento)*, 1962; *Michelangelo*, în colaborare G.Oprescu şi Dan Hăulică, 1964; *Universitatea din Bucureşti*, în colaborare cu I.Ionaşcu, 1964; *Studii despre Dante*, în colaborare, 1965; *Dante Aligheri*, 1966, (ediţia a II-a 1969; versiune italiană, 1967, versiune engleză New York, 1968); *Mic dicţionar româno-italian*, 1969; *Giacomo Leopardi*, 1972; *Jurnal italian*, 1973; *Alessandro Manzoni*, 1974: *Ludovico Ariosto*, 1974; *Giovanni Boccaccio*, 1976; *Ugo Fascolo*, 1978; *Studii şi note literare*, 1979; *Andrea Mantegna* (album), 1980; *Itinerare paralele*, 1981; *Torquato Tasso*, 1982; *Tiepolo* (album), 1982; *Sinteze umaniste*, 1984; *Luigi Pirandello*, 1986; *În fluxul spiritualităţii*, 1987; *Pictura veneţiană în secolul al XVIII-lea*, 1988; *Vittorio Alfieri*, 1989.

Traduceri din: H.Jara; S.Micheli, Molière *(Preţioasele ridicole)*, A.Manzoni *(Logodnicii)*; G.Ungaretti (*Versuri* – în colaborare cu M.R.Paraschivescu); L.Pirandello *(Şalul negru)*; G.Parise.

REPERE ASUPRA OPEREI: Între caracteristicile studiilor lui **A.B.** se evidenţiază pasiunea pentru marile valori ale culturii umane, cu predilecţie pentru Renaştere şi reprezentanţii ei, cunoaşterea operei despre care emană judecăţi, eleganţa stilului.

În notele de călătorie prin ţară şi străinătate (Bulgaria, Franţa, S.U.A., Elveţia, Italia, Austria, Belgia, Germania, Finlanda, Polonia), îmbină observaţia fină cu eseistica şi cu notele de vibraţie patriotică.

Oprindu-se asupra bibliografiilor şi operelor exemplare, **A.B.** face prezentarea operei biografic, social-politic, istoric, cultural şi, păstrând notele de solemnitate impuse de capodoperele despre care vorbeşte, este, în acelaşi timp, şi liric, participând afectiv alături de marii creatori: Dante, Leopardi, Torquato Tasso la marea bucurie a izbânzii peste timp şi spaţiu.

În pagini relevante, **A.B.** a vorbit şi despre înaltele spirite creatoare româneşti: M.Eminescu, C.Brâncuşi, N.Titulescu, G.Enescu, Panait Istrati, T.Arghezi, Zaharia Stancu, Marin Preda, Nichita Stănescu.

Prin informaţia vastă, sistematizarea riguroasă, **A.B.** comunică permanent cu cititorul, invitându-l la un excurs de rafinament intelectual original.

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Armonios în interior, dar exteriorizat patetic, scrisul său vădeşte o tendinţă către grandilocvenţă smerită, către exuberanţa calificativelor superlative, exclamaţie şi hiperbolă, ticuri sau procedee justificate de monumentalitatea fenomenelor cercetate, pentru care uneori analizele abstracte şi tehniciste nu sunt suficiente".

Pompiliu Marcea: „Opera estetică a lui A.B., se caracterizează prin temeinicia informării, rod al formaţiei universitare, prin originalitatea şi cutezanţa opiniilor emise, indiciu al unei percepţii critice de o excepţională vocaţie, ca şi fenomenul stilistic, aparţinând unui poet înzestrat. Comparatist excelent, **A.B.** a adus contribuţii hotărâtoare la studiul realităţilor culturale şi literare româno-italiene, precum şi la cunoaşterea reciprocă a marilor valori literare din cele două ţări."

Marian Papahagi: „Balaci şi-a conceput opera ca pe o expresie a echilibrului critic şi a entuziasmului simpatetic în raport cu operele studiate, aşezându-i în centru o viziune generos umanistă, proclamată ca atare, ce se lasă descifrată în fiecare din cărţile sale."

(C.B.)

BALOTĂ, NICOLAE
(n.1925)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Eseist, critic şi istoric literar, s-a născut pe 26 ianuarie 1925 la Cluj. Studii liceale la „G.Bariţiu" din Cluj şi „Gh.Lazăr" din Sibiu (1935–1943). Absolvent al Facultăţii de Litere şi Filozofie din Cluj (1947). Doctor în literatură universală şi comparată. Asistent la Facultatea de Litere şi Filozofie din Cluj (1946–1949); cercetător ştiinţific la filiala clujeană a Institutului de Lingvistică a Academiei (1950–1954) şi la Centrul de Documentare din Bucureşti (1954–1955); cercetător şi şef de secţie la Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G.Călinescu" din Bucureşti (după 1970). Predă limba şi literatura română la Universitatea din München, Tours şi Paris. S-a stabilit în Franţa. A debutat publicistic şi editorial la Revista Cercului Literar din Sibiu (1945) cu volumul *Euphorion* (1969). Premiul „B.P.Hasdeu" al Academiei Române (1971); premiul Uniunii Scriitorilor (1974).

OPERA: *Euphorion*, 1969; *Labirintul*, 1970; *Urmuz*, 1970; *Lupta cu absurdul*, 1971; *Despre pasiuni*, 1971; *Umanităţi*, 1973; *De la Ion la Ioanide*, 1974; *Introducere în opera lui Al. Philippide*, 1974; *Jacob Burckhardt, un umanist modern*, 1974; *Arte poetice ale secolului XX*, 1976; *Universul prozei*, 1976; *Arta lecturii*, 1978; *Opera lui Tudor Arghezi*, 1979; *Scriitori maghiari din România*, 1981; *Mapamond literar*, 1983; *Romanul românesc în secolul XX*, 1997. **Traduceri:** I.Burckhardt, *Cultura Renaşterii, I–II*, 1969 – în colaborare.

REPERE ASUPRA OPEREI: Remarcabil eseist, cu o solidă informaţie de factură filozofică, critic de factură clasică, aplică metode moderne de lectură. Erudit, singur mărturiseşte că a citit „aproape toate cărţile" veacului său, scriind despre cele mai multe.

Scrierile sale se impun prin stilul clar, elegant, armonios, „superior didactic", oferind cititorului, indiferent de vârstă, posibilitatea unei largi documentări despre scriitor, opera sa şi, îndeosebi, despre textul operei literare, dând „viaţă nouă unei opere literare, ameninţate, ca toate lucrările omului, de corupţia timpului" (I.Buduca).

Subiectele studiilor lui **N.B.** sunt selectate din domeniul literaturii naţionale, universale, comparatiste. De regulă, „punctul de plecare al expunerii este unul filozofic sau pur formal; un avantaj al eseistului este abilitatea concentrării sintetice a unor idei care apar şi în alte părţi, dar insuficient evidenţiate" (Marian Popa).

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „O pledoarie pentru autonomia eseului face în primul său volum *Euphorion* (1969), **N.B.** Scrisul său, argumentat filozofic, e febril, speculativ, elaborat, persuasiv."

Marian Popa: „Practicant al eseului sintetic şi monografic, **N.B.** nu propune puncte de vedere deosebit de originale, dar îşi expune cu o perfectă claritate academică asimilările culturale ce merg în direcţia modernităţii".

Ioan Buduca: „Lectură întotdeauna agreabilă prin excursiunile sale livreşti, eseurile lui **N.B.** îşi păstrează caracterul confortabil, fiind în primul rând literatură de grad secund şi numai în măsura în care adoptă şi adaptează unele metodologii noi (în eseul despre Urmuz, în analiza fenomenologiei absurdului în literatura secolului al XX-lea) se impune şi ca o experienţă critică propriu-zisă".

(C.B.)

BLAGA, LUCIAN
(1895 – 1961)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA LITERARĂ: Poet, dramaturg, prozator, filozof, eseist, traducător, profesor universitar, s-a născut la 9 mai 1895, în satul Lancrăm, jud. Alba şi a încetat din viaţă pe 6 mai 1961, la Cluj, fiind înmormântat tot la 9 mai, dar, 1961, în cimitirul bisericii de la Lancrăm, în liniştea spaţiului pe care l-a iubit şi de care nu a vrut să se despartă niciodată. Tatăl său, Isidor, preot, şi mama sa, Ana Blaga (născută Moga) – ambii cu tradiţii de familie în ceea ce priveşte viaţa monahală – au avut 9 copii, Lucian fiind cel mai mic şi compensând marea durere a familiei, despre care vorbeşte şi în *Hronic*, datorită morţii premature a surorii, Lelia, cu două luni înaintea venirii sale pe lume.

Familie numeroasă, fiecare din fraţi (Letiţia, Tit Liviu, Leon, Lionel, Florin, Longin, Liciniu, Lucian) au fost rostuiţi la şcoli, în spirit transilvănean.

Despre mama sa, **L.B.** avea să apună: „Nu avea mama cunoştinţe folclorice deosebit de bogate, dar ea trăia într-o lume pe măsura celei folclorice. Existenţă încadrată în zarea magiei. Ea se simte cu toată făptura ei vibrând într-o lume străbătută de puteri misterioase". Tatăl său avea o viziune modernă asupra civilizaţiei, introducând maşina de treierat în sat, lucrând pe maşină şi învăţându-i pe ţărani să lucreze. Moartea lui timpurie (la numai 55 de ani) va îngreuna mult situaţia familiei, **L.B.** fiind obligat să ia viaţa în piept la numai 13 ani.

Între anii 1902–1906 a urmat şcoala primară germană la Sebeş, perioadă care şi-a pus amprenta asupra viziunii mitice a satului. Între 1906–1914, a fost elev la

Liceul „Andrei Şaguna" din Braşov, examenul de maturitate, în iunie 1914, având ca temă la proba scrisă de română: *Romanul românesc de la 1850 încoace* (disertaţiune literar-istorică). Potrivit cercetărilor făcute de D. Vatamaniuc şi G. Gană, în toţi anii şcolarităţii, de la clasa I la clasa a VIII-a, **L.B.** a obţinut calificativul de excelent şi foarte bine. În această perioadă moare tatăl poetului, **L.B.** devenind în clasa a III-a elev *privatist*. Tot la această vârstă, de numai 13 ani, **L.B.** va citi *Faust* de Goethe, lectură decisivă pentru începuturile creaţiei sale poetice. Familia se mută la Sebeş (1909). În clasa a IV-a a fost ales preşedinte al societăţii literare a liceului. Începe să citească filozofie germană şi indiană. La 26 martie 1910, debutează în revista „Tribuna" din Arad, cu poezia *Pe ţărm*. Va scrie şi un început de studiu despre vise.

Anul 1911 poartă amprenta contactului cu civilizaţiile altor popoare, vizitând, datorită excursiei făcute împreună cu colegii de liceu, Constantinopolul, Atena, Catania, Messina, Napoli, Roma, Florenţa, Veneţia. Critica literară aseamănă acest voiaj spiritual al lui **L.B.** cu cel efectuat de Goethe în Italia – *Călătoria în Italia*. Din acest voiaj se leagă şi pasiunea pentru Bergson, despre care **L.B.** povesteşte în *Hronicul* său. Debutul scriitorului în domeniul filozofiei are loc în ziarul „Românul" din Arad, pe 25 martie 1914 (semnând cu pseudonimul *Ion Albu*) cu *Reflexii asupra intuiţiei lui Bergson*. În 1914, după ce-şi trece bacalaureatul, pentru a nu fi înrolat în armata austro-ungară, se înscrie la Institutul Pedagogic Teologic din Sibiu, secţia teologie, pe care îl absolvă în 1917.

În perioada 1916–1930, **L.B.** intră în tumultul vieţii şi activităţii literare. În 1916, face prima călătorie la Viena – descoperind mişcarea de avangardă şi expresionistă. O cunoaşte pe Cornelia Brediceanu.

Publică eseuri în „Românul", „Pagini literare", „Convorbiri literare". În 1917, încheie cursurile de teologie de la Sibiu şi se înscrie la Facultatea de Filozofie a Universităţii din Viena, studiind *filozofia*, ca disciplină principală şi *biologia* ca disciplină secundară.

A fost martor ocular la marele eveniment de la 1 decembrie 1918 (despre care ne relatează în *Hronicul şi cântecul vârstelor*), participând cu fratele său mai mare, Lionel, care făcea parte din delegaţie, la consfinţirea evenimentului. Iată cum relatează **L.B.** evenimentul, cu emoţia păstrată peste timp: „În dimineaţa zilei de 1 Decembrie, ca la un semnal, lumea românească a purces spre Alba-Iulia (spre Bălgrad, cum îi spuneam noi, cu vechiul nume) pe jos şi cu căruţele... Era o dimineaţă rece de iarnă. Respiraţia se întrupa în invizibile cristale. Pe o parte a şoselei se duceau spre Alba-Iulia, scrâşnind prin făgaşele zăpezii, căruţele româneşti, buchete de chiote şi bucurie, alcătuind un singur şir, iar pe cealaltă parte se retrăgea în aceeaşi direcţie armata germană, ce venea din România, tun după tun, ca nişte pumni strânşi ai tăcerii. (...) În ziua aceea am cunoscut ce înseamnă entuziasmul naţional, sincer, spontan, irezistibil, organic, masiv. Era ceva ce te făcea să uiţi totul, chiar şi stângăcia şi totala lipsă de rutină a oratorilor de la tribună. Seara, în timp ce ne întorceam, cu aceeaşi trăsură, la Sebeş, atât eu cât şi fratele meu ne simţeam purtaţi de conştiinţa că «pusesem temeiurile unui alt timp», cu toate că n-am făcut decât să «participăm», tăcuţi şi insignifianţi, la un act ce se realiza prin puterea destinului."

În anul 1918, Cornelia Brediceanu îi trimite lui Sextil Puşcariu, la Cernăuţi, manuscrisul volumului *Poemele luminii*. Sextil Puşcariu a publicat în ziarul „Glasul Bucovinei" poemele lui **L.B.** cu prezentare elogioasă. Debutul editorial al lui **L.B.** se realizează însă o dată cu tipărirea volumului *Poemele luminii* (1919) la Biroul de imprimerie „Cosânzeana" din Sibiu (unde va apare şi volumul de aforisme *Pietre*

pentru templul meu), fiind salutat şi încurajat de Sextil Puşcariu, Nicolae Iorga, Ovid Densusianu etc.

În 1920, a obţinut titlul de doctor în filozofie cu teza *Kultur und Erkeenntniss* (Cultură şi cunoaştere); s-a căsătorit cu Cornelia Brediceanu. În 1921, a apărut volumul de versuri *Paşii profetului*. A primit premiul Adamachi al Academiei Române; a fost ales membru al Societăţii Scriitorilor Români; a publicat piesa *Zamolxe – misterul păgân*, iar în 1923, piesa *Tulburarea apelor*. Între anii 1924–1926, se stabileşte la familia soţiei sale, în Lugoj. În 1924, vor apărea volumele: *În marea trecere* – versuri (Editura Radio, Cluj); *Filosofia stilului* (Editura Cultura Naţională, Bucureşti); i se joacă piesa *Zamolxe* la Teatrul maghiar din Cluj. A colaborat la ziarul ceh „Prager Presse", în care publică interesante articole despre viaţa culturală din România.

În 1925, apar piesele *Daria* şi *Fapta*, precum şi eseurile *Fenomenul original* şi *Feţele unui veac*. În 1926, a fost numit ataşat de presă la Legaţia română din Varşovia – începutul carierei sale diplomatice. A publicat *Ferestre colorate* – eseuri. În 1927, a fost transferat la Legaţia României din Praga. A apărut drama *Meşterul Manole*. În 1928, este numit la Legaţia României din Berna, unde lucra şi Nicolae Titulescu.

G. Călinescu va publica (1928) în „Gândirea", un studiu despre poezia lui Lucian Blaga. În 1929, apare volumul de poezii *Lauda somnului*; se va juca *Meşterul Manole* la Teatrul Naţional din Bucureşti şi la Teatrul Naţional din Berna. În 1930, se va naşte fiica sa Dorli. Apare studiul filozofic *Daimonion* şi piesa *Cruciada copiilor*. În perioada 1930–1961 intervin în viaţa şi activitatea lui **L.B.** alte evenimente importante, unele pline de dramatism.

Publică (1931) studiul *Eonul dogmatic*, prima parte a *Trilogiei cunoaşterii*. În 1932 lucrează la Legaţia României din Viena şi face o călătorie în Franţa. În 1933, apare volumul de versuri *La cumpăna apelor* şi eseul *Cunoaşterea luciferică*, care reprezintă partea a doua a *Trilogiei cunoaşterii*. În 1934, va publica ultima parte a *Trilogiei* – studiul *Censura transcendentă*, iar la Lvov se va juca drama *Meşterul Manole*. În 1935 are loc la Cluj premiera dramei *Avram Iancu*; piesa *Avram Iancu* obţine marele premiu *Hamangiu* al Academiei Române. În 1936, au apărut primele două părţi ale *Trilogiei cunoaşterii*: *Orizont şi stil* şi *Spaţiul mioritic*. La 28 mai 1936, este ales membru titular al Academiei Române, iar la 5 iunie 1937 rosteşte discursul de recepţie *Elogiul satului românesc* şi publică ultima parte a *Trilogiei culturii* – studiul *Geneza metaforei şi sensul culturii*.

În 1938, este trimis ministru extraordinar şi plenipotenţiar al României în Portugalia, este numit profesor de filozofia culturii la Universitatea din Cluj (catedră constituită anume pentru el), şi publică volumul de versuri *La curţile dorului*. În 1939, revine în ţară, îşi exercită activitatea de profesor la Cluj, apare prima parte a *Trilogiei valorilor – Artă şi valoare*. În 1940, refugiat la Sibiu, cu Universitatea, publică *Diferenţialele divine*. În 1941, va apare volumul *Despre gândirea magică*. În 1942 publică la Sibiu *Opera dramatică* (în 2 vol.), *Religie şi spirit*, *Ştiinţă şi creaţie*, iar la Editura Fundaţiei pentru Literatură şi Artă, ediţia definitivă *Poezii*. În 1943, revista „Saeculum" din Sibiu publică volumul de versuri *Nebănuitele trepte* şi volumul

Trilogia cunoaşterii. În 1944, apare volumul de aforisme *Discobol*. În 1946, va strânge în volum *Trilogia valorilor*, iar în Italia, la Milano, va apare interesantul studiu *Orizonte e stile* (Orizont şi stil). În 1947, apare litografiat, cursul universitar ţinut la Cluj, *Despre conştiinţa filozofică*, iar în 1948, tot litografiat, cursul *Aspecte antropologice*, din lucrarea proiectată *Trilogie cosmologică*. În perioada 1944–1954, la Cluj, se desfiinţează catedra de filozofie a culturii; **L.B.** ocupă un post de bibliotecar şi apoi de cercetător la diferite instituţii de cultură. Lucrează acum la studiul *Experimentul şi spiritul matematic*. În 1950, elaborează lucrarea, publicată postum: *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*. În 1955, va publica, în traducerea lui, *Faust* de Goethe. În 1947, apare traducerea *Nathan înţeleptul* de Lessing; publică o culegere de versuri *Din lirica universală* şi *Opere* vol.2 de Lessing. În 1960, reintră în presa literară colaborând la „Contemporanul", „Tribuna" şi „Steaua" de la Cluj cu articole şi poezii. A fost unul din întemeietorii revistei „Gândirea" (din 1921), menţinând un echilibru intelectual deosebit. Adept al expresionalismului pe care îl consideră cel mai potrivit „stil al năzuinţelor spre absolut", în deplină concordanţă cu filozofia sa: „cea mai profundă filozofie a creaţiei alături de aceea a lui Heidegger, derivând din sistemul său poetic, ca o dezvoltare a unor intuiţii lirice."

Opera filozofică a lui **L.B.** se impune, după aprecierea lui Dumitru Micu: „prin intuiţii profunde, prin observaţii de mare fineţe asupra stilurilor diverselor culturi, prin strălucirea caracterizărilor făcute unor opere de artă, prin măiestria expresiei, cum şi, îndeosebi, prin darul de a incita spiritul, de a stimula gândirea personală a cititorului" (*Dicţionarul de literatură română*, coordonator D. Păcurariu). După N. Steinhardt: „**L.B.** a creat a doua oară lumea românească. Lumea mioritică nu-i de fapt un tablou, un act discriptiv, e o lume autonomă doar despicată din realitate". Această realitate proprie marilor spirite ale neamului nostru este sintetizată de Mircea Vulcănescu în sintagma „Revolta fondului nostru trac; autohtonismul: Eminescu, Blaga, Pârvan, Nae Ionescu..."

Interesant de remarcat, pentru definirea personalităţii lui **L.B.**, în ceea ce priveşte capacitatea sa de creaţie, este ritmicitatea elaborărilor, dar mai ales minuţioasele sinoptice, note, sinteze. În *Corespondenţe şi concluzii* din *Filozofia stilului* (1924) scriitorul face chiar precizarea unităţii unor asemenea tehnici: „O tabelă schematică va rezuma încă o dată creaţiile geniului omenesc din punct de vedere al ideoplasticităţii. Tabela stabileşte sumar paralelismul ramurilor culturale. Aceeaşi valoare susţine pentru fiecare serie corespondenţele. Aceste corespondenţe, odată dovedite, se poate afirma fără şovăire că ceea ce se numeşte «stil» în artă nu se restrânge numai la artă. Acelaşi stil se constată în tărâmul cunoaşterii ca şi în etică sau în întocmirile sociale". „Stilul – subliniază Blaga – e tocmai ce arta unei epoci are comun cu celelalte ramuri ale culturii.Iată de ce «stilul» nu e o emanaţie sau o formă de-a esteticul în sine, ci o invazie din afară în estetic, o invazie culturală". Iată sinopticul lui **L.B.** referitor la valorile stilului în diferite ipoteze (vezi tabelul 1). După care **L.B.** concluzionează: şi stilurile asemenea perioadelor culturale au o succesiune temporală, istorică ce pendulează însă între valoarea „individuală" şi cea „absolută" sau a „tipicului". „Uneori, adaugă L. Blaga, poţi găsi aceste valori amestecate în diferite proporţii".

La fel de interesant este şi sinopticul pe care-l introduce **L.B.** la studiul *Despre dor*, din *Trilogia culturii*, intitulat semnificativ *Duh şi ornamentică*. Ca şi C. Noica, **L.B.** intuieşte specificul spiritualităţii româneşti faţă de cel al altor popoare. Insistă pe specificul cântecului nostru popular, subliniind faptul că „Stările cele mai des cântate şi exprimate sunt, precum se ştie: dorul, jalea, urâtul. Ori toate aceste stări, care alcătuiesc substanţa celor mai multe poezii populare sunt stări de nuanţe. Niciunul din cuvintele dor, jale, urât, nu este traductibil în altă limbă". „Ele – continuă **L.B.** – definesc stări sufleteşti româneşti. „Starea de dor, afirma **L.B.**, este aţa de mult împletită de nuanţe, încât de ea ţin până şi vocalele şi consoanele înşile ale cuvântului dor." Asemenea cuvinte, nu înseamnă după **L.B.** pur şi simplu ceva, ci ele fac parte „prin chiar sonoritatea lor, din ceea ce ele înseamnă". Şi tot aşa – subliniază scriitorul – e cazul „stării *jale*, şi al stării *urâtului*". „Unui român, spune Blaga, în legătură de sânge cu matca etnică i s-ar putea uşor întâmpla încercând să-şi făurească o filozofie existenţială, să circumscrie aceeaşi substanţă prin termenul *dor*". Dorul s-ar revela deci ca ipostază românească a „existenţei" umane. Dacă se ţine seama de omniprezenţa dorului în poezia noastră populară, s-ar putea afirma că existenţa e pentru român „dor", aspiraţie trans-orizontică, existenţă care în întregime se scurge spre „ceva" (vezi tabelul 2).

Vastitatea operei lui **L.B.** face imposibilă o cuprindere suficientă într-un dicţionar de acest fel. Prin exemplificările şi aprecierile critice încercăm să lărgim sfera de referinţe asupra creaţiei blagiene, creaţie tradusă în mai multe limbi şi cuprinsă în tot mai numeroase enciclopedii şi dicţionare străine, adeverindu-se în felul acesta aprecierea profetică a lui Mircea Eliade.

Întrebat de Zaharia Sângeorzan dacă recunoaşte în opera lui **L.B.** un orizont eminescian, N. Steinhard răspunde: „Da, Blaga dintre toţi mi se pare cel mai apropiat de Eminescu. Deşi a fost ambiţios, susceptibil, supărăcios, răsfăţat... ceea ce Eminescu nu a fost! Dar orizontul mitic se încadrează fără îndoială în orizontul eminescian. Da, Blaga mai mult decât oricare altul. Eu unul îl admir mult, îi sunt foarte devotat."

Iată cum fixează figura şi personalitatea lui **L.B.** Şerban Cioculescu, în *Amintiri* (Editura Eminesu, Bucureşti, 1975): „Înalt, umblând uşor încovoiat, în aparenţă timid, scump la vorbă, dar cu privirea pătrunzătoare, **L.B.** plăcea tuturor printr-un fel de ingenuitate care-l singulariza. Într-un cunoscut autoportret, el şi-a formulat caracterul taciturn în acest fel: «**L.B.** e mut ca o lebădă». Între prieteni, intervenea în discuţie mai ales când se punea în discuţie o problemă de gândire filozofică şi când i se cerea părerea. Atunci răspundea pe larg, expozitiv, ca la catedra de filozofie a culturii, de la Cluj, care i se crease într-un târziu, după ce, în tinereţe, îi fusese refuzată. Din străinatate, unde a funcţionat peste cincisprezece ani în diplomaţie, urcând toate treptele, de la aceea de ataşat cultural la aceea de ministru plenipotenţiar, răspundea cu mare punctualitate tuturor celor cei scriau (...)".

Urarea pe care avea să i-o facă Emil Petrovici la primirea în Academie, ca răspuns la discursul *Elogiu satului românesc*, s-a dovedit a fi de bun augur pentru **L.B.**: „Intrat de câţiva ani în recunoaşterea publică şi instalat mai înainte de încărunţire în istoria noastră culturală, dar cu tainiţe încă pline de gânduri neîntrerupte, iubite coleg, fii bine venit în sânul Academiei Române".

Tabelul 1

Nr.	Valoarea fundamentală a culturii	În metafizică	În ştiinţă	În morală	În organizaţia socială	În artă	Postulate pentru artist
1.	Individul	Infinitul şi eternitatea seria de momente individuale.	Fenomenul singuratic şi unicitatea sa e singura realitate.	Fiecare om să-şi dezvolte posibilităţile latente ale personalităţii.	Statul în serviciul individului. Anarhie.	Individualul, Vitalitatea, Colţurosul, Nuanţatul.	Originalitatea.
2.	Tipicul	Lumea e organic mărginită, rotundă.	Fenomenul individual, umbra unei „idei" sau condus de o „idee".	Măsura, Virtutea, Tactul.	Statul limitat, Statul cetate.	Tipicul, Ritmul, Simetria, Măsura.	Încadrarea într-o şcoală. Academia.
3.	Absolutul	Infinitul şi eternitatea mai presus de fenomene.	Fenomenul singuratic iluzie sau simbol al absolutului.	Extazul, Contemplarea, Acţiunea rituală.	Biserică, Universitate, Colectivism spiritual.	Simbolicul, Abstractul, Stilizatul.	Anonimatul, Tradiţionalism.

Tabelul 2

Ornamentica	Geometrismul	Motivele naturale	Coloarea	Compoziţia	Aspectele stilistice
1. Scandinavă	liniar, viguros, dinamic	animale, umane, vegetale, puternic stilizate	colori pline, nu strigătoare	ritmică armonică	consecvenţă, stil dinamic, prezenţa voinţei
2. Neogreacă	drept-liniar, zigzagat, cvadratic	vegetale, animale, schematizate	colori vii	încărcată, *horror vacui*	nu totdeauna consecvent sieşi, virtuozitate
3. Ceho-slovacă	de curburi, mixt, volute	dominante cele vegetale simplificate naturalist	colori violente	ritmică, ornamente şi câmpuri	consecvenţă, aspect baroc
4. Franceză	redus la minim	vegetale, animale, umane, naturalist simplificate	nuanţe calde	rarefiată, degajată	discreţie
5. Germană	redus	vegetale, umane, animale simplificate geometrizate	colori vii sau mate	accidentală	aspect burghez
6. Sus-slavă	geometrism mixt	naturale geometrizate	colori strigătoare	încărcată	inconsecvenţă, aspect bombastic, plebeic
7. Ucraineană	geometrism mixt	naturale schematizate	colori strigătoare	încărcată	inconsecvenţă, aspect bombastic, plebeic
8. Românească	dominant drept-liniar	vegetale, animale, organic stilizate, uneori geometrizate	colori stinse	rarefiată, degajată, ornamente şi câmpuri	consecvenţă, stil static, distincţie

OPERA: Proză: *Pietre pentru templul meu* (Sibiu, 1919; Ed. II, Bucureşti, 1920); *Cultură şi cunoştinţă* (Cluj, 1922); *Filozofia stilului* (Bucureşti, 1924); *Feţele unui veac* (Arad, 1925); *Ferestre colorate, Însemnări şi fragmente*, (Arad, 1926); *Daimonion* (Cluj, 1930); *Eonul dogmatic* (Bucureşti, 1931); *Cunoaşterea luciferică* (Sibiu, 1933); *Censura transcendentă.* Încercare metafizică (Bucureşti, 1934); *Orizont şi stil* (Bucureşti, 1936); *Spaţiul mioritic* (Bucureşti, 1936, Ed. II, 1937); *Geneza metaforei şi sensul culturii* (Bucureşti, 1937); *Fenomenul originar* (Bucureşti, f.a); *Artă şi valoare* (Bucureşti, 1939); *Diferenţialele divine* (Bucureşti, 1940 – primul studiu din trilogia cosmologică), *Despre gândirea magică* (Bucureşti, 1941); *Religie şi spirit* (Sibiu, 1942); *Ştiinţă şi creaţie* (Sibiu, 1942); *Trilogia cunoaşterii: Eonul dogmatic, Cunoaşterea luciferică, Censura transcendentă* (Bucureşti, 1934); *Trilogia culturii: Orizont şi stil, Spaţiul mioritic, Geneza metaforei şi sensul culturii* (Bucureşti, 1944, Ed. II, 1969); *Discobolul, Aforisme şi însemnări* (Bucureşti, 1945); *Trilogia valorilor: Ştiinţă şi creaţie, Gândire magică şi religie, Artă şi valoare* (Bucureşti 1946); *Despre conştiinţa filosofică* (2 vol., Cluj, 1947); Ediţie îngrijită de Dorli Blaga şi I. Maxim cu un cuvânt înainte de H. Wald (Timişoara, 1974); *Hronicul şi cântecul vârstelor* (ed. îngrijită şi cuvânt înainte de G. Ivaşcu, postfaţă şi bibliografie de Ioan Holban, Bucureşti, 1965; Ed. II, 1973, Bucureşti, 1990); *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea* (ed. îngrijită de G. Ivaşcu, Bucureşti, 1966); *Zări şi etape*, text îngrijit şi bibliografie de Dorli Blaga, prefaţă de D. Ghişe (Bucureşti, 1968); *Experimentul şi spiritul matematic* (prefaţă de Călina Mare, Bucureşti, 1969); *Scrieri despre artă* (prefaţă de Dumitru Micu, antologie, studiu introductiv şi note de Emil Manu, Bucureşti, 1970); *Isvoade, eseuri, conferinţe, articole* (ed. îngrijită de Dorli Blaga şi Petre Nicolau, prefaţă de G. Gană, Bucureşti, 1972); *Poezie, Teatru, Proza autobiografica I–II* (antologie, prefaţă şi bibliografie de G. Gană, Bucureşti, 1972); *Ceasornicul de nisip* (ed. îngrijită, prefaţă şi bibliografie de Mircea Popa, Cluj, 1973); *Opere I–V* (ed. îngrijită de Dorli Blaga, cuvânt înainte de Şerban Cioculescu, Bucureşti, 1974–1977); *Aspecte antropologice* (ed. îngrijită şi prefaţă I. Maxim, Timişoara, 1976); *Fiinţa istorică* (ed. îngrijită şi postfaţă de T. Cătineanu, Cluj, 1977); *Încercări filosofice* (ed. îngrijită şi bibliografie de Anton Ilica, prefaţă de Viorel Colţescu, Timişoara, 1977); *Opere 9, Trilogia culturii* (ed. îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, Bucureşti, 1985); *Luntrea lui Caron* – roman (Bucureşti, 1991, Humanitas, ed. îngrijită şi stabilire text: Dorli Blaga şi Mircea Vasilescu, notă asupra ediţiei Dorli Blaga, postfaţă Mircea Vasilescu). **Versuri:** *Poemele luminii* (Sibiu, 1919; Ed. II, Bucureşti, 1919); *Paşii profetului* (Cluj, 1921); *În marea trecere* (Cluj, 1924); *Lauda somnului* (Bucureşti, 1929); *La cumpăna apelor* (Sibiu, 1933); *La curţile dorului* (Bucureşti, 1938); *Nebănuitele trepte* (Sibiu, 1943); *Poezii* (cuvânt înainte G. Ivaşcu, Bucureşti, 1962); *Versuri* (ed. îngrijită şi prefaţă de Aurel Rău, Bucureşti, 1966); *Antologie de poezie populară* (ed. îngrijită de G. Ivaşcu, Bucureşti, 1967); *Poezii I–II* (ed. îngrijită de G. Ivaşcu, prefaţă de Mircea Tomus, tabel cronologic de D. Andraşoni, Bucureşti, 1968); *Ce aude unicornul* (antologie şi postfaţă de Eugen Simion, Bucureşti, 1975); *Vârsta de fier (1940–1944), Corăbii de cenuşă; Cântecul focului; Mirabila sământă* (Bucureşti, 1975); *Opere I, Poezii antume*

(ed. critică şi studiu introductiv de G. Gană, Bucureşti, 1982). **Teatru:** *Zamolxe* – mister păgân (Cluj, 1921); *Tulburarea apelor* – dramă (Cluj, 1923); *Daria* – dramă în 4 acte (Cluj, 1925); *Fapta* – joc dramatic (Bucureşti, 1925); *Învierea* – pantomimă în 4 tablouri (Bucureşti, 1925); *Meşterul Manole* – dramă în 5 acte (Sibiu, 1927); *Cruciada copiilor* (Sibiu, 1930); *Avram Iancu*, dramă într-un prolog şi 3 faze (Sibiu, 1934, Ed. II, 1942); *Opera dramatică, I–II* (Sibiu, 1942); *Arca lui Noe* (Sibiu, 1944); *Teatru* (ed. şi prefaţă de Eugen Todoran, Bucureşti, 1970; Ed. II, 1971). **Traduceri:** *Din lirica universală*, tălmăciri (Bucureşti, 1957); *Din lirica engleză*, tălmăciri (Bucureşti, 1970); Din literatura germană: *Faust* de Goethe; Lessing.

REPERE ASUPRA OPEREI: Opera în proză a lui **L.B.** cuprinde: scrieri filozofice, studii de estetică, istorie literară, aforisme şi un roman.

Pompiliu Constantinescu realizează interesanta paralelă între momentul Titu Maiorescu şi **L.B.**, pe linia influenţei „cugetării germane", remarcând faptul că Titu Maiorescu a aplicat cu o disciplină latină, dar cu o ideologie tehnică germană, o viziune filozofică asupra unui moment important din evoluţia culturii române, folosind criterii fundamentale de disociere a domeniilor de creaţie şi judecare a lor, sensul activităţii maioresciene fiind destul de adânc. Maeştrii săi din copilărie, Hegel şi Schopenhauer, i-au dat elemente de orientare, pe baza şi la nivelul unui contemporan european. Cu o aplicaţie mai restrânsă, dar cu o „reală competenţă, subliniază criticul, dl. Blaga se poate spune că reprezintă un al doilea moment intens de influenţă a filozofiei germane în cultura noastră."

Opera filozofică a lui **L.B.** este semnificativă pentru întrepătrunderea filozofiei cu poezia, atitudinea lirică dominând în confruntarea cu marile probleme ale existenţei, ale cunoaşterii, ale culturii, ale metaforei, ale valorilor umane şi spirituale care diferenţiază, dar şi unesc ca într-o „corolă de minuni a lumii" binele, frumosul, misterul, armonia.

În *Trilogia cunoaşterii*, **L.B.**, folosind conceptele de: **cunoaştere paradisiacă** şi **cunoaştere luciferică**, demonstrează specificul cunoaşterii luciferice care nu are ca scop lămurirea misterului ci potenţarea lui, sporirea lui, în timp ce cunoaşterea paradisiacă – este cunoaşterea logică, raţională, care reduce misterul, atunci când se revarsă asupra obiectului cunoaşterii, vrând să-l lumineze. Cunoaşterea luciferică este proprie artei, deci şi literaturii, iar cunoaşterea paradisiacă este proprie ştiintelor exacte. *Trilogia culturii* cuprinde de la lucrări de tinereţe: *Filozofia stilului* (1924), la lucrări de sine stătătoare apărute între anii 1935–1937: *Orizont şi stil, Spaţiul Mioritic, Geneza metaforei şi sensul culturii* (reunite în volum în 1944, apoi în 1969 – şi în 1985 – în volum de ediţie – *Opere 9*. D. Micu, aprecia, în studiul său *Lucian Blaga – un filozof axat pe cultură*, originalitatea gândirii filozofice a scriitorului: „Sistemul lui Blaga este singular în contextul universal al filozofiei contemporane. Eminamente speculativă, gândirea din «trilogii» se comunică pe cale metaforică. Poet şi dramaturg de întâia mărime, filozoful gândeşte în imagini şi vorbeşte liric. Creează simboluri, servindu-se în acest scop frecvent de mituri".

Filozofia culturii reprezintă, după Al. Tănase, „partea cea mai viabilă, în sensul permanentei actualităţi, din întregul sistem filozofic blagian". În studiul introductiv la volumul de *Opere 9* – al *Trilogiei culturii*, Al. Tănase relevă vasta şi diversa problematică a trilogiei, cum ar fi: *Cultura ca mod esenţial specific uman, sau despre destinul creator al omului; Reflecţii despre stil*, remarcând faptul că: *Trilogia culturii* începe în mod

semnificativ cu *Orizont şi stil* (idei despre stil exprimând **L.B.** şi în alte lucrări: *Filosofia stilului, Feţele unui veac*). După **L.B.**, „Stilul este mănunchi de stigme şi motive, pe jumătate tăinuite, pe jumătate relevate, este coeficientul prin care un produs al spiritului uman îşi dobândeşte demnitatea supremă, la care poate aspira. (...) *Stilul e ca un jug suprem, în robia căruia trăim, dar pe care nu-l simţim decât arareori ca atare. Cine simte greutatea atmosferei sau mişcarea pământului?* (s.n.). Cele mai copleşitoare fenomene ne scapă, ne sunt insesizabile, din moment ce suntem integraţi în ele. Astfel este şi stilul. (...) Punerea în lumină a unei unităţi stilistice, scoaterea ei în evidenţă, presupune înainte de toate ieşirea din cadrul acestei unităţi, adică distanţarea". În acest fel **L.B.** defineşte original stilurile fundamentale ale culturii – realismul, clasicismul, materialismul, idealismul, romantismul, expresionismul.

În studiul menţionat, Al. Tănase subliniază şi alte idei blagiene despre: *Stilul ca principiu de constituire a culturii; Inconştientul (subconştientul) ca factor de geneză a stilului; Personanţa şi categoriile abisale sau despre dificultăţile comunicării între planul inconştientului şi cel al conştientului; Factori de modelare stilistică a culturii; Cultura ca totalitate sau cosmoid; Critica morfologiei culturii; Spaţiul mioritic sau despre specificul naţional al culturii româneşti* – componentă importantă din *Trilogia culturii*, definită în *Spaţiul mioritic* (1936) şi despre care **L.B.** mărturisea: „Examenul atent şi stăruitor al culturii noastre populare ne-a dus la concluzia reconfortantă despre existenţa unei matrici stilistice româneşti. Latenţele ei întrezărite ne îndreptăţesc la afirmaţiunea că avem un înalt potenţial cultural. Tot ce putem şti, fără temerea de a fi dezminţiţi, este că suntem purtătorii bogaţi ai unor excepţionale posibilităţi. Tot ce putem crede, fără de a săvârşi un atentat împotriva lucidităţii, este că ni s-a dat să iluminăm cu floarea nostră de mâinie un colţ de pământ. Tot ce putem spera, fără a ne lăsa manevraţi de iluzii, este mândria unor iniţiative spirituale, istorice, care să sară, din când în când, ca o scânteie şi asupra creştetelor altor popoare. Restul e – ursită." Este originală viziunea lui **L.B.** asupra definirii spaţiului spiritualităţii româneşti – *Spaţiul mioritic* – ca matrice stilistică a culturii româneşti. **L.B.** are un întreg capitol intitulat *Despre dor*; *«Boicotul istoriei» şi geniul creator al poporului; Cultură majoră – cultură minoră* (despre care va vorbi şi în discursul de recepţie de la Academia Română).

Mircea Eliade fixează valoarea ultimei lucrări din trilogie *Geneza metaforei şi sensul culturii* (Ed. Fundaţiei pentru Literatură şi Artă «Regele Carol II», Bucureşti, 1937), carte ce avea să încheie *Trilogia culturii*, comparând-o cu o construcţie simfonică şi evidenţiind elementele de originalitate ale filozofului român: „Depăşind de mult (de la *Orizont şi stil*) concepţia organicistă a culturii, **L.B.** îşi propune să izoleze şi să îndepărteze cât mai mult cultura de «biologie», apropiind-o de metafizică. Rezultatele pe care le-a dobândit gânditorul nostru în acest sector ni se pare de o considerabilă importanţă. Să ne oprim câteva clipe asupra lor.

L.B. se deosebeşte de ceilalţi doi mari filozofi contemporani ai culturii, Spengler şi Frobenius, prin ceea ce azi putem numi, cu o formulă prea sonoră, voinţa metafizică. Teama de metafizică se remarcă atât la Frobenius cât şi la Spengler. Cel dintâi descoperă «matca stilistică» a unei culturi în peisaj, în ceea ce numeşte el *paideuma*, pe câtă vreme Blaga fixează rădăcinile creaţiei culturale într-un subconştient «cosmizant», care are mai puţin valoarea psihologică pe care suntem mai obisnuiţi s-o acordăm acestui termen, cât valoarea metafizică a unui «logos»". (...) Şi Eliade continuă: „Pentru **L.B.**, cultura este modul specific de a exista al unui om în Univers. Iar modul specific de a exista al omului în Univers cu o altă formulă, este existenţa întru mister şi revelare. «Cultura e condiţionată de începerea în lume a unui nou mod, mai profund şi în aceeaşi măsură mai riscant de a exista. Acest mod aduce cu sine, fireşte, o smulgere din imediat şi o transpunere permanentă în non-imediat, ca orizont veşnic prezent». Pe când civilizaţia răspunde existenţei omului întru autoconservare şi securitate – fiind, deci, o creaţie pe planul de luptă şi de apărare a vieţii – cultura este un rezultat al încercărilor omului de a-şi revela misterele; cu alte cuvinte, cultura derivă dintr-un «dezastru» metafizic, din neputinţa omului de a-şi revela sieşi misterele. **L.B.** consideră cultura ca o cădere, deşi catastrofa aceasta nu are nici un element pesimist în concepţia

gânditorului nostru. Pentru că, este adevărat că omul nu-şi poate revela misterele – din cauza frânei transcendentale a Marelui Anonim, care se apără astfel de încercarea omului de a i se substitui prin aceasta revelare – dar nu este mai puţin adevărat că tocmai prin această încercare omul se apropie mai mult de transcendent, marcând astfel punctul maxim al existenţei sale în Cosmos". După care concluzionează, în eseul său: *Lucian Blaga şi sensul culturii* (Revista Fundaţiilor Regale, 1938): „Blaga este singurul între filozofii culturii, care n-a şovăit să-şi pună problema ontologică, în legătură cu creaţia culturală şi stilul. Curajul acesta metafizic are considerabile rezultate. Să notăm pe cel dintâi: se scoate cultura din seria faptelor istorice şi i se acordă o validitate metafizică. Deşi creaţia de cultură reprezintă o uşurare a încercării omului de a-şi revela misterele, ea are, în sine, destule semne ontologice, care pot fi numai catalogate de istorie, dar nu pot fi înţelese decât de metafizică".

În *Trilogia valorilor*, **L.B.** defineşte cele două tipuri de metafore: **metafora plasticizantă** – care dă concreteţe faptelor, fără a îmbogăţi conţinutul, şi **metafora revelatorie**, care caută să releve misterul esenţial, proprii creaţiei lui **L.B.**

Un interes deosebit prezintă şi discursul de recepţie rostit la Academia Română – *Elogiul satului românesc* – care aduce în discuţie aspectele **culturii minore** şi **culturii majore**, precum şi pe cele ale **mitului** satului românesc.

Remarcabile sunt şi eseurile sau foiletoanele (cum le numeşte chiar el) şi aforismele publicate în periodicele arădene. **L.B.** a debutat în ziarul „Românul" – (cotidian politic care a apărut în anul 1911 la Arad şi în care avea să publice şi I.L. Caragiale în ultimii ani de viaţă) – cu un eseu filozofic *Reflexia asupra intuiţiei lui Bergson*, filozof ale cărui idei au exercitat o puternică influenţă asupra scriitorului (Bergson, laureat al Premiului Nobel, vedea evoluţia lumii pe o linie neîntreruptă, ascendentă, numită „evoluţie creatoare" guvernată de un principiu spiritual intrinsec, numit „elanul vital". Evoluţia poate fi sesizabilă cu ajutorul „intuiţiei" care avea o natură cu totul deosebită de cea a raţiunii – *Materie şi memorie*, 1968; *Educaţia creatoare*, 1907). Aşa se explică faptul că, în 1915, **L.B.** avea să publice la Braşov, în „Gazeta Transilvaniei", un articol intitulat *Ceva despre filozofia lui H. Bergson*, iar în *Mit şi cunoaştere* să-l numească „ultimul mare filozof".

Eonul dogmatic (1931), este considerată, în sensul perfecţiunii cea mai pură operă a spiritului românesc „aşa cum e pură o tragedie de Racine, o fugă de Bach" (I. Negoiţescu). „Este, continuă criticul, cea mai perfectă, lăsând la contemplare impresia unei idei poetice de proporţii neobişnuite. Şi, în adevăr, într-un anume sens, *Eonul dogmatic* poate fi socotit ca simbolul imens, momentul ideii poetice."

Cea mai importantă perioadă a creaţiei filozofice a lui **L.B.** – remarcă Viorel Colţescu în prefaţa la *Încercări filozofice blagiene* – este, fără îndoială, aceea a elaborării şi publicării lucrărilor ce fac parte din trilogii. În „planul sistemului", din 1940, se vorbeşte de cinci trilogii: 1) *trilogia cunoaşterii*, 2) *trilogia culturii*, 3) *trilogia valorilor*, 4) *trilogia cosmologică*, 5) *trilogia pragmatică*. Dintre acestea, în timpul vieţii autorului au fost publicate numai primele trei, precum şi prima lucrare din cea de-a patra trilogie – două cursuri litografiate: *Despre conştiinta filozofică* – apărut în 1947 (tipărit în 1974 la Ed. Facla) şi *Aspecte antropologice* – apărut în 1948 (tipărit în 1976 tot la Ed. Facla). Despre primul curs, **L.B.** afirma: „Odată, cândva, când se vor publica toate trilogiile, acest studiu va figura ca introducere a întregului sistem". Reorganizându-şi planul sistemului, aşa după cum ne informează fiica sa, Dorli Blaga, scriitorul renunţă la cea de-a cincea trilogie.

Viorel Colţescu menţionează în prefaţa amintită următoarele perioade (desigur cu o delimitare relativă) în evoluţia gândirii lui **L.B.**: **1.** perioada începuturilor fiolozofice (1914–1919); *Reflexii asupra intuiţiei lui Bergson, Ceva despre filosofia lui H. Bergson, Criticism istoric, Eroism în gândire, Concepţia despre lume şi ştiinţă, Intelectualismul în filosofie, Mit şi cunoştinţă, Două tendinţe în teoria cunoaşterii, Ipoteze indiferente, Probleme fantome* (publicate în presa vremii: „Românul", „Pagini literare", „Gazeta Transilvaniei", „Convorbiri literare", „Banatul"); **2.** perioada pregătirii concepţiei sistematice (1919–1931), cu: *Filosofia stilului* (1924); *Feţele unui veac* (1925), *Ferestre colorate* (1926); **3.** perioada elaborării sistemului sau perioada trilogiilor (1931–1946); **4.** perioada corectării şi dezvoltării concepţiei sistematice (1946–1961).

Luntrea lui Caron, roman inedit, şi singular, al cărui titlu este dat de „Revista de istorie şi teorie literară", după mărturisirile lui Dorli Blaga, în *Notă asupra ediţiei* din 1991. *Caron*, în mitologia greacă simbolizează luntraşul care trece sufletele morţilor peste apa Aheronului. Potrivit titlu pentru problematica romanului, comparabil cu *Jurnalul fericirii* al lui Nicolae Steinhardt. Dorli Blaga face precizări în legătură cu geneza romanului, situând prima formă de redactare între anii 1951–1953, a doua între 1956–1958. Dar: „Nici una dintre cele două variante nu a fost considerată de autor ca definitivă. În vara anului 1960 mi-a mărturisit că intenţionează să scrie romanul. În acea vreme Blaga publica traducerea lui *Faust*...". Dorli Blaga atrage atenţia că romanul *Luntrea lui Caron* nu trebuie pus în legătură cu opera autobiografică *Hronicul şi cântecul vârstelor*. „Cred că scrierea acestui roman, «comunicarea cu hârtia» – mărturiseşte Dorli Blaga – a fost pentru Blaga o eliberare din suferinţele morale prin care a trecut în anii '50 când s-a simţit umilit şi nedreptăţit. Niciodată însă nu a fost părăsit de profundul său patriotism şi de dorinţa de a-şi aduce contribuţia la dezvoltarea culturii româneşti. Acesta a fost şi motivul pentru care nu s-a gândit niciodată să emigreze".

Romanul, aşa cum apreciază Mircea Vasilescu în posfaţă, are un caracter metaforic fiind „o lungă confesiune (511 pagini) a unui spirit superior confruntat cu o istorie potrivnică". Pe parcursul lecturii cine este avizat cu biografia lui **L.B.**, poate face „similitudini între unele aspecte ale biografiei poetului şi datele reale, îndeobşte cunoscute, şi evenimentele prin care trece eroul narator Axente Creangă". Acestea ar fi: activitatea diplomatică înainte de război, înlăturarea de la catedră şi repartizarea ca bibliotecar, unele campanii de presă care uzau de caracterul **mistic** şi **metafizic** al creaţiei. Semnificative sunt începutul şi sfârşitul romanului, ambele situând cititorul în contexte istorice deosebite. În deschidere – situarea în timp – ca punct de plecare 15 aprilie 1944, când „Sirenele de alarmă intrau în funcţiune cam din două în două ore, cu o stridenţă de sfâşiau sufletul şi urechile"; iar ca spaţiu – „marginea dinspre dumbravă a Sibiului, unde «ne simţeam oarecum la adăpost faţă de multe neajunsuri ale vremii»". Aici se refugiase patru ani mai înainte Universitatea de la Cluj când un nedrept verdict tăiase Transilvania în două. Finalul romanului se constituie într-o frumoasă metaforă a întoarcerii la origine, simbolizată de o călătorie la Grădişte, unde Ana, sus pe o lespede, la „supremele izvoare" ascultă şi trăieşte solemnitatea poemului, care sintetizează parcă experienţa practică în planul motivelor, al experienţei poetice şi desigur, al aluzivului. Întoarcerea în timp este dramatică şi dă naştere unor grave întrebări, dar ele nu anulează finalul izbăvitor şi înţelept al neamului nostru, care îşi învinge dramatica istorie. Romanul este, înainte de toate, documentul unei conştiinţe agresate de lipsa de sens a istoriei. Planul istoric se întrepătrunde cu planul liric, romanul proiectând două personaje feminine deosebite, Octavia şi Ana, tipuri total diferite: Octavia „oarecum exotică ca şi sfârşitul ei fantastic" (episodul trecerii lupilor cu bradul, urmat de dispariţia femeii) şi Ana Rareş, personajul feminin complex al romanului, care „devine o aspiraţie obsedantă a eroului" pentru ca, în cele din urmă, „să întruchipeze drumul său către echilibrul interior şi către descoperirea «existenţei creatoare»".

Romanul, modern prin tehnicile compoziţionale – naraţiunea la persoana I, flux confesiv, inserarea documentului personal, multitudinea problemelor psihologicului – „o gamă considerabilă de tonalităţi stilistice, de la eseul social cu substrat etic, trecând prin pamflet şi «reportaj», până la ţelurile clasice ale romanului realist“ – *Luntrea lui Caron* poate fi considerat un roman total, o contribuţie de seamă a scrisului blagian şi în domeniul romanului românesc.

APRECIERI CRITICE:

Eugen Lovinescu: „În afară de Tudor Vianu, (...) printre critici, cu o activitate desfăşurată în afară de Camil Petrescu, al cărui studiu ni-l rezervăm în domeniul creaţiei, nu putem să nu menţionăm şi alţi câţiva eseişti.

Lucian Blaga. Locul de frunte îl are **L.B.** (n. 1859), care în *Filosofia stilului* leagă arta cu toate celelalte manifestări al conştiinţei creatoare într-o valoare fundamentală într-o unitate de stil; filozofia culturală devine astfel filozofia stilurilor succesive, între care spiritul omenesc a pendulat în cursul timpurilor. Tendinţa ultimului sfert de veac ar merge spre setea colectivismului spiritual, spre arta abstractă şi utilizarea lăuntrică, nou stil al vieţii născut din setea de absolut. Concepţia filozofiei culturii prin reducere la unitate, la stil, a reluat-o scriitorul apoi în *Feţele unui veac*, susţinând congruenţa tendinţelor epocii noastre spre absolut, tipic, spre anonimat, adică spre expresionism.

De la filozofia culturii, scriitorul s-a îndreptat într-o serie de eseuri: *Eonul dogmatic, Cunoaşterea luciferică, Cenzura transcendentă, Spaţiul mioritic*, spre metafizică, punând întrebările: Cum este posibilă dogma? Cum este posibilă cunoaşterea luciferică? Cum este posibilă metafizica cunoaşterii? – probleme ce ies din cadrul lucrării de faţă.“

Tudor Vianu: „Împreună cu numele lui Nichifor Crainic se pronunţă acela al lui **L.B.** Rareori a existat însă o deosebire de temperament atât de mare între doi scriitori, ca aceea dintre Crainic şi Blaga. Unul este un ideolog, militant, ancorat în mari categorii obsteşti, tradiţia, etnosul, biserica, celălalt un cugetător fără ascuţiş practic, ţinând să accentueze nota sa personală. **L.B.** este un om de ştiinţă, preocupat să distingă, să clarifice, să ordoneze o materie intelectuală de care se apropie cu minuţiile unui analist. De aici mulţimea schemelor, a tabelelor sinoptice şi clasificatorii care interceptează expunerea lui. De aici mulţimea termenilor tehnici creaţi pentru nevoile demonstraţiei şi acele articulaţii didactice ale frazei, care afirmă ceva într-o anumită «ordine de idei», într-o «primă aproximaţie», după care îşi propune să facă «un pas înainte» sau să adâncească «problema şi perspectivele potrivit teoriei» sale etc. Blaga este însă un om de ştiinţă romantică şi, pentru a-l înţelege în particularităţile structurii sale,ar trebui să-i căutam prototipul printre speculativii romantici, un Schelling şi discipolii săi, spirite convinse că adevărurile naturii şi ale culturii trebuiesc descifrate din simboluri adânci, din ceea ce el numeşte cu o expresie atât de caracteristică pentru sine «chiromanţia ascunselor fundaluri» (*Spaţiul mioritic*, 1936). «Ştiinţa romantică e deseori împletită cu anecdota cosmică», scria Blaga altădată (*Feţele unui veac*, 1925) şi această anecdotă cosmică, tălmăcită din simbolismul lucrurilor, prin valul cărora conştiinţa omului poate intui realităţile ultime, oprite a se destăinui direct, constituie materia cercetării sale. Acestea fiind poziţiile lui Blaga, arta sa scriitorească va excela în interpretarea formelor simbolice ale culturii, printr-un efort neegalat de altcineva de a se transpune simpatetic în interiorul lor şi de a găsi analogiile grăitoare“.

Constantin Noica: „Filozofia lui Blaga: Secolul al XIX-lea românesc (şi nu numai el, spunea Maiorescu) este al lui Eminescu. Ni se pare potrivit să spunem că secolul XX va fi socotit al lui Blaga. Dacă răscolitoarea vibraţie poetică a acestuia nu atinge totuşi unicitatea liricii eminesciene, în schimb înzestrarea lui are şi ea ceva unic; este întreită. Nu cunoaştem, nici dincolo de graniţele culturii româneşti, un creator modern care să fie deopotrivă mare în trei ramuri de creaţie: poezie, dramă, filozofie. Eminescu însusi nu reuşeşte în dramă şi doar fascinează, prin sugestiile sale, în filozofie. (...)

Întrucât vocaţia lui Blaga e întreită, multor critici le-a plăcut să vadă impietări ale unei orientări asupra alteia, astfel încât au vorbit despre poezie şi dramă filozofică, sau despre filozofie poetică. La rigoare, s-ar putea foarte bine vorbi şi despre o «filozofie dramatică», deoarece sistemul lui Blaga, citit în întregul său (în prima versiune, singura consistentă), se încheagă potrivit unui fantastic scenariu, cu un Mare Anonim care-l repudiază pe om prin diferite înscenări, intrigi cosmice şi mistificări intelectuale, uneori apărându-l în chipul acesta, dar de cele mai multe ori duşmănindu-l, în timp ce omul îl asaltează cu toate armele, de la magie şi până la metafora poetică, aruncând săgeţi ca să-l facă să nu doarmă,

trezindu-i îngrijorări, uneori chiar spaime, şi lăsându-i ca ultimă apărare ameninţarea către om că va pieri, în cazul că va muşca din mărul cunoaşterii «nucleare», aşa cum o numeşte Blaga, dinainte ca piesa de teatru să se consume în veac.

Şi totuşi, întrepătrunderea aceasta de planuri nu e reală, iar poezia, drama şi filozofia au fiecare perfectă autonomie la Blaga. Tocmai filozofia sa o arată, şi vom încerca să dovedim că e vorba de una din cele două filozofii autentice posibile, anume nu filozofia de tip Platon-Hegel, ce preia religie, ştiinţă, arte în ideea filozofică, ci filozofia de tip Kant (de a cărui înrudire Blaga însuşi se prevalează, chiar dacă distanţându-se), reluată într-o impresionantă versiune modernă, în sânul căreia nu numai categoriile conştientului sunt întregite cu unele ale inconştientului, ci şi, întocmai ca la Kant, religia, ştiinţa şi arta sunt autonome. Cine însă înţelege pe Blaga în chipul acesta, e dator să pună în lumină două lucruri: că filozofia sa este cu adevărat filozofie, şi pe de altă parte, că orientările felurite ale culturii sunt doar întemeiate, dar nu transfigurate de ea, ca la Platon şi Hegel."

„Sistemul lui Lucian Blaga în lumina veacului XX".

Blaga nu şi-a strâns pleoapele. A văzut lumea, a străvăzut lumea şi ne-a dat miracolul acesta, care este sistemul său filozofic. Putem spune liniştiţi astăzi că sec. XIX culminează cu Eminescu, sec. XX prin **L.B.** Dacă vibraţia patetică a lui Eminescu ne tulbură mai mult, în schimb **L.B.** are unicitatea unei desfăşurări în jerbă, pe care nici Eminescu şi nimeni din cultura noastră nu o au. Nu ştim nici aiurea să fie cineva care să creeze filozofie, poezie şi teatru la ultimul nivel, cu această perfectă autonomie a fiecăruia dintre cele trei direcţii de creaţie. (...)

Trilogiile de faţă sunt un răspuns dat vremii de azi. Sunt de găsit de altfel în Blaga cunoştinţele ştiintifice neaşteptate, se află o punere la punct, la zi, cu tot ce este al veacului. Dar nu am ştiut să-l trecem lumii largi, traducându-l într-o limbă de mai mare răspândire; nu am ştiut să facem din el un răspuns dat neliniştitor lumii. Acest răspuns este: ambivalenţa îngrădirii. (...)

Îngrădirea noastră este tocmai cea care ne face creatori – şi, în viziunea lui Blaga, Marele Anonim nu ne-a repudiat numai pentru a-şi păstra centralitatea sa, ca să nu fie ameninţat de identitatea sa de factor metafizic: ne-a aruncat în îngrădire şi pentru a ne face creatori."

Eugen Todoran: „Opera lui **L.B.** este o viguroasă expresie a tendinţei de maturizare a culturii româneşti în etapa decisivă a integrarii ei în cultura europeană, după întregirea statului român, când orizontul spiritual s-a lărgit şi el, cuprinzând într-o singură vatră lumina provinciilor despărţite până atunci, ce de vremuri căutau întâlnirea lor în acelaşi hotar."

Heith Hitchins: „Blaga a trecut de la abstract la o aplicare a teoriilor sale privind stilul în lucrarea *Spaţiul mioritic* (1936), cea mai importantă investigaţie filozofică a tradiţionalismului românesc realizată în perioada interbelică. Prin «spaţiu mioritic», Blaga se referea la plaiul baladelor populare româneşti, în special *Mioriţa.* Plaiul însă a reprezentat pentru Blaga mai mult decât o formă de relief. El a fost orizontul spaţial specific pentru cultura românească, «orizont ondulatoriu infinit», de deal şi vale, care a constituit «substratul spiritual» al creaţiilor anonime ale culturii populare româneşti. Din acest orizont inconştient al matricei stilistice, Blaga considera că derivă «masiv» preferinţa poeţilor populari români pentru alternativele silabelor accentuate şi neaccentuate şi dispunerea unică a caselor ţăranilor români înverzite, «silabe neaccentuate între case»."

Basil Munteanu: „Ondulaţie; armonie a cerului şi a pământului, a eternului şi a efemerului; reprezentare alimentară a existenţei, rezultând dintr-o sinteză între stilizarea geometrică şi pitorescul concret: acestea sunt marile potenţiale ale subconştientului ce generează «stilul» românesc. *Trilogia cunoaşterii* făcea vizibilă voinţa patetică, şi cât de modernă, de a străpunge aparenţele, de a depăşi concretul şi de a extinde nemăsurat autoritatea cunoaşterii prin anexarea teritoriilor aşezate dincolo de realităţile pozitive. La rândul ei, *Trilogia culturii* aduce problemei culturii, în general, şi culturii româneşti, în particular, o soluţie remarcabilă şi fecundă. Prin studiul subconştientului colectiv, Blaga izbuteşte să reconstituie «matricea stilistică» însăşi în care zac virtualităţile neamului şi să arate că autohtonism şi tradiţie sunt tot una, nu prin materialitate, ci prin spiritul lor."

(C.B.)

BOGDAN-DUICĂ, GHEORGHE
(1866 – 1934)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, profesor universitar la Cluj, s-a născut în 21 decembrie 1866 la Braşov şi a încetat din viaţă pe 21 septembrie 1934, la Braşov. Este fratele slavistului Ion Bogdan şi al profesorului Alexandru Bogdan din Braşov, care a studiat versificaţia în opera poetică a lui Eminescu. **G.B.-D.** a comentat opera lui Grigore Alexandrescu, a scris articole pe teme literare, prefeţe la ediţii şi are merite deosebite în strângerea unor documente literare. Om cu o vastă cultură (îşi ia doctoratul la Universitatea din Jena), bun cunoscător al filozofiei şi al literaturii germane. A fost un pasionat cercetător de documente literare pe care le-a publicat şi prezentat în numeroase studii şi articole.

G. Călinescu făcea următoarele aprecieri despre **G.B.-D.**: „Istoriografia literară universitară s-a ilustrat prin temeinicele investigaţii ale lui G. Bogdan-Duică, om foarte cultivat, mare descoperitor de «izvoare»... Dacă sunt multe lucruri de învăţat de la acest cinstit om de carte, nu trebuie împrumutată eroarea lui de concepţie. El vedea monografia unui scriitor (necum istoria integrală a literaturii) drept o întreprindere colosală, în care trebuiau găsite şi bobul de mei şi firul de praf. Judecata literară era în funcţie de o preparaţie complicată".

A publicat în revistele şi ziarele vremii: „Tribuna", „Convorbiri literare", „Înfrăţirea", „Poporul român", „Aurora", „Societatea de mâine", „Naţiunea", „Datine", „Mişcarea literară" etc.

A fost primit în Academie ca membru corespondent la 25 iunie 1913, membru plin la 4 iunie 1919, o dată cu Octavian Goga, Dimitrie Gusti, Ion A. Rădulescu-Pogoneanu. Rosteşte discursul de recepţie despre Titu Maiorescu, la 31 mai 1921, oprindu-se asupra unui moment din viaţa şi activitatea acestuia şi anume „evoluţia literară din perioada tinereţii şi încercările filozofice la care a fost supus". Menţionăm că în şedinţa solemnă a Academiei Române din 1 iunie 1921, când Mihail Sadoveanu a fost ales ca membru titular al Academiei şi s-a sărbătorit un veac de la naşterea lui Vasile Alecsandri, **G.B.-D.** a prezentat comunicarea *Despre cultul lui V. Alecsandri: adoratori şi detractori*.

A acordat un spaţiu larg studiilor despre creaţia lui M. Eminescu.

G. Călinescu subliniază contribuţia lui **G.B.-D.**, la valorificarea principalelor date asupra personalităţii eminesciene: „În materie de cercetări istorico-literare, d. Bogdan-Duică este o autoritate şi observaţiile sale de amănunt – nu pot fi decât utile oricui".

Studiile şi articolele sale despre M. Eminescu, la care se adaugă şi *Introducerea* din volumul *Poeziile lui Eminescu*, au fost strânse şi publicate în volum de Ecaterina Vaum. Ele dovedesc preocuparea istoricului literar de a evoca din diverse perspective ale contemporanilor personalitatea lui M. Eminescu.

OPERA: *Petru Maior*, 1893; *Istoria ţărănismului*, vol. I: *Viaţa şi opera întâiului ţărănist român: Ion Ionescu de la Brad*, 1921; *Istoria literaturii române moderne. Întâii poeţi munteni* (1923); monografii documentare despre: *Gheorghe Lazăr*, 1923; *Simion Bărnuţiu*, 1924; *Ioan Barac*, 1933; *Eftimie Murgu*, 1937; *M. Eminescu – studii şi articole*, ediţie îngrijită, prefaţă, note şi bibliografie de Ecaterina Vaum, *Eminesciana 24*, Editura Junimea, 1981.

REPERE ASUPRA OPEREI: Profesor de istorie a literaturii române moderne la Universitatea din Cluj, membru al Academiei, obţinând „Premiul naţional de critică şi istorie literară" (în 1925), **G.B.-D.** a desfăşurat, înainte de primul război mondial, o largă activitate publicistică pentru susţinerea idealului de unitate naţională. Ca principal exponent al istoriei literare de orientare pozitivistă, apreciază Dim. Păcurariu, **G.B.-D.** „a elaborat studii de mare erudiţie. A apărat, prin publicistica şi studiile sale adevărul, cultura naţională, spiritul său polemic fiind necruţător". „Lipsit de tonul solemn – afirma în monografia pe care i-o dedica, D. Petrescu, – **G.B.-D.** a pus în actele sale o gravitate dură, nemiloasă. A simţit nevoia să-şi întemeieze cea mai mică afirmaţie nu numai pe evidenţele raţiunii, ci şi pe un număr imens de fapte. A lovit uneori dur, alteori nedrept, dar niciodată cu ură". Recunoscând în predecesorii săi modele, elaborează interesante monografii şi studii pentru: Petru Maior, Gh. Lazăr, Eliade Rădulescu, Simion Bărnuţiu, Eftimie Murgu. A contribuit la impunerea unor scriitori ca: G. Coşbuc, Delavrancea, D. Zamfirescu, M. Sadoveanu.

Susţinând necesitatea unei culturi naţionale originale, inspirate din realităţile poporului, respinge idilismul folclorizant. Are în vedere necesitatea sincronizării literaturii române cu cea a timpului său, apropiindu-se de doctrina lovinesciană.

Şerban Cioculescu, în *Aspecte literare contemporane* (Editura Minerva, 1972) apreciază contribuţia lui **G.B.-D.** la clarificarea disputelor dintre Titu Maiorescu şi Simion Bărnuţiu (în studiul *Contra şcoalei Bărnuţiu*). Având în vedere în primul rând pe luptătorul pentru cauza naţională, **G.B.-D.** afirma: „T.L. Maiorescu a fost sever; a pierdut din vedere că Bărnuţiu înseamnă o nouă încopciere a vieţii noastre cu viaţa apuseană, şi a negat din el mai mult decât se putea nega. Prin această încopciere, prin curentul creat de el – Maiorescu însuşi recunoştea curentul – S. Bărnuţiu s-a aşezat între iniţiatorii României moderne, după ce în Ardeal, fusese el singur, iniţiatorul curentului democrat naţional".

D. Popovici, succesorul la catedra clujeană a lui **G.B.-D.**, evidenţiază „caracterul explicativ pe care istoria literară îl capătă la acesta". Deschis la faptele de cultură, **G.B.-D.** a avut orgoliul de a rămâne om de ştiinţă pură informând şi instruind cu exactitate.

APRECIERI CRITICE:

Theodor Capidan: „În clipa în care îmi fac intrarea oficială în această incintă, gândul meu se îndreaptă către umbra lui **G.B.-D.**, ilustrul meu înaintaş, a cărui personalitate complexă şi covârşitoare va ocupa un loc de frunte în rândul celor mai de seamă cărturari ai neamului nostru".

Dumitru Petrescu: „În descendenţa lui T. Maiorescu s-ar putea vorbi de faptul că urmaşii cei mai apropiaţi ai acestuia au dezvoltat fiecare în parte, cu predilecţie, câte una din laturile personalităţii magistrului. M. Dragomirescu şi E. Lovinescu, preluând principiul autonomiei esteticului, l-au dezvoltat, primul într-un sistem de estetică, discutabil în multe privinţe, dar constituind totuşi întâia şi cea mai de seamă contribuţie românească la dezvoltarea esteticii, al doilea într-o activitate plenară de critic literar. I-a revenit lui **G.B.-D.** sarcina să dezvolte acele relativ timide, totuşi existente, disponibilităţi maioresciene pentru istoria literară. Se poate spune că în descendenţa marelui mentor, M. Dragomirescu este esteticianul, E. Lovinescu, criticul literar, iar **G.B.-D.**, istoricul literar".

(C.B.)

CARACOSTEA, DUMITRU
(1879 – 1964)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, **D.C.** s-a născut la 10 martie 1879, la Slatina şi a încetat din viaţă, la 2 iunie 1964, la Bucureşti. De origine aromână, provine dintr-o familie de intelectuali. Face şcoala primară şi primele clase de liceu la Slatina, continuă şi încheie cursurile liceale la „Sf. Sava", în Bucureşti. Între 1900–1907 urmează cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie din Bucureşti, unde a avut ca profesori pe Titu Maiorescu şi Ovid Densusianu. În 1909, obţinând o bursă de studii în străinătate, pleacă la Viena, unde a lucrat sub îndrumarea lui W. Meyer-Lübke. Susţine, în 1913, două doctorate – în folozofie şi în filologie romanică. Reîntors în ţară, va preda din 1920, la Universitatea din Bucureşti, până în 1930 ca docent, apoi ca profesor titular la Catedra de istorie a literaturii române moderne şi folclor.

În 1933, şi datorită activităţii sale, se înfiinţează Institutul de Istorie Literară şi Folclor. În 1938 a fost ales membru al Academiei Române, unde a deţinut un timp funcţia de preşedinte al secţiei literare. Director al Fundaţiei pentru Literatură şi Artă.

OPERA: *Poetul Brătescu-Voineşti*, 1921; *Mioriţa în Moldova, Muntenia, Oltenia*, 1924; *Izvoarele poemului «Luceafărul»*, 1926; *Personalitatea lui Eminescu*, 1926; *Un mare critic român modernist: domnul Eugeniu Lovinescu*, 1927; *Opera lui Mihai Eminescu*, 1931-1932; *Arta cuvântului la Eminescu*, 1938; *Semnificaţia lui Titu Maiorescu*, 1940; *Expresivitatea limbii române*, 1942; *Creativitatea eminesciană*, 1943; *Poezia tradiţională română*, 2 vol. 1969; *Scrieri alese*, I-II, prefaţă şi note de Mircea Anghelescu; *Critice literare*, 2 vol., 1943–1944; *Studii eminesciene*, ediţie îngrijită şi note de Ion Dumitrescu, prefaţă de George Munteanu, 1975; *Arta cuvântului la Eminescu*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ion Apetroaie şi Nina Apetroaie, 1980.

REPERE ASUPRA OPEREI: Activitatea lui **D.C.** s-a remarcat prin studiile de folclor şi exegeza operei eminesciene. Fundamentează, în ceea ce priveşte balada populară, noua metodă de ceretare a „geografiei folclorice". În ceea ce priveşte creaţia eminesciană, aceasta este privită dintr-o dublă perspectivă: cea care relevă **geneza poemelor** în timp, **dinamică** cum o numeşte Liviu Petrescu şi cea a artei cuvântului, **statică**.

D.C. a fost adeptul metodei comparatiste; a afirmat teoria expresivităţii limbii şi conceptul creativităţii în studii semnificative despre *Creativitatea eminesciană* şi *Expresivitatea limbii române*.

Este considerat întemeietorul şcolii istorico-geografice în folcloristica românească, urmărind motivele folclorice (Lenore, Mioriţa) în plan universal. Realizează un amplu studiu *Poezia tradiţională română* (2 vol.), publicat postum (1969).

Ca istoric şi critic literar, „D.C., apreciază Dan Simonescu,... a fost receptiv la ideile şi curentele ştiinţifice contemporane: conceptul creativităţii, trăirea simultană, a conţinutului şi formei (Gestalltheorie), arta cuvântului şi funcţia estetică a limbii (Ch. Bally), teorii pe care le-a aplicat la studiul operei lui Eminescu (*Arta cuvântului la Eminescu*, 1938, *Expresivitatea limbii române*, 1942)".

Iată câteva păreri exprimate de **D.C.** asupra problemelor fundamentale ale criticii şi istoriei literare. În dechiderea amplului studiu *Arta cuvântului la Eminescu (Preocupări şi atitudini)* criticul precizează de la început că lucrarea deschide seria de monografii a Institutului de istorie literară şi folclor, propunând prin ea o viziune interpretativă a ceea ce înseamnă „primatul vieţii", deci al creativităţii, cu privire specială asupra formei, pe care o consideră neglijată, pentru că: „ritmul trepidant al vieţii de astăzi depărtează pe scriitor de cultul formei, aşa cum s-a afirmat la noi trinitatea lui Eminescu, Caragiale, Maiorescu, [...] O tipologie literară modernă trebuie să îndestuleze nevoia de a urmări creativitatea în prefacerile ei şi totodată să fie un adecvat mijloc de captare a esenţei artistice. Astfel, sentinţa lui Goethe de la 1827 rămâne actuală: «Îmi vine să râd, zicea el, de criticii care se ostenesc să cuprindă în câteva cuvinte abstracte într-o noţiune, acel inefabil pentru care noi întrebuinţăm cuvântul frumos» [...] Ceea ce ne interesează este valoarea faptelor în realitatea lor expresivă, configuraţia şi semnificaţia lor."

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Critic specializat al simbolismului (afară de poetul N. Davidescu) se prevedea a fi **D.C.** După aceea a evoluat în direcţie scientistă, concepând critica drept o disciplină severă ce trebuie scoasă din «apele diletantismului» prin punerea «în armonie cu cerinţele de adâncire ale specialităţii»".

Pompiliu Constantinescu: „În evoluţia criticii noastre, opera eminesciană a fost un material imens de lucru şi un corp de aplicare al atâtor metode. Pentru Maiorescu a fost un prilej de aplicare a esteticii schopenhaueriene, a tipologiei geniului, din acelaşi izvor, şi a criticii estetice. Pentru Gherea, un prilej de aplicare a «criticii ştiintifice», aşa cum el o înţelegea şi practica. Pentru d. Dragomirescu, un prilej de teoretizare a artei «criticii ştiinţifice». Pentru d. G. Călinescu, prilejul unui vast studiu critic, aplicaţii ale disciplinelor critice. Pentru d. Perpessicius, un prilej de a realiza o excepţională ediţie critică. Pentru d. Tudor Vianu, un prilej de izvoare filozofice cu predilecţie căutate şi aflate. Pentru d. **D.C.**, un prilej de a aplica o anume directivă a criticii germane contemporane în exclusiva privire a operei poetului ca expresie a «artei cuvântului». Pentru unii, un prilej de a căuta şi identifica izvoare; pentru alţii, în sfârşit, un gras subiect de probleme istorico-literare şi biografice sau psihologie romanţată.

Opera eminesciană, dacă a favorizat toate aceste aplicaţii, înseamnă că poartă în sine numeroase semnificaţii, înseamnă că, în contact cu ea, toate disciplinele istoriei şi criticii literare se însufleţesc şi devin fertile."

Liviu Petrescu: „Departe deci de a exclude orice factor internaţional din cadrul procesului de creaţie, şi de a pune totul pe seama liberei spontaneităţi, Caracostea relevă necontenit «sensul activ» pe care îl are, pentru el, actul artistic. Critica este chemată aşadar să ia în considerare şi o serie de «factori generativi», dintre care un rol predominant este atribuit «personalităţii». Aceasta reprezintă «factorul către care converg toate amănuntele vieţii». Alături de creativitatea eminesciană, Caracostea va simţi, în consecinţă, nevoia de a consacra un studiu şi *Personalităţii lui M. Eminescu*. Este de observat însă că, în descrierea personalităţii, Caracostea face efortul de a depăşi studiul pur psihologic, la care rămăsese critica românească până la acea dată; comentariile lui Caracostea se aplică planului ontologic. Ca teze generale, sunt de reţinut, astfel, afirmaţiile că voinţa de stil se explică printr-o «aspiraţie de a dăinui» (idee

prin excelenţă modernă) sau că voinţa de expresie trebuie îndepărtată ca o «nevoie a creatorului de a se elibera de o nelinişte internă». În criticile lui Caracostea se găsesc suficiente elemente pentru o posibilă ontologie a creaţiei artistice. Caracostea este interesat totuşi mai cu seamă a surprinde unicitatea şi individualul, decât în elaborarea unei tipologii; sub acest raport, specificul personalităţii eminesciene stă în «setea nemărginită de afirmare a vieţii, în toate domeniile, până la limita în care e îngăduit să se încordeze firea omenească» (...)

Preocupările lui îşi găsesc astfel împlinirea în cea de-a treia lucrare importantă, dedicată lui Eminescu: *Arta cuvântului la Eminescu*. Este de reţinut modul cu totul superior în care Caracostea concepe analiza stilului: el nu se rezumă la un studiu al imaginilor, ci abordează aspecte legate de «spaţiul» şi «timpul» estetic. Noţiunile fundamentale cu care operează, sub acest raport sunt: «axa imaginilor» şi «clipa de veşnicie». Precizia definiţiilor la care ajunge îl îndreptăţeşte să propună criteriul formal drept principal criteriu şi pentru cercetările de literatură comparată."

Ion Apetroaie: „De peste un veac, Eminescu este Eminescu nu numai prin suma textelor sale, dar şi prin suma ideilor critice despre ele. Altfel spus, Eminescu este Eminescu şi prin criticii săi. A-i ignora, sau măcar a le umbri ideile despre marele poet înseamnă a aduce prejudicii memoriei lui. Nu s-ar putea spune că **D.C.**, unul dintre aceştia (şi nu dintre ultimii), ar fi victima uitării, dar pentru interesul ideilor sale mi se pare că regimul ce i-l administrăm astăzi este oarecum nedrept. În peste trei decenii de critică eminesciană, Caracostea, condus de un plan ambiţios, vizând exegeza completă a poetului, a realizat câteva studii valabile, între care şi două cărţi de sinteză. Planul, grandios, posibil de înfăptuit numai de piloni de siguranţă ca (mai întâi) o ediţie completă Eminescu care pe atunci nici nu se-ncepuse, nu s-a dovedit a fi până la urmă, simplu act de bravură. Câteva dintre coordonate nu s-au tras în gol, nu şi-au depăşit autorul.

Edificiul critic a pornit, ca de obicei în asemenea împrejurări, prin «curăţirea» terenului, prin marcaje stricte, prin proiectare lentă, prin relansarea imaginară în spaţii vaste a unor linii constante. Avansând, în satisfacerea marii ambiţii, criticul face mai întâi opera pozitivă de recunoaştere a izvoarelor, instalând definitiv în exegeză relaţia dintre poemul *Luceafărul* şi cele *Două basme necunoscute din izvoarele lui Eminescu* (Bucureşti, Socec, 1926). Demonstraţia riguroasă a surselor eminesciene în basmele culese de R. Kumisch nu interesează numai pentru adevărul – în sine valabil – dar şi pentru atitudinea obişnuită a criticului. Căzut pe un subiect de importanţă, nu numai că îl rezolvă – ca pe atâtea altele – cu aplicaţie avansată, dar îşi pregăteşte cu voluptate tirul împotriva eminescologilor, mustrându-i aspru că multă vreme n-au profitat, ca el acum, de informaţia lui M. Gaster despre aceste surse."

(C.B.)

CARTOJAN, NICOLAE
(1883 – 1944)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, **N.C.** s-a născut în 4 decembrie 1883 la Călugareni-Uzunu, Vlaşca şi a murit în 20 decembrie la Bucureşti. Fiul unei vechi familii româneşti de răzeşi, urmează cursurile Liceului „Sf. Sava", pe care-l absolvă în 1902. Este student la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti, unde, datorită calităţilor sale este apreciat de I. Bianu, N. Iorga şi Titu Maiorescu. Licenţiat în 1906, îl găsim profesor de limba şi literatura română la o şcoală comercială din Giurgiu (1907), apoi profesor şi director la gimnaziul „Ioan Maiorescu" de aici (1910). După o specializare în Germania, unde va urmări cursurile slavistului Al. Brückner, revine în ţară şi îşi trece doctoratul cu teza *Alexandria în literatura românească* (1920). Asistent al prof. Ion Bianu, a lucrat cu Titu Maiorescu în cadrul Seminarului de Istoria filozofiei, condus de acesta. Datorită pregătirii sale deosebite

este numit în diferite comisii (Comisia pentru cercetarea manualelor didactice (1923–1925); preşedintele Comisiei pentru cercetarea manualelor de limba română – oct. 1925; membru în Consiliul permanent al Ministerului Educaţiei Naţionale – februarie 1931; director al învăţământului superior (1 sept. 1939) şi preşedinte al Consiliului permanent. În 1929 este ales membru corespondent al Academiei Române; titular în 1941.

OPERA: *De la românii din Serbia. O culegere de literatură populară*, în „Convorbiri literare", Bucureşti XLVII (1913); *Alexandria în literatura românească. Noi contribuţii* (studiu şi text), 1922; *Legenda lui Avgar în literatura veche românească*, în „Convorbiri literare", 52, 1925; *Fiore di virtù în literatura românească*, Academia Română, Mem, sect. lit., s. III, 1928–1929; *Cărţile populare în literatura românească*, vol. I; Epoca influenţei sud-slave, 1929; *Cel mai vechi zodiac românesc: Rujdeniţa Popei Ion Românul* (1620) în „Dacoromânia", Buletinul Muzeului limbii române V, 1927–1928, Cluj; *Traducerea Sf. Scripturi în româneşte, până la Bilbia lui Şerban*, în „Universul", 52, nr. 117, 1935; *Cărţile populare în literatura românească*, I. *Epoca influenţei sud-slave*, 1929-1938 (Ed.II,1974, I-II); *Epoca influenţei greceşti*, 1938 (Ed. II, Bucureşti, 1974); *Istoria literaturii române vechi*, I-III, 1940-1945 (Ed. II, 1980), cu o prefaţă de Dan Zamfirescu; postfaţă şi bibliografii finale de Dan Simonescu; *Mihail Kogălniceanu. Activitatea literară*, 1942.

REPERE ASUPRA OPEREI: Volumul *Cărţile populare în literatura românească* (1929–1938) demonstrează erudiţia şi meticulozitatea comentării unor texte inedite, rămase în manuscris; o sinteză a unui uriaş material documentar care, prin metoda filologică aplicată, oferă direcţii generale, valabile şi astăzi. Între 1940–1945 apar cele trei volume ale *Istoriei literaturii române* (ed. II, 1980), care, deşi reprezintă o cercetare nouă în domeniu, rămâne totuşi „o operă clasică", un „manual ideal de iniţiere în literatura română veche"; sunt tratate ştiinţific *Epoca fanarioţilor, Cărţile populare în literatura românească.*

N.C. a fost cu adevărat un întemeietor de şcoală: modest, generos; ţinea anual două cursuri, unul de sinteză, tratând una dintre epocile din istoria literaturii vechi şi altul de analiză a unei teme; îşi încuraja studenţii ajutându-i la întocmirea de bibliografii anuale, precum şi a unor studii pe anumite teme ale literaturii române vechi. Între 1934–1943 scoate publicaţia „Cercetări literare", din care vor apare cinci volume, tipărind în ea cercetările efectuate de studenţi asupra literaturii române vechi.

Opera lui **N.C.** relevă evoluţia gândirii sale asupra dezvoltării culturii româneşti din epoca veche. Ea constituie un moment de seamă în evoluţia culturii româneşti, un model prin ţinuta ştiinţifică, prin modernismul şi ineditul ei, numele lui **N.C.** intrând în conştiinţa urmaşilor legat de „literatura veche". A fost membru al Medieval Academy of America, 1929; doctor honoris cauza al Univ. din Padova, 1942.

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „**N.C.** s-a specializat în literatura veche, îndrumând la studii pozitive o sumă de tineri şi provocând foarte utile ediţii de texte, el însuşi urmărind, ca savant eminent, itinerariul unor cărţi populare ca *Alexandria şi Erotocritul*".

Alexandru Piru: „Lui N.C. (1883–1944), profesor la Universitatea din Bucureşti îi datorăm un studiu exhaustiv în două volume despre *Cărţile populare în literatura românească* (1929–1938) şi o lucrare neterminată, până la Dimitrie Cantemir, de *Istoria literaturii române vechi* (1940–1945), fără delimitarea fenomenului literar de cel cultural".

Dan Simonescu: „N.C. a luat din contemporaneitate numai aspectele creatoare, închinându-şi timpul, viaţa studiului unui domeniu literar deloc sau prea puţin explorat. A devenit, deci, un luptător activ într-un sector pentru care avea o temeinică pregătire ştiinţifică şi însuşiri temperamentale. A luptat ca să învingă indiferenţa multora şi să formeze o şcoală de cercetare literară.

O viaţă modestă şi scurtă, o activitate intensă de istoric literar şi comparatist, care trebuie cunoscute mai de aproape, pentru că ele arată, o dată mai mult, că pasiunea şi devotamentul generează lucrul bun".

Iorgu Iordan: „N.C. era un filolog autentic, nu numai prin obiectul şi metoda cercetărilor sale, ci şi prin acribia împinsă până la ultimile limite. (...)

Căuta, răscolea şi revenea mereu, spre a se convinge că a spus tot ce putea spune şi cât mai bine cu putinţă privitor la problema în discuţie. De multe ori făcea să întârzie apariţia chiar a unei lucrări date deja la tipar şi aceasta de teama că n-a epuizat subiectul sub raportul informaţiei sau al materialului".

Dan Zamfirescu: „... *Istoria literaturii române vechi* nu este numai o carte de informare, ci şi una care dă prilejul de a medita asupra unei aproape jumătăţi de mileniu de cultură românească. Apariţia unor sinteze ulterioare, în anii noştri, rectificând erorile de fond sau de perspectivă, îmbogăţind informaţia şi aplicând metode noi de interpretare, nu au împins în afara interesului această carte, şi oricine poate constata că noile sinteze, fără a-l urma servil, îi datoresc, nu o dată, toate foarte mult.

Poate mai mult decât orice, cuceritoare în această carte, este prezenţa umană ce o impregnează şi căldura cu care autorul ei se apropie de tot ceea ce i se înfăţişează cercetării. N.C. şi-a iubit obiectul cum şi-a iubit profesia de dascăl de literatură veche şi elevii, fiind unul din puţinii creatori de şcoală, pasionat şi generos aducător de urmaşi în meserie. Îndrăgostit de trecutul de glorie al poporului nostru, vibrând cu cronicarii la amintirea faptelor de vitejie ale strămoşilor, el se înduioşează deopotrivă şi contemplând modestele începuturi ale culturii, îl simţim coborându-se până în mânăstiri pierdute prin sălbăticii şi expuse jafurilor năvălitorilor".

Mircea Anghelescu: „Opera ştiinţifică a lui Cartojan îmbrăţişează întreaga istorie a literaturii române; mai exact, doar literatura secolului nostru n-a intrat în atenţia cercetării sale decât în chip indirect, prin raportările făcute incidental la vechi teme şi subiecte care reapar în operele scriitorilor moderni. În rest, toate perioadele sunt reprezentate, de la literatura veche a sec. al XVI-lea până la figurile clasicilor din secolul trecut, dintre care s-a bucurat de o favoare deosebită personalitatea lui M. Kogălniceanu şi, în general, toată epoca de la 1848. (...)

După Cartojan, literatura română veche include trei categorii principale de scrieri: religioase, istorice şi «poporane scrise». Dacă textele religioase au o importanţă culturală şi lingvistică, dacă cele istorice sunt expresia devenirii conştiinţei naţionale a poporului şi au adesea, valori artistice şi etice implicite, demne de a fi remarcate, cărţile populare «au alcătuit literatura de imaginaţie prin care s-au desfătat în ceasurile de recreare sufletele dornice de ficţiuni ale cărturarilor din trecut, şi prin ele, ale maselor populare»."

(C.B.)

CĂLINESCU, GEORGE

(1899 – 1965)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, prozator şi poet dramaturg, publicist şi traducător, s-a născut la 19 iunie, 1899, în Bucureşti şi a trecut în neființă în 12 martie 1965, la Otopeni, Bucureşti. Şcoala primară, gimnaziul, liceul la „Carol I" din Iaşi, „Gh. Şincai", „D. Cantemir", „Gh. Lazăr" din Bucureşti. Între anii

1919–1923 este student la Litere şi Filozofie, la Bucureşti, fiind remarcat de N.Iorga, V.Pârvan, M.Dragomirescu. Custode la biblioteca facultăţii, paleograf la Arhivele Statului. În 1921 face prima călătorie la Roma, cu Ramiro Ortiz, participând la fondarea revistei „Roma“ (1921–1924), a cărei redactare şi-o asumă. Traduce din Boccaccio şi scrie articole despre Pirandello şi Cellini. Profesor de română, franceză, italiană la Liceul „Gh. Şincai“ din Bucureşti, fiind coleg cu Eugen Lovinescu, Al.Graur, N.N.Condeescu, I.M.Raşcu, apoi la liceul „Diaconovici Loga“ din Timişoara. Între 1923–1928, studii superioare la Şcoala română de la Roma, condusă de Pârvan. Studiază la Roma influenţa catolică în Ţările Române, realizând două studii interesante: *Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia dei secoli XVII e XVIII*, (1925) şi *Altre notizie sui missionari cattolici nei paesi romeni* (1930). Colaborează la revistele: „Gândirea“, „Vremea“, „Viaţa Românească“, „Adevărul literar“, „România literară“, „Sburătorul“ şi conduce periodicele „Tribuna poporului“ (1944), „Lumea“ (1945), „Naţiunea“ (1946), „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor“. Revistele proprii: „Sinteza“ (1927); „Capricorn“ (1930); „Jurnal literar“ (1939). Doctor în litere la Universitatea din Iaşi cu o teză despre manuscrisul eminescian *Avatorii faraonului Tlà*, 1936. Conferenţiar universitar de estetică şi critică literară la Facultatea de Litere din Iaşi, 1937; din 1945, profesor universitar de istorie a literaturii române moderne la Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti. Membru al Academiei Române (1949). Din 1949 până la sfârşitul vieţii director la Institutul de istorie literară şi folclor care-i poartă numele (din 1966). Scoate, în 1952, revista „Studii de istorie literară şi folclor“. În 1961, este rechemat ca profesor onorific la Facultatea de Litere din Bucureşti. A călătorit în: China, Rusia, Franţa, Cehoslovacia.

Personalitate polivalentă, enciclopedică, Dan Zamfirescu îl consideră „al patrulea astru din «Carul Mare»» al culturii româneşti format din Cantemir, Hasdeu, Iorga şi Călinescu“.

OPERA: Istorie şi critică literară, publicistică: *Viaţa lui M. Eminescu*, 1932 (alte ediţii: 1938, 1964, 1969, 1983, 1986); *Opera lui Mihai Eminescu* I–IV, 1934–1936 (ediţie revăzută, 1969–1970; I–II, 1976; I–IV, 1985); *Viaţa lui I. Creangă*, 1938 (ediţia II *Ion Creangă. Viaţa şi opera*, 1964,. prefaţă de Eugen Simion, 1966, 1973, 1987; postfaţă şi bibliografie de M. Braga, 1989); *Principii de estetică*, 1939 (ediţia critică de Al. Piru, Craiova, 1974); *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941 (ediţia II revăzută, adâncită şi îngrijită de Al. Piru, 1982; traducere engleză 1988: *A History of the Romanian Literature, English version by Leon Levitzky*, Roma, Editura Nădrag); *Istoria literaturii române, Compendiu*, 1945 (ediţia II, 1946; ediţia III, posfaţă Al.Piru, 1968; ediţia IV, 1983); *Impresii asupra literaturii spaniole*, 1946 (ediţia II, 1965); *Studii şi conferinţe*, 1956; *Nicolae Filimon*, 1959; *Grigore M. Alecsandrescu*, 1962; *Cronicile optimistului*, 1964; *Estetica basmului*, 1965; *Vasile Alecsandri*, 1965; *Ion Eliade Rădulescu şi şcoala sa*, 1966; *Studii şi cercetări de istorie literară*, 1966; *Studii şi comunicări*, 1966; *Scriitori străini*, 1967 (ediţie de V.Nicolescu şi A.Marino); *Ulyse*, 1967 (ediţie de G.Şerban); *Scrieri despre artă*, 1968 (ediţie de G.Muntean); *Universul poeziei*, 1971 (antologie şi postfaţă de Al.Piru); *M.Eminescu. Studii şi articole*, 1978 (ediţie îngrijită de Maria şi C.Teodorovici, Iaşi); *Călinescu şi contemporanii săi*, I–II, 1984–1987 (ediţie îngrijită, note, indicii de N.Mecu); *Viaţa lui Mihai Eminescu; Ion Creangă. Viaţa şi opera*, 1989, Chişinău.

Versuri: *Poezii*, 1937; *Laudă lucrurilor*, 1963. **Proză – Romane:** *Cartea nunţii*, 1933; *Enigma Otiliei*, 1938; *Bietul Ioanide*, 1953; *Scrinul Negru*, 1960. **Dramaturgie:** *Şun sau calea netulburată. Mit mongol, 1943; Ludovic al XIX-lea, 1964; Teatru*, 1965. **Traduceri:** *Un om sfârşit* de G.Papini, cu prefaţa autorului şi introducerea de Al.Marcu, 1923.

REPERE ASUPRA OPEREI: Aprecierile se vor referi la operele de istorie, teorie, critică literară, publicistică, întrucât activitatea de prozator a fost prezentată în *Dicţionarul de prozatori*. În calitatea sa de critic şi istoric literar **G.C.** exprimă în *Principii de estetică* convingerea că: „Dacă nu poate fi bun artist el însuşi, criticul trebuie cel puţin să rateze cât mai multe genuri. Criticul care n-a făcut în viaţa lui un vers, ba chiar îşi face o mândrie din asta, care n-a încercat niciodată să facă o nuvelă sau roman, acela e fals critic, un doctor sau profesor". Şi tot în acelaşi studiu subliniază faptul că şi critica şi istoria literară „sunt momente ale aceluiaşi proces. Nu poţi fi critic fără perspectivă istorică, nu poţi face istorie literară fără criteriul estetic, deci fără a fi critic". Aşa se explică faptul că, în paralel, **G.C.** elaborează *Viaţa lui M.Eminescu, Opera lui M.Eminescu şi Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, pentru a fixa în contextul literaturii române personalitatea celui mai mare poet pe care l-a avut ţara noastră, după propriile aprecieri. Prin *Viaţa lui M.Eminescu*, 1932, **G.C.** şi-a inaugurat activitatea, impunând un gen nou literaturii *biografia*, reconstituind viaţa şi nu faptele, ca într-un poem cu note înalte şi joase, între dimensiunile bucuriei şi ale tristeţii, cu accente pe calitatea sufletului", pe firesc. Fiindcă, afirmă **G.C.**: „Unicul scop al unei biografii este spiritul vieţii narate". Astfel, proiectează pe tabloul epocii, momente superioare sufleteşti, fiindcă asemenea romanului biografic este în viziunea lui **G.C.** „o operă realistă, adică de generalizare concretă, iar nu de notaţie naturalistă".

Dumitru Micu, în *Scurta istorie a literaturii române II* (Editura Iriana, 1995) vorbeşte despre intenţiile lui **G.C.** de a realiza după modelul lui Plutarh „confirmat de Sainte-Beuve, prin *Viaţa lui M.Eminescu* şi *Viaţa lui I.Creangă*, 1938 „un diptic de «vieţi paralele»". Astfel: „Demitizând existenţele celor doi scriitori pentru a le realiza, din altă perspectivă, el a creat un nou Eminescu şi un nou Creangă, grandioşi şi fermecători tocmai prin omenescul lor. Opuse imaginilor convenţionale, ieşite dintr-o veneraţie convenţională, fără suport documentar, portretele celor doi scriitori sunt rodul interpretării, al prelucrării materialului preexistent, fără a fi prin aceasta construcţii arbitrare. Prin volumele din *Opera lui M.Eminescu* (1934–1936), în cinci volume şi postum, în două volume, G.C. proiectează un Eminescu complex, prin psihologia scrisului său. Astfel, studiul conţine secţiunile: *Cadrul fizic, Cadrul psihic, Tehnica interioară.* G.C., afirmă Dumitru Micu, citeşte poemele lui Eminescu în spirit modern „în spiritul esteticii lui Mallarmé, al teoriei abatelui Brémond şi totodată – oricât conceptele s-ar exclude principial reciproc – în acela gidian al «autenticităţii»". „Ceea ce conferă, după părerea lui G.C. valoare excepţională unei poezii lirice este «ideea poetică», analogia, sugestia, «planul al doilea», dar şi spontaneitatea, deşi aceasta contravine principiilor mallarméene, ducând la suprarealism. În consonanţă cu anticalofilismul lui Gide şi, implicit, în tacită opoziţie cu poetica lui Mallarmé şi mai ales a lui Paul Valéry, potrivit căreia nu «inspiraţia», ci elaborarea lucidă generează opera de artă exemplară, Călinescu aprobă «frumuseţea», «perfecţiunea», efectele travaliului şi adoră versul ţâşnit de-a dreptul din subconştient. Mare, după el, Eminescu e atunci când «nu mai are nici un stil», când «frazele se mişcă goale, într-o sinceritate desăvârşită, fără nici o voinţă, de poezie». De aici şi admiraţia sa pentru nefinisatele opere postume. Cu timpul, criticul va începe să gândească altfel."

Istoria literaturii române... este opera care-l exprimă cel mai bine pe **G.C.** Este o carte unică în felul ei, atât în literatura română şi chiar în cea universală. Menţionăm în literatura română personalităţile care au elaborat istorii ale literaturii române, pe diferite epoci şi dimensiuni: O.Densusianu, N.Iorga, N.Cartojan,

E.Lovinescu, iar după **G.C.**, Basil Munteanu, Al.Piru, I.Negoiţescu, I.Rotaru, N.Manolescu (o istorie critică).

În literatura universală menţionăm: De Sanctis Francesco (1817–1883 – critic şi istoric literar italian – întemeietorul criticii moderne italiene, cu *Istoria literaturii italiene* 1870/1871 – moment al criticii europene din secolul al XX-lea); Sainte-Beuve (1804–1869 – critic literar, poet, prozator francez – operă decisivă în critica europeană. Promovează critica: genetică, biografică, psihologică, sociologică, impresionistă, creatoare, tematică, stilistică – erudiţie totală. Realizează 5 volume de portrete literare şi critice, 3 volume portrete contemporane; 15 volume *Convorbiri de lume*, memorialistică, corespondenţă, poezie, proză); Thibaudet Albert (1874–1936 – critic literar francez – adept al criticii creatoare – adept şi al lui Bergson. A realizat *Istoria literaturii franceze de la 1879 până în zilele noastre* – apărută postum, 1936; 4 volume de reflecţii; Memorialistică).

De reţinut: criticii din literatura universală (şi chiar cei români) nu au realizat istoria unei întregi literaturi. *Istoria literaturii române...* se impune prin arhitectura operei – volum de aproape 1000 de pagini in quarto, cu o prefaţă a autorului, miturile naţionale (Traian şi Decebal, Mioriţa, Meşterul Manole, Zburătorul), până în jurul anului 1940. Un capitol de sinteză despre *Specificul naţional*, încheie lucrarea. Textul lucrării este aşezat pe două coloane şi însoţit de numeroase ilustraţii. **G.C.** examinează literatura română din unghi estetic, realizând o istorie a literaturii şi nu a culturii, structurând original epoci şi scriitori. Acordă un spaţiu mai restrâns faptelor vechi de literatură, cam a cinsprezecea parte din lucrare; restul o împarte în două: o parte pentru perioada modernă, până la 1900 şi cealaltă parte pentru perioada contemporană, primele patru decenii ale secolului al XX-lea. Materialul este organizat pe epoci, momente, diviziuni de timp. Capitole speciale sunt destinate lui Eminescu, Creangă, Slavici. Perioada interbelică (1920–1940) este văzută prin dezvoltarea şi caracteristicile interne. În capitolul *Emergenţa romanului*, romanele sunt clasificate în: rural, al gloatei, copilăriei, citadin, Proustienii, etnografic – ilustrate de: L.Rebreanu, H.P.Bengescu, Camil Petrescu, Gh.Mihăescu, Cezar Petrescu; M.Sadoveanu este tratat separat în capitolul *Tendinţa naţională*.

Între caracteristicile operei menţionăm: Revalorificarea tradiţiei; contemporanii – Sadoveanu, Rebreanu, H.P.Bengescu, Camil Petrescu, T.Arghezi, I.Barbu, devin clasici ai literaturii ; capodoperă de invenţie artistică – spiritul călinescian impunându-se prin erudiţie, vervă, mobilitate intelectuală, arta de narator, portretist, comediograf, de creator epic. Remarcabile sunt: arta portretistică, arta narativă şi descrierile, formulele revelatoare, paradoxul. Unele trăsături se regăsesc în întreaga operă călinesciană: circulaţia mijloacelor artistice: plăcerea regiei, gustul pentru monumental, grandios, enorm; imaginaţia rablais-iană; jocul presupunerilor; elementele de cosmogonie-apă, aer, foc.

Pentru **G.C.** actul critic înseamnă refacerea sintetică a operei scriitorilor, *Istoria literaturii române* devenind după aprecierea lui D.Micu, „un spaţiu în care sunt adunate atâtea universuri literare câte s-au creat în limba română până la redactarea ei". Compendiu este „mica *Istorie a literaturii române* şi, după mărturisirea lui **G.C.** în prefaţă, „nu e o simplă prescurtare a ediţiei mari şi nu scuteşte de lectura celei dintâi, dimpotrivă, e un adaos în scopul de a regenera impresiile generale.

Nu sunt nici biografiile amănuntele de istoric literară (...). N-am făcut ca alţii care în compendii pun numai cifre goale şi titluri de opere, ci şi aici, şi mai cu seamă aici, am vizionat materia organic şi critic. Noi – continuă criticul – suntem încă puţin cunoscuţi de străini şi am voit să le dau acestora (de ar putea citi cartea în româneşte ori în traducere) un sistem de impresii, iar nu un sec răboj". Despre obiectivitate criticul afirmă: „Am pus o deplină obiectivitate, şi acum ca şi mai înainte, şi e în interesul scriitorului român să mă îndrumeze acolo unde mi-a scăpat un fapt sau o înţelegere. Iar cei tineri să nu arate acea nemulţumire egoistă de a nu li se fi dat importanţa pe care poate şi-o credeau, pentru că o istorie se cade să fie totdeauna puţin retrogradă, ca să nu piardă perspectiva eternului, şi, de altfel, pe măsura accentuării valorii noilor scriitori, se vor face cuvenitele împliniri."

Explicând raporturile scriitorului şi criticului cu viaţa, **G.C.** mărturiseşte: „Autorul ca om trebuie să aibă idei şi atitudini şi să le trăiască intens. Cu cât trăieşte mai puternic cu atât suntem mai singuri că va fi în stare să priceapă aspecte tot mai adânci ale existenţei. Condiţia este ca viaţa să se subordoneze creaţiunii. Creatorul trebuie lăsat să trăiască, dar în acelaşi timp să fie învăţat a se întoarce asupra lui însuşi, făcându-şi obiect de contemplare din propriul lui subiect. Lupta în stradă şi şederea în turnul de fildeş sunt momente succesive şi obligatorii, nicidecum antinomice. Dante, V.Hugo, Tolstoi, Eminescu au fost nişte partizani plini de pasiuni politice. Şi cu toate acestea opera lor este abstractă şi eternă.

Creatorul stă ziua, ca om, în ţipetele cetăţii, în soare, iar noaptea se suie în turn, sub lună. Ziua priveşte lumea în contingenţa ei, noaptea în absolut. Momentul prim e necesar, închiderea în turn, aceea reprezintă faza artistică. Astfel artistul este alternativ pătimaş şi rece, om şi luceafăr.

În critică însă chestiunea e mai grea. Ca om politic nu poţi fi critic, ca critic nu poţi să fi om politic. Aceste două ipostaze se separă. Desigur, acelaşi om poate fi şi una şi alta pe rând, poate fi prieten de idei politice cu un autor şi un nemulţumit de literatura acestui autor; ori adversar politic al autorului şi admirator al artei lui literare. Planurile se separă. Simt repulsie să spun unui poet de alte convingeri politice „fost poet". Ca critic, mă îmbrac în haine somptuoase cum făcea Machiaveli când intra în odaia lui de lucru, şi socotindu-l pe scriitorul antipatic decedat sub raportul vieţii, mă delectez numai cu opera lui, ca şi când ar fi anonimă. De aceea nu sunt admisibile în profesia critică unele excese. Un mare scriitor, chiar vinovat sub raport civic, rămâne mereu mare scriitor. Rebreanu este Rebreanu oricum şi oricând. Arta este o expresie a libertăţii, prin definiţie, căci ea nu acceptă limitele istoriei. Ea ne învaţă a privi lucrurile de sus, ca pe nişte fenomenalităţi, în perspectiva uriaşă a morţii. Arta garantează cea mai nobilă dintre libertăţi: libertatea de-a fi, o oră pe zi, singuri şi inactuali."

Monumentalitatea şi actualitatea creaţiei lui **G.C.** vor trece peste timp, eternizând, prin adevărurile afirmate, expresia intelectuală elevată, spiritul unic, farmecul şi superioritatea poporului român, în ipostazele sale istorice şi de cultură aleasă.

APRECIERI CRITICE:

Basil Munteanu: „Tânăra critică, prin unii din reprezentanţii ei cei mai înzestraţi şi în reviste mai mult sau mai puţin durabile, precum «Kalende» (1928), «Capricorn» (1931), se deosebeşte prin aptitudinile ei analitice şi socoteşte creaţia de artă drept o activitate în sine. P.Constantinescu, G.C., Ş.Cioculescu (acesta din urmă critic la «Revista Fundaţiei Regale» face parte dintr-o generaţie ce se apropie de patruzeci de ani. Oricare ar fi de altfel reacţia lor asupra unor puncte precise, ei conced artistului o libertate foarte întinsă, examinează cu simpatie strădaniile de înnoire şi recunosc întâietatea inteligenţei asupra forţelor obscure, instictive sau mistice."

Pompiliu Constantinescu: „Critica d-lui Călinescu este o critică de artist. O vervă savuroasă şi uneori încărcată a fanteziei, împletirea omului cu opera, sugerarea cu mijloace poetice a valorii unui scriitor l-au precizat ca pe un impresionist de nouă generaţie (...). Impresionist prin temperament, nu graţia este însă calitatea esenţială a criticii d-lui **G.C.** Culoarea şi viziunea, tabloul animat şi larg sunt mijloacele sale literare(...). Portretele d-lui Călinescu pornesc de la o intuiţie fundamentală, dar cu un procedeu centripetal asociază serii de peisagii evocă tablouri şi imaginează dialoguri plauzibile, spre a sugera o fizionomie artistică şi sufletească (...). Judecata se topeşte în sentiment şi pasiune. La baza portretului e un imn sau un pamflet: perfidia şi jocul strategic se scaldă în peisagii alternative şi nasc o ascunsă agresivitate. Florile de crizantemă pletoasă din stilisticele d-lui Călinescu emană arome învăluitoare, când nu disimulează toxine ucigaşe. Orice desfăşurare literară presupune un minimum de

retorică; stilul abstract are o retorică interioară, o ritmică a ideii; un stil poetic întrebuinţează un retorism mai evident. Există o simfonizare retorică în expresia d-lui Călinescu; reflexia sa critică se pierde în jocuri şi imagini, în abateri şi reveniri abile la tema esenţială. De aceea, critica sa ne-a dezvăluit un tactician destul de contradictoriu, în atitudine intelectuală, deşi totdeauna valoros prin ploaia de flori stilistice în care ne adoarme."

Cu *Viaţa lui Mihai Eminescu*, dl. G.C. a realizat o operă de obştească valoare culturală, iar mai presus de orice ne-a scos din mâlul articolelor şi însemnărilor seci şi amorfe, sintetizând o viaţă din membre risipite şi anchilozate în sertare cu etichetă şi număr de ordine, în colecţii de reviste şi în cripta îngăduitoare a Academiei Române."

Eugen Lovinescu: „Talent, aş putea zice, dar nu numai talent, pentru că e şi muncă, şi nu o muncă de bivol la jug, ci de om repede orientat în chestiuni abia întâlnite şi priceput în a organiza în sânul lor o reţea întreagă de tranşee şi de comunicaţii subterane. Pentru a fi critic, G.C. are toate calităţile: sensibilitate artistică de poet şi romancier, cultură literară, talent de scriitor şi o mare mobilitate asociativă. Îi mai lipseşte doar convingerea şi valabilitatea misiunii sale critice. Mult mai mari, pretenţiile criticului ne îndreaptă spre vaste construcţii de istorie literară sau spre monografii uriaşe. Simplă improvizaţie, prin talent literar şi ştiinţă arhitectonică, *Viaţa lui Mihai Eminescu* a obţinut aprobarea tuturor. Îmbărbătat de succes, câţiva ani după aceea, a săpat cu hărnicie şi metodă în opera poetului, nu numai văzută, ci şi cea nevăzută, a ineditelor galerii inextricabile. Rezultatul cercetărilor s-a depus într-o serie de tomuri masive, pentru care nu poţi avea decât respect şi admiraţie. Căutând însă monumentalul, scriitorul s-a pierdut în labirintul său hipogeic. Captiv al propriei sale ingeniozităţi şi frenezii, el n-a mai putut dibui galeria îngustă a ieşirii. Peste câţiva ani, scăpat la lumină, va fixa cu siguranţă doar într-o sută de pagini, fără vracul ineditelor şi analizelor, masca marelui poet în liniile esenţiale, cu un meşteşug portretistic de care a mai dat dovezi."

Alexandru Piru: „Ridicându-se împotriva scienteis-mului pozitivist, Călinescu concepe istoria literaturii ca pe un scenariu dramatic cu întrebări şi ieşiri, ca pe o epopee cu eroi şi forme din succesiunea necauzală a cărora putem determina capacitatea de creaţie a poporului român şi trăsăturile caracterului naţional. Surprinzătoare la Călinescu este în primul rând puterea sa de mişcare în toate perioadele literaturii române, în perioada veche, modernă şi contemporană, cu unicul criteriu al valorii estetice, întreprinde cea mai îndrăzneaţă reconsiderare a fenomenului artistic din câte s-au făcut."

Dumitru Micu: „Critica producţiei literare curente e, în bibliografia călinesciană, doar componentă, între multe altele, a unei activităţi publicistice de vastă anvergură. Departe de a considera scrisul periodic un exerciţiu minor, Călinescu s-a dedicat uneori chiar cu prioritate; în, orice caz, l-a practicat, întreaga viaţă cu o pricepere ardentă. Considerând gazeta un deosebit de eficace instrument de cultură, el a cultivat toate speciile jurnalistice, de la articolul de fond la «poşta redacţiei», pronunţându-se în cele mai diverse probleme, nu doar de artă (literatură, teatru, balet, muzică, pictură, arhitectură), ci şi culturale în general, politice, sociale, urbanistice, de viaţă cotidiană. În varianta intervenţiilor sale de orice natură în coloanele presei e spiritul dinamic. Scris cu nerv, orice text călinescian zmulge cititorul din inerţia reacţiilor automatice, zdruncină comoditatea instalării în locul comun, întărâtă intelectul. În raport cu volumele lui Călinescu, proza sa de ziar e un şantier. Ea conţine în embrion întreaga viitoare operă pe deplin cristalizată: studii, romane, poezii (...).

Opera care îl exprimă pe Călinescu plenar e, desigur, *Istoria literaturii române*. Toate componentele şi însuşirile spiritului său sunt concentrate în ea: verva scânteietoare şi extraordinara mobilitate intelectuală a eseistului, erudiţia cercetătorului, pasiunea pentru document a scotocitorului de arhive, agerimea de spirit şi stilul alert ale publicistului, arta de narator, portretist, evocator, comediograf a creatorului epic şi dramatic, darul de a instala gândirea în imagini a poetului. Principiul structurant al monumentalei cărţi fiind creaţia, un implicat al ei – explicit asumat – devine subiectivitatea. Subiectivitatea, susţine G.C., în studiile *Tehnica criticii şi a istoriei literare* (1939) şi *Istoria ca ştiinţă inefabilă şi sinteză epică* (1947) participă cu necesitate la orice act de construcţie intelectuală ce operează cu date în virtutea naturii înseşi a faptului istoric. «Acest fapt nu există în sine, cum există faptul fizic, ci numai ca punct de vedere (...) Istoria este interpretarea însăşi, punctul de vedere..."

Eugen Simion: „Nici una din cărţile lui Călinescu nu ridică mai mari dificultăţi la lectură ca *Estetica basmului* (1965). După o scurtă introducere, în care e dată definiţia basmului din punct de vedere al criticului şi esteticianului literar, intri într-un câmp de rezumate, făcute, nici vorbă, cu mare plasticitate şi simţ al esenţialului, dar fără ordine şi cu o voluptate a descrierii ce întrece necesităţile demonstraţiei.(...)

Pentru noi *Estetica basmului* rămâne o scriere fundamentală, depăşind cu mult obiectul ei iniţial. Ca operă de sinteză şi reflecţie estetică, ea produce mari satisfacţii prin adâncirea observaţiei. Pe un teren parcurs până acum doar de harnicii culegători, demni desigur de stima noastră, **G.C.**, coborând cu toate armele criticii «descoperă» o creaţie de cel mai mare interes estetic.

Considerată din punct de vedere al creaţiei critice, *Estetica basmului* e un intim roman alegoric, esenţialmente intelectual, un fel de *Istorie ieroglifică* modernă, întocmită de un moralist trecut prin şcolile mai noi. Ironia şi puterea de reprezentare concretă a categoriilor formează notele dominante."

Marian Popa: „Operă a unei culturi exemplare şi a unui spirit de analiză fără termen de comparaţie, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941) este mai puţin o cercetare a scriitorilor luaţi în sine, cât un ansamblu ipotetic cu valoare epică, sprijinit pe figuri literare. *Istoria literară* este pentru el o comedie umană având drept pretext lumea literară şi ea nu poate fi scrisă dacă această lume nu oferă destule roluri: şcoli, curente, generaţii, personalităţi."

I. Negoiţescu: „Marele merit al lui Călinescu în această *Istorie*, ce ar suferi o adevărată catastrofă dacă şi-ar pierde materialul ilustrativ plastic şi textual, intrat în structura ei, dându-i confirmaţia de montaj «genial» şi «monumental» este gestul unic şi memorabil prin care autorul a aruncat peste devenirea nostră literară o primăvară eternă, germeni înşişi ai vieţii. Şi dacă opera suferă din cauză că în chiar genialitatea ei e o enormă improvizaţie, graba cu care a fost elaborată se justifică istoric: ea trebuie necondiţionat să apară atunci, pentru a nu împărtăşi destinul editorial al *Ţiganiadei* lui Budai-Deleanu. Un demon al colosului (o demonic acaparatoare, care face din el un halucinant, un delirant, dar şi un vizionar) pândeşte mereu în eul călinescian romantic şi incalculabil, ce nu pregetă a se întrupa".

Dan Zamfirescu: „Esenţa «călinescianismului» este tocmai aceasta! El este conştiinţa de sine a literaturii româneşti, primul om care, scriind istoria literaturii române, a avut erudiţia lui Nicolae Iorga, intuiţia valorilor majore proprie unui Maiorescu, simţul actualităţii şi «modernităţii» ce asigură gloria lui Lovinescu şi geniul critic al unui Sainte-Beuve, Taine sau De Sanctis.

Dar el a mai avut ceva, care-i aparţine în întregime şi-l singularizează, făcând din „călinescianism" în acelaşi timp o atitudine, o mentalitate şi o metodă: a avut teribila mândrie leomină cu care vorbeşte în numele culturii române şi pe care n-o vom găsi nici la Iorga, nici la Densusianu, nici la Lovinescu, nici la străluciţii – totuşi – zoilii de generaţie, care-l mai forfecă pe la colţuri şi astăzi pe uriaşul adormit (...)

Numai el a făcut o **metodă** din această comparaţie, o metodă «orientală», fără nici o subiectivitate naţională, fără nici o ridicare a glasului spre demonstrarea demnităţii şi valorii culturii româneşti. Numai el a putut privi compătimitor la «sforţările conferenţialului străin, neintuitiv, de a fi plat», fiindcă acest elev al lui Pârvan, cel ce-şi propusese la 20 de ani să devină egalul oricui în Europa, şi fusese recunoscut ca atare la 40 – a repetat drumul maestrului şi a devenit **primul nostru istoric şi critic literar de orizonturi realmente universale**".

(C.B.)

CĂLINESCU, MATEI
(n. 1934)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic, istoric literar şi scriitor, s-a născut la 15 iunie 1934, în Bucureşti. Şcoala primară la Bucureşti (1941-1943) şi „Jules Javet" din Craiova; liceele „Sf. Iosif" (1941–1945), „Gh. Lazăr" (1945–1947) şi „Titu Maiorescu" din Bucureşti. Facultatea de Filologie, secţia engleză a Universităţii din Bucureşti (1952–1957). Redactor la „Viaţa Românească" (1963–1972). Cadru didactic universitar la catedra de literatură comparată a Universităţii din Bucureşti (1962–1973). În 1973 obţine o bursă ***Fullbright*** în S.U.A., unde se stabileşte definitiv.

Doctor în filologie, cu o lucrare despre *Conceptul modern de poezie* (1972). A debutat în „Gazeta literară" (1958) şi editorial cu studiul critic: *Titanul şi Geniul în poezia lui Eminescu* (1964). Din 1979, profesor titular la Universitatea din Bloomington, Indiana, redactor consultant al unor publicaţii şi edituri din America.

OPERA: *Titanul şi Geniul în poezia lui Eminescu*, 1964; *Aspecte literare*, 1965; *Eseuri critice*, 1967; *Semn*, 1968; *Viaţa şi opiniile lui Zacharias Lichter*, 1969 (ediţia a II-a, 1971); *Eseuri despre literatura modernă*, 1970; *Versuri*, 1970; *Clasicismul european*, 1971; *Clasicism, baroc, romantism*, în colab. cu G.Călinescu, A.Marino, T.Vianu, 1971; *Umbre de apă*, 1972; *Conceptul modern de poezie*, 1972, *Fragmentarium*, 1973; *Faces of Modernity: Avant-Garde, Decadence, Kitsch*, Bloomington, 1977; *Five Faces of Modernity: Modernism Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Post-Modernism*, Durham, N.C. 1987 (ediţia II, 1988). **Traduceri:** Ch.F.Ramuz, *Aime Pache, pictor din Vaud*, în colaborare cu I.Băieşu, 1972. A alcătuit o ediţie *T.Vianu*, în colaborare cu Sorin Alexandrescu şi Gelu Ionescu, 1971; antologii din literatura clasică – *Clasicismul I–II*, 1969; din opera lui I.Minulescu.

REPERE ASUPRA OPEREI: Valoarea unor lucrări a fost răsplătită de Premiile Scriitorilor din Bucureşti, pentru: *Conceptul modern de poezie*, 1972; Premiul Academiei Române, pentru *Fragmentarium*, 1973. A continuat să publice poezie.

Remarcabile sunt studiile sale consacrate modernismului şi postmodernismului în limba engleză (1977, 1978). Manifestă interes pentru evoluţia liricii româneşti pe care o urmăreşte, după aprecierea criticului Liviu Petrescu, în medalionul realizat în *Dicţionarul Scriitorilor Români. Litera A-C* (Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1995, coordonatori: Mircea Zaciu, Marian Papahagi, A.Sasu), exclusiv în desfăşurările ei postromantice, „începând cu momentul eminescian, continuând cu feluritele manifestări ale avangardei literare şi oprindu-se în cele din urmă, asupra câtorva dintre cei mai reprezentativi poeţi ai direcţiei moderniste". Practică o critică literară de susţinere, impunând direcţia nouă, antidogmatică din literatura română. Stil elegant, informaţii exhaustive, interesante atât pentru cititorul avizat cât şi pentru publicul larg. S-a afirmat încă din primii ani, în S.U.A., cu autoritate în domeniile comparatisticii şi istoriei culturale.

Au exprimat păreri critice asupra lucrărilor publicate de M.Călinescu: N.Manolescu, Al.Piru, V.Cristea, C.Regman, P.Geogescu, M.Martin, Ov.S.Crohmălniceanu, G.Dimisianu, A.Marino, L.Raicu, M.Tomuş, L.Petrescu, P.Poantă, Marian Papahagi etc.

APRECIERI CRITICE:

Liviu Petrescu: „Cel mai important aspect al activităţii critice a lui Călinescu este însă acela al poeticii şi teoriei literare. Cele dintâi contribuţii în acest sens sunt legate de definirea conceptului modern de poezie, preocupare ce a făcut obiectul unei discuţii doctorale publicate în 1972. În viziunea lui **M.C.**, conceptul modern de poezie s-a constituit, istoriceşte, în strânsă legătură, pe de o parte, cu abandonarea principiului clasic al imitaţiei, ca şi a principiului romantic al expresiei, în favoarea unei poetici centrate pe conceptul «imaginei constructive», iar pe de altă parte, în legătură cu afirmarea unui principiu al «libertăţii» absolute a limbajului în poezie. După stabilirea în S.U.A., **M.C.** va rămâne preocupat de aceeaşi problematică a modernităţii, căreia îi va consacra o lucrare majoră publicată în limba engleză în 1977 *(Faces of Modernity: Avan-Garde, Decadence, Kitsch)* şi într-o nouă ediţie, substanţial lărgită, în 1987 *(Five Faces of Modernity; Modernism, Avante-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism)*. Ulterior, studiile lui **M.C.** se vor opri cu precădere asupra fenomenului postmodern (*Exploring Postmodernism*, 1988), precum şi asupra unor probleme din domeniul unei poetici a lecturii".

Marian Popa: „Spirit academic, echilibrat şi raţionalist, posedând facultatea de a condensa o personalitate sau o operă în limitele unei propoziţii – definiţie, dar şi intuiţia valorilor încă neafirmate faţă de care se va angaja să le impună, el ilustrează efortul constructiv de degajare a specificului literar, oriunde s-ar găsi – la tineri sau la consacraţi, în opera clasică sau cea de debut. Niciodată livrat afirmaţiei hazardate, fără a fi însă conformist, se opreşte cu detaşare asupra valorilor autentice, situându-şi permanent punctul de vedere pe fundamentul unor solide argumente ale teoriei şi esteticii, confruntând eficace valoarea literară românească cu cea străină şi propunând construcţii critice totdeuna greu amendabile. Expresia este de o perfectă urbanitate".

(C.B.)

CIOCÂRLIE, LIVIUS
(n. 1935)

VIATA ŞI ACTIVITATEA: Istoric şi critic literar, prozator, **L.C.** s-a născut la 7 octombrie 1935, în Timişoara. Studii liceale – la Timişoara, apoi universitare la Facultatea de Limba şi Literatura Franceză din Bucureşti. Bursă de studii la Paris, unde urmează cursurile de la École Pratique des Hautes Études (1972–1973). Doctor în filologie franceză (1975). Profesor universitar la Facultatea de Filologie din Timişoara.

Debutează, publicistic, în 1967, cu un mic eseu în revista „Orizont", şi, editorial, în 1974, cu volumul *Realism şi devenire poetică în literatura franceză*, (Editura Facla, Timişoara), pentru care i se acordă Premiul de debut al Uniunii Scriitorilor.

OPERA: *Realism şi devenire poetică în literatura franceză*, 1974; *Negru şi alb. De la simbolul romantic la textul modern*, 1981; *Mari corespondenţe*, 1981; *Eseuri critice*, 1983; *Un Burgtheater provincial* (roman), 1985; *Clopotul scufundat* (roman), 1988.

REPERE ASUPRA OPEREI: Cea dintâi carte a lui **I.C.**, *Realism şi devenire poetică în literatura franceză*, este consacrată poeticii teoriilor textului şi semioticii literare, aplicate asupra unor scriitori francezi, cum ar fi: Flaubert, Balzac, Stendhal, Proust, Zola ş.a. Tema studiilor sale este „descrierea poetică" (E. Simion, 1984), transformarea noţiunii de realism în roman modern, prin apropierea limbajului românesc de limbajul poetic, autopreferenţial (O.Berca, 1989). Autorul demonstrează însă că natura limbajului nu-i decât o problemă de raport între semnificaţia şi reflexivitatea textului (Manolescu, 1974), între funcţia referenţială şi cea poetică.

Demersul este continuat în *Negru pe alb, De la simbolul romantic la textul modern*. Aplicaţiile sunt acum extinse şi asupra câtorva scriitori români: Eminescu, Creangă, Macedonski, Voiculescu ş.a., **L.C.** rămânând şi în cazul lor acelaşi critic metodic şi exact (N. Manolescu, 1979). De fapt, el vizează metafora textuală, ca mod de manifestare a auto-reflexivităţii discursului literar modern. Indiferent că se referă la E.A.Poe, Melville, Rimbaud sau Macedonski, Creangă sau Voiculescu, eseurile

propun tot atâtea posibilităţi de lectură, modalităţi de a percepe şi recepta argumente prin comentarii adecvate. *Mari corespondenţe* reprezintă „un pasionant roman critic“ (Buca, 1981), în care comentează aparent corespondenţa mai multor scriitori: Flaubert, Proust, Maiorescu, Gherea, Balzac, Pompiliu Constantinescu ş.a. În fond, fiecare devine un personaj care se exprimă şi se comportă „în litera şi spiritul propriilor scrisori“, dar acţionează şi se manifestă „în regia criticului“ (L.Ulici, 1981). Acest volum reprezintă tranziţia lui **L.C.**, spre roman. Volumul *Un Burgtheater provicial* este alcătuit din cronici, documente, scrisori, acte administrative, decupaje din ziar, fotografii ş.a., care, asemenea unui montaj, se încheagă într-un „teatru sui-generis al textelor“ ce exprimă idei şi ipoteze asupra literaturii (M. Spiridon, 1985). În ansamblu, scrierea ilustrează tehnicile noului roman. *Clopotul scufundat*, al doilea roman al scriitorului, evidenţiază cealaltă faţă a *Burgheatrului provincial* şi este, în general, „o originală autobiografie spirituală, în care literatura se naşte în absenţa oricărei opere literare“ (N.Manolescu, 1988).

APRECIERI CRITICE:

Eugen Simion: „L.C. descoperă în actul de a scrie un mod de a fi şi de a privi lumea de afară. Îmi place această străpungere a conceptelor, stimez decizia criticului de a depăşi patria criticii. **L.C.** ştie să pună în pagină ideile.“

Nicolae Manolescu: „E deajuns a spune, fără a intra în amănunte de ordin teoretic, că Urmuz trebuie numărat printre autorii moderni de texte, că Poe sau Mallarmé. Procesul textualizării lichidează, într-o parte a literaturii moderne, pe acela al simbolizării. Un examen al problemei şi o teorie a textului se găsesc în studiile *Negru pe alb* ale lui **L.C.**“

Ion Negoiţescu: „Critica lui **L.C.** în ceea ce are mai reprezentativ, este mobilă şi inteligentă: referă deci cât mai puţin, consacrând în schimb cât mai mult spaţiu discuţiei şi interpretării.“

Laurenţiu Ulici: Admirabil scriitor de critică este acest retras, tăcut, parcă timid, parcă inhibat, de o mare delicateţe şi inteligentă bună cuviinţă **L.C.** (n. 1935). Admirabil prin cum gândeşte despre literatură şi admirabil cum scrie despre ceea ce gândeşte. Rareori inteligenţa critică (adică puterea de înţelegere şi interpretare a unui text, fineţea analitică, subtilitatea descrierilor) şi talentul literar (adică arta de a fi expresiv, de a da bine gânditului culoarea frumos exprimatului) s-au împletit atât de armonios şi de convingător ca în cazul său şi deseori lectura textelor sale critice produce o bucurie similară cu a lecturii unui foarte bun roman.“

(D.N. şi P.P.)

CIOCULESCU, ŞERBAN
(1902 – 1988)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric şi critic literar, profesor universitar, **Ş.C.** s-a născut la Bucureşti în 7 septembrie 1902 şi a murit pe 2 iunie 1988 la Bucureşti. A absolvit cursurile liceului „Traian“ din Turnu-Severin în 1920, apoi Facultatea de Litere şi Filozofie (specialitatea franceză) a Universităţii din Bucureşti (1923). În perioada 1926–1928, studiază filologia romanică la Paris. Este

profesor în învăţământul secundar, profesor universitar la Iaşi (1946–1948) şi Bucureşti (1963–1965). În 1946 îşi obţine doctoratul cu teza *Dimitrie Anghel*. Redactor-şef al „Vieţii Româneşti“ (1965–1967). Director general al Bibliotecii Academiei Române. Membru al Academiei Române (1974).

Colaborează la „Facla literară“ (unde şi debutează în 1925), „Adevărul“, „Revista Fundaţiilor Regale“, „Kalende“, „Viaţa“, „Curentul literar“, „Ecoul“, „România literară“, „Ramuri“ etc.

OPERA: Debutează editorial cu *Corespondenţa dintre I.L. Caragiale şi Paul Zarifopol*, 1935; *Viaţa lui I.L. Caragiale*, 1940; *Aspecte lirice contemporane*, (1942); *Istoria literaturii române* (în colab.), 1944; *Dimitrie Anghel, viaţa şi opera*, 1946; *Varietăţi critice*, 1966; *Camil Petrescu*, 1966; *Medalioane franceze*, 1971; *Aspecte literare contemporane*, 1972; *Itinerar critic vol I–IV*, 1973–1988; *Amintiri*, 1973; *Caragialiana*, 1974; *Prozatori români*, 1977; *Eminesciana*, 1985; *Argheziana*, 1985.

REPERE ASUPRA OPEREI: Moştenind spiritul polemic de la Titu Maiorescu, ideea susţinerii autonomiei esteticului de la E.Lovinescu. **Ş.C.** face parte din generaţia de critici estetici, alături de Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinesu şi Perpessicius. Se ocupă de literatura din perioada interbelică, dar şi de fenomenul literar contemporan: scrie despre Ion Barbu, dar şi despre Ion Neculce, N.Iorga, Emil Botta, face observaţii asupra lucrărilor literare ale lui Ion Pillat, Mircea Eliade, Gib Mihăiescu, dar se apleacă şi asupra lui I.L.Caragiale, D.Anghel şi T.Arghezi. M.Sebastian îl definea „mai mult decât un martor al vieţii noastre literare (...), un agent al ei, unul din acei factori de judecată şi de selecţie ce reprezintă conştiinţa vie a unei literaturi“.

„Din generaţia nouă de critici, Ş.C. e unul dintre cei mai bine înzestraţi pentru polemică“ (E.Lovinescu). Criticul este preocupat şi de reevaluarea literaturii interbelice, dar şi de comentariul literar al unor producţii. Este un spirit viu, pe un ton didactic emite judecăţi de valoare despre autori şi opere. Face observaţii filologice, caută aspecte inedite la un autor sau într-o operă, apelează la propriile amintiri, strecoară anecdote şi creionează portrete.

A avut în vedere întreaga literatură română de la cronicari la scriitori contemporani lui, dar cu predilecţie s-a aplecat asupra vieţii şi operei lui I.L.Caragiale: îngrijeşte ediţii, realizează monografii, exprimă opinii originale despre om şi opera sa. Pentru **Ş.C.**, Caragiale a fost o obsesie de-o viaţă.

APRECIERI CRITICE:

Florin Mihăilescu: „Întrebându-se (...) ce este un scriitor de valoare, **Ş.C.** îl defineşte prin originalitate: «Vom numi scriitor de valoare pe acela care stăpâneşte o structură diferenţială faţă de ceilalţi scriitori de acelaşi fel: poeţi, romancieri, memorialişti etc. Un scriitor înfăţişează printre noi un complex de date sufleteşti care ajung sau încearcă să ajungă la exprimarea în sine. Asemănarea şi continuitatea cu alt scriitor îl înseriază, îl pune în serie. Valoarea este deci condiţia de a fi în afară de serie. Criteriul nostru de individualizare este aşadar individualizat».“

Ion Vlad: „Un orizont critic şi unitar şi un număr de principii determină intervenţia criticului. Iniţiativele sale sunt prezidate de o perspectivă dramatică asupra culturii româneşti. Ideea dezvoltării dialectice a culturii este exprimată, de altfel, în câteva texte semnificative. Criticul priveşte cultura în unghiul continuităţii şi al raportelor organice dintre valorile trecutului şi faptele actuale ale artei: «Cultura este continuitate şi, prin împletirea strânsă a trecutului cu prezentul: continuitatea presupunând, subliniază Ş.C., colaborare solidară, adică nu numai în seriile diacronice ale culturii, ci în acelaşi rând de cărturari»“.

Alexandru Piru: „De fapt Ş.C. s-a impus prin studiul lui I.L.Caragiale început prin *Corespondenţă dintre I.L.Caragiale şi Paul Zarifopol* (1935, primul volum al criticului). *Viaţa lui Caragiale* (1940), *I.L.Caragiale*, micromonografie (1967) şi *Caragialiana* (1974). A continuat ediţia *I.L.Caragiale* începută de Zarifopol încheind-o cu încă patru volume în 1942, spre a o relua în 1959, în colaborare cu Al.Rosetti şi Liviu Călin".

Dumitru Micu: Principiul structurant al acţiunii sale critice a fost în epocă, lupta împotriva confuziei de valori. În virtutea acestui principiu, Cioculescu a combătut, în afară de obscurantism, toate modurile inadecvate de abordare a literaturii, toate tentativele de a lipsi literaturii statutul specific. Fără adaptarea unei poziţii estetizante, el a refuzat să admită alt criteriu estimativ în judecăţile literare decât cel estetic, şi când opera argheziană a devenit ţinta unor campanii de presă demenţiale, acuzată fiind de «imoralitate», criticul s-a angajat în bătălia pro Arghezi cu toate armele. Cu fermitate s-a pronunţat şi împotriva defăimării şi persecutării, pe considerente analoge, a altor scriitori. Critica aplicată a lui Ş.C. e una eminamente constructivă. Nimeni dintre contemporani, şi poate, nici dintre înaintaşi şi continuatori, n-a urmărit cu atâta perseverenţă să înveţe publicul cum să citească literatură, şi ce literatură să citească. De aici şi adoptarea condiţiei de «simplu» critic, fără ambiţii de «artist», refuzul impresionismului critic, al criticii numite «creatoare». Demersurile lui critice au fost ghidate, consecvent, de principiul obiectivităţii".

(S.B.)

CIOPRAGA, CONSTANTIN

(n. 1916)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, profesor la Facultatea de Filologie a Universităţii din Iaşi, **C.C.** s-a născut la 12 mai 1916, la Paşcani. Studii liceale la Fălticeni în perioada 1937–1942; urmează cursurile Facultăţii de Filologie din Iaşi (1937–1942). Profesor de liceu la Iaşi şi Botoşani; profesor universitar, doctor docent în filologie, şef al Catedrei de istoria literaturii române de la Facultatea de Filologie din Iaşi, rectorul Institutului Pedagogic din Suceava, director al revistei „Cronica". În 1939 a urmat cursuri de specializare la Paris. Între 1960–1962 a predat limba română la Sorbona şi la École Nationale des Langues Orientales Vivantes, Paris. A debutat cu schiţe în 1930, la „Luminiţa" din Paşcani. În 1938 debutează cu articole critice şi versuri la „Curentul literar", iar în volum, în 1960, cu monografia *Calistrat Hogaş*. Acordă atenţie scriitorilor de la „Viaţa Românească", pe care-i cuprinde într-o vastă sinteză în cursul universitar *Literatura română între 1900–1918* (1970). În 1993 a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

OPERA: *Calistrat Hogaş*, 1960; *G.Topîrceanu*, 1966; *Mihail Sadoveanu, evocator al istoriei*, 1966; *Mihail Sadoveanu*, 1966; *Portrete şi reflecţii literare*, 1967; *Literatura română între 1900–1918*, 1971; *Hortensia Papadat-Bengescu*, 1973; *Ecran interior (Poeme)*, 1975; *Personalitatea literaturii române*, 1973; *Între Ulysse şi Don Quijote*, 1978; *Mihail Sadoveanu, Fascinaţia tiparelor originare*, 1981; *Propilee, Cărţi şi destine*, 1984; *Nisipul*, 1989.

REPERE ASUPRA OPEREI: Prin volumul *Personalitatea literaturii române* (1973), realizează o valoroasă încercare de fixare a specificului spiritualității române în context universal. **C.C.** acordă un loc deosebit în studiile sale scriitorilor clasici, celor care au un loc consacrat în literatura română. Scrierile lui se caracterizează printr-un limbaj academic, elevat. A îngrijit numeroase ediții, a publicat în revistele timpului. S-a impus prin informație solidă, echilibru în expunere, rigoare. A scris despre: M.Eminescu, M.Sadoveanu, G.Ibrăileanu, Ion Barbu, Otilia Cazimir, C.Hogaş etc. În studiile sale, **C.C.** prezintă scriitorii în totalitatea lor – de la biografie la bibliografie, recurgând uneori la comparativism literar, termenii de comparație fiind scriitorii români şi străini, apelând şi la arte plastice, la muzică. Aduce informații bazate pe o documentare exhaustivă, riguros prezentată.

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Studiile lui **C.C.** definesc tipul criticului universitar cu o solidă informație, cu rigoare în gândire şi echilibru în expunere, care îşi îndreaptă manifest atenția către autorii clasici sau către cei pe deplin consolidați în conştiința literaturii [...] Studiile sale conțin de obicei informații inedite asupra scriitorilor sau fenomenelor literare pe care le-a cunoscut."

Pompiliu Marcea: „Volumul *Personalitatea literaturii române* este întâia încercare mai vastă de fixare a specificului spiritualității române în context universal."

Ion Simuț: „Eseul monografic este forma unei prezențe fecunde a criticii, aruncând o privire nouă, de actualitate, asupra clasicilor; monografia este datoria exigentă a istoriei literare de modă veche. Soliditatea informației documentare şi sobrietatea interpretării din monografia debutului lui **C.C.** îşi prelungesc exercițiul în cercetare amplă, de tip universitar, asupra unei întregi epoci: *Literatura română între 1900 şi 1918* (1970).

Istoricul literar reuşeşte să restituie o perioadă animată, cu numeroşi figuranți, curente şi creatori, organizată potrivit marilor tendințe dominante. Climatul de efervescență, nebănuit astăzi, transpare din agitațiile vremii; perceptibile în «tabloul în mişcare», cu portrete individuale şi de grup. Rigorile istoriei literare dau naştere unei lucrări echilibrate ca optică şi interpretare. Moderația s-a imprimat criticii lui **C.C.**, încât eseul literar, chiar dacă mai degajat, păstrează aceeaşi amprentă a spiritului cumpătat".

(C.B.)

CIORAN, EMIL

(1911 – 1995)

VIAȚA ŞI ACTIVITATEA: Filozof, moralist, **E.C.** s-a născut la Răşinari, pe 8 aprilie 1911. Este fiu de preot, ca şi Goga. Face studiile liceale la Sibiu, după care urmează cursurile Facultății de Filozofie şi ale Facultății de Litere ale Universității din Bucureşti, terminate în 1932 cu o teză despre H. Bergson. Între 1933–1935 se află în Germania, la Berlin, cu o bursă de studiu. În anul următor este profesor de filozofie la liceul braşovean „Andrei Şaguna". În 1937 se află la Paris, bursier al Institutului Francez din Bucureşti, în vederea realizării unei teze de doctorat. Se hotărăşte să scrie în franceză, după ce publicase cinci cărți în limba română. Este consilier cultural al Ambasadei României în Paris, pe când ministrul propagandei

era C.C.Giurăscu, iar secretar de presă al Legaţiei Române, Eugen Ionescu. În 1945 se stabileşte definitiv la Paris. A încetat din viaţă în 1995.

În ţară a colaborat la revistele „Gândirea", „Vremea", „Floarea de foc", „Călindarul", „Revista de filozofie", „Convorbiri literare".

OPERA: *Pe culmile disperării*, 1934; *Cartea amăgirilor*, 1936; *Schimbarea la faţă a României*, 1936; *Lacrimi şi sfinţi*, 1937; *Amurgul gândurilor*, 1940; *Eseuri*, 1988; *Revelaţiile durerii*, 1990; *Îndreptar pătimaş*, 1991; *Tratat de descompunere*, 1992; *Silogismele amărăciunii*, 1992; *Ispita de a exista*, 1992; *Istorie şi utopie*, 1992; *Singurătate şi destin*, 1992.

REPERE ASUPRA OPEREI: În a sa *Istorie a literaturii...*, G.Călinescu îl fixează pe **E.C.** în capitolul *Filozofia „neliniştii" şi a „aventurii"* pentru lucrările sale în româneşte dintre cele două războaie mondiale. El apelează la „forma aforistică a lui Kierkegaard în care tânărul, abia trecut de douăzeci de ani", tratează teme filozofice. **E.C.** susţine în altă parte că: „A fi liric înseamnă a nu putea rămâne în tine însuţi", iar lirismul provine din boală: „Aproape toate bolile au virtuţi lirice". „Ne mulţumim a scrie elogiul lirismului pentru a nu scrie elogiul nebuniei". El se confesează unui prieten, definindu-se pe sine: „Suferinţa te pune veşnic în faţa vieţii, te scoate din spontan şi iraţional, reducându-te la o făptură prin excelenţă contemplativă. Trebuie să ţi-o mărturisesc sincer: pentru mine starea aceasta constituie un element de mândrie". Obsesiile, disperarea, moartea, boala, melancolia, tristeţea, singurătatea sunt teme ale filozofiei sale „convulsiile şi arderile în propria lui existenţă". Ca „estet al disperării", el îşi păstrează pentru toată viaţa crezul său iniţial: „Adevărurile mele sunt sofismele entuziasmului şi ale tristeţii mele".

Amurgul gândurilor se constituie ca o interesantă meditaţie introspectivă şi confesivă. Dominată de lirism, ca şi *Cartea amăgirilor* şi *Lacrimi şi sfinţi*, din *Amurgul gândurilor* străbat judecăţi ce capătă valori aforistice, gnomice, scriitorul insistând pe ideea potrivit căreia „Suferinţa te pune veşnic în faţa vieţii, te scoate din spontan şi iraţional, reducându-te la o făptură prin excelenţă contemplativă". Şi tânărul de 20 de ani continuă în scrisoarea adresată unui prieten al său: „Trebuie să-ţi mărturisesc sincer: pentru mine starea aceasta constituie un element de mândrie". Teme, motive fundamentale ale literaturii universale şi gândirii filozofice pot fi identificate şi în lumea din *Amurgul gândurilor*, ca de altfel în toate scrierile lui **E.C.**: melancolia, disperarea, moartea, tristeţea, singurătatea, nelinştea, doliul purtat din naştere, „doliul acestei lumi".

APRECIERI CRITICE:

Ion Negoiţescu: „Cugetul zgomotos confesiv al tânărului autor se cere mai întâi concretizat în chiar proclamarea, cu *luciditate* şi ostentaţie a lirismului (care e gândire vie, *pătimaşă*, plină de *risc*, bazată pe fluctuaţiile şi variaţiile dispoziţiei nervoase şi organice) – lirism valoros întrucât e *barbar, sângeros, sincer, înflăcărat* («să mă realizez în distrugere»), lirism *absolut*, în care eşti prizonierul unei beţii totale a fiinţei, a unei «exaltări organice», în pragul *nebuniei*".

Zigu Ornea: „Prin Cioran, prin Eugen Ionescu şi Mircea Eliade geniul românesc a izbucnit la suprafaţă, făcând sforţarea împlinită de a trece de la stadiul (nesuferit lui Cioran) de cultură mică spre înaltul marilor valori, peste tot recunoscute."

Nicolae Manolescu: „În *Amurgul gândurilor*, cartea din 1936, el distinge între filozofii obiectivi, interesaţi de biografia ideilor, şi pe cei confesivi, pentru care ideile înseşi se cuvin căutate în autobiografie şi confesiune. A fi liric în gândire vrea să însemne tocmai a gândi asupra ta însuţi, a te livra, cu sinceritate şi cu pasiune."

(S.B.)

CIPARIU, TIMOTEI

(1805 – 1887)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filolog, lingvist, istoric, profesor, director, poet, considerat de Sextil Puşcariu „părintele filologiei române“, fiu de ţărani, **T.C.** s-a născut la 21 februarie 1805, în satul Pănade, comuna Sâncel, jud. Alba şi a murit pe 3 septembrie 1887, la Blaj. A urmat gimnaziul şi seminarul teologic la Blaj, şi, după cum singur mărturiseşte, din ziua când a descifrat tainele literelor, „n-a mai rămas carte, nice de ale noastre din casă, nice de la biserică carea să nu le citesc şi când vedeam o carte undeva, îmi ardea inima să o capăt, să o citesc...“

Aşa cum menţionează Vasile Gr. Pop, în al său *Conspect asupra literaturei române şi a literaţilor ei*, 1875, după studiile gimnaziale şi cele teologice la Seminarul greco-catolic de la Blaj, **T.C.** a fost trimis pe cheltuiala mânăstirii trei ani la Aiud pentru învăţarea mai multor limbi. „Calităţile lui intelectuale fură generalmente admirate în tot cursul studiilor lui şi încununate de cel mai eminent succes“. În 1826, a fost „numit la Blaj profesor gimnazial mai apoi seminarial, predând între alte ştiinţe şi filozofia, dogmatica, precum şi limbile orientale, obţinând totodată şi prefectura tipografiei din Blaj“. Cunoscător a 12 limbi vechi şi moderne printre care: ebraica, araba, egipteana, turca, persana, **T.C.** va realiza una dintre cele mai importante biblioteci care cuprinde peste 4000 de volume, transformată astăzi în muzeu. Participant la Revoluţia de la 1848, ca şi ceilalţi latinişti ardeleni: Simion Bărnuţiu, A.T.Laurian, G.Bariţiu, Aron Pumnul, Al.Papiu-Ilarian, **T.C.** a fost unul din cei zece secretari ai Adunării de la Blaj de pe Câmpia Libertăţii şi autor al celor 11 puncte ale Proclamaţiei. A făcut parte din delegaţia care a prezentat împăratului, la Viena, revendicările românilor; a fost deputat în Dieta ardeleană de la Sibiu, reprezentând judeţul Cetatea de Baltă. A întreprins mai multe călătorii în Principatele Dunărene, în Germania şi Italia.

A editat, împreună cu Aron Pumnul, folosind alfabetul latin, ziarul „Organul luminării“ (1847–1848), care a devenit *Organul naţional* şi *Învăţătorul poporului* (1848) – publicaţii cu conţinut istoric, cultural, patriotic. Membru fondator, în 1861, al Asociaţiei Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român – ASTRA – fiind vicepreşedinte şi preşedinte. Între anii 1867–1872, scoate cea dintâi revistă de filologie de la noi *Archiv pentru filologie şi istorie*, în care se vor publica documente de istorie şi de limbă.

La 22 aprilie 1866 a fost numit, prin decret, membru al Societăţii literare române (înfiinţată la 1 aprilie 1866), împreună cu George Bariţiu, Vincenţiu Babeş, Alexandru Hurmuzaki, iar din 21 iunie, V.Alecsandri, C.Negruzzi, I.H.Rădulescu, A.T.Laurian, C.A.Rosetti – având ca scop „de a determina ortografia limbii române“, „de a elabora gramatica limbii române“, „de a începe şi realiza lucrarea dicţionarului“.

A fost vicepreşedinte al Societăţii Academice Române – din 26 august/6 septembrie 1867, în timp ce funcţia de preşedinte era îndeplinită de I.H.Rădulescu, societate denumită Academia Română.

A fost membru fondator al Societăţii de teatru din Braşov; membru activ al Societăţii generale de orientalistică; a întemeiat, la Blaj, ajutat de profesorul Simion Mihail-Mihalescu – *Muzeul de ştiinţe naturale*, fiind cel mai vechi muzeu românesc din Transilvania (după cum afirmă Vasile Netea).

În schiţele sale de călătorie evocând Blajul *(Trei zile la Blaj)*, Iosif Vulcan notează: „Dacă Blajul n-ar avea nimica preţios în sine, dacă n-ar avea trecutul său glorios în istoria culturii noastre naţionale; totuşi numai pentru că acest mare învăţat al nostru şade întrânsul, ar merita ca cei ce se abat pe acea linie a căii ferate să se oprească acolo spre a-l vedea."

OPERA: *Eclogă. Întru mărirea Măriei Sale Ioan Lemeny, Episcopul Făgăraşului (...) la ziua instalaţiei sale în diaceză*, Blaj, 1833; *Crestomaţia sau analecte literare din cărţile mai vechi şi mai nouă româneşti*, Blaj, 1858; *Elemente de poetică. Metrică şi versificaţiune*, Blaj, 1860; *Cuvânt la inaugurarea Asociaţiunii Române Transilvane, în IV Nov. MDCCLXI, apărut în contra unei critice*, Blaj, 1862; *Discurs ţinut în Adunarea Generală a Asociaţiunii Române Transilvane pentru literatura şi cultura poporului român*, în 26 iuliu, 1862, Braşov, 1862; *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, în Ştefan Manciulea, Blaj (f.a.) (Timotei Cipariu); *Călătoria în Muntenia la 1836*, în Al. Lupeanu Meliu, „Prietenii istoriei literare", vol. I, 1931; Timotei Cipariu, *Jurnal*, ediţie îngrijită, prefaţă, note şi glosar de Maria Protase, Editura Dacia, 1972 (seria „Restituiri" – nr. 4); Timotei Cipariu, *Poezii*, Îngrijirea ediţiei, antologie, prefaţă şi note de Nicolae Albu, Editura Dacia, 1976 (Seria „Restituiri" – nr. 34); *Corespondenţă* – în *George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. IV, Ediţie de Ştefan Pascu,Iosif Pervain, Ioan Chindriş, Dumitru Suciu şi Ioan Buzaşi, Editura Minerva, 1978; *Timotei Cipariu*, Ediţie îngrijită antologic şi glosar de Ştefan Manciulea şi Ion Buzaşi, Prefaţă şi bibliografie de Ion Buzaşi, Editura Dacia, 1984; *Ecstract de orthografie cu litere latineşti pe temeiul limbii orthografiei bisericeşti şi osebirea dialectelor*, Blaj, 1841; *Elemente de limba română după dialecte şi monumente vechi*, Blaj, 1854; *Compendiu de gramatica limbii române*, Blaj, 1855; *Acte şi fragmente latine româneşti*, Blaj, 1855; *Gramatica limbii latine*, Blaj, 1857–1860; *Crestomaţie sau analecte literare*, Blaj, 1858; *Elemente de filozofie* după W.T. Krug, vol. I–II, Blaj, 1861–1863; *Gramatica limbii române, Analitica*, vol. I, Bucureşti, 1869 şi vol. II *Sintetica şi Suplement la Sintactică – Despre limba română*, Bucureşti – Blaj, 1869–1877; *Gramatiştii şi ortografiştii români* – „Archivu pentru filologie şi istorie", nr. 29–30, 1869–1870, Blaj.

REPERE ASUPRA OPEREI: Reprezentant al curentului latinist din Transilvania, dar un latinist moderat, **T.C.** acordă filologului libertatea de a „corecta" limba în sensul „regularizării" şi „purificării" ei, uneori absolutizând criteriul selecţiei formelor clasice, aplicat limbii vechi, graiurilor daco-române şi dialectelor, ţinând seama de „uzul limbii", în raport cu limba latină, precum şi cu celelalte limbi romanice. „Abordează exhaustiv studiul romanităţii limbii române, fiind primul care aplică în lingvistica românească metoda de cercetare comparativ-istorică" *(Dicţionarul de lingvişti şi filologi români)*.

În studiile şi discursurile sale s-a ocupat de istoria limbii române, subliniind interdependenţa dintre evoluţia limbii şi a poporului. Prin *Gramatica* sa va contribui,

împreună cu I.H.Rădulescu, la impunerea unor norme fonetice şi morfologice ce vor conduce la unificarea limbii române literare. Adept al principiului etimologic, principiu care, aşa cum afirmă Titu Maiorescu, era inconvenabil, din punct de vedere al accesibilităţii, vorbitorilor de limbă română. Recunoaşte însă importanţa principiului fonetic; susţine îmbogăţirea limbii prin împrumuturi, îndeosebi de origine romană. Realizează în studiile sale pentru prima dată descrierea ştiinţifică a sunetelor limbii române. Publică pentru prima dată în *Arhivul* său documente de limbă veche; pune bazele gramaticii istorice a limbii române.

Ca profesor şi director de şcoală, a alcătuit manuale şcolare, a organizat învăţământul, a realizat nenumărate lucrări în care şi-a expus principiile sale pedagogice, pledând pentru bunăcuviinţă, pentru entuziasm, dar mai ales pentru ştiinţă, fiindcă, spune, în cuvântarea rostită la începutul anului şcolar 1859–1860: „Fără lumina adevărului lumea nu este decât o peşteră înfiorătoare. Fără dreptate şi virtute lumea nu este decât un staul de fiare sălbatice, iar fără frica lui Dumnezeu, lumea ce ar putea fi alta decât un iad, şi omul alta decât un diavol întunecat?"

Susţine cu ardoare dezvoltarea ştiinţei, a literaturii, a culturii, a civilizaţiei: „Căci ştiinţele iubesc numai pe cei ce le iubeşte pe ele, şi tot lenevosul şi nesocotitul se află despoiat. Ele sunt ca plantele, carele de-a pururea au lipsă de a fi udate ca să poată creşte, iară de nu ele se usucă şi nu ajung nice să facă floare, cu atât mai puţin seminţe şi fruct."

Ioan Buzaşi afirmă în deschiderea *Discursurilor*: „T.C. a fost una din figurile cele mai luminoase ale mişcării culturale româneşti din secolul al XIX-lea. Erudit în sensul cel mai adânc al cuvântului s-a impus intelectualităţii din timpul său prin ştiinţa lui temeinică vastă şi variată desfăşurată în multe domenii, dar mai ales în filologie şi istorie. Ştiinţa lui «a dezvăluit neamului românesc adevăruri care nu au fost cunoscute până la el şi nu au putut fi răsturnate de cei care au venit după dânsul... Ştiinţa lui Cipariu a fost nu numai universală ci şi naţională, căci tot ce a scris el a avut în vedere numai fericirea neamului nostru şi tratează numai despre acest neam, despre trecutul lui şi despre expresiunea cea mai vie a fiinţei lui, adecă despre «dulcea limbă românească»."

George Coşbuc i-a dedicat o frumoasă elegie funebră – aşa cum a făcut M.Eminescu pentru Aron Pumnul – *Non omnis moriar*.

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Odobescu: „...T.C. merită să fie lăudat şi admirat ca o figură ce răsare originală şi simpatică, energică şi măreaţă, printre bărbaţii de frunte a întregii românimi."

Nicolae Iorga: „Şi o inteligenţă mică poate folosi dacă lucrează cu disciplină într-un câmp potrivit cu dânsa: ea poate chiar apleca până la sine arborii cei mai înalţi prin vârfurile ramurilor de jos. N-a fost aşa Cipariu. Cine a străbătut vreodată salele, astăzi prăfoase şi părăsite ale bibliotecii lui, a trebuit să rămâie uimit de larga rază a interesului său ştiinţific, a interesului său uman. De la manuscriptul de cronici a Moldovei, până la versurile arabe legate în marochin roşu şi până la poezia lirică a timpului său – n-a făcut şi el versuri? – totul te întâmpină acolo. În aceste încăperi a cetit el mulţi ani de zile după ce noi nu mai ştiam să-i cerem a scrie. Stătea închis în frăţia cu duhurile morţilor celor mari, şi nu-i păsa de lumea care judecă migălos, cu o cumpănă de spiţer, greşelile făuritorilor de înalte clădiri ale minţii avântate. În bătrâneţea ca şi în tinereţea lui, el n-avea nevoie decât de puţină odihnă, şi cei ce l-au cunoscut ştiu să spuie despre uşurinţa cu care trecea de mai multe ori pe noapte de la întunericul somnului la lumina cetirilor de învăţătură şi de frumuseţe, în odaia unde lampa – ca un simbol! – nu se stingea niciodată."

Vasile Gr. Pop: „Cipariu este unul dintre cei mai însemnaţi literaţi ai acestui secul în Transilvania. Prin scrierile sale, mai ales filologice, este singurul filolog care a pătruns prin neobişnuita sa activitate, limbistica, în special română, mai profund decât toţi filologii români, lăsându-ne tezaure nepieritoare pentru totdeauna".

Dimitrie Macrea: „Heliade a fost, în Ţara Românească – urmat îndeaproape de Gheorghe Asachi, în Moldova, şi, alături de Timotei Cipariu, de Gheorghe Bariţiu, în Transilvania – unul dintre cei

mai activi militanţi pentru scrierea limbii române cu litere latine. Între 1836 şi 1844, el a înlocuit, în periodicele sale, de la un număr la altul, câte o slovă chirilică prin litera latină corespunzătoare, obişnuind astfel, treptat, pe cititori cu nou alfabet, iar în noiembrie 1844 publică primul număr din „Curier de ambele sexe", în întregime, cu litere latine. Heliade a considerat, ca şi reprezentanţii Şcolii ardelene, literele latine ca singurele potrivite scrierii limbii române, ele fiind «ale străbunilor noştri», expresie curentă în epocă şi totodată, elemente de unificare a scrierii în toate provinciile româneşti şi de legătură firească cu celelalte limbi romanice, care s-au scris, totdeauna, cu litere latine (...)"

Nicolae Manolescu: „Adevărata operă a lui Cipariu este *Autobiografia* din 1855, probabil prima de la noi, cu un deceniu înaintea celei a lui Aricescu. Autorul crede că rostul ei ar fi să dea «oareşcare impuls conaţionalilor mei la asemenea scrieri», care au valoare documentară pentru viitorime".

(C.B.)

COMARNESCU, PETRU
(1905 – 1970)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Eseist, estetician, critic de artă, publicist, **P.C.** s-a născut la Iaşi, la 23 noiembrie 1905 şi a murit tot în luna noiembrie, pe 27, 1970, la Bucureşti. Urmează cursurile Liceului Naţional din Iaşi (1916–1919), apoi pe cele ale Colegiului „Sf. Sava" din Bucureşti (1919–1924). Face studii superioare de filologie la Facultatea de Litere şi Filozofie şi de drept la Universitatea din Bucureşti. A debutat în revista elevilor de la „Sf. Sava" – „Ramuri fragede" (1923).

Între anii 1929–1931 a fost bursier în S.U.A., unde urmează îndeosebi cursurile şcolilor de filozofie şi sociologie de la Universitatea Southern – California, din Los Angeles, susţinându-şi doctoratul cu teza: *Natura frumuseţii şi relaţiile ei cu binele*, pe care o sintetizează într-o lucrare intitulată *Elemente estetice ale eticii*, şi pe care o susţine în anul 1937, la Congresul internaţional de estetică.

Teza publicată în româneşte, cu titlul *Kalokagathon*, se constituie ca un expozeu uriaş, „eterogen, paradă de erudiţie digresivă" şi îşi propune să afirme legătura dintre vital şi spiritual în cadrul actului artistic şi al realizării de sine".

OPERA: *Zgârie-norii New Yorkului*, 1933; *Homo americanus. Tipuri reprezentative ale vieţii americane*, 1933; *America văzută de un tânăr de azi. Viziuni precedate de-un preludiu marin prin Constantinopol, Atena, Neapole, Pompei, Alger, Madera*, rememorând viaţa marilor oraşe americane New York, Chicago, Los Angeles..., 1934; *Chipurile şi priveliştile Americii*, 1940; *Kalokagathon*, 1946; *America. Lume nouă – viaţă nouă*, 1947; *Benjamin Franklin*, 1957; *Luchian*, 1965; *C.Brâncuşi, mit şi metamorfoză în sculptura contemporană*, 1972; *Scrieri despre teatru*, 1977; *Confluenţe ale artei universale*, 1978; *Chipurile şi priveliştile Europei*, 1980; *Jurnal*, 1931–1937, 1994.

Realizează numeroase eseuri unde comentează clasici sau contemporani ai artelor plastice, români şi străini. Prefaţează albume sau monografii ale unor personalităţi: Grigorescu, Luchian, Ţuculescu, Jalea, Baltazar, Anghel, Tonitza, Iser, Rembrandt, Deineka. A scris despre frescele voroneţene. Elaborează studii introductive

la ediţii din: Emil Botta, Th.Dreiser, Jerome K.Jerome, Jack London, Sinclair Lewis, E.O'Neill, Tagore etc. A tradus din Mark Twain, Anderson, W.Scott, B.Show, Ch.Brontë, Priestley, T.E.Lawrence, D.Defoe etc.

O activitate bogată, plină de dăruire, personalitatea lui **P.C.** impunându-se şi prin amabilitatea şi respectul faţă de confraţii săi, de semeni în general.

REPERE ASUPRA OPEREI: După cum afirmă Marian Popa, „P.C. adoptă simultan poziţia unui hedonism estetizant şi a unui pragmatism metafizic, în care eul se află la centrul lumii, dar este el însuşi creatorul unei lumi.

Există o realitate a spiritului şi o spiritualitate a realului, caracterul primar al artei fiind spiritual, iar tehnica reprezentând mai ales efectul concret. Imaginaţia este cea mai largă bază a conştiinţei, iar bucuria estetică e caracteristică numai muncii artistice, altfel ea se manifestă ca derivaţie concretă a pseudoiluziei jocului liber al imaginaţiei. Imaginaţia se identifică Frumosului, devenind oglindă a universului şi strădanie către perfecţia intuitivă. Actul de creaţie înseamnă atunci creaţia creatorului; arta de participare la totalitatea naturii, deoarece leagă spiritul uman cu întregul mereu în îmbogăţire. Imaginaţia se află însă într-un raport strâns cu raţiunea, care este imaginaţie plus intuiţie, adică imaginaţie controlată şi inteligenţă cu scop, cerând universalul şi permanentul."

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Cărţile de călătorie şi de impresii intelectuale sunt puţine, vinovate de compilaţie, de o spaimă superstiţioasă de judecăţile emise. Impresiile lui **P.C.** despre America *(Homo americanus)* sunt atrăgătoare prin petulenţă."

Alexandru Piru: „**P.C.** (1905–1970), doctor în estetică de la University of Southern California cu teza *The Nature of Beauty and its relations in Goodness*, publicată în româneşte cu titlul *Kalokagathon*, a rămas în literatură prin *Homo Americanus* (1933), *America văzută de un tânăr de azi* (1934), şi *Chipurile şi priveliştile Americii* (1940), reunite în *America. Lumea nouă, viaţa nouă* (1947), consacrându-se apoi criticii de artă (*Confluenţe ale artei universale*, 1972)."

Marian Popa: „Considerat şef de generaţie, **P.C.** a dat totuşi puţine opere care să fi reprezentat ideologic şi estetic o generaţie, astăzi fiind de altfel cunoscută şi apreciată mai ales activitatea sa de critic de artă, de traducător sau prefaţator. Cele mai multe dintre volumele publicate în câteva decenii descriu lumea americană pe care a cunoscut-o şi din care a reţinut tipuri umane, caractere economice, elemente de cultură şi civilizaţie, personalităţi şi evenimente definind optimismul şi utilitarismul unui mod de viaţă modern."

Doina Uricariu: „Volumele închinate Americii unesc jurnalul cu stil epistolar, reportajul savant cu notaţia sumară, portretul cu observaţia etică modernă, alcătuind un extraordinar roman psihologic şi social, ce uzează de eseu, jurnal şi scrisori."

(C.B.)

CONSTANTINESCU, POMPILIU

(1901 – 1946)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, **P.C.** s-a născut în Bucureşti la 17 mai 1901 şi a murit în noaptea de 9 spre 10 mai 1946 la Bucureşti. Urmează studiile gimnaziale şi liceale „Gh. Lazăr" şi „M. Viteazul" din Bucureşti. Este absolvent al Facultăţii de Litere şi Filozofie din Bucureşti (1924). În ultimii ani a fost profesor de liceu la Câmpina şi Bucureşti. A debutat cu versuri şi proză, dar se

dedică criticii literare, la revista „Ritmul vremii". Elev al lui Lovinescu, colaborează la „Mişcarea literară", „Sburătorul", „Viaţa literară", „Kalende", „Revista Fundaţiilor Regale" etc.

OPERA: *Mişcarea literară*, 1927; *Opere şi autori*, 1928; *Critice*, 1933; *Figuri literare*, 1938; *Tudor Arghezi*, 1940; *Eseuri critice*, 1947; *Scrieri*, vol. I–VI, 1967–1972; *Romanul românesc interbelic*, 1977 etc.

REPERE ASUPRA OPEREI: Despre **P.C.** s-au emis păreri dintre cele mai diverse, atunci, în timpul vieţii, dar şi mai târziu. Eugen Simion crede că „foiletonistica literară" din articolele lui **P.C.** este un mod de exprimare viabil şi azi. Ele „au imaginaţie şi se citesc ca o bună proză de idei". Tot criticul citat admite că „i-au fost recunoscute lui **P.C.** multe din calităţile necesare criticului, între altele seriozitatea şi onestitatea profesională". Mai înainte, însă, G.Călinescu „nu-i recunoaşte, se ştie, puterea de invenţie intelectuală şi nici interesul pentru elementul istoric al fondului clasic". G.Dimisianu aduce argumente prin care demonstrează că „ultima obiecţie e injustă". **P.C.** vede în romanul *Adela* al lui G.Ibrăileanu a fi o naraţiune, un bun roman psihologic, iar cronicile despre *Ion* şi *Răscoala* sunt cele care definesc valoarea operei lui L.Rebreanu. Aşa se întâmplă şi cu aprecierile sale privind romanele apărute atunci: *Enigma Otiliei, Concert din muzică de Bach, Ioana, Maitreyi, Patul lui Procust, Rusoaica* etc. Criticul se dovedeşte „prob şi acut" (E.Simion). În epocă s-a afirmat despre **P.C.** că „n-ar fi fost suficient de original" datorită „acestei linişti şi cumpănire a spiritului critic" (E.Simion). Şi aici criticii de azi aduc argumente în favoarea lui **P.C.**, chiar dacă se admit unele erori în aprecierea unor opere cum sunt cele privitoare la Sadoveanu (*Locul unde nu s-a întâmplat nimic*) sau la Tudor Vianu, în legătură cu studiul privitor la Ion Barbu.

P.C. se pronunţă aproape asupra tuturor scriitorilor interbelici, stabilind caracterizări ce rezistă şi azi. Astfel, Şerban Cioculescu „are o certă valoare de istoric literar: ochi de albină şi răbdare de arhivist, două însuşiri atât de esenţiale ale disciplinei". Perpessicius este „un trubadur, expresie a intuiţiei critice prin metaforă şi prin procedeul nuanţelor infinite", la G.Călinescu, critica este „recreare de atmosferă."

P.C. şi-a definit singur calitatea sa de critic literar: „un temperament, un gust, o cultură, o conştiinţă." Rămâne un exemplu de independenţă într-o epocă în care mulţi şi-au legat personalitatea de apartenenţă la anumite programe sau grupări literare.

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „După G.Ibrăileanu şi E.Lovinescu, controlul critic a trecut la o nouă echipă, în care cei mai însemnaţi în ordinea de vârstă sunt **P.C.** şi Şerban Cioculescu. Cel dintâi s-a dedicat aproape exclusiv cronicii literare pe care o profesează fără istorism şi fără preocupări estetice, într-o limitare strict profesională şi cu un anume dogmatism. În acest spirit **P.C.** a produs cronici, caracteristice prin procentul maxim de sentinţe juste, printr-o intrare repede şi dreaptă în adevăratul fond al lucrurilor şi printr-o totală nepăsare la încercările de a se pune problema pe teren ideal estetic. Modelul său este foiletonul literar al lui Saint-Beuve, a cărui portretistică literară înţelege s-o promoveze, cu renunţarea însă la documentaţia istorică."

Ion Negoiţescu: „Ca şi alţi confraţi ai epocii, criticul nu pierde nici o ocazie de a-şi afirma puternica poziţie estetică. Pentru el, valorile artei constituie terenul solid de pe care îşi îngăduie planările în lumea abstracţiei. Însă atmosfera care învăluie terenul activităţii sale e impregnată de valorile vieţii, el însuşi stăpânit fiind de conştiinţa morală, răsfrântă de-a lungul unei cariere ce nu cunoaşte concesiunile subiective sau obiective. Astfel, critica sa aruncă lumină în adâncul operelor analizate, pentru a pune în evidenţă mai ales structurile emotive (...) Conform propriilor sale principii, scrisul lui **P.C.** e limpede şi măsurat, dar nu rece: cunoaşte chiar şi metafora: în *Elogiul poeziei* sadoveniene tonul se liricizează, ca în începuturile impresioniste ale lui Lovinescu, aşa cum se contaminează de artificiile prozei lui Arghezi, ale

lui Matei Caragiale ori Hogaş, când se referă la aceştia. Nici o clipă însă ideea nu e trădată, seismograful inteligenţei rămânând la fel de sensibil."

Alexandru Piru: „A intrat în scenă în momentul în care mentorul său E.Lovinescu, al cărui stil, din faza lepădării podoabelor, şi-l însuşise, tocmai ieşea, consacrându-se sintezei. **P.C.** (1901–1946), este vreme de aproape două decenii cronicarul literar cel mai harnic alături de Perpessicius, de care îl desparte o mai mare decizie în atitudine şi un curaj de a spune lucrurile, civilizat desigur, direct, fără intermediul metaforei, demn de subliniat (...) **P.C.** ştie de la Lovinescu că esteticul nu se confundă cu eticul sau etnicul, vrea să descopere neapărat idealul în fenomenal, realul în fantastic".

(S.B.)

CONVORBIRI LITERARE

Revistă fondată de Societatea „Junimea" la Iaşi, la 1 martie 1867. Până la 15 martie 1872 a apărut lunar, iar din 1 aprilie 1872 până în martie 1885 bilunar. Din 1885 (aprilie; iulie-august 1916; ianuarie 1919 – februarie-martie 1944) apare la Bucureşti. Redactor responsabil pe o perioadă lungă de timp a fost Iacob Negruzzi (1867–1885), apoi directori: Iacob Negruzzi între anii 1885–1888; Simion Mehedinţi (1907–1923); Al. Tzigara-Samurcaş (1924–1939); I. E. Torouţiu (1939–1944).

În articolul program, aparţinând lui Titu Maiorescu, dar semnat de I. Negruzzi, se afirma ideea continuităţii tradiţiei „Daciei literare", „României literare", „Revistei române" foi literare „atât de cunoscute şi preţuite de toată societatea" pentru susţinerea mişcării literare. Revista îşi propunea să răspândească şi să susţină „tot ce intra în cercul ocupaţiunilor literare şi ştiinţifice; de a supune unei critice severe operele ce apar din orice ramură a ştiinţei, de a da seamă despre activitatea şi producerile societăţilor literare, în special a celei din Iaşi, şi de a servi ca punct de întâlnire şi întreţinere pentru autorii naţionali."

Ideea redactării unei reviste literare care să reprezinte concepţia estetică a „Junimii" îi aparţinea lui Iacob Negruzzi. Revista, prin conţinut şi ţinută, a susţinut cultivarea limbii române, promovarea principiilor estetice, pentru că, afirma T. Maiorescu, în *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867* (publicat în numărul din 15 martie 1867) trebuie să fie „O critică serioasă, să arate modelele bune câte au mai rămas şi să le distingă de cele rele, şi, curăţind astfel literatura de abundenţa erorilor, să prepare junei generaţiuni un câmp liber pentru îndreptare". Pe prima pagină a ***C.L.*** (anul IV, nr. 1) din 15 august 1870 se va publica poezia *Epigonii* a lui M.Eminescu. În ***C.L.*** au publicat: Mihai Eminescu – *Venere şi Madonă, Epigonii, Mortua est* (1870); Ion Slavici – comedia *Fata de birău*; povestea *Zâna Zorilor* şi nuvela *Popa Tanda* (1875); Ion Creangă – la îndemnul lui Eminescu – povestea *Soacra cu trei nurori* (1875), alte poveşti şi primele trei părţi din *Amintiri din copilărie* (1881); I.L.Caragiale – comediile *O noapte furtunoasă* sau *Numărul nouă* (1879); *O scrisoare pierdută* (1885); *D-ale carnavalului* (1885). În ***C.L.*** apar poeziile lui M.Eminescu pe care T.Maiorescu le include în prima ediţie din 1883.

În articolul său *Literatura română și străinătatea* (nr. 10/1882) Titu Maiorescu aprecia faptul că: „mişcarea politică şi literară a României începe să fie un obiect de mare luare-aminte pentru Europa apuseană..."

Este cunoscută polemica lui C.Dobrogeanu-Gherea şi a revistei „Contemporanul" cu T.Maiorescu şi *C.L.* pe unele concepţii cum ar fi: teoria „artei pentru artă" şi, respectiv, „artă cu tendinţă", „formele fără fond", „înălţarea impersonală" etc.

În **C.L.** sunt publicate şi traduceri din literatura antică-greacă şi latină, din literatura modernă romantică, parnasiană, clasică: Homer, Boileau, Dante, Vergiliu, Racine, Molière, Baudelaire, Verlaine, Rilke. Nicolae Iorga publică în revistă prima sinteză critică asupra lui Ion Creangă „cel mai original şi mai românesc dintre prozatorii noştri." Spiritul polemic al lui Maiorescu va fi întreţinut la **C.L.** de către P.P.Negulescu, C.Rădulescu-Motru, M.Dragomirescu, Simion Mehedinţiu. În articolul *Către cititori* (nr. 1/1907) se exprimă idei în concordanţă cu sensul timpului: „Păstrarea unităţii de cultură e, deci, mai ales acum şi mai ales la noi, o necesitate de ordin superior (...) E vorba de a fi, de a persista ca individualitate etnică, spre a putea da, când va veni timpul toată măsura puterii noastre ca popor de cultură." Vor publica în **C.L.**: Al.Vlahuţă (1880), M.Dragomirescu, V.Voiculescu (1912), I.Pillat (1914), M.Ralea (1916), Duiliu Zamfirescu (romanele: *Viaţa la ţară* – 1894, *Tănase Scatiu* – 1895).

După primul război mondial, **C.L.** îşi va lărgi sfera preocupărilor în domeniile: arheologie, antropogeografie, artă, critică, filozofie, folclor, matematică, medicină, morală, muzeografie, numismatică, pedagogie, educaţie, învăţământ etc. În acest sens vor colabora la revistă: Lucian Blaga, Mircea Florian, Paul Zarifopol. La 1 aprilie 1893, I.Negruzzi în „Cuvânt către cititori" avea să sublinieze rolul revistei în contextul culturii române: „Fără un moment de întrerupere, foaia noastră a apărut timp de 26 de ani: 18 ani la Iaşi, şi acum s-au împlinit alţi opt ani de când ea se publică în Bucureşti [...] Autorii de valoare din orice ţară ori provincie locuită de români au colaborat la această revistă, începând cu bărbaţii cari făceau parte din generaţia de la 1834 şi mai ales din aceea de la 1848, bărbaţi cari au contribuit puternic la regenerarea noastră naţională. Pe toţi aceştia i-am văzut stingându-se unul câte unul, şi partea cea mare a lucrării noastre a fost făcută de generaţia de la 1866, care mai ales contribuie în zilele noastre la organizarea şi consolidarea statului, precum şi la conducerea mişcării intelectuale a poporului..."

APRECIERI CRITICE:

Liviu Rebreanu: „Stâlpii *Convorbirilor literare* sunt înşişi stâlpii literaturii române."

Eugen Lovinescu: „Cât va exista o istorie a literaturii, el va figura ca animatorul, organizatorul glorioasei reviste care a înmănuncheat în paginile sale numele lui Eminescu, V.Alecsandri, T.Maiorescu, I.Creangă, A.D.Xenopol, I.L.Caragiale." (Este vorba despre I.Negruzzi considerat regizorul revistei).

George Călinescu: „Ideologia stabilită de Maiorescu la *Junimea* era cam aceasta:

1. absolută potrivire între fond şi formă. Mai bine deloc universităţi, licee, reviste, cărţi dacă reprezintă o formă goală fără implicarea conţinutului;

2. inaugurarea spiritului critic în scopul de a se arunca „în lături" tot ce vine ca formă goală a civilizaţiei" fără cuvenitul cuprins;

3. aşezarea criticii în marginile adevărului, adică descătuşarea ei de orice constrângere din afară.

Aceste puncte dădeau un program negativ. Prin *C.L.* (1 martie 1867) se începe în acelaşi spirit o acţiune pozitivă în vederea unei literaturi de „sănătate sufletească", fără „simţiri meşteşugite". Aceasta este „direcţia nouă."

Alexandru Piru: „Prin Maiorescu, Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici, revista „Convorbiri Literare" devine cel mai important periodic românesc. Rolul tuturor celorlalte periodice în dezvoltarea literaturii este până în 1893 mult mai mic."

(C.B.)

CORNEA, PAUL
(n. 1924)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, profesor universitar, **P.C.** s-a născut la 3 noiembrie 1924, în Bucureşti. După licenţa în litere şi filozofie la Bucureşti, îşi începe cariera universitară la Catedra de istorie a literaturii române de la Facultatea de Limba şi Literatura Română.

Redactor şef al unor publicaţii şi director general al teatrelor, director al cinematografiei, şef de sector la Institutul de istorie şi teorie literară al Academiei Române. Debutează publicistic în 1946 în „Studentul român".

În studiile sale şi-a concentrat atenţia asupra începuturilor literaturii române moderne făcând „observaţii preţioase" şi aducând „contribuţii documentare de valoare".

Lucrările sale au la bază „documentul de arhivă" pe care-l analizează cu multă atenţie, concluziile sale fiind de cele mai multe ori o idee originală în domeniul respectiv. Marea majoritate a studiilor „se bazează pe cercetarea comparativă şi sociologică": *Studii de literatura română modernă* (1962); *De la Alexandrescu la Eminescu* (1966); *Oamenii începutului de drum* (1974).

Conduce, în cadrul Institutului „G. Călinescu", colecţia de *Documente şi manuscrise literare* (din care au apărut trei volume, în colab. cu Elena Piru). Publică, împreună cu Dimitrie Păcurariu, un curs universitar, *Istoria literaturii române moderne* (1962). A colaborat la *Dicţionarul de literatură română* (coord. D. Păcurariu).

OPERA: *Studii de literatură română modernă*, 1962; *Anton Pann*, 1964; *De la Alexandrescu la Eminescu*, 1966; În colaborare: *Documente şi manuscrise literare,* Vol. I-V, 1968-1969; *Gândirea românească în epoca paşoptistă* vol. I-II, 1969; *Originile romantismului românesc,* 1972; *Oamenii începutului de drum.* 1974; *Conceptul de istorie literară în cultura românească,* 1978; *Regula jocului*, 1980; *De la N. Filimon la G. Călinescu*, 1982; *Itinerar printre clasici*, 1984; *Introducere în teoria lecturii*, 1988; *Aproapele şi departele,* 1990; *Semnele vremii*, 1995.

REPERE ASUPRA OPEREI: Având vocaţia documentului, **P.C.** realizează o serie de antologii şi studii consacrate literaturii române moderne, privind o epocă ce se întinde *De la Alexandrescu la Eminescu*, punând la îndemâna cititorului importante date şi repere de interpretare. Studiul *Originile romantismului românesc*, premiat de Academia Română în 1972, este o amplă monografie cu pertinente observaţii de sociologie literară; înscriindu-se pe linia şcolii lui D. Popovici, preconizează programatic „deschiderea spre interdisciplinaritate".

Meticulos, atent în receptarea şi interpretarea informaţiei, în cuvântul înainte intitulat *Presa literară şi istoria literaturii*, la volumul *Reviste literare româneşti din*

secolul al XIX-lea (Contribuţii monografice, 1970), după ce evidenţiază preocuparea pentru valorificarea presei literare în istoriografia noastră literară **P.C.** afirmă: „Presa ne pune în relaţie nemijlocită cu mişcarea vie a literaturii, cu ceea ce place şi se detestă, cu gusturile, prejudecăţile şi miturile caracteristice fiecărei epoci. Ea ne oferă imagini neretuşate, pozele unor autori surprinşi în gestul stângaci al debutului, surâsul adresat posterităţii de laureaţii efemeri ai clipei, schimburile de idei şi amabilităţi între diversele baricade estetice, tranzacţiile, lamentaţiile, trăncănelile şi mofturile, pe scurt – tot ce constituie gloria şi mizeria vieţii literare". Mai departe, **P.C.** motivează necesitatea cercetării presei „ca o eliberare de povara judecăţilor gata făcute, împrumutate autorilor anteriori, care ne dau totdeauna prelucrarea faptelor nu faptele însele. (...)

Informaţiile pe care le căpătăm, importante uneori, insignifiante adesea, ne restituie însă, prin totalizarea lor, senzaţia vie a cotidianului, deci atmosfera, mediul în care literatura se naşte şi se desfăşoară".

Făcând o interesantă comparaţie între istoricul literar şi istoricul propriu-zis, **P.C.** subliniază: „spre deosebire de istoricul propriu-zis, istoricul literar e handicapat de încercarea de a restitui o imagine adecvată a trecutului, de alegerea efectuată de predecesorii săi, care au reţinut din totalul producţiei literare o cantitate infimă. Dacă e să-l credem pe Robert Escarpit selecţia aceasta e de ordinul 1/100, întrucât de la invenţia tiparului până în zilele noastre se poate considera că, în Franţa cel puţin, au bătut la porţile nemuririi aproape 100.000 autori, în vreme ce manualele, dicţionarele şi enciclopediile actuale nu reţin din toţi aceştia decât cel mult 1.000 nume.

Un istoric n-are dreptul să ignore programatic nici un eveniment petrecut, sau, în orice caz, n-are dreptul să-l înlăture din raza cercetării sub pretext că «n-ar fi istorie». Dimpotrivă, istoricul literar procedează selectiv: pentru el unele scrieri sunt literatură şi altele nu: de cele dintâi şi numai de cele dintâi se ocupă, pe celelalte le repudiază în mod suveran". Şi, mai departe, **P.C.** continuă interesantele aprecieri de ordin teoretic şi practic privind rolul şi locul istoricului literar în contextul unei culturi, cu riscurile pe care şi le asumă:

„Acestei selecţii crude, care dă fiori specialistului onest, făcându-l să se întrebe mereu dacă zidirea lui se înalţă pe un sol trainic, i se adaugă un alt element deconcertant: o extremă pluralitate a opiniilor. Şi în istorie pot exista interpretări diferite ale aceloraşi fapte. Dar în istoria literară unde însăşi definirea obiectului presupune preexistenţa unui act critic, deci o judecată de valoare, ireductibilă prin natura ei, lucrurile se complică şi mai mult".

Caracterizând presa literară din prima jumătate a secolului al XIX-lea, **P.C.** apreciază că aceasta şi-a depăşit funcţia beletristică, ea îndeplinind „un rol eminamente politic şi cultural: a intensificat prin toate mijloacele, conştiinţa de sine a poporului român, l-a impus să se angreneze în mişcarea trepidantă a istoriei, să-şi afirme personalitatea şi să-şi croiască drumul spre o existenţă de sine stătătoare".

Remarcă faptul că N.Iorga va impune ideea ca presa să devină „un criteriu de periodizare", revistele constituind adevărate „momente de joncţiune între monografiile scriitorilor izolaţi, punctele de convergenţă şi de difracţie cu ajutorul cărora peisajul literar al epocii se ordonează ca un proces evolutiv organic".

Scrierile sale, oferind, într-un stil sobru, clar şi sistematizat, o continuă dimensionare înnoitoare a disciplinei, reprezintă o lectură agreabilă. Ele îmbină în mod plăcut rigoarea informaţiei ştiinţifice, cu tonul uşor ironic, dar întotdeauna plăcut al prezentării.

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Istoric literar de distincţie, P.C. şi-a concentrat atenţia pe începuturile literaturii române moderne, în legătură cu care face observaţii preţioase şi aduce contribuţii documentare de valoare, studiile sale bazându-se de obicei pe descoperiri de arhivistică. Travaliul său are note originale în măsura în care cercetarea pozitivă se armonizează cu eleganţa formulării, iar dragostea faţă de literatura abordată nu exclude ironia maliţioasă".

Mircea Iorgulescu: „*Itinerar printre clasici*, la fel ca toate lucrările lui Paul Cornea de până acum, este o carte consacrată unor aspecte ale literaturii române din secolul al XIX-lea mai exact, şi are expresia autorului însuşi, «unor opere singulare» (*Ciocoii vechi şi noi, Amintiri din copilărie, Viaţa la*

ţară) şi «unor ansambluri articulate de opere aparţinând aceluiaşi autor» *(Dramaturgia lui Alecsandri, Corespondenţa lui B.P.Hasdeu – Iulia Hasdeu)*, precum şi unei particulare «istorii a receptării» (I.Heliade-Rădulescu în conştiinţa criticii româneşti)".

Maria Protase: „Pentru P.C., dotat cu capacitate teoretică, intuiţie critică, un acut simţ al noului şi o deosebită putere expresivă, modernizarea metodologiei şi regândirea conceptelor istoriei literare, studiul interdisciplinar, deschiderea cercetării spre curentele de idei ale timpului şi spre diversele ştiinţe, care abordează literatura din alte unghiuri, devin principii pragmatice".

(C.B.)

CRISTEA, VALERIU
(n. 1937)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar şi istoric, eseist, prozator, s-a născut la 15 ianuarie 1937, la Arad. Studii liceale la Liceul „Gh.Bariţiu" din Cluj. Facultatea de Filologie din Bucureşti, 1962. Profesor între 1963–1964; redactor la „Gazeta literară" şi „România literară". Debut în proză, la „Gazeta literară", 1962; în volum debutează în anul 1970 cu *Interpretări critice*. Pe lângă problemele de literatură română, **V.C.** face o pasiune pentru studiul operei lui Dostoievski, iar din literatura română pentru I.Creangă.

OPERA: *Interpretări critice*, 1970; *Tânărul Dostoievski*, 1971; *Introducere în opera lui Ion Neculce*, 1974; *Pe urmele lui Don Quijote*, 1974; *Alianţe literare*, 1977; *Spaţiul în literatură*, 1979; *Dicţionar al personajelor lui Dostoievski*, 1983; *Ferestrele criticului*, 1987; *Despre Creangă*, 1989; *Dicţionarul personajelor lui Creangă* (vol.1); *Columna amintirilor*, 1995 ş.a.; **Carte de proză – amintiri** *După-amiază de sâmbătă*, 1988.

REPERE ASUPRA OPEREI: Autor a peste zece volume de critică şi istorie literară, de eseuri şi proză memorialistică.

Lucrarea lui **V.C.**, *Dicţionarul personajelor lui Dostoievski* (Editura Cartea Românească, 1983) reprezintă o tentativă de captare a operei marelui prozator rus, unică în genul ei pe plan mondial. Marian Popa în *Dicţionarul de literatură română contemporană* (1979) apreciază faptul că în cronicile şi recenziile sale **V.C.** „se situează într-o prelungire ipotetică ideală a intenţiilor autorului" şi că pe această poziţie criticul „practică intoleranţa discreditată şi de confuziile terminologice rezultate din folosirea variabilă a aceloraşi termeni".

În *Introducere în opera lui Ion Neculce*, **V.C.** reconstituie un portret psihologic al cronicarului în condiţiile social-istorice date, cu interesante analize semantice şi filologice. În legătură cu studiul intitulat semnificativ *Tânărul Dostoievski* (1971), Eugen Simion, în *Scriitorii români de azi* I, 1978, face o interesantă apreciere, accetuând pasiunea pentru personalitatea dostoievskiană: „V.C. constată că personajul dostoievskian trece printr-o istorie a milei, că spaţiul este pentru el o imensă cursă, iar timpul o succesiune de contradicţii dureroase. Nu-i nici sentimental, nici demoniac, ci ambiguu,

sentimental şi demoniac în acelaşi timp, umil şi crud, smerit şi trufaş, trăind într-o stare de veşnică pendulare. Descoperirea acestei realităţi morale îl duce pe critic la altă temă: tema dublului şi la ideea balansului între real şi fantastic («considerarea bizarului ca normal»), cu încheierea că Dostoievski foloseşte procedee kafkiene. Analiza continuă în acest spirit, punând în discuţie, în fond întreaga tipologie dostoievskiană. V.C. face observaţii de mare subtilitate citind opera şi biografia scriitorului, atent la coincidenţele posibile. Cartea sa se împarte între analiza critică şi comentariul existenţial al biografiei lui Dostoievski, într-o proporţie care favorizează analiza."

Pentru lucrările sale **V.C.** a primit de patru ori Premiul Uniunii Scriitorilor şi Premiul Academiei Române „Bogdan Petriceicu Hasdeu", pentru *Dicţionarul personajelor lui Dostoievski.*

Dicţionarul personajelor lui Creangă (Editura „Viitorul Românesc", 1995) se constituie ca un interesant şi util instrument de lucru pentru elevi, profesori, studenţi, de informare a publicului larg. Dicţionarul este caracterizat astfel de autor în prefaţă: „Ambiţia autorului de a scrie un dicţionar adevărat (în sensul de complet) al personajelor lui Creangă nu a mers până la încercarea de a-şi adapta propriul stil, de critic literar, de eseist unuia – sec „alb" -, de dicţionar. Articolele dedicate personajelor au fost concepute ca nişte eseuri, mai mari sau mai mici de la zeci de pagini consacrate eroului-narator la cele de o pagină, în cazul unor apariţii fugare."

APRECIERI CRITICE:

Eugen Simion: „Judecăţile lui V.C. sunt, în genere, drepte şi se ridică pe o demonstraţie critică strânsă. Foiletoanele sale dau acea impresie de onestitate intelectuală şi modestie a adevărului pe care ne-o lasă, citite azi, cronicile lui Pompiliu Constantinescu, elogiat, dealtfel, de tânărul critic într-o inspirată retrospectivă. Ca şi acesta, V.C. evită perspectiva istorică şi pune articolului o ramă estetică numai în măsura în care îi facilitează analiza."

Marian Papahagi: „De vocaţie însă, dincolo de orice specializare, ţine aptitudinea de a citi altfel operele trecutului sau prezentului literaturii române. Autorul are o fină capacitate simpatică şi observaţiile sale surprind adesea prin acuitate."

(C.B.)

CROHMĂLNICEANU, OVID S.

(n. 1921)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, s-a născut la 16 august 1921 în Galaţi. Absolvent al Institutului Politehnic din Bucureşti, debutează publicistic în pagina culturală a ziarului „Ecoul". Profesor universitar la Facultatea de Filologie din Bucureşti. Membru al Comisiei scriitorilor europeni, membru al secţiei române şi al Comitetului de direcţie al Penclubului; redactor şef-adjunct la revistele „Viaţa Românească" şi „Gazeta literară".

Colecţiile: „Cronici şi articole" (1955) şi „Cronici literare 1954–1956" (1957) – relevă o inteligenţă critică, dublată de efortul de a evidenţia valorile literaturii române, mai ales din perioada interbelică, cu referiri la contextul universal.

OPERA: *Cronici şi articole*, 1953; *Cronici literare*, 1954; 1956; 1957; *Liviu Rebreanu*, 1954; *Lucian Blaga*, 1960; *Despre originalitate*, 1955; *Tudor Arghezi*,

1960; *Literatura română între cele două războaie mondiale*: 1967, 1972 I; 1974, II; 1975 III; *Antologia poeziei franceze de la Rimbaud până azi* (în colab. cu I. Caraion), 1974–1976; vol. I–III; *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, 1984; *Elemente expresioniste în literatura română*, 1970; *Literatura română şi expresionismul*, 1978; *Istorii insolite*, 1980; *Pâinea noastră cea de toate zilele*, 1981; *Alte istorii insolite*, 1986; *Al doilea suflu*, 1989.

REPERE ASUPRA OPEREI: În volumul *Cinci prozatori în cinci feluri*, mărturiseşte: „Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu şi Mateiu Caragiale, recitiţi cu nişte lentile care poartă marca Jung, Poulet, Freud, Todorov, Spitzer – şi ce a reuşit să descopere un vechi iubitor al lor privindu-i prin ele".

În acest studiu **Ov.S.C.** fixează originalitatea concepţiei despre roman la Camil Petrescu: «Autorul–personaj» are, sub raport naratologic, o situaţie echivocă din care nu poate ieşi. Pe de o parte, pătrunde ca participant activ în universul cărţii, unde e prietenul autentic al protagoniştilor ei. Pentru dânşii trebuie să fie insul înţelegător, atent, care ştie să le câştige încrederea, cu un cuvânt, confesorul ideal. Pe de altă parte, el rămâne autorul efectiv al cărţii. Ca şi în precedentul roman (n.n. *Ultima noapte de dragoste...*) confuzia aceasta, destinată a întări senzaţia autenticităţii, e întreţinută voit. (Aş fi bucuros să apară în *Act Veneţian* – ne spune, la un moment dat, despre D-na T. Ladima îi cere să admită ca Emilia să o dubleze pe Maria Filotti în *Suflete tari*. Altundeva, «autorul» notează despre Fred: «Era fiul acelui mare industriaş pe care l-am numit convenţional în romanul meu *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*. Tănase Lumânăraru». Toate trei referinţele ne trimit nemijlocit la Camil Petrescu). «Autorul» nu încetează astfel să fie totodată şi *romancierul*, iar acesta îşi poate permite orice cu personajele sale. Ciudata lui povestire, în dublă ipostază, pe care o adoptă, devine o metaforă asupra «literaturii» ca atare: Poate fi comparat cu demiurgul care modelează lutul, care mişcă totul spre armonie sau dizarmonie. Şi, continuă criticul – în rolul de personaj, «autorul» se poartă «sociabil», conform regulilor vieţii. Chiar dacă nu pune mare preţ pe inşii cu care are de-a face, obţine confidenţele lor, câştigându-le încrederea, fie şi recurgând la salvatoarele «minciuni convenţionale»; demersurile lui se situează necontenit la nivelul faptelor petrecute cu adevărat, fără nici o intervenţie de ordinul «ficţiunii literare». Rezultatul lor e un «dosar de existenţe». În rolul de «romancier» autorul plăsmuieşte totul!"

Contribuţii deosebite aduce **Ov.S.C.** şi în ceea ce priveşte definirea personalităţii lui T.Arghezi în micromonografia din 1960. Folosind cuvinte-cheie din creaţia lui Arghezi, acesta va fi definit ca poet al „agatelor negre", al „credinţei şi tăgadei", al „plugului", al „florilor de mucigai", al „boabei şi fărâmei", simboluri devenite în timp structuri esenţiale pentru proiecţia originalităţii argheziene.

Cele trei volume din *Literatura română între cele două războaie mondiale* (I, 1967, ed. rev. 1972; II, 1974; III, 1975) pun la dispoziţia publicului o panoramă cuprinzătoare asupra epocii, cu referiri la proză, poezie, dramaturgie şi critică. Istoricul, afirmă Marian Popa „aduce puncte de vedere inedite faţă de cele tradiţionale, factorul estetic a devenit predominant, lucrarea constituind prima analiză postbelică fără prejudecăţi, cu dragoste şi înţelegere faţă de literatura română. Claritatea formulării şi eleganţa sunt evidente...

Critic de mare perspicacitate, îmbinând nuanţarea sublimă, de mare fineţe, cu judecăţi dintre cele mai tranşante, are şi marele merit de a fi contribuit la lansarea şi afirmarea unei întregi pleiade de tineri poeţi şi prozatori ca Mircea Nedelciu, Mircea Cărtărescu, Sorin Preda, G.Cuşnarencu.

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „Profesor de istoria literaturii române contemporane la Universitatea din Bucureşti, **Ov.S.C.** va publica apoi un vast curs intitulat *Literatura română între cele două războaie mondiale* (I, proza, 1967; II, poezia, 1974; III, dramaturgia şi critica, 1975). Cu toate că repetă greşeala lui E.Lovinescu de a socoti scriitorii în totul dependenţi de programele revistelor la care publică şi cu toate că

în genere nu vine cu interpretări în întregime noi (mai peste tot e citat G.Călinescu), lucrarea lui **Ov.S.C.** situată în granițele naturale ale celor două războaie (1920–1944) face autoritate prin profunzime și probitate. Totul e citit și recitit, comentat cu răbdare, confruntat cu opiniile vechi și noi, uneori până la ultimele consecințe. *Literatura română și expresionismul* (1971), teza sa de doctorat în filologie, pune la contribuție lucrări fundamentale mai ales germane (Sokel, Pörtner, Raabe, Steffen etc.) explicând ce poate fi luat drept expresionism la Blaga, Voiculescu, Cotruș, Vinea și alții."

Eugen Simion: „Cine vrea să-și facă o idee despre evoluția criticii române între 1950–1960 și despre replicile ei spectaculoase poate urmări, cu încredere, studiile lui **Ov.S.C.**, cronicarul literar cel mai important al momentului. El a trecut prin toate evenimentele și a supraviețuit schimbărilor de direcție, „clasificărilor", analizelor, criticilor și autocriticilor ce se țin lanț. A fost în repetate rânduri atacat pentru cosmopolitism și alte deviații ideologice, a atacat la rândul lui revizionismul în literatură și în critica literară. Spirit angajat, ascuțit, om de gust, a încercat să reprime prin analize caustice poezia proletcultistă și proza acefală, artificială din epocă și a reușit în unele cazuri. A suportat consecințele și a tăcut oarecare vreme, după care a luat-o de la capăt. (...)

Ov.S.C. este indiscutabil, un critic substanțial, cu o autoritate pe care i-o dă opera lui întocmită cu inteligență și pasiune."

Marian Popa: „Criticul a renunțat la multe din vechile sale opinii, sau a îndulcit formulările prea categorice bizuindu-se mai ales pe descrierea operei privită ca valoare literară. Și-a dedicat o parte a activității sale critice fenomenului cinematografic mondial, publicând eseuri mai ales în revista „Cinema". A publicat, de asemenea, proză fantastică, pornind de la paradoxe logice și tehnologice."

(S.B.)

DACIA LITERARĂ

La 24 ianuarie 1840 M.Kogălniceanu care, după cum afirma Călinescu în a sa *Istorie a literaturii române...* avea să scoată la Iaşi, întâia revistă literară, dar care nu avea îngăduinţa de a continua mai mult de un an, formula către domnitorul Mihail Sturza următoarea cerere: „Voind a tipări în tipografia St. Mitropolii ce este supt privigherea mea, o foaie periodică, după datorie plecat, rog pre Secretariatul de Stat a-mi da trebuincioasa învoire. Această foaie numită *Dacia literară* va fi cu totul străină la orice interes politic, se va îndeletnici numai cu literatura străină şi naţională şi va ieşi o dată pe lună în cinci şase coale în 8. Preţul foaiei pe un an va fi, pe hârtie de tipar, doi galbini, iar pe hârtie velină trii galbini.

Făgăduind a fi următor la toate regulele aşăzate pentru publicaţiile periodice, rog pe înălţatul Secretariat de Stat să-mi deie şi instrucţiunile trebuincioase, spre a cunoaşte care sunt datorinţele pe care trebuie să le păzesc către cenzură, ca tipograf, ca editor, şi ca autor. Aceste instrucţii plecat le cer pentru ca, supuindu-mă la dispoziţiile pravilnice a cenzurei, să fiu atunce asigurat de orice întâmplare arbitrară pentru victorie şi, prin vro stavilă neprevăzută şi nemeritată din partea mea, să nu fiu oprit în publicaţia foaiei aceste menită numai pentru unirea şi înaintirea literaturei noastre".

Revista a avut o apariţie trimestrială – ianuarie-iunie 1840 –, în total trei numere care au mai fost numite şi fascicole. Apariţia revistei a fost elogiată de *Curierul românesc*: „Primind nr. 1 şi 2 al acestei scrieri periodice ce se publică în Iaşi, sub redacţia d. căpitan M. Kogălniceanu, adiotantul m. sale, nu putem decât a ne bucura, dimpreună cu toată naţia despre dobândirea unei asemenea averi literare. Printr-însa, vedem acum curat că în veci am avut şi avem toţi românii aceiaşi limbă. Râvna şi planul d-lui Kogălniceanu este vrednic de toată lauda şi recunoştinţa".

Suprimată după trei numere, revista va apare în 1859, ediţia a II-a, într-un singur volum cu litere latine şi o prefaţă semnată de C.Negruzzi.

ORIENTAREA REVISTEI: D.L. a grupat scriitori importanţi ai epocii: M.Kogălniceanu, C.Negruzzi, V.Alecsandri, Gr.Alexandrescu, Al.Donici şi a exercitat o influenţă hotărâtoare asupra literaturii române. Programul cuprins în *Introducţie* şi susţinut prin scrierile publicate se constituie ca primul program al romantismului românesc. **D.L.** îşi propunea să depăşească caracterul local al revistelor apărute până atunci:" Curierul de ambe sexe", supliment al „Curierului românesc" (1829–1848), „Alăuta românească" (1837–1838), supliment al ziarului „Albina Românească" (1829–1858) şi „Foae pentru minte, inimă şi literatură" (1838–1865) scoase de I.Heliade Rădulescu, Gh.Asachi şi G.Bariţ (1812–1893).

Evidenţiind că ţelul revistei este „realizarea dorinţei ca românii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi", M.Kogălniceanu afirmă că „numai traducerile nu fac o literatură" şi că exagerările pot deveni „o manie primejdioasă" care „omoară duhul naţional". Astfel, M.Kogălniceanu susţine crearea literaturii originale inspirată din: istoria, tradiţiile şi obiceiurile poporului, frumuseţile patriei, realităţile sociale, pentru că, afirmă Kogălniceanu: „Istoria are destule fapte eroice, frumoasele

noastre ţări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitoreşti şi de poetice, pentru ca să putem găsi şi noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuinţă să ne împrumutăm de la alte naţii.

Foaia noastră va primi cât mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale îl vor umple mai toate coloanele."

Programul mai susţine: „o foaie care, părăsind politica" să se îndeletnicească cu literatura naţională; să publice lucrări „din orice parte a Daciei, cu condiţia ca ele să fie bune"; legitimează critica literară susţinând promovarea unei critici obiective, nepărtinitoare, criticând „;cartea, iar nu persoana".

Programul a fost ilustrat de creaţiile literare publicate: *Alexandru Lăpuşneanul* de C.Negruzzi (în primul număr), *Buchetiera de la Florenţa* şi *Suvenire din Italia* de V.Alecsandri. Figura centrală a revistei rămâne însă, după afirmaţia lui N.Iorga, M.Kogălniceanu „genialul tânăr", „omul care încearcă noua presă modernă, în formele culturale revoluţionare, care sunt cele mai grele, dar cele mai spornice şi ale căror efecte nu se pot distruge niciodată". E.Lovinescu subliniază că revista era stăpânită de „marele suflet al lui M.Kogălniceanu". Ovid Densusianu în *Literatura română modernă* aprecia faptul că: „revista de luptă literară cu puternic răsunet şi deschizând căi luminoase scrisului nostru", a avut un program „limpede şi hotărât, care avea să fie urmat cu consecvenţă şi aplicat în bucăţile literare şi studiile publicate acolo de Kogălniceanu şi colaboratorii săi, cum şi în însemnările pe care dânsul le da în cronica revistei, când credea că enunţările din fruntea ei aşteptau reveniri, precizări."

Cu toată existenţa ei scurtă, revista prin **programul** prezentat în *Introducţie* prin materialele publicate a avut o influenţă considerabilă atât în epocă cât şi după. Mulţi istorici şi critici literari vorbesc în studiile lor despre „un curent al ***D.L.***". George Munteanu încheie studiul asupra **D.L.**, din culegerea coordonată de Paul Cornea – *Reviste literare româneşti din secolul al XIX-lea*, Editura Minerva 1970, cu o concluzie pertinentă: „Referirea deasă la tradiţiile naţiunii, nu înseamnă tradiţionalism, ci întâmpinarea istorică a inovaţiei, încercarea de a descoperi cadrul instituţional obiectiv şi orizontul sufletesc specific pe care se poate întemeia adaptarea românilor la exigenţa civilizaţiei moderne. E drept, **D.L.** a fost violent tradiţionalistă (ca „Semănătorul" lui Iorga, bunăoară), ori, în parte, conservatoare, dar spiritul ei s-a oglindit de fapt în alte direcţii, în presa literară şi culturală de netă factură democratică, progresistă, între cele mai fidele înscriindu-se, evident, „Viaţa Românească", continuatoarea unor laturi ale spiritului ei (adecvate, binenţeles noilor condiţii istorice) până în actualitate."

Tradiţia **D.L.** va fi continuată de „Arhiva românească" (1840; 1841; 1845; 1862), „Propăşirea" (1844), „România literară" (1855), „Revista românească" (1861–1863).

A fost reluată tradiţia publicării revistei „Dacia literară" la Iaşi, sub directoratul de onoare al istoricului Alexandru Zub. Cu patru apariţii pe trimestru, au apărut până în octombrie 1997, – 26 de numere, într-o grafică impecabilă şi un conţinut ştiinţific elevat.

Introducţia la *Dacia literară* – ajută la înţelegerea rolului pe care revista l-a avut în epocă şi în contextul istoriei literaturii romane.

INTRODUCŢIE
(la *Dacia Literară*)
– fragmente –

„... După **Albina** şi după **Curier**, multe alte gazete româneşti s-au publicat în deosebitele trei mari provincii a vechei Dacii. Aşa, în puţină vreme, am văzut în Valahia: **Muzeul naţional, Gazeta teatrului, Curiozul, România, Pământeanul, Mozaicul, Curierul de îmbe sexe, Vestitorul bisericesc,**

Cantorul de avis; în Moldova: **Alăuta românească, Foaia sătească, Oziris**; în Ardeal: **Foaia Duminicei, Gazeta de Transilvania şi Foaia inimei**. Unele dintr-însele, adecă acle care au avut un început mai statornic, trăiesc şi astăzi; celelalte au pierit sau din nepăsarea lor, sau din vina altora. Cele mai bune foi ce avem astăzi sunt: **Curierul românesc**, subt redacţia d. I.Eliad, **Foaia inimei** a d. Bariţ şi **Albina românească**, carea, în anul acesta mai ales, au dobândit îmbunătăţiri simţitoare. Însă, afară de politică, care li ia mai mult de jumătate din coloanele lor, tustrele au mai mult sau mai puţin o coloră locală. **Albina** este prea moldovenească, **Curierul**, cu dreptate poate, nu prea ne bagă în seamă, **Foaia inimei**, din pricina unor greutăţi deosăbite, nu este în putinţă de a ave împărtăşire de înaintirile intelectuale ce se fac în îmbele principaturi. O foaie, dar, carea părăsind politica, s-ar îndeletnici numai cu literatura naţională, o foaie carea, făcând abnegaţie de loc, ar fi numai o foaie românească şi prin urmare s-ar îndeletnici cu producţiile româneşti, fie din oricea parte a Daciei, numai să fie bune, această foaie, zic, ar împlini o mare lipsă în lieratura noastră. O asemenea foaie ne vom sili ca să fie *D.L.*: ne vom sili, pentru că nu avem sumeaţa pretenţie să facem mai bine decât predecesorii noştri. Însă urmând unui drum bătut de dânşii, folosindu-ne de cercetările şi de ispita lor, vom ave mai puţine greutăţi şi mai mari înlesniri în lucrările noastre.

Dacia, afară de compunerile originale a redacţiei şi conducătorilor sei, va primi în coloanele sale cele mai bune scrieri originale ce va găsi în deosebitele jurnaluri româneşti. Aşadar, foaia noastră va fi un repertoriu general a literaturii româneşti, în carele, ca într-o oglindă, se vor vede scriitori moldoveni, munteni, ardeleni, bănăţeni, bucovineni, fieştecarele cu ideile sale, cu limba sa, cu timpul său.

Urmând unui asemine plan, *Dacia* nu poate decât să fie bine primită de publicul cetitor. Cât pentru ceea ce se atinge de datoriile redacţiei, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi a tablă de legi şi scandalul o urâciune izgonită. Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrăjmaşi a arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecăţile noastre literare. Iubitori a păcei, nu vom priimi nici în foaia noastră discuţii ce ar pute să se schimbe în vrajbe. Literatura noastră are trebuinţă de unire, iar nu de dizbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din carea s-ar pute isca o urită şi neplăcută neunire. În sfârşit, ţălul este realizaţia dorinţii ca românii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi.

Dorul imitaţiei s-au făcut la noi o manie primejdioasă, pentru că omoară în noi duhul naţional. Această manie este mai ales covârşitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de subt teasc cărţi în limba românească. Dar ce folos! că sunt numai traducţii din alte limbi şi încă şi acele de-ar fi bune. Traducţiile însă nu fac o literatură. Noi vom prigoni cât vom pute această manie ucigătoare a gustului original, însuşirea cea mai preţioasă a unii literaturi. Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre ţeri sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitoreşti şi de poetice, pentru ca să putem găsi şi la noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuinţă să ne împrumutăm de la alte naţii. Foaia noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale îi vor umple mai toate coloanele.

Dacia, ce prin urmare va cuprinde toate ramurile literaturei noastre, va fii despărţită în patru părţi. În partea dintâi vor fi compuneri originale a conlucrătorilor foaiei; partea a doua va ave articole originale din celelalte jurnaluri româneşti. Partea a treia se va îndeletnici cu critica cărţilor nou ieşite, în deosăbitele provincii a vechei Dacii. Partea a patra, numită **Telegraful Daciei**, ne va da înştiinţări de cărţile ce au să iasă în puţin, de cele ce au ieşit de sub tipar, relaţii de adunările învăţaţilor români, ştiri despre literatorii noştri şi, în sfârşit, to ce poate fi vrednic de însemnat pentru publicul român.

Redactor răspunzător, M. KOGĂLNICEANU

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „Rolul lui Mihail Kogălniceanu (1817–1891) în dezvoltarea literaturii noastre din perioada prerevoluţionară este covârşitor. El a întemeiat cea mai importantă revistă literară de atunci, „Dacia literară" (1840), apoi „Propăşirea" (1844), unde s-a dus o activitate susţinută, critică, de promovare a literaturii române originale din toate provinciile. Kogălniceanu a recomandat scriitorilor să se inspire din trecutul de luptă pentru libertate naţională a poporului nostru şi din realităţile sociale contemporane. În acest scop, a atras atenţia asupra cronicilor, publicând pentru prima dată un corpus al lor (*Letopiseţele Ţării Moldovei şi Valahiei*, I–III, Iaşi, 1852, 1845, 1846), a îndemnat la acţiunea de culegere a producţiilor populare şi la iniţierea unei literaturi în spiritul şi limba folclorului românesc."

Ion Negoiţescu: „Idealurile şi performanţele tuturor acestor periodice s-au cristalizat şi au prins contur foarte marcat în gazetele iniţiate apoi la Iaşi de Kogălniceanu şi de prietenii lui. „Dacia literară" în 1840, „Propăşirea" în 1844. Însăşi titulatura lor e atât naţional cât şi social-simbolică. Ele pun

mai clar şi mai pregnant în lumină ideologia unei generaţii cu trăsături specifice, care s-a impus politic cu atâta răsunet prin revoluţiile din 1848, dar al cărei orizont spiritual se defineşte prin cele două gazete (de fapt, una singură, continuându-se în cealaltă), grabnic suprimate de cenzura care slujea structurile depăşite ale trecutului ceea ce – oricât de efemere – nu le-a împiedicat totuşi să fixeze o veritabilă tradiţie literaturii noastre viitoare. La „Dacia literară" şi la „Propăşirea", unde s-a militat pentru o literatură românească originală şi unde s-a pus preţ, în spirit entuziast romantic pe folclorul românesc au colaborat C. Negruzzi, Gh. Asachi, Iancu Văcărescu, C. Stamate, Al. Donici, Heliade Rădulescu, Gr. Alexandrescu, Bolintineanu, Alecsandri, Ion Ghica, Bălcescu, Cezar Boliac şi binenţeles Kogălniceanu – cu vestita sa *Introducţiune* care, la 1840, inaugura cariera ideii de «specific naţional."

George Munteanu: „Revista lui Kogălniceanu a programat instaurarea unui climat critic fecund în publicistica noastră, a judecăţii ponderate şi obiective, a ţinutei intelectuale şi ştiinţifice fără compromisuri, de pe urma cărora s-au resimţit nu numai publicaţiile sale ulterioare, nu numai „România literară" a lui Alescandri, „Revista română" a lui Odobescu, ori „Viaţa românească" a lui Stere şi Ibrăileanu, ci, indirect întreaga presă literară şi culturală ce i-a urmat. (...) E linia patriotică şi democratică, fundată pe critică şi istorie, pe înţelegerea unor comandamente importante ale vieţii şi culturii acestui popor, care, cu oricâte meandre şi ascunzişuri subterane, cu străluciri mai îndelungi sau mai fulgerătoare, va trece prin aproape toate publicaţiile culturale şi literare româneşti. „Dacia literară", sintetizând realizările de până la ea, marchează astfel un drum fără oprire, deschiderea unor noi orizonturi. Explicaţia stă în intuirea, explicarea sau măcar punctarea de către redactorul şi colaboratorii săi a unor date fundamentale ale culturii şi literaturii române."

(C.B.)

DENSUSIANU, OVID
(1873 – 1938)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filolog, folclorist, istoric literar şi poet, **O.D.** s-a născut pe 29 decembrie 1873, la Făgăraş, şi a încetat din viaţă la 8 iunie 1938, în Bucureşti. Fiul lui Aron Densusianu; poet şi critic literar, născut la Densus-Hunedoara şi nepotul lui Nicolae Densuşianu, istoric. După terminarea studiilor la Liceul Naţional din Iaşi (1890), se înscrie la Facultatea de Litere, având ca profesori mari personalităţi ca: Al. Philippide, A. D. Xenopol, pe care o termină numai după un an şi jumătate (1892) cu *„magna cum laudae"*. A fost, pentru scurt timp, profesor de liceu la Bucureşti şi Focşani (1892–1893), după care-şi continuă studiile la Berlin având ca profesori pe Adolf Tabler, şi la Paris, pe Antoine Meillet, Gaston Paris. Din 1893, a început să publice studii de lingvistică şi critică literară la „Revista critico-literară" (1893–1897) scoasă de Aron şi Nicolae Densusianu, precum studiul *Aliteraţiunea în limbile romanice* (1895). A colaborat şi la reviste străine: „Romanie", „Revue critique". În 1896 obţine diploma de „Hautes Études", luând doctoratul cu un studiu filologic asupra unui text francez din secolul al XIV-lea: *Der Roman de la comtesse d'Anion von Jean Maillart*.

La întoarcerea în ţară, între anii 1897–1901 a fost profesor suplinitor la catedra de istorie a limbii şi literaturii române; titular la catedra de „filologie romanică cu privire specială la limba română" până la sfârşitul vieţii. Pompiliu Constantinescu

evocă în pagini emoţionante personalitatea de profesor a lui **O.D.** În 1903 a fost ales membru corespondent al Academiei Române; în 1918, membru titular, iar în 1919, la 31 mai, rosteşte *Discursul de recepţie despre Barbu Delavrancea.* În 1918 a fost ales membru al Societăţii de lingvistică din Paris. A fost întemeietorul primei Societăţi filologice româneşti (Bucureşti, 1905), a cărui activitate se desfăşoară până în 1907; conduce „Buletinul societăţii filologice". În 1913 a înfiinţat Institutul de filologie şi folclor, care a avut ca publicaţie revista „Grai şi suflet" condusă tot de **O.D.** (1923–1937). La Universitate realizează interesante cursuri pe problemele filologiei romanice.

În 1901, va apare, la Paris, lucrarea fundamentală a lui **O.D.**, *Histoire de la langue roumaine*, vol I, iar în 1938, vol II. În 1961 apare ediţia românească sub îngrijirea prof. univ. J.Byck. Este considerată prima istorie a limbii române, sinteză a lingvisticii române şi romanice. În 1905, vol. I, *Les origines*, a primit premiul „Bibesco" al Societăţii de lingvistică din Paris. Volumul cuprinde *Les origines – latina vulgară vorbită în provincii balcanice în sec. 2–3 e.n.* şi este considerat punct de referinţă în evoluţia limbii române.

Sunt studiate influenţele asupra limbii române în perioada formării ei: albaneza, bizantina, bulgara, slava, maghiara etc. Ca teritoriu de formare al limbii române, **O.D.** contestă teoriile lui Rösler, care susţinea numai sudul Dunării, lingvistul român considerând ca spaţiu de formare atât sudul cât şi nordul Dunării – Moesia, Iliria, Dacia – arealul central fiind Iliria. În volumul II, *Le seizième siècle*, face o descriere a dacoromânei din secolul al XVI-lea pe baza unor documente – analizate sub aspect fonetic, morfologic, sintactic şi lexical, prezentare amplificată, prin studii ulterioare – fără a-şi pierde actualitatea. Volumul III, care s-ar fi referit la evoluţia estetică a limbii române, a rămas nedefinitivat, sub formă de cursuri universitare.

O.D. a realizat cercetări interesante şi în domeniul circulaţiei cuvintelor în diferite limbi, vizând în special cuvintele din domeniul vieţii pastorale. *Păstoritul la popoarele romanice* (Bucureşti, 1913).

A elaborat *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elemente latine* (Bucureşti 1904–1914), în colaborare cu I.A.Candrea. A fost preocupat de aspectele limbii spaniole (cursuri universitare la Collège de France în 1923 şi 1925). Interesat de probleme de dialectologie cu aplicaţii la dacoromână, a realizat studiul *Graiul din Ţara Haţegului* (Bucureşti, 1915).

De numele său se leagă şi orientarea cercetărilor folclorice, evaluarea estetică a literaturii populare, **O.D.** situându-se printre predecesorii istoriei literaturii române moderne. *Literatura română modernă* (3 vol, Bucureşti, 1902–1923) se constitue ca o reuşită sinteză a evoluţiei literaturii moderne până la începutul secolului XX. Susţinător al literaturii citadine, va încuraja în paginile revistei „Viaţa nouă" (pe care o conduce din 1905 până în 1925) publicarea de analize stilistice, materiale semnate de **O.D.**, Pompiliu Eliade. La revista condusă de **O.D.** colaborează I.Minulescu, G.Bacovia, I.Pillat, C.Rădulescu-Motru, Charles Drouhet. „De ce – se întreba **O.D.** – numai ce e la ţară ar fi adevărat românesc? Dar n-avem şi viaţa noastră orăşenească, nu găsim şi în ea ceva caracteristic, ceva care să aibă dreptul să fie trecut în artă?" A scris şi poezie semnând cu pseudonimul **Ervin**.

O.D. a combătut curentele literare care cultivau paseismul şi rusticitatea, încurajând literatura citadină, simbolismul.

De reţinut preocuparea pentru relevarea literaturilor popoarelor latine, cursurile sale fiind semnificative pentru cultura română: *Dante şi latinitatea, Sufletul latin şi literatura nouă, Trubadurii, Universul iberic*. Considerat savant de renume internaţional. (Al.Piru odată cu **O.D.** se poate vorbi de o tehnică ştiinţifică a cercetărilor lingvistice, folclorice şi literare). „O.D. – afirmă Pompiliu Constantinescu – a fost poet prin suflet, prin devotament faţă de poezie şi prin evoluţia lui în frumos ca într-o a doua categorie a idealului, cea dintâi fiind adevărul, pe care l-a servit cu atâta abnegaţie şi clasică modestie."

Volumele de *Literatură română modernă* care cuprind perioada dintre Şcoala Ardeleană şi Alecsandri sunt şi astăzi consultate cu folos, fiind modele de manuale suple, clare, ordonate „într-un domeniu în care s-a înaintat atât de greu şi uneori s-a lucrat atât de nefericit". Pentru tenacitatea lui şi cultul latinităţii, pentru inovaţie şi progres, literatura română, apreciază Pompiliu Constantinescu, îi datorează „un întreg capitol, întru biruinţele pe care le-a înscris în trei decenii, în tabla valorilor contemporane."

OPERA: *Aliteraţiunea în limbile romanice*, 1895; *Obiectul şi metoda filologiei*, 1897; *Şcoala latinistă şi literatura română, originea tendinţelor şi influenţa ei*, 1900; *Histoire de la langue roumaine* (Paris I – 1901, II – 1938; o ediţie românească apare în 1961 sub îngrijirea lui J.Byck, considerată opera sa fundamentală); *Graiul nostru. Texte din toate părţile locuite de români*, 2 vol., 1906–1908 (în colaborare cu I.A.Candrea şi Th.Speranţia); *Păstoritul la popoarele romanice. Însemnătatea lui lingvistică şi etnografică*, 1913; *Graiul din Ţara Haţegului*, 1915; *Antologie dialectică*, 1915; *Flori alese din cântecele poporului*, 1920; *Literatura română modernă* 3 vol. (1920–1923); *Suflul latin şi literatura nouă*, 2 vol, 1922; *Evoluţia estetică a limbii române*, 4 vol, 1929–1937; *Opere. III. Limba română în secolul al XVIII-lea. Evoluţia estetică şi critică a limbii române*, ediţie critică şi comentarii de Valeriu Rusu, Editura Minerva, 1977. **Cursuri despre literaturile popoarelor romanice:** *Dante şi latinitatea, Sufletul latin şi Literatura nouă, Trubadurii, Universul iberic*; **Versuri:** (publicate sub pseudonimul **Ervin**): *Limanuri albe*, Paris, 1912; *Sub stânca vremii*, 1913; *Heroica*, 1918.

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Revista care a militat sistematic pentru simbolism este „Viaţa nouă" a filologului **O.D.**, căruia, în ciuda îngustimilor critice, trebuie să i se recunoască meritul unei lărgiri a conştiinţei estetice. Acesta înţelegea arta ca un exerciţiu pur, pe deasupra oricărei direcţii practice şi ca o îndeletnicire a unei elite, specializate în întruparea idealurilor înalte de cultură, nicidecum a simplei ţărănimi sănătoase. Avea noţiunea de poezie pură de vreme ce repudia sentimentul... «Sentimentul e haină de teatru – s-o lăsăm actorilor vieţii». Densuşianu a scris, în sprijinul «decadentismului», numeroase articole despre Rémy de Gaurmont, Henry de Régnier, Emile Verhaeren. Ca poet, sub pseudonimul **Ervin**, a compus poezii reci şi echivoce."

Pompiliu Constantinescu: „Nu-mi trebuie un efort prea mare ca, să revăd în amintire figura atât de distinsă a marelui cărturar plecat brusc dintre noi şi totuşi discret, aşa cum i-a fost întreaga făptură. Cursurile lui **O.D.**, atrăgeau, fără să entuziasmeze, impunea respect, fără a fanatiza, şi cu deosebire ne ţineau necontenit vie curiozitatea.

În cei patru ani în care l-am audiat nu s-a repetat o singură dată, n-a-ncremenit un moment asupra unei probleme din care să nu iasă.

Severa disciplină a filologiei, practicată cu toată rigoarea ştiinţifică de acest învăţat într-adevăr european, căpăta nu ştiu ce perspectivă în prelegerile lui, bine nutrite, elegante şi clare. Format la şcoala romanistului Gaston Paris **O.D.** şi-a însuşit spiritul erudiţiei franceze, în care ordinea şi ştiinţa, graţia şi limpezimea se uneau cu puterea de sinteză. Clasica lui *Istorie a limbii române* a rămas, până astăzi, un model al geniului şi o carte fundamentală a literaturii noastre ştiinţifice.

Venit după uluitoarea figură a lui Hasdeu, Densusianu şi-a câştigat locul de frunte între lingviştii timpului, rupând definitiv cu improvizaţia şi romantismul, ca şi cu erudiţia ostentativă şi fără

obiect adesea a marelui său înaintaş. Spirit tenace, prob, luminat de simţ critic şi de pasiunea adevărului n-a cunoscut în lunga şi bogata lui carieră decât satisfacţia muncii şi orgoliul aristocrat al savantului. (...)

Cultul lui de latinitate s-a transpus într-un plan nou, într-o viziune estetică a lui. Cine i-a ascultat prelegerile despre trubaduri, cine a citit volumele lui închinate poeziei simbolice, sub denumirea de sufletul latin şi literatura nouă sau studiul despre *Dante şi latinitatea*, ca şi savantele lui excursii ştiinţifice despre *Păstoritul la popoarele romanice* şi *Viaţa păstorească în poezia noastră populară* nu poate uita că unitatea lor stă în ideea latină. (...)

Romanistica a fost viziunea lui ştiinţifică nu o specialitate seacă, ci o realitate sufletească, un fel de aristocraţie a disciplinei filologice. În acest sens, cursurile lui inedite de semantică şi de estetica limbii române sunt preţioase sondări în spiritualitatea lingvistică română, intuiţii surprinzătoare, smulse din viaţa intimă a expresiei. Poetul care era latent în savant iese pur la lumină în interpretările lui ingenioase, în asociaţiile lui erudite şi psihologoce, cu încântătoare pătrundere.

Curiozitatea lui **O.D.** a fost atât de largă, încât n-a fost ramură lingvistică şi strat al spiritului naţional pe care să nu le-atingă. Istoricul limbii române se împleteşte cu dialectologul, cu romanistul şi cu folcloristul într-o cercetare când migăloasă, când de sinteză, şi într-o activitate fără preget, pe care numai moartea a putut-o curma. Va fi datoria generaţiilor noi de savanţi şi specialişti să pună în lumină vastitatea şi semnificaţia operei lui ştiinţifice".

Gheorghe Bulgăr: „... „Viaţa nouă" a lui **O.D.** venea ca o reacţie contra exceselor semănătoriste, poporaniste, militând pentru o literatură estetică, acceptând influenţa puternică a curentelor occidentale. "

Ion Negoiţescu: „E interesant de observat că şi Ovid Densuşianu, alt teoretician al simbolismului românesc, a vorbit, de astădată într-un sens mai social (a tradus *Les villes tentaculaires* de Emile Verhaereu), despre latinitatea citadină şi despre energia ce-i incumbă."

(C.B.)

DOBROGEANU-GHEREA, CONSTANTIN
(1855 – 1920)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filozof, sociolog, critic literar, **C.D.-G.** s-a născut la 21 mai 1855, în localitatea Slavianka (Ucraina, unde a purtat numele de Solomon Katz), într-o familie de negustori şi a încetat din viaţă în 7 mai 1920, la Bucureşti. Refugiat din motive politice şi stabilit în România (1875), dobândeşte cetăţenia în 1890. Autodidact, critic literar (înaintea lui Lafargue, Mehring sau Plehanov), după aprecierea lui I.Negoiţescu „**C.D.-G.** are pe de o parte un puternic simţ al echilibrului şi un prea treaz sentiment al ştiinţificului ca atare (al relativităţii oricărei ştiinţe) spre a cădea pur şi simplu în dogmatism; iar pe de altă parte posedă o cultură de specialitate vastă şi profundă: el cultivă şi citează mereu, cu respect, pe maeştrii ce şi-i recunoaşte: Sainte-Beuve, Taine, Brunetière, Brandès, Fraguet, alături de compatrioţii din prima tinereţe: Cernâşevski, Dobroliubov, cărora, laolaltă, le relevă atitudinea ştiinţifică şi modernă, ori faţă de noii Farguet, Lemaître sau Paul Bourget, de care ţine seama, fiindcă preţuieşte noutatea". **C.D.-G.** apreciază tendinţa în artă ca o realitate ce se constată, şi nu ca un comandament ce se impune. Chiar dacă recomandă o artă umanitară, aceasta nu trebuie să afecteze preţuirea operei în sine, în autonomia ei.

OPERA: *Personalitatea şi morala în artă*, 1886; *Asupra criticii*, 1887; *Tendiţionismul şi tezismul în artă*, 1887; *Eminescu*, 1887; *I.L.Caragiale*, 1890; *Asupra*

criticii metafizice şi celei ştiinţifice, 1891; *Asupra esteticii metafizice şi ştiinţifice*, 1893; *Materialismul economic şi literatura*, 1895; *D.Panu, asupra criticii literaturii*, 1895; *Studii critice*, 3 volume, 1890–1897.

REPERE ASUPRA OPEREI: Aplicând în critica literară principiul potrivit căruia analiza unei opere literare înseamnă în primul rând determinarea legăturii cauzale între opera de artă şi artistul creator, prin „analiza psihică a artistului" Gherea – afirmă I. Negoiţescu – „reuşeşte cel mai bine când se apleacă asupra lirismului obiectiv, cu personaje, al lui Coşbuc (*Poetul ţărănimii*, 1897) sau asupra teatrului lui Caragiale. Mai cu seamă paginile intitulate *Criticii noştri şi «Năpasta»* (1891) sunt cu adevărat virtuoase şi se citesc şi azi cu plăcere, pentru analiza psihologiei personajelor caragialiene. "

În ceea ce-l priveşte pe *Eminescu* (1898), criticul n-a avut înţelegere, lipsindu-i „antena metafizică fără de care – spune Negoiţescu – vraja versului eminescian nu poate fi cum se cuvine sesizată". Poate fi vorba şi de o greutate a înţelegerii nuanţelor limbii române (aceasta fiind pentru **C.D.-G.** limba de adopţiune; avea nevoie chiar de un stilizator al scrierilor sale).

Este recunoscut şi astăzi de către criticii literari că **C.D.-G.** avea vervă polemică, muşcând cu vioiciune şi inteligenţă simpatică, încât disputele sale cu criticii vremii au fost atrăgătoare şi instructive.

APERCIERI CRITICE:

George Călinescu: „Criticii «metafizice» a lui Maiorescu încearcă a-i opune o critică naturalistă, ştiinţifică, «arătând pricina... cea mai apropiată» a operei literare... (...) Noţiunile de rasă, mediu şi moment din estetica lui Taine sunt înlocuite cu patru etape metodologice: 1) de unde vine creaţiunea artistică; 2) ce influenţă va avea ea; 3) cât de sigură şi vastă va fi acea influenţă; şi 4) prin ce mijloace această creaţiune artistică lucrează asupra noastră. Gherea, ca fanatic partizan socialist, întoarce aceste metode cu aspect nevinovat investigativ şi le dă o mişcare finalistă. Orice artist e cauzat în opera lui de propria sa existenţă fiziologică, socială, arta nefiind decât o formă mai intensă de viaţă. Concluzia? Artistul trebuie să fie înrâurit numai de problemele momentului său istoric. A te izola de prezent înseamnă a absenta de la orice interes artistic".

Alexandru Piru: „Este hotărât că Gherea vrea să dea prin critica sa o direcţie literaturii, alta decât cea de la *Junimea* şi desigur că în acest scop scoate în 1893 revista *Literatura şi ştiinţa* în care publică studiile *Asupra esteticii metafizice şi ştiinţifice, Idealurile sociale şi Artiştii cetăţeni*, 1893, *Artiştii proletari intelectuali* (1894)".

Ion Negoiţescu: „Recunoscând aşadar din capul locului că «arta e una din cele mai complexe manifestări ale spiritului omenesc şi totodată e foarte puţin supusă la legi ştiinţifice», Gherea nu pregetă să afirme autonomia operei artistice, care condiţionează factori psihici şi sociali, condiţionează la rându-i societatea prin influenţa ce o exercită asupra publicului. Desigur, el cere criticului pe lângă gust, talent şi cultură literară, să cunoască «societatea în care s-a dezvoltat artistul», «starea ei culturală, dezvoltarea ei intelectuală, condiţiile politice şi economico-sociale în care se găseşte, precum şi starea morală», adăugând că «e peste putinţă a fi critic fără a avea o mare cultură ştiinţifică» – dar în acelaşi timp, apreciind că «o obiectivitate desăvârşită e un cuvânt deşart», el pune accent deosebit pe intuiţie şi declară categoric: «criticului i se cere inspiraţie ca şi artistului». Precizându-şi concepţia critică, el susţine că, opera de artă fiind «un product al unor împrejurări anumite» critica la rândul ei este un product, adică o creaţie: «ceea ce deosebeşte opera de artă critică de opera de artă artistică e obiectul lor»."

Mircea Iorgulescu: „Constituită polemic şi din mers, precumpănitor ocazională şi fără să aibă un caracter sistematic, critica lui Dobrogeanu-Gherea se înfăţişează astăzi ca imagine a unei activităţi şi mai puţin sub forma unei «opere», în înţelesul consacrat al termenului..."

(C.B.)

DRAGOMIRESCU, MIHAIL
(1868 – 1942)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Estetician, teoretician al literaturii şi critic literar, **M.D.** s-a născut la 22 martie 1868 în comuna Plătăreşti, jud. Ilfov şi a încetat din viaţă la 25 noiembrie 1942, în Bucureşti. Urmează cursurile gimnaziale la „Gh. Lazăr" şi la liceul „Sf. Sava" din Bucureşti. Licenţiat al Facultăţii de Litere şi Filozofie în anul 1893; teza de doctorat despre filozofia lui Humbert Spencer.

Călătorii de studii în Franţa şi Germania. A debutat în „Convorbiri literare" în anul 1893 cu un poem de proză, urmat de un studiu critic.

Participă la întrunirea Ligii culturale (1890). A fost redactor la „Convorbiri literare" (1895–1906). Colaborează şi la alte publicaţii ale vremii: „Epoca", „Luceafărul", „Flacăra". A editat în replică la „Convorbiri literare" – „Convorbiri critice" (1907–1910); conduce „Falanga" (1910–1926) şi „Ritmul vremii" (1926–1927) care, împreună cu Institutul de literatură, înfiinţat în 1922 – va încerca constituirea într-o şcoală a principiilor sale estetice. **M.D.** a formulat un sistem estetic propriu, pe care l-a expus în anul 1894 în lucrările: *Critica «ştiinţifică» şi Eminescu* şi *Filozofia adevărului*, sistem pe care-l susţine şi la primul Congres de istorie literară, la Budapesta, în 1931, în prezenţa lui Benedetto Croce (1866–1952 – filozof, istoric, estetician, critic literar, om politic italian; creator al unui sistem de *Filozofia spiritului*; a lucrării *Estetica*); F. Baldensparger (1871–1958 – istoric literar francez, teoretician al literaturii comparate, cercetător al mişcării ideilor literare). În 1928 devine membru al Academiei Române.

OPERA: *Critica «ştiinţifică» şi Eminescu*, 1895; *Critica dramatică*, 1904; *Dramaturgia română*, 1905; *Teoria poeziei cu aplicare la literatura română*, 1906 (ed. refăcută, 1927); *De la misticism la raţionalism*, 1924; *Ştiinţa literaturii*, 1926; *Teoria elementară a poeziei (Introducere în poetică)*, ed. II, revăzută şi completată, 1927; *Vademecum la cursul de estetică literară şi literatură română...*, ed. II, 1927; *Critica, I–II*, 1927–1928; *La Science de la Littérature, I–IV*, Paris, 1928–1930; *Dialoguri filosofice. Integralismul*, 1929; *Nouveau point de vue dans l'étude de la littérature*, 1931; *Copilul cu trei degete de aur*, roman, I–IV, 1932–1936; *Sămănătorism, poporanism, criticism*, 1934; *Scrieri critice şi estetice*, ed. îngrijită cu note şi comentarii de Z.Ornea şi Gh.Stoia; *Studiu introductiv şi tabel cronologic* de Z. Ornea, 1969.

REPERE ASUPRA OPEREI: **M.D.** se situează în descendenţa lui Titu Maiorescu. Restituie operei autonomia. Clasifică operele în trei categorii: de talent, de virtuozitate şi de geniu, atenţia criticului îndreptându-se spre ultimele două, impunând chiar teoria capodoperei. Deşi a criticat în studiul său pseudovalorile, nu se va ocupa de T.Arghezi, L.Blaga, I.Barbu.

Suplinitor din 1895 şi titular între 1906–1938 la Universitatea din Bucureşti, a colaborat la elaborarea manualelor şcolare de literatură română. A marcat o nouă

perspectivă în receptarea lui M.Eminescu şi I.L.Caragiale, a introdus în manualul de liceu *Noaptea de decemvrie* a lui Macedonski. A impus pe Liviu Rebreanu şi Mihail Sorbul. A practicat intens critica dramatică. L-a apreciat pe Camil Petrescu înaintea consacrării sale.

M.D. a introdus un sistem ştiinţific, prefigurând interesul pentru metalimbaj al epocii noastre. Rigoarea fondatorului are nevoie şi de universalitate, deci se aşează obligatoriu sub zodia clasicităţii, aşa cum bine observa G.Călinescu. Nu întâmplător **M.D.** îşi asumă clasicismul poeziei române, desigur nu curentul, ci operele model şi modelatoare, prototipurile unei spiritualităţi. Dar modelul vizat nu e deloc rigid. „Dragomirescu a accentuat mereu absenţa totală a sinonimei şi valoarea de unicat irepetabilă a capodoperei, intuind caracterul deschis al operei poetice pe o linie teoretizată amplu de Umberto Eco". Sunt idei comune la **M.D.** şi D.Caracostea privind rolul şi originalitatea limbii (Doina Uricariu).

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Clasicismul lui **M.D.** (1868–1942) se întemeiază pe noţiunea de capodoperă, nu fără un preconcept etic strecurat în veşminte stric estetice, deoarece comandamentul unui echilibru interior al capodoperei îl îndeamnă pe critic să deteste arta nouă, «eczemă literară». **M.D.** a fost un foarte bun profesor, care a învăţat pe elevi să disece şi să analizeze. Sistemul lui «ştiinţific» de cercetare literară bazat pe capodoperă, fenomen psihofizic ideal, studiabil în fantomele sale, adică în recepţiile pe care fiece conştiinţă le are de la opera absolută, socotită ca o speţă, ca un prototip, a stîrnit veselie. Percepţia capodoperei (moment mistic) e supusă unei inexplicabile clasificări tricotomice. Opera e spintecată longitudinal şi transversal din punct de vedere al fondului (originalitate elementară), al armoniei (originalitate subiectivă) şi al formei (originalitate plastică), aceste aspecte fiind şi ele considerate sub triplul raport al intensităţii, calităţii şi tonalităţii, aşa încât o operă este sublimă, umoristică, naivă, patetică, optimistă, imaginativă, abstractă, exultantă, deprimantă, ingenioasă, fantastică, incisivă, explozivă etc."

Alexandru Piru: „După o trecere prin cronica teatrală (*Dramaturgia română*, 1905), el a început să se ocupe de teoria poeziei cu aplicare la literatura română care nu-i decât o introducere în poetică, după cum se şi subintitulează ce-a de a doua ediţie a lucrării, din 1927, *Teoria elementară a poeziei*. Aceasta, împreună cu *Ştiinţa literaturii* din 1926 (publicată şi într-o versiune franceză, revăzută, în patru volume în 1927–1928) şi *Integralismul* (1929), formează sistemul estetic al lui Dragomirescu bizuit pe conceptul de capodoperă, fenomen psihofizic ideal, rezultat din observarea marilor creaţii. Se atribuie acestui model abstract în fond, o formă şi o trăsură de unire a acestora, armonia. Fondul ar fi ideea de la care se porneşte, forma, reprezentarea sensibilă (plastică) a ideii, iar armonia modul personal (subiectiv) de adecvare a formei la idee. Dacă această tricotomie poate fi acceptată din nevoi de analiză, mai departe limbajul esteticianului se pierde într-o aglomeraţie inextricabilă de termeni disociativi şi epitete determinative din care cu greu ne mai putem descurca."

(C.B.)

DRĂGAN, MIHAI
(1937 – 1993)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, profesor la Universitatea „Al.I.Cuza" din Iaşi, **M.D.** s-a născut la 6 decembrie 1937, în localitatea Viişoara din judeţul Bacău şi a murit în anul 1993, la Iaşi.

În 1955 îşi termină studiile liceale, iar în 1960 studiile filologice la Iaşi, unde, de fapt, şi face carieră universitară. A debutat în „Iaşul literar" (1958). Prin teza

de doctorat despre *B.P.Hasdeu*, 1972, care a primit premiul Uniunii Scriitorilor, **M.D.** a realizat o interesantă monografie.

OPERA: Dintre scrierile sale menţionăm: *Aproximaţii critice*, 1970; *G.Ibrăileanu*, 1971; *B.P.Hasdeu*, 1972 (Premiul de critică şi istorie literară al Uniunii Scriitorilor, pe anul 1972); *Reacţii critice*, 1978; *Lecturi posibile (Maiorescu, G.Ibrăileanu)*, 1978; *Mihai Eminescu, Interpretări 1*, 1981; *Mihai Eminescu, Interpretări 2*, 1985.

REPERE ASUPRA OPEREI: Criticul care a iniţiat colecţia ieşeană „Eminesciana", mărturiseşte în *Introducerea* volumului *Interpretări 1*: „O carte despre Eminescu reprezintă o tentativă care poate fi privită cu scepticism (...). Oprirea, nu numai aceea obştească, se rezumă la două atitudini diametral opuse: ori nu se mai poate spune nimic important despre creaţia eminesciană, după ce numeroase studii i-au fost consacrate de-a lungul timpului, ori, dacă te încumeţi să scrii totuşi, despre ea, atunci trebuie să afirmi lucruri cu totul noi, neapărat moderne şi, dacă se poate, chiar extraordinare. Eminescu este de mult subiectul de căpetenie al criticii, şi istoriei noastre literare. Faptul se explică uşor de vreme ce, ca geniu universal, Eminescu ne apare drept artistul-demiurg care a realizat opera lui cea mai profundă şi mai deplină sinteză a spiritului creator românesc".

Memoria profesorului **M.D.** a rămas în eforturile de a statua în programele şi manualele şcolare valorile literaturii clasice române şi, în primul rând pe Mihai Eminescu, pentru care a scris, a pledat şi, nu de puţine ori a suferit. În faţa tineretului şcolar care a participat la ediţia din 1989 a Concursului naţional de limba şi literatura română *Mihai Eminescu*, dedicat centenarului trecerii în eternitate a poetului, şi care s-a desfăşurat, cum era firesc, la Iaşi, **M.D.** a reluat, în sala Teatrului „V. Alecsandri", cu prilejul deschiderii concursului, tradiţia „Junimii" susţinând o documentată prelecţiune despre Eminescu şi universalitatea sa.

APRECIERI CRITICE:

Dimitrie Păcurariu: „În *B.P.Hasdeu*, **M.D.** a dat cea dintâi monografie critică amplă – temeinic informată şi echilibrată – asupra scriitorului savant. Volumele: *G.Ibrăileanu, Lecturi posibile*, cuprinde substanţiale studii despre G.Ibrăileanu şi T.Maiorescu".

(C.B.)

DROUHET, CHARLES

(1879 – 1940)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar român de origină franceză, profesor la Universitatea din Bucureşti, s-a născut la Bârlad 1879, dintr-o familie de profesori.

Bunicul, Charles Drouhet, doctor în medicină la Blaye, tatăl, Pierre Drouhet, născut în Franţa, s-a stabilit în România, obţinând prin concurs, în 1869, catedra de limba română şi literatură franceză la liceul din Bârlad, societatea *Junimea* publicându-i, la Iaşi, în 1868, un manual de versificaţie franceză pentru liceu. În 1889

Charles Drouhet termină cursul primar. Între 1889–1890 urmează cursurile liceului la „C.Codreanu" din Bârlad, terminându-le la „Sfântul Sava" din Bucureşti. În 1903, după obţinerea licenţei, i se încredinţează Catedra de limba română de la liceul din Bârlad, unde va preda şi latina. În anul 1903 cere să i se acorde cetăţenia română. În 1904 obţine, prin concurs, titlul de profesor de franceză şi română; este numit titular la Gimnaziul „Dimitrie Cantemir" din Bucureşti; primeşte o bursă de studii în Franţa. Din 1906 începe să publice în reviste diferite studii filologice debutând cu *Leconte de Lisle*, în „Convorbiri literare"; în 1908 publică în „Revue d'Histoire litteraire de la France" studiul *Les originaux du „Barbon" de I.L.Guez de Balzac*.

În 1908 studiază şi publică manuscrisele poetului François Mainard. În 1909 a fost numit, prin decretul Ministerului Instrucţiunii Publice din Franţa, „Élève titulaire de la Section des sciences historiques et philologiques de l'École practique des Hautes Études". În 1909 a obţinut titlul de doctor în litere la Universitatea Sorbona din Paris şi este numit suplinitor la Catedra de limbă şi literatură franceză de la Universitatea din Iaşi. În 1911 i s-a acordat ordinul **Coroana României** pentru merite deosebite ca profesor universitar la Iaşi, decretul fiind semnat de Titu Maiorescu. Publică o nouă colecţie de scrieri inedite ale lui Vasile Alecsandri, în „Convorbiri literare", studii de literatură comparată în „Viaţa Românească"; *Modele franceze ale teatrului lui V.Alecsandri* (Coana Chiriţa). În 1912, *Victor Hugo* şi *Vasile Alecsandri poet epic*, în „Viaţa Românească"; în 1915: *Alecsandri poet liric şi romanticii francezi (Alecsandri şi Lamartine)* în „Viaţa Nouă"; *Alecsandri, Victor Hugo şi Th. Gautier*, în „Viaţa Nouă"; *Activitatea literară a lui Pompiliu Eliade*, în „Viaţa Românească". Din 1915, îi succede lui Pompiliu Eliade la Catedra de limbă şi literatură franceză de la Universitatea Bucureşti. Litografiază cursuri universitare despre: *Istoria poeziei franceze, Istoria teatrului clasic, Comentarii din clasicii francezi, Teatrul francez în secolul al XVII-lea.* În 1922 primeşte titlul de **Chevalier de la Légion d'Honneur şi ordinul Coroana României.**

Preocupat de programele analitice şi manualele de limba franceză, recomandă o schimbare radicală în elaborarea cărţilor şcolare, a dicţionarelor în care să se asigure prezentarea istoriei literaturii franceze, în concordanţă cu vârsta elevilor, cu progresul cunoştinţelor de limbă. A format, ca profesor, personalităţi de prestigiu ale culturii române: Iorgu Iordan, Şerban Cioculescu, N.I.Popa, N.N.Condeescu, Basil Munteanu, Valentin Lipatti etc. La împlinirea vârstei de 60 de ani, foştii elevi, colaboratori au pregătit volumul *Mélanges*, apărut după moartea profesorului.

Împătimit de activitatea didactică exprimă crezul: „Voi muri la catedră, dar nu-mi voi abandona cursurile".

Trece în eternitate la 6 ianuarie 1940, cu câteva luni înainte de a împlini 35 de ani de activitate în învăţământ. Basil Munteanu, succesorul lui la Universitatea Bucureşteană, conturează evenimentul la 10 iunie 1940, într-o scrisoare către soţia lui Drouhet, Juliette: „Cine a fost profesorul **C.D.**, oamenii privitori de departe n-au putut şti. Fiindcă profesorul Drouhet a fost un om sobru în exteriorizări, discret în manifestările sale, un om cu judecata prea sigură pentru a fi fost indulgent şi dulce. În eleganţa lui, în modestia lui, profesorul Drouhet a fost un om precis şi aspru. Avea asprimea dreptăţii. Tehnician al lucrurilor literare, şi mare tehnician, profesorul Drouhet învăţase acum 30-40 de ani de la maeştrii săi francezi, ştiinţa şi arta judecăţilor de valoare. În chip cu totul spontan, aprecierile sale se grupau în ierarhii. Cu ochiul său pătrunzător acest adânc judecător de oameni n-a fost niciodată înşelat de nimeni".

OPERA: *Leconte de Lisle*, 1906; *Les originaux du «Barbon» de I.L.Guez de Balzac*, 1907; *Tableau chonologique des lettres du poète François Mainard*, Paris 1909; *Le poète François Mainard. Étude critique d'histoire littéraire* (teză de doctorat), Paris, 1910; *O nouă colecţie de scrieri inedite ale lui Vasile Alecsandri*, 1911; *Modele franceze ale teatrului lui V.Alecsandri*, 1911; *Victor Hugo şi Vasile Alecsandri poet*

epic, 1912; *Alecsandri poet liric şi romanticii francezi (Alecsandri şi Lamartine)*, 1915; *Activitatea literară a lui Pompiliu Eliade*, 1915; *Un poète roumain de Transilvanie: George Coşbuc*, 1918; *De l'influence française (Lamartine) dans l'oeuvre de Basile Alesantri, du Mélanges offerts a Mr.Gustave Lauson*, Paris, Hachette, 1922; *Ronsard şi România*, 1924; *Gr. Alexandrescu şi Voltaire*, 1927; *Programele analitice de limba franceză din 1932*; *Manuale de literatura franceză*, în colaborare cu M.Al.Beliş, 1929, 1936 (pentru clasele a IV-a – a VII-a); *Manualele de literatură franceză pentru liceele industriale* (IV, V, VI, VII), 1939; *Dicţionarul român-francez*, 1939; *Influenţa franceză în poezia lui Macedonski*, 1940; cursuri litografiate pe probleme de literatură franceză, comparată; *Studii de literatură română şi comparată*, 1983.

REPERE ASUPRA OPEREI: Format într-o familie de intelectuali are posibilitatea unei formări intelectuale largi în domeniile filozofiei, istoriei muzicii, limbilor clasice etc. A publicat numeroase studii în revistele vremii: „Convorbiri literare", „Viaţa nouă", „Viaţa Românească", „Revista Fundaţiilor Regale", etc.

Dintre scriitorii secolului al XIX-lea s-a oprit asupra lui D.Bolintineanu, V.Alecsandri, Grigore Alexandrescu. După modelul oferit în Franţa de Gustav Lauson în ceea ce priveşte fundarea literaturii comparate (critic şi istoric literar, 1857–1934, lucrări care se bazează pe o temeinică documentare şi claritate a stilului: *Istoria literaturii franceze, Manualul bibliografic al literaturii franceze moderne*).

Fost profesor în Franţa, Gustav Lauson apreciază teza de doctorat a lui **C.D.** despre poetul François Mainard (1582–1646) ca fiind „o monografie definitivă" (peste 500 pagini). Profesorul de la Sorbona îl caracterizează: „Am putut constata la el calităţi serioase de inteligenţă şi un gest al preciziei care-l face foarte indicat pentru cercetări originale de istorie literară; a urmărit: problema influenţelor franceze în literatura română, subliniind specificitatea creaţiei româneşti; problema contactelor între cultura românească şi cultura franceză şi reprezentarea vieţii poporului român în literatura franceză, ecoul civilizaţiei franceze în România, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi prima parte a secolului al XX-lea." Între preocupările sale se înscrie şi un studiu despre o sursă de inspiraţie clasică la Eminescu. Volumul *Studii de literatură română şi comparată*, Editura Eminescu, 1983, cu un cuvânt înainte de Zoe Dumitrescu-Buşulenga, ediţie îngrijită, note, tabel bibliografic şi postfaţă de Silvia Burda, pune la îndemâna cititorului interesantele studii, cursuri universitare, ale lui **C.D.**

APRECIERI CRITICE:

Basil Munteanu: „Într-o literatură saturată de influenţele exterioare, studiile comparate nu pot decât înflori, astfel încât istoricii trecutului naţional sunt siliţi să se iniţieze în mai multe literarturi. Ultimii cincisprezece ani au văzut apariţia unor cantităţi de lucrări de acest tip. O mare parte din ele sunt prost concepute. Dar există şi unele excelente, precum acela a lui Charles Drouhet asupra lui *Alecsandri şi scriitorii francezi* (1924), care este un adevărat model al geniului."

Zoe Dumitrescu-Buşulenga: „Profesorul **C.D.** a însemnat, în istoria învăţământului superior dintre cele două războaie, un nume care a garantat calitatea unei pagini întregi, dintr-o tradiţie pe care ne place s-o amintim cu orice prilej.

Cărturarul acesta de obârşie franceză, împământenit cu atâta dragoste în ţara noastră, şi care şi-a impus o formaţie riguros ştiinţifică, a ştiut să dea catedrei conduse de el atâţia ani la rând (până în 1940) o reputaţie neştirbită de solidaritate şi un prestigiu necontestat."

Silvia Burdea: „Rigoarea, exactitatea, disciplina în gândire şi expresie pe care o imprimase Titu Maiorescu criticii şi istoriei literare, au influenţat contribuţiile pe care **C.D.** le aduce în domeniul cercetării şi comparatismului, ca o reacţie împotriva a tot ce ţine de veleitarism. Figura proeminentă a învăţământului şi istoriei literaturii româneşti, de numele lui Charles Drouhet se leagă întotdeauna şi aplicarea unor metode de investigare şi analiză a literaturii".

(C.B.)

DUGNEANU, PAUL
(n. 1951)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, eseist, profesor, publicist. S-a născut la 23 aprilie, 1951, la Cluj-Napoca. Şcoala generală 165 Bucureşti; liceul teoretic la Bucureşti (nr.42 şi 36). Facultatea de Filologie, secţia română-franceză, Universitatea Bucureşti, 1970–1974.

Profesor de limba română şi franceză (1975–1978) în Bucureşti şi judeţul Ilfov. Redactor principal la revista „Cărţi româneşti", pentru versiunea franceză (1978–1991); redactor şef la revista „Universul cărţii" a Ministerului Culturii (1991–1995); redactor-şef adjunct la „Revista română, Redacţia publicaţiilor pentru străinătate a Ministerului Informaţiilor" (din 1996). Doctor în filologie cu teza: *Opera poetică a lui Ion Heliade-Rădulescu* (1988).

În perioada 1974–1989 colaborează cu articole, eseuri, cronici, la revista „Luceafărul".

În perioada 1990–1995 susţine rubrica de cronică literară la „Universul cărţii".

A mai colaborat la: „Contemporanul", „România literară", „Convorbiri literare", „Orizont" etc. Profesor de limba şi literatura română la Colegiul Naţional „Sf.Sava".

OPERA: *Universul imaginar*, 1981; *Forme literare*, 1993; *Un atlas al poeziei; Ion Heliade-Rădulescu*, 1995. **Antologii:** *M.Eminescu, Texte comentate*, antologie, studiu introductiv, comentarii, bibliografie, 1990; *Liviu Rebreanu interpretat de...*, antologie, studiu introductiv, bibliografie, 1987; *Camil Petrescu interpretat de...*, antologie, studiu introductiv, bibliografie, 1984.

REPERE ASUPRA OPEREI: Cărţile publicate de **P.D.** au fost bine primite de critica literară, impunându-se prin capacitatea de analiză a fenomenului literar românesc, prin stilul elaborării, prin informaţia largă.

Nicolae Ciobanu, în revista „Luceafărul" (nr.19, 1982) evidenţia siguranţa de sine a lui **P.D.** în virtutea căreia se structurează demersul critic „Interpret multivalent şi profund sensibil al poeziei", cu judecăţi nuanţate, **P.D.** reuşeşte să capteze cititorul.

Alexandru Condeescu, subliniind calităţile de critic ale lui **P.D.** subliniază faptul că alegerea cărţilor despre care scrie rar primesc sentinţe de respingere, accentul punându-l mai ales pe relevarea calităţilor cărţilor, desigur respectându-se rigorile esteticului.

Antologiile realizate referitor la M.Eminescu, Liviu Rebreanu şi Camil Petrescu sunt lucrări interesante, care vin şi în sprijinul cadrelor didactice, elevilor şi studenţilor.

APRECIERI CRITICE:

Pompiliu Marcea: „P.D. a reuşit să se impună, să atragă atenţia prin cronici, recenzii şi eseuri care ilustrează inteligenţă critică, orizont intelectual şi capacitate analitică, stil, deci, percutant, ironie subtilă şi rafinament în gust şi opţiuni literare."

Mihai Ungheanu: „*Universuri imaginare* ne înfăţişează în **P.D.** un eseist pe deplin conştient de mijloacele şi îndreptăţirea actului său critic, maturizat ca formulă de lucru şi expresie critică, pe scurt un critic de vocaţie."

Alexandru Condeescu: „În atâţia ani de «magistratură în primă instanţă», **P.D.** a predicat rar sentinţa negativă, critica de respingere, alegându-şi operele şi îndeosebi autorii după afinităţi culturale. El scrie «punând în valoare» semnificaţiile şi resorturile profunde ale textului, o critică gravă şi constructivă, considerând şi luminând opera printr-un discurs critic adecvat, într-o «alianţă» spirituală cu autorul, unde eleganţa spiritului critic se supune exacticităţii, pledând pentru frumuseţea şi rosturile antologice ale artei."

(C.B.)

DUMITRESCU-BUŞULENGA, ZOE

(n. 1920)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, eseist, profesor universitar de literatură universală şi comparată, academician, director al Institutului de teorie şi istorie literară „G.Călinescu", al Academiei Române din Roma, **Z.D.-B.**, s-a născut la 20 august 1920 la Bucureşti.

A urmat cursurile Şcolii Centrale de Fete, pe care o absolvă în 1939. Licenţiată în filologie engleză şi germană, în drept (face şi studii muzicale) **Z.D.-B.** a fost redactor la Editura de Stat (1948–1950), Editura de Stat pentru Literatură şi Artă (1950–1952); cercetător la Institutul de istorie literară al Academiei (1952–1954), profesor şi şef de catedră la Facultatea de Limbă şi Literatură română din Bucureşti; director la Institutul „George Călinescu": vicepreşedintă a Academiei Române (după 1989); director al Academiei Române din Italia. A debutat publicistic în 1950, iar în volum cu monografia lui *Ion Creangă* (1963) una dintre cele mai interesante lucrări despre marele nostru povestitor, realizate în literatura română, Ion Creangă fiind inclus în categoria personalităţilor renascentiste de tipul lui Boccacio, Rabelais sau Swift. Tot în 1963 va da amplu studiu asupra lui *Mihai Eminescu*, realizând, aşa cum bine apreciază Marian Popa, în dicţionarul său „o stilizată biografie spirituală, accentul fiind pus pe reconstituirea etapelor formării coordonatelor interioare. Se face în mod intens apel la opera postumă, observându-se în genere interesul pentru extragerea unor informaţii de detaliu ignorate anterior". Interesul pentru poetul naţional devine laitmotiv al activităţii sale: *Mihai Eminescu, cultură şi creaţie*, 1976; *Eminescu. Viaţă. Creaţie. Cultură*, 1989. Se impune a fi reţinut interesantul studiu *Eminescu şi romantismul german*, 1965.

A alcătuit antologii literare, studii de prezentare a unor personalităţi. A fost peste zece ani preşedinte al ediţiilor Concursului Naţional „Mihai Eminescu". A sprijinit editarea manualelor şi programelor şcolare, prin cuprinderea în acestea a valorilor perene şi, nu în ultimul rând, a instruit cu dăruire, de la catedră, zeci de generaţii însufleţindu-le ideile de bine şi frumos, de armonie, de încredere în desăvârşirea lor profesională.

OPERA: *Ion Creangă*, 1963; *Mihai Eminescu*, 1963; *Surorile Brontë*, 1968; *Renaşterea Umanismului şi dialogul artelor*, 1971; *Eminescu şi romantismul german*, 1971; *Valori şi echivalenţe umaniste*, 1973; *Antologia poeziei româneşti*, 1974; *Sofocle şi condiţia umană*, 1974; *Renaşterea umanismului şi destinul artelor*, 1976; *Meşterul Manole*, (română, germană, italiană, franceză, engleză, rusă), 1976; *Eminescu – cultură şi creaţie*, 1976; *Periplu umanistic*, 1980; *Picu Pătruţ*, în vol. *Picu Pătruţ – Miniaturi şi poezie*, ediţie îngrijită, tabel cronologic şi note de Octavian O.Ghibu. Asociaţia România, Bucureşti, 1985; *Muzica şi literatura*; *Scriitori români*, în colaborare cu Iosif Sava, vol. I-II, 1987.

REPERE ASUPRA OPEREI: În *Cuvânt despre evoluţia poeziei româneşti* la *Antologia poeziei româneşti* (Editura Didactică şi Pedagogică, 1974), **Z.D.-B.** afirma: „Artele în general, ca şi creativitatea artistică, dau, pare-se, adevărata măsură a spiritualităţii unui popor". În toate scrierile sale urmăreşte şi realizează această demonstraţie, după cum realizează pe largi dimensiuni interferenţele între literatura română, germană, italiană, franceză, engleză etc. Pornind de la valorile confirmate de timp ale literaturii române „Eminescu şi Sadoveanu fiind – aşa cum mărturiseşte **Z.D.-B.**, în interviul cu Grigore Ilisei (în *Portrete în timp*) – stelele fixe ale cerului meu din acei ani, vegheat de grija pricepută a mamei mele. Îmbogăţit mereu numai cu stele de primă mărime". Fascinaţia, în adolescenţa tîrzie – dincolo de cele două permanenţe – „a fost opera lui Blaga şi mai ales cea filozofică. De altfel, toată generaţia mea sau mai toată lumea punea *Spaţiul mioritic* foarte sus în lumea valorilor contemporane şi, de altfel, şi întreaga Trilogie a culturii şi întreaga Trilogie a cunoaşterii".

Despre anii de formare, **Z.D.-B.**, aminteşte contactul, de timpuriu cu unele opere filozofice, cu literatura universală: „o bibliotecă bună şi destul de diversă în alcătuirea ei mi-a stat de foarte timpuriu la îndemână. Ştiinţe juridice, politice, economice, filozofice erau acumulate în interesul tatălui meu care-mi urmărea acest compartiment de lectură şi-mi întreţinea abonamentele la revistele străine încă de pe la 15–16 ani. Mi-amintesc, nu fără un surâs, că, datorită lui, am citit între 15 şi 16 ani Descartes, Auguste Comte şi *L'évolution créatrice* de Bergson. Nu ştiu cât am înţeles atunci (?), dar poate că a fost bine că le-am parcurs pentru întâia oară la vremea aceea. Cu mama navigam prin literatură, română şi universală".. Şi **Z.D.-B.** fixează într-o concluzie binefacerile temeinicei sale instruiri, a pasiunii şi interesului faţă de valorile culturii române şi universale: „Scena turnantă a orientărilor diverse pe care le-a luat viaţa mea intelectuală şi cariera mea s-a putut desfăşura fără hiatusuri pe această bază sigură. Aşa încât eu nu cred că mi s-a închis un drum şi mi s-au deschis altele. Erau de fapt, ramificaţii ale aceluiaşi drum al minţii şi sufletului, (...) temeliile erau puse şi metodologiile specialităţilor umanistice destul de bine stăpânite ca să pot evolua prin căile literaturii şi culturii româneşti fără prea mari dificultăţi şi chiar, în cele din urmă, cu oarecare mici izbânzi".

Iată un interesant portret făcut de **Z.D.-B.** (în cartea menţionată) lui G.Călinescu. Profesorul G.Călinescu fusese transferat la Bucureşti unde, desigur, faima îl precedase de mult prin originala, scânteietoarea sa operă: „Şi noi, cei din ultimii ani, de la alte specialităţi, ne-am dus să-l vedem şi să-l ascultăm. Spectacolul a fost absolut fantastic. Călinescu făcea să explodeze toate criteriile noastre despre Universalitate şi atitudine academică, într-o Facultate unde spiritul lui Maiorescu stăpânea încă (înaintea reformei din '48 a învăţământului).

Gesturile, mimica, tonul erau atât de noi în vechiul amfitetru, încât neconformismul profesorului a devenit o evidenţă de la primele cuvinte. În faţa unui auditoriu admirativ la culme, dar şi puţin descumpănit, se succedau în cascadă judecăţi de valoare ameţitor de noi, asocieri de o îndrăzneală care-ţi tăia respiraţia, o mişcare neîntreruptă a intelectului în cele mai diverse domenii.

În fine o splendidă echilibristică a spiritului creator s-a desfăşurat în faţa uimirii noastre, la început uşor sceptice, la sfârşit profund admirative. Am rămas cu aceiaşi admiraţie pentru scânteietoarea personalitate şi în timpul puţin al colaborării la catedră şi în anii colaborării la Institut. Era o prezenţă covârşitoare, imprevizibilă în ceea ce priveşte direcţiile de orientare în fiecare clipă, a unui intelect de o

strălucire şi îndăzneală a mişcării cum n-am mai întâlnit". Iată şi meditaţia peste timp despre Tudor Vianu: „Dar «afinităţile» au funcţionat pentru mine mult mai mult cu profesorul şi maestrul meu Tudor Vianu. (...) În *Comparatism* nimeni altul nu mi-a fost model decât Tudor Vianu. Înţelegerea unui text mai întâi prin analiza stilistică mi-a dat-o încă din anii studenţiei, la cursurile de Estetică. Apoi punerea alături de două texte, a doi autori, fără grabă, stabilirea de paralelisme, de influenţe, îmbinarea unei viziuni istoriceşte cu una estetică, emiterea unei concluzii judicioase, măsurate, le-am învăţat tot de la el. Şi în această lumină am cântărit şi mi-am însuşit cuceririle noi ale *Comparatisticii*."

Interesante şi utile păreri pentru activitatea de dascăl şi de intelectual implicat în viaţa cetăţii formulează **Z.D.-B.** şi în ceea ce priveşte valorile unui *discurs*: „Luciditatea urmăreşte, cred, mai cu seamă arhitectura discursului, în vreme ce dogoarea... este temperatura izvorului însuşi, chezăşia franchetii, a autenticităţii. Aşa încât eu văd cele două atribute într-o obligatorie complementaritate pentru realizarea discursului «ideal». Şi continuând observaţiile sale, aminteşte de numele profesorilor Pogoneanu, de Tudor Vianu, I. Petrovici. Şi totuşi «ţinuta» vorbitorilor profesori, ca Ion Petrovici, sau T.Vianu, rămâne, până astăzi, şi sperăm şi până mâine, un ideal de comportament academic, de respect necesar al cuvântului emis care numai înconjurat de o aură de eleganţă şi solemnitate îşi dobândeşte ceea ce numim azi «credibilitate»."

Cine a audiat cursurile sau alte tipuri de conferinţe susţinute de **Z.D.-B.** a putut înţelege că acestora le-a adăugat personalitatea sa, farmecul feminin al unei sensibilităţi intelectuale şi de suflet care rămâne unică în cultura română, printr-o marcantă religiozitate tradusă în respectul pentru vorbitor şi pentru auditor, pe coordonatele unei înălţări spirituale de cultură şi credinţă.

Despre *Periplu umanistic* (Editura Sport Turism, 1980), criticul Dan C.Mihăilescu avea să afirme în revista „Luceafărul" nr. 2, 1981: „Un lector neexersat va fi copleşit de cantitatea informaţională a acestui periplu de suma de istorie, filozofie, istoria artei, a ideilor, a literaturii, de valul de biografii şi referinţe; cartea este însă, dincolo de toate, o bucurie mărturisită."

Valeriu Râpeanu sublinia la apariţia cărţii („România liberă", 1980) faptul că „sistemul de referinţă al autoarei are drept punct cardinal idealul clasic al omului".

Prin studiile despre Eminescu, **Z.D.-B.** sparge tiparele unei mentalităţi, transferând analiza în domeniul ontologic liric eminescian, deschizând, după aprecierea lui Edgar Papu, cu strălucire „regalul feminin în eminescologia românească". Astfel, Mihai Cimpoi într-un interviu cu **Z.D.-B.** sintetizează originalitatea contribuţiei, Eminescu urmărit în cele mai frumoase, mai măreţe, momente ale vieţii în toate elementele: «A întrezărit, în lumina aceloraşi mituri vechi cât lumea creaţia cea dintâi, a făpturilor eterne (după surse gnostice sau neoplatonice), cât şi pe cea de a doua, a fiinţei cu tristeţi trecătoare».

În *Orizontul unei culturi*, **Z.D.-B.** relevă ipostaze ale titanismului eminescian: „...Socotim însă că vârful piramidei de valori este reprezentat de Eminescu, fireşte. Cu el, şi integrarea şi reprezentarea orizontului de cultură românesc s-au produs altfel, dramatic, într-un fel unic până acum la noi. Genialitatea lui de tip leonardesc căuta insaţiabil înspre toate orizonturile de cultură pe care ar fi vrut să şi le însuşească într-o gigantică aventură de cunoaştere. Dinăuntrul fatalei finitudini omeneşti, poetul şi gânditorul a aspirat ardent spre desmărginire. Într-acolo îl puteau purta două căi: una a înţelepciunii tradiţionale româneşti, cealaltă postulată de câteva sisteme filozofice cu răsunet universal în care s-a cufundat cu voluptate, şi în special de filozofia kantiană. Prima îl obişnuise cu perceperea unui timp în ale cărui dimensiuni se desfăşura «destinul» dar îi fluturase şi făgăduinţa unui timp mare, fără scurgere, atotcuprinzător şi simultaneitate, ascuns în frumoasa ficţiune a basmului, şcoală elementară a eternităţii. Căutătorul însetat de sensuri, tânăr, privind numai la lumea de efecte care e realul, a înţeles la început numai vijelioasa, necruţătoarea acţiune a timpului înăuntrul vieţii. Şi în moarte i s-a părut a vedea sens «întors şi ateu», în destinul condus de stea sau «fără stea», nedreptate flagrantă. De aci a pornit gestul de răzvrătire împotrivă «legilor ce-s scrise» şi nu numai a acelora, ci a tuturor rânduielilor pe care le ştia şi le păstra viziunea despre lume a înţelepciunii tradiţionale. Accidente provocate de timp în contingent l-au făcut la început pe Eminescu să deteste ordinea aceasta a realului şi să dorească răsturnarea lui cu

mijloacele cunoscute ale împotrivirii la ordinea dominantă, consacrată: vehemenţa cuvântului profetic, îndârjirea în tăgadă a gestului demolator al «demonului», mânia revoluţionară a proletarului."

Strigând din adâncurile plutonice, tânărul Eminescu tăgăduia ordinea universală, despărţindu-se astfel, pentru o vreme, de viziunea universală, cosmică, spre care conduc toate ritualurile.

Tot mai înverşunat duşman al timpului (în sens shakespearian), el avea să descopere destul de curând şi argumentele filozofiei kantiene în legătură cu acele categorii care prezidează cunoaşterea (timpul, spaţiul, cauzalitatea) şi strigătul entuziast cu care le întâmpina avea exultanţa unei descoperiri fundamentale: izbutea să abolească, în ordinea conceptuală, obstacolele ce-i zăgăzuiau libertatea şi să se găsească faţă în faţă cu eternitatea. În ms. 2 287, câteva rânduri dezvăluie această atitudine a intelectului: „... Este ciudat, când cineva a pătruns odată pe Kant, când e pus pe acelaşi punct de vedere atât de înstrăinat acestei lumi şi voinţelor ei efemere, – mintea nu mai e decât o fereastră prin care pătrunde soarele unei lumi nouă, şi pătrunde în inimă. Şi când ridici ochii te afli într-adevăr într-una. *Timpul a dispărut* (s.n.) şi eternitatea cu faţa ei cea serioasă te priveşte din fiece lucru. Se pare că te-ai trezit într-o lume încremenită în toate frumuseţile ei şi cum că trecere şi naştere, cum că ivirea şi pieirea ta înşile sunt numai o părere. Şi inima, numai, e în stare a te transpune în această stare. Ea se cutremură încet din sus în jos, asemenea unei harfe eoliene, ea este singura ce se mişcă în această lume eternă..., ea este orologiul ei".

Fragmentul are o frumuseţe revelatorie. Şi ca întotdeauna la Eminescu, întrebarea filozofică se leagă de un corespondent în creaţie. *Sărmanul Dionis* vine să ateste în admirabile imagini, mito-poetice victoria tânărului răzvrătit împotriva ordinii prestabilite. Ce spunea Baudelaire citându-l pe Wagner, „omul care n-a fost, încă din leagăn, înzestrat de vreo mână cu darul nemulţumirii faţă de tot ceea ce există, nu va ajunge niciodată la descoperirea noului", găseşte o ilustrare dintre cele mai convingătoare în cazul lui Eminescu. Puterea îndârjită cu care tinereţea lui setoasă de absolut refuza realul se revarsă din plin în jocul fascinant cu categoriile din *Sărmanul Dionis*. O carte de magie, cartea lui Zoroastru, ajunsă în posesia eroului Dionis, gânditor din secolul al XIX-lea, îngăduie mânuirea în voie a timpului, spaţiului şi chiar a cauzalităţii...

«Căderea» cu care se soldează extraordinara aventură de cunoaştere (neatinsă în parametrii ei filozofici de nici a altă experienţă romantică), refăcând «căderea» arhetipală, luciferică, ne pare a constitui un catharsis de o speţă deosebită pentru căutătorul de adevăr în afara înţelepciunii tradiţionale; exprimând tacit o concluzie de renunţare la mijloacele unei epistemologii care să conducă la răsturnări fundamentale în toate ordinile spre obţinerea libertăţii absolute.

APRECIERI CRITICE:

Edgar Papu: „... Z.D.-B. deschide, cu strălucirea de mult aşteptată din partea înaintaşilor ei, regalul feminin în eminescologia românească."

Marian Popa: „În genere, opera sa implică o erudiţie prodigioasă, servind o structură sufletească de elevat umanism cu gesturi romantice şi un entuziasm cultural neobosit."

Pompiliu Marcea: Volumul *Valori şi echivalenţe umanistice* conţine studii cu privire la locul ocupat de creaţia spirituală românească în creaţia universală, urmându-se modelul studiilor lui T.Vianu, a cărui elevă a fost. Textele sunt totdeauna dense prin capacitatea asociativă, prin abundenţa ideilor şi sugestiilor."

Constantin Cubleşan: „Prin tipicul său de ample dimensiuni – *Viaţă. Creaţie. Cultură.* – **Z.D.-B.** realizează, printr-o largă deschidere ideatică, acea privire de ansamblu asupra personalităţii celui mai de seamă poet român, relevând punctele esenţiale ale articulaţiei universului său specific naţional la orizontul culturii universale."

(C.B.)

F

FAMILIA

Revistă de cultură, „Foaie enciclopedică şi beletristică cu ilustraţiuni", apărută sub conducerea lui Iosif Vulcan, mai întâi la Pesta (1865–1880), apoi la Oradea (1880–1906), (1926–1929) şi (1934–1944); o nouă serie începând cu anul 1965, când se împlinea un secol de la înfiinţarea ei.

Marele merit al lui Iosif Vulcan a fost acela de a se fi priceput să adune colaboratorii ***„Familiei"*** condeie româneşti, ilustre în epocă „dar şi scriitori maghiari, însufleţiţi de tendinţe progresiste". Menţionăm printre colaboratori: G.Bariţiu, D.Bolintineanu, Timotei Cipariu, Ilarie Chendi, Petre Dulfu, O.Goga, G.Coşbuc, B.P.Hasdeu, Al.Macedonski, Al.Vlahuţă, Duiliu Zamfirescu, I.H.Rădulescu.

Un moment important l-a constituit debutul lui M.Eminescu, cu poezia *De-aş avea* (1866), debut ce avea să aducă cu sine şi schimbarea numelui din Eminovici în Eminescu, schimbare acceptată de poet. Astfel în nr. 6 al revistei, din 25 februarie/9 martie 1866, la sfârşitul poeziei *De-aş avea...* s-a putut citi nota: „Cu bucurie deschidem coloanele foaiei noastre acestui june de 16 ani, care, cu primele sale încercări poetice trimise nouă, ne-a surprins plăcut". Şi apoi, la „Poşta redacţiunii" din acelaşi număr, menţiunea: „Cenăuţi, M.E.: o corespondenţă am primit cu bucurie". Semnul acceptării schimbării numelui şi al unui început de colaborare fructoasă pe viaţă. Tot de numele lui I.Vulcan se leagă şi descoperirea lui G.Coşbuc (1882): „S-a ivit un nou talent, la început timid şi sfios, sub pseudonimul Boşcu. În scurt timp talentul acesta lua un drum înalt, devenit poet, fondatorul unei şcoli poetice române: era George Coşbuc" (n.n. Boşcu–anagrama lui George Coşbuc).

Într-o scrisoare adresată lui G.Bariţiu (9 aprilie, 1865), Iosif Vulcan preciza scopul revistei: „Această foaie va aduce portretele bărbaţilor mai vestiţi cu biografiile lor, poezii, novele originale şi traduceri de la poeţi şi literaţi cei mai renumiţi ai Europei, mai departe dizertaţiuni scrise în stil uşor despre istorie, limbă, estetică etc."

Revista ***„Familia"*** a militat pentru răspândirea culturii în mase, pentru menţinerea spiritului naţional, cultivarea limbii naţionale considerând ca izvor limba populară, încurajarea scriitorilor tineri, a mişcării teatrale, a emancipării femeii având chiar o rubrică permanentă intitulată *Convorbiri cu cititoarele*.

De-a lungul anilor, la revistă au mai colaborat personalităţi ale vieţii culturale româneşti, cum au fost: Victor Eftimiu, Cezar Petrescu, Emil Isac, Eugeniu Speranţia, Eugen Jebeleanu, Mircea Vulcănescu, Octav Şuluţiu, I. Lupaş, Anton Holban, Panait Istrati, Th. Capidan, Lucian Blaga, Gib I.Mihăiescu, Eugen Lovinescu, Onisifor Ghibu, Al. Dima, I. Agârbiceanu, I. Marin Sadoveanu, Doru Petraşincu, Hortensia Papadat-Bengescu, Victor Papilian, N. Davidescu, Ovidiu Papadima, Tudor Vianu, I. Minulescu, G. Murnu etc.

O.Goga surprinde „cu pana muiată în reverenţa recunoscătoare şi rafinată expresie poetică" (Horia Oprescu) rolul pe care l-a avut revista *„Familia"* în literatura română: *„Familia* rămâne biletul de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre. Scriitorii din toate părţile îşi trimiteau, aici, contribuţia lor. Eminescu şi-a publicat în paginile ei primele înfrigurări de patimi şi stele".

Nicolae Iorga nota în 1904: „Această revistă – care se cheamă bine *Familia* – ţine seama de nevoia de a citi a oamenilor fără pretenţii şi fără mofturi, care înţeleg de atâtea ori mai drept şi simt mai adânc decât ceilalţi".

Iată şi gândurile lui Cezar Petrescu exprimate în eseul *Literatura pământului*, publicat în *„Familia"* (anul I, nr. 4, iunie 1926): „...Literatura românească abia acum se îndreaptă spre psihologism: spre analiza adâncă a sufletelor, după ce se lăsase ademenită numai de descriptivism. Dar psihologismul acesta e românesc, sufletele sunt ale noastre, un ecou al reţelelor apusene, de la Proust citire, nici răsăriteni, de la Dostoievski şi Andreev citire. Căci o literatură se pune în valoare în literatura universală numai prin ceea ce aduce specific naţional şi autohton, nu prin meşteşugite şi fie ele oricât de isteţe imitări.

De-aici până la regionalism nu e decât un pas, şi departe de a osândi regionalismul în artă şi literatură aşteptăm de la el o îmbogăţire sufletească – fiecare plai cu orizontul şi cântecul lui. O literatură ardelenească va fi cu atât mai românească, cu cât va fi mai întreg şi specific Ardealului: după cum, la rândul ei, în literatura universală un loc vom merita în măsura numai în care vom şti să rămânem cât mai mult şi cât mai intact români. Fie cât de moderni români, căci nu suntem pentru evadarea din ritmul vieţii contemporane, dar să rămânem români. Orice şcoală literară, orice încercare de primire a fondului ori a formei, îşi are rost fiindcă viaţa nu este pietrificată, e mobilă şi în necurmată prefacere. Dar în toate aceste aventuri în ţinutul necunoscutului, scriitorul să păstreze suvenirul decorului, oamenilor şi sufletelor din ţinutul natal, ca acei morţi musulmani care oriunde ar fi îngropaţi, sunt înfăşuraţi cu capul spre Mecca."

APRECIERI CRITICE:

Constantin Cubleşan: „Având modelul lui Bariţ şi influenţat de profilul magazinelor germane şi ungureşti ale epocii, Iosif Vulcan fundează în 1865, la Budapesta, foaia enciclopedică, de cultură şi literatură *Familia*, care are ca prim scop exaltarea ideii de unitate naţională. Mutată la Oradea în 1880, revista continuă să fie, până la ultimul său număr, în 1906, un focar de primă importanţă în Transilvania pentru experimentarea prin faptă a unităţii de limbă şi cultură românească. Propietarul, directorul şi redactorul revistei, Iosif Vulcan îşi confundă astfel viaţa (se stinge în 1907, la Oradea) cu viaţa publicaţiei sale, de-a lungul a patru decenii, urmărind prin totul propăşirea culturii şi spiritului naţional românesc."

Perpessicius: „Din Cernăuţiul bântuit de holeră (M.Eminescu) trimite revistei *Familia* de la Budapesta, condusă de Iosif Vulcan, colaborarea sa, ce marchează o dată cu apariţia poeziei *De-aş avea...* la 25 februarie /9 martie 1866, nu numai începutul unei cariere poetice, dar şi împământenirea numelui Eminescu, pe care directorul *Familiei* îl substituie lui Eminovici. Colaborarea la *Familia* urmează între 1866–1870 şi se constituie o etapă bogată în sugestii a poeziei eminesciene."

Horia Oprescu: „Valoarea *Familiei* şi meritele lui Iosif Vulcan nu-s doar prilej de însemnări stilistice sau de notaţii omagiale, pe marginea unui periodic de demult. Pentru că vrednica publicaţie orădeană nu are virtutea, îndeobşte cunoscută, de a fi înserat în colanele sale, pentru prima oară, versurile şi numele lui Eminescu, care a debutat aici la 16 ani. Nici inspiraţia de a fi fost naşul său literar prin schimbarea lui Eminovici în Eminescu, nu ar fi adăugat la palmaresul lui Vulcan destul pentru o binemeritată consacrare, datorată desigur osârdiei culturale consecvente manifestată de *Familia*, mai bine de patru decenii."

(C.B.)

G

GASTER, MOZES
(1856 – 1939)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filolog, s-a născut la 17 septembrie 1856, la Bucureşti. Face studiile gimnaziale la „Gh. Lazăr“, iar pe cele liceale la „Matei Basarab“, unde l-a avut ca profesor pe celebrul latinist I.C.Massim (1825–1877 – membru fondator al Societăţii Academice Române; a elaborat, împreună cu A.T.Laurian – care i-a transmis pasiunea pentru ştiinţele filologice – *Dicţionarul limbii române*. Cursurile universitare le urmează la Breslau în Germania (actualmente Wroclaw, în Polonia) cu romanistul Gustav Gröber (1844–1911 – lingvist şi filolog german, editor al culegerii *Compendiu de filologie romanică*). A făcut în paralel studii rabinice care îi deschid orizonturi orientaliste şi îi sporesc interesul pentru folcloristică şi cărţile populare (M.Angehelescu). Studii de orientalistică le va continua la Leipzig, unde, în 1878, va obţine titlul de doctor cu teza: *Zur romanischen Lautgeschicte, I. Die gutturale tenuis* – primul studiu monografic, de fonetică istorică, asupra velarei *k*. În 1876, după ce a colaborat la revista lui Hasdeu, „Columna lui Traian“, cu studii de etnopsihologie asupra limbii şi literaturii române, va publica primul său volum *Câteva rectificări la etimologiile greco-turco-maghiare ale lui Rösler*. În perioada studiilor la Leipzig face cercetări privind legătura limbii române cu celelalte limbi romanice; studii de semitologie, albanologie şi tracologie.

În 1880, revine în ţară şi lucrează la cartea *Literatura populară română*, care va apare în 1883, din care citise fragmente la „Junimea“. Frecventează seratele de miercurea de la Maiorescu, unde îi cunoaşte pe M. Eminescu, Creangă, Slavici şi alţi junimişti bucureşteni. „În această perioadă – precizează Mircea Anghelescu în prefaţa la *Literatura populară română* a lui **M.G.** – trebuie plasate, probabil, şi amintirile publicate mult mai târziu despre Eminescu şi lecturile lor din vechi manuscrise: „Eu veneam des pe la dânsul când şedea în casa de peste drum de grădina Episcopiei, unde este acum Ateneul român. Veneam pe la 11 de dimineaţă şi foarte des îl mai găseam în pat, iar apoi se scula, îşi făcea cafeaua îmbrăcat în halat şi papuci şi apoi scotea câte unul din manuscriptele vechi pe care le poseda şi citeam împreună. Lui îi plăcea mai ales manuscriptul cărţii pe care am numit-o eu *honograf* şi şedeam acolo câteva ceasuri şi citeam din una şi din alta..“ În orice caz, cartea era redactată cel puţin în toamna anului 1882, când **M.G.** începe să citească fragmente în şedinţele „Junimii“ bucureştene, având printre ascultători pe Creangă, Eminescu, Slavici şi alţi scriitori, iar dintre folcloriştii care frecventau cercul lui Maiorescu, pe Jipescu, Baican, Ispirescu. Miercuri 4 octombrie stil nou, 1882, Maiorescu nota în jurnalul său: «Astă-seară întrunire literară la mine, vreo 16 persoane. Jipescu ne-a amuzat iarăşi în cel mai înalt grad cu imitările lui... Gaster ne-a citit începutul de la a sa *Literatură populară. Cărţile religioase*». Săptămâna următoare lectura continuă:

„Seara, literatură cu Gaster (continuare a interesantei lecturi despre cărţile populare româneşti de legende religioase)". Lectura continuă cu intermitenţe, la 25 oct., la 31 ian. 1883 etc. „Nu ştim dacă Maiorescu a notat la fiecare şedinţă pentru a putea preciza cine i-a cunoscut lucrarea încă din această fază. Este necesar să menţionăm că iarna anilor 1882–1883 este una din cele mai fructuoase perioade ale „Junimii" bucureştene, care era frecventată acum, în afară de obişnuiţi ca Eminescu, Creangă (venea în Bucureşti la şedinţele Consiliului general al instrucţiunii), Caragiale, Slavici şi de neofiţi ca Hasdeu, Macedonski, episcopul Melchisedec Ştefănescu, de actuali şi viitori miniştri, de academicieni, persoane influente în general; în această perioadă vor fi citite şi *Luceafărul* lui Eminescu, *Fântâna Blanduziei* a lui Alecsandri şi *Noaptea de noiembrie* a lui Macedonski. În afară de faptul că lectura în acest cerc însemna în sine un început de notorietate, ea îi deschidea cărţii, care încă nu apăruse, drumul spre o carieră strălucită".

În perioada 1881–1885 **M.G.** desfăşoară o vastă activitate publicistică, colaborând la „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", la „Monatschift fur Geschiche und Wissenschaft des Judentunes", din Dresda, precum şi la „Anuarul pentru israeliţi". A fost ales membru de onoare al „Ateneului Român". Cartea sa, apărută în 1883, a fost apreciată de Gustav Meyer, profesor la Graz care afirma: „Nici o altă literatură nu posedă încă o aşa publicaţiune completă şi rezumată", şi de profesorul danez Kristoffer Nyrop, care acceptă unele principii ale lui **M.G.** privind originea basmelor. În domeniul istoriei limbii române este preocupat de probleme importante ale lingvisticii – fonetică istorică, lexicologie, lexicografie, onomastică, toponimie, gramatică istorică, ortografie – cu accent pe romanitate: *Stratificarea elementului latin în limba română* (1883) şi *Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen* (1888). **M.G.** susţine studierea dialectelor din sudul Dunării pentru a pune mai bine în valoare istoria limbii române.

În 1885 a fost expulzat din ţară, pe motive subiective, de a fi deranjat pe D.A.Sturdza, „istoric diletant şi fantezist, dar politician liberal de mare influenţă şi mai ales un om care nu iartă nici o ofensă" (după cum precizează Mircea Anghelescu), prin reducerea la ridicol a unor teorii etimologice fanteziste, pe care le expune în cadrul unei conferinţe la societatea geografică română, în faţa unei asistenţe „foarte simandicoase (inclusiv regele)" (Mircea Anghelescu).

B.P.Hasdeu, indignat, va scrie soţiei sale la Paris: „a goni din ţară pe cei mai buni pentru a lăsa numai nişte lepre, iată o tactică foarte curioasă, pe care n-o înţeleg".

Se va stabili la Londra, unde va ajunge rabin al comunităţii evreieşti de rit spaniol. În 1891 **M.G.** va publica *Chrestomaţie română* (2 vol.), în româneşte la Bucureşti, şi în franţuzeşte, la Leipzig, lucrare în care reproduce peste 200 de texte tipărite şi manuscrise din secolele XI–XIX – de natură religioasă, istorică, literară, unele în dialectele aromân, istroromân. *Glosarul* inventariază cuvintele din text, dând corespondentul lor în greceşte şi franţuzeşte, uneori chiar şi forma arhaică dialectată. „Pe baza unui manuscris descoperit", publica la Londra, în 1893 o ediţie a *Tetraevangheliarului lui Radu de la Măniceşti* (tipărită ulterior la Bucureşti în 1895, dar difuzată abia în 1929 cu titlul greşit *Tetraevangheliarul diaconului Coresi 1561*).

Numărul lucrărilor lui **M.G.** se ridică la peste 280, o parte au văzut lumina tiparului în publicaţii din ţară: „Revista pentru istorie, arheologie şi folclor", „Columna lui Traian", „Transilvania", „Românul", „Bukarester Salon", „Revista literară", „Anuarul pentru israeliţi", sau în străinătate: „Zeitschrift für romanische Philologie", „Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentum" – Dresda, „Folk-lore"

– Anglia, „Journal of the Royal Asiatic Society", „Search, bizantinich-neugrichische Jahrblicher" ş.a.

După primul război mondial, **M.G.** va relua colaborarea la presa românească de specialitate, iar în 1921 va întreprinde, la solicitarea lui Octavian Goga, atunci ministru al artelor, un turneu de conferinţe în România, desfăşurat cu mult succes.

În 1936, Mircea Eliade avea să scrie în „Vremea": „Nu ştiu dacă vreun bancher sau arendaş evreu a fost expulzat în epoca dintre 1870 şi 1916. Au fost însă siliţi să plece trei mari savanţi evrei: Gaster, Şăineanu şi Tiktin. Toţi trei şi-au cucerit un renume european".

La 30 mai 1930, **M.G.** a fost ales membru de onoare al Academiei Române, în urma propunerii făcute de Sextil Puşcariu în 1929 şi susţinut de I.Bianu, Şt.Ciobanu, istoricii I.Nistor, Silviu Dragomir. La sugestia lui Nicolae Titulescu, va ceda Academiei, bogata sa colecţie de cărţi şi manuscrise româneşti vechi (cca 750 texte). A avut bune relaţii cu ţara, cu specialiştii (N.Cartojan) – pe care i-a încurajat în cercetare.

Viaţa sa plină de dor şi dragoste pentru limba şi literatura română, după cum singur mărturiseşte în scrisoarea către preşedintele Academiei, Ion Bianu, vechi prieten, a fost confirmată şi de fiul său, Theodor Gaster, şi el orientalist celebru, care-şi aminteşte de: „succesiunea de studenţi români care erau protejaţii speciali ai tatălui meu şi care păreau să facă întodeauna parte din familie" (M. Anghelescu).

Rămân referenţiale contribuţiile lui **M.G.** în domeniile lingvisticii, romanisticii, folcloristicii, foneticii şi istoriei limbii, editării de texte vechi, orientalisticii, în special ebraisticii comparate, într-o operă solidă realizată în peste şaizeci de ani şi peste care timpul nu poate trece uşor.

OPERA: *Câteva rectificări la etimologiile grece, turce şi maghiare ale lui Rösler*, 1876; *Stratificarea elementului latin în limba română*, 1883; *Literatura populară română*, 1883; *Ilchester lectures on greko-slavonic literature and its relation to the folklore of Europe during the middle ages*, Londra, 1887; *Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen*, „Grundriss der romanischen Philologie", 1888; *Chrestomaţie română*, 2 vol., 1891, (tipărită în româneşte şi în franţuzeşte la Leipzig); *Tetaevangheliarul lui Radu de la Măniceşti* (pe baza unui manuscris descoperit la British Museum), Londra, 1893, Bucureşti, 1895, difuzată numai în 1929 cu titlul greşit: *Tetraevangheliarul diaconului Coresi din 1561*; *Romanian Bird and Beast Stories*, Londra, 1915; *Studies and text in folklore, magic, medieval, romance. Hebrew Apocrypha and samaritan archaeology*, 3 vol., Londra, 1925–1928; *Romanian Ballads and Slavonic Epic Poetry*, Londra, 1933; *Anton Pann, Povestea vorbei*, cu o introducere de D.M.Gaster, Craiova, 1936;

REPERE ASUPRA OPEREI: La apariţia lucrării *Literatura populară* (1883), **M.G.** avea 27 ani, aşa că este explicabilă surpriza lucrării. Originalitatea concepţiei în elaborarea lucrării este expusă de autor în *Precuvântare*. Autorul exprimă clar faptul că modul său de a studia literatura populară se deosebeşte fundamental de toate încercările asemănătoare realizate în alte limbi, mai ales că, după părerea lui „pe cât ştim" nimeni nu încercase „a grupa şi studia întreaga literatură a unui popor, mai cu seamă după izvoarele ei şi în legătură cu literatura altor popoare". Mircea Anghelescu, în prefaţa menţionată, după ce face o succintă menţionare a ceea ce se realizase în domeniul respectiv (Gorres, 1807, Nisard, 1854 – care au studiat „Doar cărţile populare de literatură germană, respectiv franceză", Simrock se referise la mitologia populară, iar Galahov cercetase numai producte scrise

ale vechii literaturi ruse etc."), „Gaster adoptă un plan mult mai vast şi mai ambiţios, extinzând investigaţia asupra tuturor textelor care circulă în popor, pe cale orală sau scrisă, indiferent de finalitatea lor; el supune cercetării atât folclorul propriu-zis, în înţelesul modern al termenului, cât şi literatura «populară scrisă», textele sapienţiale, taumaturgice, reţele sufleteşti şi trupeşti, cărţi populare amintite, cărţi de poveşti, de vise ş.a., într-un cuvânt tot cuprinsul de texte care modelează şi determină profilul spiritual al unui popor în spaţiul culturii sale tradiţionale". Operaţiunea fiind considerată deloc simplă dar „esenţială pentru a se putea trage graniţele şi trece la analiza culturii noastre moderne". **M.G.** lărgeşte însă câmpul cercetărilor sale „la dimensiunile întregii culturi", intuind ca fiind absolut necesară „stabilirea unui inventar cât mai complet al universului de credinţe şi cunoştinţe ale poporului", pentru ca generalizările să capete consistenţă ştinţifică. „Chestiunea originalităţii – subliniază Mircea Anghelescu – nu-l preocupă pe Gaster în nici un fel pentru că în perspectiva sa (ca şi la Benfey) nu există motive originale, ci doar motive a căror origine n-a fost încă găsită; el vede în literatura popoarelor o continuă migraţie a motivelor din care rezultă un lanţ de secetări şi de adnotări, oferind vederii noastre înfăţişări locale, particulare, ale unui sâmbure epic etern, care se poate găsi în orice timp, pe orice meridian. De aici şi ideea posibilităţii de a separa un număr redus de conflicte ireductibile, de personaje cu caracter tipic, sintetic, care, prin combinaţii nesfârşite, furnizează folclorului şi, în general, literaturii din toată lumea orice situaţie şi orice tip uman imaginabil". Dar, atrage atenţia Mircea Anghelescu: „Scopul direct al cercetării lui Gaster nu era însă izolarea tipurilor româneşti reprezentative, ci acela de a demonstra, deocamdată, că mare parte din literatura populară română scrisă sau nescrisă, este înrudită – genetic şi deci, implicit, tipologic – cu restul literaturilor populare, cu literatura universală în întregul său, plasându-ne astfel «pe aceeaşi înălţime a culturii pe care stau celelalte popoare ale Occidentului», sau cu alte cuvinte, că «poporul român a crescut la aceeaşi masă deopotrivă cu celelalte popoare moderne, s-a hrănit cu acelaşi nutriment, s-a adăpat dintr-acelaşi izvor şi literatura populară română formează o verigă în lanţul de aur, ce leagă popoarele între dânsele»". Adevărurile exprimate de **M.G.** capătă dimensiuni simbolice în plan patriotic, dar numai dacă avem în vedere rezervele care existau, în timp, faţă de cultura şi literatura română. Aici cred că se impune şi menţionarea *Culegerii de poezii populare* a lui V. Alecsandri, care şi ea, prin intenţia lui Alecsandri, avea să aducă în plan european un plus de argumente ştinţifice ale valorilor culturii române, pentru că aşa cum foarte bine releva Mircea Anghelescu: „Discuţia neîncrederii în aparenţă ca temă a unei snoave româneşti prin raportări la Boccaccio, Timoneda şi Shakespeare, analiza legendei apocrife a lui Cain prin *Divina Commedia* a lui Dante, a atâtor altor comparate sau legate de motive care apar şi la marii scriitori ai lumii, de la Herodot, Ovidiu şi Petroniu la Voltaire, Herder şi Lessing este de fapt şi singurul mod rezonabil de a servi tema enunţată, căci nu valoarea literară în sine a acestor producţii trebuie exaltată – valoarea literară este întotdeauna discutabilă şi o protecţie a subiectivităţii în definitiv – ci compatibilitatea termenilor, posibilitatea de a-i pune în relaţie şi în serii universal recunoscute. Este ceea ce a şi făcut Gaster, aşa cum va face peste decenii – păstrând toate proporţile – şi Călinescu în *Istoria* sa. Sigur că, cel mai adesea, termenii de comparaţie sunt invocaţi de Gaster în intenţia de a demonstra o relaţie genetică, lineară, univocă, în tradiţia ştinţific-pozitivă a vremii sale, dar odată infirmate multe din filiaţiile pe care le propune el, cadrul tipologic înrudit rămâne demonstrat. În ultimă instanţă, cartea sa ar putea fi considerată chiar ca o încercare de descriere şi clasificare genetică a literaturii populare, scrise şi nescrise (greu de găsit alte definiţii şi alţi termeni decât cei lansaţi de Hasdeu acum mai bine de un veac) care tindea să culmineze cu o morfologie, rămasă nerealizată însă, între altele din cauza grabei evidente cu care a fost scrisă cartea, elemente ale acesteia sunt totuşi vizibile pretutindeni în carte şi imaginea piramidei răsturnate, cu basmul ca sinteză epică a întregii literaturi populare, în care literatura estetică, etică şi iniţiatică ar reprezenta şi cele trei straturi de pătrundere succesivă şi integrare în specificul naţional, e o dovadă".

M.G. se opreşte mai puţin asupra studiului **doinei**, care, datorită specificului ei „n-ar putea fi studiată pe plan comparativ". Mircea Anghelescu reţine atenţia asupra faptului că teza lui Gaster privind originea **cultă** a temelor şi motivelor folclorice, „face parte din acele construcţii patetice care nu pot fi demonstrate definitiv, nici infirmate definitiv". Şi exegetul continuă: „După toate aparenţele, ambele căi sunt posibile şi ambele au fost practicate,

existând nu puţine cazuri în care unul şi acelaşi motiv a trecut pe rând, din literatura cultă în folclor şi de aici înapoi într-o operă de autor încât chestiunea, devenind irezolvabilă, îşi pierde interesul". Importanţa cărţii lui Gaster, subliniază criticul, rezidă în faptul că „... pentru întâia oară în chip programatic şi pe larg este cercetată literatura populară în legătură cu creaţia anterioară românească. Opera lui Heliade, Asachi, Eminescu şi Macedonski, pentru a nu mai vorbi de autori recunoscuţi ca îndatoraţi creaţiei populare, precum Creangă, Ispirescu, Filimon a fost pentru prima dată investigată şi adusă în discuţie în legătură cu temele care circulă în folclor, cu prelucrări ale unor motive folcloristice, fără nici o implicaţie de valoare, ci pur tipologic, dar faptul că autorii invocaţi sunt chiar în cazul celor aflaţi abia la începutul carierelor, ca Macedonski, sau doar în faţa consacrării publice, care n-a venit din primul moment cum este cazul chiar a lui Eminescu şi Creangă, oferă cărţii lui Gaster încă de la început, un ascendent care n-a putut să nu influenţeze asupra istoricului literar."

În planul demonstraţiilor sale, **M.G.** rămâne în sfera gusturilor rafinate – reprezentate de Ion Heliade-Rădulescu, M.Eminescu, I.Creangă, N.Filimon, B.P.Hasdeu etc., continuând pe Timotei Cipariu, G.Dem.Teodorescu.

Lucrarea lui **M.G.** sugerează prin structură concepţiile sale. Astfel, după *Precuvântare* şi *Introducere*, urmează *Literatura estetică sau romantică* – în care sunt analizate creaţiile populare; *Literatura etică* – cu fabule, proverbe, ghicitori; *Literatura religioasă* – cu principalele legende biblice – despre *Zidirea lumii, Adam şi Eva, Cain şi Abel, Moise*, descântecele, *Irozii (Vicleni), Cărţi de povestiri şi de noroc, doftorii* etc. Deosebit de importantă este şi *Concluziunea.*

APRECIERI CRITICE:

Mircea Eliade: „Bătrânul şi de mult ilustrul savant, dr. Moses Gaster, şi-a dăruit Bibliotecii Române colecţia sa de manuscrise şi cărţi vechi româneşti. Sunt peste două sute de rarităţi bibliografice, multe din ele adunate de Mihai Eminescu şi cumpărate apoi de savantul doctor Gaster. Pe temeiul acestor manuscrise şi cărţi vechi, a publicat M. Gaster lucrarea sa din tinereţe *Literatura populară română* (Buc. 1892) care, împreună cu al doilea tom din *Cuvente den bătrâni* al lui Hasdeu, alcătuia până mai deunăzi singura monografie critică şi completă asupra literaturii româneşti scrise: până mai deunăzi, adică până în 1929, când profesorul Cartojan a dat la lumină primul volum din lucrarea sa de sinteză, *Cărţile populare în literatura românească.* Aceeaşi bogată colecţie persoanală a folosit-o şi la alcătuirea *Crestomaţiei române* (2 vol., Leipzig, 1891).

Doctorul Gaster a plecat din ţară în 1885. S-a stabilit de atunci la Londra unde a ajuns rabinul Comunităţii israelite. (...)

A fost contemporan şi a cunoscut îndeaproape generaţia de scriitori şi savanţi români ai Independenţei. A cunoscut pe Eminescu, de la care a cumpărat o bună parte din manuscrisele şi cărţile vechi care se vor întoarce zilele acestea în ţară şi vor fi depuse la Biblioteca Academiei Române. A cunoscut pe Odobescu, a cunoscut mai ales pe Hasdeu, la revista căruia «Columna lui Traian», (1876–77) colabora încă din timpul când îşi pregătea doctoratul la Breslan. (...)

Tânărul savant dovedea de pe atunci o prodigioasă erudiţie lingvistică şi folclorică. De la Hasdeu învăţase să aprecieze importanţa limbii slave şi orientale pentru înţelegerea istoriei româneşti şi balcanice. Pregătirea sa lingvistică i-a fost de mare folos după ce ne-a părăsit. Gaster a uluit lumea ştiinţifică din apus prin mulţimea şi varietatea limbilor pe care le stăpânea. Căci, deşi s-a specializat apoi în limbile semite, putea folosi în cercetările sale de folclor comparat toate limbile slave şi romanice, limbile clasice, limba turcă, persană, arabă, limbile germanice."

Dan Zamfirescu: „Studiul literaturii române vechi s-a constituit ca disciplină ştiinţifică independentă, cu specialişti şi catedre universitare, abia în primele decenii ale secolului nostru. Până atunci literatura veche a făcut obiectul interesului unor străluciţi filologi şi istorici cu o arie de preocupări mult mai largă (Timotei Cipariu, B.P.Hasdeu, Al.Lambrior, M.Gaster, Ovid Densusianu, Ion Bogdan, N.Iorga), după ce valoarea documentară şi artistică a cronicilor fusese descoperită de generaţia paşoptistă, aceea care a şi iniţiat editarea şi valorificarea, pentru literatura modernă, a scrisului vechi românesc."

Mircea Anghelescu: „Cartea lui Gaster reprezintă şi o încercare remarcabilă de a contribui la definirea caracterului specific şi a fizionomiei proprii a culturii populare româneşti: aceea că cultura noastră nu este «întârziată» faţă de cea occidentală, ci este altfel decât ea, că a avut – până în secolul trecut – alte criterii pentru că a beneficiat de alte condiţii de dezvoltare. De aici şi patriotismul implicit al

cărţii de faţă pe care l-a intuit bine Iorga citând «les belle parolles» din introducerea aceasta în cuvântul înainte al broşurei sale din 1929. (...)

Pentru specialist, cartea lui Gaster, continuă să fie necesară prin domeniul mai vast decât cel adâncit în cercetarea ulterioară a lui N.Cartojan, prin contactul mai direct cu domeniul oriental şi chiar prin implicaţiile mai moderne pe care le are, sau le capătă textul în lumina noilor orientări ale cercetării de după război. Cuprinderea întregii literaturi care a circulat în medii populare, de pildă, indiferent de originea ei sau de vechime, este o premiză a cercetării sociologice, care îşi fixează reperele în funcţie de destinatarii unui fenomen, de cei care îl receptează, nu de cei care l-au creat. Investigarea unor credinţe răspândite în anumite medii, a unor superstiţii sau obiceiuri obişnuite pentru anumite categorii, pentru membrii unei anumite comunităţi, cu caracteristici culturale asemănătoare, creează iarăşi premizele unei cercetări de istorie a mentalităţilor (...)".

(C.B.)

GÂNDIREA

Revistă literar-artistică, socială, apărută la Cluj din 1 mai 1921 până la 20 decembrie 1922, iar din iunie 1923 până în iulie 1944 la Bucureşti, prin eforturile lui Cezar Petrescu, Gib Mihăiescu, Lucian Blaga. Are la Cluj ca redactori pe Cezar Petrescu până în 1926 şi D.I.Cucu, iar la Bucureşti, din 1928, direcţia revistei este preluată de Nichifor Crainic „remarcabil poet şi unul dintre cei mai fascinanţi eseişti români, distins şi energic mentor al publicaţiei, până la frângerea ei (iunie-iulie 1944)" (Emil Pintea, ***Gândirea*** – *Analogie literară* – Editura Dacia, Cluj. 1992).

Cezar Petrescu motivează în *Cuvinte pentru drum* rolul revistei: „În România Mare, în care atâţia umblă după o pradă ori alta" unele mai „trebuie să fie şi căi pentru ideal". Iată şi gândurile, frământările care au dat naştere revistei: „Ne aflăm sub un cer deşert de constelaţii. Toate erau uzate. Lipsea steaua polară. Toate drumurile erau deschise. Dar toate nesigure. Tulburi erau căile din afară, tulburi şi cele lăuntrice din noi, care duceau atunci la propria noastră limpezire.

Îmi sunt neuitate şi scumpe amintirile după-amiezelor şi serilor din acel an, când rătăceam cu Lucian Blaga pe ţărmul deşert al Someşului, sau când Adrian Maniu bătea cu un deget uscat de strigoi în uşa încăperii mele, de la al treilea etaj unde n-ar fi încăput nici cinci oaspeţi, sau nesfârşitele conciliabile cu Gib I.Mihăescu, la restaurantul cu grădină bizară, cu mesele verzi şi cu frunzele pomilor decupate artificial în zinc, în lumina ceţoasă a becurilor, ca o variantă maghiară a *Grandiflorei*; toate acele săptămâni de proiecte, de calcule, de lecturi ale răvaşelor şi manuscriselor primite, ne depărtau de realitatea ostilă din juru-ne, ne dădeau în sfârşit sensul vieţii pentru care fusesem urziţi".

Revista a cultivat cu stăruinţă credinţa religioasă, specificul autohton pe care l-a declarat „Principiu generator al culturii româneşti".

„În val-vârtejul confuz al tuturor cerinţelor, noi am simţit – mărturiseşte Cezar Petrescu – că punctul de sprijin al unei creaţii artistice nu poate fi găsit altundeva decât în substanţa de totdeauna din care s-au nutrit tradiţiile acestui neam".

„**Gândirea** – subliniază Emil Pintea (în studiul menţionat) – poate fi considerată cea mai europeană publicaţie românească interbelică, atât ca prezentare, stabilitate a rubricilor, continuitate, cât şi prin valoarea şi varietatea colaboratorilor".

Şi mai departe, Emil Pintea precizează: „Ideologic vorbind, componenta cea mai stăruitoare a *Gândirii* rămâne ortodoxismul teoretizat şi manifestat constant în primul rând prin condeiele de marcă ale lui Crainic şi Stăniloaie. Această stare de spirit a antrenat o diversitate de alţi scriitori de valoare, care şi-au etalat, cu tenacitate am spune, «religiozitatea» Şt.Baciu, G.Gregorian, D.Munteanu, G.A.Popa, P.Sterian, S.Tudor, V.Voiculescu, V.Papilian, V.Băncilă ş.a. Accepţiunea termenului poate fi însă sensibil extinsă, direcţia *Gândirii* fiind apreciată de unii «drept o direcţie spiritualistă, nu numai ortodoxă»".

Tot acum trebuie menţionată şi contribuţia lui Anastase Demian, „interpretul grafic de-o angelică puritate a spiritului gândirist", care prin desenele şi vignetele sale, hieratic stilizate, din care răzbat pitorescul etnic şi spiritualismul creştin, a conferit revistei acea sugestie inconfundabilă, originală artistic, de tradiţie şi credinţă.

Dar iată, lărgindu-se, inelele concentrice se multiplică, deoarece Lucian Blaga, A.Maniu şi I.Pillat, bunăoară, nu au creat numai în această zonă, ca să nu mai vorbim – depărtându-ne şi mai mult – de A.Cotruş, Radu Gyr, V.Horia, Em.Bocuţa, O.Caba, M.Caragiale, N.Condiescu, Gib Mihăiescu, Cezar Petrescu, V.I.Popa, Al.Teodoreanu, Pan.M.Vizivescu, D.Botta, Al.Busuioceanu, D.Caracostea, E.Cioran, R.Dragnea, I.Petrovici, T.Vianu şi alţii.

În fine, puţini cititori bănuiesc că în **Gândirea** au mai publicat, laolaltă, opere de certă importanţă (e adevărat că uneori în număr relativ restâns) şi creatori atât de diferiţi, cum ar fi: T. Arghezi, G. Bacovia, I. Minulescu, Camil Petrescu, Al. Philippide, Z. Stancu, I. Vinea (poezie), I. Agârbiceanu, V. Beneş, A. Cornea, P. Dan, I. Slavici, D. Stănoiu(proză); G. Călinescu, M. Eliade, N. Iorga, C. Rădulescu-Motru, M. Sadoveanu (eseu).

Subliniem însă, în primul rând, colaborarea lui Lucian Blaga. „O privire mai adâncă ar desluşi, fără greutate, afinităţi esenţiale dintre el şi duhul acestei reviste", spune Crainic. „Personalitate de lumină, pură între toate", Blaga rămâne «unul dintre scriitorii reprezentativi ai mişcării gândiriste», dovadă şi faptul că şi-a publicat în *Gândirea* cea mai importantă parte a creaţiei sale lirice (80 de poezii), precum şi majoritatea eseurilor ce vor reprezenta părţi esenţiale din monumentala sa operă filozofică.

Această polarizare deosebită în jurul revistei poate fi explicată atât prin girul valoric al sumarelor sale, cât şi prin libera manifestare a opţiunii fiecărui colaborator, I.Vinea, bunăoară, care conducea „Contimporanul", pol opus al **„Gândirii"**, publica în acelaşi timp şi aici (în sens invers aflându-se, de altfel, şi numeroşi scriitori gândirişti). Sau, atunci când n-au mai dorit, ţintind spre alte limanuri, un Arghezi, un Călinescu, ori alţii, au părăsit-o nestingheriţi, fără a li se face reproşuri...

Nu putem însă a nu menţiona încă o calitate a *Gândirii*, valoarea comentariului artistic (studii şi eseuri, cronici plastice), aspect de altfel permanent sesizat, suficientă fiind, credem, să reţinem în acest sens părerea unui artist reprezentativ, N.N.Tonitza: „Prima publicaţie românească, care a dat o deosebită şi clarvăzătoare importanţă problemei artelor plastice la noi – a fost *Gândirea*. Ea singură a ştiut să dibuiască şi să cheme în juru-i pe cei mai autorizaţi critici de artă ai noştri – şi mai cu seamă să le lase nelimitată libertatea de gând şi expansiune".

Alături de texte originale de literatură română, în *Gândirea* au apărut şi multe texte din sau despre numeroase alte literaturi, peste 25 la număr. Practic, fascicolă de fascicolă, revista a inserat în paginile ei atrăgătoare şi opere semnate de scriitori străini. Dintr-o lungă listă, reţinem doar câteva repere de mare notorietate:

POEZIE: E.A.Poe *(Corbul)*, W. Whitman, R. M. Rilke, Ch. Baudelaire (*Moesta et Errabunda* şi *Cântece de toamnă*, trad. Al. Philippide), Fr. Villon, J.W. Goethe (trad. I. Pillat, T. Vianu ş.a.), Dante, G. Ungaretti, Ady E., S. Esenin (trad. I. Blaga şi Z. Stancu), Al. Puşkin (2 fragmente din poemul *Ţiganii*); **POEME ÎN Proză:** P. Claudel, Saint-John Perse (un lung fragment din *Anabasis*, trad. I. Pillat); **Proză:** H. Marti (*Sonia*, trad. L. Blaga), G. de Maupassant, P. Morand, I. Bunin, F.M. Dostoievski (*Vulturul liberat*, scurt fragment din *Amintiri din casa morţilor*); **Dramaturgie:** Madach I. (fragment din *Tragedia omului*, trad. O. Goga), H. Ibsen (2 fragmente din *Peer Gynt*, trad. A. Maniu); **Studii literare şi eseuri:** semnate de R. Averneaete, J. Boutière, H. Focillon, E. Werfel, R. Ortiz, G. Villa, F. Koch, G. Konstantinov, L. Marakovici. Acestora li se alătură eseurile asupra unor literaturi şi scriitori străini, publicate de autori români: I. Pillat, N. Crainic, P. Grimm, D. Protopopescu, O. Caba, Z. Verbiceanu, T. Vianu, I. Coman, Gr. Popa ş.a. ***Gândirea*** a dedicat, de asemenea, numere omagiale literaturilor bulgară şi croată, precum şi personalităţilor lui Goethe şi Mistral.

Pe lângă colaboratorii „prolifici", în paginile revistei ***Gândirea*** s-au regăsit şi alte nume cu mai puţine colaborări, dar de mare valoare: G. Bacovia (care a publicat 15 poeme din volumul *Plumb*), Camil Petrescu, Pavel Dan, I. Slavici, N. Iorga, C. Rădulescu-Motru, M. Sadoveanu, O. Papadima, Perpessicius, V. Streinu etc.

APRECIERI CRITICE:

Eugen Lovinescu: „În definitiv, cele două forţe prezente în orice literatură şi orice epocă, spiritul creator de înnoire şi spiritul de conservare, dăinuiesc, cum era şi natural, şi se grupează în jurul a două mişcări şi a două reviste principale, ***Gândirea*** şi ***Sburătorul***, sub numele de tradiţionalism şi modernism, de care rămâne să ne ocupăm (...). Sub raportul tehnic şi chiar al literaturii publicate se poate, aşadar, vedea în ***Gândirea*** una dintre cele mai bune reviste de după război. I-a lipsit doar meritul esenţial al pregătirii noii generaţii literare...".

Emil Pintea: „***Gândirea*** a fost mai întâi o idee, apoi o întinsă faptă, transformată după «eliberare», adică de timpul oprit, în una din legendele acute ale culturii române".

(C.B.)

GEORGESCU, PAUL

(1923 – 1989)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic, prozator, s-a născut la 7 noiembrie 1923, în localitatea Ţăndărei (jud. Ialomiţa) şi a murit în decembrie 1989, la Bucureşti. Absolvent al Facultăţii de Litere şi Filozofie din Bucureşti. Imediat după ce îşi ia licenţa se consacră activităţii publicistice şi lucrează (din 1949), cu intermitenţe, în redacţia revistei „Viaţa românească". Concomitent, a mai colaborat şi la revistele: „Contemporanul", „Flacăra", „Gazeta literară". În perioada 1952–1959 este lector la Catedra de istoria literaturii române din cadrul Facultăţii de Filologie (Bucureşti).

OPERA: Critică: *Încercări critice*, 1957–1958; *Păreri literare*, 1964; *Polivalenţa necesară*, 1967; *Printre cărţi*, 1973; **Proză:** *Vârstele tinereţii*, 1967; *Coborând*, 1968; 3 nuvele, 1973; *Înainte de tăcere*, 1975; *Doctorul Poenaru*, 1976; *Revelionul*, 1977; *Vara-baroc*, 1980; *Solstiţiul tulburat*, 1982.

REPERE ASUPRA OPEREI: Şi-a adunat articolele şi cronicele literare în volumele: *Încercări critice* (1957–1958), *Păreri literare* (1964), *Polivalenţa necesară* (1967), volum pentru care i s-a acordat premiul Uniunii Scriitorilor: care teoretizează „polivalenţa necesară" în care vede posibilitatea de adaptare la un moment ori o conjuctură, în timp ce criticul „este o absenţă jovială, disponibilă oricând şi oricum" (Marian Popa). În felul acesta opera supusă evaluării critice poate ajunge un fel de ecou şi oglindă a structurii criticului, o formă aptă de metamorfozare şi relativizare.

Studiul consacrat lui T. Maiorescu, cu ocazia editării volumului *Critice* evidenţiază puterea de analiză a lui **P.G.**, capacitatea sa de a prezenta pe autorul lor de drept creatorul criticii estetice, unul dintre aceia care au încurajat dezvoltarea literaturii şi au sprijinit afectiv pe toţi marii noştrii scriitori: Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici, Coşbuc ş.a.m.d.

Atras de proză, debutează editorial, în 1967, cu volumul *Vârstele tinereţii*, care reflectă aspecte ale realităţii din lumea târgurilor de provincie, astfel decât o făcuse M. Sadoveanu, Cezar Petrescu ş.a. Maniera sa o constituie neorealismul. În 1969 îi apare primul roman, *Coborând*, pe care îl consideră întâiul volum al unui mare ciclu pe care se gândea să-l scrie. Eroul, Miron Poenaru, conştient de căderea sa biologică şi spirituală, încearcă să găsească în trecut etiologia degringoladei sale. Critica literară a evidenţiat caracterul autobiografic şi de cronică, aspectul realist, influenţa ziaristului exercitată permanent asupra romancierului. Acestuia îi urmează *3 nuvele* (1973), *Înainte de tăcere* (1975), *Doctorul Poenaru* (1978), *Revelionul* (1977) „scrise în nuanţa eseului românesc" (E. Simion).

Entuziasmat şi tragic, **P.G.** a înţeles comprehensiv că scrisul, calitatea de a crea el însuşi literatură, reprezintă o vocaţie pe care trebuie s-o urmeze necondiţionat. Poate un atare impuls „de profundis clamavi" l-a determinat să persevereze şi să dea literaturii, pe care a slujit-o cu devoţiune, unul din cele mai bune romane contemporane, *Vara-baroc* şi primul roman cu adevărat postmodernist, *Solstiţiul tulburat*.

APRECIERI CRITICE:

Eugen Simion: „Critic literar excelent, **P.G.** a trecut fără dificultăţi la o proză de tip analitic (*Vârstele tinereţii*, 1967; *Coborând*, 1969; *3 nuvele*, 1973; *Înainte de tăcere*, 1975; *Doctorul Poenaru*, 1976; *Revelionul*, 1977), în nuanţa eseului românesc. Critica a reacţionat diferenţiat faţă de noua experienţă a autorului".

Nicolae Manolescu: „*Solstiţiu tulburat* este un metaroman întrucâtva deosebit de *Martorii* sau de *Ficţiune şi infanterie*. Este aşa-zicând un metaroman devenit roman propriu-zis; nu mai este romanul scrierii unui roman, dar chiar romanul unui roman; dar care reia şi recondiţionează personaje, elemnte de subiect, probleme, procedee. Parodia îşi încercă virtuţiile creatoare".

Marian Popa: „Este partizanul criticii constructive şi indulgente, mulţumindu-se să avanseze «păreri», intenţie sugerată chiar de titlurile relativizionare ale volumelor sale; în realitate, sub acest procedeu se află opţiuni parţiale, dar sigure (...) Criticul refuză criteriile dogmatice în favoarea alegerilor de moment în funcţie de operă şi autor, faţă de care funcţionează sistemul asociativ; de aici gustul pentru forma estetică, mai puţin pretenţioasă, dar mai persuasivă ca orice formă de manifestare a impresionismului (...). Ca prozator, **P.G.** se dovedeşte un pictor al târgurilor provinciale care foloseşte paleta neorealismului".

(D.M. şi P.P.)

HANŢĂ, ALEC
(n. 1931)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, profesor universitar. S-a născut la 22 aprilie 1931 în comuna Soveja, judeţul Vrancea. Şcoala primară o face în satul natal, iar studiile secundare la Liceul Unirea din Focşani şi la Liceul Ioan Slavici din Panciu. A absolvit Facultatea de Filologie a Universităţii din Bucureşti (1955), secţia Limba şi Literatura română. Este preparator principal la Catedra de istoria literaturii române a Institutului pedagogic de patru ani din Bucureşti, apoi asistent la Catedra de istoria literaturii române a Facultăţii de Filologie a Universităţii Bucureşti (1958–1963). În perioada 1964–1966 este lector de limba, literatura, istoria şi arta poporului român la Universitatea din Toulouse, iar în perioada 1968–1969 la Universitatea din Montpellier (Franţa). Urmează cursuri de specializare (1963), în domeniile literaturii medievale la Facultatea de Litere şi Ştiinţe Umane a Universităţii din Rennes (Franţa). Este lector (1963) la Catedra de istorie a literaturii române a Universităţii Bucureşti, conferenţiar (1972), profesor (1991). A fost prodecan (1978–1984) şi decan (1984–1989) al Facultăţii de Filologie a Universităţii Bucureşti, preşedinte al filialei din Bucureşti a Societăţii de Ştiinţe Filologice. Doctor în filologie (1970). A debutat, în 1956, cu articole despre viaţa cărţilor în revista „Tânăr scriitor".

OPERA: *Ideea de patrie în literatura română*, 1976; *Contemporanul (1881–1891). O revistă aşa cum a fost*, 1983; *Idei şi forme literare până la Titu Maiorescu*, 1985; *Modele de analize literare şi stilistice*, 1971; **Lucrări colective:** *Istoria literaturii române* (vol.III, 1973; *Sinteze de literatură română. Începuturile literaturii române moderne*, 1981; *Introducere în cultura şi civilizaţia poporului român. Literatura română. Specific. Momente fundamentale ale evoluţiei ei*, 1988; *Contributions à la connaissance des rélations franco-roumaines dans la deuxième partie du XX-ème siècle*, 1979. A întocmit şi prefaţa ediţiilor din operele lui Panait Istrati, Calistrat Hogaş, Ion Agârbiceanu, Anton Pann, Vasile Alecsandri, Mihai Sadoveanu, Ion Ghica, Ion Adam, Tudor Vianu, Simion Hârnea, T.Maiorescu, Victor Hugo.

REPERE ASUPRA OPEREI: *Ideea de patrie în literatura română* este în esenţă monografia unei teme fundamentale, urmărită în întreaga evoluţie a literaturii noastre primită deosebit de favorabil de critica literară în momentul apariţiei ei, cartea a fost considerată „necesară" (Al.Piru) şi care „spune mai mult decât titlul ei promite" (Şerban Cioculescu). *Contemporanul...* deşi se întemeiază strict pe adevărul faptelor, nu se reduce la înregistrarea activităţii publicaţiei în cei zece ani de apariţie ai săi, ci încearcă să-i introducă mesajul, importanţa lui, în procesul naşterii şi evoluţiei spiritului critic în cultura românească. Polemică în substanţa ei, lucrarea

este o reacţie împotriva tendinţelor atât de frecvente în perioada de după cel de al doilea război mondial, care exagerează până la grotesc meritele „Contemporanului" în dauna „Convorbirilor literare" şi pe cele ale lui C.D.Gherea faţă de cele ale lui T.Maiorescu. *Idei şi forme literare* este, la origine, o teză de doctorat şi cercetează naşterea şi evoluţia ideii de literatură şi a formelor de expresie de la începuturi şi până la „Junimea". Cu intenţii determinant didactice, *Modele de analize literare şi stilistice* este menită să ajute pe cei interesaţi la o mai bună înţelegere şi explicare a valorii artistice a textului literar.

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „Doctor în filologie cu o teză despre B.P.Hasdeu (1972). O lucrare necesară: *Ideea de patrie în literatura română*".

(S.B.)

HASDEU, BOGDAN PETRICEICU

(1838 – 1907)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Scriitor, istoric, filolog şi lingvist, s-a născut la Cristineşti, lângă Hotin, în Basarabia, pe 26 februarie 1838. Tatăl său, Alexandru Hasdeu îşi face studiile la Harcov şi München însuşindu-şi o cultură vastă în diverse domenii: ştiinţe juridice, istorie, filozofie şi ştiinţe ale naturii, matematică şi filologie. Mama sa, Elisabeta Dauksza, provine dintr-o familie de lituanieni. Familia Hasdeu, foarte veche, avea rude poloneze, dar şi moldoveneşti cu arbore genealogic ce cobora până în secolul XV, în vremea domnitorului Moldovei, Petriceicu.

B.P.H. îşi face studiile în familie, cu tatăl său, profesor de gimnaziu. Urmează cu intermitenţă cursurile Universităţii din Harkov. S-a cultivat ca autodidact citind mult în numeroasele limbi pe care le cunoştea. În 1857 vine în Moldova şi este judecător la Cahul, profesor de istorie şi bibliotecar la Iaşi. Editează reviste şi gazete: „România" (1858–1859), „Foaia de istorie română" (1859), „Foiţa de istorie şi literatură" (1860), „Din Moldova", editată mai apoi sub numele de „Lumina" (1862–1863), „Aghiuţă" (1863–1864), „Satyrul" (1866), „Traian" (1869–1870), „Columna lui Traian" (1870–1877), „Revista nouă" (1887–1895).

OPERA: Contribuţii fundamentale în domeniul istoriei, filologiei şi lingvisticii: *Arhiva istorică a României*, 1865–1867; *Cuvente den bătrâni*, 1877–1881 (trei volume); *Istoria critică a românilor* (două volume), 1873 şi 1875, *Etymologicum Magnum Romaniae* (trei volume), 1816–1898; *Ioan-Vodă cel Cumplit*, 1865; *Duduca Mamuca sau Micuţa*, 1865; *Trei zile şi trei nopţi din viaţa unui student*, 1863–1864; *Copilăria lui Iancu Moţoc; Ursita*, 1864; *Răzvan şi Vidra*, 1867; *Trei crai de la Răsărit*, 1879; *Sic cogito*, 1892; *Poesie*, 1893; *Sarcasm şi ideal*, 1897.

REPERE ASUPRA OPEREI: Personalitate enciclopedică a culturii noastre, prin vocaţia universalităţii ei, **B.P.H.** domină viaţa culturală românească din a doua jumătate a sec. al XIX-lea. El poate fi considerat ca deschizător al disciplinei istorice moderne; adună şi editează numeroase documente, texte vechi slave şi româneşti şi începe un studiu sistematic al istoriei românilor. Ca filolog, a avut o contribuţie importantă la precizarea unor metode şi a unor principii de studiu. Încercând să restabilească configuraţia istorică a limbii române, **B.P.H.** elaborează teoria circulaţiei cuvintelor (formulată pentru prima dată în lume), şi demonstrează structura latină a limbii noastre. Pornind de la limba vie, graiul popular, **B.P.H.** dovedeşte că fizionomia specifică a unei limbi, în ciuda caracterului eterogen al vocabularului, este dată de elementele cu cea mai mare frecvenţă. Dicţonarul conceput de el, *Etymologicum Magnum Romaniae* (4 vol. – până la cuvântul *bărbat*), cuprinde câte un studiu monografic pentru fiecare cuvânt, reprezentând un început de enciclopedie lingvistică, etnografică şi folclorică.

Dintre operele sale în proză pot fi reţinute în special: *Duduca Mamuca*, precum şi romanul istoric neterminat, *Ursita* (1876), publicat mai întâi cu titlul *Copilăria lui Iancu Moţoc*, care poate fi considerat, datorită tehnicii narative, a siguranţei cu care este descrisă opera şi a abilităţii conturării personajelor şi întâmplărilor, unul dintre primele romane istorice româneşti izbutite.

Monografia *Ioan-Vodă cel Cumplit* realizează figura impunătoare a domnitorului moldovean din a doua jumătate a secolului XVI. Relatarea nu este seacă. Scriitorul vibrează de emoţie şi admiraţie faţă de chipul luminos, patriot al voievodului ce se străduia să apere ţara de duşmanii hrăpăreţi, atât din răsărit cât şi din apus, dar şi pentru aşezarea oamenilor din ţară în pace, bunăstare şi siguranţă. Istoricul şi scriitorul se întâlnesc în deplină înţelegere spre folosul lucrării. Hasdeu chiar mărturiseşte acestea: „Istoricul simte şi vede cu ochii cugetului panorama tuturor semnelor trecute, cărora le dă o nouă viaţă, căci dacă nu o simte şi nu o vede, opera sa rămâne rece şi diformă, ca monstrul ieşit mort din sânul mamei".

Monografia, deşi a avut ca model lucrarea lui N.Bălcescu *Istoria românilor supt Mihai Voievod Viteazul*, conţine elemente specifice stilului românilor propriu lucrărilor literare aparţinând lui **B.P.H.**

APRECIERI CRITICE:

Ion Rotaru: „Preocuparea lui Hasdeu de a face vie istoria se vede peste tot, şi în *Ioan-Vodă cel Cumplit*, şi în *Istoria critică* chiar, unde descrierea vieţii de codru a dacilor e făcută cu imaginaţie, şi într-un foarte caracteristic comentariu fiziognomic la portretul lui Vlad Ţepeş".

Tudor Vianu: „«Istoricul este un uvrier şi un artist totodată»", scrie el [B.P.H.] în 1865, în prefaţa primei ediţii a lui *Ioan-Vodă cel Cumplit*. Acest interesant text notează principiile artei sale de istoric, atent nu numai la critica documentelor, dar şi la compunerea lor în întreruperi care să aibă o «perspectivă» şi un «colorit». Perspectiva cere gradarea episoadelor în aşa fel încât din fondul situaţiei generale, abia estompate, să înainteze planurile din ce în ce mai luminoase, în raport cu importanţa lor pentru povestire. «Încât priveşte coloritul, adaugă Hasdeu, ştiu atâta, că inima simţea în adâncul său ceea ce scria condeiul; iar când inima simte, condeiul devine scurt, laconic, iute ca bătăile pulsului»".

Pompiliu Constantinescu: „Hasdeu reprezintă, cu precădere, un popas al ştiinţei române înţeleasă în veacul trecut ca o cercetare limitată la graiul şi starea naţională. Sub acest aspect, a participat la mentalitatea strict romantică, animatoare de investigaţii fabuloase asupra mitului unui popor. (...) Este impresionant, în linii generale, marele efort al istoricului şi filologului care a intenţionat să ne ofere monumentul graiului, în *Magnum Etymologicum*, şi să traseze harta etnică, morală, politică a istoriei naţionale, în *Istoria critică*".

Paul Cornea: „Ca nimeni altul din generaţia sa, ca Heliade între cei mai vârstnici şi Eminescu dintre cei mai tineri, Hasdeu avea, în adevăr, o propensiune pentru aspectele magice ale lumii şi istoriei, era atras de «întunericul larvar» şi «somnul nutritiv», de tot ce părea «însămânţat, potenţial, inform». Dar în acelaşi vreme, el căuta enorm de întinderea informaţiei şi exactitatea citării, se ocupa de editarea textelor vechi şi de lexicografie, cu un rar scrupul metodic şi o neîntrecută pasiune a detaliului".

Perpessicius: „Mărturisindu-şi deschis filiaţia cu Bălcescu, a reînviat povestirea istorică şi dacă verbul său a vibrat fără reticenţă în evocarea lui Vodă cel Cumplit, în schimb, infrastructura documentaţiei nu e întru nimic mai prejos (chiar dimpotrivă) de aceea a gloriosului său înaintaş."

(S.B.)

HELIADE RĂDULESCU, ION

(1802 – 1872)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Scriitor, lingvist, filolog şi om politic, s-a născut pe 6 ianuarie 1802 într-o familie de boieri din Târgovişte. Tatăl său, Ilie Rădulescu, căpitan de poteră, polcovnic şi comandant de regiment, a participat la Războiul ruso-turc de la începutul secolului trecut şi la Răscoala lui Tudor Vladimirescu. Mama, Eufrosina, a fost fiica polcovnicului Alexandru Danielopol, aromân, „mentor şi instructor" al ţarilor Alexandru şi Nicolae. Părinţii aveau o moşie la Gârbovi, alta la Slujitori – în Ialomiţa, o casă în Târgovişte şi alta în Bucureşti, în Herăstrău – aşezată într-un adevărat parc. Viitorul poet s-a născut la Târgovişte, având şi alţi trei fraţi morţi mici. Învaţă greceşte cu dascălul Alexe şi descifrează slovele chirilice de la un Alisandru. În vremea ciumei lui Caragea, din 1812, stă la moşie, unde citeşte cărţi populare: *Poarta pocăinţei, Epistola ce a căzut din cer, Viaţa Sfântului Alexie, omul lui Dumnezeu, Viaţa părintelui Macarie, Avestita, fata Satanei, Pogorârea Maicii Domnului la iad*, apoi *Istoria frumosului Arghir şi a frumoasei Elena* etc. În 1818 se înscrie şi urmează cursurile şcolii naţionale de la „Sf. Sava" conduse de Gh. Lazăr. Din 1821 Eliade (= fiul lui Elie) „fără a fi numit de nici o autoritate, fără a fi invitat de nimeni, redeschide şcoala de la «Sf. Sava», după retragerea lui Gh. Lazăr. În 1827, **I.H.R.** reorganizează Societatea literară care îşi propunea sprijinirea învăţământului, teatrelor, traducerilor în limba română, încurajarea literaturii naţionale. În 1828 tipăreşte *Gramatica românească*, la Sibiu. Cumpără o tipografie, unde va edita ziarul „Curierul românesc" începând cu 8/10 aprilie 1829. Alături de alţi intelectuali, sprijină înfiinţarea Societăţii Filarmonice, şi preia conducerea Şcolii de literatură, declamaţiune şi muzică vocală, contribuind astfel la primele reprezentaţii teatrale în limba română, în sprijinul cărora editează şi „Gazeta Teatrului Naţional" (1835–1836). Participă la viaţa politică dinaintea şi din timpul Revoluţiei de la 1848, având un rol foarte controversat. Întreprinde numeroase călătorii în străinătate: Serbia, Slovacia, Croaţia, Franţa – „ţara libertăţii", Anglia, Malta, Pireu – unde i se refuză intrarea, dar relaţiile cu revoluţionarii exilaţi sunt încordate. După Unirea din 1859,

I.H.R. se întoarce în ţară şi încearcă să intre în arena politică prezentându-se ca un „conservator progresist". Editează manuale şcolare, rău primite de critica vremii. La 27 aprilie 1872 „părintele literaturii române" încetează din viaţă, în casa din strada Polonă nr. 20. Soţia sa, Maria Alexandrescu, murise din 1870.

OPERA: Poezie şi proză: *Culegere de proze şi poezie*, 1836; *Poezii inedite* şi *Diverse*, 1860–1861; *Domnul Sarsailă, autorul*, 1838; *Bată-te Dumnezeu*, 1839; *Coconiţa Drăgana, Coconul Drăgan*, 1844; **Filozofie:** *Echilibru între antithesi sau spiritul şi materia*, 1859; **Teatru:** *Prolog la serbarea numelui preaînălţătorului nostru domn Alexandru D.Ghica*, 1835; *Sărbătoarea câmpenească pentru 30 august 1837; Proces general între două hordii şi naţii*, 1861; **Lingvistică:** *Gramatica românească*, 1828: **Traduceri** din: Hesiod Lamartine (*Meditaţii poetice*, 1830); Voltaire (*Fanatismul sau Mahomet*, 1831); M. l'abbé de Lévizac şi M. Moysant (*Regulile sau gramatica poeziei*, 1831); Molière (*Amfitrion*, 1835); Byron (cinci volume, 1837–1839); J.J. Rousseau (*Julia sau Noua Eloïse ori Scrisori a doi amanţi locuitori într-o mică cetate la poalele Alpilor*, 1837); libretul lui Felice Romani la *Norma* de Bellini (1843); *Biblia „din helleneşte, după a celor şaptezeci"* (1858).

REPERE ASUPRA OPEREI: Dacă sub raport cultural, presa, teatrul datorează mult lui **I.H.R.**, el este şi autorul primului manual „rezonabil" de *Gramatică românească*, tipărit la Sibiu în 1828. În literatură **I.H.R.** a fost nu numai îndrumător, dar şi un creator, „cel dintâi mare poet, un prozator remarcabil şi cel mai mare ziarist român înainte de Eminescu" (Al.Piru). Pe lângă epopeele proiectate, *Anatolida sau omul şi forţele, Mihaiada şi alte poezii*, **I.H.R.** a rămas în literatură prin balada *Sburătorul*, ce evocă sugestiv mitul zburătorului. Prozator de mare talent, **I.H.R.** îşi exersează condeiul mai întâi în prefeţele volumelor sale originale *(Gramatica românească)* sau ale traducerilor, care cuprind veritabile pagini antologice, în care autorul ştie să găsească, după caz, tonul şi stilul potrivit pentru a capta atenţia cititorului.

Pamfletul sarcastic în spiritul lui Voltaire este genul în care **I.H.R.** excelează. El se înscrie în galeria patruzecioptistă a creatorilor de „fiziologii", alături de C.Negruzzi, M.Kogălniceanu. Portretele realizate în *Bată-te Dumnezeu, [Coconiţa Drăgana], Coconul Drăgan* sau *Domnul Sarsailă autorul* pot fi considerate modele ale genului. Portretul realizat coconiţei Drăgana are ca model literatura clasicismului cu ale sale „caractere". Coconiţa Drăgana este o mahalagioaică, cu o oarecare bunăstare ce încearcă să se ridice, măcar în închipuirea sa, la o viaţă mondenă. Există o antiteză între ceea ce este ea, o mahalagioaică parvenită, bună să înjure ca să stimuleze treburile gospodăriei şi aura ce şi-o creează de pretinsă cocoană. Prozatorul foloseşte un stil oral, creează imagini vizuale şi auditive, iar dialogul contribuie la caracterizarea eroinei principale. „Scumpul jumătăţoi", „Coconul Drăgan" este un „bădăran boierit", căci a scos „lapte din piatră" după zicala „pupa pe rumân în bot şi-i lua din pungă tot", dar şi „patriot grozav, năbădăios, numai foc şi inimă albastră pentru patrie". **I.H.R.** a folosit pamfletul pentru a critica relele morale şi sociale ale epocii insistând, îndeosebi, asupra unei trăsături de caracter tipice.

Pe plan lingvistic, în abordarea problemelor fundamentale privind ortografia, gramatica şi vocabularul limbii române, **I.H.R.** depăşeşte tiparul etimologic latinizant. El deschide, prin teoriile formulate, noi perspective acestei ştiinţe. *Gramatica*

românească elaborată sub influenţa modelelor occidentale, în special franţuzeşti, introduce şi vehiculează o terminologie modernă, marcând începutul unei reforme radicale în acest domeniu. Pledând pentru introducerea alfabetului latin, **I.H.R.** acreditează ideea înlocuirii treptate a alfabetului chirilic, ajungându-se la aşa-numitul „alfabet civil" sau de „tranziţie".

Preocupat continuu de îndrumarea vieţii literare, artistice, de educarea publicului, **I.H.R.** scrie numeroase articole, prefaţe, având în această epocă cea mai de seamă contribuţie la crearea teoriei literare româneşti.

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Eliade e un pamfletar excepţional, ignorat sub această latură, nutrit în spiritul lui Voltaire şi în maniera libelelor. El e vindicativ ca Dante, vulgar, animalic, salvat de trivialitate prin aripa lirică şi literară. (...) Eliade ţintea către o *Comedie divină* ce avea să pună pe scenă «toate duhoarele infernale răsculându-se asupra geniurilor şi virtuţilor cereşti» pe care de n-ar fi putut-o sfârşi, aveau s-o continue discipolii săi spre satisfacţia lui postumă: „Oasele mele vor tresări din mormânt la versurile lor, şi sufletul meu plin de urgia divină va deveni muza lor inspiratoare".

Ion Oană: „.... ca prozator este un scriitor satiric, înzestrat, pamfletar incisiv şi polemist viguros, creator al unei galerii de fizionomii morale".

Ioana Petrescu: „Pentru Heliade, nu există fapte indiferente sau accidentale; există numai ideea care se manifestă plenar, în acţiunea sublimă, sau care e martirizată în acţiunea distructivă. De aici, alternanţa tonului heliadesc între epopee şi satiric, între sublim şi caricatural".

Tudor Vianu: „Poate că originalitatea cea mai izbitoare a lui Heliade trebuie căutată, în conformitate cu temperamentul lui, în expresia sentimentului de indignare şi revoltă."

Mircea Anghelescu: „Pendulând necontenit între comentariul erudit al subiectului şi divagaţia liberă pe marginea unei teme venită întâmplător sub condei, Heliade scrie în aceste pagini o proză amestecată, ceva între vechiile stromate greceşti şi eseul modern, în care pune cap la cap fragmente de sistem filozofic, propuneri de reformă socială, comentarii de ordin lingvistic, consideraţii istorice în continuarea celor începute în Istoria universală, amintiri, polemici, invocaţii, totul într-un vălmăşag uneori deconcentrat, dar mai adesea fermecător, de o lectură captivantă şi indispensabilă pentru a înţelege ceva din personalitatea scriitorului, în care se topesc împreună trăsături atât de diferite, ca să nu spunem contradictorii ca bunul simţ, îndrăzneala, o puternică logică a faptelor, plăcerea povestirii, credinţa nezdruncinată în progres, dragostea pentru ai săi, pentru limba sa pe care o mânuie adesea cu mare rafinament şi simţ artistic, încăpăţânare, vanitate, şi mai ales, plăcerea specifică autodidactului de a-şi etala cunoştinţele, talentul său de pamfletist şi încă multe altele.

Prin caracterul său compozit şi prin tendinţa de a cuprinde într-o prezentare mozaicată, întregul complex al credinţelor sale filozofice şi sociale, al sntimentelor sale faţă de evenimente, *Biblicele sau notiţe historice, filozofice, religioase şi politice asupra Bibliei* prefigurează şi anunţă viitoarea sa operă în proză *Echilibrul între antiteze sau spiritul şi materia*."

Paul Cornea: „Dar pentru cel care nu caută adevăruri ci sugestii, pentru cel ce nu e stânjenit de absenţă unui lexic specializat şi a referinţelor la izvoarele fundamentale deoarece priveşte *Echilibrul între antiteze, Istoria critică universală* ori *Cursul de poezie generală* ca opere „literare", ca tentative ale unui spirit zbuciumat de a reordona „Logosul", răfuindu-se cu pozitivismul veacului, proza de idei a lui Heliade rămâne captivantă, în ciuda tuturor denivelărilor ei, părând să dispună – cum arată Eminescu – «de un soi de a doua vedere»".

Dumitru Popovici: „Influenţa zilei nu tulbură însă unitatea de concepţie a scriitorului român în ordine socială şi politică; ideile sale literare aveau să se resimtă de aceeaşi participare la viaţa secolului. Pentru un scriitor care înregistrează printre primele sale manifestări literare o traducere de Boileanu, aderarea la doctrina trecutului este vizibilă. În spiritul acestei doctrine se elaborează aicea teoria entuziasmului raţionalizat, pe care scriitorul român şi-o însuşea pe de-a-întregul; dar mărturisirile sale în această direcţie se înscriu în toate registrele esteticii clasice".

(S.B.)

IBRĂILEANU, GARABET
(1871 – 1936)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic, istoric literar, eseist, gazetar şi romancier, G. Ibrăileanu s-a născut la 23 mai 1871, în Târgu Frumos şi a murit la 10 martie 1936, în Bucureşti. Fiul lui Teodor Ibrăileanu- mic negustor la Tg. Frumos şi al Mariei (n. Marcovici), face studiile primare la Bacău, gimnaziale la Roman şi liceale la Bârlad; Facultatea de Litere şi Şcoala normală superioară la Iaşi (1891–1895). Rămas orfan la 16 ani, a fost obligat să lupte cu greutăţile vieţii. După studiile universitare a fost profesor suplinitor de limba română la Bacău, apoi la Liceul „C. Negruzzi" din Iaşi; a susţinut examenul de capacitate cu Titu Maiorescu (1902). Profesor suplinitor la Catedra de istorie a literaturii române şi de estetică literară de la Facultatea de Litere din Iaşi (din 1908) şi profesor titular, din 1912, în urma susţinerii examenului de doctorat cu teza despre *Opera literară a d-lui Vlahuţă*.

Publică traduceri, versuri, articole politice şi de critică literară semnate la început cu pseudonimul ***Cezar Vraja*** (1889–1890). Editează la Roman, împreună cu P.Moşoiu şi E.Voicu, revista „Şcoala nouă". Colaborează (sau este redactor) la unele reviste ale vremii: „Munca", „Critica nouă", „Evenimentul literar" (secretar de redacţie), „Lumea nouă" (redactor), „Noua Revistă Română" (Bucureşti), „Curentul nou" (Galaţi). La 1 martie 1906 apare la Iaşi „Viaţa Românească" (sub direcţia lui C.Stere şi Paul Bujor) – redactată de Ibrăileanu, fiind secretar de redacţie până în 1933. Conduce cenaclul revistei „Viaţa Românească" şi elaborează doctrina poporanismului literar (până în 1916), teoretizează asupra specificului naţional. Istoricii literari (Al.Piru) disting în activitatea de critic literar a lui **G.I.** trei perioade: prima desfăşurată între 1889 şi 1905 – de formaţie şi orientare poporanistă şi de metodologie sociologică şi psihologică în chip exclusiv; a doua (1906–1920) – de susţinere a curentului poporanist, cu promovarea scriitorilor democrat- realişti şi descoperirea tradiţiilor orientării poporaniste. (Din această etapă datează şi cursurile sale de literatură română modernă predate studenţilor la Universitatea din Iaşi: *Epoca Conachi, Epoca Alecsandri, Epoca Eminescu*); a treia perioadă (1920–1936), a „criticii complete" (maeştrii săi fiind de data asta gânditori, critici, istorici literari, scriitori francezi: Taine, Léon Henrique, Paul Bourget, Emile Faguet, Jules Lemaître, Anatole France). De o remarcabilă valoare teoretică sunt eseurile *Literatura şi societatea* (1912) şi *Creaţie şi analiză* (1926), ultimul o încercare de redefinire a genurilor literare şi îndeosebi a romanului, cu delimitarea ca tip a romanului de «creaţie» (bazat pe zugrăvirea comportării personajelor) şi a celui de «analiză», (constând din descrierea stărilor sufleteşti, a trăirilor interioare ale eroilor).

OPERA: *Spiritul critic în cultura românească*, 1909; *Scriitori şi curente*, 1909; *Opera literară a d-lui Vlahuţă*, 1912; *Note şi impresii*, 1920; *Cultură şi literatură*, 1921; *Scriitori români şi străini*, 1926; *Eminescu – Note asupra versului*, 1929; *Studii literare*, 1930; *Privind viaţa, aforisme şi cugetări*, 1930; *Adela.* Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu (iulie-august 189...), 1933; reeditare: *Adela. Privind viaţa. Amintiri din copilărie şi adolescenţă* (cu o prefaţă de C.Ciopraga), 1966; *Opere I–IV*, ediţie îngrijită de Rodica Rotaru şi Al.Piru, prefaţă de Al. Piru, Bucureşti, 1974–1978.

REPERE ASUPRA OPEREI: Pe lângă preocupările teoretice, în studii cum sunt *Caracterul specific naţional în literatura română, Influenţe străine şi realităţi naţionale, Creaţie şi analiză*, **G.I.** a realizat studii de critică aplicată, printre care cele mai importante: *Numele proprii în opera lui Caragiale, Mihai Eminescu, Povestirile lui Caragiale, G. Topîrceanu, Hortensia-Papadat Bengescu* etc. Interesante sunt aforismele, cugetările sale din *Privind viaţa*, unde, aşa cum subliniază Al.Piru: „Solitarul şi retractilul Ibrăileanu (...) aşeza drept imperativ suprem al eticii sale delicateţea: «Delicateţea este calitatea supremă», cea mai rară a sufletului omenesc. Ea le presupune pe toate celelalte: inteligenţa, bunătatea, altruismul, generozitatea, discreţia, mărinimia ş.c.l."

Concepţia criticului despre viaţă este sintetizată în romanul *Adela*, după cum notează Constantin Ciopraga în *Propileele* sale, în care propune un sensibil *Portret liric* al criticului **G.I.**

„E o bucurie să te descoperi ţie însuţi; necontenit, dar asta înseamnă să te detaşezi, să te depărtezi de tine pentru a-ţi privi propria imagine pe un ecran neutru, la distanţă.

Sentimentalul Ibrăileanu găsea în exerciţiul acesta cotidian, sensul superior al existenţei, marea lui luciditate nefiind decât nostalgia perfecţionării a ceea ce biologia (instinctele) formează fondul nostru originar. Înnobilate prin reflecţie şi voinţă, pasiunile pot înfrumuseţa lumea, atunci când cel puţin una din ele incită la comprehensiune, la elevaţie, la consonanţă cu ceva respectabil; la Ibrăileanu, pasiunea se confundă cu omenescul. «Prin sentimente, oricare bune sau rele, atârni de oameni. Prin inteligenţă îi domini»... Intrând în acţiune, inteligentul Ibrăileanu lasă să se manifeste, concomitent, câmpul magnetic al sensibilităţii; Ibrăileanu înţelegea cu sensibilitatea: «Poate n-am simţit eu bine», îi comunica el unui tânăr, pe marginea unei poezii. Însă aici «a simţi» e totuna cu «a înţelege»..."

Reţin atenţia interesante şi sensibile aforisme care ne apropie şi de concepţia lui Schopenhauer: „Viaţa este această izvorâre de fapte, de vorbe, de gândiri şi de simţiri, peste care te îmbrânceşte etern nu se ştie cine...

Numeric, după aforismele vizând resorturile sufletului feminin vin cele despre iubire şi moarte, de altfel strâns legate între ele. Schopenhauer stă din nou pe aproape. „Numai imaginile amorului, – conchide Ibrăileanu – pot ţine piept, în conştiinţă, imaginii terifiante a morţii". Îndrăgostitul care idealizează, fenomen intrând în practica obişnuită a iubirii, confirmă, s-ar zice, teoria lui Stendhal despre «cristalizaţie», din *De L'Amour...*).

De reţinut însă, pe deasupra tuturor, opţiunea pentru umanism şi elogiul spiritului..."

Şi pentru a face cunoştinţă cu omul Ibrăileanu, reproducem şi noi cea ce se poate constitui ca o efigie alături de schiţă de autoportret. „Cea mai subtilă dintre plăceri e aceea de a fi simplu, modest, naiv, supus, prevenitor, a avea aerul că înţelegi cât mai puţin sau nimic din ceea ce ţi se spune, dar în acelaşi timp a înţelege tot şi a privi totul cu detaşare şi liniştită ironie", finalul portretului „de suflet". Şi ce invitaţie de suflet ne face C.Ciopraga, valabilă nu numai pentru **G.I.**: „Către personalităţi ca acestea ne îndreptăm totdeauna cu convingerea că suntem în societatea unor prieteni incomparabili. Ce pretext de roman – fireşte în alt mod decât în autoproiecţia din *Adela* – ar putea oferi, transfigurată artistic, personalitatea lui Ibrăileanu."

Prin studiile sale **G.I.** a contribuit la valorificarea operelor marilor clasici, mai ales în ceea ce priveşte orientarea „spre modernitate a analizei estetice a valorilor clasice". Sunt remarcabile studiile sale despre Eminescu, Creangă, Caragiale, Maiorescu, M. Sadoveanu publicate în *Scriitori şi curente, Note şi impresii, Studii*

literare şi *Scriitori români şi străini*. Dintre studiile despre Caragiale, remarcă Al.Piru, cel mai profund rămâne *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale*, „în care analiza caracterelor e potenţată sociologic şi unde se discută, pornind de la Maiorescu, despre valenţele clasice ale dramaturgului".

Între contribuţiile sale esenţiale despre M.Eminescu se înscriu studiile sintetice *Consideraţiile tehnice pe marginea poeziei „Pe lângă plopii fără soţ"* (1920) şi articolul *Eminescu – Note asupra versului* (1929) în care, apreciază M.Drăgan, „analiza coboară în straturile de adâncime ale poeziei, prin încercarea temerară de a explica însăşi creaţia estetică trăită la lectură". Pornind de la esenţa lirismului eminescian – muzicalitatea, „criticul întreprinde o minuţioasă cercetare, în spirit modern, structuralist chiar, asupra ritmului, a valorilor expresive ale sunetelor, a rimei şi măsurii versului într-un cuvânt, asupra expresivităţii versului eminescian, văzut ca o realitate estetică indestructibilă".

Ocupându-se în studiile sale de spiritul junimist, prin excelenţă, **G.I.** va elabora interesante judecăţi despre: Iacob Negruzzi, Nicu Gane, Gheorghe Panu, P.P.Carp. Portretul realizat lui C.Dobrogeanu Gherea, este pur obiectiv. Gherea – apreciază Al.Piru, rămâne după **G.I.** „nu prin teorii sau aplicaţii teoretice, ci prin paginile de psihologie socială în care analizează categorii de artişti sau eroi de ficţiune".

Prin viziunea sa asupra „criticii complete", literare, care priveşte opera din toate punctele de vedere, dar cu relevarea esteticului – fiind vorba de o operă de artă – **G.I.** este situat de G.Călinescu (1928, *Greutăţile criticii estetice*, în „Viaţa Românească XX, nr.1), în linia criticii estetice a lui Maiorescu.

Teoretizând asupra romanului de analiză şi creaţie, **G.I.** realizează romanul *Adela*, considerat de I.Negoiţescu o capodoperă a literaturii române. Folosind tehnica jurnalului **G.I.** relevă dragostea doctorului cvadrogenar, Emil Codrescu, pentru tânăra Adela, femeie cu douăzeci de ani mai tânără, măritată şi divorţată. Dragostea pe care i-o arată Adela lui Codrescu nu este împărtăşită întrutotul. Modul deosebit al înţelegerii dragostei, într-o concepţie superioară, ca pe o idee, aşa cum o face eroul romanului, Emil Codrescu, face să eşueze iubirea dintre cei doi protagonişti. G.Călinescu subliniază tehnica amplificării cazurilor de conştiinţă cu lentila fapt ce provoacă anxietăţi, deoarece, continuă criticul „întoarce vorbele femeii pe toate părţile ca pe o catedră scolastică, zădărnicind prin raţionări şi scrupule intimitatea până ce femeia, agasată pleacă". N.Manolescu situează romanul *Adela* în cadrul romanelor de reflecţie, bazate pe conştiinţa de sine a personajului „care e şi narator şi care scrie uneori epistole generale care păstrează iluzia vieţii".

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Cu voiciune orientală, Ibrăileanu continuă, cum nu s-ar părea, spiritul lui Maiorescu.

G.I. n-a scris decât puţină critică propriu-zisă, şi aceea despre autorii preferaţi. Stilul ei vorbit, repezit, o face neatractivă. Impresia primă e a unei oarecari vulgarităţi în expresie, a lipsei de fineţe.

Şi dimpotrivă, fineţea este calitatea dominantă a criteriului. Lipsit de darul de a sugera prin cuvânt impresia şi de o suficientă cultură pentru a încadra faptul în serii istorice şi de a-i da vizibilitate. Ibrăileanu se sileşte să argumenteze emoţia estetică, să *ergoteze*. Pentru cine are gustul infinitului mic, talentul criticului este învederat. El emite valuri–valuri de consideraţii, de asociaţii şi de distincţii, lăsând în drum o mulţime de paranteze şi întorcându-se spre a pune numeroase note, aplicând la critică, cu anticipare, metoda de evocare a lui Proust. Abia după ce opera a fost făcută bucăţi pa masa de disecţie, criticat, plin de sânge pe mâini, izbuteşte a-i pune diagnosticul, niciodată în chip scurt, dar totdeauna în spiritul adevărului".

Eugen Lovinescu: „Criticul, a cărui investigaţie s-a menţinut până la urmă în domeniul socialului şi a cărui analiză n-a depăşit domeniul didacticului, ne-a dat totuşi în *Adela* un model de literatură psihologică străbătută de o poezie reală. Romanul nu are, fireşte, pecetea prezentului, ci se zbate între poem şi analiză, într-o compoziţie totuşi unitară şi armonioasă".

Alexandru Piru: „Lui Maiorescu, Ibrăileanu, îi consacră un articol obiectiv mai târziu, caracterizându-l «până astăzi cel mai bun scriitor de idei al românilor».

Cele mai bune pagini de interpretare critică le închină Ibrăileanu lui Eminescu.

Încă din 1919 era preocupat de inefabilul poeziei eminesciene pe care-l explică prin farmecul muzical al versului şi printr-un limbaj de esenţe. Despre Creangă a dat doar câteva judecăţi formulate aforistic, conţinând însă în germene tot ceea ce s-a spus mai precis despre autorul poveştei lui Harap-Alb.

Dintre studiile despre Caragiale, cel mai profund rămâne *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale*, în care analiza caracterelor e potenţată sociologic şi unde se discută, pornind de la Maiorescu, despre valenţele clasice ale dramaturgului".

Ion Negoiţescu: „Dacă, în orice caz, Ibrăileanu a sesizat cu o sensibilitate reală şi profundă proza lui M.Sadoveanu, în naturalismul ei, în latura ei lirică, apărând-o cu justeţe când a fost atacată pe criterii «morale», textul său critic cel mai actual rămâne eseul dedicat *Numelor proprii în opera comică a lui Caragiale*, lucrat fin sociolog, temeinic şi virtuoz totodată, eseu în care urmaşul lui Dobrogeanu -Gherea îşi egalează maestrul pe o temă similară.

Dar Ibrăileanu şi-a asigurat o supremă şi nicicând dezminţită actualitate ca prozator, prin romanul *Adela* (1936), o capodoperă a literaturii române, care contrazice şi în acelaşi timp omologhează, sub un anumit aspect, opera sa critică, atât de contestabilă în general. *Adela* contrazice mai întâi ideologia poporanismului Ibrăileanu, cu care nu are nimic comun.

Roman de analiză, vizând prin nuanţe şi subtilizări psihologice cazul unei iubiri nedeclarate, în care clar-obscurul situaţiei erotice se întrece cu transparenţa scriiturii urbane şi intelectuale, nimic mai străin de «românitatea» ca «oglindă a vieţii unui popor» decât *Adela*. Nici urmă de simpatie pentru ţărani, aici, nici vorbă de năzuinţă educativă, nici poezie populară, nici opoziţie critică faţă de cosmopolitism!".

Constantin Ciopraga: „Între oamenii de cea mai aleasă cultură, Ibrăileanu exercita o fascinaţie spirituală intrată în legendă, cărţile pe care le-a scris nu-l reprezintă decât în parte, căci Ibrăileanu omul, de o elevaţie spirituală *rarisimă*, pare să fi fost mai complet decât scriitorul; avea umilinţa îndoielii, sinceritatea entuziasmului şi răceala scepticismului. Inteligent ca puţini alţi purtători ai condeiului, nimeni nu s-a considerat mai puţin «magistru» ca acest neuitat maestru peripatetician; – nu s-a drapat niciodată în mentor".

Ioan Holban: „*Spiritul critic în cultura românească* reprezintă una dintre acele opere–efigie ale marilor personalităţi care, dintotdeauna, au trecut «pragul», consacrării lor prin abordări ample, complexe, definitorii pentru un întreg domeniu al culturii; acesta este şi cazul studiului lui **G.I.**, conceput din 1893 (urmând – se pare – modelul unei cercetări de «pionierat» a profesorului ieşean Petru Rişcanu, intitulată *Partea Moldovei în cultura românească*), publicat în reviste (primul text, *Câteva consideraţii asupra spiritului critic în cultura românească* a apărut în „Curentul nou" din 15.XI.1905), tipărit în volum în 1908 (data exactă, deşi pe copertă figurează 1909) şi reluat în timpul vieţii scriitorului în încă alte două ediţii. Creaţie a unui spirit «frondeur», studiul a provocat în epocă reacţii dintre cele mai contradictorii, date fiind ideile, judecăţile şi, nu în ultimul rând, stilul în care a fost redactat – incisiv, polemic, ironic; cu câteva excepţii (G.Pascu, G.H.Bogdan-Duică, A.D.Xenopol), majoritatea recenzenţilor textului lui Ibrăileanu l-au contestat violent (Ov.Densusianu, Const.Grame, N.Em.Teohari), cel mai tăios «atac» venind din partea lui N.Iorga..."

Mihai Drăgan: „Fermitatea lui Ibrăileanu în teoretizările şi opţiunile sale estetice nu poate fi automat socotită exclusivism. Dimpotrivă, ea formează o trăsătură pretenţioasă şi proeminentă a personalităţii sale care n-a conceput niciodată critica drept o formă neutrală sau de impresionism facil şi agreabil pentru toată lumea, ci ca pe o atitudine de permanenţă delimitare şi de afirmare clară a unei poziţii intelectuale, chiar dacă aceasta nu poate să aibă – cum este şi normal – o audienţă generală.

Critica sa, indiferent că se aplică scriitorilor mari ai trecutului sau contemporanilor, este supravegheată de luciditatea intelectualului preocupat mereu să atingă obiectivitatea omului de ştiinţă, dar care a înţeles în acelaşi timp că în faţa unei opere, mai ales în faţa uneia de autentică valoare, nu poţi afişa o atitudine distantă şi rece. Creaţia literară este un domeniu al sensibilului şi cine încearcă să şi-l asume trebuie să aibă un suflet de artist care să ştie să se implice şi să vibreze în intimitatea frumosului, să-l trăiască intens, ca pe propria sa creaţie".

(C.B.)

IERUNCA, VIRGIL

(n. 1920)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar, poet, publicist. S-a născut la 16 august 1920, în comuna Lădeşti (judeţul Vâlcea). Cursurile liceale le-a urmat la Râmnicu-Vâlcea şi la liceul „Spiru Haret" din Bucureşti. Obţine licenţa în litere şi filozofie la Universitatea din Bucureşti. În perioada studiilor universitare este redactor la ziarul „Timpul" şi unul din întemeietorii revistei „Albatros". Împreună cu Ion Caraion a editat revista „Agora" în mai multe limbi, suprimată în 1947. A colaborat la principalele publicaţii ale vremii, cum ar fi: „Revista Fundaţiilor Regale", „Vremea", „Fapta", „Viaţa românească", „Universul literar" etc.

În decembrie 1946 părăseşte ţara, primind o bursă de la guvernul francez. Se stabileşte definitiv în Franţa unde desfăşoară o bogată activitate culturală. Lucrează ca redactor cultural la Radiodifuziunea franceză *(Cronica ideilor)* şi redactor politic al emisiunii în limba română. Din 1975, este cercetător la Centrul Naţional de Cercetare Ştiinţifică, secţia filozofie şi colaborator al postului de radio Europa Liberă. Secretar de redacţie la ziarul „Uniunea Română". Redactează prima revistă românească de literatură, „Luceafărul" (1948), precum şi alte publicaţii: „Caiete de dor" (1951), „Limite" (1969), „Ethos" (1973). Elaborează articole despre cultura românească, publicate în diferite dicţionare şi enciclopedii din Franţa şi Germania.

OPERA: Volume publicate în limba română: *Româneşte* (Fundaţia Regală Universitară Carol I, Paris, 1964 şi Editura Humanitas, Bucureşti, 1991); *Piteşti* (Editura Limite, Madrid, 1981) şi sub titlul *Fenomenul Piteşti*, la Editura Humanitas, Bucureşti, 1990; *Subiect şi predicat*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993; *Dimpotrivă. Polemici* (Editura Humanitas, 1994); *Ediţii critice* (Al. Busuioceanu, G. M. Cantacuzino, etc.), versuri în antologii publicate în exil; *Semnul mirării*, (Editura Humanitas, 1995).

REPERE ASUPRA OPEREI: Scrierile lui **V.I.** ilustrează o deplină cunoaştere a peisajului literar românesc, în care se regăsesc numeroase nume ale scrisului, cu notele lor caracteristice: T.Maiorescu, Pompiliu Constantinescu, Panait Istrati, Miron Radu Paraschivescu, Ion Vinea, Gabriel Liiceanu etc.

Ilustrăm, cu un fragment din volumul *Semnul mirării*, cu un studiu de critică literară despre N.Steinhardt – volumul *Între viaţă şi cărţi* (apărut în 1977): „N. Steinhardt nu e numai un critic şi un eseist, ci şi un om de cultură cum nu mulţi se află la noi în clipa de faţă. Cartea lui e greu de rânduit în producţia curentă deoarece ea depăşeşte limitele – şi aşa destul de elastice ale eseului -, după cum refuză şi inserarea în cadrul criticii literare propriu-zise. Dincolo de eseu şi de critică, N.Steinhardt ne oferă mai degrabă imaginea unui îndrăgostit de înţelepciune, un fel de neanalist paradoxal, devorând cărţi nu pentru a le aşeza în cine ştie ce muzeu imaginar al literaturii, ci pentru a le dărui – printr-un gest paradisiac (în sensul «dar din dar se face rai») – vieţii. De aici şi titlul volumului – numai în aparenţă banal – *Între viaţă şi cărţi* (...). Cartea lui N.Steinhardt se adaugă strădaniilor acelor gânditori şi scriitori care au încercat să sondeze imponderabilele fenomenului românesc, de la Pârvan şi Iorga la Rădulescu-Motru, de la Mircea Vulcănescu şi Constantin Noica până la Camil Petrescu sau G.Călinescu. N.Steinhardt nu o face însă sistematic, ci prin paranteză şi aluzie, prin sfat, prin mirare sau

smerenie, în orice caz printr-o voinţă neîntreruptă de a miza pe anumite constante, constante ale spiritualităţii româneşti (...). Toată cartea lui N. Steinhardt este străbătută mai ales de necesara interdependenţă a fericirii semenului prin fericirea celorlalţi. Construind-o, N.Steinhardt întrevede chiar temeliile unui *Weltanschaung* românesc. Pagini tot atât de inspirate sunt de pildă, acelea în care autorul avansează o explicaţie cu totul originală a unor motive de pe frescele mânăstirilor din nordul Moldovei. «Privind cineva cu atenţie cortegiul musulmanilor care merg spre scaunul de judecată în tabloul Judecăţii de Apoi de la Voroneţ, precum şi toate icoanele exterioare ale bisericilor din nordul Moldovei, nu se poate să nu se întrebe care a fost tâlcul fenomenului acesta unic în lume. Explicaţii, specialiştii au dat destul de multe. Ne întrebăm dacă nu cumva e valabilă şi aceasta, foarte simplă (şi comună meleagurilor „mioritice", iubitoare de oameni şi de viaţă): locul picturilor acestora e afară, sub vremi şi sub intemperii, în plină lume şi vâltoare. (După cum Duhamel spune că al sfinţilor e în iad, lângă cei ce pătimesc). Expresie specifică a milosului, tolerantului şi universalistului suflet românesc, aceste picturi exterioare înseamnă şi întruchipează un strigăt de bucurie îndreptat spre lume, o integrare universalistă, o pildă a liturghiei cosmice închipuite de Maxim Mărturisitorul. Ele arată că slujba nu se face numai pentru cei dinlăuntru, numai pentru cucernici şi evlavioşi, ci pentru omenirea toată; drept este prin urmare ca sfinţii să stea şi ei afară, să fie şi ei bătuţi de ploaie şi de vânt, să-i cheme la închinăciune nu numai pe drepţi şi pe cuminţi, ci şi mulţimea păcătoşilor şi nepăsătorilor din afară»".

V.I. remarcă dimensiunea etică şi spirituală a cărţii, calităţile de neanalist, cugetător, critic literar dar şi de scriitor, argumentând cu portretul pe care Steinhardt îl face lui N.Iorga: „unul dintre cele mai izbitoare din întreaga noastră literatură". Pentru frumuseţea lui, N.Steinhardt citează un fragment: „cărturar român, sfătos şi iscusit? Desigur. Învăţat european, la el acasă în orice cultură? Da. Da. Stăpân al frazei vorbite şi scrise? Se-nţelege. Dar mai ales enigmă, fiinţă de basm, namilă, uriaş, arătare, peste puterile oamenilor. Greşeli? Părtiniri şi prigoniri? Nedreptăţi? Calculul integral trece peste spaţiile curbe, pestriţe şi accidentate, iar viaţa lui Nicolae Iorga nu e decât o tentativă de integrare a Totului", (ianuarie 1977).

APRECIERI CRITICE:

Ion Negoiţescu: „Cred că nu a existat carte valoroasă publicată în România zilelor noastre, care să nu se fi bucurat de atenţia şi aprecierea criticilor literari Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca. Ascultătorii lor – pentru că din nefericire cititori din ţară ei nu puteau să aibă – au putut astfel să-şi facă o imagine quasi-completă, cuprinzătoare şi adecvată, a nestinsei şi neabătutei creaţii spirituale româneşti, înfruntând veacul atât de tenebros şi de vitreg. N-a fost parcelă a întregului acestei creaţii literare, pe care Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, mânuitorii unui condei expert şi experimentat, să n-o fi străbătut cu răbdare şi cu grija deosebită faţă de frumos şi adevăr, contribuind nu numai la recunoaşterea valorilor, a împlinirilor, ci şi la denunţarea imposturii, a necinstei, a non-valorii. Mai largă cunoaştere şi cuprindere a fenomenului literar românesc, decât ei, nu cred să fi avut nici un alt critic din ţară; (...) prin cronicile şi analizele lor dedicate cărţilor publicate în România, Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca au întreţinut, fără să ostenească vreodată, încrederea în capacitatea de creaţie intelectuală a neamului nostru".

(M. P.)

IONESCU, EUGEN
(1909 – 1994)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Scriitor francez de origine română – poet, prozator, eseist, dramaturg, memorialist, s-a născut la 13 noiembrie 1909 la Slatina. Anii copilăriei i-a petrecut în Franţa, mama fiind de origine franceză. În 1925 revine în ţară, unde urmează cursurile Liceului „Sfântul Sava" din Bucureşti; îşi ia însă

bacalaureatul la Craiova (1928). Urmează cursurile Universităţii din Bucureşti, studiind cu Charles Drauhet (1879–1940) istoric literar român de origine franceză, şi cu Mihail Dragomirescu (1868–1942). Adept al autonomiei esteticului şi adversar al direcţiilor istoriste şi psihologiste în cercetarea literară. **E.I.** a fost profesor la liceele „Sfântul Sava" şi „Gh. Lazăr", la alte şcoli din provincie. În 1938 pleacă în Franţa, cu o bursă pentru doctorat în literatura franceză.

Debutează în 1927 la „Revista literară" a liceului „Sf. Sava". Debutul editorial îl reprezintă volumul de versuri *Elegii pentru fiinţe mici*, 1931, Bucureşti. Se stabileşte în Franţa în 1941. În 1950 are loc premiera primei piese *La Cantatrice chauve (Cântăreaţa cheală)*.

A colaborat la revistele vremii: „Bilete de papagal", „Viaţa literară", „România literară", „Axa", „Zodiac", „Gând românesc", „Viaţa românească".

Se afirmă ca mare dramaturg, fiind considerat creatorul în plan universal, al teatrului absurdului. În 1970 a fost ales membru al Academiei Franceze. A murit în aprilie 1994 la Paris.

OPERA: Lucrări în limba română: *Elegii pentru fiinţe mici*, 1931; *Nu*, 1934, volum premiat pentru critică literară; un foarte mare număr de articole în principalele reviste literare ale vremii; *Însinguratul* (roman, 1992); **Lucrări în limba franceză:** La Editura Gallimard, începând cu anul 1950, îi apar 6 **volume de teatru**, după care continuă să i se publice reeditări şi noi volume de teatru până în 1981. Dintre piesele cele mai cunoscute cităm: *La cantatrice chauve (Cântăreaţa cheală), La leçon (lecţia), Jacques ou la Soumission (Jacques sau Supunerea), Les chaises (Scaunele), Tueur sans gages (Ucigaş fără simbrie), Les Rhinoceros (Rinocerii), Le Roi se meurt (Regele moare), Le soif et la faim (Setea şi foamea), La Lacune (Lacuna), Jeux de massacre (Jocul de-a măcelul), Macbett (Macbett), Ce formidable bordel! (Ce nemaipomenită harababură!)*. **Proză, eseuri, memorialistică:** *Notes et contre-notes (Note şi contranote)*, 1962 (eseuri); *La Photo du Colonel (Fotografia Colonelului)*, 1962 (nuvele); *Entre la vie et le rêve, entretien avec Claude Bonnefoy (Între viaţă şi vis, convorbiri cu Claude Bonnefoy)*, 1966; *Journal en miettes (Jurnal în fărâme)*, 1967 (jurnal), *Présent passé, passé présent (Prezent trecut, trecut prezent)*, 1968, (jurnal); *Le Solitaire (Însinguratul* – roman), 1973; *Antidotes* (*Antidoturi* – eseuri), 1977; *Un homme en question* (*Sub semnul întrebării* – eseuri), 1979; *La quéte intermittente* (*Cântarea intermitentă* – jurnal), 1987; două volume de desene şi reflecţii asupra actului de a picta: *Découvertes (Descoperiri)*, 1969 şi *Le Noire et le Blanc (Negrul şi Albul)*, 1981. Până în prezent, Editura Humanitas a publicat din seria Eugen Ionescu: *Nu*, (1991), *Note şi contranote*, 1992; *Război cu toată lumea* (2 volume), 1992; *Jurnal în fărâme*, 1992.

REPERE ASUPRA OPEREI ÎN PROZĂ: „Mircea Vulcănescu – afirmă I.Negoiţescu, în *Istoria literaturii române* – l-a orânduit pe autorul controversat al lui *Nu* (1934) printre cei ce formau grupul spiritual din jurul lui Mircea Eliade, cu toate că, politic-ideologic, Eugen Ionescu nu avea să fie niciodată alături de ei".

Diametral opus faţă de *Elegii pentru fiinţe mici*, **E.I.** în *Nu* (1934), ca de altfel în multe alte scrieri eseistice şi chiar în romanul – singurul de altfel – intitulat sugestiv *Însinguratul*. El neagă – afirmă Florin Manolescu „într-un limbaj frondeur, cu o vervă îndrăcită şi cu o artă inimitabilă a punerii în scenă a ideilor, operelor unora dintre cei mai talentaţi scriitori români ai timpului". „Dominat de spiritul negaţiei absolute, **E.I.** continuă Florin Manolescu, îşi persiflează până şi propria apreciare scriind despre o aceeaşi carte (romanul *Maitreyi* de Mircea Eliade) două articole – unul ultra apologetic, altul distrugător". Literatura capătă la **E.I.** un iz pernicios, după cum singur mărturiseşte: „prea este o transcriere a torturilor şi mizeriilor mele,

de care sunt prea sătul, de care intenţionez să fug şi să nu mă reîntâlnesc cu ele. N-am nici o poftă să mă lovesc nas în nas, de mine însumi la toate cotiturile, în clipa exactă când credeam că am izbutit să mă pierd". Ne aflăm, afirmă I. Negoiţescu, „în nihilismul omului ridicol, dinainte de visul «vârstei de aur», «am să trăiesc suspendat – spune **E.I.** – între dorinţa de a-mi satisface vanităţile şi siguranţa clară că ridicolul acestei satisfacţii îmi va fi prea evident, ca să mă bucur să mă deznădăjduiască» – soluţie românească – precizează Negoiţescu – a stării de mijloc, soluţie inteligentă, lucidă, însă lipsită de rodnicie sau măcar de măreţie, în bine ca şi în rău".

Este cam acelaşi lucru şi în cazul romanului *Însinguratul (Le Solitaire)*, publicat în 1973, căci, mărturiseşte **E.I.**: „În realitate, existenţa lumii nu mi se pare absurdă ci de necrezut, căci în interiorul existenţei şi al lumii se poate vedea clar, se pot descoperi legi şi stabili reguli «rezonabile». Ceea ce e de neînţeles nu apare decât atunci când stai pe margine şi o priveşti în ansamblul ei". Romanul apărut la Editura Albatros, 1990, pune în valoare spiritul confesiv al scriitorului, meditativ, incitant, ironic, într-o aventură a vieţii, a existenţei umane. Scriitorul formulează uneori percepte de viaţă, axiome chiar în legătură cu atitudinea tinerilor faţă de viaţă. Pentru că afirmă eroul grav: „Eşti nevoit aşadar să ţii seama de oameni. Ei există pentru că mă manevrează când se amestecă în treburile mele. Asta e suficient ca să mă facă să recad printre ei. Ei te scot în afară din realitatea ta, te închid într-a lor. Mai curând în felul lor de-a vedea. Adopţi optica lor. Observi că trebuie să ţii seama de ceilalţi". Evident, mărturiseşte eroul – care este şi narator – „e imposibil să nu ţii seama de ei, dar vreau să-mi găsesc sprijin mai ales dincolo", întrucât după opinia prozatorului: „Acest dincolo este cel adevărat". După rostirea aceasta gravă, eroul trece cu o reală indiferenţă, firesc, la fapte banale: „La colţul străzii am luat-o la stânga şi am mers destul de mult timp..." pentru ca pe aceeaşi pagină să-şi reia gândurile, într-un monolog interogativ: „Ce greu este să pătrunzi în sufletul altora!. Totuşi, de data asta, aş fi vrut să fiu mai aproape de ei, alături de ei? Cât de interesant ar fi! Aş trăi. Erau despărţiţi de mine ca şi când între mine şi ei ar fi existat un geam gros ce nu putea fi spart".

Ca şi volumul *Note şi comentarii*, romanul *Însinguratul* se constituie ca o tulburătoare dorinţă de viaţă, în care jocul este dur şi nu se poate ghici cine iese învingător.

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Printre tinerii cronicari sunt de citat Octav Şuluţiu, recenzent onest, **E.I.**, poet şi critic inteligent şi teribil, Lucian Boz, detractor al criticii de analiză şi instaurator al uneia de înţelegere într-un stil delirant, Al. Dima, eseist, cu bune studii în probleme de folclor şi eseistică. Conştiincios şi cultivat istoric literar este Ovidiu Papadima".

Alexandru Piru: „Celebrul dramaturg francez **E.I.** a început cu poezii, *Elegii pentru fiinţe mici* (1931), opunând apoi în eseuri un teribil *Nu* (1934) lui Arghezi, Ion Barbu şi Camil Petrescu, un da şi nu lui Mircea Eliade (la *Maitreyi*)".

Ion Negoiţescu: „Problema dubiului din *Nu* poate fi adâncită apoi, dacă o aplicăm la tematica generală a lucrării în sensul că orgoliul exacerbat al personajului – critic literar eului său, îi corespunde celălalt, rivalul, încarnat în totalitatea simbolică a scriitorilor detestaţi. Nu întâmplător a ales criticul, spre a-i descalifica, scriitori de primă mărime ca Arghezi, Barbu şi Camil Petrescu: el îi ridiculizează fiindcă îi ştie superiori, adică la nivelulul propriului său orgoliu. Numai ei pot fi socotiţi răspunzători pentru eşecul său literar. Ei sunt dubiul stârnit de delirul său de grandoare, care îl mână la contestarea însăşi a literaturii, ca să scape odată de obsesia ei şi a lor. Însă farmecul întregii dispute vine din împrejurarea că, mânuind-o criticul dispune de talentul şi uneltele profesionale adecvate, care o fac, în chiar grotescul ei, rezonabilă: un fel de absurd convertit, când se ocupă de pildă, cu specificul naţional, el o face cu sensibilitate şi în numele eternului complex cultural al românilor, ideile lui dovedindu-se pline de bun simţ. «La început – zice el – cultura dezminte, contrazice naţionalitatea. cultura este la început o înstrăinare»; «Ar trebui să înţelegem că a ne culturaliza înseamnează, neapărat, a comite un soi de crimă de înaltă trădare». După cum mărturisea că, în vreme ce desfiinţa pe Arghezi, poeziile acestuia îl cucereau treptat iarăşi, nu face decât să confirme o realitate implicită în teza contradictorie".

Nicolae Steinhardt: „**E.I.** e un mare scriitor de limbă franceză (nu-i mai puţin un mare stilist – în alt fel – decât Cioran ori Proust), dar e un român. Orizontul lui specific (am spus-o) e al dreptei socotite româneşti, al înţelepciunii şi clarviziunii unui popor pe care nu-l duci cu muia, care le vede".

Ion Pop: „Împreună cu marile sale scrieri memorialistice de la *Journal en miettes (Jurnal în fărâme)*, 1967, *Présent passé, passé présent (Prezent trecut, trecut prezent)*, 1968, până la mărturisirile din *La Quéte intermittente (Căutarea intermitentă)*, 1988, *Note şi contranote* adaugă operei dramaturgului şi prozatorului Ionescu o dimensiune confesivă, un document uman dintre cele mai vii: ea întredeschide uşa unui laborator de creaţie, dar lasă să vorbească, în avanscenă, o conştiinţă şi o sensibilitate de intelectual aflat într-o permanentă, lucidă şi neconcesivă confruntare cu himerele şi capcanele modernităţii noastre. Şi ştim deja că vremea a dat dreaptate scepticismului său, reticenţelor sale faţă de teoriile, doctrinele şi dogmele cu pretenţii de adevăr absolut şi constrângător; în profitul afirmării unor adevăruri mai relative – însă cu cât mai vii şi tulburătoare! – ale omului care, trăind sub vremuri, le opune forţa întrebărilor neliniştilor şi speranţelor lui mereu reînnoite".

(C.B.)

IONESCU, NAE
(1890 – 1940)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filozof, profesor unversitar, s-a născut la 16 iunie 1890, în oraşul Brăila şi a încetat din viaţă în 15 martie 1940, la Bucureşti asasinat de un agent al lui Moruzov. Între 1909–1912, urmează Facultatea de Litere şi Filozofie la Universitatea din Bucureşti – unde a studiat matematica, biologia şi filozofia. Licenţa şi-a luat-o cu disertaţia *Problema metodei Eticii lui Spinoza*. În 1910, a debutat la „Noua revistă română" a lui C.Rădulescu-Motru. În 1916, a fost internat pentru scurt timp într-o tabără de prizonieri civili în Germania. În anul 1919 îşi ia doctoratul în filozofie.

Între 1919–1922 a fost director la Liceul militar de la Mânăstirea Dealul, unde predă filozofia şi limba germană. Îl găsim apoi profesor de logică, metafizică, teoria cunoştinţei, filozofia religiei şi psihologiei la Universitatea şi Institutul Naţional de Educaţie Fizică din Bucureşti.

A debutat în 1919 la „Ideea europeană" a lui C.Rădulescu-Motru, apoi, în mai 1926, la ziarul „Cuvântul", pentru ca la 1 iunie 1926 să devină director al ziarului respectiv.

Între 1931–1932 a fost deputat independent în parlament. În 1934 a fost arestat şi implicat în procesul lui I.G.Duca. În anul 1936, a scris editorialele ziarului „Vestitorul", iar în perioada 1937–1938, a publicat articole de fond în „Predania" şi „Buna vestire".

Arestat şi internat în lagărul de la Miercurea Ciuc (1938), a fost înlăturat din Universitate. Eliberat (1939) şi din nou arestat; în 1940 eliberat din nou, când va înceta din viaţă.

OPERA: *Roza vânturilor*, 1937 (republicată în 1973, München, şi 1990, Bucureşti); *Îndreptar ortodox* (1957, Wiesbaden); *Istoria logicei*, al doilea curs (1929–1930, Bucureşti, republicată în 1988, Paris); *Metafizica I*, 1942 (republicată în 1991, Bucureşti); *Logica. Logica generală*, ultimul curs, 1943 (republicată 1993, Bucureşti); *Metafizica II*, 1944 (republicată 1991, Bucureşti); *Fenomenul legionar*, 1963, Roma (republicat în 1993, Bucureşti); *Neliniştea metafizică* (1993, Roma); *Scrisul şi omul*, ediţie de Gheorghiţă Geană, 1994.

REPERE ASUPRA OPEREI: În *Istoria literaturii române* G.Călinescu îl include pe **N.I.**, în capitolul *Noua generaţie – filozofii*, împreună cu N.Iorga, V.Pârvan, Lucian Blaga, Mircea Eliade, D.D.Roşca. **N.I.** practică eseistica filozofică şi este influenţat de filozofia existenţială a trăirii, experienţei, nemăsurându-se rezolvarea problemelor cu „trăirea lor".

Trăirismul, curent filozofic românesc, manifestat între cele două războaie mondiale, proclama primatul vieţii asupra raţiunii, opunând cunoaşterii logice trăirea. De aici, apreciază G.Călinescu sentimentul disperării, al obsesiei morţii, la Emil Cioran, al exaltării, al credinţei la **N.I.**, al aventurii la Mircea Eliade sau la **N.I.** *Învăţătorul*, cum îl numeşte G.Călinescu, „nu are personal şi principial nici o filozofie, afară de aceea cuprinsă în hotărârea de a primi directiva de la viaţă". Filozoful se amestecă în mulţime, anonim, şi trăieşte toate contradicţiile, „nedeosebindu-se de semenii săi decât prin facultatea «de a formula cât mai circulabil şi deci cât mai rodnic, sensul vremii şi al întâmplărilor pe care le trăieşte»". După **N.I.**, „«cât mai multe ratări (adică schimbări la faţă)», înseamnă mai multe trăiri, şi, odată cu acestea, şi posibilităţi de salvare". După **N.I.**, „Omul e singurul animal care-şi poate rata viaţa...". Schimbarea de atitudine o consideră fără sens, de aceea filozoful se întreabă: „Eu nu ştiu dacă în activitatea mea gazetărească se găsesc schimbări de atitudine. Nu ştiu, pentru că nu m-am gândit la asta. Şi nici n-am să mă gândesc". Simbolică este denumirea volumului *Roza vânturilor*, adică „în bătaia tuturor curentelor". Preferând foiletonul, **N.I.** se dovedeşte a fi un mare talent în practica jurnalisticii. Contradictoriu este **N.I.**, după cum afirmă I.Negoiţescu, şi prin faptul că pe de o parte proclamă rasa, care în sfera politică este un concept activ, iar pe de altă parte valorifică suferinţa creştină, ca o formă pasivă de spiritualitate. Nu mai puţin contradictorie fiind aspiraţia sa la o «revoluţie mistică». Logica lui **N.I.** nu suferă însă când el se întreabă şi răspunde: „Sunt de dreapta, sau de stânga? Habar n-am".

Dacă între **N.I.** şi N.Iorga dezacordul a fost politic, după afirmaţia lui M.Vulcănescu, atunci dezacordul între Mircea Eliade şi **N.I.** a fost ştiinţific. Un număr mare de articole publicate în „Cuvântul" mai ales s-au adresat lui N.Iorga, oamenilor politici ai timpului. Fragmentul dat spre exemplificare explică viziunea largă a lui **N.I.**, dar şi promptitudinea faţă de anumite evenimente politice, sociale, culturale, istorice, articolele lui **N.I.** punând în valoare personalitatea autorului. Dar, aşa cum bine afirmă Eugen Simion, la 1 martie 1990, într-un interviu publicat în „Flacăra": „O lume nouă nu se poate construi cu o ură veche". Mircea Eliade marcând personalitatea lui **N.I.** afirmă că: „în istoria culturii româneşti moderne, o singură mare personalitatea a avut o influenţă asupra contemporanilor mai tineri. A fost Mihai Eminescu". Considerându-l pe Eminescu ca singurul compatriot care la vremea lui a gândit organic, **N.I.** remarcă I.Negoiţescu, în *Istoria literaturii române*: „încearcă totodată să-l continue pe acest făgaş, adică nu stilistic, prin ardoarea verbului, măcar prin felul exemplificării, spre a descoperi însă substantivul comun «românie», ca entitate biologică şi murală laolaltă: «A fi român înseamnează o stare naturală, o formulă de echilibru a existenţei din care decurg, prin însuşi desfăşurarea vieţii anumite forme. Un bob de grâu, dacă îl îngropi în pământ, încolţeşte şi dă fir. Un anumit fir, cu o anumită dezvoltare, necesară, mai dinainte determinată de însăşi structura bobului de grâu. Aşa se petrece şi cu «România noastră». A fi român înseamnă a avea o anumită plămadă, din care decurg cu necesitate absolută anumite atitudini şi gesturi»". Este relevantă în atitudinea lui **N.I.** o anumită fatalitate structurată pe ortodoxie şi antiliberalism, cultul pentru clasa ţărănească, pe care-l moşteneşte de la sămănătorişti, cărora le atribuie rolul de înaintaşi. Preferând foiletonul, lecţiile de la catedră, conferinţele, **N.I.** a exercitat o fascinantă influenţă asupra contemporanilor săi, jocul argumentării fiind de o rigoare şi de o remarcabilă precizie, de o vrajă ce capta auditoriul şi lectorul.

Între 1922–1940 influenţa sa a fost enormă în ceea ce priveşte redeşteptarea interesului pentru metafizică şi filozofia religiei în România. Potrivit concepţiei lui **N.I.**, filozoful trebuie să se aplece nu numai asupra expresiei teoretice a vieţii istorice – de la religie la logică şi ştiinţă – ci şi asupra creaţiilor cu sens: meşteşugurile, artele, biografiile, evenimentele politice şi toate celelalte. „Abordând istoria logicii, precum şi cea a metafizicei ori a religiei, el cerceta tipologia spiritului uman. Pentru el, o astfel de tipologie e întotdeuna o creaţie a istoriei şi, în cele din urmă, a morţii. De aici pare să decurgă o istoricizare radicală a ecuaţiilor spiritului. Însă, pentru N.I., Dumnezeu este totuşi prezent în istorie prin întrupare" (**N.I.**, *Curs de metafizică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, ediţie îngrijită de Marin Diaconu).

În *Nota* la această ediţie, Marin Diaconu propune un mod de abordare a filozofului şi profesorului **N.I.** (sancţionat adeseori pentru activitatea şi ideile omului politic), care facilitează detaşarea scriitorului de unele limite. Aşadar, până la întreprinderea unor serioase şi ample studii de analitică a operei sale teoretice .şi a activităţii sale politice, „vă propunem să avem de-a face cu doi:... **N.I.**: filozoful, gânditorul, pe de o parte, şi gazetarul, omul politic, pe de alta!. Gândurile celor doi se întretaie uneori, dar în mod constant sunt dinstincte, ca şi grupurile de prieteni care-i treceau pragul casei de la Şarea. Filozoful prefera grupul de prieteni din care făceau parte Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Mircea Eliade, Emil Cioran, ş.a." Şi Marin Diaconu subliniază faptul că „scrierile profesorului filozof şi logician pot contribui şi ele la necesara potenţare a vieţii noastre eventuale". E cazul şi a celor două cursuri: *Teoria cunoştinţei metafizice* şi *Cunoaşterea imediată*, publicate într-o ediţie ce cuprinde un cuvânt al editorilor din 1942, din 1944 şi *Note* la ediţia din 1991.

Indicele de nume întocmit înlesneşte cititorului orientarea în text.

În lucrarea de faţă dăm şi noi unele fragmente, spre a invita cititorii noştri, elevi şi profesori, la o lectură integrală a cărţii lui **N.I.**

O altă lucrare deosebit de interesantă a lui **N.I.** este *Scrisul şi omul*, ediţie de Gheorghiţă Geană, note asupra ediţiei şi bibliografie selectivă de Marin Diaconu, cu o *addenda* – referitoare la scris şi personalitate – *Glose grafologice* în marginea unei scrisori a lui **N.I.**, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994.

Iată şi aprecierea pe care **N.I.** o face în ceea ce priveşte logica exprimării publicată în foiletonul său din 1926, intitulat semnificativ *Virgula*: „Lipseşte gândirii noastre curente cea mai elementară disciplină. Prin meseria mea, sunt în contact permanent cu minţile tinerimii noastre. E dezolant, cum vorbesc – fără şir fără sens; cum răspund: întodeauna alături de întrebare; cum nu ştiu să prindă miezul unei afirmaţii; cum nu sunt în stare să înţeleagă înlănţuirea a două idei; cum nu pot să deosebească contrariul de contradictoriul; cum nu pot face o analogie pentru că nu ştiu aprecia termenii de acelaşi grad şi anume generalitatea".

Valorificarea spiritului personalităţii deosebite a lui **N.I.** pentru generaţii ce vin este o necesitate, întrucât chiar dacă „În esenţă, în cristalul personalităţii lui N.I. vor fi intrat elemente diverse, multe din ele aflate în raport de contrarietate pe care însă tainica alchimie a vieţii le va fi făcut conciliabile. De neconciliat par numai controversele referitoare la locul lui N.I. în cultura română. Dar, în această privinţă, verdictul (super favorabil) a fost rostit de generaţia de tineri intelectuali pe care N.I. a tutelat-o, una din generaţiile extraordinare ale istoriei noastre culturale. Şi cine ar fi în stare să realizeze cu adevărat un verdict pecetluit, între alţii, de Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran?!..." (Gheorghiţă Geană).

APRECIERI CRITICE:

Mircea Eliade: „Când se va scrie istoria problemelor filozofice româneşti, se va vedea că vreme de 15 ani noi am fost contemporani Europei numai prin cursurile profesorului **N.I.**

În viaţa universitară, profesorul **N.I.** se situează de la început ca un urmaş direct a lui N.Iorga, şi se recunoaşte ca unul din elevii lui cei mai «puri», crescuţi adică în realismul istoric, fenomen românesc dinamizat de Nicolae Iorga [...]

Nu este deloc întâmplător că cei trei profesori care au condus generaţiile de studenţi de la 1900 încoace – Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Nae Ionescu – au mărturisit toţi trei o conştiinţă tragică a

existenţei, şi au găsit totuşi un sens eroic acestei existenţe, care trebuie acceptată şi rodită. Nu este întâmplător că tocmai în jurul acestor trei dascăli s-au adunat tinerii. Fiecare din ei are un aspect al conştiinţei tragice. Nicolae Iorga, el muncitorul – a vorbit despre blestemul muncii, despre durerea nesfârşită a omului silit să lucreze neîncetat, ca să ţină lumea vie şi rodnică. Vasile Pârvan, el solitarul – a vorbit despre blestemul singurătăţii. **N.I.** n-a tăinuit ascultătorilor nici unul dintre paradoxele, blestemele şi dramele condiţiei umane. Şi cu toate acestea, în lecţiile şi conferinţele acestor trei mari învăţători ai neamului nostru – au aflat generaţii întregi de studenţi adevărata lor hrană spirituală şi fundamentarea teoretică a unei vieţi autentice şi creatoare. Este una din caracteristicile culturii româneşti moderne această conştiinţă tragică a existenţei (Eminescu, Hasdeu, Iorga, Pârvan – **N.I.**), conştiinţă care nu se neagă pe sine, totuşi, în desperare sau scepticism. Toţi aceşti creatori de valori româneşti au acceptat condiţia umană, au muncit şi au intervenit în istoria neamului românesc, aducând prin scrisul şi vorba lor extraordinară capacitatea de nădejde. Nimeni n-a văzut mai glorioasă soarta neamului românesc decât aceşti «tragici»".

Mircea Vulcănescu: „Îi plăcea să ispitească ce zace-n fiecare şi niciodată n-avea remuşcări când izbutea să răstoarne într-un om ultimele resorturi.

– Nu e nici un păcat, îmi spunea adeseori. Ce pagubă atunci că a fost dat la o parte?

Pedagogia aceasta e foarte primejdioasă pentru mediocritate. Căci poate duce la o descurajare a ei iremediabilă! Dar această «curăţire de teren de tot ce nu e apt să reziste» este mijlocul prin care **N.I.** a selecţionat dintre elevii lui o pereche de oameni care merg bine, rău – dar toţi pe picioarele lor proprii!

Nu era numai o ispită. **N.I.** era conştient de ea. Totdeauna ne spunea că pericolele de libertate sunt cele mai sărace-n personalităţi şi că personalităţi puternice nu se făuresc decât sub stăpânirea unei severe discipline".

George Călinescu: „**N.I.** a avut o înrâurire orală acută şi unii l-au declarat «învăţător» ca şi Isus, «Socrate» al României. Adevărul este că **N.I.** urmărea să fie înţelept ca Socrate, a cărui tehnică o şi aplica. Cele mai evidente influenţe se găsesc în jurnalistica lui filozofică: Origen, Kirkegaard, Keyserling, Heidegger, Spengler, Dilthey, Massis, Berdiaieff etc. Filozofia lui e o Lebens-philosophie şi noţiunile sacre sunt «trăire», «experienţă». **N.I.** nu urmăreşte rezolvarea problemelor ci «trăirea» lor. Orice atitudine, oricât de neprevăzută, ieşită din această acţiune de provocare a «neliniştii» e legitimă".

Ion Negoiţescu: „Printre articolele lui politice din ziarul „Cuvântul", pe care îl dirija – parţial adunate, din grija lui Mircea Eliade, ca discipol entuziast şi credincios, în *Roza vânturilor* (1937) – **N.I.** ne apare drept cel mai radiant ziarist român de la Eminescu încoace, a cărui linie în oarecare măsură o urmează, dar – modern – radicalizând-o. Radianţa acestor texte jurnalistice vine din ascuţimea unei minţi substanţial nutrită, filozofic însă şi din stilul lor sigur şi casant, chiar dacă – spre deosebire de Eminescu – sobru, despuiat, rece ca tăişul cuţitului".

Constantin Noica: „Desigur că domnul **N.I.** nu cunoaşte nelimitata încredere pe care i-o acordă tineretul zilelor noastre, de vreme ce a nesocotit-o atât de flagrant în ultima dumisale conferinţă, discutând «Generaţia nouă». Căci, nu numai că d-sa e privit ca unul dintre patronii fireşti ai acestei generaţii, dar trece şi drept marele chelar al destinelor ei, putând cu abundenţa intelectualităţii ce posedă să o înţeleagă şi caracterizeze în justa ei fire. Tineretul s-a înghesuit la porţile dărniciei d-sale, nădăjduind să afle cuvântul voit şi definitiv asupra propriului ei rost, contestat de unii dar puternic afirmat de primii săi paşi întru viaţa publică".

Pamfil Şeicaru: „**N.I.**, una din cele mai înzestrate minţi, îşi încheie existenţa. Pentru tot ce înseamnă socoteală măruntă, intransigenţa lui are panaşeul romantic al unei tinereţi ce nu se dă învinsă în faţa asaltului anilor".

Octav Onicescu: „În istoria vieţii spirituale a neamului nostru, **N.I.** va figura ca una din realizările lui cele mai împlinite [...].

Istoria nu era pentru **N.I.** o şansă de aventuri individuale, la care ar fi fost să adauge pe a sa, ci realizarea unor destine naţionale înscrise în formele structurale ale vieţii, completate cu năzuinţele spirituale şi religioase prin care viaţa îşi încheie drumul spre Dumnezeu.

Servind acestor destine el n-a cunoscut orgoliul ce pune de-a curmezişul căilor istoriei propriile căi, ci numai şi le-a însuşit cu simplitate şi cu hotărâre, însufleţit de lumina mistică a înţelegerii concrete care putea da siguraţa mântuirii.

Arma luptelor sale era scrisul, dialectica aceea temută a articolelor sale, care dezarma, căreia nu i-a rezistat nimeni. Adevărul credinţelor sale, siguranţa lor, erau câştigate pe calea fără de greş a contemplării şi înţelegerii structurale directe, mistice, a realităţilor în curs de îndeplinire".

Valeriu Râpeanu: „Aici se încheie fără ca să se sfârşească cea dintâi încercare de a înfăţişa şi de a descifra o ecuaţie la prima vedere insolită. Dar care semnifică frământările, căutările, înfruntările şi – nu odată – chiar seismele vieţii publice şi culturale româneşti din perioada interbelică.

Termenii acestei ecuaţii reprezintă succesiunea a trei generaţii: cea afirmată în ultimul deceniu al veacului trecut – Nicolae Iorga – cea de la începutul secolului nostru – **N.I.** – cea intrată în vâltoarea istoriei după primul război mondial – Mircea Eliade. De aici, ideea de continuitate afirmată nu numai o dată de ultimii doi, de aici nu numai reliefarea situaţiei de discipoli care, au învăţat adevăruri esenţiale de la magistratul poligraf, dar şi acea răzvrătire când mocnită, când manifestă, când respectuoasă, când ireventioasă, când înverşunată în consideraţii teoretice, când expusă în termeni ce aparţin pamfletului. De aici acele structuri de continuitate ale gândirii celor trei cu privire la temelia societăţii româneşti, la destinul ei şi – mai ales – la misiunea culturii noastre ca factor dinamic de propulsare a unor energii specifice psihologiei naţionale".

Nicolae Steinhardt: „Nimeni, ca el, nu trăia cu atâta intensitate şi foc problemele, dilemele, implicaţiile, capcanele, chemările culturii.

Cultura pentru **N.I.** era o treabă pe viaţă şi pe moarte, urgentă, capitală, decisivă şi practică, de toate zilele, cu dreptul de a interveni pretutindeni [...].

Nici umbră de academism şi de profesorat scorţos «ori bonom» la **N.I.**

Nici umbră de rigoare pedagogică, de politeţe doctrinală, de inpertubalitate magistică. Ci numai flacără şi patimă, îngrijorare, tehnică detectoare. Era crud şi usturător cu sine, cu auditorii, cu doctrinele".

Preot profesor Gheorghe Calciu Dumitreasa: „Când am intrat în închisoare, figura lui s-a conturat printre noi, cei tineri, cu mai multă precizie, dar legenda a crescut, căci toată generaţia de intelectuali pe care am întâlnit-o, şi era cu adevărat o genraţie de aur, se socoteau elevii lui, chiar dacă unii erau ingineri, alţii contabili, alţii militari, etc. Toţi vorbeau de el cu pietate. O generaţie superbă de intelectuali puşi după gratii şi sortite fără greş exterminării, pentru a face să dispară elemente de natură «burgheză» din memoria comună a unei naţiuni. Toţi îşi trăgeau seva intelectuală şi preocupările filozofice, ca şi ancorarea în idealul creştin şi românesc de la **N.I.**".

Preot profesor Constantin Galeriu: „Să-i fie primit sufletul în lumină şi bucurie eternă, pentru tot ce-a făcut pentru neamul românesc!

Este cel mai ortodox filozof al nostru!

Opera lui, pe care i-am citit-o în întregime, am descoperit-o pătrunsă de adevărul sfânt al credinţei moşilor şi strămoşilor noştri, al credinţei ortodoxe româneşti.

De aceea poate fi numit filozoful neamului românesc, aşa cum Eminescu este poetul neamului românesc".

(Ċ.B.)

IORGA, NICOLAE
(1871 – 1940)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric, scriitor, publicist, om politic, profesor universitar, academician, s-a născut la Botoşani pe 6 iunie 1871, şi a murit asasinat de către legionari, la 27 noiembrie 1940, corpul său fiind descoperit „aruncat pe câmpul dintre Ploieşti şi comuna Strejnic". Asasinatul mişelesc a fost comentat în presa vremii, la radio, 47 de universităţi din lume l-au comemorat pe marele savant.

Astfel, în discursul rostit la Radio New-York se spunea: „Noi cei care l-am cunoscut, noi cei care l-am iubit am avut prilejul de-al vedea trăind sub ochii noştri, în radioasa ei plenitudine, una din acele personalităţi legendare care sunt înfipte, pentru veşnicie, în solul unei ţări şi în istoria inteligenţei umane. El adaugă cunoaşterii instinctul divinaţiei şi avea flacăra poetică, ce rămâne semnul distinctiv al geniului. Nimeni nu a respirat vreodată mai puternic şi mai nobil viaţa. De la înălţimea celor 70 de ani ai săi, el domina pe cei tineri, ca o stâncă scăldată în lumină...".

La noi în ţară orice formă de protest a fost interzisă, cu excepţia unui anunţ mortuar în ziarul „Universul".

Rămas orfan de la vârsta de cinci ani. Copil precoce, îi citea la şase ani pe scriitorii francezi în original. Considerat un fenomen **N.I.** urmează Şcoala Normală Superioară din Iaşi, unde, într-un an, îşi trece toate examenele luându-şi licenţa în litere. La 19 ani este trimis la Paris, specializându-se în istorie la Institutul de Înalte Studii. După studiile pe care le face la Berlin şi Leipzig obţine titlul de **doctor**. În 1890, Ştefan Vârgolici, profesorul său, îl va recomanda lui Iacob Negruzzi pentru a publica în „Convorbiri literare", unde va şi publica un articol despre Veronica Micle. A participat la înmormântarea lui Ion Creangă. Apără drama *Năpasta* de calomniile lui Caion. Prin concurs, ocupă Catedra de limbă latină la liceul din Ploieşti, preşedinte de comisie fiind Al.Odobescu. A cunoscut marile personalităţi ale epocii: I.L.Caragiale, B.P.Hasdeu, Al.Vlahuţă, Gr.Tocilescu. A colaborat la *Enciclopedia franceză*. În anul 1899 comunică Academiei Române descoperirea sa în legătură cu paternitatea cronicii *Istoria Ţării Româneşti dintru început*, aparţinând stolnicului Constantin Cantacuzino. În mai 1911, ţine discursul de recepţie la Academie. Din 1908 inaugurează o tipografie proprie la Vălenii de Munte. La vârsta de 23 de ani este numit profesor la Universitatea din Bucureşti. Conduce revista „Sămănătorul" (1903–1906).

Opera lui **N.I.** cuprinde peste 1.000 de cărţi şi 20.000 de articole, recenzii şi note. A scris în limbile: română, franceză, italiană, germană, engleză, suedeză, portugheză, poloneză, daneză. Cercetează arhivele din: Italia, Olanda, Anglia etc. Conferenţiază în mai multe ţări ale lumii; în anul 1921 înfiinţează „Şcoala română" de la Paris. În 1924, din iniţiativa lui **N.I.**, s-a ţinut primul congres de Bizantologie la Bucureşti, unde au luat parte toţi marii bizantologi din lume. Pentru **N.I.**, „Istoria este expunerea sistematică, fără scopuri străine de dânsa, a faptelor de orice natură, dobândite metodic, prin care s-a manifestat, indiferent de loc şi de timp, activitatea omenirii". În anul 1916 încheie colecţia de *Studii şi documente* care numără 31 de volume, însumând 30.000 documente. A participat la Marea Adunare de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918. Ţine conferinţe în multe localităţi din ţară: Tg. Mureş, Târgovişte, Câmpulung-Muscel, Galaţi, Sibiu, Sălişte, Braşov, Constanţa, Botoşani etc. Ajută la organizarea Univeristăţii din Cluj, motiv pentru care V.Bogrea şi V.Pârvan îl numesc „geniul nostru tutelar". La Congresul „Ligii culturale" din 1919 a fost ales preşedinte. În 1929 este numit rectorul Universităţii din Bucureşti. În anul 1930 vizitează peste 20 de oraşe din America; participă la Congresul de istorie de la Londra. I s-a conferit titlul de **doctor honoris causa** al Universităţii din Oxford. A fost membru şi **doctor honoris causa** al mai multor academii din lume.

OPERA: Bibliografia lui **N.I.** este unică în lume prin vastitatea ei. Reţinem, selectiv: **Lucrări de istorie şi literatură:** *Istoria românilor*, 10 vol., 1936–1939; *Istoria lui Mihai Viteazul*, 2 vol., 1935; *Istoria Imperiului Otoman* (în germană), 5 vol., Gotha, 1908–1913; *Istoria Imperiului Bizantin*, Londra, 1907; *Istoria literaturii române în secolul XVIII-lea (1688–1821)*, 2 vol., 1901; *Istoria literaturii române în veacul al XIX-lea, de la 1921 înainte*, 3 vol., 1907–1909; *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, 1904; *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea şi legăturile lor*, 3 vol., 1920–1928; **Memorii:** 7 vol. (însemnări zilnice între 1917–1938); *O viaţă de om – Aşa cum a fost*, 3 vol., 1934; *Oameni care au fost*, 4 vol., 1934–1939; *Cugetări*, 1911; **Piese de teatru:** *Mihai Viteazul, Învierea lui Ştefan cel Mare; Tudor Vladimirescu; Constantin Brâncoveanu; Doamna lui Ieremia; Zidirea Mânăstirii din Argeş; Catapeteasma ruptă-n două; Isus; Sfântul Francisc; O ultimă rază; Fratele păgân; Învierea; Gheorghe Lazăr.*

REPERE ASUPRA OPEREI: Tudor Vianu, în *Arta prozatorilor români*, îl încadrează pe **N.I.** între scriitorii savanţi împreună cu B.P.Hasdeu, Al.Odobescu: „Puternicul temperament de scriitor al lui **N.I.** a primit în sine şi fructificat mai toate directivele stilistice ale veacului al XIX-lea". Tot el subliniază talentul lui **N.I.** în ceea ce priveşte arta portretului şi arta de moralist, „făuritor de sentinţe şi maxime, în care lapidaritatea maioresciană obţine una din cele mai importante continuări ale sale şi aceasta tocmai în acel artist al cuvântului care, în alte aspecte ale operei lui, ne cucereşte prin abundenţă şi densitate", remarcând „gustul de libetate spirituală" al savantului în *Cugetări* (Vălenii de Munte, 1911) unde „manevrează ironia, degajă un avânt liric, improvizează o scenă dramatică, aprinde un fulger dintr-o îmbinare de cuvinte, formulează o încheiere cu un ton plin de regret sau de dispreţ, emoţionat sau august".

Şi Onisifor Ghibu evocă în amintirile sale (*Oameni între oameni*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1990) întâmplări semnificative pentru personalitatea savantului. Reproducem unele fragmente din această operă întrucât ele surprind chintesenţa personalităţii acestui mare savant de renume mondial.

„Rândurile de faţă sunt ale unui vechi luptător ardelean care l-a cunoscut pe Nicolae Iorga încă înainte cu 70 de ani, când acesta intrase în sufletul şi viaţa Ardealului aflat sub stăpânire străină.

Prezenţa lui **N.I.** în cultura românească nu a încetat un moment; a creat un climat spiritual, a provocat permanent reacţii, afirmând patetic sau negând cu vehemenţă, contrazicându-se, şi, aşa cum Cronos îşi mânca copiii, marele agitator de idei şi frământător de pasiuni distrugea, cu aceeaşi vehemenţă cu care le determinase, consecinţele propriilor lui idei. O impetuoasă energie în perpetuă afirmare contra ceva, adesea contra propriilor lui idei şi atitudini; o nestăvilită voinţă s-a manifestat în toate domeniile, sprijinită pe o mare putere de muncă, pe un ascetism intelectual fără egal, **N.I.** ne uluieşte, zădărniceşte orice încercare de a-l clasa. Prin chiar amploarea şi diversitatea activităţii lui, posteritatea îi va da contur de mit.

Nu se poate imagina un contrast mai izbitor decât acela între Titu Maiorescu şi **N.I.**: primul, rece, măsurat; celălalt, pasionat, exagerat. Unul impunea prin armonia liniilor, printr-un echilibru impecabil al argumentelor, celălalt prin neprevăzutul dialecticii, prin pitorescul expresiei; eternul contrast între spiritul apolinic şi cel dionisiac, între un clasic şi un romantic. Titu Maiorescu – întrebuinţând o formulă sumară – descindea direct din Lessing; toată estetica lui o vom găsi enunţată în *Laocoon*; atitudinea lui în faţa vieţii în *Nathen der Weise* (la care s-a adăugat şi influenţa lui Goethe din *Conversaţiile cu Eckermann*); concepţia lui literară în *Hamburger Dramaturgie*. Echivalentul în poezie, am putea spune, este parnasianul *Leconte de Lisle*. Numai lui **N.I.** nu i se poate face un arhetip.

Ca istoric, deşi a luat ca model pe Lamprecht, este mai aproape de Jules Michelet; ca scriitor are toate inegalităţile lui Victor Hugo. Un romantic ca temperament, ca stil, ca culoare, ca romantic în acţiune (...).

Titu Maiorescu sculpta cuvântul prin felul de al contura prin gest. (...) Nu ştiu ce profesor de retorică a avut Maiorescu, şi mă îndoiesc să fi avut vreunul, elocvenţa lui era, desigur, un dar, temperamentul lui stăpânit, măsurat, aflase în chip natural stilul elocvenţei clasice. Desfăşurarea frazelor, relieful cuvintelor, gestul mâinii, mişcarea corpului, ţinuta capului, păreau studiate.

N.I. aducea în această atmosferă de seninătate, de armonie clasică, dezarmonie, contrastele, culoarea, neprevăzutul accentului;după un concert de Mozart, preludiul dintr-o operă de Wagner. Dacă la Maiorescu predomina linia, la **N.I.** abundă culoarea;logicii impecabile a primului, creaţia arbitrară a unui romantic care subordonează raţionamentul imaginaţiei constructive. (...)

Ca vastitate de informaţie şi putere de muncă, numai Hasdeu l-a egalat, dacă nu l-a depăşit chiar pe **N.I.**, şi nici ca scriitor nu i-a fost inferior; lui Hasdeu însă i-a lipsit darul elocvenţei; nu avea mijloace, dar nici gustul forului, iar aplauzele mulţimii nu-l ispiteau. De aceea Hasdeu nu a creat o stare de spirit în rândurile tineretului universitar. Închis între zidurile întunecate şi mucegăite ale Arhivelor Statului, Hasdeu a refuzat contactul cu viaţa exterioară. Adversarul neînduplecat al lui Titu Maiorescu, căruia îi era necontestat superior, Hasdeu nu a avut nici rezonanţa, nici influenţa lui **N.I.** care a exercitat, fără nici o exagerare, o dictatură ideologică. În *Istoria civilizaţiei române moderne*, E.Lovinescu, care a studiat cu multă grijă toate elementele ce au contribuit prin scrisul lor sau prin acţiunea politică la formarea civilizaţiei româneşri, nu menţionează pe Hasdeu *(N.I. şi Titu Maioresou)*.

Prin forma personală excesiv de impresionistă, prin mişcarea frazei şi prin culoarea ei, prin incapacitatea lui de a lua contact cu realitatea, N. Iorga se definea ca un romantic. Şi chiar pasiunea de a scormoni cenuşa secolelor şi a însufleţi texte din care viaţa de mult s-a stins, sunt trăsături romantice. Individualismul nepotolit al romanticelor, îndepărtat prin rigiditatea lui morală, şi pasiunea senzuală a acestora, Iorga a schimbat-o în voluptatea curiozităţii intelectuale. Stilul, omul au fost tipic romantici. Spontaneitatea, mişcarea ideaţiei se simt la el strânse, mutilate de un stil exact, scrupulos de factură clasică, exact ca la toţi romanticii. (...)

La Veneţia, (...) N.I. căuta arhivele republicii unde era sigur că va găsi mărturii privitoare la istoria naţiunii lui. Nici frumuseţea plină de vrajă a Veneţiei, nici muzeele nu-l ispiteau, era dominat de o singură pasiune:să afle documente, cât mai multe, pe baza cărora să facă cunoscută istoria neamului românesc. El cerea istoriei nu numai o precizare a fizionomiei poporului român, ci şi un îndreptar al prezentului. (...)

N.I. şi-a mărturisit disciplina vieţii lui în aceste rânduri dintr-un discurs rostit în decembrie 1937 la Braşov: «Atunci când vii cu o idee, trebuie ca această idee să fi ieşit din sufletul tău, trebuie să fi închis viaţa ta în ea şi trebuie ca munca ta să fie împletită cu ideile pe care le reprezinţi».

Întreaga lui viaţă s-a împletit cu o singură idee: de a servi istoria neamului românesc.

Un fenomen al vieţii intelectuale româneşti, un exemplu unic de energie spirituală închinată neamului românesc".

APRECIERI CRITICE:

Mircea Eliade: „Cărţile lui N.I. frenetică revărsare de oameni, de înţelesuri, de timpuri, de culori, de senzaţii, de neadevăruri, de viaţă înghesuită într-o singură ţeastă. Alibii ce poartă patima mocnită sau exaltată, frânturi dintr-un creier consumat în nesăţioase orgii, furie nedreaptă şi muşcătoare, şi hoituri înveninate şi zâmbete, şi iubire, şi ură.

Cărţile lui N.I. Cărţi închegate în febră. Trupuri contorsionate, chinuite, înăbuşite încă în aburul şi mireasma uzinei. Făpturi ce-şi tânguiesc viaţa în nesfârşită agonie, şi-şi caută înţelesul şi rostul, şi nu-l găsesc, şi vremea le sfârtecă măruntaiele şi ele îşi poartă, sleite, umbra în biblioteci şi în suflete. Trupuri cari îşi arată rănile şi mădularele pipernicite sau înfiorătoare, şi-şi blesteamă, poate, creatorul – pervers demiurg – care le-a dăruit viaţa, într-o îmbrăţişare stranie, în miez de noapte.

Cărţile lui N.I. Purificări celebre, descărcări de balastul erudiţiei, gâlgâit de sânge în vine deschise, amestec tulbure de lumină şi cenuşă, ţipăt de furie mistică, tălăzuind mustul şi sfârtecările bahice. (...)

Cărţile lui N.I. Iureş fierbinte de plumb topit şi de lături. Rod de creier dezlănţuit şi de suflet torturat de sine însuşi, de neam şi de duhuri. Prăpăd cotropitor de râu muntean şi caldă revărsare de baltă înverzită.

Cărţile lui N.I.... Ale sale. Numai ale sale. Nimeni nu se va încumeta să le citească pe toate. Sunt cărţi sfinte. Nu vor fi niciodată pătrunse de un singur om, în adâncurile şi tâlcurile lor. Vor avea, în veci, un singur stăpân: N.I. Sunt ale sale. Să dăm Cezarului... .

N.I. nu adânceşte un gând, un fapt, o înlănţuire de gânduri şi de fapte. El le simte. Le reconstituie îndrăzneţ. Şi le trece, deci, prin jarul personalităţii sale. Nu-şi pierde timpul să epuizeze bibliografia unui subiect.

Cu câteva documente, cu câteva studii – îl reconstitueşte. Îl înjgheabă într-o unitate. Îl însufleţeşte.

Un veşnic dinamism, creator. Creator de valori. Valori – fireşte – afirmate de N.I. Poate multe din acestea sunt trecătoare, caduce. Vom reveni într-un alt capitol. Dar activitatea poligrafului rămâne ca o valoare în sine. Şi ritmul, intensitatea, tonalităţile specifice sunt cele care preţuiesc".

Perpessicius: „Literatul N.I. este prezent în oricare din genurile câte au existat, pentru că toate au slujit puternicul său temperament să se exprime. (...) Stilul lui N.I. este însuşi imaginea multiplei sale personalităţi. Oricât de vaste şi oricât de ramificate, perioadele sale înaintează pe tot atâtea drumuri către aceeaşi zare luminoasă la margine de codru. Mergi, şi de la un timp ai impresia că te rătăceşti. Dar e de ajuns să asculţi pulsul sevelor vuind în tulpini şi murmurul coborând din înalt al coroanelor ca să te muţi din nou îndemnat la drum şi să te cufunzi în solemna cântare de orgă, pe care o dirija cel mai abil dintre simfoniştii scrisului românesc. Orchestra aceasta a stilului nimeni n-a stăpânit-o intr-o atât de desăvârşită măsură şi la nici unul din marii noştri stilişti ea nu poartă un atât de categoric sigiliu de naturaleţă. Şi nu este de bună seamă totul. Căci dacă uimeşte prin armonia lui arhitecturală, stilul lui Iorga nu este mai puţin un stil de sensuri şi nuanţe, în care îşi află expresia gândurile cele mai înalte şi sentimentele cele mai impetuoase".

Tudor Vianu: „Puternicul temperament de scriitor al lui N.I. a primit în sine şi a fructificat mai toate directivele stilistice ale veacului al XIX-lea. Regăsim în operele variate şi atât de numeroase ale scriitorului, încât o cuprindere integrală a lor reclamă studii pregătitoare pe care nu le avea, atât directiva retorică a scriitorilor militanţi dinaintea jumătăţii veacului trecut, cât şi darul caracterizării fizice şi morale a primilor realişti, cât şi notaţia plină de culoare a peisagiului şi a furnicarului uman din operele călătorilor romantici şi ale realismului artistic de mai târziu. Sinteza acestor îndemnări este însă cu totul personală, încât o pagină de-a lui N.I. este un lucru absolut individual, imposibil de a fi confundat cu produsul altei pene dusă, precum este, de valul clocotitor al unei mari tensiuni. Dacă atmosfera murală în care pluteşte oricare din paginile lui Bălcescu este «cucernicia», aceea a scrierilor lui N.I. este «lupta»".

Pompiliu Constantinescu: „Evocările din *Oameni care au fost* alcătuiesc, în cel mai înalt înţeles al cuvântului, o carte de cultură naţională, pe care o doresc citită, în primul rând, de adversarii şi indiferenţii scrisului iorghist. E curios poate, dar e semnificativ, că **N.I.** s-a realizat tocmai în cărţile care au mai puţină pretenţie, în structura, în planul şi varietatea lor. Aurul sufletesc se pierde, în tonurile impozante, printre mâlul citatelor, printre sinuozitatea opiniilor şi inegalitatea sintezei.

Aici, scriitorul porneşte de la intuiţia omului şi a unităţii lui spirituale. (...) Apostolul cultural, tradiţionalist, istoricul temperamental, poetul duios, profetul vindicativ şi optimist, moralistul pragmatic, uneori pamfletarul, mai totdeauna panegiristul, se găsesc într-un efort suprem în prezentul repertoriu de portrete omagiale. Iorga e unul din cei mai mari portretişti ai noştri, realizat într-un contur luminos şi de un sigur echilibru interior".

Dumitru Almaş: „Toată viaţa, profesorul **N.I.** a fost o conştiinţă care a luminat şi a propovăduit cel mai înalt ideal: dragostea de ţară, de popor, de umanitate. Natura l-a înzestrat cu excepţionale calităţi intelectuale şi cu o neobişnuită putere de muncă. Aşa s-a impus în România şi în lume ca savant în domeniul istoriei, ca un multilateral şi neobosit creator de cultură, ca scriitor remarcabil, orator fără rival, însufleţitor al poporului în momente de grea cumpănă, ziarist uluitor de prolific, dascăl de neuitat, care a ridicat meşteşugul comunicării prin cuvânt pe culmile sublime ale artei.

La Iorga totul a fost precoce şi excepţional".

Ion Negoiţescu: „Cum preocuparea pentru istorie este esenţială spiritualităţii lui **N.I.**, lucrările sale de ordin literar apărând ca fericite derivaţii ale acestei fundamentale înclinări, detectarea valorilor estetice ale creaţiei lui începe mai întâi chiar în zona operei istorice, unde ele se oferă în stare brută, descifrând deci stilul scriitorului Iorga în paginile istoricului, izbuteşti poate să te apropii mai lesne de artist, adică de un spirit care ia contact cu lumea pe cale estetică. (...) Dacă istoricul este atras de misterioasa divinitate a materialului ce i se oferă, el supune, artistic, acest material, prin unitatea viziunii sale (la Iorga, unitatea însemnă esenţa frumosului). În unitatea lor, românii îi apar astfel ca moştenitori ai civilizaţiei geometrice tracice, ca alcătuitori ai unei forme politice prin care ar fi putut rămâne, alături de gali, element de filtrare a migraţiilor barbare, de n-ar fi fost distrusă de Traian...".

Valeriu Râpeanu: „Deci unde îl vom afla pe adevăratul Iorga pentru a sintetiza dominanta personalităţii sale? Acestei întrebări nu-i putem da decât un singur răspuns: pentru noi N. Iorga este o personalitate unitară, pe care n-o putem înţelege decât privind-o în integralitatea multiplă a fiinţei sale. Nu unul sau altul din domeniile pe care le-a ilustrat îl reprezintă îndeosebi, ci întreaga sa activitate, întreaga sa prezenţă în viaţa românească timp de o jumătate de secol".

Dan Zamfirescu: „Opera ştiinţifică a lui **N.I.** este una din cele mai adânci, mai consecvente şi mai sincere încercări ale genului uman de a străbate pe calea ştiinţei la adevăr şi de a pune acest adevăr în slujba vieţii şi a oamenilor de pretutindeni. (...)

Pentru **N.I.**, orice ştiinţă şi cu atât mai mult istoria, ca ştiinţă umanistă prin excelenţă, nu-şi are sensul în ea însăşi, ci în viaţa pe care, la rându-i, o serveşte".

George Călinescu: „Cine nu l-a cunoscut niciodată pe **N.I.** (a fost un orator extraordinar, imposibil de transcris) cu greu îşi va face o idee justă de opera lui. Activitatea istorică în care intră şi foarte multă jurnalistică este enormă şi numai la îndemâna speciliştilor. Aceştia, obişnuiesc încă de mult să tăgăduiască valoarea ştiinţifică a istoricului, sub cuvânt de erori, neglijenţe. Totuşi, sub raport «ştiinţific», obiecţia e nedreaptă. Erorile lui Iorga (1871–1940) sunt neînsemnate faţă de uriaşul material adunat şi de soliditatea globală a monografiilor lui".

(C.B.)

IORGULESCU, MIRCEA
(n. 1943)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic, eseist, **M.I.** s-a născut la 23 august 1943, la Valea Călugărească, Prahova, într-o familie de ţărani. După absolvirea liceului din Urlaţi, urmează cursurile Facultăţii de Filologie a Universităţii din Bucureşti, luându-şi licenţa în 1966. Din 1971, (până la plecarea definitivă din ţară 1988) lucrează la „România literară".

A debutat în 1966, în „Revista nouă" din Ploieşti; a colaborat la revistele: „Luceafărul", „Ramuri", „Argeş", „Convorbiri literare". În 1974 publică volumul *Rondul de noapte*, iar în 1976 volumul *Al doilea rond.*

A desfăşurat la „România literară", în colaborare cu George Ivaşcu, o vastă activitate de critică literară exactă, bine documentată, de întâmpinare şi sprijinire a noilor talente.

Din 1988 se stabileşte în Franţa.

OPERA: *Rondul de noapte*, 1974; *Al doilea rond de noapte*, 1976; *Scriitori tineri contemporani; Firescul ca excepţie*, 1979; *Critică şi angajare*, 1981; *Ceara şi sigiliul*, 1982; *Prezent*, 1985; *Spre un nou Istrati*, 1986; *Eseu despre lumea lui Caragiale*, 1988 (reeditată în 1994, cu titlul *Trăncăneala la Caragiale*). Studii despre Dinicu Golescu, Panait Istrati etc.

REPERE ASUPRA OPEREI: **M.I.** s-a remarcat în critica literară, chiar de la începutul activităţii sale printr-un sintetic: „Articol scurt, limbaj exact, un da sau un nu categoric precedat, de obicei, de o scurtă punere în temă" (Eugen Simion). Este adeptul criticii literare de selecţie şi evaluare, interesat de probleme teoretice referitoare la concepte şi curente literare, „mereu în vervă, totdeauna în ofensivă", cu un ascuţit spirit ironic, asemănător cu cel al lui Maiorescu, dorind să participe la decantarea valorilor, **M.I.** a practicat o critică literară lucidă, obiectivă, confirmată de toate volumele publicate, cărora le dă un titlu semnificativ. Studii interesante sunt dedicate lui Dinicu Golescu, C. Dobrogeanu-Gherea, Panait Istrati. Atras de lumea veche pe care o descoperă la Golescu o descrie, după cum remarcă şi Eugen Simion, în propoziţii aforistice: „Dar deocamdată lumea aceasta: pare normală – şi e absurdă; pare stabilă – şi se clatină mereu din orice, totul o zguduie; pare deschisă, tolerantă, nepăsătoare – şi e ascunsă, crudă, susceptibilă;pare vitală şi activă – fiind melancolică şi inertă; pare vie, agitată, neobosită – şi e somnolentă, amorţită, letargică; pare necontenit în schimbare – şi rămâne mereu aceeaşi, lepădându-şi numai cuvintele şi îmbrăcămintea de epocă. Orice este posibil în această lume". O prezentare însă în „stilul actualităţii: febril, tranşant, autoritar, dornic de elucidări definitive".

Interesante şi subtile observaţii din perspectiva istoriei văzută în continuă evoluţie în stilul atât de caracteristic al lui Marin Preda se găsesc în volumele *Rondul de noapte* şi *Al doilea rond*. „Confruntată cu destinul unei clase sociale *(Moromeţii)*, cu un destin individual *(Intrusul, Marele singuratic)* ori cu un act fundamental al existenţei umane, cum este întemeierea familiei *(Risipitorii)*, istoria a fost un termen mereu prezent, mereu implicat în literatura sa, putându-se vorbi

cu o deplină îndreptăţire, despre o adevărată obsesie a istoriei. Observaţia poate părea neaşteptată, în măsura în care dominată de Marin Preda nu este intuiţia marilor mişcări colective, ci intuiţia individualităţii, a ceea ce este ireductibil, unic. Fiind «romanul ţărănimii», *Moromeţii* este totuşi, în mod precumpănitor, romanul unui ţăran. Istoria este însă raportată la personalitatea umană, în sensul în care scriitorul făcea în *Imposibila întoarcere* această precizare: «Istoria se impune ca o idee, ca o necesitate. Asta nu e un lucru atât de abisal şi cu asta nu ne putem mulţumi. Este foarte lesnicios pentru omul de litere să se adăpostească în spatele necesităţii istorice şi să se eschiveze, în felul acesta, de a se întreba nu câtă necesitate conţine istoria, ci care e soarta fiecărui om în parte, ştiind că omul nu are decât o singură viaţă de trăit, în timp ce istoria este încetă şi nepăsătoare».

Este istoria în sine tragică, reprezintă oare o fatalitate sumbră de sub apăsarea căreia omul încearcă zadarnic să se elibereze? Cred că în proza lui Marin Preda tragic este mai degrabă nu conflictul dintre om şi istorie, ci cel dintre istorie şi raţiune: uneori istoria refuză să se supună raţiunii omeneşti;tragismul rezultă, aşadar, din lupta pentru a înţelege istoria şi nu dintr-o oarbă împotrivire, din lupta cu istoria sau cu cei la care, la un moment dat, o reprezintă". Tot în *Al doilea rond* se reţin aprecierile despre critică şi critici literari. Despre Eugen Simion, Liviu Petrescu, Al.Călinescu, Dan Zamfirescu, Gabriel Dimisianu. Interesantul şi originalul eseu despre *Lumea lui Caragiale* se deschide sugestiv cu patru replici din *Situaţiune*, după care **M.I.** caracterizează remarcabil întreaga operă caragieliană: „Ocupaţia cea mai răspândită în lumea lui Caragiale este statul de vorbă. Au, n-au treabă, aceşti oameni abia aşteaptă un prilej ori un pretext să-nceapă «o discuţiune», de obicei una «foarte animată» şi mai întotdeauna mult prelungită.

De fapt treaba lor nici nu este alta.

Vorbitul este chiar viaţa lor".

Iată şi crezul de critic literar al lui **M.I.** exprimat în volumul *Prezent* (1985): „... orice critică este creatoare, indiferent dacă o declară sau nu. Există însă două feluri de a crea în critică şi, în consecinţă, două feluri de critică. Sunt critici care descoperă, explorând şi valorificând într-un sens nou relieful existent al operei, şi critici care inventează, adăugând operei alte dimensiuni prin accentuarea şi dezvoltarea unor aspecte particulare. Descoperirea priveşte întotdeauna ansamblul, în vreme ce de regulă invenţia se referă la fragmente, eşantioane, detalii. Nici una dintre cele două atitudini nu poate fi însă judecată în sine. Decisivă rămâne proba adecvării la operă; fiindcă sunt opere al căror spirit obligă la descoperire şi altele care pretind un demers esenţial inventiv.

Încerc să fiu un descoperitor, deşi adesea inventivitatea mă încântă".

De reţinut şi activitatea deosebită pe care **M.I.** a desfăşurat-o pentru susţinerea în programele şi manualele şcolare pentru liceu a valorilor literaturii române, publicând în revista „România literară" unele capitole din manualele noi de literatură română.

APRECIERI CRITICE:

Dimitrie Marcea: „M.I. este unul dintre cei mai activi critici ai generaţiei sale, dobândind repede recunoaşterea confraţilor".

Eugen Simion: „M.I. crede că nu poţi fi critic fără a respecta un cod imoral şi un cod profesional şi nu poţi face critică fără un viu sentiment de angajare. Sartre, pe care îl citează, îi serveşte ca punct de reper teoretic".

Gabriel Dimisianu: „Sunt destule semne în *Rondul de noapte* că autorul poate răzbate la formele constituţiei critice de anvergură, deci şi la altă condiţie decât aceea a criticii jurnaliere..."

Marian Popa: „*Rondul de noapte* (1974) şi *Al doilea rond* (1976) organizează tipologic şi cronologic foiletoane oscilând între medalion şi studiu analitic, aspiraţia sa fiind realizarea unui tablou colectiv al scriitorilor şi tendinţelor contemporane din poezie şi proză. Examenul critic e exact, fiind făcut numai pe valori certe..."

Laurenţiu Ulici: „Foiletonist inteligent, incisiv şi prompt, tranşant până la exclusivism, mereu în miezul realităţii istorice, de ale cărei contexte schimbătoare îşi leagă frecvent observaţiile şi judecăţile privitoare la realitatea literaturii, temperament de duelgiu, cu disponibilităţi doar parţial etalate pentru pamflet, diatribă şi polemică ideologică, suflet iconoclast supravegheat de un fler al oportunităţii ce rareori a dat greş, M.I. (n. 1943) practică o critică de stil gazetăresc, narativă şi dezinvoltă, iute răzbătătoare în structura de adâncime a textului literar dar şi iute deviatoare, când împrejurările o cer, o critică expresivă prin contrastul dintre mersul la pas al investigării şi galopul judecăţii, printr-o lentoare febrilă a retoricii, extrem de persuasivă chiar şi atunci când e nedreaptă".

(C.B.)

ISPIRESCU, PETRE
(1830 – 1887)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Folclorist şi povestitor, **P.I.** s-a născut în ianuarie 1830 şi a murit la 21 noiembrie 1887 la Bucureşti. Tipograf autodidact, **P.I.** a fost un remarcabil povestitor popular. Spontaneitatea vorbirii, imaginaţia sa au făcut ca *Legendele sau basmele românilor adunate din gura poporului* (1872), să încânte multe generaţii şi să intre în patrimoniul naţional. Tot lui **P.I.** îi aparţin şi volumele: *Poveştile unchiaşului sfătos*, (1879) şi *Pilde şi zicători* (1880). „Ceea ce a frapat şi a impresionat de la început pe cititori – afirmă Mircea Anghelescu, în studiul *Introducere în opera lui Petre Ispirescu* – în scrierile lui Ispirescu, fie ei profesionişti (folclorişti, istorici literari, scriitori), fie simpli amatori, a fost frumuseţea şi plasticitatea limbii, ceea ce era – sau li se părea lor a fi – caracterul ei autentic popular, necorupt. Prefaţându-i culegerea de basme şi legende din 1872, Hasdeu găsea că limba lor «reproduce cu fidelitate modul de a nara, propriu săteanului» şi că cititorul «se simte cu defătare strămutat pe de-a-ntregul în viguroasa atmosferă de la ţară unde expresiunile sunt tot atât de energice ca şi arşiţa soarelui, ca şi trosnetul gerului, ca şi bătaia vântului»". Vasile Alecsandri în prefaţa la volumul *Legendele sau basmele românilor*, din 1882, avea să spună: „A şti să păstrezi naivitatea poetică a graiului povestitorilor de la şezători este o operă din cele mai meritorii. Acest merit l-ai avut d-ta domnule Ispirescu, şi eu te felicit cu toată sinceritatea unui adorator al poeziei poporului nostru pentru modul iscusit cu care ai cules şi ai publicat importanta colecţie ce ai întreprins". În cartea sa *Literatura populară română*, (1883), M. Gaster îl numeşte pe **P.I.** – „vestitul nostru culegător de basme". Şi M.Eminescu, la apariţia volumului *Pilde şi ghicitori* (1880) va nota: „acest fel de literatură care se razimă pe înseşi graiul poporului este recomandabilă". „De la *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte* la *Sarea în bucate* – afirmă Viola Vancea – în postfaţa la culegerea de basme publicată în anul 1981 – întâlnim aceeaşi disponibilitate spre edificarea unui univers moral dublată de germenele eternei refaceri a mitului genezei". Potrivit clasificării basmelor, realizată de Lazăr Şeineanu, basmele, pe lângă scenariul mitico-natural, aduc cu ele şi simbolurile genezei naţionale. Tudor Arghezi în creaţia sa intitulată semnificativ *Basmul* face o interesantă mărturisire: „Câteodată viaţa seamănă de-a binelea cu basmul. Dacă ar semăna totdeauna cu el nu ne-ar fi grijă de nimic şi am trăi plutind ca păsările cerului şi aţipi în lumină ca floarea de crin. Cuvintele evanghelistului ar fi adevărate şi pentru oameni, nu numai pentru păsări şi plante".

Frumosul basm *Greuceanu*, cules şi publicat de **P.I.** simbolizează izbânda binelui asupra răului: „Oamenii, când văzură iarăşi soarele şi luna pe cer, se veseliră şi lăudară pe Dumnezeu că a dat tărie lui Greuceanu de a izbândi împotriva împieliţaţilor vrăjmaşi ai omenirii". Eroul principal este un personaj exemplar, un model de urmat, ideal de vitejie, de cinste, de dreptate, de credinţă în Dumnezeu, de bunătate, de chibzuinţă, de tenacitate (vezi *Dicţionarul de personaje literare*).

Cel mai frumos şi original basm însă este considerat *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte*. Mircea Anghelescu sintetizează mai multe puncte de vedere în legătură cu basmul *Tinereţe fără bătrâneţe*, în studiul despre **P.I.**, relevând interpretările lui M.Eminescu, C.Noica, Eugen Todoran: „Nici unul dintre basmele lui Ispirescu

şi probabil nici unul dintre basmele noastre în general n-a prilejuit comentarii mai interesante şi mai sugestive din punct de vedere filozofic decât cunoscutul *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte*, cu care debutează atât de fericit şi parcă simbolic activitatea sa de scriitor de basme. Creator de probleme pentru folclorişri, căci el «pare a fi necunoscut în literatura folclorică europeană», cum zice Şăineanu, cel puţin în forma pe care i-o dă Ispirescu, după cum nedumereşte şi abaterea de la regula finalului fericit al basmelor dintotdeauna, acest text a prilejuit câteva comentarii care interesează direct chestiunea literaturităţii sale, adică a existenţei unei structuri capabile să exprime, dincolo de elementele folclorice ale naţiunii, o atitudine, o viziune şi deci o creaţie personală a autorului.

Primul care a remarcat basmul şi a sugerat o interpretare, fie şi parţială, a lui a fost Eminescu. Într-un articol politic publicat în „Timpul", din 1881, care se înscrie în vechea sa polemică cu liberalii şi cu C.A.Rosetti în particular... poetul utilizează exemplul basmului ca punct de plecare pentru o metaforă generalizatoare. «Omul pururea tânăr», care trece acum prin târgurile schimbate de vreme, fără să le recunoască, se recunoaşte în schimb în fiecare faptă care şi-a lăsat amprenta asupra lor, în istoria lor: «Dar eu sunt acela, zise el. Nu ţineţi voi minte că acum cinci sute de ani mă chema Dragomir şi mă puse Mircea Vodă, singur în pustietatea asta plină de păduri, în mica cetăţuie a Dâmboviţei, de ţineam piept tătarilor pe Ialomiţa?». Omul care nu cunoaşte moartea şi rămâne veşnic tânăr este deci «geniul neamului românesc, pururea având în minte trecutul întreg şi de aceea neuimindu-se de ceea ce vede acum». Ca şi în cazul lui Dan Dionis, pentru care orele vieţii sale sunt «şir de ani întregi pentru pământ», pentru acesta timpul există, dar nu este mărunţit în succesiunea de evenimente fără semnificaţie, ci evoluează între marile praguri ale istoriei în care se reflectă, indirect, eternitatea. Pentru Eminescu, marele dar de care beneficiază Făt-Frumos nu este nemurirea, ci tocmai păstrarea condiţiei sale muritoare în veşnicie, adică memoria şi «dorul», care îl face să revină şi să reintre în ciclul său firesc; memoria dă timpului valoare, dezvăluindu-ne aspectul efemer pe care îl îmbracă esenţele («tot piesa de azi, jucată în alte costume») şi ea transformă simpla însuşire de experienţe în istorie, factorul definitor, după el, al noţiunii de patrie, căci «iubirea de patrie nu e iubirea brazdei, a ţărânei, ci a trecutului».

La Eminescu, interpretarea basmului este simbolică şi se bazează pe metafora lui Făt-Frumos ca personificare a «geniului naţional», implicat în fiecare ipostază particulară a celor care au creat istoria neamului. Epoca modernă va simţi însă mai puternic încărcătura mitică a basmului, faptul că povestea în sine ascunde un sens mai general decât cel al unei întâmplări cu tâlc şi chiar al unei personificări. O spune explicit un poet ca Adrian Maniu, plecând tocmai de la lectura întâmplătoare a basmelor lui Ispirescu: «va veni o vreme când poveştile au să fie cercetate pentru alte înţelesuri decât acelea ale unor întâmplări depănate la gura focului. Vremile de basm au să fie atunci cântărite cu tot atâta grijă precum cărturarii de azi îşi aţintesc ochii asupra unei pietre săpate în răboj străbun sau asupra unui cuvânt ce singur evocă o civilizaţiune». Adrian Maniu nu stăruie asupra basmului *Tinereţe fără bătrâneţe...* pentru că el se limitează doar să semnalizeze sensurile care pot fi implicate în atâtea locuri comune ale mitologiei naţionale, balaurii, frăţia de cruce, apa vie şi apa moartă, dar premisa de la care pleacă fundamentează necesitatea unei lecturi filozofice a acestor texte. (Adrian Maniu, *Însemnări pentru poveşti. Cu prilejul unei noi ediţii din «Basmele românilor»* de Ispirescu, în „Gândirea", II (1923), nr. 15).

Această lectură o va face abia în zilele noastre C.Noica, pentru care basmul oferă un model ontologic al vieţii înseşi. Istoria – al cărei sens determina metafora lui Eminescu – nu este absentă în această interpretare, căci Făt-Frumos îşi caută «fiinţa» prin întoarcerea rituală la origini, prin alegerea calului bătrân, precum şi a armelor şi hainelor folosite de tatăl său, în tinereţe, gest cu valoare iniţiatică echivalând cu integrarea intr-o tradiţie asumată conştient. Dar nucleul interpretării rezidă în viziunea aventurii lui Făt-Frumos ca o încercare de a-şi depăşi condiţia. Exprimând direct «plinătatea, măsura şi adevărul a ceea ce se poate numi fiinţă», basmul exprimă implicit şi acea trăsătură caracteristică numai omului, de a voi să se depăşească, să ducă împlinirea sa până dincolo de el însuşi. Dar nefiind vorba de un basm obişnuit, ci de «un dar nesperat al culturii noastre folclorice adus umanităţii», aspiraţia împlinită prin miracol – câştigarea eternităţii – este anulată nu printr-un fapt la fel de neobişnuit ca împlinirea, printr-o «întâmplare cu totul deosebită», ci printr-un simplu accident, «un simplu iepure!». Înţelesul abstragerii din timp şi apoi al reamintirii lui accidentale, în fabula eroului ajuns pe tărâmul unde se găsea «tinereţe fără bătrâneţe», ar fi deci acela că «determinaţiile (...) pot sta sub vicisitudini», că destinul individului, chiar marcat fiind de o voinţă superioară, poate fi modificat sub incidenţa întâmplării (Constantin Noica, *Sentimentul românesc al fiinţei*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1978). În acest fel, accentul interpretării cade pe cauza schimbărilor, pe catalizatorul lor – determinaţiile – care intervine în destinul omenesc, lăsând pe al doilea plan destinul însuşi.

Mai aproape de noi încă, Eugen Todoran examinează basmul prin prisma acelei logici a povestirii care reclamă unitatea lăuntrică a oricărei naraţiuni, realizată «în gândirea povestitorului după un anumit model constituţional». Plecând de la ideea structurii recesive a lumii, după teoria lui Mircea

Florian, în cadrul căreia timpul şi eternitatea sunt categorii izonome, solidare, căci «fără timp nu există eternitate». Eugen Todoran consideră că „naraţiunea basmului se construieşte întreagă, în cugetul povestitorului, într-o imagine a unei lumi fără nume, pentru a opune lumii «acesteia de aici», din timpul obiectiv, o lume a «celuilalt tărâm», din timpul subiectiv, în termeni care, prin sensul lor profund, împreună luaţi, sunt contradictorii: «tinereţea fără bătrâneţe» în timpul obiectiv şi «viaţa fără de moarte» în timpul subiectiv. (Eugen Todoran, *„Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte" model constituţional al basmului*, în Dacoromania, VI (1981–1982). Miezul acestei contradicţii este «fiinţa» care, prin însăşi existenţa ei, presupune în acelaşi timp şi «remedierea unei lipse», promisiunea vieţii eterne adică, dar şi «încălcarea unei interdicţii» (omul e muritor), ceea ce creează premisa altei lipse etc. Cele două condiţii determină lectura basmului la două nivele: epic, de suprafaţă, şi ontologic, de adâncime, care se suprapun «în subiectivitatea povestitorului».

În fine, recent, basmul a mai fost interpretat ca o ipostază particulară a vechiului mit al nemuririi, deci ca un eşec previzibil în condiţia iniţială de *hybris* care i se atribuie eroului. (Aura Matei-Săvulescu, *Utopia nemuririi*, Editura Minerva, 1984)".

Teoretizând asupra basmului în *Estetica basmului*, pe baza analizelor de text, G.Călinescu a realizat unul dintre cele mai interesante studii asupra basmului relevând simbolurile acestuia, formulele stereotipe. Astfel, deschiderea studiului său cu definirea basmului este semnificativă şi este susţinută pe parcursul celor peste 390 de pagini. „Basmul e un gen vast, depăşind cu mult romanul, fiind mitologie, etică, ştiinţă, observaţie morală etc. Caracteristica lui este că eroii nu sunt numai oameni, ci şi anume fiinţe himerice, animale. Şi fabulele vorbesc de animale dar acestea sunt simple măşti pentru felurite tipuri de indivizi. Fiinţele omeneşti din basm au psihologia şi sociologia lor misterioasă. Ele continuă cu omul, dar nu sunt oameni. Când dintr-o naraţiune lipsesc aceşti eroi himerici, n-avem de a face cu un basm".

Încheierea din capitolul *Critica basmului* fiind de asemenea semnificativă. „Analiza basmului din punct de vedere artistic şi implicit folcloric este posibilă numai cu o bună pregătire specială. Simplul gust personal poate să ne rătăcească, pentru că el e gustul sferei culte, nu al masei".

Interesant studiu de sinteză realizează Octav Păun în *Introducerea* la volumul *Legende populare româneşti*, studiu în care face un util excurs în geneza basmului, evoluţia conceptelor, a teoretizărilor, a cercetărilor, a funcţiilor basmului, simboluri, metamorfoze, preocupări în cultura română, influenţa literaturii culte, încheind prin a afirma că: „Motivele, temele şi structurile politice au constituit şi continuă să fie surse de vitalizare a literaturilor lumii".

În acelaşi volum menţionat mai sus, în studiul de încheiere, *Poetica legendei*, Silviu Angelescu, face un interesant studiu comparativ între *basm, legendă* şi *povestire*, concluzionând prin două observaţii:

„1. Basmul, legenda şi povestirea reprezintă nu numai trei tipuri distincte de «povestire», fiecare deţinând o formulă poetică proprie ei, şi trei atitudini estetice de asemenea a realului:evaziune, conectare, implicare;

2. Ca forme ale epicii orale, basmul, legenda şi povestirea se ordonează într-o serie regresivă. Cu cât convenţia estetică este mai ferm structurată, cu atât efectul estetic este mai spectaculos. Din punctul acesta de vedere, legenda se situează pe o poziţie intermediară, între basme, cel mai solemn tip de naraţiune, şi povestire, formă periferică de construcţie epică, în sistemul căreia intenţia estetică, deşi nu este cu totul absentă, atinge cele mai scăzute valori".

Metoda pe care o folosea **P.I.** în scrierea basmelor era, după afirmaţia profesorului ceh Jan Urban Jarnik, care preda limba română la Universitatea din Viena, aceea «a memorizării»: „punea pe una şi aceeaşi persoană, să-i povestească nu o dată, ci de două, de trei ori acelaşi basm, îşi întipărea bine în minte, câteodată şi însemna pe hârtie sensul acţiunii, după aceea se aşeza la masă şi ţesătura asta îmbrăca după cum era deprins în limba sa împestriţată cu multe locuţiuni curat populare, cu multe expresiuni metaforice ş.a." I.C.Chiţimia, în capitolul dedicat lui **P.I.**, din volumul de *Istoria literaturii române*, III, Editura Academiei, 1973, face o interesantă apreciere asupra lui **P.I.**, I. Creangă, Anton Pann: „acele trei astre strălucite de bărbaţi care şi-au căpătat merite nemuritoare pentru cultivarea adevăratei limbi a poporului român".

OPERA: *Legendele sau basmele românilor adunate din gura poporului*, 1872; *Poveştile unchiaşului sfătos*, 1879; *Pilde şi zicători*, 1880; *Legendele sau*

basmele românilor, cu o prefaţă de V. Alecsandri, 1882; *Basme, legende, snoave*, ediţie îngrijită de Radu Albala, cu o prefaţă de Corneliu Bărbulescu, Editura pentru Literatură şi Artă, 1960.

APRECIERI CRITICE:

Vasile Alecsandri: „Ai făcut un bun serviciu neamului românesc adunând într-un şirag mulţime de pietre scumpe din averea naţiona;ă, un şirag care nu mai este ameninţat de a se pierde. Recunoştinţa noastră îţi este dar câştigată pentru totdeauna. Preţiosul d-tale volum trebuie să se afle în fiecare casă, căci, în el, generaţiile nouă vor învăţa a cunoaşte valoarea inteligenţei şi a naturii poporului român".

Barbu Ştefănescu Delavrancea: „La fiecare pagină simţi că geniul poporului este fatal înfipt în acest bătrân blând şi modest, şi că cest geniu l-a ridicat, fără a-l ameţi, mai presus cu mult decât poporul din care a ieşit. Care povestitor ar fi fost atât de strălucit şi de poetic, atât de artist, încât să-şi spuie legendele aşa de frumos şi de sensibil? În Ispirescu vezi dihăniile – şi te înspăimântă – vezi voinici frumoşi şi viteji – şi rămneşti la ei – vezi cosânzenele – şi te prăpădeşti după ele – vezi foamea leşinată şi piţigăiată – şi-ţi trec fiori d-a lungul spinării. Epitetele şi imaginile lui te zguduie şi-ţi transmit emoţia fără să prinzi de veste. Dar limba? Ce laude ar fi să nu i se cuvie. (...) Limba poporului e vie. (...) *Basmele românilor* este o operă mare şi originală. Ispirescu nu este un culegător... ci un adevărat creator..."

(C.B.)

IVAŞCU, GEORGE
(1911 – 1987)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric, critic literar, eseist, gazetar, profesor universitar, s-a născut la 24 iulie 1922, în Certeşti, Vaslui, şi a încetat din viaţă la Bucureşti. Absolvent al Liceului „Codreanu" din Bârlad (1929), urmează cursurile Facultăţii de Litere din Iaşi, pe care o absolvă în 1932. Recomandat de G.Ibrăileanu, este numit bibliotecar. Asistent al lui Iorgu Iordan la Catedra de filologie română de la Universitatea din Iaşi. Secretar al Institutului şi al Buletinului de filologie română „Al. Philippide" (1935–1937), precum şi profesor secundar. Din 1940 se stabileşte la Bucureşti, unde va fi profesor secundar.

A debutat la revista „Manifest" (1934) pe care o şi conduce. A colaborat la „Jurnalul literar" a lui G.Călinescu. A condus revistele „Contemporanul" (1957–1971) şi „România literară" (din 1975 – director). A fost şeful Catedrei de literatură contemporană şi istoria presei de la Facultatea de Limba şi Literatura Română din Bucureşti.

OPERA: *Confruntări literare*, 1966; *Din istoria criticii literare româneşti*, 1967 (din care a apărut primul volum – *perioada 1812–1866*); *Istoria literaturii române*, vol. I, 1969 – Premiul Academiei; *Jurnal ieşean*, 1971; *Titu Maiorescu*, 1972; *C. Dobrogeanu Gherea*, 1973; *Nicolae Filimon*, 1977; *Reflector peste timp* (Pagini din istoria reportajului românesc dintre 1829–1966).

REPERE ASUPRA OPEREI: Ziarist şi profesor, animator al vieţii literare româneşti. Sub influenţa lui G.Călinescu a realizat valoroase şi ample studii

asupra literaturii române; a fost un bun editor al operei lui Lucian Blaga – pe care o prefaţează de mai multe ori. **G.I.** urmăreşte continuitatea spiritualităţii româneşti în contextul spiritualităţii europene, pornind de la descrierea fenomenului cultural şi de civilizaţie. Folosind o informaţie la zi, studiile sale fiind ample, panoramice, cu un stil clar, elevat, la care se adaugă, în general, mai ales, în *Istoria literaturii române* o iconografie sugestivă. Claritatea gândirii însoţeşte cititorul pe tot parcursul lucrărilor sale. Iată încheierea studiului despre Titu Maiorescu din capitolul „Moment «Deschis»“: „Cu toate problemele centrale ale unei culturi naţionale, şi momentul Titu Maiorescu este unul dintre acele momente «deschise», îndemnând continuu la reflecţie şi interpretare. Parcurgerea integrală a textelor, dar, mai ales, plasarea lor în contextul real de gândire contemporană ca şi în semnificaţia reflexului lor peste timp, este – credem noi – actul necesar pe care fiecare generaţie de intelectuali trebuie să o facă. Judecăţile nu pot fi, prin firea lucrurilor, definitive. (...)

Forţa lui Maiorescu în cultura noastră de după 1865 până azi stă în capacitatea de propagare a câtorva idei, bine materializate, în formele plastice, în perpetua sa adeziune la arta autentică prin accentuarea primatului criteriilor axiologice, deci refuzul mediocrităţii şi imposturii.

Critic şi teoretician literar, profesor de logică şi filozofie, om politic şi gazetar, moralist şi poet, Titu Maiorescu este – în lumina constrastelor oferite de întreaga sa activitate, de complexa sa personalitate – unul din simbolurile culturii româneşti moderne. Aşa cum, dintre contemporani, s-a afirmat un Eminescu, iar, dintre urmaşi, un Călinescu“.

APRECIERI CRITICE

George Călinescu: „Un jurnalist în sensul superior, creator al cuvântului, un animator de idei“.

Marian Popa: „**G.I.** pare a se complace în definiţia pe care i-a formulat-o marele său spijinitor care a fost G.Călinescu: «Un jurnalist în sensul superior, creator al cuvântului, un animator de idei». El este mai ales autorul unor articole de poziţie, al unor afirmaţii generale, al unor sinteze care iau uneori forma antologiilor. (...) Merită a fi amintită şi prezenţa sa printre tinerii cenaclurilor literare şi sprijinul dat începătorilor de talent, care-şi văd de multe ori debuturile girate de revista «Contemporanul»“.

Pompiliu Marcea: „**G.I.** este un cercetător laborios şi competent, abordând în cărţile sale teritorii întinse ale literaturii române, precum şi un gazetar dintre cei mai înzestraţi“.

(C.B.)

KOGĂLNICEANU, MIHAIL
(1817 – 1891)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Scriitor, istoric, om politic, reprezentant de frunte al culturii române, exponent al mişcării paşoptiste din Moldova, luptător pentru unirea Principatelor şi independenţa României, **M.K.** s-a născut la 6 septembrie 1817 la Iaşi şi a murit la 20 iunie 1891 la Paris. Ilie Kogălniceanu, tatăl, a fost vornic, iar mama sa, Catinca (Stavilă), s-au preocupat îndeaproape de creşterea şi educaţia lui. La început a învăţat cu dascălul Gherman Vida, originar din Maramureş, apoi la mai multe pensioane franceze din Moldova. Este trimis, împreună cu fiii domnitorului M.Sturdza, la Lunéville şi la Berlin (1834–1838) unde are şansa ca, pe lângă serioase studii particulare, să audieze o serie de cursuri de istorie, drept, economie ce-l vor ajuta să dobândească o concepţie liberal- democratică. În 1837, în timp ce se afla încă la Berlin, publică lucrările: *Moldau und Wallachei, Rümänischer oder Wallachische Sprache und Literatur von einem Moldauer* în „Lehmans Magazin", şi, în acelaşi an, la numai 20 de ani, proiecta scrierea unei istorii, care a apărut, în 1838, la Berlin sub titlul: *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*. Întors în patrie, este numit aghiotant domnesc şi începe o activitate culturală deosebită: preia „Alăuta românească" (1838 – suplimentul publicaţiei: „Albina românească"), cumpără o tipografie, editează revista „Dacia literară" (1840), care prin articolul program „Introducţie" inaugurează în literatura română direcţia naţională şi populară, pune bazele programului romantismului românesc şi, concomitent, al literaturii române moderne. În cadrul editurii sale au apărut: „Foae sătească", însăşi „Dacia literară", „Arhiva românească" şi mai târziu în „Propăşierea", nuvela *Iluzii pierdute. Un întâi amor* (1841), „Almanahul pentru învăţătură şi petrecere" (1842), mai multe publicaţii religioase, diferite volume de poezii şi proză ale scriitorilor Gr.Alexandrescu *(Poëzii)*, N.Bălcescu *(Puterea armată şi arta militară de la întemeierea principatului Valahiei până acum)*, A.Donici *(Fabule)* şi alţii. În 1840 este numit, împreună cu C.Negruzzi, V.Alecsandri şi P.Câmpeanu, la conducerea teatrului românesc şi francez din Iaşi, pentru reorganizarea lui. Tot acum publică şi seria studiilor sociale: *Dezrobirea ţiganilor* (1844); deschide cursul de istorie naţională la Academia Mihăileană cu celebrul *Cuvânt introductiv*. Preocupat de istorie, începe să publice *Letopiseţele Ţării Moldovei* (1846). Om politic, **M.K.** a desfăşurat, în paralel, şi o activitate menită să contribuie la deşteptarea naţională: întreprinde o serie de călătorii (Franţa, Spania), în 1848 participă la organizarea şi defăşurarea mişcărilor revoluţionare din Iaşi. Pus sub urmărire, se refugiază la Cernăuţi, unde scrie *Dorinţele partidei naţionale în Moldova*. Animat de aceleaşi idealuri revine în ţară şi se implică nemijlocit în făurirea României moderne. Editează „Steaua Dunării" (1855). Este deputat în Divanul Ad-hoc

(1857), prim-ministru în timpul lul Al.I.Cuza, autor al reformelor acestuia, ministru de externe (1877), ministru al României la Paris (1880), senator, preşedinte al Academiei Române (1887–1890). Moare la Paris, în timpul unei operaţii.

OPERA: *Iluzii pierdute, Un întâi amor*, Iaşi, 1841; *Scrisori* (1834–1849), prefaţă de P.V.Haneş, 1913; *Scrisori şi discursuri*, comentate de N.Cartojan, ed. II, Craiova, 1939; *Opere I*, ediţie critică, introducere şi note de Andrei Oţetea, 1946; *Scrieri alese, I–II*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Dan Simonescu, 1955; *Discursuri parlamentare din epoca Unirii*, ediţie îngrijită de Vl.Diculescu, 1959; *Scrisori. Note de călătorie*, ediţie îngrijită de Aug.Z.N.Pop şi Dan Simonescu, 1967; *Opere I*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Dan Simonescu, 1974, vol. II, 1976; vol. IV, 1978.

REPERE ASUPRA OPEREI: Activitatea sa literară, încă de la apariţia articolului *Introducţie* în „Dacia liaterară" (1840), urmăreşte în principal anumite idei fundamentale ca: aprecierea tradiţiilor presei de până la această dată atât în Moldova („Albina românească", „Alăuta românească"), Muntenia („Curierul românesc", „Curierul de ambe sexe") cât şi în Transilvania („Gazeta de Transilvania", „Foaie pentru minte, inimă şi literatură"); sublinierea necesităţii creării unei literaturi naţionale în limba română inspirată din istorie (pentru că „istoria noastră are destule fapte eroice"), frumuseţea naturii (deoarece „frumoasele noastre ţări sunt destul de mari"), creaţia populară (fiindcă „obiceiurile noastre sunt destul de pitoreşti şi poetice"), viaţa (întrucât „putem găsi şi la noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta nevoie de a ne împrumuta de la alte naţii"); crearea artei cu aportul scriitorilor de pe tot cuprinsul vechii Dacii, contestarea traducerilor, deoarece „ele nu fac literatură" şi „omoară în noi duhul naţional" şi, în fine, promovarea criticii literare obiective: „vom critica, deci cartea, iar nu persoana".

Acest program a însufleţit întreaga mişcare literară de la noi şi a jalonat dezvoltarea şi perspectivele literaturii române. **M.K.** însuşi a ţinut să ilustreze orientările programului „Daciei literare" spre trecutul istoric: *Trei zile din istoria Moldovei* – „scenă" istorică neterminată – *Nou chip de a face curte* – în cadrul căreia se conturează chipul ţăranului purtător unic al comorilor spiritului românesc. *Fiziologia provincialului în Iaşi* – „fiziologii" („caracter") ce prezintă realităţi din Moldova vremii sale – *Iluzii pierdute. Un întâi amor* şi *Tainele inimii* – prima încercare de roman tipărită la noi. Ambele pornesc de la experienţa realismului francez, cunoscută scriitorului, dar, din păcate, nu a apucat să le finalizeze. Aspectele oglindite sunt specifice timpului. „Dacia literară" a stimulat, pe lângă literatura originală, relaţiile dintre scriitorii români din Moldova, Ţara Românească şi Transilvania şi acel climat de unire a sufletelor, înaintea unirii politice.

Programul „Propăşirii" devine mai amplu, politica este parţial exclusă doar în mod formal, deoarece ideile pentru care milita revista erau pregnant politice. Profilul ei însă viza domeniile ştiinţei, agriculturii, silviculturii, igienei publice, economiei, istoriei naţionale, probleme de ordin social şi desigur şi, nu în ultimul rând, arta şi literatura. Ziarul „Steaua Dunării" reia sub altă formă programul „Daciei literare" continuat de „Propăşirea".

M.K. a fost şi rămâne un remarcabil istoric şi orator. În acest sens merită să amintim: *Dezrobirea ţiganilor*, 1844; *Dorinţele partidei naţionale în Moldova* (1848); *Cuvânt introductiv* la cursul de istorie naţională şi suita discursurilor sale parlamentare ţinute cu diferite ocazii.

APRECIERI CRITICE:

Dumitru Popovici: „Concepţia istorică a lui Kogălniceanu va primi o expresie totalitară în al său *Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie naţională în Academia Mihăileană*, rostit la

24 noiembrie 1843. În liniile ei mari, această concepţie se desfăşoară pe baze cunoscute istoriografiei române anterioare. Pentru Kogălniceanu, istoria este în primul rând *magistra gentium*, este dascălul popoarelor. Căutând să descifreze trecutul şi să-l interpreteze, ea este chemată să ne dea o normă de conduită pentru timpul de faţă şi indicaţii utile pentru înţelegerea viitorului".

Ion Negoiţescu: „Şcoala bună şi şcoala frumoasă pe care le-a făcut (cea de pe urmă, mai întâi, acasă, cea dintâi, mai apoi, în Occident) au închegat singurul stil din literatura română care, deşi datează, se citeşte şi azi cu perfectă rezonanţă actuală. Pentru că nu este nici silnic, din imperfecţiunile evoluţiei, nici lucrat din ispitirile «culorii locale». Dulceaţa limbii cronicarilor («naivă, pitorească şi adesea chiar sublimă» o numeşte istoricul) s-a topit pe nesimţite în limba omului de ştiinţă. O neprihănită omogenitate, care are drept rezultat firescul tonalităţii adeseori patetice a acestei limbi unitar romantice. Retoric cu înflăcărată măsură (nu înflăcărarea e măsurată, ca la clasici), Kogălniceanu va învăţa astfel mai mult pe Delavrancea decât pe Odobescu, căci la unul va spori flacăra, pe când la celălalt se va pune la lucrare mai mult măsura, la întâiul predominând temperamentul, la al doilea, travaliul. Istoricului Kogălniceanu îi vin bine cuvintele cu iz vechi..."

Mircea Zaciu: „Ce sunt majoritatea scrierilor «literare» ale lui Kogălniceanu. Recunoaştem dificultatea definirii lor exacte, a încadrării lor într-o terminologie foarte precisă. Unele, considerate «proză», fac de fapt parte dintr-o proiectată «istorie a patriei», concepută la modul romantic, de unde evocarea, «scena» directă, portretul marii personalităşi eroice, comunicarea unei anecdote pilduitoare. Intenţia de literatură nu trebuie supralicitată: autorul făcea literatură numai în măsura în care, reluând modul cronicăresc, producea valori involuntare. (...) Fără imaginaţie creatoare, neavând încredere în ficţiune, urmărit de respectul istoricului pentru document şi mărturie, moralist prin structură, el amestecă intenţia narativă cu pastişa, prelucrarea cu localizarea, proza cu articolul şi cu micul eseu social-istoric. Formula cea mai surprinzătoare a foiletonului (prin însăşi finalizarea şi cadrul unde-şi tipărea scrierile de «almanah», el e un iniţiator în mediul românesc al geniului de *Kalendergeschiechte*), fiind, în multe privinţe, un foiletonist de primă mână".

Paul Cornea: „Programul *Daciei literare* nu foloseşte cuvântul «romantic» şi nici nu face aluzie la vreo apartenenţă de «şcoală». Dar prin istorism, descoperirea folclorului, replierea pe elementul specific, recomandarea subliniată a originalităţii se înscriu net în hotarele romantismului, un romantism cuminte, temperat, naţional, «deschis» – întrucât formulează o strategie a politicii culturale, indicând temele, cu modalitatea realizării artistice, drumul ce trebuia urmat, nu mijloacele de a-l parcurge".

Nicolae Iorga: „Ceea ce deosebeşte pe M.K. de toţi contemporanii săi e cât de viu e astăzi. Nimic din ideile sale nu aparţine unui trecut isprăvit, unei mode care ar fi dispărut; în stilul său nu è nici o artificialitate părăsită, nici o îndemânare pe care să trebuiască a o respinge. Deşi crescut la o şcoală franceză, deşi corespondenţa de adolescenţă cu surorile lui e în limba franceză, a «lumii bune» de atunci, el scrie tocmai ca acum fără ca vreun element veşted să ne surprindă şi să ne jignească. Iar ideile pe care le-a cules din ore de largi lecturi în cele două limbi pe care le cunoştea mai bine, ori care au răsărit de pe urma acelor cetiri intr-o minte de un aşa de perfect echilibru, acestea au un caracter general uman".

(D.M. şi P.P.)

LAZĂR, GHEORGHE
(1779 – 1823)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Fondatorul învăţământului în limba naţională din Ţara Românească, cărturar iluminist, **G.L.** s-a născut la 5 iunie 1779 la Avrig – Sibiu şi a încetat din viaţă la 17 septembrie 1823. A urmat liceul la Cluj şi Sibiu, iar la Viena studiile superioare de drept, inginerie şi teologie. Mai întâi profesor la Sibiu, vine în 1816 la Bucureşti, unde, în 1818, înfiinţează la Mânăstirea „Sf. Sava", o şcoală având cursuri începătoare, medii şi superioare şi în care a funcţionat şi o grupă pentru ingineri hotarnici. În urma publicării *Înştiinţării către tinerime*, un mare număr de tineri au părăsit cursurile şcolii greceşti de la Măgureanu şi au venit la şcoala românească. **G.L.** a predat: matematica, geografia şi geodezia, a întocmit manuale – *Aritmetica matematicească* (1821), *Trigonometria cea dreaptă* (1821) etc., contribuind la formarea terminologiei ştiinţifice şi tehnice în limba română. A ţinut şi lecţii de filozofie în spirit kantian. Împreună cu Gh. Asachi – în Moldova – au luptat pentru redeşteptarea naţională. A sprijinit Revoluţia condusă de T.Vladimirescu. După înfrângerea acesteia, Şcoala de la „Sf. Sava" a fost închisă temporar. **G.L.** s-a retras din cauza stării de sănătate, în satul său natal, unde a murit şi unde este şi înmormântat.

Activitatea lui **G.L.** a fost continuată de discipolii săi: I.H.Rădulescu, P.Poenaru, E.Poteca, S.Marcovici, C.Moroiu.

Nicolae Iorga prezintă personalitatea lui **G.L.** *în Oameni de seamă români şi străini* (Pagini alese, 1985):

„... G.L.... a pornit de acasă ca un dascăl sărac la copiii unei cucoane bogate din Bucureştii cei cu carte grecească pentru lume şi cu carte românească numai pentru biserică, şi care a dus cu sine binefacerea acelui spirit naţional pe care-l răspândise dincoace şcoala lui Clain, Maior, şi Şincai. Înviorătorul unor timpuri veştede a rămas totdeauna dascăl sărac, precum plecase, şi într-o zi, după tulburările de la 1821, în care nu şi-a putut afla rostul, o căruţă ţărănească îl aducea bolnav de moarte în locul umil de unde plecase la drumul lui de apostol. În mijlocul Bucureştilor, în marmură, avrigeanul pletos cu mustaţa mică, muşcată în clipele de amărăciune, stă în picioare, făcând o mişcare care, în numele spiritului, porunceşte timpului să se schimbe; aici ţărâna lui se amestecă în pământ cu ţărâna altor plugari, fraţii, părinţii, moşii şi strămoşii lui, tot iobagi de-ai lui Bruckenthal şi ai altor nemeşi de cei cu copacii din vale. Un mic semn de piatră cu câteva slove arată că acest trup de sărman zace în pământul bisericii neunite, dar gândul ce a fost în el, acela e şi în biserica unită şi în toate bisericile şi casele de cărturari: el suflă slobod şi tare în largul românimii întregi".

OPERA: **Lucrări păstrate:** *Versurile de laudă la logodna împăratului Francisc cu Ludovica*, 1808; *Înştiinţare către tinerime pentru deschiderea şcolii româneşti*, 1818; *Discursul la înscăunarea Mitropolitului Dionisie Lupu*, 1819; *Discursul la venirea în ţară a lui Gh.Ghica Vodă* (la 30 iulie 1822); *Apelul la subscriere pentru publicarea unui curs de matematică*, 1822; *Aritmetica*

matematicească, 1821; *Trigonometria cea dreaptă*, 1821; *Planurile moşiilor Abislaval*, 1818 şi *Fântânele*, 1820. **Lucrări pierdute:** *Platon, Educatorul marelui principe al Rusiei* (şi în germană); *Cărticica învăţăturilor morale pentru copiii de şcoală* (şi în germană); *Învăţături morale ale lui Gottlieb Ehrenweich pentru băieţi* (şi în germană); *Geografia matematică pentru copii* (şi în germană); *Pedagogie* (poate) după Salzman; *Istoria lui Ian Moriz şi a copiilor săi* (şi în germană); *Istorioara morală a împăratului Octavian şi a soţiei sale* (şi în germană); *Compendiu de geografia Transilvaniei*, 1815; *Gramatica româno-germană*, 1815; *Teologia dogmatică şi morală* (traducere), *Curs de filozofie* (după Kant); *Logica şi metafizica* (după Kant), 1822.

REPERE ASUPRA OPEREI: Păstrând caracteristica timpului său, **G.L.** prezintă în *Înştiinţare* întreg planul de organizare al învăţământului de la cel primar la cel superior, universitar. În şedinţa din 20 iunie 1903, *Înştiinţarea*, având o mare însemnătate pentru începuturile renaşterii culturii noastre naţionale, a fost dăruită de Titu Maiorescu (care o avea de la tatăl său, Ioan Maiorescu) Academiei Române.

Înştiinţare către „de toată cinstea vrednica tinerime" concentrează gânduri, sentimente, idei exprimate sensibil şi clar. După ce motivează necesitatea organizării învăţământului în limba română, **G.L.** cheamă tineretul la înfăptuirea planului său:

„Deci dară, iubită şi de toată cinstea vrednica Tinerime! Iată o epohie noao, o întâmplare strălucitoare, un glas dulce părintesc, sub pavăza schyptrului Domnesc, după care de mult oftară inimile Dumneavoastră, vă chiamă, vă strigă, părinteşte vă îmbrăţişează: Veniţi toţi de toate părţile şi de toată stare, veniţi la izvorul tămăduirii! la muzeul înfloririi! ca să ne împărtăşim şi noi, acum măcar şi mai puţin, iară în curgerea vremii, cu împrumutate puteri ajutoraţi fiind, şi cu mai multe ştiinţe folositoare, cei cu silinţa noastră şi purtarea cea tuturora bine plăcută, să putem aduce sporiul şi folosul cel răspunzător şi potrivit înaltului cuget al prea luminatului nostru Domn, precum al prea sfinţilor părinţi Arhierei şi al cinstiţilor mai mari Efori Boeri, care au ostenit pentru binele nostru, ca îndemânarea noastră să le fie Măriilor sale spre întreagă mângâiere, că nu le-au fost osteneală în deşert, iară noao spre întemeiare şi folos arătându-ne în faptă ascultarea şi mulţămirea cea cuviincioasă".

Aşa cum remarcă D.Păcurariu, atât *Înştiinţarea* cât şi *discursurile* pentru înscăunarea Mitropolitului Dionisie şi a lui Grigore Ghica – primul domn pământean după perioada fanariotă – păstrează trăsături de limbă şi de stil cronicăreşti. Scrisul este uşor arhaizat. Fraza amplă, respectând regulile retoricii clasice (...) constituită cu migală şi sistem, uşor pedantă, după topica frazei latine, cu o tehnică stilistică (întrebări, exclamaţii retorice de efect) amintind pe cea a unor oratori celebri ai antichităţii, „operele lui Cicero şi ale lui Seneca precum şi ale altor scriitori şi gânditori romåni se aflau în biblioteca sa".

Discursurile menţionate pun în evidenţă talentul lui **G.L.** Cităm din discursul compus cu ocazia înscăunării Mitropolitului Dionisie: „Prea bine este lumii cunoscută slava şi mărirea Romånilor, strămoşilor noştri; apoi încât este pentru strălucirea ştiinţelor şi a măestriilor în vremea acelora, lasă istoriile, dar mărturisească mărturie învederată însuşi stâlpii lui Traian din alvia Dunării, precum şi temeliile turnului Severinului care până în zioa de astăzi se află în faptă şi care în chip de hrisoave nemincinoase ne mărturisise dreptul ce avem la stăpânirea pământului strămoşesc, deşteptându-ne a urma şi noi strămoşilor noştri, ca neprecurmat să se proslăvească seminţia în veacuri şi prea înaltului schiptru împărătesc neîncetat să-i arză focul pe jertfelnic, prefăcându-se slava în mărire, iar nu în pieire şi stingere".

Din discursul lui **G.L.** la sosirea în ţară a lui Gr.Ghica Vodă: „Luceafărul dimineţii cu o nenumărată mulţime de brileanturile ţăriei, în veşminte cu purpura cea proorocitoare apropierii zilei viitoare. Iată cum deşteaptă turmele la păşune şi pre păstori spre paza acelora, cum deşteaptă pre blagoslovitul plugar spre agerimea fiarelor şi alcătuirea coarnelor plugului, căci brazda de ieri începută îl aşteaptă spre săvârşire".

APRECIERI CRITICE:

I. H. Rădulescu: „Lazăr a fost profesor în „Sfântul Sava" patru ani cu mare râvnă. El slujba sa niciodată nu şi-a socotit-o drept o profesie, ci o chemare, o misioană. Avea vreo douăzeci de

şcolari regulaţi; dar când făcea lecţie de filozofie, sala gemea de auditori, în capul cărora era răposatul Alexandru, tatăl ofiţerilor Tell.

Toată destoinicia avea acest învăţător atât de făcător de bine Românilor. Pare că era într-adins preursit pentru a deschide un drum de regeneraţie. El îşi simţea vocaţia sa. Când se afla în clasă, el vorbea însuflat. Catedra lui semăna cu un amvon, vedea cineva cum i se bate pieptul. Cu mâini pline în orice ocazie arunca seminţele românismului şi naţionalităţii. (...) Călătorule român, când treci de la Braşov la Sibiu, în satul Avrig, în mâna dreaptă d-alăturea drumului este o bisericuţă. Acolo e mormântul lui G.L.. O cruce albă de marmură este frumosul lui monument vrednic de un om ce a ştiut răbda în viaţa sa. Sărută acea cruce şi vei citi pe dânsa următorul epitaf: «Cetitorule, ce eşti, am fost:/ Ce sunt, vei fi: Găteşte-te dar»".

I. C. Brătianu: „Lazăr, necunoscut, neavând alt titlu decât acela de Român, ce atuncea, cum am zis, era nume de dispreţ, din fundul unei chiliuţe din hanul lui Şerban-Vodă, – pe cât îmi aduc aminte – găsi discipoli şi patroni şi ridică o şcoală măreaţă, puternică, nu de piatră şi de var, ci o şcoală morală, de unde virtutea, patriotismul, iubirea ştiinţei şi devotamentul până la sacrificarea pentru binele public se răspândiră, ca nişte raze binefăcătoare pentru toată România. Acestei suflări de viaţă, de viaţă română, datorăm tot ce avurăm până acum; ea ne-a dat Văcăreşti, Eliazi şi Asăcheşti, Alexandreşti şi Alecsandri; ea inspira pe legistul Moroiu, care ne aduse un minut aminte demnitatea magistraţilor români; ea a dat inimă lui Grigore Ghica Vodă, lui Constantin Brădăceanu, Mitropolitului Grigorie; ea a însufleţit pe Dinicu Golescu, pe Câmpineni şi Gr. Cantacuzino; ea a făcut să nască noi Cantemiri, iubitul nostru şi de fericită memorie Bălcescu; ea a dat devotamentul acelei legiuni modeste de profesori, care serviră de cadre la începutul organizării instrucţiunii publice şi care prin spiritul ce-l aduseră la noile şcoale, ne făcură să credem într-un viitor prosper şi glorios; tot acea suflare a şcolii lui Lazăr deşteaptă inimile Românilor, le îmbărbăţi şi prin Vladimirescu, prin Solomon, prin Magheru, ne dovedi că nu este vitejia, care a părăsit pe Români, ci ocaziunea, condiţiile proprii de a se manifesta. "

Dimitrie Sturza (Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice): „Suntem întruniţi aici – membrii ai guvernului şi ai Parlamentului, şcoale şi un numeros public – pentru a inaugura monumentul ridicat de naţiune acelui bărbat care a reîntemeiat şcoala românească pe pământul românesc. Frumoasă serbare, în care se oglindeşte trecutul, prezentul şi viitorul. G.L. s-a născut într-un timp de mare restrişte pentru patria noastră. Puternică a fost aşezarea stabilită aici la Dunărea de Jos de marele împărat al Romei, dar cumplite au fost şi isbirile ce ea a suferit. Pericolul nu a venit numai de la sabia şi de la focul ce diferite ginţi au preumblat pe teritoriul nostru; ci, mai ales de la încercarea de a deznaţionaliza poporul românesc prin părăsirea limbii strămoşeşti. (...) Pot să fie şi limbi cu deosebire culte, limbi în care sunt scrise tipare nepreţuite ale ştiinţei, dar un popor român numai atunci există, când e capabil de a înălţa propria sa limbă la acea tărie, ca prin ea să poată domina toate cugetările omeneşti. Un popor, care nu-şi întrebuinţează propria sa limbă în toate împrejurările vieţii, în cele mai simple şi mai modeste, ca şi în cele mai înalte şi mai ideale, acel popor lâncezeşte. Poporul care îşi pierde limba, pierde însăşi fiinţa sa, conştiinţa de sine, încrederea în sine". (*Discurs* rostit cu ocazia inaugurării statuii lui G.L., 1886).

Principele moştenitor Carol: „Ce concepţie nobilă ca a sa, să-şi pună toată ştiinţa, tot sufletul, pentru înălţarea Neamului şi întărirea Patriei!(...)

De aici începe toată opera de renaştere culturală a României de azi. Singur un luptător ca el putea să-i pună temeliile. Şcoala «Sf. Sava» a fost focarul de unde a pornit viaţa intelectuală a României veacului al XIX-lea.

Sufletul ei era G.L.

La căldura acestui suflet s-au încălzit şi pregătit cei dintâi pioni ai renaşterii noastre. El e soarele care răsare după un lung şir de ani întunecaţi. Cu el s-a făcut ziuă pentru totdeauna.

Dascăl în adevăratul tâlc al cuvântului, el nu s-a mărginit numai la predarea învăţăturilor de pe catedră, ci a încercat prin manifestul său din 1818 să alcătuiască întâiul program pentru şcolile româneşti, şi ceea ce este mai frumos, este că în liniile lui generale acest program este acela care şi astăzi stă la temelia alcătuirei noastre şcolăreşti, (...) G.L. a fost ceea ce ar trebui să fie orice dascăl conştient de menirea sa. Dascăl. Patriot şi, mai presus de toate, Apostol". (*Discurs* rostit la 30 septembrie 1923 la Avrig, la mormântul lui G.L.)

Petrache Poenaru: „Eforia de abia smulse din ghearele străinilor un mic apartament din spaţiosul edificiu al «Sf. Sava» şi aşeză acolo şcoala lui Lazăr, cu numărul de şcolari ce se recrutase din concurenţii români amatori de ştiinţă.

Această şcoală se deschise fără altă ceremonie sau paradă decât în prezenţa a câtorva curioşi, cari veniseră să audă ce putea să le spună din filozofie noul dascăl în limba română, căci nu le venea a crede că s-ar putea da în româneşte învăţătură de vreuna ştiinţă înaltă. (...)

De abia începuse a răsufla naţiunea de sub jugul străinilor şi iată că invidia inamicului o persecuta de moarte. Şcoala lui Lazăr deveni ţinta goanelor lui: inamicii căutau să năbuşească patrioticul avânt ce naţiunea îşi luase.

La incursiunea barbarilor în pământ românesc, în urma evenimentelor rezbelnice de la 1821, elevii lui Lazăr văzură cu durere şcoala lor inchisă şi pre învăţătorul lor alungat de la altarul templului ce el deservea pentru luminarea poporului român". (*Discursul* de recepţie la Academie, 1871).

Emilia Şt. Milicescu: „A fost autorul celei dintâi programe şi al celor dintâi manuale şcolare; îndrumătorul primilor paşi ai teatrului în limba română; stihuitor cu plachetă tipărită în limba „daco-românească" la 1808, dar poet mai mult în proza sa; poliglot şi traducător în primele linii, care s-a străduit să pună la îndemână conaţionalilor săi, cât mai devreme, opere literare, ştiinţifice, filozofice, orator cu putere de convingere prin organizarea argumentelor şi prin expresia aleasă şi colorată (...) **G.L.** a biruit vremelnicia, veşnicindu-se printre noi, prin fapta vieţii sale întregi care l-a contopit cu fiinţa şi destinul ascendent al acestui neam. Fie ca orice român, ridicat la lumina ştiinţei şi la frumuseţea artelor definitorii pentru umanitate, să fie vrednic de moştenirea pe care **G.L.** din Avrig a lăsat-o tuturor celor ce vin din urmă-i, din veac în veac, cinstindu-i astfel numele".

(C.B.)

LĂZĂRESCU GHEORGHE

(n. 1948)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Profesor, istoric literar, autor de manuale şcolare. S-a născut la Bucureşti, la 23 aprilie 1948. După absolvirea studiilor liceale la Liceul „Emil Racoviţă", a urmat, între 1966 şi 1971, cursurile Facultăţii de Limba şi Literatura Română a Universităţii din Bucureşti, terminate cu diplomă de merit la specialităţile limba şi literatura română şi limba franceză. În 1978 a obţinut titlul de doctor în filologie, în urma susţinerii tezei cu tema *Romanul de analiză psihologică în literatura noastră interbelică*, ulterior publicată.

A lucrat la Institutul de Ştiinţe Pedagogice, devenit mai târziu Institutul de Cercetări Pedagogice şi Psihologice, ca filolog şi apoi ca cercetător ştiinţific. În cadrul institutului s-a ocupat de problemele didacticii limbii şi literaturii române, de elaborarea obiectivelor educaţionale, a conţinutului şi a instrumentelor de evaluare, precum şi de perfecţionarea metodelor de învăţământ la această disciplină. Pe aceste teme a elaborat materiale de cercetare, a susţinut 20 de comunicări ştiinţifice la manifestări de nivel naţional şi internaţional, printre care congresele pedagogilor de la Berlin (1974) şi Varşovia (1977) şi la seminarul tinerilor cercetători de la Ceske Budejovice (Cehoslovacia, 1979). A prezentat, de asemenea, 29 de conferinţe în cadrul unor acţiuni de perfecţionare a cadrelor didactice.

Din anul 1982 este profesor de limba şi literatura română la Liceul „Nicolae Bălcescu" din Bucureşti, actualmente Colegiul Naţional „Sfântul Sava". În 1990 a fost director adjunct al liceului. Din 1997 este şeful Catedrei de limba şi literatura română şi membru în consiliul de administraţie al colegiului. Membru al Comisiei naţionale de limba şi literatura română a Ministerului Învăţământului, participă la elaborarea programelor de limba şi literatura română pentru învăţământul liceal, precum şi la alcătuirea programelor de literatură universală şi teoria liteaturii. A efectuat inspecţii în şcoli, a făcut parte din comisiile pentru examene de grad şi respectiv pentru concursul de titularizare a profesorilor în Bucureşti, în comisiile concursului „M. Eminescu".

OPERA: Autor al manualelor de teoria literaturii (valabil din 1980 până în prezent), literatură universală pentru clasele de filologie-istorie (valabil din 1981 şi în prezent) şi literatura română pentru clasele a IX-a (valabil din 1989), a XI-a (ediţia valabilă între 1989 şi în prezent) şi a XII-a (ediţia valabilă între 1989 şi 1993).

A colaborat la elaborarea unor lucrări în sprijinul profesorilor şi al elevilor, cum sunt: *Limba şi literatura română în liceu. Calitate şi eficienţă în predare şi învăţare*, 1983, *Crestomaţie de literatură universală pentru învăţământul liceal*; ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, 1993; *Metodica predării limbii şi literaturii române în liceu. Instruire – educare*, 1983; *Limba şi literatura română în liceu. Noţiuni de stilistică şi compoziţie* (texte literare, teme şi exerciţii), Sibiu, 1986; *Sinteze de literatură română pentru bacalaureat*, S.S.F., Bucureşti, 1987; *Analize literare (pentru examenul de bacalaureat şi pentru concursul de admitere în facultăţi de tip filologic)*, ediţia I, 1991; ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, 1993; ediţia a IV-a 1996.

A colaborat la realizarea *Dicţionarului de pedagogie*, 1979, şi a *Dicţionarului de termeni literari*, 1995.

Autorul a două lucrări de istorie literară: *Romanul de analiză psihologică în literatura română interbelică*, 1983; monografia *Adrian Maniu*, 1985.

Pe lângă manualele şi lucrările de specialitate la care a colaborat, cele de istorie şi critică literară, **L.G.** a publicat circa 115 articole şi recenzii pe teme de didactică, istorie literară, teoria literaturii, stilistică, educaţie estetică, artă dramatică în periodice precum: „Revista de pedagogie", „Limbă şi literatură", „România literară", „Ramuri", „Teatrul", „Revue roumaine de linguistique", „Cărţi noi", „Teatrul Naţional. Caiet–program", „Pedagogische Forschung", „Radio–Teleşcoală", „Învăţământul liceal şi tehnic profesional", „Livres roumains", „Polonistyka", „Revista de istorie şi teorie literară".

A participat la emisiuni de radio şi televiziune pe teme de învăţământ. A realizat seturi de diapozitive difuzate în şcoli ca mijloace de învăţământ la literatura română. Timp de opt ani consecutiv a ţinut cursuri de istoria literaturii române la Universitatea Populară din Bucureşti.

REPERE ASUPRA OPEREI: Cu o informaţie largă, de specialitate, psiho-pedagogică, sociologică, în domenii ale cercetării umaniste dintre cele mai noi, **L.G.** s-a impus în toate elaborările de manuale sau lucrări de didactică, prin calitatea deosebită a materialelor elaborate, accesibilitatea, deşi unele din problemele abordate implicau dificultate.

Rigoarea ştiinţifică şi didactică, claritatea şi logica demersurilor sunt calităţi definitorii ale lucrărilor elaborate.

Studiul referitor la *Romanul de analiză psihologică în literatura română interbelică* este un studiu de referinţă, util dascălilor, elevilor şi studenţilor. Studiul sistematizează informaţia largă din literatura română şi universală asupra romanului psihologic, propunând interpretări de text interesante şi originale. Criticul Dumitru Micu remarcă elaborarea studiului după normele „muncii ştiinţifice de tip academic", constituindu-se intr-un veritabil ghid de studiu, comparabil cu un manual şcolar. Criticul remarcă informaţia largă în domeniul criticii literare.

În legătură cu studiul dedicat lui Adrian Maniu, Nicolae Manolescu deşi are rezerve privind „forţa critică" a autorului, recunoaşte că: „În totul studiul are merite de necontestat în înfăţişarea corectă şi documentară a operei poetului, dramaturgului şi publicistului".

APRECIERI CRITICE:

Teodor Vârgolici: „Studiul lui Gheorghe Lăzărescu se remarcă prin seriozitatea, prin punctele de vedere noi, originale, exprimate cu echilibru şi claritate".

Ion Dună: „Studiul lui Gh. Lăzărescu e conceput cu migală şi cu oarecare fineţe metodologică, în sensul că, respectând un tipar cunoscut, îl depăşeşte prin naturaleţea expunerii docte, prin simţul măsurii şi construcţiei critice nespectaculoase. Procedarea selectivă, de care aminteam, corespunde clarităţii demonstraţiei. Claritatea are şi un revers nescontat: un limbaj, uneori. nediferenţiat. Eseul este înăbuşit în favoarea unei evaluări globale, clasificatoare. Însă în analizele de text preocuparea pentru detaliu şi nuanţă este vizibilă. Meritele cărţii constau în sistematizarea problematicii, în bogăţia şi temeinicia informaţiei, în stabilirea de influenţe şi analogii, cât şi în comentariul specific, estetic, la numeroase romane."

Dumitru Micu: „Construit în conformitate cu normele muncii ştiinţifice de tip academic, volumul *Romanul de analiză psihologică în literatura română interbelică* se oferă, în consecinţă, drept un cât se poate de util ghid de studiu. E o carte din care oricine are de învăţat, de aflat. Tinerii în formare se pot servi de ea ca de un manual, cei ce cunosc la perfecţie literatura română, şi chiar literatura în general, vor găsi în subsolurile paginilor sale trimiteri la felurite studii critice, în mai multe limbi, dintre care, cu siguranţă mai mult decât unul, ba chiar două, nu sunt familiare absolut fiecăruia. Chiar şi celor mai învăţaţi doctori în literatură cartea lui Gheorghe Lăzărescu poate să le fie de folos, măcar ca aide-mémoire".

(C.B.)

LITERATORUL

Revista literară fondată de Al.Macedonski, apărând la Bucureşti cu intermitenţe între 1880 şi 1919, este considerată prima revistă a simbolismului românesc. A avut apariţii lunare şi săptămânale. În jurul revistei s-a constituit cenaclul cu acelaşi nume. Cultivă mai întâi socialul, apoi parnasianismul, având o atitudine critică faţă de „Convorbiri literare", Al.Macedonski urmăreşte să promoveze o poezie nouă. Publică articole programatice: *Poezia viitorului* (1892), *Despre poezie* (1895), *Simţurile în poezie* (1895).

Prin ideile susţinute în *Poezia viitorului*, precum şi în alte articole (*În pragul secolului*, 1899), Al.Macedonski este considerat primul teoretician al simbolismului în literatura română şi printre primii în literatura universală. În anul 1893, Al.Macedonski publică un fragment din poemul-roman în proză *Thalassa* – apreciat ca una din cele mai valoroase opere cu caracter simbolist din literatura noastră.

Dintre colaboratori menţionăm pe Al.Stamatiad (fost şi prim redactor); T.Vianu (redactor); G.Bacovia; I.Barbu; V.Eftimiu, G.M.Zamfirescu, D.Iacobescu, I.Peltz, Ştefan Neniţescu, A.Dominic, D.Teleor, Nichita Macedonski, Duiliu Zamfirescu, Ştefan Petică, Traian Demetrescu, Cincinat Pavelescu etc.

Deşi Al.Macedonski în articolele sale subliniază legătura pe care cenaclul şi revista sa o au cu generaţia de la 1848 şi, în mod deosebit, cu I.H.Rădulescu, D.Bolintineanu, V.Alecsandri, are însă, pe parcursul activităţii sale şi manifestări de antipatie şi chiar de invidie personală, atacând scriitori cum sunt: M.Eminescu, V.Alecsandri, Al.Vlahuţă, I.L.Caragiale (sprijinit de C.A.Ionescu-Caion cel care i-a intentat proces de plagiat lui Caragiale).

Spiritul revistei va crea un curent prin publicaţiile: *Linia dreaptă, Viaţa nouă, Liga literară, Revista literară, Revista modernă* etc.

Spicuim câteva idei exprimate de Al.Macedonski în articolul care deschide ***Literatorul***, la reapariţia sa, în 29 iunie 1918: „***Literatorul*** şi-a încetat apariţiunea în anul 1905 pentru că nu mai avea cui vorbi. Principiile pe care ea s-a rezimat înfăţişau prea mult adevărul etern că, în literatură şi în artă, mai cu seamă, cinstea sufletească singură duce la frumos şi îi dă putere şi viaţă pentru ca această mişcare să nu-şi urmeze mersul ei înainte şi să nu cucerească, treptat şi fără reclamă, multe suflete tinere, bine înzestrate cu darurile simţirii şi cugetării (...) Avem apoi, acum, un public cititor întocmit în toate clasele societăţii şi scriitorii nu mai sunt condamnaţi să se citească – ca în trecut – numai între ei...

Literatorul poate fi, şi trebuie, prin urmare – împrejurările schimbându-se – să reapară acum, spre a fi îndrumătorul cultural, social şi literar al timpului nou.

Împrejurul acestei reviste intelectualii s-au întocmit deocamdată numai într-o grupare, dar este de datoria tuturor să se amestece de aproape în politică şi să ajungă un partid. România nu e chemată să rămână în vecii vecilor proprietatea sau satrapia politicienilor analfabeţi.

Chem la ***Literatorul*** pe tot ce este cugetare şi simţire românească, fără deosebire de credinţă religioasă sau origine.

Mai chem pe toţi tinerii entuziaşti, căci entuziasmul este fapta cea mai mare, frumuseţea desăvârşită şi puterea neînfricată.

Mai chem femeia, pentru că ea este femeia şi sora noastră, şi foarte adesea, steaua care călăuzeşte viaţa.

Chem, pentru a încheia, pe oamenii înţelepţi prin vârstă şi a căror experienţă şi ale căror cunoştinţe sunt un patrimoniu naţional, şi trebuie să le slăvim.

Toţi aceştia şi toţi care sunt buni români ne sunt datori cu concursul lor.

Să se statornicească între noi, care scriem, şi cei care ne vor citi, o frăţie, şi să ne sprijinim unii pe alţii.

Aceasta însemnează că ne reclădim fiindcă, în acest chip, ne vom reclădi sufletul".

Revista a apărut în mai multe serii: I, 20 ianuarie 1880 – 17 martie 1885; II, noiembrie 1886 – ianuarie 1887; III, iunie 1890 – octombrie 1890; IV, 15 iunie 1892–1895 (cu întrerupere); V, 20 februarie 1899 – 10 iunie 1899; VI, 1900 (număr mic); VII, 1904 (două numere), VIII, 29 iunie 1918 – martie 1919.

Reapariţia ***Literatorului***, în iunie 1918, apreciază Eugen Marinescu, în lucrarea sa *Din presa literară românească (1918–1944)* „a reprezentat o primă tentativă de regrupare a scriitorilor în jurul unei reviste şi într-un cenaclu..." Dar „dorinţa lui Al.Macedonski de a readuce în actualitate revista şi gruparea ce contribuiseră, la sfârşitul secolului al XIX-lea, la înnoirea poeziei româneşti nu se împlineşte.

Nu s-a realizat în jurul revistei nici acel nucleu puternic de scriitori menit să determine o reală direcţie literară, cu toate că rămân colaboratori credincioşi Ion Barbu, Tudor Vianu, G.Bacovia, Al.T.Stamatiad, D.Teleor, A.Dominic".

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Revista cu atitudini antijunimiste pline de urmări fu ***Literatorul*** (20 iunie 1880) lui Al.Macedonski. O vreme se susţinea acolo împotriva artei pentru artă „poezia socială", înjghebându-se o şcoală a tristeţii proletare. În curând însă Macedonski, împins în temperament spre arta-lux, începea să profeseze arta pură, scoasă complet din zona inteligibilului: «Logica Poeziei este ne-logica faţă cu proza, şi tot ce nu e logic fiind absurd, logica Poeziei este prin urmare însăşi *absurdul*»".

Marin Bucur: „Aproape aceeaşi soartă ca a poetului Macedonski a avut şi revista ***Literatorul***. Un capitol al istoriei literaturii noastre îi aparţine pe drept acestei reviste, dar reacţiunea literară ante-macedonskiană n-a avut să-i recunoască nici un merit cultural, cu atât mai mult pe acela de a fi dat o direcţie poetică care s-a dezvoltat apoi prin şcoala lui Ovid Densuşianu şi a curentelor moderne.

Revista ***Literatorul*** a fost o revistă pivot la sfârşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru. În biografia lui Macedonski apariţia ***Literatorului*** constituie momentul său maxim de afirmare. Între 1880 şi până la sfârşitul vieţii poetului, existenţa sa este continuu raportată, legată, implicată şi explicată prin biografia revistei. Prietenii şi vrajmăşii, glorii şi defăimări, tribună şi salon, cafenea şi şcoală sobră de poeziei, cu toate s-au adunat şi au existat laolaltă zeci de ani în paginile revistei. Vicisitudinile materiale au

fost nenumărate, şi numai un ideal mare de artă l-a condus pe Macedonski peste obstacole şi împotriviri de tot felul. (...) *Literatorul* are o linie independentă de afirmare şi de existenţă publicistică, este o revistă cu o atitudine estetică mai evoluată. şi mai deschisă decât oricare alta, către experienţa literară contemporană europeană(...) *Literatorul* va trebui apărat de acuzaţia ce i se aduce de a fi fost doar o revistă defăimătoare a lui Eminescu. Aşa e cunoscut de cei mai mulţi. Alţii, dascăli cu oroare de simbolism, o trec în rândul revistelor secundare, de peisaj literar. Adevărul este că lângă «Convorbiri literare» şi «Contemporanul» nici o revistă până la 1900 n-a mai exercitat atâtea decenii o influenţă în adânc şi n-a insuflat o energie estetică creaţiei autoliterare precum *Literatorul*. Numai «Convorbiri literare» au mai avut conştiinţa estetică a creaţiei literare. Cele două reviste au pregătit mediul poeziei mari la răspântia celor două secole, şi gustul public pentru frumos".

(C.B.)

LIICEANU, GABRIEL
(n. 1942)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filozof, profesor, editor, **G.L.** s-a născut în 29 mai 1942 la Râmnicu-Vâlcea. A făcut studii universitare la Bucureşti: Facultatea de Filozofie (1960–1965) şi Facultatea de Limbi Clasice (1968–1973). În anul 1976 îşi trece examenul de doctorat în filozofie la Universitatea din Bucureşti. În perioada 1965–1967 a fost cercetător la Institutul de Flilozofie, iar între 1975–1989 la Institutul de Istorie a Artei. Din 1990 este director al Editurii Humanitas, unde desfăşoară o meritorie activitate de publicare a unor lucrări de filozofie, ştiinţă, istorie, beletristică din cultura română şi universală.

Din anul 1992, este profesor la Facultatea de Filozofie a Universităţii din Bucureşti.

OPERA: *Tragicul. O fenomenologie a limitei şi depăşirii*, 1975 (ed. a II-a revăzută, Editura Humanitas, 1993); *Încercare în politropia omului şi a culturii*, 1981; *Jurnalul de la Păltiniş. Un model paideic în cultura umanistă*, 1983 (ed. revăzută şi adăugită, 1991); *Cearta cu filozofia, Eseuri*. 1992. **Traduceri** din Platon, Heidegger, Schelling. **Editări:** *Epistolar*, 1987; *C.Noica, Jurnal de idei*, 1990; *C.Noica, Introducere la Miracolul Eminescian* (ed. îngrijită de Marian Diaconu şi Gabriel Liiceanu), 1992; *C.Noica, Simple introduceri la bunătatea timpului nostru* (ed. îngrijită de Marin Diaconu şi Gabriel Liiceanu), 1992 ş.a.

REPERE ASUPRA OPEREI: Ingenios, sobru, constant cu sine, **G.L.** desfăşoară, ca director al Editurii Humanitas, o activitate remarcabilă, prin repunerea în drepturile fireşti ale culturii române, a unor personalităţi, printre care Constantin Noica.

Fiind, timp de cinci ani, între 1977 şi 1981, în preajma lui C.Noica după cum singur mărturiseşte în deschiderea *Jurnalului de la Păltiniş* – în loc de prefaţă cartea (care a apărut în anul 1983) reprezintă: „povestea complexă în spaţiul spiritului, a unui act pedagogic subtil care începea cu constrângere asumată de ambele părţi şi se încheia cu o răzvrătire eliberatoare". Cartea are ca subtitlu *Un model paideic în cultura umanistă*.

Început luni 21 martie 1977 când „Proiectata călătorie cu Noica a luat ființă", *Jurnalul* se încheie cu sensibila relatare a îndemnului pe care C.Noica îl face în scopul studierii lui Kant pentru că „nu știm niciodată cu adevărat ce putem deveni". „Pentru mine – a afirmat Noica – tu ești deja ceea ce poți deveni. Să nu mă dezamăgești". Și **G.L.** notează: „Glasul a început să-i tremure, apoi a izbucnit în plâns și a ieșit. Am rămas în partea cealaltă a ușii, neștiind ce să fac, simțindu-mă tare neînsemnat, neputincios și, mai ales speriat".

Și tot în încheierea *Jurnalului*, **G.L.** afirmă cu certitudinea unei concluzii relevante: „Deși a avut la îndemână mijloace infinit mai modeste, influența pe care Noica a avut-o asupra spiritualității românești nu poate fi comparată decât cu aceea a lui Maiorescu. Nu a fost ministrul Culturii, nu a putut înființa catedre și cenacluri, și nici nu a putut trimite tineri la studii pe cheltuiala statului; a înlocuit însă toate acestea prin forța extraordinară de formativitate a operei sale. După «momentul Maiorescu» și cel interbelic, istoria culturii noastre va înregistra neîndoielnic și un «moment Noica», a cărui pondere și semnificație nu pot fi măsurate deocamdată în toată amploarea lor".

După C.Noica, „Istoria unui popor este, deci, istoria culturii sale". Și notează **G.L.**: „Noica a făcut din această propoziție o propoziție existențială; și-a asumat-o, adică, până într-atât, încât a mărturisit pentru ea prin ordinea interioară și exterioară a vieții sale. A ales să slujească cultura română cu o patimă care dovedea că se află în joc nu cultura pur și simplu, în sensul acela puțin superficial, în care o invocăm în mod obișnuit, ci însăși ființa unei comunități căreia numai cultura îi dădea adâncime și gradul de certitudine al unei esențe. Altminteri nu am putea înșelege tenta de misionarism care stăruie asupra principalelor momente ale vieții sale și asupra operei însăși. O anumită febrilitate a ctitoririi (proiecte de institute, ediții și «școli de înțelepciune»), precum și strădania, oarecum disperată, de a crea «o cultură adevărată» în locul uneia amenințate când de lăutărism și facilitate, când de erudiție și sterilitate, vin la el din teama că la «Judecata de Apoi a istoriei universale» nu vom avea documentele necesare pentru a ne justifica dreptul la existență și că vom rămâne «un simplu sat pierdut în istorie»".

Desigur *Jurnalul de la Păltiniș*, conține multe asemenea reflecții și dintr-o parte și din cealaltă, așternute cu atenție, așa se și explică marele succes de care s-a bucurat la apariție și se bucură și astăzi. El a dat naștere unui adevărat mit în ceea ce-l privește pe C.Noica, în încăpățânarea sa de a da valori fundamentate generațiilor ce vin: *Sentimentul românesc al ființei, Introducere la miracolul eminescian, Simple introduceri la bunătatea timpului nostru* etc.

Jurnalul de ieri (1991) – text stabilit de Thomas Kleininger, **G.L.**, Andrei Pleșu, Sorin Vieru – este o altă restituire de rafinament intelectual prin care se facilitează intrarea în laboratorul gândirii lui C.Noica, în diferite perioade ale vieții și activității sale, începând cu anul 1958. Editorii acestui *Jurnal*, după ce explică geneza cărții trimițând la anul 1939, afirmă: „Document al unei curiozități universale, volumul acesta pune în adevărata sa lumină întâlnirea pe care Noica a avut-o cu Eminescu – căci de dovada unei conștiințe universale de cultură a fost tot timpul vorba în pledoaria sa patetică pentru facsimilarea caietelor acestuia – și, pe alt plan, cu Goethe și Leonardo. Peste tot în aceste cazuri – și pentru Noica ele nu au reprezentat decât proiecții ale propriului său mod de a fi – este vorba de spectacolul spiritului înțeles ca organism care trăiește asimilind întreaga diversitate a vieții, pentru a o transforma în mediu intern al culturii. Imaginea superficială a filozofului abstras, monoman, insensibil la «mările calde ale vieții» și la performanța de tip artistic va fi net infirmată de paginile *Jurnalului*".

Maxime, aforisme, rostiri de suflet și gândire îmbogățesc inimile și viețile celor care l-au văzut și cunoscut pe C.Noica pe străzile din Câmpulung-Muscel, Păltiniș, București. *Jurnalul* devine, ca și în alte cazuri, un pretext, o convenție de a comunica mai direct, mai sincer cu lumea, căpătând dimensiunile unei literaturi existențialiste.

În cartea intitulată semnificativ *Cearta cu filozofia* (1992), **G.L.** argumentează motivele care l-au determinat să elaboreze o asemenea lucrare: „Am scris aceste pagini între 1985–1989, la o vârstă când în filozofie neputința de a «constitui un sistem» ia forma certei cu filozofia. Cearta cu filozofia academică, cearta cu sistemul, cu livrescul și cultura de aparat continuă să fie filozofia și că ea poate păstra încă forma livrescului și a culturii de aparat și poate fi

chiar o ceartă «sistematică». Cu toate acestea este o ceartă fără întoarcere şi, de aceea un act de curaj. Această carte este pentru autorul ei o provocare şi un pariu periculos, din ea poate să se nască o gândire adevărată, dar tot atât de bine după ea poate să nu mai urmeze nimic".

Cartea sa, *Tragicul* (1993), reeditare parţială a volumului din 1975, cuprinde interesante referiri: „analitica tragicului, «lectura» cărţii lui Nietzsche, naşterea tragediei eline".

Reţine atenţia stilul elegant în care sunt redactate lucrările lui **G.L.**

APRECIERI CRITICE:

Constantin Noica: „Gândeşte-te când scrii la cititorul tău ideal sau la omul pe care îl respecţi cel mai mult:. (...) Peste 100 de ani nici eu nu voi mai fi cunoscut, nici Liiceanu. Dar raportul dintre noi va fi cunoscut. "

Ion Negoiţescu: „Am numit *Jurnalul de la Păltiniş* al lui **G.L.** extraordinar, pentru că este o carte nu numai bine scrisă – de parcă s-ar fi scris singură -, dar şi o operă literară unică în literatura română, având ca personaj un ins de supremă intelectualitate, un filozof absolut. În *Jurnalul de la Păltiniş*, Constantin Noica apare viu, ca un personaj literar, în sensul că nu ne mai interesează dacă ceea ce spune Liiceanu despre Noica corespunde adevărului istoric, dacă Liiceanu a înţeles bine sau nu l-a înţeles pe adevăratul Noica, dacă l-a prezentat fidel, reproducându-l, sau l-a deformat, inventându-l – toate acestea nu mai au importanţă, fiincă aşa cum ne-o propune **G.L.** în paginile cărţii sale, lăsând-o să vorbească sau comentând-o, persoana cu numele de Noica există pentru noi, în acel strat ontologic al imaginarului, care e mai puternic decât însuşi realul, adică la nivelul plăsmuirilor al evidenţelor mitologice. Noica şi discipolii săi de la Păltiniş, abia schiţaţi, Andrei Pleşu, Victor Stoichiţă, Petru Creţia, Sorin Vieru, Liiceanu însuşi, devin interesanţi pentru noi doar în măsura ficţiunii grupului ca şcoală, ca unitate ideologică".

(C.B.)

LOVINESCU, EUGEN

(1881 – 1943)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar şi prozator, **E.L.**, s-a născut la 31 octombrie 1881, la Fălticeni, fiind al patrulea fiu al lui Vasile Teodorescu, profesor, şi al Profirei (n. Mavrodin) şi a murit la 16 iulie 1943, la Bucureşti.

A făcut studiile gimnaziale la Fălticeni, cele liceale la „Liceul internat" din Iaşi (1896–1899), unde i-a avut ca profesori pe A.Densusianu, S.Mehedinţi, M.Pompiliu. În 1899 se înscrie la Universitatea din Iaşi, pe care o părăseşte, mutându-se la Universitatea din Bucureşti – secţia de limbi clasice. Aici urmează cursurile lui T.Maiorescu şi N.Iorga. Îşi ia licenţa cu o lucrare despre sintaxa latină (1903). A fost profesor de liceu la Ploieşti. În 1909 îşi trece doctoratul în Franţa cu lucrarea despre: *Jean Jacques Weiss et son oeuvre littéraire* – pe care a tipărit-o cu o prefaţă de Emile Faguet. Realizează, de asemenea, lucrarea suplimentară: *Les voyageurs français en Grèce au XIX-ème siècle* – prefaţată de o altă personalitate universitară franceză, Gustave Faugères. Intenţionează să intre în viaţa universitară ţinând o lecţie de deschidere la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti: *Critica şi istoria literară.* În calitate de profesor suplimentar la Iaşi (1911), ţine un curs despre Gh.Asachi. În 1912 pierde postul de profesor în favoarea lui G.Ibrăileanu. Încearcă şi după război

să ocupe o catedră universitară la Bucureşti, dar nu reuşeşte, rămânând profesor de limba latină la diverse licee bucureştene, printre care şi la Liceul „Gh. Şincai".

A debutat în suplimentul literar al ziarului „Adevărul" (1909); publică foiletoane în „Epoca", reunite în *Paşi pe nisip* (2 vol). Înainte de război colaborează la „Convorbiri literare", „Viaţa românească", „Convorbiri critice". În timpul războiului scrie articole politice la „Românul", „Naţionalul", „Lectura pentru toţi", grupate apoi în volumele *Pagini de război* (1918) şi *În cumpăna vremii* (1919). Editează revista „Sburătorul literar" (1919); serie nouă 1926–1927 – revista va avea un rol determinant în perioada interbelică, stabilind o nouă direcţie – modernistă. Organizează cenaclul „Sburătorul" (1919–1947), având în epocă, acelaşi rol pe care l-a avut „Junimea", (V.*Sburătorul*). Prin activitatea sa, **E.L.** urmăreşte promovarea scriitorilor tineri (cu precizarea că este vorba de tinereţe spirituală). Încurajează scriitori care au debutat la alte reviste – Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, lansează nume noi ca: Ion Barbu, Camil Petrescu, Camil Baltazar, Ilarie Voronca, Anton Holban, Gh.Brăescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu, G.Călinescu.

Prin cărţile sale de doctrină: *Istoria civilizaţiei române moderne* (1924–1925, 3 volume) şi *Istoria literaturii române contemporane* (1926–1929, 5 volume) **E.L.** pune în circulaţia culturii române şi nu numai, idei cum sunt: **spiritul veacului** – pe care-l explică prin factori materiali şi morali care imprimă un proces de omogenizare a civilizaţiilor, de integrare într-un ritm de dezvoltare sincronică, **principiul sincronismului** şi **teoria imitaţiei** – văzute ca o necesitate obiectivă pentru sincronizarea culturii române, a întregii sale civilizaţii cu spiritul veacului. „Întrucât – explică Lovinescu – puterea de creaţie a unei rase e limitată la un număr restrâns de invenţiune, pe când puterea de asimilare şi apoi de elaborare în forme originale este nelimitată, imitaţia este cel mai obişnuit fel de a fi original".

Sincronismul se manifestă în dimensiunile tematice şi estetice ale literaturii, prin: tematică citadină în literatură; cultivarea prozei obiective; liricizarea poeziei şi intelectualizarea poeziei şi a prozei, dezvoltarea prozei analitice.

Modernismul lui **E.L.**, cel mai mare critic de direcţie după Titu Maiorescu, critic profesionist, se bazează pe principiile sincronismului şi ale imitaţiei; pe integrarea tradiţiei, a specificului naţional într-o formulă estetică modernă, în concordanţă cu cea europeană; judecarea operei literare făcându-se prin prisma esteticului.

În totalitatea ei, activitatea lui **E.L.** reprezintă un moment de progres în cultura şi literatura română.

OPERA: *De peste prag*, dramă în trei acte, 1906; *Paşi pe nisip, vol. I–II*, 1906; *Nuvele*, 1907; *Critice, vol I–II*, 1909; *Grigore Alexandrescu. Viaţa şi opera lui*, 1910; *Costache Negruzzi. Viaţa şi opera lui*, 1913; *Aripa morţii*, roman, 1913; *Critice, vol. I–IX*, ediţie definitivă, 1925 –1929; *Epiloguri literare, vol. I*, 1919; *Pagini de război*, 1919; *Lucu*, roman, 1920; *Antologie critică*, 1921; *Gh.Asachi* (ediţie definitivă), 1921; *Portrete literare*, 1921; *Istoria civilizaţiei române moderne, I–III*, 1924–1925; *Istoria literaturii române contemporane, I–IV*, 1926–1929; *Memorii, vol. I–III*, 1932; *Bălăuca*, roman, 1935; *Mite*, roman, 1935; *Diana*, roman, 1936; *Mili*, roman, 1937; *Titu Maiorescu, vol. I–II*, 1940; *Aquaforte, 1941*; *P.P.Carp, critic literar şi literat*, 1941; *Antologia ideologiei Junimiste...*, 1942; *T.Maiorescu şi contemporanii lui, vol. I–II*, 1943; *T.Maiorescu şi posteritatea lui critică*, 1943; *Opere, vol. I–II*, 1982–1984; *Mălurenii* (roman în manuscris); *Jurnal intim – Aquade* (din care s-a publicat, în 1933, vol. I); *Sburătorul. Agende literare*, ed. de Monica Lovinescu şi Gabriela Omăt, 1993.

REPERE ASUPRA OPEREI: Având în vedere obiectivitatea exemplară a criticului, recomandăm capitolul din *Compendiul de istorie literară* al lui **E.L.**, sintetic şi reprezentativ pentru personalitatea autorului.

De asemenea, pentru a înţelege personalitatea sa de critic literar, viziunea asupra criticii contemporane lui este relevantă caracterizarea momentului interbelic, intitulat semnificativ *Critica nouă*.

Din paginile lucrărilor lovinesciene *(Critice, Istoria literaturii române)*, se impun câteva concluzii:

– Criticul nu trebuie să fie exclusivist; obiectivitatea, măsura, rigoarea discursului şi chiar tonul acestuia conferă originalitatea şi constanţa profesională a judecăţilor pentru că: „arta nu poate fi stimulată prin directivă", iar criticul trebuie „să primească toate manifestările artistice oricât de potrivinice ar părea."

– Respingând exaltarea morală, criticul face disocierea între *etnic, etic şi estetic* – autonomia esteticului reprezentând pentru critic „un fapt revoluţionar important pentru dezvoltarea culturii noastre". Literatura se constituie prin continuarea eforturilor creatoare a generaţiilor, în succesiunea lor, fără a se repeta: „generaţiile însele nu se continuă prin repetare ci prin diferenţiere şi prin adaptare la spiritul vremii şi la noile condiţii de viaţă."

– Referitor la naţional, **E.L.** apreciază că: „Arta nu este nici în opinia ţăranului nici în nevroza esteticului; arta e mai largă şi mai multiformă." Pentru că după **E.L.** „la baza artei stă talentul care e strict personal, aprioric şi creator, el nu provine nici din limbă nici din relaţiile naţionale ci se mărgineşte a le organiza conform normelor sale individuale".

– Privitor la critica literară **E.L.** consideră că „întreaga critică este estetică, adică maioresciană. Nu ajunge însă de «a fi»; îi mai trebuie să aibă şi cunoştinţa poziţiei sale culturale şi a obligaţiei ce i-o impune, într-un moment istoric atât de neprielnic".

Este ceea ce au făcut mulţi din confraţii săi şi mai ales ceea ce a făcut el însuşi pentru cultură şi literatura noaastră şi îndeosebi pentru Liviu Rebreanu, gest comparabil, cu acela al lui Titu Maiorescu pentru M. Eminescu.

Căci **E.L.** a văzut în L. Rebreanu un nou scriitor, iar în romanul *Ion*, o realizare definitivă, „un bloc granitic, dur dar solid". Publicate în „Sburătorul", studiile sale asupra acestui roman (*Înainte de „Ion", Formula literară a romanului „Ion", Tipul voliţional în literatură, „Ion" şi sămănătorismul, Simplificarea tipului lui Ion, Obiectivitate, Creaţia obiectivă: Liviu Rebreanu: „Ion"*) apreciază apariţia acestui roman „ca o dată în istoria literaturii contemporane" şi ca „prima creaţie obiectivă". Dacă lui Eminescu i se dădea, de către Iosif Vulcan, un nume, **E.L.** acorda romanului *Ion* o „carte de vizită", îi deschidea drumul unei ascensiuni uluitoare: „Ion reprezintă o revoluţie şi faţă de lirismul sămănătorist şi faţă de eticismul ardelean."

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Personalitatea lui **E.L.** s-a revelat, după 1919, în polemică. (...)

Talentul de critic al lui E. Lovinescu s-a subliniat cu apariţia poeziei noi, în sensul unui impresionism de fundament.

Criticul scrutează opera din toate punctele de vedere, îi stabileşte filiaţiunea, o aşază în categoria ce i se potriveşte, îi face radiografia internă, întocmeşte liste de cuvinte şi de imagini, dar toate aceste observaţii sunt subsemnate unei impresii totale, subliniate într-o imagine critică.

Analiza este apoi redactată sintetic aşa încât să lucreze asupra imaginaţiei, prin sugestie. (...)

Valoarea unei astfel de critici stă în aceea că este integral documentată şi nu se rătăceşte în fantezie. Ea are aspectele creaţiei cu mijloacele analizei celei mai pozitive şi chiar când e discutabilă, prin chiar faptul discutabilităţii e serioasă pentru că pune probleme. Admiţând că criticul a greşit, exagerând valoarea autorului, critica lui de impresie nu rămâne mai puţin valabilă, deoarece ea ţine locul poeziei, cerând ca această poezie să răsară spre a justifica prezenţa criticii (...)".

Tudor Vianu: „Alături de Goga şi Petrovici, dar reprezentând o altă atitudine şi alte mijloace, scriitorul care cultivă mai insistent portretul moral, dându-i o largă notorietate în epoca noastră, este E.L. În cele trei volume ale *Memoriilor*, după ce fusese practicată de atâtea ori în lunga serie a volumelor *Critice*, portretistica morală se constituie la E.L. ca un gen cu o structură bine determinată, statică. Modelul acestei producţii este portretul clasic, construit pe o axă unică, o însuşire, pozitivă sau negativă, prezentată cu un relief voit exagerat, pe firul căreia se prind diferite împrejurări din viaţa modelelor, povestire cu vervă anecdotică şi menite să confirme intuiţia centrală a caracterului zugrăvit. După arta portretistică a lui Lovinescu, oamenii ar fi structuri simple, mişcate de un singur resort, fără trăsături întregitoare în dependenţă..."

Ion Negoiţescu: „Modernismul se va forma, de fapt, viguros şi extraordinar de important, prin literatura promovată în cenaclul Sburătorul (seria revistei din 1926–1927), ultima şi cea mai substanţială, dă totuşi o imagine deplină a modernismului lovinescian, deşi textul lui Lovinescu, *Sincronism şi diferenţiere*, acum publicat, e atât de reprezentativ; aici va avea un rol deosebit, ca promotor al noilor valori, Felix Aderca, aici vor activa plini de zel criticii tineri: Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu şi Vladimir Streinu, cu toţii sub autoritatea maestrului lor şi, în acelaşi timp, contribuind nu numai la consolidarea acestei autorităţi, dar şi la dezvoltarea continuă a gustului lovinescian pe calea modernismului. Marea schimbare în literatura noastră postbelică o aduce modernismul în primul rând în proză, căci, poezia, datorită simbolismului de dinainte de război, îşi crease deja premisele; dar calitatea spectaculară şi diferenţierea excepţională a poeţilor români dintre cele două războaie vor produce cu precădere impresia de noutate majoră. Proza de acum însă, aşa cum o promova Lovinescu, axată pe motive urbane şi analitic-intelectuală, este într-adevăr absolut nouă, neavând echivalenţe antebelice. Ea trebuia să corespundă epocii în care se impuneau Proust, Joyce, Gide, Musil. Între Delavrancea şi Camil Petrescu, între Calistrat Hogaş şi M. Blecher, nici o punte, nici o continuitate. Iar această proză suferă puternic influenţa mentalităţii şi stilul criticii noastre noi, evoluată şi la curent cu modul în care se scria critică la Nouvelle Revue Française, la Commerce, critica românească fiind acum ca însăşi o proză literară care a descoperit poezia conceptelor şi a realizat-o în propriile ei texte, şi având ca sursă principală scrierile critice ale lui Lovinescu. (...)

Până astăzi, critica literară românească mai poartă, stilistic aceeaşi marcă".

Alexandru Piru: „Un prim merit al lui Lovinescu este acela de a fi pus ordine în literatura română din primul sfert al veacului XX, nevăzută până la el de nimeni în totalitate, şi de a fi venit cu o scară de valori în genere acceptabilă, disociind esteticul de etic şi etnic. Opera are dezavantajul că opreşte în 1925–1928 prezentarea unor scriitori în plină desfăşurare. Neajunsul e în parte înlăturat în *Compendiul* din 1937. *Istoria literaturii române contemporane, 1900–1937*, unde primele două volume se unifică sub titlul *Evoluţia ideologiei literare* şi unde apare şi un capitol cu *Evoluţia poeziei dramatice...*"

Constantin Ciopraga: „Cele mai multe cărţi îmbătrânesc, – mai multe mor încă repede; judecăţile despre alte cărţi se învechesc şi ele, devenind anacronice. De necesitatea revizuirii unor astfel de judecăţi (devenite prejudecăţi), mai exact de inerentele mutaţii în materie de gust, frecventatorii lucizi ai artelor erau convinşi de mult, – totuşi, pronunţându-se pentru structurarea miturilor, pentru izgonirea locurilor comune, aducând argumente logice, adesea, impecabile, E.L. se expunea, după primul război mondial, ironiilor în serie, dacă nu unei cabale. Depăşind faza criticii impresioniste, criticul de la Sburătorul opunea atacurilor concentrate o ştiinţă şi o conştiinţă, ambele perfect adecvate momentului, – de unde autoritatea şi interesul peste timp; odată cu revizuirile, apoi cu ideea modernizării literaturii, teze interferente în fond, se afirma ultimul mare critic de directivă, – un model de excepţie. «Lovinescu nu se revizuieşte» – ci revizuieşte – preciza el, respingând incriminările despre inconsecvenţe imaginare, cu urmări de ordin axiologic".

Mircea Martin: „Lovinescu a fost un autor care şi-a gândit destinul, care a ştiut să se construiască pe sine prin renunţări ce s-ao dovedit până la urmă profitabile. Renunţarea lui la istoria literară propriu-zisă poate fi interpretată şi ca un fel de retragere strategică dintr-un teritoriu ocupat cu atâta autoritate de predecesorul său. El a înţeles că se poate formula pe sine într-un chip mult mai avantajos dedicându-se prezentului şi modernităţii".

Alexandru George: „Tot ceea ce putem afirma despre acest moment notabil al carierei lui Lovinescu în care se înscrie activitatea sa de monografist este că el stă sub semnul unei esenţiale schimbări de direcţie în acţiunea sa, dar care totuşi nu poate fi considerată cea mai importantă. În fond, renunţarea la istoriografia literară a veacului precedend intreprinsă prin studii de monografie şi restrângerea criticului la sectorul literaturii vii care apărea sub ochii săi nu poate fi socotită o schimbare atât de radicală cum fusese aceea de a abandona studiul filologiei clasice către care se îndrumase în anii şcolarităţii sale la Universitatea din Bucureşti pentru critica propriu-zisă".

Eugen Simion: „Respins de instituţiile culturale ale epocii, el a creat o nouă instituţie: critica literară.

Lovinescu este primul critic român integral şi consecvent profesionist: animator, judecător şi istoric al literaturii contemporane. Alţi comentatori au scris puţin şi cu mari pauze în acţiunea lor.

Lovinescu a făcut din critica literară un instrument de orientare a gustului public şi, în acelaşi timp, expresia unei conştiinţe de sine. Este de multe ori înfrânt în aspiraţiile lui, gustul publicului merge în altă direcţie, literatura pare a nu-i confirma opţiunile, criticul persistă, şi ce vedem? După trei decenii, literatura arată într-o bună măsură aşa cum a gândit-o el.

Contestat de generaţia lui, el a devenit criticul «celor ce vin». Ion Barbu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Liviu Rebreanu sunt mizele sale la această complicată bursă a valorilor. Au câştigat, prin forţa talentului, scriitorii, a câştigat şi foiletonistul care a ocrotit (imaginea îi aparţine) luminiţa firavă a începutului. (...)

Criticele anticipează judecăţile şi portretele din operede de sinteză, având toate caracteristicile genului: improvizaţie superioară, fluenţă, comunicare liberă, spirit polemic şi, cum s-a văzut, un număr mare de elemente lirice sau epice. Cele două *Istorii* lovinesciene nu anulează valoarea foiletoanelor. Ele pot fi citite independent, arătând o altă faţă a spiritului critic...

Convingerea lui este că un critic literar trebuie să fie cu un pas în urma literaturii, pentru a putea vedea mai bine şi a judeca mai drept. Avangardismul critic duce la fanatism, la partizanat literar, la iubire necritică pentru un stil şi la orbire totală faţă de altele...

Criteriile nu pot fi decât de ordin estetic şi un autor, o operă, după ce au fost o dată judecaţi ideologic, sunt supuşi a doua oară judecăţii estetice. Goga, Sadoveanu, C.Stere, Galaction, Cezar Petrescu, L.Rebreanu sunt citiţi în acest fel. Sămănătorismul reprezintă o ideologie conservatoare. N.Iorga, Ilarie Chendi şi ceilalţi critici ai curentului recomandă un romantism ţărănesc întârziat şi vor, în genere, să frâneze evoluţia firească a literaturii române, fapt cu care E. Lovinescu, având altă viziune asupra fenomenului, nu este de acord.

Literatura ieşită din această ambianţă este privită prin aceeaşi luptă critică, cu deosebirea că, în faţa talentului, scrupulul ideologic se diminuează.

Tema contează, desigur, în literatură dar mai mult contează atitudinea estetică faţă de ea: adâncimea observaţiei, proprietatea limbajului, simţul construcţiei etc. O repliere în faţa realităţii estetice a operei este atunci necesară şi **E.L.**, spirit mobil, eliberat în bună parte de rigidităţile criticii de direcţie, lasă de o parte opţiunile lui sociologice pentru a primi cum se cuvine romanul ţărănesc sau poezia, cu o mitologie tot ţărănească, a lui Goga.

Inteligenţa criticului este de a folosi în analiză un concept suficient de larg (la început conceptul este cuprins în formula criticii estetice, apoi în aceea a modernismului) care să-i permită o apropiere favorabilă de operă, indiferent din ce direcţie vine ea..."

(C.B.)

LOVINESCU MONICA
(n. 1923)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar, ziaristă, cunoscută comentatoare de radio, s-a născut la 19 noiembrie la Bucureşti în 1923, fiica reputatului critic literar Eugen Lovinescu. A absolvit Facultatea de Litere la Universitatea din Bucureşti. A publicat proză scurtă la „Vremea". După război, deţine cronica dramatică la „Democraţia". Tot atunci e asistenta lui Camil Petrescu la seminarul său de artă dramatică. În septembrie 1947 pleacă la Paris ca bursieră a statului francez. Din 1948 se stabileşte definitiv în Franţa. Colaborează cu articole şi

studii despre literatura română în numeroase publicaţii franceze. Traduce câteva cărţi din româneşte sub pseudonimele Monique Saint-Côme sau Claude Pascal.

Din 1951 până în 1975, susţine emisiuni literare şi muzicale la Radiodifuziunea Franceză. În 1960 începe colaborarea la Radio Europa Liberă. Din 1967, emisiuni de mare ecou au fost *Teze şi antiteze la Paris* şi *Actualitatea culturală românească*.

OPERA: Volume: *Unde scurte, I* (Editura Limite, Madrid, 1978 şi Humanitas, Bucureşti, 1990); *Întrevederi cu Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Ştefan Lupaşcu şi Grigore Cugler* (Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1992); *Seismografe. Unde scurte, II* (Humanitas, Bucureşti, 1993); *Posteritatea contemporană. Unde scurte, III* (Humanitas, Bucureşti, 1994); *Estetice. Unde scurte, IV* (Humanitas, Bucureşti, 1994); *Pragul. Unde scurte V* (Humanitas, 1995). În anul 1987 a fost distinsă cu Diploma de Onoare a Academiei Româno-Americane de Ştiinţe şi Arte.

REPERE ASUPRA OPEREI: În *Cuvânt înainte* la primul volum, autoarea explică subtitlul *Jurnal indirect*: „Am ţinut acest *Jurnal* cu voce tare, în faţa unui microfon, al Europei Libere. Un *Jurnal* deci în care persoana I intervine rareori. Persoana I nu e decât martorul, de la distanţă, a neapariţiei unei literaturi române, în cadrul mai general al destalinizării Răsăritului. Distanţa privirii nu înseamnă şi distanţă în participare. Prima e o problemă de geografie: m-am aflat în afară, de unde pot să spun ceea ce în ţară e tăinuit sau insinuat «în hohote». A doua e o problemă de conştiinţă: sunt implicată. De aceea, *Jurnal indirect*".

Iar în ultimul volum *Pragul. Unde scurte V*, tot în *Cuvânt înainte*, autoarea precizează: „În volumul de faţă (1988–1989) *Jurnalul indirect* a fost dublat şi de un *Jurnal direct*. De ce? De-a lungul lui 1989 s-a configurat şi arătat de aşteptatul fenomen al unei solidarităţi scriitoriceşti în împotrivire. În loc să-l reflectez şi analizez sub toate aspectele, subliniindu-i gravitatea, în textele difuzate, îl atenuam instalându-mă într-o pledoarie repetitivă (...). Pentru a introduce în această pledoarie litanică flashuri de adevăr fără ghilimele circumstanţiale, am reprodus, deci note după jurnalul ţinut atunci, restituind astfel puţin o parte din vârtejul ce pusese stăpânire pe noi toţi în ţară, dar şi în străinătate. (...) Felul în care mulţi exilaţi au întreţinut ecoul gesturilor de rezistenţă se cerea şi el subliniat. Ca şi legătura dintre exilul intern şi cel extern care, pe «unde scurte», rămăsese, evident, în clandestinitate. A sosit vremea să nu mai fie. «Jurnalul direct» – şi doar el – înscria urmele acestei complicităţi responsabile".

Cultura temeinică, talentul literar, discernământul critic sunt puse în slujba adevăratelor valori.

Redăm câteva fragmente din analiza pe care **M.L.** o face lucrării lui Mircea Iorgulescu – *Eseu despre lumea lui Caragiale*: „Remarcabil atât prin coerenţa viziunii – oricât de excesivă ar fi şi chiar dacă nu aderăm la ea – cât şi prin verva stilistică, Mircea Iorgulescu, atacând, într-o proză critică scurtă şi densă, acelaşi subiect, ne înştiinţează că nu tinde spre o reactualizare a lui Caragiale. Mai convenabilă i s-a părut o deplasare în lumea lui Caragiale. Numai că se întâmplă ca această operă, ceea ce i s-a întâmplat şi lui Kafka: din literatură s-a coborât în istorie. La început a fost literatura: istoria i-a urmat, aruncând în real cele mai neînchipuite dintre ficţiuni. La urma urmei, universul concentraţionar a existat în cărţile lui Kafka înainte de a deveni marele flagel al secolului nostru. Cât despre lumea lui Caragiale, ea a fost mereu viciată de vecinătăţile cu istoria, în orice caz interpretabilă, după epoci şi momente. Mircea Iorgulescu nu polemizează decât cu una din aceste interpretări: cea din 1931 a lui Mihai Ralea, reluată în volumul *Valori* din 1935. Referindu-se la „preocupările tragice de azi" (timpul a dovedit că epitetul „tragic", parţial abuziv la începutul anilor '30, avea să devină, din nefericire, tot mai indicat pentru secolul al XX-lea), Mihai Ralea jinduia la „lumea minunată a lui Caragiale: o lume absolut paradisiacă", în care grupurile fraternizează – după lupte grozave unde e vorba de torturi la poliţie şi chinuri inchizitoriale – printr-un „pupat piaţa endependenţi".

Nimic fioros, nimic feroce, constată Mihai Ralea. Fără a împărtăşi asemenea nostalgii (totuşi, paradisul îl putem situa aiurea decât în „marea pălăvrăgeală“ – expresia îi aparţine lui Mircea Iorgulescu), generaţia mea râdea fără complexe de acest univers ce părea, din punct de vedere istorc, al trecutului, iar artistic, al perenităţii.

Acum, la umbra lui Orwell, râsul poate îngheţa pe buze. Este ceea ce se întâmplă cu Mircea Iorgulescu, pentru care spaima, iar nu râsul, e refluxul cel mai just în faţa acestei „prostocraţii“ organizate autoritar ce i se pare a fi lumea lui Caragiale. Dar şi cu atâţia scriitori tineri, singurul reflex faţă de „mahalagizarea patologică“ a universului înconjurător fiind rânjetul. (...)

Tot ceea ce riscă să fie arhetipal pentru anumite permanenţe patologice a le mahalalei la noi, de la balamucul verbal la prefăcătorie, de la *Secţie*, a cărei anexă este carnavalul, până la bătaie ca un cod social, de la ispita autoritarismului până la „ambiţul“ prostocraţiei, totul este enunţat şi denunţat, cu o vervă vehementă, de către Mircea Iorgulescu. Virtuozitatea demonstraţiei sfidează rezumatul, cartea trebuie citită în întregime, într-atât inventivitatea lexicală, la obiect, clădeşte un zid de netrecut pentru „limbuţia“ nevropată a personajelor caragialeşti, de azi şi de ieri.“

APRECIERI CRITICE:

Ion Negoiţescu: „M.L. şi Virgil Ierunca sunt doi reprezentanţi de frunte ai scrisului românesc. Cine a avut ocazia să-i şi citească, cine le-a urmărit textele tipărite, mai ales în paginile admirabilei reviste *Limite*, ştie bine acest lucru. Cultura lor vastă şi aplicată, cu minuţie pusă la zi, conştiinciozitatea profesională şi pasiunea de a se dărui unei cauze nobile şi drepte se împletesc, la Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, cu talentul literar şi priceperea deosebită, capacitatea de a interpreta şi a încadra istoric- toate acestea probând o vocaţie superioară, fermă şi decisivă“.

(M.P.)

MAIORESCU, TITU
(1840 – 1917)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filozof, critic literar, estetician, profesor universitar, om politic, s-a născut la Craiova, la 15 februarie 1840, şi a murit la Bucureşti, la 1 iulie 1917, la vârsta de 77 ani, fiind înmormântat la Cimitirul Bellu. Fiul lui Ioan Maiorescu şi al Mariei (născută Popazu, se înrudea cu Petru Maior şi Timotei Cipariu). Studiază la Craiova, Braşov, Viena, Berlin. Îşi ia doctoratul în filozofie la Giessen, iar în 1860 îşi trece licenţa în litere şi drept la Paris (Sorbona).

Întors în ţară, practică mai întâi magistratura, apoi este profesor de filozofie la Universitatea din Iaşi, rector şi director al Şcolii normale „Vasile Lupu". Împreună cu tinerii intelectuali, şi ei întorşi din străinătate de la studii: – Petre Carp, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor, Theodor Rosetti – organizează „prelecţiuni populare", Societatea „Junimea" 1863; în anul 1867, revista „Convorbiri literare". Prin pregătirea sa temeinică, îşi va impune punctul de vedere în privinţa marilor probleme legate de limba şi literatura română, determinând „critică de direcţie". Profesor de logică la Universitatea din Bucureşti (1884–1909), rector al Universităţii (1892–1897). În 1871 este ales deputat; se distinge ca un mare orator politic. A fost ministru al Cultelor şi al Instrucţiunii (1874). Sprijină publicarea documentelor istorice în colecţia Hurmuzache; hotărăşte restaurarea mânăstirii de la Curtea de Argeş. Ministru de Externe, între anii 1912–1913, prim-ministru; membru al Societăţii Academice Române din 1867. Reprezintă, după aprecierea lui Pompiliu Constantinescu, spiritul „cugetării germane" în cultura română: „În generaţia criticismului din veacul trecut, cel dintâi cap sistematic şi cu prestigiu de directivă, **T.M.** a aplicat o disciplină interioară latină, dar cu o ideologie şi o tehnică germană, o vedere filozofică asupra unui moment glorios din evoluţia culturii române". La începuturile literaturii originale, când lipseau criterii fundamentale de disociere a domeniilor de creaţie şi de judecare a lor, sensul activităţii maioresciene este profund şi organic.

OPERA: *Einiges philosophische in geninfasslicher Form*, Berlin, 1861; *Despre scrierea limbii române*, Iaşi, 1866; *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867... Contra şcoalei Bărnuţiu*, Iaşi, 1868; *Răspunsurile „Revistei contemporane"*, Iaşi, 1873; *Critice*, Bucureşti, 1874; I, II, II, Bucureşti, 1867–1892; ed. completă, I, II, II, Bucureşti, 1908; ed. îngrijită de Domnica Filimon Stoicescu, prefaţă de P. Georgescu, I, II, Bucureşti, 1967; ed. îngrijită de Domnica Filimon introducere de E. Teodoran, Bucureşti, 1973, Logice, Partea I: *Logica elevantă*, Bucureşti, 1876; *Discursuri parlamentare; I–IV*, Bucureşti, 1897–1915; *Istoria contemporană a României, 1866–1900*, Bucureşti, 1925; *Însemnări zilnice*, publicate cu o introducere de I. Rădulescu-Pogoneanu, I, III, Bucureşti, 1937–1939; *Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori, 1884–1913*, cu un studiu introductiv şi

însemnări de Em. Bucuţa, Bucureşti, 1938, ed. II, 1944; *Jurnal şi epistolar*, I, II, Bucureşti, 1976, 1978; *Titu Maiorescu, Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, ediţie, postfaţă şi indice de Stelian Neagoe, Humanitas, 1944. **Traduceri** din: Jean Paul, Dickens, Bret Maste, Ibsen, U.S.Greth, Schopenhauer ş.a.

REPERE ASUPRA OPEREI: Meritul principal al lui **T.M.** a fost „faptul că a lovit într-o producţie submediocră, impunând criteriile calităţii artistice", a pregătit drumul unor mari scriitori pe care a ştiut să-i preţuiască. Accentul a căzut pe calitate, epoca sa având nevoie „să facă saltul de la cantitate la calitate, şi Maiorescu a fost acela care a înţeles şi întruchipat comandamentul epocii" (Paul Georgescu). Eugen Lovinescu, admirator al lui **T.M.**, fixează natura activităţii sale: „Critica lui Maiorescu a fost exclusiv culturală, normativă şi s-a exercitat numai în cadrul orientărilor generale".

În ceea ce priveşte **estetica maioresciană**, ea îşi are izvoarele în filozofia germană: Herbart, Hegel, Schopenhauer, Kant. Pendulând între clasicism şi romantism prin elementele lor specifice, concepţia estetică maioresciană, urmează de fapt cursul poeziei române din secolul XIX, care culminează cu M.Eminescu. În studiul *O cercetare critică asupra poeziei rommâne de la 1867*, publicat în „Convorbiri literare", la 1 martie 1867, **T.M.** definind „condiţiunea materială a poeziei" şi „condiţiunea ideală a poeziei" demonstrează predilecţia pentru echilibru, adecvare, claritate – calităţi specifice clasicismului. Definind condiţiunea materială a poeziei, **T.M.** realizează de fapt definirea specificului ei, a poeziei, raportată la înveliş – la cuvânt: „Prima condiţiune dar, o condiţiune materială sau mehanică pentru care să existe o poezie în genere, fie epică, fie dramatică, este ca să deştepte prin cuvintele ei imagini sensibile în fantezia auditorului, şi tocmai prin aceasta poezia se deosebeşte de proză, ca un gen aparte, cu propria sa raţiune de a fi". Pornind de la afirmaţia că „frumosul cuprinde idei manifestate în materie sensibilă", criticul afirmă: „Prin urmare, un şir de cuvinte care nu cuprind alta decât noţiuni reci, abstracte, fără imaginaţiune sensibilă, fie ele oricât de bine rimate şi împărţite în silabe ritmice şi strofe, totuşi nu sunt şi nu pot fi poezie, ci rămân proză – o proză ritmată" (s.n.). Mijloacele condiţiei materiale a poeziei sunt fixate astfel: „1. Primul mijloc este alegerea cuvântului celui mai puţin abstract; 2. Al doilea mijloc (...) sunt adjectivele şi adverbele, ceea ce s-a numit «epitete ornante». 3. Un alt mijloc (...) sunt personificările obiectelor nemişcătoare sau prea abstracte, precum şi a calităţilor şi a acţiunilor"; 4. „să mai observăm, în fine, încă un mod (...) – comparaţiunea, metafora, tropul în genere". Comparaţia trebuie „să fie relativ nouă" şi „să fie justă".

În privinţa „condiţiunei ideale a poeziei", **T.M.** stabileşte „trei condiţii": 1. „O mai mare repejune a mişcării ideilor"; 2. „O exagerare sau cel puţin o mărire şi o nouă privire a obiectelor sub impresiunea simţământului şi a pasiunii"; 3. „O dezvoltare grabnică şi crescândă spre o culminare finală..." Păstrând echilibrul clasicului şi romanticului, criticul cere categoric ca: „Poezia să nu se întoarcă în jurul aceleiaşi idei, să nu se repete, să nu aibe cuvinte multe pentru gândiri puţine". După **T.M.** – în expresie nu trebuie să fie nici un cuvânt de prisos, ea trebuie să fie „cea mai precisă legătură între om şi idee" (s.n.).

Poeţii sunt sfătuiţi să se ferească de excesul diminutivelor. Şi prin alte idei pe care le susţine în acest studiu îşi dezvăluie predilecţia pentru o estetică a clasicismului. Astfel, privind claritatea expesiei poetice, criticul afirmă, fără echivoc: „Însă o condiţiune, fără de care nu poate fi interes şi plăcere, este ca mai întâi de toate poezia să fie înţeleasă, să vorbească la conştiinţa tuturor". Defineşte specificul originalităţii, esenţa acesteia, în judecăţi de mare valoare şi mereu actuale: „Poetul nu este şi nu poate fi totdeauna nou în ideea realizată: dar nou şi original trebuie să fie în vestmântul sensibil cu care o învăleşte şi pe care îl reproduce în imaginaţia noastră. Subiectul poeziilor, impresiunile lirice, pasiunile omeneşti, frumuseţile naturii, sunt aceleaşi de când lumea. Nouă însă şi totdeauna variată este încorporarea lor în artă."

Concepţiile sale estetice sunt prezente şi în alte articole importante ca: *Direcţia nouă în poezia şi proza română*, 1872, în care, fixând locul lui V.Alecsandri

în fruntea noii mişcări, prin *Pastelurile* sale, anunţă intrarea definitivă în scena literaturii române a lui Mihai Eminescu: „Cu totul deosebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat de cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum aşa de puţin format încât ne vine greu să-l cităm îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet n toată puterea cuvântului, este d. Mihai Eminescu. De la d-sa cunoaştem mai multe poezii publicate în «*Convorbiri literare*», care toate au particularităţile arătate mai sus, însă au şi farmecul limbajului (semnul celor aleşi), o concepţie înaltă şi pe lângă acestea (lucru rar între ai noştri) iubirea şi înţelegerea artei antice".

Concepţiile sale despre literatură, despre valorile creaţiei, originalitate le va expune şi în studiile: *Asupra poeziei noastre populare* (1868); *Comediile d-lui I.L.Caragiale* (1885); *Eminescu şi poeziile lui* (1889); în rapoartele de la Academie asupra *Poeziilor d-lui Octavian Goga* (1906); *Povestirile d-lui Mihail Sadoveanu* (1906); *Nuvelele d-lui I.A.Brătescu-Voineşti* (1907); *În chestia poeziei populare* (Răspuns la Discursul de recepţiune al d-lui Duiliu Zamfirescu, rostit la Academia Română, la 16 mai 1909).

Reţinem din studiile sale aprecierea constantă (dar nu numai a lui, ci şi a tuturor junimiştilor) a poeziei populare, pe care o consideră un veritabil criteriu valoric. În acest sens, **T.M.** sintetizează şi judecăţi valorice stabile în cultura noastră, confruntate în timp.

„Alecsandri a adunat poeziile populare pentru a da elementului naţional celui mai sigur putinţa unei dezvoltări temeinice în literatură (...) Cu această «mlădiere» a pătruns poezia populară în sufletele noastre. Eminescu s-a inspirat de-a dreptul de la ea. Coşbuc şi Goga se dezvoltă pe urma lui, iar în miile de şcolari şi studenţi ai generaţiei de astăzi lucrează mai departe formele acestor poeţi astfel înviorați, şi încetul cu încetul rădăcina populară împlântată de Alecsandri creşte şi rodeşte în toate direcţiile".

G. Călinescu defineşte clar rolul lui **T.M.** în ceea ce priveşte literatura populară: „Maiorescu va deveni primul formulator, încă timid, al specificului naţional, exaltând poezia populară şi cerând o limbă cu adevărat românească".

În ceea ce priveşte limba, prin studiile menţionate, prin activitatea sa în cadrul „Junimii", a Academiei Române, ca ministru al Cultelor şi al Instrucţiunii Publice, **T.M.** formulează anumite principii şi iniţiază unele reforme – nu numai necesare culturii române – dar în concordanţă cu firescul evoluţiei limbii şi, mai ales, cu ceea ce se întâmplă şi în alte culturi. Susţine astfel: alfabetul latin, modernizarea ortografiei (prin simplificarea ei), îmbogăţirea limbii cu neologisme, luptă împotriva beţiei de cuvinte. Opunându-se etimologiştilor, dovedea o stăpânire a sensurilor majore ale evoluţiei limbii, intuind imposibilitatea scoaterii forţate din limbă a cuvintelor de altă origine decât cea latină: „A le da deodată afară şi a decreta academiceşte alte cuvinte în loc este cu neputinţă: sunt prea multe şi prea aproape legate de viaţa zilnică a ţăranului. Cum să-şi schimbe ţăranul brazda sa de pământ, bujorul din grădină, ciocanul din cui, castravetele de pe masă, cleştele de pe vatră şi Crăciunul din Calendar?"

Formulând dar şi competent concepţia sa despre limbă: „Limba în orice manifestare a ei – în gramatică, ca şi în expresii şi idiotisme, este un produs necesar şi instructiv al naţiunii, şi individul nu o poate niciodată modifica după raţiunea sa izolată". **T.M.** precizează şi raportul scriitorului, al oamenilor de ştiinţă cu limba: „Singurul rol ce scriitorii reflexivi, filologii mai întâi, dar apoi şi ceilalţi prozaişti ai ştiinţei îl pot avea în privinţa limbei lor materne este de a i se supune fără împotrivire, de a o recunoaşte ca autoritate legală a naturei proprie a poporului lor". După Maiorescu „Formula individuală trebuieşte înlăturată şi uzul trebuieşte primit ca lege superioară" (s.n.) fiindcă „... un lucru rămâne sigur: limba se dezvoltă în mod instinctiv de poporul întreg, şi nici un individ izolat nu este chemat a aşeza prin reflecţie apriorică regula după care să se privească formula cerinţelor nouă. Generaţiile viitoare ale poporului nostru se vor pronunţa prin «uzul lor general» de atunci, dar astăzi nimeni nu poate legifera în această materie". În *Oratori, retori şi limbuţi* şi *Beţia de cuvinte*, **T.M.**, pe lângă consideraţiile de ordin literar – stilistic, relevă sugestiv implicaţiile sociologice ale artei vorbirii, în sensul evoluţiei de la o generaţie la alta, de la o epocă la alta.

În cursul anului şcolar 1874–1875, fiind ministru al Cultelor şi al Instrucţiunii Publice, înfiinţează 177 de şcoli rurale, introduce limba română ca obiect de studiu în liceu.

În articolul *Despre progresul adevărului în judecarea lucrurilor* (1883), **T.M.** face o interesantă pledoarie pentru progres în artă şi ştiinţă. Admiţând progresul, **T.M.** crede că reîntoarcerile în toate domeniile sunt imposibile. Reacţia restrictivă a lui **T.M.** era determinată de altă etapă a culturii române, cea în care calitatea devine obiectivul principal, impusă de Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici, Coşbuc, D. Zamfirescu.

Respingerea **formelor fără fond** – teorie formulată de **T.M.** şi viu discutată, acceptată mai târziu de E.Lovinescu, îşi are justificarea numai în fenomenul descurajării **mediocrităţilor**, **T.M.** pledând de fapt pentru o selecţie a formelor, care port avea acoperire printr-un fond temeinic: „Tot ce este astăzi formă goală în mişcarea noastră publică trebuie prefăcut într-o realitate simţită şi fiindcă am introdus un grad prea înalt din viaţa dinafară a statelor europene, trebuie să înălţăm poporul nostru din toate puterile până la înţelegerea acelui grad".

Modernitatea concepţiei sale privind rolul culturii în emanciparea unui popor a fost confirmată de timp: „Faceţi întâi pe poporul român mai cult şi mai activ, daţi-i prin şcoli bune şi prin o bună dezvoltare economică lumina şi independenţa de caracter a adevăratului cetăţean, şi apoi forma juridică, după care îşi va întocmi el relaţiile sale publice şi private, va veni de la sine şi va fi acomodată stării sale de cultură. Dar nu începeţi cu regulamentarea administrativă şi cu constituţie, căci, de când e lumea, nu s-a regenerat nici un popor prin legi şi prin guverne; ci legile şi guvernele au fost numai expresia incidentală, rezultatul extern al culturii interioare a unui popor, şi a aştepta cultura de la jurisprudenţă şi de la guvern vrea să zică a răsturna ordinea naturală".

Eugen Lovinescu, în *Istoria literaturii române contemporane (1900–1937)*, fixează în concluziile volumului personalitatea lui **T.M.**: „Fără a micşora intru nimic importanţa culturală a lui Gh.Asachi sau Ion Heliade-Rădulescu, pentru epoca de la începutul veacului al XIX-lea, fără a micşora acţiunea lui M.Kogălniceanu şi a oamenilor din jurul «Daciei literare» din 1840 – se poate afirma că adevăratul spirit critic începe la noi odată cu apariţia lui **T.M.**, adică acum vreo 60 de ani, şi a luptei lui împotriva «minciunii», de orice altă natură ar fi fost ea.

Pentru a ne limita numai la literatură, singura ce ne preocupă, **T.M.** e cel dintâi la noi (şi marea lui cultură filozofică şi estetică i-a slujit ca punct de sprijin) care a considerat fenomenul estetic ca un fenomen izolat, eliberându-l din simbioza altor elemente cu care se amesteca şi se confunda.

Lupta era cu atât mai necesară şi mai grea cu cât epoca era mai haotică şi confuziunea mai totală.

(...) Biruinţa lui a fost cu atât mai strălucită cu cât a avut norocul să nu rămână în cadrul discuţiilor teoretice, ci să se realizeze în mişcarea «Junimii» – în care unii din cei mai mari scriitori ai noştri au lucrat într-un ritm uniform: Vasile Alecsandri, ca punct de legătură cu generaţia trecută, Eminescu, Creangă, Caragiale ca pietre de hotar ale literaturii noi – şi apoi o pleiadă de scriitori de talent ca N.Gane, I.Slavici, Duiliu Zamfirescu, I.Al.Brătescu-Voineşti, etc, fără a mai vorbi de atâţia oameni de merit în toate domeniile culturii noastre. Veacul trecut s-a sfârşit, astfel, pe această biruinţă indiscutabilă a lui Maiorescu... (...) Scopul artei este producerea emoţiei estetice oricare altul, cât de nobil, e principalul dăunător. Emoţia estetică fiind impersonală prin însăşi natura ei, orice operă de artă e morală – iată linia de demarcaţie trasă la noi, de mult, de Maiorescu, pe care n-o poate nimici nici o comparaţie de «purificare» morală, chiar dacă ar avea în serviciul ei braţul secular al statului romîn reprezentat prin tot ce e oficialitate: Academie, Ministerul Educaţiei Naţionale, cenzura, Justiţia civilă sau militară, prigoana în toate forurile discuţiilor publice, fără să mai vorbim de aţâţările la exterminare ale presei politice. Căci, în faţa acestei dezlănţuiri de forţe materiale stă îngerul gol al Adevărului, aşa că şi în această luptă aparent inegală, ca în toate luptele, la fel «biruit-au gândul» cum spune cronicarul şi cum se putea citi şi în inscripţia frontispiciului bibliotecii lui Maiorescu".

APRECIERI CRITICE:

Iacob Negruzzi: „... Scrierea lui Maiorescu deschise, la cei mai mulţi dintre noi, orizonturi nouă. Până atunci noi judecam valoarea unei poezii numai după un instinct natural, fără a cerca să analizăm cauzele pentru care cutare poezie ne place, iar cutare alta ne pare rea. De atunci încoace lucrurile se schimbară, încetul cu încetul critica îşi făcu loc în Societate, iar după un şir de ani, aşa ne deprinsesem cu oarecare idei fundamentale comune, încât adesea ne înţelegeam prin simple semne fără multă vorbă". (Este vorba de studiul *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867* – n.n.)

George Călinescu: „... Sentimentul de superioritate este desfăşurat de Maiorescu, după împrejurări, în patru chipuri: el face întâi examenul logic al gândirii adversarului spre a-i dovedi reaua funcţionare, într-un stil de o mare bonomie şcolară; apoi trece la aspect-ul gramatical al gândirii, observând neacoperirea exactă a ideii prin cuvânt; când e cazul face pacientului un simplu examen de cunoştinţe; în sfârşit, metoda cea mai teribilă este considerarea minţii autorului studiat sub raportul fenomenologic, încadrarea lui într-un lanţ de necesităţi şi imperturbabila clasificaţie. În acest moment pozitivist Maiorescu creează o expresie nouă, memorabilă (limbut, beţie de cuvinte). Capodopera polemică a lui Maiorescu este beţia de cuvinte. Răspunsul la discursul de recepţie al lui Duiliu Zamfirescu la Academia Română e de altfel şi el o capodoperă de umor rece, pe baza sentimentului altitudinii. E o teribilă admonestaţie onctuoasă, o reducere zâmbitoare la neant".

Garabet Ibrăileanu: „... Aşadar, cele două mari calităţi ale lui Maiorescu sunt fineţea gustului său estetic, în limitele lui, şi arta strategiei literare. La acestea, trebuie să mai adăugăm şi stilul. Stilul acestui logician, stilul acestui aristocrat al gândirii, stilul acestui om echilibrat este limpede, rece, casant, avar în cuvinte şi de o eleganţă sobră şi oarecum căutată în vârtoşenia lui. Maiorescu este creator în stil. *El este iniţiatorul unui gen de stil în literatura noastră. El a creat la noi stilul ideilor.* (s.n.) Şi, poate a rămas până astăzi cel mai bun scriitor de idei al românilor".

Eugen Lovinescu: „Arta lui Maiorescu este de ordin clasic, bazată pe echilibrul static de forţe. Ea este expresia literară a însăşi structurii lui psihologice clasice. Cea mai însemnată dintre creaţiile lui e cea a personalităţii lui artistice(...)

Încă din 1867, Maiorescu punea accentul pe caracterul etnic al artei: pentru a ajunge la o valoare absolută, ea trebuie să fie expresia sinceră, reală a sufletului unui popor, valoarea universală sporeşte pe măsura afirmaţiei elementului particular etnic. Atenţia pentru literatura populară, ca şi pentru literatura inspirată din popor, se poate urmări de la articolul asupra culegerii de poezii populare a lui V.Alecsandri (1868) şi până la discursul academic *În chestia poeziei populare* de la 16 mai 1909".

Tudor Vianu: „... Farmecul literar al operelor lui Maiorescu provine din scurtimea sugestivă, din pregnanţa formulărilor sale. Maiorescu este în proza românească descoperitorul conciziunii lapidare. Scriitorul trecuse prin buna şcoală a literaturii şi limbii latine, în care va lăuda mai târziu «brevietatea lapidară, vigoarea şi energia stilului» cioplit parcă în granit *(Critice, I)*. Caracterul sentenţios al prozei maioresciene este incontestabil. Expunerea sa se opreşte din când în când pentru a lua forma maximei şi apoftegmei (...) Apoftegma, sentinţa, maxima ţintesc către efect; ele nu doresc numai să comunice, dar să convingă şi să seducă, şi dovedesc prin această finalitate a lor netăgăduita lor origine retorică".

Vladimir Streinu: „Dacă este un lucru ce nu poate fi pierdut din vedere fără pagubă, când se vorbeşte despre Maiorescu, este desigur că el întemeiază o direcţie critică în cadrul culturii noastre întregi, iar nu numai critică literară.

În nici una din scrierile sale, fie acestea chiar cele strict consacrate literaturii de imaginaţie, activitatea literară, în cele din urmă, nu se priveşte decât în funcţia ei culturală. De la înţelesul cel mai larg ce se poate da literaturii şi care însumează deopotrivă opera de artă ca şi opera ştiinţifică, pornesc toate studiile lui principale, având fiecare cel puţin câteva fraze cu care se susţine, sau numai afirmă, nevoia de a se ridica nivelul spiritului public. (...)

Mişcarea cea mai firească, de câte ori ne gândim la Maiorescu, ar fi să se aducă aminte tuturor că el este acela care a stabilit cadrul adevăratei culturi româneşti, înseşi începuturile ei occidentale, în lingvistică, în istorie şi filozofie, bucurându-se chiar de iniţiativa lui".

Eugen Todoran: „Pentru înţelegerea lui Maiorescu, ca dealtfel pentru înţelegerea oricărui alt scriitor clasic al secolului trecut, două sunt principiile valorificării activităţii sale literare; situarea istorică a operei şi lectura corectă a acesteia, într-o interpretare care ţine seama de exactitatea ideii, aşa cum scriitorul a gândit-o pentru epoca lui".

Ion Negoiţescu: „... Scrisul lui T.M. este de o limpezime sesizantă, care se vede, care se poate pipăi, materialitatea ei datorându-se articulării vii, creatoare, contactului parcă senzorial al ideilor între ele. Această vivacitate ideatică a unei rostiri în fond avare (Maiorescu e «scump la vorbă») sobră, fără să fie săracă, dar concentrată, substanţială, cu rost, îmbibată de locurile comune ale marilor gândiri (termenii esteticei germane), ceea ce îi conferă clasicitate – îi dă şi mlădierea sculpturală, frăgezimea marmoreeană. T.M. scrie şi inteligent şi sensibil, scrie «bine». Ceva din calitatea frazei sale corespunde versului eminescian, amar prin introvèrtire, pe care el l-a îndrăgit nespus.

Cele mai celebre texte de critică maioresciană, *Comediile d-lui Caragiale* (1896) şi *Eminescu şi poeziile lui* (1889) sunt extrem de sumare, deoarece nu sunt aproape deloc analitice; primul, mai mult pedagogic-estetic, prin generalităţi; al doilea, mai sugestiv prin montajul versurilor citate decât prin aprecieri – rămân însă, datorită câtorva propoziţii gravate ca-n bronz în memoria urmaşilor de o valabilitate

neafectată de interpretările ulterioare, mai moderne şi mai interesante, mai profesionale. Textele polemice privind realitatea românească, precum *În contra direcţiei de azi în cultura română* sau *Contra şcoalei Bărnuţiu* (ambele din 1868), dau întreaga măsură a talentului literar al autorului lor, dialecticianul virtuoz, mânuind cuvântul cu siguranţa profundei conştiinţe a responsabilităţii intelectuale.

Căci intelectualitatea este trăsătura cea mai caracteristică a personalităţii intime maioresciene şi năzuinţa supremă a vizionarismului său social...".

Nicolae Manolescu: „Maiorescu are în toate vocaţia începutului: la Institutul Preparandal, la Universitate, în Parlament. Este şi spiritul în care va scrie *Criticele*: propunând principiile ortografiei, ale poeziei, ale dreptului, ale culturii. Nu numai lingvist, sau critic, sau filozof; obiectul lui e toată Cultura. Nu numai în teorie, dar şi în practică. Formele nu corespund Fondului, constată Maiorescu: distruse şi recreate. Aşa se naşte ideea «formelor fără fond», expresia cea mai cuprinzătoare, în acest plan, a aspiraţiei spre creaţia absolută de care este animat Maiorescu. El n-a renunţat la poezie, la filozofie originală, pentru o modestă activitate culturală: a renunţat la a compune poezii spre a putea descoperi **Poezia**. Maiorescu a scris puţin: scopul lui a fost de a anunţa elementele – apa, aerul, focul, pământul – din care se naşte lumea. El n-a făcut critică (poezie, filozofie), în înţelesul nostru, de astăzi: a creat critica".

Keith Hitchins: „T.M. a fost figura dominantă a „Junimii" de la începuturile sale până la dispariţia ei efectivă la sfârşitul secolului. Influenţa decisivă pe care a exercitat-o „Junimea" asupra vieţii culturale româneşti în această lungă perioadă de timp se datora în mare măsură conducerii sale intelectuale şi minunatelor sale calităţi de organizator şi conducător (...) Cea mai durabilă influenţă exercitată de către junimişti pare să fi fost cea asupra modului în care românii gândeau despre ei înşişi".

(C.B.)

MAIOR, PETRU v. ŞCOALA ARDELEANĂ

MALIŢA MIRCEA
(n. 1927)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Eseist. S-a născut la 20 februarie, 1927, la Oradea. Studiile secundare la Liceul „Em. Gajdu" din Oradea, continuate la Făgăraş şi Beiuş şi încheiate la Liceul „Gh. Lazăr" din Bucureşti. Licenţiat în matematică (1950); studii de filozofie (1945–1948). Director al Bibliotecii Academiei Române (1950–1955). Înalt funcţionar în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, în S.U.A. ; adjunct al ministrului şi ministru al Învăţământului (1970–1973).

Prezent în viaţa culturală cu volume de eseuri relevante, **M.M.** se impune prin reflecţiile intelectuale superioare asupra unor probleme fundamentale ale umanităţii: inteligenţa, gândirea, civilizaţia, probleme care angajază permanent cititorul, indiferent de preocupările acestuia, dar mai ales „tineretul, profesorii, mânuitorii condeiului, ca şi pe toţi participanţii la viaţa ideilor". (*Aurul cenuşiu*, Editura Dacia, 1971).

OPERA: *Repere*, 1967; *Civilizaţia anului 2000*, 1969; *Sfinxul*, 1969; *Aurul cenuşiu*, 3 vol., 1971–1973; *Pietre vii*, 1973; *Fire şi noduri*, 1975; *Idei în mers*, 1975; *Zidul şi iedera*, 1977. **În colab.:** *Pagini din trecutul diplomaţiei româneşti*, 1966; *Programarea pătratică*, 1968; *Carta O.N.U.*, 1970; *Matematica organizării*, 1971; *Modele matematice ale sistemului educaţional*, 1972; *Programare neliniară*, 1972; *Triade*, 1973, ş.a.

REPERE ASUPRA OPEREI: Eseurile lui **M.M.** sunt meditaţii asupra condiţiei umane în contextul istoric, în confruntarea cu civilizaţia anului 2000, cu civilizaţiile precedente. Bun cunoscător al fenomenului teoretic şi tehnologic, al istoriei ideilor, **M.M.** propune cititorului relaţii intelectuale care să-l aşeze într-o dimensiune superioară, de supravieţuire conştientă şi pe măsura capacităţilor intelectuale, ale „aurului cenuşiu" în care crede. Eseurile „interesează deopotrivă şi literatura, în măsura în care exactitatea transcende în ficţiune şi devine un stil, pentru care literatura este nu numai cuvânt, ci şi idee". (Marian Popa). Eseurile lui **M.M.** vizează gândirea modernă, văzută ca o gândire practică globală, modelatoare, operatoare, pluridisciplinară, economică, în slujba omului şi a unei civilizaţii superioare, sintetizând experienţa în confruntările cu dimensiunile spaţiilor geografice pe care le-a cunoscut.

Relevante sunt discursurile sale despre: pasiune, ireparabilul timp, birocratism, civilizaţie, inteligenţa mâinilor etc.

Eseul *Discursul despre carte*, vol. *Aurul cenuşiu*, III, 1973 (Editura Dacia Cluj) pune în valoare cel mai bine concepţia lui **M.M.** despre binefacerile galaxiei Gutemberg, care, în concepţia autorului, deşi concurată de mijloacele audiovizuale, nu poate fi alungată, cartea demonstrând că se modernizează mai repede decât toate instituţiile sociale şi de cultură. **M.M.** apreciază că există trei modalităţi de a citi: „1). Metoda lentă sau aprofundată constă în a parcurge o carte având alături hârtie, creion, dicţionar de enciclopedie. Nici un cuvânt nu este lăsat fără clarificarea sensului. Tot ce este remarcabil se notează într-un caiet sau (de preferinţă) într-un fişier. Trimiterile bibliografice sunt considerate valoroase şi devin sursă de referinţă viitoare. Propoziţiile cheie sunt transcrise întocmai. Ritmul unei astfel de lecturi ar putea să fie de cinci pagini la oră. 2). Al doilea fel de a citi o carte este cel normal. Nu avem în jur cărţi de referinţă, în mod obişnuit nu ne oprim pentru a descifra termeni sau trimiteri, ridicăm din când în când ochii de pe carte pentru a putea medita câteva minute, lectura nu este incompatibilă cu muzica transmisă de un aparat de radio, colegii sau familia intră şi ies din cameră fără să producă perturbări mari acestei lecturi senine şi obişnuite. Ritmul de 25 de pagini pe oră. 3) A treia metodă de lectură rapidă, care are multe reţete: parcurgerea paginii în diagonală, oprirea periodică la anumite pagini şi parcurgerea lor ceva mai atentă, străbaterea unei cărţi într-o singură şedinţă compactă şi altele. Esenţial mi se pare faptul că lectura rapidă nu funcţionează decât în domeniul cel mai familiar cititorului. (...) Orice lectură rapidă presupune că o carte de acelaşi gen, înrudită, asemănătoare, a fost parcursă atent. Nicolae Iorga citea în librării cărţi fără să le taie, aruncând o privire prin paginile întredeschise. Lectura rapidă presupune o comparaţie mintală cu un text cunoscut. Dar atunci de ce mai este necesară? Ea se impune din cauza volumului mare de publicaţii cu care ne confruntăm. În lume apar anual peste 500.000 de titluri. În ţara noastră, circa 7.000. Nici o ramură nu este apanajul unui singur autor. Zeci de nume sunt considerate autorităţi în subiectul cel mai limitat. Lectura rapidă înseamnează a da o raită prin vecini. Ritmul: 125 de pagini pe oră.

Ritmurile prevăzute spun, cu alte cuvinte, că o carte convenţională de 200 de pagini se citeşte în manieră lentă în 40 de ore, în maniera normală în 8 ore şi în manieră rapidă într-o oră şi jumătate.

Dacă aş fi profesor responsabil cu biblioteca liceului şi aş da consultaţii elevilor în privinţa organizării lecturilor, aş recomanda unui tânăr să citească, pentru fiecare carte în maniera aprofundată, 5 cărţi în manieră normală şi 25 în manieră rapidă. Ce ar da această formulă într-un an, pentru un lector obişnuit? O reţetă medie: pentru tinerii în perioada studiilor, începând cu 14 ani, pentru adulţii cu profesiuni intelectuale, fie că lucrează în domeniul tehnic, medical, economic, învăţământ sau altele formula de mai sus ar putea să fie aplicată anual în felul următor: 5 cărţi fundamentale în lectură lentă, 25 în lectură normală şi 125 în lectură rapidă. Ca ore de lectură, acest program reprezintă de 3 ori câte 200 de ore pe an, cu alte cuvinte mai puţin de 2 ore pe zi. Nu este mult. Ceea ce cartea impune înainte de toate este disciplina lecturii, care se încheagă, ca toate deprinderile, în vreme. De fapt, fiecare cititor îşi formează ritmul şi regimul propriu de lectură, aşa cum îşi formează mersul. Formula de mai sus n-are pretenţii de exclusivitate.

Absorbţia culturii are efect cumulativ. Rezultatul este impresionant pentru intervalul de 10 ani: înseamnează că în ritmul recomandat ajungem să parcurgem, într-o formă sau alta, 1.550 de titluri. Diferenţa de tratament de la o categorie de cărţi la alta este justificată. «Toate cărţile», spunea un gânditor, «se împart în două clase: cărţile orei şi cărţile eternităţii»".

După **M.M.** nici un elogiu nu este mai presus de meritele cărţii, cu condiţia ca ea să fie bună.

Cunoscându-l pe **M.M.**, ascultându-l vorbind, urmărindu-l în momente de încordare şi bucurie intelectuală, ai avut întotdeauna impresia unei confruntări din care ieşi mereu în avantaj- avantajul dat de un spirit superior, de inteligenţă superioară, de speculaţii rafinate, complexe care te poartă în varii domenii de activitate umană într-un spirit optimist elegant.

APRECIERI CRITICE:

Dumitru Micu: „Intelectual cu un orizont larg, matematician cu pregătire filozofică, M.M., îmbrăţişează în eseurile sale, din perspectiva umanismului contemporan, o foarte largă arie de preocupări".

Marian Popa: „M.M. este autorul unor relatări de călătorie în care omul modern, iubitor al culturii, îşi verifică şi-şi destăinuie sentimentele şi reflecţiile în faţa marilor momente ale civilizaţiei omenirii".

(C.B.)

MANOLESCU, NICOLAE
(n. 1939)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar, profesor universitar la Bucureşti, s-a născut la 27 noiembrie 1939, la Râmnicu-Vâlcea. Studii medii la Sibiu. Absolvent al Facultăţii de Limba şi Literatura Română din Bucureşti (1962). Debutează editorial cu un volum, scris în colaborare cu D.Micu, intitulat *Literatura română de azi 1944–1964*. Doctor în filologie, va susţine, începând cu anul 1962, cronica literară mai întâi la revista „Contemporanul", iar, din 1972, la „România literară", al cărui director este în prezent. Este profesor la Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti.

OPERA: Antologia: *Nuvela română contemporană*, 1964; *Literatura română de azi 1944–1964* (în colab. cu D.Micu), 1965; *Lecturi infidele*, 1966; *Metamorfozele poeziei*, 1968; *Studiul introductiv al antologiei. Poezia română modernă de la G.Bacovia la Emil Botta*, 1968; *Contradicţia lui Maiorescu*, 1970; *Teme 1*, 1974; *Teme 2*, 1975; *Teme 3*, 1978; *Teme 4*, 1983; *Introducere în opera lui Alexandru Odobescu*, 1976; *Sadoveanu sau utopia cărţii*, 1976; *Arca lui Noe*, I, II, III, 1980, 1981, 1983; *Cărţile au suflet; Julien Green şi strămătuşa mea*, 1984; *Mihai Eminescu – universul poeziei, O schiţă monografică în „Sinteze de literatură română"; Desenul din covor*, 1988; *Istoria critică a literaturii române*, Editura Minerva, 1990. A prefaţat volume de G. Bacovia, G. Lesnea, André Gide, Ana Blandiana, Iulian Neacşu, Mircea Ciobanu, Gib Mihăescu, Cezar Ivănescu.

REPERE ASUPRA OPEREI: Lucid, **N.M.** îşi face un portret spiritual interesant şi original, care îl aşază în contextul istoriei şi criticii literare *(Teme, IV; Reîntâlnire cu Tudor Vianu)*: „Prin Vianu şi Călinescu, dintre criticii români, mi-am făcut ucenicia literară. Înainte de a-l citi pe Goethe, am citit prefaţa la *Poezie şi adevăr* şi înainte de a-l citi pe Goga, am

citit portretul pe care-l face Călinescu în *Istorie*. Un astfel de început nu este fără urmări. Când, apoi, am avut acces direct la texte, sentimentul meu de foarte crud cititor a fost ambiguu. Pe de o parte, nu găseam în autobiografia goetheeană nici a mia parte din ceea ce Vianu sugerase că ar exista în ea, iar conexiunile pe care el le stabilea şi orizontul cunoştinţelor sale mă umileau.

Pe de altă parte, interpretarea majorităţii ideilor lui Goethe mă lăsa sur nea saif. Nesaţiul meu de idei era mai greu de satisfăcut decât acela de informaţii. Cu suficienţa vârstei, îmi spuneam că totul e să iei idei originale, căci informaţia se poate dobândi. Tristeţea erudiţiei a reflectat, zece ani mai târziu, un fel de complex Vianu, care a jucat în biografia mea spirituală un rol la fel de mare, deşi neobservat, ca influenţa lui G.Călinescu. Pe Călinescu l-am iubit din prima clipă tocmai pentru ceea ce credeam că-i lipseşte lui Vianu: originalitatea. Nu mă interesa ce-mi spun *Cronicile optimistului*, ci cum anume, adică spiritul lor. Probabil, călinescealismul debutului meu a însemnat o dublă reacţie: de atragere faţă de Călinescu şi de respingere faţă de Vianu. Când suntem tineri, suntem cu inocenţă, dogmatici. Absolutizarea unui fel de a judeca lucrurile ne răpeşte posibilitate judecării senine. Toleranţa, care e o mai mare bucurie a spiritului, se învaţă mult mai târziu. Astăzi nu numai că lectura lui Vianu nu mă mai irită, dar găsesc în ea un motiv de plăcere, pe care n-aş fi conceput-o, măcar, acum douăzeci de ani. E poate bizar, dar oarecum iritantă a devenit pentru mine lectura lui Călinescu, printr-o inversare psihologică.

În tinereţe, avem psihologia omului care acceptă doar ceea ce se află în sfera modelului său şi tinde să nege restul; la maturitate, simţim nevoia unei confruntări mai largi şi ne îndepărtăm de ceea ce se află prea aproape de noi".

Prezent în peisajul literaturii române printr-o critică de întâmpinare elevată şi la obiect, dar şi prin studii de amploare asupra scriitorilor români, cu trimiteri la literatura universală, **N.M.** s-a impus prin judecăţile de valoare elaborate şi prin obiectivitatea, caracteristică.

Pentru **N.M.**, „O lectură sistematică este şi mai mult, şi mai puţin decât o lectură obişnuită, mai mult, fiindcă îţi permite să observi lucrurile în legătură şi în evoluţia lor;mai puţin, pentru că te lipseşte adesea de acea bucurie spontană şi nemediată pe care dorim aproape instinctiv s-o smulgem din întâlnirea noastră cu operele de ficţiune (...) Cărţile le uităm totdeauna mai repede decât nevăzuta lume de senzaţii şi de impresii pe care ele o ţes în noi".

A realizat studii fundamentale asupra personalităţii lui Maiorescu (marcând contribuţia acestuia la dezvoltarea criticii moderne româneşti), asupra romanului românesc, etc.

O interesantă sinteză asupra romanului românesc realizează **N.M.** în *Arca lui Noe – Eseu despre romanul românesc*, propunând, în cele trei volume apărute între 1980–1983, modele artistice din perspectiva conceptelor pe care le numeşte: **doric, ionic şi corintic**. Iată şi definirea conceptelor: **Doricul** romanului „aparţine unei vârste biblice de început şi unui creator la fel de impasibil ca şi Creatorul"; **Ionicul** înseamnă pentru critic „psihologism şi analiză; iar reflecţia menţionează sugestiv criticul – începe să tragă viaţa de mânecă". Şi continuă explicaţia: „În noul roman reflecţia e de natură artistică şi globală: căci noul roman a pierdut speranţa în iluzie şi a început să creadă în autenticitate. Cuvânt magic ce apare la Camil Petrescu, la Holban, la Sebastian, la Eliade. Analiza şi confesia au alungat creaţia. Din epos obiectiv, romanul devine uneori jurnal. (...) Morala comună e substituită de o morală individuală: personajul îşi regăseşte orgoliul, ce fusese cândva apanajul autorului. Conceptul psihologic tinde să lichideze caracterul, iar istoricitatea exterioară se va traduce într-o temporalitate românească vie şi contradictorie. Socialitatea lasă locul intimităţii. Problemele noului erou nu mai sunt acelea ale lui Rastignac, Dinu Păturică sau Ion: căci el urmăreşte mai puţin să se integreze în lume, decât să-şi integreze lumea sieşi, afirmând-o ca pe a sa proprie".

Corinticul – afirmă **N.M.** – va urmări să îndrepte energiile genului. În sensul opus vocaţiei naturaliste ale doricului şi ionicului. Momentul trecerii de la romanul ionic la cel corintic este fixat de critic imediat după primul război mondial: „când Proust îşi încheie marele său roman, şi *Ulysse* este pe punctul să apară, când Musil, Canette, Hesse, Broch şi romancierii «condiţiei umane» îşi încep operele lor reformatoare". Puntea de trecere de la **ionic** la **corintic** „este romanul proustian, care construiue o tradiţie exact în măsura în care inaugura o alta". Romanul **corintic** redevenind convenţional cultivă: alegoria, miticul, fantezia, exotismul sau livrescul.

Este remarcată ca trăsătură principiul simultaneităţii, de unde noile procedee compoziţionale, între care sacrificarea cronologiei evenimentelor. De asemenea, romanul corintic poate fi şi un roman **parodic**: *Pâlnia şi Stamate* a lui Urmuz (pentru parodic); *Creanga de aur* a lui M.Sadoveanu (ezoterism); *Craii de Curtea-Veche* de Mateiu Caragiale şi *Lumea în două zile* de G.Bălăiţă (alegoria existenţei); *Vânătoarea regală* de D.R.Popescu (alegoria moralei).

Aşadar, după ce fixează într-un stidiu sintetic, clar şi extrem de util pentru cititor problemele existenţiale ale romanului – inclusiv cele de ordin teoretic: evoluţie, limbaj, structură compoziţională, personaje, cu exemple din literatura universală şi română, **N.M.** se opreşte cu atenţie asupra romanului românesc – folosind ca metode analiza şi sinteza – grupând informaţia în viziunea celor trei concepte amintite.

Analizând lucrarea *Contradicţia lui Maiorescu*, Eugen Simion afirmă: „N.M. a voit să întocmească un portret interior al criticului şi, în acest scop a pus între paranteze biografia spre a putea vorbi în libertate despre operă şi a eludat ceea ce este conjunctural, istoric, spre a observa ceea ce este etern, creator în ea. Cu alte cuvinte: n-a intenţionat să scrie o monografie (gen pe care îl detestă) şi nici să înfăţişeze pe Maiorescu în absolut, ci numai să-l descopere în opoziţie cu ceea ce a spus despre el istoria literară anterioară. În *Contradicţia lui Maiorescu* (1970) nu va fi vorba, aşadar de omul istoric ci de opera lui, nu de cel care trăieşte, ci de cel care scrie". Eugen Simion pune în valoare şi alte aspecte interesante ale viziunii lui **N.M.** asupra personalităţii lui Maiorescu: „În destinul lui Maiorescu, **N.M.** citeşte destinul zidit pe sacrificiu al scriitorului român şi o vocaţie mai generală ce ar consta într-un fel de adamism perpetuu.

Versurile din balada despre Meşterul Manole, «un zid părăsit şi neisprăvit», ar sugera (N.M. împrumută această idee de la Marin Sorescu) vocaţia tragică de care este vorba. Ipoteza, să recunoaştem, nu-i rea şi exemplele aduse (Cantemir, Petru Maior, Eliade) sunt de luat în seamă. Există, cu adevărat, în cultura noastră un tip de reformator absolut, descălecător şi puitor de pietre de hotar, iar de avem în vedere pe Maiorescu, se observă numaidecât la el un spirit aproape biblic de a despărţi pământul de ape şi de a fixa, în toate domeniile, temelii noi, durabile".

N.M. se opreşte, de asemenea, în cadrul activităţii sale de critic literar asupra creaţiei eminesciene realizând în lucrarea *Sinteze de literatură română*, coordonator Constantin Crişan, Editura Didactică şi Pedagogică (1981), o foarte interesantă schiţă monografică asupra lui M.Eminescu.

Am reţinut pe parcursul elaborării *Dicţionarului* nostru aprecieri ale lui **N.M.** despre majoritatea prozatorilor români, cu nota de originalitate-i cunoscută: I.Slavici, L.Rebreanu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Mateiu Caragiale, Gib Mihăescu, Anton Holban, V.Voiculescu, M.Eliade, M.Sadoveanu etc.

N.M. a contribuit de-a lungul anilor, printr-o prezenţă activă, la elaborarea programelor şi manualelor şcolare pentru învăţământul liceal, cărora le-a imprimat o dimensiune ştiinţifică şi obiectivă, într-o prezentare clară, adecvată înţelegerii elevilor.

Iată o interesantă reflecţie ce fixează relaţia criticului cu arta: „Nu seamănă oare basmul acesta cu o metaforă pentru critică? Tăietorul de lemne e criticul. Atât timp cât se mulţumeşte să-şi primească hrana din cele unsprezece cămări cu provizii, criticul întreţine iluzia artei, metamorfoza realului într-o imagine eternă. A douăsprezecea cămară, cea goală, conţine secretul: dar în aceasta este mai cuminte să nu intre. Arta este făcută din orez, din zahăr şi din sare: le putem cântări, fără însă să aflăm mare lucru. Rămâne mereu o cămară goală, în care n-avem voie să intrăm".

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „N.M. a debutat editorial singur cu *Lecturi infidele* (1966) din Creangă, Maiorescu, Duiliu Zamfirescu, Călinescu, Bacovia, Pilat, Anton Holban şi Pavel Dan, cu dorinţa de a afirma câteva puncte de vedere noi, faţă mai ales de G. Călinescu, căruia îi rămâne totuşi foarte fidel sub raport teoretic şi stilistic. Nici în *Metamorfozele poeziei* (1968), mic eseu, iniţial prefaţă la o antologie din poezia modernă (1916–1940), abaterile faţă de G.Călinescu nu sunt mari, portretele fiind totuşi remarcabile prin găsirea formulei definitorii a aspectului esenţial. *Contradicţia lui Maiorescu* (1970), teză de doctorat, observă neputinţa criticului «Junimii» de a se abstrage din condiţia istorică, de a porni impersonal de la

«gradul zero», asumarea unui eşec şi afirmarea prin negaţie: «Dacă analizăm polemicile şi discursurile lui, vom constata că polemicile, expresia cea mai directă a opoziţiei, tind către impersonalitate, iar discursurile, expresia cea mai directă a impersonalităţii, tind către polemică. Dacă în articolele polemice negaţia originară se converteşte în demonstraţie impersonală, în discursuri, impersonalitatea originară se converteşte în polemică».

Concluzia: «Nici un mare critic român nu a putut să fie numai impersonal, polemica a fost totdeauna actuală» şi la «Maiorescu ne întoarcem mai ales ca la cel care a pus capăt culturii vechi decât ca la întemeietorul culurii noi». Pe această idee, eseul vine cu observaţii personale. Cronicar literar încă din 1962, **N.M.** n-a adunat nimic în volum, nici măcar selectiv, din motive încă nedestăinuite. Şi-a inventat un gen propriu de mici articole cu fişe de lectură, neexcluzând proză scurtă, grupate sub titlul *Teme* (I, 1972; II, 1975; III, 1978). A publicat o *Introducere în opera lui Alexandru Odobescu* şi un eseu (poate că acesta e speţa preferată în critică), *Sadoveanu sau utopia cărţii* (1976), discutabil ca idee şi dând prea mare pondere unor opere prelucrate, precum *Divanul persian*.

Primul volum din *Arca lui Noe, eseu despre romanul românesc* (1980) se ocupă de stilul românesc «doric» (de la Slavici la Marin Preda), al doilea volum urmând să trateze «ionicul» (de la Hortensia Papadat_Bengescu la Al. Ivasiuc) şi «corinticul» (de la Arghezi la G.Bălăiţă şi alţii)".

Eugen Simion: „Foarte fine sunt comentariile privitoare la tânărul Maiorescu, ca şi acelea despre oratoria propriu-zisă şi despre istoria contemporană. Nimeni n-a semnalat, până acum, valoarea literară a acestor pagini. Maiorescu – mare prozator şi «moralist al istoriei» iată o imagine nouă a criticului. Subtil este şi portretul moral al criticului, scos din Însămnări, cu multe lucruri noi faţă de comentatorii anteriori. N. Manolescu încearcă, aici, a reabilita moralmente pe acest Ioanide de la sfârşitul secolului trecut, explicând în alt chip crizele lui sentimentale. (...)

În privinţa criticii propriu-zise, **N.M.** înlătură iarăşi (în cap. *Critice*) câteva prejudecăţi. El respinge de exemplu, ideea referitoare la critica culturală, normativă, cu argumente, în genere, plauzibile. Tot aşa, prejudecata (acceptată şi de G.Călinescu) despre un Maiorescu lipsit de spiritul creaţiei în critică. Sunt paginile cele mai substanţiale din *Contradicţia lui Maiorescu*. În alte privinţe, autorul urmează pe E.Lovinescu (ideea de totalitate a criticii maioresciene, simţul critic ca formă de inerţie etc.) pe care însă face eroarea de a-l combate cu prea mare uşurinţă: **N.M.** foloseşte tehnica maioresciană: ca să afirme, trebuie întâi să nege".

Marian Popa: „Programatic, **N.M.** este un călinescian. Opera literară este o disponibilitate a cărei realitate infinită trebuie inventată, marea operă fiind hieroglifă. Impresionist, empiric, antidogmatic, scriind totdeauna mult şi la persoana întâi a unui eu categoric, el refuză în consecinţă şi îşi justifică în acelaşi timp absenţa informării. Practic, criticul ocoleşte de obicei locurile comune ale expresiei opţiunilor: emiţând judecăţi de fineţe, el ţine însă seama de adevărul potrivit căruia, personalitatea criticului înseamnă şi acte de violenţă, constând din negări sau alegeri ostentative, acte paradoxale şi chiar de scandal".

Ion Negoiţescu: „Terminologia autorului *Arcei lui Noe*, chiar atunci când el, aşa cum e de astă dată cazul, se lasă mânat de obiective didactice, are de asemeni avantajul, tocmai datorită caracterului ei preponderent estetic, de a nu se dovedi prea rigidă, prea tehnică, permiţând aşadar revelante combinaţii, mânuite fiind nu numai cu abilitate, dar cu o virtuozitate care descoperă atât de fermecător pe artistul din criticul N.M.".

Marian Papahagi: „Scriind cronică literară şi recenzie, eseu critic şi studiu monografic (împins uneori, cum se întâmplă cu *Arca lui Noe*, până la dimensiunile unui tratat), alcătuind antologii şi prefaţând ediţii de clasici ai modernităţii literare româneşti, lucrând acum (sunt martore paginile publicate în «Revista de Istorie şi Teorie Literară») la o *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, **N.M.** a abordat – cum se spune – toate genurile metaliteraturii. Cronicarul literar publică săptămânal, în chip practic neîntrerypt, de 27 de ani, ceea ce dă, pentru amatorii de statistici elocvente, materia a treizeci de cărţi, pe lângă cele vreo douăzeci efectiv apărute. Citirea lor cu succesiune – cu eventualele neconsecvenţe sau «revizuiri» pe care le conţin – ar echivala cu o fascinantă trecere în revistă a unei întregi epoci literare".

(C.B.)

MARIAN, SIMION FLOREA
(1847 – 1907)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Folclorist şi etnograf, fiu de ţăran, **S.F.M.** s-a născut la 11 octombrie 1847, la Ilişeşti, jud. Suceava şi a încetat din viaţă la 11 aprilie 1907, la Suceava. „Studiile elementare şi 7 clase liceale le-a terminat în Suceava. Chiar de copil încă se simţea el împins spre poeziei. Pe când studia în liceul din Suceava îi plăcea a se ocupa cu deosebire de culegerea cânturilor populare: balade, doine, descântece, frânturi de limbă, precum şi de adunarea de ierburi spre formarea unui ierbar cu numirea plantelor în trei limbi: română, latină şi germană, pentru înlesnirea studiului botanicii. Din poezii populare publică el chiar în anul 1869 o colecţiune: *Balade române* (tipărite la Botoşani sub editura lui Ioan V. Adrian). Dar asemenea ocupaţiuni extraordinare, pe când era încă pe calea studiilor, atraseră atenţiunea profesorilor liceului din Suceava, care erau toţi străini şi voind a-l abate de pe această cale literară, îl persecutară foarte mult, acuzându-l că nu e capabil de nimica, ba în cele din urmă ca să-i nimicească orice sentiment românesc, contribuiră a-l înrola în armata permanentă. Marian vărsa venin de moarte văzându-se în ghearele inamicilor săi, dar fiincă cu un an mai înainte pierduse pe tatăl său din viaţă, făcu cuvenitele pasuri legale spre a se elibera de armată, ca unul ce era cel mai mare fiu la văduva sa mumă. Tot pe atunci trămitea el în toate părţile Daciei scrieri dintr-ale sale spre publicare. Jurnalele: *Reforma* şi *Traian* din Bucureşti publicară atât poezii de ale lui proprii, cât şi de cele populare: balade, doine, decântece etc.

În Ungaria foaia belestristică – „Familia" din Pesta şi altele urmară tot astfel. După eliberarea sa definitivă din armată, văzindu-se nevoit de a nu-şi mai putea complecta studiile liceale în ţară, se decise a pleca în alte ţări spre ajungerea acestui scop. Aşa după Paşti, în anul 1870 se puse el pe cale şi călători pedestru prin Transilvania până la Blaj îndreptându-se de acolo spre Beiuş în Crişana. Acolo rămase un an terminând clasa a XIII-a liceală, făcând şi examenul de maturitate (bacalaureat). Înturnându-se apoi în ţară se înscrie în anul următor la cursul teologic din Cernăuţi, pe care după patru ani terminându-l se sfinţi preot, pentru una din comunele Bucovinei" (Vasile Gr.Pop, *Conspect...*)

Face studii de teologie la Universitatea din Cernăuţi şi profesează ca preot.

Membru al Academiei Române, la Secţiunea istorică, din 26/7 aprilie 1881, împreună cu Iacob Negruzzi, membru fondator al Societăţii literare *Junimea* şi redactor al reviste „Convorbiri literare".

S.F.M. a debutat cu poezii în revista „Familia" (1866, ca şi Eminescu), a publicat studii de istorie locală despre Bucovina. A cules şi publicat balade, doine, strigături, descântece, chiuituri, proverbe, snoave, legende istorice, realizând ample lucrări în care îmbrăţişează pentru prima dată întreaga cultură populară, În 1894 face un referat favorabil la lucrarea lui Lazăr Şăineanu, *Basmele române*, propunând ca lucrarea să primescă Premiul Academiei „I.H.Rădulescu" şi să fie publicată de Academie, ceea ce de altfel s-a şi întâmplat. Lucrarea *Nunta la români* a fost premiată de Academia Română într-o perioadă (1868–1890) în care şi alte importante lucrări, printre care *Gramatica limbii române* de T.Cipariu; *Dacia înainte de romani* de Gr.Tocilescu; *Floarea darurilor* de dr. D.Brândza; *Istoria arheologiei (I)* de Al.Odobescu; *Cuvente den bătrâni* de B.P.Hasdeu; *Despot-Vodă* de V.Alecsandri; *Istoria românilor* de A.D.Xenopol; *Elemente de fizică* de I.Em.Bacaloglu, beneficiază şi de recunoaşterea înaltului for.

La 12 martie 1882 rosteşte discursul de recepţie la Academia Română – *Chromatica poporului român*, discurs la care răspunde B.P.Hasdeu.

OPERA: *Ornitologia poporană română*, 2 vol. 1883; *Nunta la români*, 1890; *Naşterea la români*, 1892; *Înmormântarea la români*, 1892; *Sărbătorile la români*, 1892; *Sărbătorile la români*, 3 vol., 1898–1901; *Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile românilor*, 1903; *Culegeri de folclor; Poezii populare române, Descântece poporane române.*

APRECIERI CRITICE:

Vasile Gr. Pop: „Caracterul său blând, inima sa duioasă-l făcură să sufere încă din fragedа-i copilărie crâncene lovituri ale soartei, dar cu toate acestea el nu s-a descurajat, ci a lucrat şi lucră mereu în folosul literaturii noastre.

Afară de cele arătate mai sus, avem de la el încă: *Cronica Sucevii*, publicată în revista literară «Albina Pindului» (1869); *Doine şi Hore*, colecţiune de cântări populare din Bucovina, publicate în 1874; un roman, în epistole, încă nepublicate; ş.a.

Acest neobosit june merită cu tot adinsul atenţiunea românilor. Mult se poate spera de la activitatea sa în viitor!

Scrierile sale de până acum sunt mai toate în versuri. Poezia populară este predilecţiunea sa principală. Multe cântece ar fi rămas uitate şi ascunse în popor, dacă nu ar fi fost el astfel de neobosit în adunarea şi piblicarea lor. Regreţi că mijloacele materiale nu-i permit a le publica pe toate aparte.

Limba în care a redactat tot ce a scris până acum, e populară, dulce, radicalismele lipsesc. Stilul său e destul de bun, versurile destul de regulate".

Ştefan Ciobanu: „Psaltirea Voroneţeană şi-a căpătat denumirea de la mânăstirea bucovineană Voroneţ, unde a fost găsită de către cunoscutul folclorist, preotul **S.F.M....**"

(C.B.)

MARINO, ADRIAN
(n. 1921)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar şi eseist, s-a născut la 5 septembrie 1921, la Iaşi. Urmează studiile secundare la Liceul Militar Internat şi Seminarul Pedagogic din Iaşi. Urmează cursurile univesitare ale Facultăţilor de Litere din Iaşi şi Bucureşti (1941–1945). Debutează în „Jurnalul literar" (1939). Colaborează la „Revista Fundaţiilor Regale", „Naţiunea", „Lumea" etc.

OPERA: *Viaţa lui Alexandru Macedonski*, 1966; *Opera lui Alexandru Macedonski*, 1967; *Introducere în critica literară*, 1968; *Modern, modernism, modernitate*, 1969; *Literatura în actualitate*, 1971; *Clasicism, baroc, romantism*, 1971; *Dicţionar de idei literare*, 1973; *Critica ideilor literare*, 1974; *Carnete europene*, 1976; *Prezenţe româneşti şi realităţi europene*, 1978; *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, 1980.

REPERE ASUPRA OPEREI: **A.M.** practică o activitate legată în principal de domeniul istoriei, criticii şi teoriei literare. Se consideră elev al lui G.Călinescu, căruia i-a fost asistent, o vreme, la Catedra de istoria literaturii române moderne, evident, cu unele rezerve impuse de atitudinea criticului impulsiv şi imprevizibil.

Studiile realizate ale lui **A.M.** poartă pecetea personalităţii sale, printr-un caracter pasionat-polemic, prin vastitatea informaţiei. Lucrări cum sunt *Viaţa lui Al.Macedonski* (teza de doctorat – 1966) şi eseul despre *Opera lui Alexandru Macedonski* (1967) sunt considerate de Al.Piru ca fiind „fundamentale, de neatins de alţii, ca şi definitive". Eseul *Introducere în critica literară* (1968), descriere a actului critic ca interioritate şi ca act conjunctural, este deosebit de interesant şi pentru referinţele româneşti la problemele teoretice despre critica literară. Prin *Dicţionarul de idei literare* (vol. I, 1973), **A.M.** realizează o suită de eseuri (ordonate alfabetic) prin care se urmăreşte din punct de vedere istoric evoluţia unor concepte şi termeni literari şi care pun în evidenţă erudiţia, spiritul polemic, ironic al autorului. Interesant este şi eseul: *Modern, modernism, modernitate* (1969), în care **A.M.** face interesante consideraţii, cu referiri la literatura universală şi română. Adept al metodei hermeneutice, în interpretarea şi înţelegerea textelor cercetării spirituale, **A.M.** aplică cu mobilitate psihanaliza, analiza structurală pentru decodarea datelor simbolice ale spiritualităţii universale, fiind relevantă lucrarea sa: *Hermeneutica lui Mircea Eliade* (1980).

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „A.M. e mai ales un eseist, curios şi malign, mare scotocitor de cărţi, cu un stil intelectual şi acut încă de pe acum, de excursie livrească".

Alexandru Piru: „Singurul eseist consecvent este A.M. (...) Psihanaliza, analiza structurală, fenomenologia existenţialistă face un mod obişnuit uz de metoda hermeneutică constând dintr-un ansamblu de tehnici de descifrare (decodare) a datelor simbolice, a semnificaţiilor. În *Hermeneutica lui Mircea Eliade* (1980), considerând că întreaga viaţă a umanităţii e un vast «depozit de semnificaţii», A.M. urmăreşte aplicarea hermeneuticii în studiile lui Mircea Eliade despre religiile arhaice şi manifestările conexe care pun în evidenţă structura mentală şi orizontul cultural al omului preistoric şi istoric, structură şi orizont învăluite de evoluţie, din cele mai vechi timpuri şi până azi.

Autorul tinde către formularea unei hermeneutici literare proprii".

Eugen Simion: „A.M. a început ca eseist în stilul lui G.Călinescu şi a ajuns la o metodă proprie (critica ideilor literare), apropiată de comparatismul modern. (...) Metoda critică este complexă şi, în funcţie de circumstanţe, A.M. trece de la studiul istoric la psihocritică, fără a ignora tehnica mai veche a criticii filologice. Critica lui ţine să fie completă, totală, absolută. (...) *Introducere în critica literară* e o operă de reflecţie, nu un tratat; vrea să sugereze idei despre critică, nu să dea norme. (...) Într-un excelent eseu *(Modern, modernism, modernitate)* A.M., luând ca punct de referinţă un cuvânt ce se găseşte pe buzele tuturor... semnalează trei sau patru moduri de a aborda chestiunea şi nu uită, când ajunge la o concluzie, să nu spună că ea este provizorie, că un aspect a rămas în umbră şi, adus la suprafaţă, acesta poate răsturna totul".

Marian Popa: „*Viaţa lui Alexandru Macedonski* este un uriaş eseu de interpretare biografică, bazat mai ales pe documente, în care autorul este mai curând adeptul creării unei ipoteze plauzibile asupra lui Macedonski decât a unei încercări de reconstituire pozitivistă; maniera aleasă este tipic călinesciană şi prin pasiunea nestăvilită de a aduce în discuţie cele mai neesenţiale date şi de a le încadra într-un mod care să dea ansamblului certitudinea solidităţii şi informării exhaustive. (...) Dintr-un material factologic imens, A.M. extrage semnificaţia situaţiei unice, a unui homo duplex, ai cărui termeni sunt Dumnezeu şi Satana; pentru el Macedonski este o răspântie a literaturii române de la sfârşitul veacului trecut şi începutul noului secol şi este dechizător de drumuri pentru numeroase direcţii de dezvoltare ale liricii ulterioare".

(S.B.)

MARTIN, AUREL
(n. 1926)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, **A.M.** s-a născut în 15 mai 1926, la Jibou (Sălaj). Studii medii la Oradea şi Blaj; liceale la Cluj. Absolvent al Facultăţii de Filologie din Cluj, devine redactor la „Steaua“, „Viaţa militară“, „Tânărul scriitor“, „Gazeta literară“, „Luceafărul“; cercetător la Institutul de istorie literară, condus de George Călinescu, după care, din 1968, va lucra la Editura Enciclopedică, ca redactor şef, apoi ca director. Ulterior director al Editurii Minerva.

OPERA: *Poeţi contemporani*, 2 vol., 1967 şi 1971; *Generaţie şi creaţie*, 1969; *Introducere în opera lui N.Filimon*, 1973; *Critică şi profunzime*, 1974; *Metonimii*, 1974.

REPERE ASUPRA OPEREI: A publicat în 1967 *Poeţi contemporani* (2. vol.) care cuprinde articole de critică literară privind atât scriitori minori cât şi mari scriitori reprezentativi ai literaturii noastre, cum ar fi: Tudor Arghezi. A scris studii introductive, bibliografii, cronologii la unele opere româneşti şi străine, exemplu fiind prefaţa la ediţia din 1953 a romanului *Ciocoii vechi şi noi* de N.Filimon. Autor al unor articole despre scriitori români, incluse în *Lexiconul de literatură universală* editat la Budapesta.

Volumul ce include cronicile literare publicate în „Amfiteatru“, între 1965–1968 este denumit semnificativ *Generaţie şi creaţie* (1969). În *Critică şi profunzime*, (1974), **A.M.** prezintă unele roluri ale criticii moderne la Sainte-Beauve, Paul Valéry, Marcel Raymond, Jean Pierre Richard etc.

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „**A.M.** a referit printre primii amplu despre *Poeţii contemporani* (I–II, 1967–1971), extinzându-şi apoi observaţiile asupra întregii literaturi actuale cu o mare obiectivitate în *Metonimii* (1974). (...) Excelent editor al literaturii clasice, din 1970“.

Marian Popa: „Pornind de la premisele oferite de apariţia unor cărţi, criticul încearcă să realizeze portrete ale autorilor lor, prin egala solicitare a criteriilor sociale, estetice şi psihologice; adept al examenului analitic clasic, bazat pe exemplificări literare, care ilustrează perfect colaborarea dintre idei şi expresie, plasând discret în fundal acumularea documentară, **A.M.** încearcă în acelaşi timp definirea lipidară şi formula concluzivă, executată prin cele mai simple cuvinte la marii cât şi la micii autori“.

(C.B.)

MICU, DUMITRU
(n. 1928)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, profesor universitar, **D.M.** s-a născut la 8 noiembrie 1928, la Bârsa (jud. Sălaj). În 1948 termină liceul teoretic la Cluj şi urmează Facultatea de Filologie în acelaşi oraş, pe care o absolvă în 1952, după care va frecventa cursurile Şcolii de literatură „Mihai Eminescu" din Bucureşti.

Din 1954 îşi începe cariera universitară la Facultatea de limba şi literatura română din Bucureşti. Debutează la „Tribuna Ardealului". (1942) şi va fi redactor la revistele şi ziarele: „Almanahul literar" (1949–1950), „Contemporanul" (1952–1953).

OPERA: *Sensul etnic al operei lui Sadoveanu*, 1955; *Poezia Mariei Banuş*, 1956; *Romanul românesc contemporan*, 1959; *Poporanismul şi „Viaţa Românească"*, 1961; *Literatura română la începutul secolului al XX-lea*, 1964; *Opera lui Tudor Arghezi. Eseu despre vârstele interioare*, 1965; *George Coşbuc*, 1966; *Lirica lui Lucian Blaga*, 1967; *Estetica lui Lucian Blaga*, 1970; *Începutul de secol, 1900–1916*, 1970; *Tudor Arghezi*, 1972; *Periplu*, 1974; *Fragmente automitologice. Poeme*, 1974; *G.Călinescu, între Apollo şi Dionysios*, 1979; *Gândirea şi gândirismul*, 1975; *Scriitori. Cărţi, Reviste*, 1980; *Literatura română de azi*, 1965 (în colab. cu N. Manolescu, tradusă în Germania, 1968); *Scurtă istorie a literaturii române, I–II*, 1995).

REPERE ASUPRA OPEREI: D.M. a abordat epoci diferite ale literaturii române, analizând teme variate – de la scriitori la reviste, de la curente literare la personalităţi ale culturii.

Referindu-se la simbolism, îl va aprecia pe Alexandru Macedonski, dar mai puţin revista „Literatorul". Consideră că acest curent literar este „un efort de muzicalitate şi abisalizare". Despre sămănătorism va spune că este „mai mult un curent de idei sociale fără ideologie literară proprie şi mai ales fără personalităţi literare".

În lucrarea *Poporanismul şi „Viaţa românească"* (1961) a analizat personalităţile acestui curent literar, apreciind influenţa pe care a avut-o asupra acestui curent activitatea desfăşurată de „Junimea" de la Iaşi.

O analiză originală face **D.M.** revistei „Gândirea" în volumul *Gândirea şi gândirismul*. Pornind de la descrierea revistei, prezintă, pe de o parte, literatura acesteia cu personalităţile ce au creat-o, iar pe de altă parte, relevă mişcarea de idei a acestui curent literar care a fost „gândirismul".

D.M. este autorul a numeroase studii introductive sau prefeţe, colaborând în acelaşi timp şi la întocmirea unor manuale de limba şi literatura română pentru liceu.

APRECIERI CRITICE:

Dimitrie Păcurariu: „... fixându-şi de la început aria preocupărilor de specialitate – literatura secolului XX, a consacrat un mare număr de studii şi monografii unor scriitori sau curente din acestă epocă, arătându-se interesat, deopotrivă, de opera marilor personalităţi şi de contextul literar – ideologic în care acestea s-au dezvoltat".

Marian Popa: „Entuziast şi în acelaşi timp timid, arborând distracţia omului de ştiinţă din care-şi face o măsură de precauţie, D.M. a atacat teme şi epoci diferite ale istoriei literaturii, observându-se în genere curajul de a se lupta cu sintezele şi cu marile personalităţi".

(C.B.)

MIHĂILĂ, GHEORGHE

(n. 1930)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filolog, lingvist, istoric literar. S-a născut la 7 septembrie 1930, în Dăişoara, Jud. Braşov. Licenţiat al Facultăţii de Filologie din Bucureşti (1953). Studii de specializare la Universitatea din Moscova, (1953–1957). Carieră didactică: lector, conferenţiar, profesor. Prodecan al Facultăţii de Filologie (1960–1963): al Facultăţii de Limbi Slave (1963–1967), decan (1967–1972). Şeful Catedrei de filologie slavă (1958–1977), Membru al Asociaţiei slaviştilor din România (1957), secretar al Asociaţiei, 1958–1966, vicepreşedinte (1970–1976).

Membru al Societăţii de ştiinţe filologice, vicepreşedinte (1972). Membru al Societăţii române de lingvistică, vicepreşedinte (1973). Membru al Comitetului internaţional al slaviştilor. Doctor în filologie (1957) cu teza *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, doctor docent (1971). Are contribuţii deosebite în domeniul slavisticii, al literaturii române vechi, al scrierilor lui B.P.Hasdeu. În noiembrie 1993 a fost primit în Academia Română.

OPERA: *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, 1960 (teză de doctorat); *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, 1973; *Literatura română veche 1402–1647* (antologie, 2 vol), 1969, în colab. cu Dan Zamfirescu; *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, 1972; **Traduce** *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* – (ediţie realizată de Dan Zamfirescu şi Florica Moisil), 1970; *Dicţionar al limbii române vechi (sfârşitul secolului X–începutul secolului al XVI-lea)*, 1974; colaborator la *Dicţionarul limbii române moderne*, 1958; la *Dicţionarul limbii române al Academiei*, 1965; **Editor** a lui Ioan Bogdan – *Scrieri slave*, 1968, al lucrării lui B.P.Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, 1970, 1971.

REPERE ASUPRA OPEREI: Studiile elaborate de **G.M.** poartă pecetea unor temeinice informaţii de specialitate, susţinute de un stil ştiinţific elevat, clar. Lucrarea *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi* (Editura

Minerva, 1972) reprezintă, după propria mărturisire a autorului din *Cuvânt înainte* – o parte a cercetărilor sale din ultimii ani, unele expuse studenţilor sau prezentate la congrese şi reuniuni internaţionale.

Preocuparea principală a lui G.M. „a fost dezvăluirea unor aspecte mai puţin sau deloc cunoscute din epoca cea mai veche a culturii româneşti scrise, care încep documentar în secolul al X-lea, dar capătă o dezvoltare amplă şi originală după formarea statelor feudale româneşti, în secolul al XIV-lea".

Şi mai departe G.M. precizează: „Anumite împrejurări culturale, politice şi religioase au făcut ca această cultură să se exprime la început, cu precădere în slavonă, care îndeplinea în răsăritul Europei, alături de greaca bizantină, acelaşi rol pe care-l avea latina în apusul şi centrul continentului. Cercetarea manuscriselor unor însemnate texte narative şi juridice bizantino-slave ne-a dus la concluzia evidentă că, din punct de vedere al informării, cărturarii români din secolele al XV-lea, al XVI-lea şi începutul celui de-al XVII-lea nu erau mai prejos decât cei din ţările vecine, ba mai mult, de la un anumit moment au devenit ei înşişi «furnizori» şi păstrători, peste veacuri, ai unor texte literare de preţ pentru toate popoarele din aria culturii răsăritene.

Alături de această literatură, în sensul larg al cuvântului, împrumutată, apar, o dată cu consolidarea statelor româneşti, în secolul al XV-lea, şi texte originale în slavonă, uneori şi în alte limbi, genul preponderent şi cel mai valoros pentru noi fiind cel istoriografic, cu certe valori literare".

APRECIERI CRITICE:

Dan Zamfirescu: „Tradiţia unui asemenea tip de cercetări «de amănunt» începe să se piardă, din păcate, cu rare excepţii, dintre care strălucitele contribuţii ale unor **G.M.** şi Virgil Cândea; în favoarea exclusivă a exegezelor de factură foarte «modernă» dar care nu totdeauna se întemeiază pe adevărata cunoaştere a textelor".

(C.B.)

MIHĂILESCU, FLORIN

(n. 1937)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric şi critic literar, profesor universitar la Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti. S-a născut la 9 august 1937, în Slatina jud. Olt. Studiile primare şi liceale în oraşul natal (1944–1954). Facultatea de Litere din Bucureşti (1954–1959). Profesor, la Drăgăşani–Vâlcea (1959–1962). Din 1963 intră în învăţământul superior, Universitatea Bucureşti, ca asistent, lector, conferenţiar, profesor universitar.

Doctor în litere, cu o teză despre Eugen Lovinescu, conducător Şerban Cioculescu. Lector de limba română la Universitatea din Aix-en-Provence, în Franţa (1979–1985). A colaborat la publicaţii periodice: „Gazeta literară", „Contemporanul", „Ateneu", „Analele Universităţii", „Limba şi literatura română", „Caiete critice", „Viaţa Românească", „Luceafărul", „Steaua", „Reviste de istorie şi teorie literară" etc.

OPERA: *E.Lovinescu şi antinomiile critice*, (1972); *Introducere în opera Hortensiei Papadat-Bengescu*, 1975, traducere în limba maghiară în 1986; *Analize şi interpretări literare*, 1975 (în colab. cu G.G.Ursu); *Conceptul de critică literară în România*, vol. I 1976, vol. II, 1979; **Studii şi antologii de texte critice:** *E.Lovinescu interpretat de...*, 1973; *N.Iorga interpretat de...*, 1979; *Tradiţie şi inovaţie*, 1975;

Semnificaţiile criticii contemporane, 1976; *Aesthesis carpato-dunărean*, 1981. **Editor:** *Mircea Eliade et les horizonts de la culture*, 1985 (actele Colocviului internaţional de la Aix-en-Provence, 1984 – îngrijite şi editate); *Mihai Ralea, Scrieri, vol. 4, 5, 6 şi 7*, 1988–1989; *Comentarii şi sinteze eminesciene*, în *M.Eminescu: Luceafărul*, 1995; *Introducere în opera lui Mihai Ralea şi comentarii maioresciene* (2 volume), în curs de apariţie.

Au exprimat puncte de vedere despre volumele publicate de către **F.M.**: Alexandru Piru, Paul Georgescu, Ileana Vrancea, Marian Popa, I.C.Chiţimia, Z.Ornea, N.Tertulian, Constantin Cubleşan, Aurel Sasu, Nicolae Manolescu, Dumitru Micu, Ion Vlad etc.

REPERE ASUPRA OPEREI: Dacă analizăm referinţele critice referitoare la lucrările lui **F.M.** consatăm că, pe lângă aprecierile exprimate în studii despre critica şi istoria literară, dicţionare, acestea au o bună reprezentare în publicaţii literare şi nu numai, din toate spaţiile geografice – şi, îndeosebi, Muntenia–Bucureşti şi Ardeal. Lucrările elaborate de **F.M.** sunt lucrări de referinţă, impuse de informaţia largă a autorului, de sistematizarea logică, stilul elevat, intelectualizat, dar accesibil. Sintezele propun reinterpretări, prezentări, analize, concluzii.

Ion Simuţ, în lucrarea *Incursiuni în literatura română actuală* (Editura Cogita, Oradea, 1994), vorbind despre *Valori, caracteristici şi tendinţe ale criticii actuale*, subliniază contribuţia lui **F.M.** la cunoaşterea fenomenului românesc al criticii literare: „O caracterizare pe scurt a criticii contemporane româneşti, fie şi numai în tendinţele ei generale şi prin fenomenele simptomatice, nu poate evita riscul simplificărilor. O imagine complexă asupra criticii noastre actuale rămâne o datorie a criticii faţă de ea însăşi. Tentative de elucidare există, dar – oricât ar părea de surprinzător – o sinteză independentă şi cuprinzătoare nu avem: despre critica actuală nu a apărut încă o sinteză comparabilă cu panoramele sau eseurile totalizatoare despre poezie, proză, dramaturgie. Totuşi, nu ar trebui să ignorăm partea a doua a cercetării istorice a lui **F.M.**, *Conceptul de critică literară în România* (vol. II, apărut în 1979, este dedicat unor «aspecte contemporane», deşi are un obiectiv teoretic. Imagini stimulatoare prin concizia şi lacunele lor ne-au fost oferite în sinteze de ansamblu asupra literaturii contemporane, cum este aceea a lui Eugen Simion *(Scriitori români de azi, I–II)*, sau cea a lui Alex. Ştefănescu (*Preludiu*, 1977); Mircea Iorgulescu realizează în *Al doilea rond* (1976) şi în *Scriitori tineri contemporani* (1978, cuprinzând nu mai puţin de 35 de portrete de critici, eseişti şi istorici literari) două explorări dintre cele mai clare în relevarea tendinţelor şi a forţelor veritabile. Cele câteva cărţi dedicate exclusiv criticii nu oferă o imagine curată şi convingătoare a valorilor de rezistenţă, şi a punctelor ferme de reper...".

Lucrarea dedicată lui Eugen Lovinescu, *E. Lovinescu şi antinomiile criticii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, demonstrează rigurozitatea ştiinţifică a elaborării unei asemenea lucrări, deloc simplu de realizat, având în vedere şi personalitatea celui care face obiectul analizei. Este structurată în şase capitole, cu idei fixate în interiorul lor, semnificative, care vin în sprijinul cititoruilui. Capitolele sugerează dimensiunile fundamentale ale activităţii lui E. Lovinescu. Lucrarea cuprinde o listă a publicaţiilor consultate, note şi trimiteri bibliografice, pe capitole – ample şi interesante, un rezumat în limba franceză – realizat de autor şi indice de nume.

Încheierea capitolului VI – *Perspective* – îl face subcapitolul sugestiv intitulat: *Semnificaţia lui E.Lovinescu, azi*. La întrebarea „Ce este, ce poate şi în definitiv ce trebuie să fie, Lovinescu pentru noi, cei de azi?", **F.M.** răspunde printr-un interesant şi sintetic portret spiritual a lui E.Lovinescu, situându-l pe critic în continuitatea lui T.Maiorescu, subliniind autonomia esteticului: „În primul rând, ca orice personalitate autentică,

el împrumută pe măsură ce trece timpul o valoare aproape arhetipală, constituindu-se într-un veritabil model spiritual, a cărui exemplaritate ni se pare incontestabilă. După ce mai întâi Maiorescu turnase în tipare de stil nepieritor profilul unui Goethe al culturii româneşti, obiect de veşnică nostalgie prin demnitatea clasică a unei autorităţi irecuzabile, urmaşul său inaugurează o altă formă de viaţă, mai patetică şi mai adânc omenească prin drama sa interioară, aceea a jertfei quasitotale, împinsă în orice caz până la uitarea de sine, pe altarul unei singure cauze: literatura română modernă". Şi mai departe, menţionează: „Luciditatea şi simţul înnăscut al unui clasicism esenţial îl duc însă destul de repede la recunoaşterea adevăratului loc al criticii în ansamblul unei culturi şi, asumându-şi condiţia, Lovinescu se îndeaptă decis spre afirmarea unei viziuni sistematice şi a unei ideologii vertebrate, tolerantă în aplicaţiile sale, dar nu mai puţin fermă în spiritul care o prezidează". Obiectiv şi sigur **F.M.** încheie: „Rămân, prin urmare, din opera lui idei vii şi fecunde, alături de altele care au suferit amendamente numeroase şi adânci. Preluat în spirit critic şi fără hiperbolizări, cum a făcut el însuşi cu Maiorescu, Lovinescu este aşadar şi desuet şi actual, aparţine şi istoriei literare, dar şi criticii noastre curente. Şi-i aparţine mai presus de orice prin marea dăruire pentru cauza literaturii, prin pasiunea extraordinară cu care a slujit-o întreaga lui viaţă. Aceasta este cea mai înaltă semnificaţie a lui E.Lovinescu, acesta este modul cel mai viu al actualităţii sale. «Se va şti anume, într-o zi cât datoreşte literatura românească d-lui E.Lovinescu», scria, prin 1930, Camil Petrescu. Şi avea dreptate. Astăzi putem spune cu certitudine că această zi a venit".

Studiile realizate de **F.M.** reprezintă un temeinic ghid pentru profesori, elevi, studenţi şi cititori interesaţi în cunoaşterea fenomenului literar românesc.

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „... Îşi elaborează obiectele prin ideile unei sociologii structurale cunoscute îndeosebi prin G. Lukacs şi L. Godman; o anumită volubilitate terminologică estompează analiza sau o generalizează".

I. C. Chiţimia, Al. Dima: „**F.M.** publică antologia *Semnificaţiile criticii contemporane. Perspective ideologice* şi lucrarea *Conceptul de critică literară în România*, amplă expunere asupra evoluţiei conceptului de critică literară de la origini până la 1944, cu opinii analitice asupra criticilor celor mai proeminenţi.

Istoria criticii româneşti e împărţită în şapte etape, cărora li se configurează profiluri distincte".

Ion Simuţ: „Ceea ce trebuie să caracterizeze în primul rând momentul actual al criticii româneşti sunt cărţile cele mai bune şi personalităţile «accentuate» (nu în sens psihiatric, ci axiologic). Întâietatea indubitabilă îi aparţine lui **F.M.** Nu vom sublinia niciodată îndeajuns că valorile de vârf sunt cele mai semnificative pentru orice perioadă, fiind cele mai durabile. Care sunt acestea nu e tocmai uşor de răspuns. Ceea ce e mai puţin vădit poate să fie mai semnificativ. Ar fi fost mai bine să începem cu scrupul metodologic prin a distinge între critica literară (în sens restrâns) şi demersurile înrudite: teoria literară, istoria literară, comparatismul – dar nu vom face compartimentări (relaţiile dintre disciplinele critice ar putea constitui obiectul unei discuţii separate). Pentru elucidarea parţială a problemei, de maximă utilitate ar fi lucrarea citată a lui **F.M.**, *Conceptul de critică literară în România* (I, 1976; II 1979), unde întâlnim nominalizate cinci direcţii şi concepţii reprezentative ale criticii noastre actuale: criticii teoreticieni, cronicarii literari, istoricii literari, comparatiştii şi eseiştii. Preferăm ca în continuare să vorbim aici, încurajaţi de **F.M.**, de critică literară în sens larg, definibilă pentru uzul comun ca totalitate a comentarilor despre literatură. Ceea ce se poate constata cu satisfacţie ca un fenomen îmbucurător petrecut îndeosebi după 1965 în critica noastră e o mai accentuată deschidere spre universal: ea ar putea participa cu toată demnitatea intelectuală la un imaginar dialog european, ancorat în problemele majore".

(C.B.)

MINCU, MARIN
(n. 1944)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi teoretician literar. S-a născut la 28 august 1944 la Slatina, unde face şi studiile liceale. Licenţa în filologie la Bucureşti (1967). Carieră didactică la Institutul pedagogic din Constanţa. Lector în Italia. Profesor universitar la Universitatea din Constanţa.

A publicat eseuri literare, studii în reviste precum: *„România literară“, „Flacăra“, „Luceafărul“, „Contemporanul“, „Orizont“*, poezie; eseuri; a realizat o interesantă antologie despre *Avangarda literară românească*, cu un studiu introductiv şi note bibliografice (Editura Minerva, 1983). Preocupat de modernizarea criticii literare, în scopul evidenţierii textului literar îşi autodefineşte singur demersul în *Argumentul* la cartea *Textualism şi autenticitate* (eseu despre textul poetic, III), Pontica Constanţa, 1993: „Fiind hărţuit în permanenţă de atâtea nimicuri, observ cu surprindere că am deschis, precum Heliade, mai multe şantiere, cu nonşalanţa unui alergător de cursă lungă care, aşa cum spunea Noica despre sine, se află încă «la potou». Metoda arhetipală şi semiatică în critică, textualism şi textualizare, în poezie şi proză, traducerea din poeţi italieni din secolul XX. Desigur, cea mai importantă angajare competitivă este totdeauna ultima; sunt convins că sincronizarea reală în literatura actuală, a avut loc în cadrul acestei tendinţe textualizate – cum am botezat-o n urmă cu peste zece ani – pe care o consider momentul maxim de **conştientizare** estetică. Pe de altă parte, am încercat, în mod simultan, indiferent de gen (critică, poezie, roman), să ilustrez **autenticitatea scriiturii** pentru a realiza programul autoimpus“.

OPERA: **Poezie:** *Cumpăna*, 1968; *Calea Robilor*, 1972; *Văile vegherii*, 1974; **Critică literară:** *Critice I*, 1970; *Critice II*, 1971; *Ion Barbu*, (comentat) 1973; *Poezie şi generaţie*, 1975; *Repere*, 1977; *Luceafărul* (comentat), 1978; *Ion Barbu. Eseu despre textualizarea poetică*, 1981; *Avangarda literară românească. Antologie, studiu introductiv şi note bibliografice*, 1983; *Eseu despre textul poetic*, 1986; *Textualism şi autenticitate* (Eseu despre textul poetic, III) 1993; *Ion Barbu* (Introducere, tabel cronologic, comentarii şi note critice de Marin Mincu), 1995.

REPERE ASUPRA OPEREI: Volumele de versuri ale lui **M.M.**, apreciază Marian Popa, aduc un univers deprimant „aproape de estetica urâtului şi al monstruosului ingenios expresionist“. În primele volume de *Critice I şi II*, criticul se ocupă „în special de scriitorii şi gânditorii clasici dificili, într-un stil filozofic minat de gongorismul terminologic: V.Pârvan, Ion Barbu, Emil Botta, Lucian Blaga, M.Sadoveanu, V.Voiculescu ş.a. Intenţia criticului – apreciază Marian Popa – pare a fi dezvoltată într-un efort de a autohtoniza, ceea ce este categoric autohton“.

În legătură cu studiile dedicate lui Ion Barbu, Laurenţiu Ulici, în *Literatura română contemporană I – Promoţia 70* (Editura Minerva, 1995) confirmă, în concluzie: „Fără îndoială, ipoteza lui **M.M.** despre poezia barbiană e mai convingătoare decât cele propuse anterior de critică, de la Vianu încoace. „Asta nu

înseamnă că altele, de aceeaşi probabilitate, n-ar fi posibile. Aflând din eseul lui **M.M.** ce ar putea fi poezia lui Ion Barbu (desigur „text"!) nu aflăm din el şi de ce ne place poezia lui Ion Barbu. Atâta timp cât nu va pretinde să dea un singur şi pentru totdeauna răspuns la o asemenea întrebare critica literară va supravieţui. Ciudată, impenetrabilă resuscitare a sensului victorios din înfrângere! Pare-mi- se că, prin asta, într-un fel mai puţin obişnuit, critica, orice critică, este, la rându-i, un „text".

Deosebit de interesantă şi utilă este antologia *Avangarda literară românească* (Minerva, 1983), pentru informarea publicului larg şi mai ales pentru elevi, studenţi, cadre didactice. Criticul subliniază faptul că avangarda, deşi a cunoscut o manifestare întârziată la noi „a avut o acţiune înnoitoare pe care avangardismul a promovat-o şi a menţinut-o permanent ca un filtru necesar tradiţiei". După **M.M.** armonizarea se face pe deplin în perioada interbelică şi cu formule artistice de către G.Bacovia, T.Arghezi, I.Barbu, Lucian Blaga etc., iar, mai târziu, prin Nichita Stănescu mai ales.

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Intenţiile criticului par a fi dezvoltate într-un efort categoric autohton".

Laurenţiu Ulici: „Să mă întorc însă la cea mai bună carte de critică a lui **M.M.**, eseul despre Ion Barbu. Lectura critică propriu-zisă începe cu semnalarea materiilor poeziei şi continuă cu analiza proceselor cărora ele se supun, apoi cu descompunerea procesului tutelar al textualizării şi sfârşeşte cu dezvăluirea gramaticii autonome a operei barbiene. M.M. ia observaţiile lui J.P.Richard despre poezia lui Mallarmé ca reper pentru analiza experienţei speculare barbiene în virtutea unor echivalenţe ale imaginarului celor doi poeţi".

(C.B.)

MUNTEANU, BASIL (VASILE)

(1897 – 1972)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic, istoric literar, scriitor, profesor universitar. S-a născut la 9 noiembrie 1897 în Brăila şi a trecut în nefiinţă pe 1 iulie 1972 la Paris. După studiile liceale în oraşul natal, urmează Facultatea de litere din Bucureşti, obţinând licenţa cu „Magna cum laude", în anul 1921. Ca membru al Şcolii Române de la Fontenay-aux-Roses din Franţa primeşte în 1922 o bursă de stat pentru doctorat în filologie. La 25 mai 1939, a fost ales membru corespondent al Academiei Române (secţia literatură).

În perioada 1940–1946 a fost profesor universitar la Bucureşti. În anul 1946, este numit director adjunct al Şcolii Române şi cercetător la „Centre National de la Recherche Scientifique", din Paris, iar în perioada 1954–1968 secretar general la „Revue de la Littérature Comparée".

După moartea sa a apărut la Paris, 1978 un interesant volum de *Corespondenţe* – în care era publicată corespondenţa sa cu mari personalităţi ale vieţii

culturale româneşti: Blaga, Băncilă, N.Cartojan, Comarnescu, Nichifor Crainic, I.Pillat, Sextil Puşcariu, N.Iorga, T.Vianu, C.C.Giurăscu, Cezar Petrescu, C.Rădulescu Motru. Recenzată de D.C.Amzar în „Revista Scriitorilor Români" (nr. 21, din 1984) lucrarea este considerată un tezaur de informaţii privind cei 30 de autori ai scrisorilor cuprinse în volum.

În anul 1996, a apărut *Panorama Literaturii Române Contemporane* în traducerea lui Vlad Alexandrescu, ediţie îngrijită de Eugen Lozovan şi Ruxandra D.Schelden (Cleveland, 1966, Editura R.D.Schelden Enterprises, Inc. şi Editura Crater) prefaţată de Eugen Lozovan.

OPERA: Lucrări: *Panorama de la littérature roumaine contemporaine*, Paris, 1938, ediţie românească 1996; *Permanenţe franceze de la Descartes la Giraudoux*, Bucureşti, 1946, *Études de littérature étrangère et comparée* (57) *Constantes dialéctiques en littérature et en histoire. Problèmes, recherches, perspectives*, Paris (Didier) 1967; **Articole, eseuri:** *Forme de sociabilitate în literatura franceză* („Saeculum", Analele Academiei Române, 1943); *Un vizionar: Latinitatea, Franţa şi sufletul autohton în concepţia lui Ovid Densuşianu* („Monitorul Oficial"), 1945; *La poésie de Lucian Blaga, précedée d'une Introduction a l'étude du lirisme roumain; Mélanges de linguistique et de littérature roumaines offerts à Mario Roques*, I, Paris (Dialier), 1950; *L'art roumain à la recherche de l'absolu*, Roma, 1966 (extr. de „Societas Academica Dacoromana". Acte psihologice) ş.m.

REPERE ASUPRA OPEREI: Eugen Lozovan şi Ruxandra D.Shelden (Cleveland) au făcut o bucurie publicului român: profesori, elevi, studenţi, îndeosebi, prin publicarea în 1996 a monumentalei lucrări a lui **B.M.**: *Panorama literaturii române contemporane*, în traducerea excelentă a lui Vlad Alexandrescu după informaţiile din prefaţă (In media res.) ale lui Eugen Lozovan (Skodsborg, Danemarca, august, 1995) a fost elaborată între anii 1935 (7 noiembrie) şi 1937 (26 decembrie) fiind editată în anul 1938, Édition du Sagittaire, Paris. De atunci ea a beneficiat de traducerea în: limba engleză, germană, italiană, portugheză şi, numai după 57 de ani, în limba română. „Acum – afirmă Eugen Lozovan – redactarea din 1938 a *Panoramei* îşi începe cariera în rândurile, pe care le dorim largi, ale publicului românesc din ţară şi străinătate. Fie ca intelectuali – liceeni, studenţi, ori simpli iubitori de cuvânt frumos şi liber – să vină în contact cu acest text elaborat în totală independenţă spirituală şi care, decenii de-a rândul a asigurat pe meridiane informarea de bază asupra literaturii româneşti".

Istoria literaturii române de la origini până în prezent a lui G.Călinescu a fost tradusă în limba engleză abia în anul 1988 (Editura Nagrad, Roma).

Şi în încheiere, Eugen Lozovan exprimă gânduri încurajatoare: „În acest climat luminos şi tonifiant de aşteptări, de speranţe latente dar şi de contrarieri depăşite, o nouă *Panoramă* adusă la zi pentru perioada 1940–1990, se impune drept datoria noastră de mâine... Privind literatura română în contextul literaturii universale, **B.M.** structurează cartea sa pe şapte capitole ce aduc în prim plan problematica fundamentală a limbii şi literaturii române, în curgerea ei în timp – de unde şi autoaprecierea – potrivit căreia se găsea faţa unei «cărţi de credinţă», «de nădejde grea».

În *Introducere*, se referă la probleme ce definesc istoria noastră: *Poporul român: o sinteză originală; La răscrucea imperiilor moarte; Ţărani şi oameni de carte; Trăsături generale ale literaturii române; De la origini la 1866*. Urmează apoi o interesantă *Bibiliografie* – în care sunt menţionate lucrările anterioare *Panoramei*

istorice, literare, inclusiv unele studii străine, lucrări de doctorat, cum este cazul celor despre I.Creangă a lui Jean Boutière, la Sorbona, Paris, 1930; despre Caragiale – o teză italiană de Anna Colombo, Roma, 1934; un studiu de Charles Drouhet, despre G.Coşbuc şi o teză italiană de Lucia Santangelo, Roma, 1934; despre Panait Cerna o teză italiană de M.Camilucci, Roma, 1935 etc.

Lucrarea este structurată în două părţi: *Partea întâi*, denumită *Renaşterea (1866–1916)* care cuprinde capitolele denumite semnificativ: *I. Creaţie şi critică: Epoca lui M.Eminescu (1867–1885)*, cu referire la V.Alecsandri, Maiorescu şi „Junimea", M.Eminescu – poet universal teoretician naţional, Creangă şi Odobescu; *II. Diferenţierea curentelor şi doctrinelor (1885–1916)*, cu referire la: Poporanism, Rădulescu-Motru, Iorga, Densuşianu, Dragomirescu; *III. Înflorirea nuvelei şi naşterea romanului*, cu referire la: I.Slavici, I.L.Caragiale, Delavrancea, D.Zamfirescu, Al.Brătescu-Voineşti; *IV. Renaşterea poetică*, cu referire la: Al.Vlahuţă, G.Coşbuc, O.Goga, Al.Macedonski, D.Anghel, Preludii moderne.

Partea a doua, intitulată *Elanul creator de după război*, care cuprinde capitolele: *V. Atitudini*, cu subcapitolele *1. Reconstrucţie şi cunoaştere*, cu referire la: Noile împrejurări, Minorităţile naţionale, Literaturile străine, Fundaţiile regale, Sociologie, Psihologie, Lingvistică, Schimbări de obiectiv; *2. Pentru crearea unor valori româneşti:* Rolul filozofiei, *A. Europenii:* – Liberalism şi Raţionalism – Ralea şi „Viaţa Românească", Doi istorici ai liberalismului revoluţionar: Zeletin, Lovinescu; *B. Naţionalismul constructiv:* «Românismul» lui C.Rădulescu-Motru, Nae Ionescu, filozof creştin, Autohtonie şi creştinism: Crainic şi mişcarea de la „Gândirea", Lucian Blaga, metafizician al misterului şi filozof al culturii; *C. Tineretul în tumult*; *3. Prefigurări estetice*, cu: Estetica drept ştiinţă T.Vianu; *A. Pentru o literatură autohtonă şi liberală cu*: Estetică şi modernism: Lovinescu; Impresionism. Intelectualism. Analiză. Anarhismul literar; *B. Pentru o literatură cu misiune*, cu Specific şi tradiţie, Artistul, mesager al subconştientului colectiv; *VI: Avântul romanului*, cu: *1. Noi povestitori:* Sadoveanu şi vraja amintirii, Agârbiceanu şi realităţile transilvane, Diferenţierea naraţiunii; *2. Romanul de moravuri şi frică*: Rebreanu, spectatorul imposibil, Cezar Petrescu, spectacolul dezvoltat, Căutătorii; *3. Romanul psihologic*: Hortensia Papadat-Bengescu, sau anatomia sufletelor, Mihăescu sau psihologia demonstrativă, Camil Petrescu şi viaţa obscură, Ionel Teodoreanu, sau analiza metaforică, Experienţe; *VII: Marele elan al lirismului*, cu *1. Simbolismul:* Minulescu, Bacovia. *2. Căutări*, cu Vinea, Botez, Philippide, Barbu; *3. Arghezi, un ireductibil: 4. Întoarcerea la omenesc:* Crainic, Pillat, Davidescu, Voiculescu, Maniu. Cartea se încheie cu un capitol intitulat *Perspective – concluzie şi descrieri*. Desfăşurată pe două mari dimensiuni ale timpului istoric: până la primul război mondial şi după, literatura română a fost însufleţită de un puternic spirit creator, deoarece, afirmă **B.M.**: „Nu există poate nici o literatură în Europa care să tindă cu atâta pasiune să se ilustreze prin atâtea opere. Ambiţie proprie tinereţii desigur, dar şi un elan de forţe în fierbere ce arată o prodigioasă voinţă de a trăi şi onorabila grijă de a-şi legitima dreptul la viaţă prin revelarea unui fond personal. Şi acestei patetice căutări se cuvine să-i atribuim principala originalitate a literaturii române".

Afirmă în continuare **B.M.**: „Absorbită de aceleaşi griji, literatura (cu excepţia lui Eminescu, al cărui geniu depăşeşte epoca) îşi dă teme şi îşi pune probleme imediate şi circumscrise. Ea poartă amprenta unui suflet şi unui peisaj de sat bine determinate, dar privite din afară: de unde, în operele sale, abundenţa elementului pitoresc şi sentimental. Îl consideră pe om în funcţiile sale etnice şi sociale, mai

degrabă decât în relaţiile sale intrinseci şi superioare, şi făureşte o imagine exactă a vieţii locale, dar simplificată şi fragmentată: de unde înflorirea nuvelei şi a schiţei; raritatea şi imperfecţiunea romanului; tonul nostalgic şi subiectiv, sau proclamator şi didactic, al poeziei. Tehnica acestei literaturi concepută ca un divertisment instructiv este aceea a unei arte armonioase şi limpezi, narative şi discriptive, guvernate de legile verosimilului, ale discursului logic şi gradual, ale interesului dramatic bine administrat. Între hotarele ei strâmte, literatura românească dinainte de război atinsese toată perfecţiunea pe care şi-o putea dori".

Au exprimat aprecieri asupra lucrării Cezar Petrescu, N.N.–Condeescu, P.Comărnescu, Charles Drouhet – Eugen Lozovan atrage atenţia cititorilor asupra faptului că *Panorama* este rezultatul unui exerciţiu intens al scrisului pe care **B.M.** l-a făcut, la revista cehoslovacă „Gazette de Prague" în care a semnat cronici în anul 1926 despre viaţa literară în România, O.Goga, Vasile Alecsandri, şi la „Europe Centrale", unde a publicat între 1928–1936, peste 20 de studii despre: Brătescu-Voineşti, N.Crainic, literatura maghiară din Transilvania, Rebreanu, Cezar Petrescu, „Gândirea", Ilarie Voronca, Goethe şi influenţa germană în România, M.Sadoveanu, L.Blaga, N.Filimon – primul român social etc. Eugen Lozovan precizează că în perioada 1926–1936, **B.M.** a contribuit prin cele aproximativ 180 de recenzii note şi comentarii publicate în cele două reviste cehoslovace a realizat o largă prezentare a valorilor literaturii române.

Într-o ţinută ştiinţifică riguroasă, **B.M.** însufleţeşte excursul său şi nuanţează comentariile, obiectiv – dar pasional pentru că, aşa cum precizează Eugen Lozovan, „Civilizaţia franceză care totuşi îi modelase intelectul nu-i retezase rădăcinile". Spaţii referenţiale acordă **B.M.** lui: Vasile Alecsandri, I.Barbu, L.Blaga, I.L.Caragiale, N.Crainic, M.Eminescu (cel mai larg spaţiu, după părerea noastră, în economia generală a cărţii, 14 pag. din 238, plus 21 pag. în care Eminescu este amintit) O.Goga, N.Iorga, E.Lovinescu, T.Maiorescu, Camil Petrescu, M.Sadoveanu, L.Rebreanu, T.Arghezi, Tzara etc., iar din literatura şi cultura universală, în conexiunile pe care le face lui: Baudelaire, Byron, Freud, Th. Gauthier, Goethe, Hegel, Heredia, Hoffmann, V. Hugo, J. Joyce, Kant, La Fargue, Lamartine, Leconte de Lisle, Mallarmé, Molière, M. Proust, Schopenhauer, Shakespeare, Taine, Tolstoi, Valéry, Whitman, Wilde etc.

Editarea cărţii lui **B.M.**, *Panorama literaturii române contemporane*, este o sărbătoare intelectuală, cuvenindu-se pe lângă felicitări, mulţumiri celor ce au rudit pentru a vedea lumina tiparului. şi în româneşte. Şi ne gândim mai întâi la cel care departe de ţară a lăsat un valoros testament **B.M.**, la Eugen Lozovan şi Ruxandra D.Shelden care au îngrijit ediţia şi bineînţeles la Vlad Alexandrescu care a realizat în ciuda dificultăţilor impuse de o asemenea lucrare – o traducere excelentă, într-o limbă academică de înaltă ţinută intelectuală.

APRECIERI CRITICE:

Eugen Lozovan: „În amplul articol necrologic şi bio-bibliografic dedicat lui **B.M.**, profesorul Marcel Bataillon caracteriza *Panorama de la littérature roumaine contemporaine* drept o «culme» a operei acestuia. Cum bine se ştie, culmea presupune cel puţin două versante, de aici obligaţia, pentru oricine va cerceta geneza şi destinul acestei cărţi, de a lua în consideraţie fazele dinainte şi după realizare. Remarcam cu altă ocazie că încercările poetice din tinereţe şi, mai ales, traducerile au constituit pentru **B.M.** adevăraţi Lehrjare. Aceste digitaţii sunt interesante nu atât pentru originalitatea lor relativă cât pentru dovada ce aduc de pregătirea practică a lui **B.M.** în înţelegerea fenomenului literar românesc".

Alexandru Piru: „Urmaşul lui Charles Drouhet la catedra de literatură franceză de la Fcultatea de litere din Bucureşti, **B.M.** a publicat o *Panorama de la littérature roumaine contemporaine* din perspectiva gândiristă, iar în 1946, la Bucureşti, volumul *Permanenţe franceze*".

(C.B.)

MUNTEANU, GEORGE

(n. 1924)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, profesor universitar, doctor în filologie s-a născut la 14 aprilie 1924, în localitatea Bravicea–Orhei. A făcut Şcoala Normală şi Facultatea de Filologie la Cluj (1950). În perioada 1956–1968 a fost redactor la „Steaua" şi „Contemporanul". Student al lui D. Popovici. A predat limba română la Montpellier, în Franţa (1961–1971). A debutat în volum (1963), cu monografia *B.P.Hasdeu.* În 1973 a primit premiul Academiei pentru amplul studiu *Hyperion I, Viaţa lui Eminescu.*

OPERA: *B.P.Hasdeu*, 1963; *Atitudini*, 1968; *Hyperion I, Viaţa lui Mihai Eminescu*, 1973; *Sub semnul lui Aristarc*, 1975; *Introducere în opera lui I.Creangă*, 1976; *Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici*, 1980.

REPERE ASUPRA OPEREI: Ocupându-se, îndeosebi, de literatura secolului al XX-lea, încă din volumul *Atitudini*, volum care cuprinde cronici literare şi studii de istorie literară, **G.M.** s-a impus prin respingerea literaturii de duzină şi de circumstanţă, susţinând operele durabile. Are predilecţie pentru teoretizare, fiind vizibil stilul universitar, academic. În studiile despre Eminescu, **G.M.** aduce şi unele date noi. *Sub semnul lui Aristarc*, (1971) cuprinde studii despre M.Eminescu, despre eminescologia călinesciană, precum şi despre «noua critică» (M. Popa).

Iată cum fixează **G.M.** contribuţia lui Eugen Simion la studiul prozei eminesciene, în *Atitudini* (1966) – *Proza lui Eminescu într-o interpretare contemporană:*

„Trei sunt în principal prejudecăţile cu care Eugen Simion la studiul introductiv *(Universul prozei eminesciene)*, dar şi în alte multe studii aliniindu-şi, când e posibil, sugestiile şi opiniile deschizătoare de drumuri ale lui G.Călinescu şi T.Vianu.

Este vorba mai întâi de opinia proprie a lui E.Lovinescu şi a altora mai dinainte, după care epica de valoare nu decurge decât din observaţia obiectivă, realistă a vieţii şi că, în consecinţă, proza poematică, subiectivă a lui Eminescu, dând atâta loc imaginaţiei, visului, nu poate fi acceptată decât ca o prelungire în zona proprie a liricii sale. O altă prejudecată care a influenţat negativ judecăţile de valoare asupra prozei eminesciene, este cea privitoare la neoportunitatea publicării postumelor (susţinută de Ibrăileanu şi alţii), în virtutea căreia opere ca *Geniu pustiu, Avatarii faraonului Tlà* etc. ar fi compromiţătoare pentru perfecţiunea de tip lionardesc şi care e prezentă în antumele lui Eminescu. În sfârşit, o a treia prejudecată, acţionând insidios în aceeaşi direcţie de aprecieri, o constituie comparativismul primitiv, nediferenţiat, care vede numai ce poate datora Eminescu lui Shopenhauer, în plan filozofic, sau prozatorilor romantici apuseni, în planul estetic, retrăgându-şi astfel posibilitatea de a descifra interesanta originalitate a prozei eminesciene în raport cu oricare dintre izvoarele ei certe sau bănuite (ca în cazul *Cezarei*).

Înfruntând deschis, metodic, fără uşurătate, aceste prejudecăţi, cântărind cu seriozitate argumentele ad-hoc produse de-a lungul timpului, M.Eminescu îşi orientează analiza spre ceea ce constituie specificul prozei eminesciene şi raţiunile sale estetice interne, concluzionând treptat asupra tensiunilor multiple ale valorilor scrierilor în proză".

APRECIERI CRITICE:

Pompiliu Marcea: „Contribuţia cea mai însemnată a lui **G.M.** în domeniul istoriei literare o reprezintă volumul *Hyperion I, Viaţa lui Eminescu* (1973, Premiul Academiei), în care oferă o sinteză temeinică bazată pe ultimele documente asupra biografiei poetului. Critic riguros, supravegheat în stil, fără a-şi refuza elanurile temperamentului."

Marian Popa: „Fost elev al lui D.Popovici (**G.M.**) este mai ales un comentator al literaturii române din secolul XIX. "

(C.B.)

MUNTEANU, ROMUL

(n. 1926)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, profesor de literatură comparată la Universitatea din Bucureşti, **R.M.** s-a născut în 18 martie 1926, la Călanul Mic (jud. Hunedoara). Absolvent al Şcolii Normale din Deva şi al Liceului „Sf. Sava" din Bucureşti; licenţiat al Facultăţii de Litere şi Filozofie din Cluj (1950). Îşi începe activitatea universitară la Cluj; o continuă la Bucureşti. Director al Editurii Univers (1971–1990). Lector la Institutul de romanistică din Leipzig (1957–1961), unde îşi obţine doctoratul (1960) cu lucrarea *Aspectele si dimensiunile iluminismului românesc*, tematică reluată ulterior.

OPERA: *Contribuţia Şcolii Ardelene la culturalizarea maselor*, 1962; Monografie despre *Brecht*, 1966; *Noul roman francez*, 1967; *Farsa tragică*, 1970; *Iluminismul (I–II)*, 1971; *Profiluri literare*, 1972; *Preludii la o poetică a antiromanului*, 1973; *Metamorfozele criticii europene*, 1974, ediţia a II-a, 1988; *Cultura europeană în epoca luminilor*, 1974; *Lecturi şi sisteme*, 1977; *Studiu introductiv* la volumul *Arte poetice. Romantismul*, lucrare colectivă (coord. Angela Ion), 1982; *Jurnal de cărţi*, 1973, 1979, 1982, 1986, volumul 5, 1994.

REPERE ASUPRA OPEREI: Primele cercetări sunt legate de începuturile noastre moderne, orientându-se apoi spre literatura universală şi comparată, fiind preocupat mai ales de unele aspecte moderne ale literaturii secolului al XX-lea, despre care a publicat numeroase şi interesante studii. A îngrijit şi prefaţat ediţia *Peregrinul transilvan* a lui Ion Codru Drăguşanu. Autor al articolelor privind literatura română din *Meyers Neues Lexikon* şi din *Lexikon der Weltliteratur*.

Îndrumând generaţii de studenţi, **R.M.** a demonstrat în drumul de viaţă intelectuală, pe lângă probitate profesională respectul pentru erudiţie şi carte. Mărturisirea pe care o face, cu ocazia ultimei sale apariţii *Jurnal de cărţi–5*, Editura Libra, Bucureşti 1994, este elocventă pentru raţiunea cugetării, nu lipsită de realism, dar având sensibilitatea omului de litere, din spaţiul ardelenesc: „Întotdeauna am citit cu o

intensă emoţie cronicile literare, strânse în volume ale unor critici din perioada interbelică. De fiecare dată ne-am întrebat câte din operele consemnate de ei mai sunt citite astăzi şi câte altele s-au stins prin eroziunea vremii. Când scrierile devitalizate sunt foarte numeroase, atunci cărţile criticilor ies din uz.

Lecţia aceasta ne vizează în aceiaşi măsură şi pe noi, cei de astăzi. Scrierile literare, consemnate în cărţile noastre, pot să ne prelungească viaţa în cultură sau pot să o scurteze. Într-o perioadă în care prestigiul criticii a scăzut, iar literatura este într-o mare schimbare, o carte nouă de critică rămâne o frumoasă aventură intelectuală. Există însă vremuri când capătă valoare acţiunea făcută în consens. În acestă direcţie m-am înscris şi eu, cu toate riscurile de rigoare".

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Opera lui **R.M.** este construită pe o informaţie solidă, esenţială şi chiar exhaustivă; de multe ori preferă să-şi reprime propriile observaţii în favoarea altora; un efort susţinut este depus în favoarea legitimării fenomenului literar românesc în context internaţional".

Dimitrie Păcurariu: „**R.M.** s-a orientat treptat spre literatura universală şi comparată, preocupat de unele aspecte moderne ale literaturii secolului XX, despre care a publicat temeinice studii".

(C.B.)

MUTHU, MIRCEA
(n. 1944)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic, istoric literar, teoretician, cadru didactic universitar la Cluj-Napoca. **M.M.** s-a născut la 1 ianuarie 1944, la Cluj. Studii filologice la Cluj, absolvent în 1967, când îşi începe cariera universitară. A debutat în „Tribuna" (1967), iar în 1972, editorial cu volumul *Orientări critice*.

OPERA: *Orientări critice* (1972); *Literatura română şi spiritul sud-est european*, 1976; *La marginea geometriei*, 1979; *Paul Zarifopol*, 1982; *Permanenţe literare româneşti din perspectiva comparată* (al doilea volum din proiectul trilogiei balcanice), 1986; *Alchimia mileniului*, 1989.

REPERE ASUPRA OPEREI: Volumul de debut, *Orientări critice*, (Editura Dacia, Cluj, 1979) reprezintă o selecţie de eseuri interesantă, prin terminologie şi prin ideile privind balcanismul literar. În volumul următor *Literatura română în spiritul sud-est european* (Editura Minerva, Bucureşti, 1976), dezvoltă ideile cărora le-a dedicat aproape un deceniu şi jumătate. **M.M.** stabileşte mai multe vârste ale balcanismului literar, astfel: prima vârstă este marcată de *Învăţăturile lui Neagoe Basarab*, prin care se concretizează „dualismul esenţial, acela dintre aulic şi popular, sacral şi terestru, hieratic şi dinamic – dualism ce caracterizează cultura Bizanţului milenar". *Istoria ieroglifică* a lui D.Cantemir aparţine, după **M.M.**, tot de prima vârstă a balcanismului literar, dar laicizată în parte fiind considerată ca făcând „trecerea de la balcanitatea profund tragică din timpul dominaţiei otomane, la balcanismul literar-artistic „şi introducând" o stare de echilibru între ortodoxism şi gândirea laică"

(Laurenţiu Ulici, *Literatura română contemporană*, Editura Eminescu, 1995). A doua vârstă începe cu Anton Pann, continuă cu N.Filimon, Ion Ghica şi durează până la începutul secolului al XX–lea. Răscumpărarea estetică se va realiza deplin în sec. al XX–lea prin creaţiile lui M.Sadoveanu, I.L.Caragiale, Panait Istrati, Gala Galaction, Ion Barbu, Mateiu Caragiale, Eugen Barbu.

„Înţelesul acestor analize – apreciază Laurenţiu Ulici – stă mai puţin în originalitatea interpretării critice şi mai mult în minuţia şi tenacitatea depistării contribuţiilor individuale la ilustrarea balcanismului literar şi la stabilirea «seriilor estetice» ale acestuia".

Un interes deosebit în acelaşi domeniu al cercetării, îl reprezintă şi cele două volume considerate începutul unei trilogii: *La marginea geometriei* şi *Permanenţe literare româneşti din perspective comparate*.

Prin lucrarea *Paul Zarifopol – între fragment şi construcţie* (Editura Albatros, 1982), pune la îndemâna cititorului „pagini teoretice despre un nedreptăţit al culturii noastre", aşa cum precizează **M.M.** într-un autograf. Considerându-l unul dintre cele mai incitante fenomene din istoria culturii noastre literare, **M.M.** mărturiseşte preocuparea sa pentru a realiza o monografie asupra personalităţii lui Paul Zarifopol.

Cartea lui **M.M.**, conţine pe lângă fragmente sugestive din estetică, o bibliografie cuprinzătoare a operei, inclusiv ceea ce a publicat în periodice, cât şi referinţele critice – înscriind între nume personalităţi de marcă: G.Ibrăileanu, M.Ralea, Mircea Eliade, Mihai Dragomirescu, Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu, T.Arghezi, Camil Petrescu, Tudor Vianu, Al.Paleologu, Ov.S.Crohmălnicenu, N.Balotă.

Studiile publicate până în prezent fac dovada unei largi informaţii, **M.M.** fiind interesat de sinteze critice, susţinute teoretic şi expuse într-o manieră clară, şi riguros elaborată.

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „În *Literatura română şi spiritul sud-est european* – autorul încearcă să definească problematic şi estetic fenomenul în interiorul literaturii noastre şi prin confruntare cu tradiţiile şi experienţele popoarelor vecine".

Laurenţiu Ulici: „*Permanenţe literare româneşti din perspectiva comparată* – duce mai departe cercetarea anterioară inventariind şi analizând teme literare, tipologii şi modalităţi stilistice din tot cuprinsul istoric al literaturii române culte sau populare în context sud-est european şi supuse unui examen al cărui scop nu e altul decât definirea conceptului însuşi de «balcanism literar». Pe lângă mai vechea minuţie detectivistă, **M.M.** vădeşte aici profunzime a observaţiei critice şi o remarcabilă capacitate asociativă pe care îşi bazează, practic, demersul comparatist".

Marian Papahagi: „**M.M.** are, între criticii şi istoricii literari din generaţia sa meritul (şi avantajul) deloc neglijabil de a uni preocupările de estetica şi filozofia culturii cu cele de studiu propriu-zis al operei literare. El şi-a circumscris un domeniu de studiu asupra căruia revine cu o constanţă şi o competenţă demne de toată atenţia".

(C.B.)

NEGOIŢESCU, ION
(1921-1993)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric şi critic literar, s-a născut la 10 august 1921 la Cluj. Urmează tot aici cursuri liceale şi superioare (Facultatea de Filologie şi Filozofie, absolvită în 1946).

Debutează în 1937 cu versuri în ziarul „Naţiunea Română". În 1937 va publica la început în săptămânalul „Ţara noastră", apoi în revistele „Saeculum", „Tribuna", „Symposion", „Luceafărul", „Ţara", „Vremea", „Timpul", „Revista Cercului Literar din Sibiu", „Democraţia", „Fapta", „Carpaţi", „Revista literară".

Este unul dintre semnatarii *Manifestului Cercului Literar,* publicat la 13 mai 1943 în „Viaţa" şi unul dintre sprijinitorii *Cercului Literar* de la Sibiu. În 1947 primeşte Premiul scriitorilor tineri.

Debutează editorial cu romanul suprarealist *Povestea tristă a lui Ramon Ocy.* În 1966 îi apare volumul *Scriitori români moderni,* care va cuprinde o parte din eseurile sale; în 1968 apare studiul *Poezia lui Eminescu*, premiat de revista „Familia". Traduceri: *Mimesis* de Auerbach. Alte traduceri din Hölderlin şi G.C. Lichtemberg. *Un roman epistolar,* interesantă corespondenţă cu Radu Stanca. Din 1980 s-a stabilit în Germania, unde trece în eternitate în 1993.

OPERA: Proză: *Povestea tristă a lui Roman Ocg* (roman), 1941: *Un roman epistolar, 1978;* **Critică:** *Scriitori români moderni,* 1966; *Istoria literaturii române,* 1968; *Poezia lui Eminescu,* 1968; *Eugen Lovinescu,* micromonografie, 1970 şi 1991; *Însemnări critice,* 1970; *Lampa lui Aladin,* 1971; *Engrame*, 1975; *Analize şi sinteze,* 1976; Alte *însemnări critice,* 1980; *Istoria literaturii române,* vol.I (1800–1945), 1991; *Scriitori contemporani,* 1994; **Versuri:** *Sabasios,* 1968; *Poemele lui Tyaormin,* 1970; *Moartea unui contabil,* 1972; *Viaţa particulară,* 1977; **Traduceri**: *Mimesis* de Auerbach, alte traduceri din Hölderlin şi G.C. Lichtemberg.

REPERE ASUPRA OPEREI: În prefaţa lucrării *Istoria literaturii române* – vol.I (1800-1945), apărută în 1991 la Editura Minerva, **I.N.** afirmă: „Lucrarea de faţă n-a fost nici o clipă mânată de sentimentul exaltării naţionale, ce nu are cum să se închege din grijă şi teamă. Cu atât mai de preţ mi se pare sentimentul de încordare ce se desprinde din realitatea valorilor estetice vital şi ocazional prezente în literatura română. Formată şi dezvoltându-se din imitaţia literaturilor occidentale, ea şi-a putut revendica îndeajuns de curând specificul şi deci capacitatea de a le completa (...). Criteriul estetic rămâne aşadar permanenţă inviolabilă în demersul meu, însă prin intermediul estetic eu m-am străduit să văd mai departe, mai adânc". Un crez cu dimensiuni

deosebite având în vedere că **I.N.** mărturiseşte: „Această lucrare este o operă de exil", concepută însă în ţară.

Reluând unele idei din eseurile sale, **I.N.** realizează o interesantă panoramă literaturii române de la începuturile poeziei române: Poeţii Văcăreşti, C. Conachi, ai prozei: Dinicu Golescu, C. Negruzzi, până la Nae Ionescu, Mircea Eliade, C. Noica, Emil Cioran, E. Ionescu etc. Spirit sintetic, dovedeşte o largă informaţie, o obiectivă interpretare, o eleganţă a stilului.

Ideile sale asupra fenomenului literar românesc, vizând în special aprecieri asupra scriitorilor români şi a operelor literare, evoluţia criticii şi istoriei literare româneşti, au fost deseori citate pe parcursul *Dicţionarului* de faţă.

Marian Popa subliniază faptul că **I.N.** se arată deschis „tuturor ideilor şi sugestiilor, dar mai ales capabil de a recepţiona şi transcrie «sonurile» oricăror opere care intră în rezonanţă cu propria-i structură sufletească". În *Poezia lui Eminescu* aduce o perspectivă interesantă asupra creaţiei poetice eminesciene, prin sublinierea valorii postumelor ce-l apropie de Jean Paul, Novalis, Tieck. Pune astfel accent pe marile poeme: *Mureşanu, Demonism, Miradoniz, Memento mori, Diamantul nordului, Povestea magului călător în stele, Gemenii.* **I.N.** consideră că opera lui Eminescu este formată dintr-un *nivel neptunic*, al suprafeţelor descoperite de critica tradiţională şi un *nivel plutonic,* al abisurilor, care-şi trimite ecourile la nivelul neptunic. Stratul plutonic este cel al interpretării arhetipale. Cosmosul este imaginat ca un spaţiu imens al morţii în stăpânirea unui Demiurgos suprapus peste haos „imagine idempotentă, zguduită în sine de plâns"; iar dincolo de ea fiind posibile manifestări ale puterii care îmbină voluptatea cu tristeţea. Tipologia arhetipală se succede, în raport de stratul plutonic şi neptunic — mai aproape sau mai departe unul de celălalt, „de la îngeri spre poeţii vizionari, magii străvechi, simbolurile împărăteşti, geniile nebune şi singuratice, profeţii, atraşi cu toţii de tipurile demiurgice ale durerii şi singurătăţii. În acelaşi sens sunt limitate spaţiile corespunzătoare, cele magic-voluptuoase, borealul-acvatic şi Dacia mitică, natura orgiastică, codrul ca forme ale morţii în evoluţia sa. Neantul, natura, codrul, dragostea, figurile aparţin inventarului neptunic mai lesne vizibil". Marian Popa subliniază şi faptul că: „Modul de expunere este el însuşi meditaţie poetică şi filozofică de o extraordinară fluenţă incantatorie".

Despre Eugen Lovinescu, ca romancier, **I.N.** avea să afirme în monografia dedicată acestuia: „E. Lovinescu, prozatorul epic, născut sub zodie zamfiresciană, după ce asistă la formarea prozei analitice a Hortensiei Papadat-Bengescu, şi o promovează în numele unor metode mai moderne de creaţie artistică, sfârşeşte prin a-şi apropia această metodă, pe care şi-o descoperă ca pe cea mai autentică vocaţie a sa".

APRECIERI CRITICE:

Adrian Marino: „Critica literară modernă «modernizează» nu numai prin adoptarea involuntară a unor puncte de vedere actuale, ci şi prin logica sa intrinsecă. Ea nu poate să nu considere opera literară altfel decât de pe poziţiile sale actuale (ideologice, estetice etc.), judecata critică fiind o sinteză organică de sensibilitate actuală, cultivată teoretic şi totodată educată istoric.

Pentru I. Negoiţescu, toţi scriitorii români de un secol încoace sunt «moderni», deoarece «clasicii» noştri sunt priviţi deopotrivă cu cei mai noi poeţi şi prozatori contemporani, din unghiul sensibilităţii noastre moderne. După această logică legitimă «Heliade Rădulescu poate fi mai contemporan cu noi decât cu generaţiile din jurul anului 1900» (*Scriitori moderni*, 1966). Spiritul lui Villon apare unor critici francezi mai «modern» decât al lui Lamartine (...) Baudelaire, spirit «modern» prin definiţie,

face — tocmai el — această observaţie fundamentală: «Modernitatea înseamnă tranzitoricul, fugitivul, contingentul, jumătatea artei: cealaltă jumătate este eternă şi imuabilă»".

Marian Popa: „Ion Negoiţescu reprezintă critica impresionistă sprijinită pe solide acumulări filozofice, dar impresionismul său atinge adeseori forme extatice, ale beatitudinii exuberante şi transei sclipitoare. Pentru el, opera literară nu are existenţă obiectivă ci se naşte din actul critic care se exercită mai mult asupra propriei sale forme. Punctele de vedere emise sunt adesea paradoxale. Programatic chiar, el caută «iluminaţiile întâmplătoare» ale unei opere anchilozate în comentarii şi prejudecăţi. Eseurile sale vor privi în mare măsură modernitatea clasicilor şi clasicismul modernilor pentru a scoate în evidenţă, continuitatea arhetipală a unei literaturi şi nucleele ei de originalitate."

Marian Papahagi: „Cine citeşte atent cărţile lui I. Negoiţescu nu poate să nu remarce frecvenţa cu care revine noţiunea de «utopie», însoţită de conotaţii întotdeauna negative. El nu putea să nu savureze, de aceea, «antiutopia» caragialiană, dar în paginile scrise despre marele scriitor, literatura acestuia, în care «cinismul» se împleteşte cu «estetismul» sfârşeşte, prin empatie, «complice cu antiutopia, influenţând în rău pe români».

Pentru o asemenea propoziţie, Ş. Cioculescu l-ar fi putut aşeza pe critic printre «detractorii lui Caragiale». Există la I. Negoiţescu, în ciuda estetismului său funciar, un neaşteptat moralism de îndepărtată obârşie ardelenească, şi dacă aici el apare într-o simplă străfulgerare a frazei, în perfectă compatibilitate cu tipologia divergenţei ontologice a lecturii sale critice, în eseurile polemice scrise în exil ea îşi găseşte expresia matură şi vehementă."

(C.B.)

NEGRICI, EUGEN
(n. 1941)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, eseist, profesor universitar la Facultatea de Litere a Universităţii Bucureşti, s-a născut la 28 februarie 1941, la Râmnicu Vâlcea. Studii liceale în oraşul natal; studii de filologie la Bucureşti; doctor în filologie cu teza *Naraţiunea în cronicile lui Grigore Ureche şi Miron Costin*; cadru didactic la Facultatea de Filologie a Universităţii din Craiova; lector de limba română la Bratislava. Debutează în revista „Ramuri" 1969, cu articole de istorie literară. Debutul editorial îl face cu interesantul studiu *Antim. Logos şi personalitate*, 1971, prin care demonstrează că mitropolitul Antim Ivireanu a avut o conştiinţă estetică şi stilistică, fiind un iniţiator al elocvenţei sacre, al retoricii, un moralist care a ştiut să armonizeze idei şi intenţii diferite. **E.N.** s-a impus în istoria şi critica literară prin viziunea modernă în interpretarea literaturii, a clasicilor.

OPERA: *Antim. Logos şi personalitate*, 1971; *Naraţiunea în cronicile lui Grigore Ureche şi Miron Costin*, 1972 - teză de doctorat; *Expresivitatea involuntară*, 1977; *Figura spiritului creator*, 1976; *Imanenţa literaturii* (trilogie), 1980; *Introducere în poezia contemporană*, 1985; *Sistematica poeziei*, 1988; un curs de *Istoria limbii române literare*ş.a.

•

REPERE ASUPRA OPEREI: Critic literar, asemenea lui Matei Călinescu, **E.N.** realizează lucrări interesante, necesare şi utile, analitice, bazate pe experienţa lecturii poeziei, pe transpunerea într-un stil clar şi nuanţat care captează interesul cititorului. Marian Papahagi, în eseul *Prolegomene la orice viitoare poetică* (1985) face o precizare foarte interesantă în legătură cu dificultatea presupusă în analiza poeziei unei perioade: „Toate analizele presupun de fapt reparcurgeri succinte ale devenirii creaţiei fiecăruia din poeţii analizaţi: fugitiv (dar nu superficial) critica e amintită şi ea, adesea în ipostaza surprizei înregistrate în faţa schimbărilor petrecute pe traseul unei evoluţii poetice presupus prefigurate, îngăduind recunoaşterea interioară a unei voci mascate". Şi Marian Papahagi observă că: „Remarcabil în analizele lui Eugen Negrici e, printre altele, chipul cum face implicit posibile asemenea apropieri, prin care se învecinează în «conţinuturi» şi atitudini ale «eului producător» faţă de «existent»". Şi criticul concluzionează, fixând personalitatea lui **E.N.**, originalitatea, obiectivitatea în felul personal de analiză şi interpretare: „E.N. a scris o carte suplă şi coerentă, ce fixează convenţiile taxonomice (şi consecinţele lor), un fel de «prolegomene la orice poetică viitoare», iar modul său tăios şi tehnic, implicat literar sau ironic de a scrie reconfortează". Originalitatea criticii lui **E.N.** este pusă în evidenţă de Marian Papahagi în *Fragmente despre critice* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994).

Exteriorizând această concluzie se poate spune că toate lucrările lui **E.N.** reconfortează, criticul rămânând mereu în aria stilisticii, demonstraţiile sale fiind susţinute teoretic şi practic, pe bază de text, modalitatea fiindu-i dată şi de stăpânirea metodelor lingvistice, domeniul din care vine în literatură, aşa cum bine remarca Laurenţiu Ulici, în *Literatura română contemporană* (Editura Eminescu, 1995).

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Analist excepţional, stăpânind tehnica semiotică, posedând toate calităţile integratoare, E.N. manevrează şi un limbaj modern, concentrat şi sugestiv, el însuşi al unui stilist aplicat în critică."

Marian Papahagi: „Excelentul renume de care se bucură în critica românească Eugen Negrici implică, oricât ar părea de curios, inconvenientul notabil al putinţei rezumării activităţii autorului la formula ce l-a consacrat, a «expresivităţii involuntare». E aici o simplificare pe care ne grăbim s-o denunţăm, şi ea constă în a reduce la o etichetă o gândire critică suplă şi coerentă, aşa cum, să ne imaginăm o clipă, l-am identifica pe un poet prin una singură din metaforele sale, pretinzând că ea îl caracterizează, nuanţat şi fără rest, toate cărţile. Poziţia teoreticianului literar este originală, ea oferă teren pentru interesante comparaţii cu ceea ce se face în alte părţi, criticul şi istoricul literar concurând şi el, cu egală îndreptăţire la împlinirea operei.

Pentru cine parcurge volumele lui Eugen Negrici în ordinea apariţiei lor, izbitoare, e tocmai evoluţia unei concepţii ce-şi demonstrase calitatea încă din *Antim. Logos şi personalitate* (1971)."

Laurenţiu Ulici: „Figură insolită în spaţiul promoţiei, şi chiar în cel al generaţiei, prin provenienţă, preocupări şi orgolii — Eugen Negrici (n.1941) vine în literatură dinspre lingvistică, precum structuraliştii sau, mai înainte, formaliştii, cercetând-o din perspectivă predominant stilistică, nu însă fără răgazuri largi în teoria literaturii şi, mai ales, în estetica receptării. Spirit sistematic şi sistematizator, vădind, contrapunctic, mari voluptăţi întru complicarea lucrurilor simple şi simplificarea celor complicate, criticul a început prin a reciti din unghi stilistic recuperator «didahiile» lui Antim Ivireanu şi «cronicile» lui Ureche şi Costin, în două cărţi de prim raft (*Antim, Logos şi personalitate*, 1971, *Naraţiunea şi cronicele lui Grigore Ureche şi Miron Costin*, 1972), seducătoare în egală măsură prin performanţa analitică şi prin stil, mai exact spus prin scriitură."

(C.B.)

NEMOIANU, VIRGIL
(n. 1940)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic, istoric, teoretician literar, eseist, s-a născut în 12 martie 1940, la Bucureşti. Absolvă (1956) cursurile liceului „I.L. Caragiale“ şi ale Facultăţii de Filologie din Bucureşti (licenţă în engleză, 1961). Doctorat (1971) în literatura comparată la Universitatea din California. Redactor la Editura Academiei, la revista „Contemporanul“ şi „Teatru“. Lector la Catedra de engleză a facultăţii de limbi germanice (1964–1973), Bucureşti; Londra şi Cambridge (1973–1974); California, Barkeley, Cincinati (1975–1979). S-a stabilit în S.U.A.; din 1979, profesor titularizat de limba engleză şi literatură comparată, directorul programului de literatură comparată la Universitatea Catolică (Washington D.C.). A publicat peste 20 de cărţi de critică, istorie literară, traduceri şi proză în România, Elveţia, Anglia, S.U.A. şi peste 600 de articole şi recenzii în România, Europa de Vest şi America de Nord. Este absolvent al Seminarului din Salzburg pentru studii americane (1968). Colaborator şi consilier la publicaţii şi edituri din Anglia, America, consilier român pentru „Enciclopedia Britanică“ (1975–1978). Membru al Comitetului Executiv al Diviziei de studii comparate a M.L.A. pentru romantism şi secolul XIX (1986–1991), membru al Consiliului Coordonator al I.C.L.A. – History of World Literature in European Languages (1986–1992), Membru al Academiei Americano-Române, a primit Diploma Specială a Academiei Americano–Române (al cărei membru este) pe anul 1990 pentru critică literară. În 1985 a primit premiul pentru cea mai bună carte a anului în domeniul literaturii comparate, *The Taming of European Literature and the age of Bierdermeyer* (1984, Harward University Press). Este colaborator al postului de radio BBC, RFE şi VOA.

OPERA: *Structuralismul*, 1968; *Simptome*, 1969; *Calmul valorilor*, 1971; *Utilul şi plăcutul. Comentarii asupra literaturii şi culturii*, 1973; *Eseul englez* (I-II) *antologic*, 1975; *Micro-harmony, The Grouwth and Uses of the Idyllic Model in Literature*, 1977; *The Taming of Romanticism, European Literature and the Age of Bierdermeyer*, 1984 (Harward University Press) - premiul „*Harry Levin* - 1985 — cea mai bună carte a anului în domeniul literaturii comparate; *O teorie a semidarului. Literatură, Progres şi Reacţiune*, 1997 (Univers, Bucureşti); *Jocurile divinităţii*, 1997 (Fundaţia Culturală Română, Bucureşti).

REPERE ASUPRA OPEREI: Prezenţă activă în cultura occidentală, **V.N.** s-a impus încă de la primul studiu publicat în ţară, *Structuralismul*, în care a prezentat fenomenul structuralismului sub raport stilistic, contribuind la sincronizarea literaturii noastre, a cercetărilor în domeniul literaturii cu direcţiile moderne europene, universale. Temele abordate în următoarele volume sunt variate şi prezintă interes

general, nu numai în rândul specialiştilor. Domeniile principale în care s-a manifestat **V.N.** sunt: teoria literaturii, până în 1965, în istoria literaturii şi istoria ideilor secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, în Europa de Vest.

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Inteligent, digresiv, amuzant şi erudit, eseistul descoperă generalul în simptomatic şi pune logica în slujba analogiilor, preţiozitatea modernă a expresiei, întărind imaginea unui spirit care tratează subiecte minore sau accidentale cu mijloace majore ale raţionamentului."

(C.B.)

NICOLAE, NICOLAE I.

(n. 1939)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Profesor, autor de manuale şcolare, **N.I.N.** s–a născut la 9 martie 1939 în comuna Diteşti, judeţul Prahova. Şcoala primară şi gimnaziul în comuna natală; cursurile liceale la „N.Grigorescu" din Câmpina, Băicoi şi Breaza (1953–1956). Studii universitare la Bucureşti, Facultatea de Filologie (1958–1963). Profesor de limba şi literatura română în Bucureşti la Liceul „Emil Racoviţă", Liceul nr. 25 — „Traian", Colegiul Naţional „Sf. Sava". Inspector general adjunct al Inspectoratului Şcolar al Municipiului Bucureşti (1990–1997); Inspector general (1997). Membru al Comisiei Centrale a Ministerului Educaţiei Naţionale pentru limba română (1970–1997); membru în Comisia Naţională a Ministerului pentru concursul de limba şi literatura română „M. Eminescu"; membru în Comisia Naţională de Evaluare pentru Reforma Învăţământului; membru în Colegiul de redactare al revistei „Limba şi literatura română pentru elevi", din 1972; secretar al Societăţii de Ştiinţe Filologice, filiala Bucureşti (1988–1990); membru în Consiliul Naţional UNICEF (1994–1997). Doctor în filologie, 1998, Universitatea din Bucureşti.

OPERA: autor sau coautor al manualelor de limba şi literatura română pentru învăţământul liceal: *Literatura română,* manual experimental, 1972; *Limba şi literatura română*, clasa a IX-a, 1977, 1989, 1990–1997; *Limba şi literatura română*, clasa a X–a, 1989, 1990 – din 1995 şi coordonator; *Limba şi literatura română*, clasa a XI–a, 1989, 1990–1997; *Limba şi literatura română*, clasa a XII-a, 1979, 1981, 1989, 1990; *Limba şi literatura română,* clasa a XII–a, 1993–1997, autor şi coordonator; *Eminescu, azi*, antologie comentată, 1996; *Eseul românesc în sec. al XX-lea*, 1997; *Literatura română, sinteze şi comentarii*, 1995. A publicat în presa literară şi pedagogică peste 50 de articole; a realizat peste 100 de emisiuni la Radioşcoală şi peste 50 de emisiuni la Teleşcoală.

REPERE ASUPRA OPEREI: Pornind de la propria mărturisire potrivit căreia „condiţia umană se ameliorează numai prin cultură şi educaţie" se poate spune că **N.I.N.**, prin tot ce întreprinde, ca profesor, autor de manuale şcolare,

reprezentant în diferite comisii profesionale, ca inspector şcolar general, se subordonează acestor deziderate moderne ale societăţii secolului al XX-lea. N. Manolescu surprinde sugestiv personalitatea profesorului **N.I.N.**: „Este un excelent cunoscător al necesităţilor învăţământului preuniversitar". Susţine ideea că printr-o bună corelare a studiului limbii şi literaturii române pe verticală, clasele I-XII, se va asigura de fapt o concepţie unitară, formativă, corectă, utilă, evitându-se supraîncărcarea, asigurându-se esenţializarea şi abilitarea elevilor în tehnicile de comunicare, în orientarea corectă şi generală în cultură, literatura română şi universală.

Astfel, afirmă **N.I.N.** în „Tribuna învăţământului" (15 iulie 1997): „Predarea limbii şi literaturii române trebuie să fie regândită în contextul mai special a reproiectării curriculare, în care să se realizeze armonia între ceea ce vrem să facem şi ceea ce se poate face ca, la sfârşitul unui ciclu de învăţământ, produsul nostru — tânărul trecut prin şcoală — să fie apt de a face faţă solicitărilor într-o Românie aflată la standardele europene. Predarea limbii şi literaturii române trebuie să fie regândită cel puţin din două puncte de vedere: asigurarea unei perfecte corelări de la clasa I până la clasa a XII-a, cu obiective clare şi standarde clare; modificarea atitudinilor şi principiilor asupra modului în care trebuie însuşită limba română ca instrument de comunicare orală şi scrisă. La noi, s-a transformat însuşirea limbii române în însuşirea gramaticii, până la exces, neglijându-se alte compartimente ale ei, şi nu s-a lăsat niciodată timp pentru realizarea exerciţiului practic de comunicare".

În lucrarea *Eminescu, azi* (antologie comentată), intenţia autorului a fost de a demonstra actualitatea eminesciană şi prin studiu în şcoală, în ciuda unor vicisitudini de care nici Mihai Eminescu nu a fost scutit, păstrându-şi încă forţa „de a solicita sensibilitatea în spiritul omului modern, care se întoarce la Eminescu nu dintr-o simplă curiozitate culturală, de muzeu, ci dintr-o nevoie de cunoaştere a unor stări eterne, dezlegate şi legate într-un limbaj care continuă să ne exprime mai bine decât propria noastră vorbă." În susţinerea afirmaţiilor se bazează pe Titu Maiorescu, G. Călinescu, C. Noica, T. Vianu. Accentul analizelor sale cade pe problemele stilistice — stilul, expresia poetică, farmecul limbajului eminescian, fiind definitorii în statuarea locului creaţiei lui M. Eminescu în literatura română şi universală.

Prin studiul care deschide cartea *Eminescu, azi*, **N.I.N.** sintetizează dimensiunile fundamentale ale personalităţii eminesciene, începând cu perenitatea lui Eminescu şi continuând cu influenţa asupra poeziei române ulterioare. Este de semnalat claritatea expozeului său, logica şi documentarea afirmaţiilor, sintetizând aprecierile exprimate în timp şi captând interesul şi emoţia. Pentru profesori este un util instrument de informare şi proiectare, în acelaşi timp a activităţii didactice, de pregătire pentru examenele de definitivat, grade didactice etc. Cartea oferă, pe lângă problemele fundamentale prevăzute de programa şcolară privind personalitatea lui M. Eminescu, lecturi din creaţia poetului, grupate pe teme, conferind astfel, posibilitatea de a adânci semnificaţiile temei, având în vedere că textul literar este fundamental şi fixează eternitatea eminesciană. Prezintă sintetic viaţa şi activitatea poetului (în tabele sinoptice), temele, motivele creaţiei, speciile literare cultivate. Comentează temele: *ars poetica*, *iubirea* şi *natura*, *inspiraţia mitologică, folclorică*, *meditaţia filozofică*. Este analizată şi proza eminesciană. Fiecare din capitolele de prezentare a temelor se structurează didactic cu o *Introducere*; date necesare pentru înţelegerea temei respective, analiză la textele literare prevăzute spre comentariu şi o antologie cuprinzând alte texte eminesciene din sfera temei discutate. Cartea cuprinde o bibliografie selectivă utilă pentru informarea generală.

Despre cartea lui N.I.N., Alex. Ştefănescu aduce în „România literară" (18–24 iulie 1997) şi alte argumente, menite să sublinieze valoarea şi utilitatea unei asemenea lucrări.

APRECIERI CRITICE:

Nicolae Manolescu: „Am scos împreună un manual de clasa a XII-a. E drept să spun că textele i-au aparţinut în marea lor majoritate, mie revenindu-mi coordonarea şi două sau trei capitole. Manualul cu pricina a fost în circulaţie ani buni, fiind cel dintâi care readucea (sau aducea) în studiul şcolar autori importanţi, ignoraţi de vechile programe. Exemplul edificator este Hortensia Papadat-Bengescu. N.I.N. a colaborat şi la alte manuale, unele în vigoare."

Alex. Ştefănescu: „N.I.N. face un mare serviciu elevilor, studenţilor, profesorilor, românilor stabiliţi în străinătate şi tuturor celor dornici să se edifice asupra a ceea ce reprezintă Eminescu azi în cultura română punându-le la dispoziţie o antologie comentată a operei lui. În mod surprinzător, această antologie (care este în realitate mult mai mult decât atât şi anume o sinteză critică, un manual de iniţiere, un eseu ilustrat cu texte şi, în cele din urmă, o Enciclopedie Eminescu) are toate şansele să placă şi specialiştilor în literatură, oferindu-le spectacolul rezolvării rapide, într-un stil accesibil şi fără sacrificarea nuanţelor, a unor probleme complicate, ridicate de interpretarea biografiei şi creaţiei eminesciene.

Atitudinea lui N.I.N. este a unui admirator lucid, lipsit de fanatism. Admiraţia lui se exprimă prin competenţă, şi nu prin exaltare. Pentru a scrie douăzeci de pagini despre ce înseamnă Eminescu azi, autorul antologiei a citit mii de pagini de critică şi istorie literară. Acest vast material bibliografic, valorificat cu spirit critic îi dă posibilitatea să vadă ansamblul şi să aibă simţul proporţiei."

(C.B.)

NOICA, CONSTANTIN

(1909–1987)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filozof, eseist, traducător (din filozofia greacă şi germană), membru post-mortem al Academiei Române, **C.N.** s-a născut în 24 iulie 1909 la Vităneşti-Grosu (jud. Teleorman) şi a murit la Sibiu, Păltiniş, în 1987.

Cursuri la liceele „Dimitrie Cantemir", şi „Spiru Haret"; licenţiat în filozofie în anul 1931; studii de matematică la Bucureşti (1932–1933). În 1940 şi-a luat doctoratul cu P.P. Negulescu, continuând studiile de specialitate în Franţa şi Germania. Bibliotecar la Seminarul de istoria filozofiei la Bucureşti (1932–1934); cercetător principal la Centrul de logică (1965–1975). După 1948 a avut domiciliu forţat la Câmpulung-Muscel; efectuează şase ani de detenţie din cei douăzeci şi cinci de condamnare, potrivit însemnărilor lui Gabriel Liiceanu, din *Jurnalul de la Păltiniş,* 1991.

După pensionare, s-a retras la Păltiniş, înconjurat de discipoli (Andrei Pleşu, Gabriel Liiceanu).

A debutat (1927) în revista „Vlăstarul", a Liceului „Spiru Haret" din Bucureşti cu poeme în versuri şi proză.

Pasionat de filozofie, va traduce din Descartes, Kant, Augustin Anaxagoras, Hegel, Platon. Considerat de Gheorghe Uscătescu „una dintre cele mai autentice şi riguroase minţi filozofice ale secolului al XX-lea", **C.N.** prin concepţii şi atitudini urmează drumul lui V. Pârvan, L. Blaga, M. Vulcănescu, M. Eliade, aplecându-se spre fondul spiritualităţii româneşti în care a crezut cu ardoare. Lecţia temeinică pe care

o oferă **C.N.** culturii române, bazându-se pe marile valori ale spiritualităţii noastre, printre care M. Eminescu, C. Brâncuşi, L. Blaga, literatura populară, reprezintă contribuţia sa originală fundamentală. Pentru **C.N.**, *Caietele* omului „deplin al culturii române" — numindu-l pe M. Eminescu — se constituie ca un exemplu temeinic pentru cultura universală, în care românii trebuie să aibă locul meritat. **C.N.** a editat opera lui Platon iniţiind seria de *Opere*, cu dialoguri şi comentarii rafinate; a prefaţat traduceri din Heidegger, lucrări semnate de Ştefan Odobeja, Ionel Jianu. Cultivând eseul, **C.N.** excelează prin stilul colocvial, elevat, prinzând cititorul în mrejele speculaţiilor sale intelectuale, dintre cele mai rafinate, într-un registru de o mare varietate — de la cultură la ştiinţă, la viaţă, dând uneori sfaturi pentru tineri, pe drumul lor de formare. A publicat în revistele: „Vremea", „Revista Fundaţiilor Regale", „România literară", „Viaţa Românească", „Ramuri" etc.

OPERA: *Mathesis sau bucuriile simple* (Premiul scriitorilor tineri pe anul 1934), 1934; *Concepte deschise în istoria filozofiei de Descartes, Leibniz şi Kant*, 1936; *De caelo. Încercare în jurul cunoaşterii şi individului; Viaţa şi filozofia lui Descartes*, 1937; *Schiţa pentru istoria lui cum e cu putinţă ceva nou*, 1940; *Două indroduceri şi o trecere spre idealism*, 1943; *Jurnal filozofic. Pagini despre sufletul românesc*, 1944; *Fenomenologia spiritului lui Hegel*, 1962; *Douăzeci şi şapte de trepte ale realului* (Eseu), 1968; *Lysis sau despre înţelesul grec al dragostei de oameni şi lucruri*, 1969; *Creaţie şi frumos în rostirea românească*, 1973; *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii româneşti*, 1975; *Despărţirea de Goethe*, 1976; *Jurnalul de idei*, 1977; *Sentimentul românesc al fiinţei*, 1978; *Povestiri despre om*, 1980; *Devenirea întru fiinţă* (vol. I–II), 1981; *Trei introduceri la devenirea întru fiinţă*, 1984; *Cuvânt împreună cu rostirea românească*, 1987; *Pagini despre sufletul românesc*, 1991; *Eseuri de duminică; Introducere în miracolul eminescian; Simple introduceri la bunătatea timpului nostru*, 1992.

REPERE ASUPRA OPEREI: **C.N.** este considerat „cel mai bun eseist, în latura filozofică pe care îl avem de la Blaga încoace", apreciază E. Simion. În filozofia lui **C.N.** sunt prezente două noţiuni fundamentale: *logosul* şi *fiinţa*. Pentru **C.N.** „Eminescu reprezintă modelul omului total, al omului universal, acela care desface orizonturile şi trăieşte în ambianţa arhetipurilor" (E. Simion). **C.N.** citeşte pe Eminescu cu ochii unui rafinat profesionist. Prin *EMINESCU SAU GÂNDURI DESPRE OMUL DEPLIN AL CULTURII ROMÂNEŞTI,* **C.N.** relevă misterul formării unui nou spirit. El crede „cu o vigoare intelectuală nouă, că acesta este omul total al culturii noastre, modelul etern arhetipal" (E. Simion).

Sub influenţa lui Nae Ionescu, **C.N.** concepea filozofia ca o şcoală liberă, de înţelepciune, învăţământul fiind considerat a avea rolul de a stimula gândirea tineretului. În *JURNALUL FILOZOFIC* (1944) C. Noica îşi exprimă opţiunea asupra formativului în detrimentul informaţiei: „Visez o şcoală — afirma **C.N.** — în care să nu se predea la drept vorbind nimic. Să trăieşti cuviincios, într-o margine de cetate, iar oamenii tineri, ai lumii, să vină acolo spre a se elibera de tirania profesorului. Căci totul şi toţi le dau lecţii. Totul trebuie învăţat din afară şi pe dinafară, iar singurul lucru care le e îngăduit din când în când e să pună întrebări. Dar nu vedeţi că au şi ei ceva, de mărturisit ceva? Şi nu vedeţi că noi nu avem întotdeauna ce să le spunem?. Suntem doar mijlocitori între ei înşişi. Dar nici asta nu trebuie să le fie spus".

Excelent pedagog, logician subtil, **C.N.**, apreciază Romul Munteanu, „şi-a precizat cu multă vigoare conceptele, iar dacă a fost nevoie a revenit asupra lor cu sporuri de nuanţe". *JURNALUL*

DE IDEI, început în 1934 şi încheiat în 1977, spre sfârşitul vieţii sale — reprezintă o adevărată memorie scrisă a devenirii autorului, un spaţiu de primă germinare a unor proiecte filozofice şi, totodată, un lexicon nemărturisit de noţiuni, principii, accepţiuni proprii de idei".

ROSTIREA FILOZOFICĂ ROMÂNEASCĂ, publicată în 1970, a fost reeditată în 1987 sub titlul *Cuvânt împreună despre rostirea românească,* volum independent ce include şi eseurile *Creaţie şi frumos în rostirea românească* şi *Introducere la dor.* În primul defineşte cuvântul: „*Un cuvânt este un arbore. Că s-a născut pe pământul tău ori a căzut ca o sământă din lumea altora, un cuvânt este, până la urmă, o făptură specifică. A prins rădăcini în lumina ţării tale, s-a hrănit din ploile ei, a cunoscut şi s-a răsfirat sub un soare ce nu este nicăieri acelaşi, iar aşa cum este nu poate fi lesne mutat din loc, transplant, tradus*".

Prin sensurile unor cuvinte, cum ar fi cuvântul *dor, a săvârşi, a desăvârşi, depărtişor, a sfârşi, ispitire* etc. **C.N.** motivează starea de uimire a spiritului, definind estetica spiritului românesc.

Astfel, explicarea cuvântului *dor* poate fi comparată cu definirea spaţiului mioritic de către L. Blaga.

În *LUCEAFĂRUL ŞI MODELUL FIINŢEI,* **C.N.** face o interesantă paralelă între absolutul din *Luceafăr* şi cel din basmul *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte*: „Două creaţii, *Luceafărul* şi apoi un basm popular, *Tinereţe fără bătrâneţe,* ar putea să ilustreze modelul antologic, schiţat mai sus, în prelungirea sentimentului românesc al fiinţei. În fapt, cum se va vedea, este în cele două creaţii mai mult decât o ilustrare a modelului; este o adâncire şi o reliefare a lui, cu *Luceafărul* învederându-i-se înţelesurile prin neîmplinire, cu basmul popular, prin împlinire".

Excelent, stilul lui **C.N.**, se caracterizează prin *patos, ritm trepidant al rostirii, claritate, logică, elevare, eleganţă* şi acestea sunt numai câteva din calităţile rostirii lui **C.N.** Fiindcă se poate vorbi şi de un *farmec* al rostirii, care cucereşte cititorul.

APRECIERI CRITICE:

Ion Negoiţescu: „Profet al metafizicii prime, iniţial — iniţiatice, cu patosul lui lăuntric tinzând mai mult spre ascunzişurile firii decât spre lumina crudă din agora (voluntar ca şi involuntar s-a retras pe rând la Sinaia sau în pădurea Androneasa, la Câmpulung sau la Păltiniş), izbutind mereu să adune în jurul său adepţi care la rândul lor s-au impus, C. Noica seamănă oarecum cu Zarathustra, aşa cum l-a văzut Nietzsche şi cu Zamolxe, aşa cum l-a văzut Blaga."

Nicolae Steinhard: „Originalitatea (lui Noica — n.n.) constă în stabilirea raporturilor intime şi tainice dintre gândire şi cuvinte. Noica, aşadar, se încadrează în marele curent contemporan al filozofiei care-şi pune problema capitală a raportului limbaj — cugetare.

Iar devenirea întru fiinţă e o formulă creştină: devenirea între perfectul creştin. Şi Noica e un soi de Camus, un «monelist» căruia nu-i trebuie credinţă."

Eugen Simion: „A defini o spiritualitate prin limbă s-a încercat şi altă dată. Uluitor la Noica este însă faptul că, vrând să facă o genealogie a cuvântului, ajunge să scrie o genealogie a spiritului românesc folosind elementele ce se află la îndemâna oricui. Nişte biete vorbe ca o *să fie* sau *depărtişor* se dovedesc a ascunde o istorie, o dramă şi o bogăţie de gândire ce ne surprind. Ne-ar surprinde ele dacă n-ar fi creaţia, *rostirea,* limbajul lui C. Noica atât de bine, frumos «împeliţat» (spre a-i folosi o vorbă care-i place)?! Într-o notă din *Rostirea filozofică* citim: «dar în orice comentariu zace un germene de îndrăcire şi toate întrupările gândului critic sunt statornic primejduite de împeliţările lui». Îndrăcirea lui C. Noica este ambiţia lui de a coborî la rădăcinile limbii române pentru a descoperi «facerea omului românesc», fineţea şi adâncimea spiritului său. Dar primejdia? Primejdia vine din *împeliţarea* prea frumoasă a comentariului. Citite separat, articolele din *Rostirea filozofică* şi *Creaţie şi frumos* lasă o impresie de neuitat, citite laolaltă, după o sută de pagini, spiritul nostru e obosit de muzicalitatea monotonă a frazei. O variaţie a limbajului, o gimnastică mai acrobatică a minţii ar da ideilor o mai mare acuitate.

Ca gânditor preocupat de spaţiul spirutal românesc, C. Noica nu putea să nu ajungă la Eminescu, piatra de încercare pentru toate intelectele. Iubirea lui pentru Eminescu a luat în ultimii ani forma unui cult, provocat sau numai întărit de întâlnirea cu caietele rămase de la poet. Răsfoindu-le, el are sentimentul că se află în faţa unui miracol şi publică în presă mai multe articole în scopul de a atrage atenţia opiniei publice asupra însemnătăţii lor. (...) O parte din aceste articole au fost cuprinse în volumul *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii româneşti* (1975) (...) Teza lui Noica este că cele 15000 de pagini ale caietelor rămase de la Eminescu exprimă un nou spirit şi că acest fapt a fost înţeles de către puţini. Doar Nicolae Iorga, văzând în Eminescu «cea mai vastă sinteză făcută de vreun suflet de român» ar fi avut viziunea, grandorii omului ascuns în foile îngălbenite ale manuscriselor. Ceilalţi l-au privit cu ochi «de alexandrini», inclusiv G. Călinescu, care exploatând totul şi înţelegând mai mult decât contemporanii săi, a sfârşit prin a pune pe cântar lucrurile, dar Eminescu nu trebuie «judecat» — zice C. Noica — ci «cuprins». Cuprinderea ne-a arătat că ceea ce este Goethe pentru germani este Eminescu pentru noi: «conştiinţa noastră mai bună»."

Romul Munteanu: „Dacă din opera lui Constantin Noica s-a putut alcătui *o carte de înţelepciune*, aceasta nu rezultă doar din faptul că se adresează tineretului, ci din necesitatea unor complexe pedagogii a întrebărilor şi răspunsurilor, a confesiunilor moralizatoare, a definiţiilor succinte şi clare, a distincţiilor logice necesare. Există în aceste enunţuri aforistice ale lui Constantin Noica o pedagogie a întregului şi a părţilor, totul fiind mereu mai mult decât fragmentele. Când autorul se referă doar la câteva filozofii, este evident că totul reprezintă mai mult decât părţile. Dar reducţionismul practicat de Constantin Noica este şocant prin accente. Ele sunt acte de deschidere şi închidere pe care trebuie să le urmărească cu grijă. Aşa trebuie înţeleasă şi departajarea pe care o face în istoria culturii. Riscurile devin simboluri ale unor spaţii naţionale. «Fiecare cultură are într-un ceas al ei un om deplin, un arhetip: Homer, Dante, Shakespeare — poate Cervantes, Goethe. La noi Eminescu. E ceasul unic în care limba nu e deplin formată, istoria comunităţii deschisă, spiritul culturii e încă nedefinit. Acel ceas e irepetabil. Nu vom mai avea un Eminescu, aşa cum nici culturile celelalte nu au mai avut un Dante, un Shakespeare, un Goethe... doar Franţa nu are un arhetip».

Enunţările noiciste funcţionează ca afirmaţii sau ca negaţii, exprimate într-un limbaj autoritar. Ele nu sunt întotdeauna urmate de motivaţii, şi explicaţii, adeseori amânate sau lăsate în seama cititorului. Aşa se produc invitaţiile lui Constantin Noica la reflecţie. Există o anumită presiune a textului asupra receptorului, căruia nu-i este îngăduită tăcerea echidistantă".

Gabriel Liiceanu: „În lumea aceasta, atinsă de regula scepticismului, Noica a coborât de câteva ori, în chipul cel mai nefilozofic, cu gândul de a o modela. De câteva ori, ieşirile lui în arena Faptei i-au conferit alura unui om care a acumulat supărarea în tăcere şi care izbucneşte din te miri ce, cu o furie şi un patetism disproporţionate. Supărările acestea violente, forme de manifestare ale unei iubiri care te hrăneşte din defectele obiectului îndrăgit, se iscau adesea, când nu puteau viza situaţia însăşi, în preajma unui simplu simptom."

(C.B.)

O

OLTEANU, A. GHEORGHE
(n. 1939)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Profesor de limba şi literatura română, autor de manuale, s-a născut pe 9 iunie 1939, la Mireş, jud. Prahova. Studii universitare de limba şi literatura română la Bucureşti (1961-1966). În 1969, devine profesor la Colegiul Naţional „Cantemir-Vodă" din Bucureşti. Doctor în ştiinţe filologice al Universităţii din Bucureşti, cu teza *Retorica liricii orale româneşti* (1977).

Desfăşoară o intensă activitate didactică şi ştiinţifică. Sub conducerea sa, revista liceului „Dimitrie Cantemir" apare, câţiva ani, în condiţii grafice deosebite, cu un conţinut bogat şi divers: creaţie literară a elevilor, articole consacrate domeniilor instrucţiei şcolare: istorie, geografie, matematică, biologie, fizică, limbi moderne etc.

În paralel, colaborează la reviste ca „Limbă şi literatură", „Limbă şi literatură română", „România literară", cu studii şi articole de literatură, folclor, didactică. În 1979, în colaborare cu prof. dr. Maria Pavnotescu, publică *Limba şi literatura română*, manual pentru clasa a XI-a. În anii următori, participă la alcătuirea manualelor de limba şi literatura română pentru liceu (clasele a IX-a - a XII-a), cu diferite capitole: folclor, curente literare şi culturale (umanismul, iluminismul, clasicismul, romantismul), Mihai Eminescu, Alexandru Macedonski, Tudor Arghezi, Lucian Blaga.

OPERA: *Structurile retorice ale liricii orale româneşti,* 1985; *Folclor şi literatură cultă*, 1994; *Mihail Sadoveanu*, *Baltagul* (prefaţă, tabel cronologic, comentariu literar, referinţe critice şi bibliografie), 1994; *Cronicarii*, 1995; *Ion Budai-Deleanu*, *Ţiganiada* (comentariu şi text antologat), 1995.

REPERE ASUPRA OPEREI: Ca membru în Comisia de limba şi literatura română, de pe lângă Ministerul Educaţiei Naţionale (al Învăţământului), a contribuit la elaborarea programelor şcolare, a participat la Concursul naţional „M. Eminescu."

Cu excepţia primei cărţi, care reprezintă un studiu de specialitate propriu-zisă privind specificitatea poeticităţii liricii folclorice, celelalte sunt scrise pentru a veni în sprijinul profesorilor, al elevilor şi al studenţilor.

STRUCTURILE RETORICE reprezintă un studiu aprofundat al figurilor retorice caracteristice unei singure secţiuni a folclorului literar şi anume lirica populară.

Deşi foloseşte conceptele teoriei literaturii culte, autorul grupează figurile retorice, în funcţie de materialul faptic supus investigaţiei, în trei mari categorii: cele care contribuie la *compoziţia* textelor de lirică populară (paralelismul, anafora, anadiploza, enumeraţia, interogaţia etc.), cele care se subsumează semanticii (metafora, comparaţia, simbolul, metonimia etc.) şi, în fine, cele legate de *eufonie* (rima, asonanţa, ritmul, aliteraţia etc.).

Lucrarea *FOLCLOR ŞI LITERATURĂ CULTĂ*, urmăreşte punctele de contact dintre literatura de autor şi folclorul în general. Altfel spus, nu se are în vedere numai folclorul literar, ci şi miturile sau reprezentările mitice, riturile, ceremonialurile etc., neverbalizate ca atare în folclor, dar cu ecouri în literatura scrisă.

Lucrările de didactică, îndeosebi manualele la care a colaborat se remarcă prin ţinută ştiinţifică şi metodică. Informaţia largă este structurată potrivit cu vârsta elevilor. *MANUALUL DE LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ* pentru clasa a XI-a, elaborat în colaborare cu prof. dr. Maria Pavnotescu (Colegiul Naţional „Sf. Sava"), 1979, a reprezentat o premieră în predarea disciplinei prin faptul că manualul era conceput în contextul literaturii universale, pe curente literare, permiţând accesul elevilor de liceu la marile valori universale, dar şi înţelegerea mai largă a evoluţiei literaturii române, în sincronizarea ei cu universalitatea. Pentru prima dată informaţia era structurată în tabele sinoptice sugestive care permitea desfăşurarea unor lecţii, suple, active, interesante pentru elevi şi profesori. Manualul reprezenta pe lângă o premieră pedagogică, bine primit în şcoală de elevi şi profesori, o reuşită în planul experienţelor pedagogice, didactice din Franţa, Belgia, Germania, America.

APRECIERI CRITICE:

Iordan Datcu: „*Structurile retorice ale liricii orale româneşti*", preocupată, cum se vede din titlu, doar de lirica orală, spre deosebire de alte retorici apărute, cum au fost acelea ale lui Gh. Vrabie şi Ov. Bârlea, este o atentă analiză a figurilor de retorică. Examinarea fiecărei figuri retorice capătă, cum a observat N. Constantinescu, «aspectul unor foarte aplicate şi originale analize de text, depăşind nivelul simplei inventarieri şi exemplificări a figurii respective, demonstrând funcţia acesteia în interiorul textului, modul cum se combină cu celelalte elemente ale enunţului pentru realizarea întregului»".

Ion Rotaru: „În capitolul al IV-lea şi ultimul (al *Structurilor retorice*...), *Către o analiză totală a textului de lirică orală*, A. Gh. Olteanu se dovedeşte un practician al analizei dintre cei mai experimentaţi. Abia acum ne dăm perfect de bine seama că el a înţeles deplin rostul *variantei* (Retorica), în funcţie de *invariantă* (Poetica). Având *competenţa* – spre a ne menţine în câmpul terminologiei propuse — analistul este în acelaşi timp un *performer* exersat în studii îndelungi, austere... Bine proporţionate, fără vorbăria care pândeşte adesea pe câte unii dintre confraţi, de o expresie critică fără cusur în eleganţa ei, concisă, spunând în subtext mai mult decât se poate spune de obicei, cele două analize (e drept, aplicate unor texte *alese anume* pe potriva metodei) sunt tot ceea ce s-a făcut mai bun în această materie până acum la noi."

Eugen Simion: „Meritul lui A. Gh. Olteanu este de a reactualiza subiectul (circulaţia miturilor în folclor şi în literatura cultă) şi de a sintetiza, într-un studiu didactic superior, opiniile estetice şi etnografice. El face mai mult decât atât: propune un model de analiză didactică, şi, din compararea textelor, pune în evidenţă variabilele şi invariabilele creaţiei în funcţie de timp şi stil individual."

(S.B.)

ORNEA, ZIGU
(n.1930)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, editor, **Z.O.** s-a născut pe 27 august 1930 în localitatea Frumuşica, jud. Botoşani. A absolvit (1955) Facultatea de Filozofie a Universităţii Bucureşti. Redactor la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă (1955-1959), la Editura Meridiane (1966-1969), şef de secţie, director la Editura Minerva, redactor la revista „România literară." Director la Fundaţia Culturală Română. Debutează în „Gazeta literară" (1960).

S-a ocupat de curentele ideologice din literatura română: *Junimea, Sămănătorismul, Poporanismul, Curentul de la „Contemporanul."* A alcătuit antologii, a prefaţat şi îngrijit ediţii.

OPERA: Critică: *Concepţia socială şi filozofică,* 1965; *A.D.Xenopol, Concepţia socială şi filozofică*, 1965; *Junimismul,* 1966; ed. a doua *Junimea şi Junimismul,* 1975; *Trei esteticieni,* 1968; *Studii şi cercetări,* 1972; *Confluenţe*, 1976; *Curentul cultural de la Contemporanul,* 1977; *Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea*, 1980; *Comentarii,* 1981; *Viaţa lui C.D. Gherea,* 1982; *Opera lui C.D. Gherea,* 1983; *Actualitatea clasicilor*, 1985; *Interpretări,* 1988; *Viaţa lui Titu Maiorescu,* 1988; **Ediţii:** *Cercetări critice şi filozofice de H. Sanielevici,* 1958; *Scrieri sociale şi filozofice* de A. D. Xenopol, 1965; *Scrieri estetice ale lui M. Dragomirescu,* 1968; *C. Stere, în preajma revoluţiei,* 1944; **Lucrări în colaborare:** cu I. Cojocaru: *Falansterul de la Scăieni,* 1966; cu N. Gogoneaţă: A. D. *Xenopol*, 1965.

REPERE ASUPRA OPEREI: Prezent în cultura română prin studii asupra tendinţelor, direcţiilor literaturii române, marcate de sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, **Z.O.** realizează o analiză din perspectivă ideologică, politică şi estetică, punând la îndemâna criticilor ample informaţii necesare pentru înţelegerea mersului literaturii şi culturii române.

Preocupat de realizarea unei istorii a esteticii româneşti, a dat în anul 1968, prin lucrarea *TREI ESTETICIENI,* studii valoroase referitoare la M. Dragomirescu, P.P. Negulescu şi H. Sanielevici. Iată cum defineşte junimismul în lucrarea *JUNIMEA ŞI JUNIMISMUL* (1975): „Junimismul este aşadar mai întâi, după opinia noastră, un curent de idei complex (literar, ideologic, cultural, politic) care a inaugurat o nouă orientare nu numai în literatura şi cultura epocii, dar şi în spiritul public."

Despre proza politică eminesciană, în *COMENTARII* (1981), **Z.O.** afirmă: „Unul din marile evenimente ale anului 1980 a fost, întru totul, apariţia volumului IX din opera lui Eminescu. Acest tom monumental inaugurează seria volumelor ce vor publica întreaga publicistică eminesciană. Evenimentul e cu adevărat extraordinar în semnificaţie pentru că readuce la lumină, pentru prima oară după patru decenii de dăunătoare tabuizări, unul dintre compartimentele fundamentale din opera poetului naţional."

În *TRADIŢIONALISM ŞI MODERNITATE ÎN DECENIUL AL TREILEA* afirmă despre Liviu Rebreanu: „Primul mare roman de idei românesc, *Pădurea spânzuraţilor* este şi o extraordinară carte de analiză", iar despre Hortensia Papadat-Bengescu: „Alături de Rebreanu, este întemeietoarea unei modalităţi moderne în roman: analiza psihologică cu deosebire a zonelor obscure ale conştiinţei." Şi adăugă mai departe: „Prin mediul surprins şi modalitatea recreării, romanul românesc cucereşte — datorită Hortensiei Papadat-Bengescu — o dimensiune europeană."

Despre lucrarea monografică *VIAŢA LUI C. DOBROGEANU GHEREA* (1982), Mircea Iorgulescu (*Prezent,* 1985) afirmă că este primul mare studiu a lui **Z.O.**, „în care perspectiva şi metodologia aparţin precumpănitor istoriei literare, nu sociologiei culturale sau istoriei mişcărilor politico-ideologice. (...) Cartea lui Zigu Ornea se citeşte ca un adevărat roman — un roman ce evocă destinul unui personaj excepţional. (...) După *Viaţa lui C.D. Gherea*, Zigu Ornea a dat şi necesara urmare a monografiei sale, analizând şi interpretând de-a lungul unui compact volum de 500 de pagini opera criticului literar."

Continuând investigarea personalităţilor culturii române, **Z.O.** va publica în 1986 (Editura Cartea Românească), vol.I al monografiei *VIAŢA LUI TITU MAIORESCU,* monografie pe care o deschide şi o închide prin rostiri semnificative, confesive: „Să încep şi de astă dată cu o mărturisire. Personalitatea lui T. Maiorescu este o pasiune din tinereţe, când în Botoşanii mei liceali, un bătrân profesor, fost colaborator al *Convorbirilor literare* ne îndruma spre lectura revistei Junimei şi a scrierilor fondatorului ei." Iar în încheiere: „Îndrăznesc să cred că, prin dezvăluirea suprafeţei nevăzute a lumii, am contribuit la răsturnarea statuii lui Maiorescu. Nu am intenţionat să-i ridic eu însumi un monument pentru că potrivit butadei lui Heine despre Goethe, şi l-a ridicat singur în timpul vieţii. Nu am făcut decât să-i redesenez proiectul, cu liniile mai apăsate, ştiind bine că monumentul există aevea în spaţiul cultural românesc, unde personalităţile exemplare sunt cinstite cum se cuvinte. Am lucrat, nu de puţine ori, cu material inedit, cules cu trudă acolo unde stătea depozitat, aşteptând să fie explorat şi utilizat. Că m-am învrednicit să fiu eu primul, e probabil, o pură întâmplare."

APRECIERI CRITICE:

Pompiliu Marcea: „Cărţile sale (Zigu Ornea) beneficiază de o informaţie riguroasă."

Marian Popa: „Cartea (n.n. *Trei esteticieni*) îşi propune să ofere o imagine parţială asupra tendinţelor variate manifestate în estetică timpului. Dacă abordarea teoretică este mediocră, sunt importante prin informaţiile cu caracter documentar, unele inedite, între care un jurnal al lui Mihail Dragomirescu şi corespondenţa sa cu Croce."

Mircea Iorgulescu: „Fără a fi direct formulată ca atare, deşi adesea e transparent sugerată, aceasta şi este preocuparea fundamentală a monografiei lui Z. Ornea, cercetător prob, conştiincios, înzestrat cu o uimitoare putere de muncă, ori cu multă ştiinţă de carte, care a dat până acum literaturii şi culturii române o lungă serie de studii fundamentale privind marile momente şi direcţii de idei înregistrate la noi în a doua jumătate a veacului trecut şi în primele decenii ale secolului nostru: *Junimea şi Junimismul, Curentul cultural de la «Contemporanul», Sămănătorismul, Poporanismul, Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea.* În şirul acestor lucrări, toate de proporţii considerabile, intră monografia despre Gherea, prin care **Z.O.** a trecut de la studierea «curentelor», la studierea sistematică a personalităţilor reprezentative."

Mihai Zamfir: „Z. Ornea continuă seria de sinteze socio-literare, în care ambianţa culturală antrenează textul literar propriu-zis: *Poporanismul*, în 1972: *Junimea şi Junimismul,* în 1975; *Curentul literar de la „Contemporanul"*, în 1977. Toate aceste monografii au în centrul lor momente ale istoriei noastre literare în care ideologia sau teoria generală au acţionat ca un coagulant, asimilând creaţia literară."

Ion Negoiţescu: „Z. Ornea este unul din cei mai harnici şi iscusiţi istorici literari ai noştri. Autor de monografii importante asupra *Juninismului* şi *Sămănătorismului,* el s-a ocupat de asemenea monografic, de personalitatea lui C. Dobrogeanu Gherea, a cărui viaţă ne-a redat-o într-o incitantă lucrare... Ambiţia sa de a se apleca printr-un volum asupra vieţii lui Titu Maiorescu, iniţiatorul Junimismului şi adversarul ideologic al lui Dobrogeanu-Gherea, este întru totul justificată şi spre a o recunoaşte din capul locului, într-adevăr izbutită. (...) În cazul lui Maiorescu, nu mi se pare suficientă, cu toate revelaţiile ei,

şi cred mai degrabă că, în ce priveşte judecarea personalităţii lui creatoare, se cere o metodă mai sintetică, îmbrăţişând integralitatea umană a persoanei vizate, o metodă mitologică... în măsura în care mitologia e în contiguitate cu istoria —, fiind singura în stare să dea seamă de zelul lui Maiorescu, în cultura română, pe care el şi l-a îndeplinit admirabil."

Marian Papahagi: „Autor de monografii compacte, acoperind cronologic, într-o impresionantă suită, istoria ideologiei literare din ultimele decenii ale secolului trecut până la începutul anilor '30, cu marile ei curente (de la junimism, sămănătorism, poporanism până la confruntările de idei din «deceniul al treilea»), cu marile figuri tutelare (Gherea, Maiorescu, Stere), Z. Ornea este, între cercetătorii de azi, nu numai un istoric literar perfect informat şi un editor încercat, ci şi unul dintre puţini cronicari specializaţi în comentarea reeditărilor (sau primelor editări) din autorii trecutului, de la clasici la scriitorii mai puţin sau deloc cunoscuţi, fără a se exclude din listă filozofii, istoricii, folcloriştii etc."

(C.B.)

PALEOLOGU, ALEXANDRU
(n. 1919)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar, eseist, s-a născut în 14 martie 1919 la Bucureşti. A urmat cursurile Liceului „Spiru Haret" (1930–1938), apoi ale Facultăţii de Drept (1938-1943). Va frecventa, de asemenea, o perioadă (1947–1949) cursurile Facultăţii de Teatru, secţia regie. Publică iniţial eseuri despre pictură în „Universul literar" (1938) şi „Gândirea" (1939).

OPERA: *Spiritul şi litera. Încercări de pseudocritică, 1970; Bunul simţ ca paradox 1972, 1997; Simţul practic, 1974; Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu, 1978; Ipoteza de lucru, 1980; Alchimia existenţei, 1983.*

REPERE ASUPRA OPEREI: Debutează editorial în 1970 cu volumul *SPIRITUL ŞI LITERA*, subintitulat *Încercări de pseudocritică*, unde, cu profunzimea-i cunoscută, afirmă: „Paginile acestea cuprind confidenţele unui maniac care simte nevoia să se întreţină cu alţii despre slăbiciunea lui. Autorul lui nu are firea unui cărturar, şi spiritul său e departe de a fi unul ştiinţific. E imprudent şi nestatornic în îndeletniciri şi apucături; n-a ştiut să se ferească nici de influenţe dubioase nici de atitudini hazardate. Din inadvertenţă, distracţie sau curiozitate, s-a pomenit în variate avataruri, care i-au sporit mult de tot cunoştinţele despre lume şi viaţă. În privinţa acesta, fără nici o modestie, se pretinde într-adevăr priceput. *Dar lumea şi viaţa nu sunt nimic fără cărţi* (Există, fireşte, şi cărţi nescrise, dar în esenţă totuşi cărţi). *Câtă literatură atâta viaţă* (Nu invers). De aceea, poate din pudoare poate din ipocrizie m-au travestit în critic, cu o haină ce nu-mi e pe măsură. De fapt au scris despre mine şi, cu respectul cuvenit, despre domeniile voastre." În cea de a doua carte, *BUNUL SIMŢ CA PARADOX,* avansează ideea că paradoxul, reprezentând „ o alarmă a inteligenţei", are rolul de a reabilita banalitatea.

În volumul *TREPTELE LUMII SAU CALEA CĂTRE SINE A LUI MIHAIL SADOVEANU* (1978), **A.P.**, analizând cele trei opere sadoveniene: *Creanga de aur, Baltagul* şi *Ochi de urs*, în sensul criticii arhetipale, apreciază că M. Sadoveanu este un spirit erudit, un filozof, un bun cunoscător al ştiinţelor vechi. „Civilizaţia arhaică la care aspiră Sadoveanu şi a cărui structură o conservă nu este rudimentară, ci primordială, adică nedegradată. Năzuinţa la arhaitate nu înseamnă involuţie sau retrogradare, ci reprezentarea modelului perfect, absolut, arhetipal. Patriarhalitatea sadoveniană este aproximarea arhetipicii primordiale,,e deci o restaurare. La scară mică sau, mare aceasta se poate realiza în variate momente sau condiţii istorice; cea mai deplină o înfăţişează Sadoveanu în ciclul *Fraţilor Jderi,* sub domnia lui Ştefan cel Mare. Nostalgia arhetipurilor este în fond «anamnesis platoniciană» şi presupune mitul reîntoarcerii. Sadoveanu nu poate fi înţeles fără mitul eternei reîntoarceri."

A.P. consideră că Mihai Sadoveanu este, după M. Eminescu scriitorul nostru cel mai cult, iar ca filozof ar fi mai original decât Blaga. Iată ce afirmă criticul: „Din perspectivă lui Sadoveanu (care este şi a lui Goethe şi a lui Balzac, şi a multor altora,de pildă Spinoza) raţiunea este înţeleasă ca fiind substanţială, ea fiind adică în lucruri şi în lume, deci ca fiind esenţa universului, spiritului uman incumbându-i să o pătrundă şi să o dezvăluie atât cât îi este posibil, adică progresiv din ce în ce mai mult. Pentru aceasta e necesară operaţia spiritului pe care nu o putem numi decât transcendenţă, sau mai exact transcendere în imanenţă; transcendenţei i se atribuie aşadar un caracter funcţional."

Sunt de reţinut aprecierile pe care le face Eugen Simion asupra personalităţii lui **A.P.**, subliniind contribuţia originalităţii sale, prin ceea ce înseamnă realizarea unei „opere de imaginaţie critică", seducătoare.

APRECIERI CRITICE:

Eugen Simion: „Înainte de a fi un critic hermeneut, interesat de scenariul iniţiatic al operelor, Al. Paleologu este un moralist. Unul dintre cei mai instruiţi şi mai fini din câţi avem. Cartile lui se citesc cu plăcere şi satisfac, intelectualiceşte, pentru că moralistul nu suceşte fraza, cum fac atâţia pentru a scoate din ea paradoxul, moralistul caută adevărul în anomaliile gândirii şi neobişnuitul, sublimul în platitudinile ei. (...)

Stilul lui Al. Paleologu are pregnanţă şi expresivitate fără a fi excesiv colorat şi aproape deloc metaforic. Analiza este în chip frecvent întreruptă (în fapt: împlinită) de propoziţiile aforistice. Asemenea evaziuni din litera temei constituia farmecul unei eseistici care pentru a se impune, trebuie să fie şi puţin filozofică şi să stabilească relaţii pe care simţul comun nu le poate închipui. (...)

Al. Paleologu ne-a dat nu un alt Sadoveanu, cum se spune de obicei, ci un posibil Sadoveanu, ascuns în spatele unei scriituri line, armonioase, cu valori plastice şi muzicale incontestabile. Şcoala şi critica veche (ordinea lor nu contează) au împământenit ideea că adevăratul Sadoveanu se află, în limbajul extraordinar, în stilul prin care respiră clasicismul lui fundamental. Al. Paleologu este iritat şi de această prejudecată, şi-i împărtăşesc iritarea. Teza lui, abia schiţată în *Treptele lumii...*, este că descrierile, reveriile sadoveniene ascund totdeauna ceva, dincolo de limbajul mătăsos, muzical există o mişcare colosală a spiritului, şi spiritul urcă departe spre pilaştrii de la Memfis şi numerele lui Pitagora.

Există în astfel de interpretări, o primejdie pe care Al. Paleologu o evită în genere, dovadă că bunul simţ este o forţă activă şi ocrotitoare în critică: primejdia de a transforma orice fapt în mit, de a vedea în evenimentul cel mai simplu o epifamie. Criticul alungă de la sine asemenea ispită şi, într-un loc, când imaginea îl duce de la Vitoria Lipan spre Orfeu şi Euridice, el opreşte comparaţia şi cedează clasiciştilor noştri această temă. Mişcare solitară, altfel criticul care umblă cu o ramură în mână şi descoperă în orice pagină o reminiscenţă a sacrului sfârşeşte prin a falsifica simbolurile operei. *Treptele lumii...* este şi din acest punct de vedere, o carte inteligent construită. Teoretic ea se sprijină pe interpretările lui Joung şi Mircea Eliade, fără a aplica integral, metodele acestor savanţi. Critica lui Al. Paleologu nu-i în totalitate arhetipală, nici hermeneutica lui nu rămâne în dialectica sacrului şi a profanului. Metoda se defineşte în funcţie de obiectul literar. Al. Paleologu pleacă de la un proiect spiritual şi, în interiorul lui, eseistul, moralistul se mişcă în libertate. Iubirea ca filozofie este, de pildă o temă a moralistului. Opera vine în întâmpinarea eseistului şi-i justifică intuiţiile."

Alexandru Piru: „*Treptele lumii sau calea către sine a lui M. Sadoveanu* (1978), încercare de hermeneutică a scrierilor socotite iniţiatice precum *Creanga de aur* şi *Baltagul*, eseu mai valabil ca pură demonstraţie, decât ca exegeză."

Dan Cristea: „Nu există, aparent, nici un mister în literatura eseistică a lui Al. Paleologu. Stilul ei decis, imperios, brizant, de o perfectă limpezime şi de un funciar raţionalism pare să elimine acea pecete a interiorităţii, acea tranziţie inefabilă, clarobscură de la ceea ce este categoric afirmat la ceea ce rămâne latent, subînţeles, elementar, tranziţie a cărei descoperire constituie nu numai unul din scopurile criticii, dar care îi şi legitimează, totodată, una dintre sursele de autentică încordare creatoare.

Critica pe care o practică Al. Paleologu este o critică diamant: ea taie cu atâta fineţe cadrele subiectului, încât ceea ce rămâne, fireşte nu din punctul de vedere al sensului, al mesajului, al ecourilor imediate şi al celor persistente, este ceea ce rămâne de regulă în urma unei atari operaţii: pulberea care se pierde printre degete. (...) Cărţile lui Alexandru Paleologu sunt file smulse dintr-un jurnal intim, de real interes şi rezonanţă umană."

Ion Negoiţescu: „Eseistul şi criticul literar mimează chiar, în activitatea sa publicistică, pe simplul amator, dând paginilor lui scrise un aer de oralitate salonardă, în candoarea şi fortuitul ce sunt proprii oricărei cauzerii, deşi tema s-ar părea că acuză cu totul altceva."

(C.B.)

PANDREA, PETRE
(1904–1968)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Eseist, jurist, filozof, sociolog, criminolog, semnând cu pseudonimul *Marcu Balş*, s-a născut în 26 aprilie 1904, la Balş, jud. Olt, şi a murit în 8 iulie 1968, la Bucureşti. A făcut Liceul militar la Mânăstirea Dealu, apoi studii de drept şi filozofie la Bucureşti şi în Germania: „După şapte ani de studii la Universităţile germane P.P. devine criminalist, sociolog şi critic literar în descendenţa lui H. Taine şi Brandès" (E. Simion). Semnează în „Gândirea", la 1928, cu numele de *Petre Marcu Balş, Manifestul crinului alb,* prin care se cerea o libertate limitată doar de zei şi o orientare a forţelor tinere. G. Călinescu a răspuns printr-un pamflet intitulat *Generaţia bombastică,* apărut în „Viaţa literară" din 27 octombrie 1928.

Desfăşoară o bogată activitate politică şi publicistică. A fost apropiat lui V. Pârvan. Publică în revistele vremii: „Bluze albastre", „Veac nou", „Stânga", „Viitorul social", „Azi", „Cuvântul liber." S-a remarcat ca avocat, în pledoariile pe care le făcea.

A debutat în „Viaţa Românească" cu eseuri literare şi sociologice.

OPERA: *Psihanaliză judiciară, 1932; Beiträge zur Montesquiens deutschen Rechsquellen (Contribuţii privitoare la Montesquieu), 1932; Germania hitleristă, 1933; Filozofia politico-judiciară a lui Simion Bărnuţiu, 1935; Procedura penală adnotată şi comentată* (în colab. cu Lucreţiu Bănărescu şi V. Atanasiu), 1939; *Criminologia dialectică,* 1945; *Portrete şi controverse,* I, 1945; seria a II-a, 1946; *Pomul vieţii* (jurnal intim), 1944; *D. Cantemir: Descrierea Moldovei.* Traducere de Petre Pandrea cu o prefaţă de acad. G.I. Culianu, 1956; *Brâncuşi: Amintiri şi exegeze* 1967, ediţie nouă, 1976; *Eseuri, Portrete şi controverse. Germania hitleristă. Pomul vieţii.* Antologie de Gh. Stroia. Prefaţă de G. Ivaşcu, Editura Minerva, 1971; *Atitudini şi controverse*, ediţie îngrijită, cuvânt înainte şi note de Gh. Epure, Editura Minerva, 1982.

REPERE ASUPRA OPEREI: Scrierile lui **P.P.** se caracterizează prin „fantezia explozivă" de „a ataca deodată şi cu toate armele inteligenţei un subiect." „Poate fi recunoscut, afirmă E. Simion, modelul lui Iorga de a polemiza." Şi criticul surprinde foarte bine nu numai trăsăturile de caracter ale lui **P.P.**, dar şi spiritul neliniştit al acestuia:

> „Critica spiritului critic făcută de Petre Pandrea este elementară şi absurdă. Confruntând planurile, el neagă tocmai ceea ce este viu şi clar în cultura românească, spiritul disociator al lui Maiorescu. Paralizant, steril acest spirit? Toată cultura română descinde din el şi oricât elan, entuziasm am preconiza noi, cultura fără spirit critic nu se poate concepe.
>
> Eroarea lui Petre Pandrea este de a identifica un curent ideologic (care, bineînţeles, poate fi contestat) cu spiritul critic care poate înflori în marginea lui, în speţă jurnalismul politic, cu sistemul critic al lui Maiorescu, poporanismul cu critica sociologică şi psihologică a lui G. Ibrăileanu etc. Nici chestiunile privitoare la stilul literar nu sunt prea limpezi, căci nervozitatea şi imagismul nu sunt proprietăţile unei unice ideologii.
>
> Din aceste vii atacuri împotriva ideologiei tradiţionale se limpezeşte totuşi în gândirea înflăcărată a lui Pandrea un concept sociologic bazat, pe o sinteză între tradiţie şi progres, concept fixat în linia deschisă de Kogălniceanu şi fecundată de spiritul lui Pârvan."

Eugen Simion remarcă inovaţia lingvistică a lui **P.P.**: „El fabrică uşor concepte şi etichete pe care le lipseşte fără şovăire pe fruntea unui destin.(...) Uneori stilul este neaoş."

P.P. realizează un splendid portret lui Vasile Pârvan, unde erudiţia şi observaţia morală îşi dau mâna: „În aceste imnuri şi elegii (Parentalia, Rosalia, Anaxandron, Algenar, În memoriam) în care iese la iveală talentul unui mare poet, Pârvan apare în ipostaza unui vates, a unui herald inspirat, cuvântând poporului în nenorocire şi dând glas bucuriei victoriei. Poate fi asemănat cu Fichte, fiindcă a avut în România rolul hotărâtor pe care marele filozof l-a jucat în conştiinţa tinerimii germane din epoca nenorocită postnapoleonină. Cine a avut fericirea să trăiască emoţiile şi tragedia cumplită a generaţiei imediat următoare primului război mondial îşi aminteşte fascinaţia extraordinară pe care o exercita autorul *Memorialelor*, chemarea profetică întru idealism a acestui sever pastor şi blând îndrumător. Torturat şi grav, cu incantaţii de vechi balade în stil, cu presimţirea misterului cosmic pe care opacitatea sufletească a altora o lăsase în uitare, opera lui Pârvan a fost fântâna cu apă vie a tineretului. Dialogul platonic, Parentalia, Datoria vieţii noastre, erau recitate de inimi noi, de minţi proaspete, incapabile de a mai primi trista învăţătură a scepticilor şi pozitiviştilor mecanicişti."

APRECIERI CRITICE:

Nicolae Steinhardt. „Nu l-am cunoscut îndeajuns de bine pentru a risca un portret. A fost un om cinstit. Totuşi niţel versatil. Vrednic de respect. A ştiut să sufere. Inteligent şi cult, desigur. Nu peste un anume nivel (foarte onorabil). Împrejurările i-au fost neprielnice. Ar fi putut «da» mai mult.

Viaţa nu prea l-a iubit. Şi poate că şi el a fost oarecum timid în raport cu asperităţile ei. O! de-am avea mulţi ca el! N-am fost mereu de acord cu el, suferea şi el de boala încrederii în superioritatea continuă a stângii — dar mereu l-am respectat şi simpatizat."

Alexandru Piru: „Lui Petre Pandrea (1904-1968), unul din semnatarii manifestului *Crinul alb*, apărut în „Gândirea" în 1927, care nega tradiţia şi milita pentru un ideal «complectudinist» bizuit pe autohtonie, ideal şi faptă, i se datorase studiului despre *Izvoarele germane ale dreptului lui Montesquieu* (1932, în limba germană), pamfletul *Germania hitleristă* (1933) şi eseul *Filozofia politico-juridică a lui Simion Bărnuţiu* (1935). Talentul literar şi-l relevă în cele două volume. *Portrete şi controverse* (1945-1946), al doilea cu titlul *Chestia socială în România*, o continuare la *Spiritul critic în cultura românească* de Ibrăileanu, unde găseşte că sinteza dintre autohtonie, modernisme şi cultură–civilizaţie a fost întreprinsă la noi de Arghezi, Blaga, Adrian Maniu, Pillat şi Beniuc. *Pomul vieţii* (1946) năzuia să fie «o schiţă de antropologie filozofică a momentului 1944» şi a ieşit un volum de remarcabile aforisme. A mai publicat o carte drepte Brâncuşi, *Amintiri şi exegeze* (1968)."

Eugen Simion: „Din generaţia frenetică şi neliniştită a lui Mircea Eliade şi C. Noica, face parte şi Petre Pandrea (1904-1968) fiu de ţărani de pe Olteţ, elev al lui Nae Ionescu şi admirator al lui Vasile Pârvan...

Pandrea este, nu mai încape vorbă, o personalitate bogată, cu înspăimântătoare cunoştinţe în filozofie, istoria vieţii politice, drept şi sociologie, spirit iritabil şi, de cele mai multe ori, intratabil, simpatic, încăpăţânat, bavard, speculativ. În cultura română locul lui este în familia lui Hasdeu şi Pârvan, erudiţi cu aplicaţii spre ştiinţele oculte. De la acesta din urmă moşteneşte plăcerea de a trage din orice subiect două sau trei aspecte, de a disocia mereu în trepte şi de a întocmi tablouri sinoptice în sfera ideilor morale. (...)

Petre Pandrea este şi un moralist original, fapt ce se constată nu numai în jurnalul lui intim intitulat *Pomul vieţii* (1946), dar şi în celelalte articole unde dăm mereu peste aforisme, propoziţiuni oraculare. Cărticica din 1946 le concentrează, le diversifică şi le înnoieşte, aspirând să devină o «controversă asupra moralei». Vladimir Streinu vedea în ea «o recădere în adolescenţa spiritului», o manifestare necontrolată de «fiu al soarelui» care trăieşte pentru şi într-un fel de «damf al spiritului». Un moralist este de regulă o inteligenţă fină care răstoarnă premizele normale. El are ceea ce un mare filozof a numit, privitor la spiritul francez, spirit de fineţe şi spirit geometric. Petre Pandrea n-are, am impresia, nici unul şi nici altul în grad maxim. Formulele lui memorabile nu se constituie într-o maximă şi n-au aerul acela de a sfida normalitatea. *Pomul vieţii* nu cultivă decât în subsidiar paradoxul, testul oricărui moralist în tradiţie franceză.

Acest năzdrăvan *Pom al vieţii*, în care se unesc fineţurile de cărturar profund cu asprimi de etică rurală, are şi o valoare biografică. Petre Pandrea vorbeşte mereu despre sine mergând până la extravaganţa de a spune că idealul lui ultim este să trăiască şi să moară într-un colhoz din Bărăgan ca un ţăran simplu.

Este în aceasta un orgoliu de intelectual care aspiră la viaţa naturală. Astfel intelectualul este mulţumit de sine şi, la 40 de ani, se simte mai tare ca un codru şi decât un miez de piatră. E lucid, lipsit de sentimentalităţi şi se gândeşte cu seriozitate la operele capitale pe care le va da. (...) «Eu mă înalţ tot mai drept, tot mai sus spre văzduhul albastru şi limpede al speculaţiei precise, neîndurate şi - nădăjduiesc — al realei creaţii. Condiţia primordială: menţinerea singurătăţii şi zăgăzuirea, dând peste bot, la orice încercare de intimitate a oamenilor mediocri. Iubesc tot mai mult oamenii, plantele şi animalele. Munca şi copiii sunt două coordonate arhisuficiente pentru viaţă». (...)

Petre Pandrea a scris şi o carte despre Brâncuşi (1967), unde vine din nou vorba despre Oltenia, şi morala ancestrală.

Brâncuşi nu-i, în fapt, o exegeză obiectivă şi disciplinată, cât o încercare de portret interior prin reconstituirea atmosferei de epocă. Criticul l-a cunoscut în mai multe rânduri pe sculptor şi a purtat cu el «zaiafeturi discuţioniste» pe care le-a notat sau de care îşi aminteşte acum. Din ele se profilează figura unui stoic, care gândeşte în alte tipuri şi se poartă în chip natural, adică cu rafinament ţărănesc. Ceea ce circulă azi despre Brâncuşi se datorează, într-o bună măsură, lui Petre Pandrea, care într-un loc se şi numeşte un Eckernean local. Sunt bune paginile despre viaţa sculptorului din Impasse Rousin, ca şi acelea despre zaiafeturile de la Bucureşti şi Târgu-Jiu."

(C.B.)

PAPADIMA, OVIDIU
(1909–1996)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric şi critic literar, folclorist, **O.P.** s-a născut pe 23 iunie 1909, în comuna Sinoe, jud. Constanţa, ca fiu de profesor. A făcut liceul la Târgu Mureş (1921–1928); aici a redactat între 1927–1928 revista „Îndemnuri", unde a şi debutat. A urmat Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti (1928–1931), unde, în perioada 1933-1935 a fost asistentul lui D. Caracostea. Concomitent, este asistent şi la Academia Comercială. Profesor de liceu la Oradea, Câmpulung-Muscel şi Olteniţa. Studii de doctorat (1938–1940), la Berlin şi Viena, unde, între 1940–1941, este lector de literatură română la Universitatea din Viena. Asistent şi şef de lucrări la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti (1941–1949); doctor (1944) cu teza: *Ideologia literară pozitivistă în literatura românească a secolului al XIX-lea — Începuturile...* A ţinut cronica literară (1932–1938) la „Gândirea", secretar de redacţie la „Revista Fundaţiilor Regale." Din 1949 a lucrat la Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu."

OPERA: *O viziune românească asupra lumii*, 1941; *Neam, sat şi oraş în poeziile lui O. Goga* (1942, ed. a II-a, *Octavian Goga*, 1944; *Creatori şi lumea lor*, 1943, reluat parţial în *Scriitori şi înţelesurile vieţii*, 1971; *Poezie şi cunoaştere etnică*, 1944; *Anton Pann, Cântece de lume şi folclorul Bucureştiului*, 1963; *Cezar Bolliac* (monografie), 1966; *Heinrich von Kleist*, 1967; *Literatura populară română*, 1968; *Izvoare folclorice şi creaţie originală*, 1970; *Temelii folclorice şi orizont european în literatura română*, 1971; *Istoria şi teoria comparatismului în România* (în colab. cu

Al. Dima), 1972; *Ion Pillat* (monografie), 1974; *Reviste literare, româneşti din ultimele decenii ale sec.* XIX, 1974; *Ipostaze ale iluminismului românesc,* 1975. A colaborat la *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti* 1790–1858, I-II, 1966–1972. Alcătuieşte antologia de lirică populară: *Cu cât cânt atâta sunt*, 1987.

REPERE ASUPRA OPEREI: A debutat îngrijind ediţia de *Opere* a lui Anghel Demetricescu (1937). Prima sa lucrare, de largă respiraţie culturală. *O VIZIUNE ROMÂNEASCĂ A LUMII,* în care încearcă să definească conceptul de spiritualitate românească, este continuată, pe aceleaşi coordonate, cu volumul *NEAM, SAT ŞI ORAŞ ÎN POEZIA LUI OCTAVIAN GOGA* (1942), reluat în ediţia a II-a, cu titlul *OCTAVIAN GOGA* (1944; distins cu Premiul de critică literară a Societăţii Scriitorilor Români) în care **O.P.**, prezintă creaţia marelui poet ca o monografie spirituală a satului ardelenesc, expresie arhetipală a unei civilizaţii unice, organizată potrivit unor legi morale proprii şi a unei filozofii de viaţă, stabilite şi verificate în decursul unei existenţe milenare. Un loc aparte în creaţia lui **O.P.** îl ocupă amplele sale lucrări cu caracter monografic, bazate pe o bogată şi riguroasă documentare: *ANTON PANN, CÂNTECE DE LUME ŞI FOLCLORUL BUCUREŞTILOR* – cu multiple referiri la realităţile culturii universale; *CEZAR BOLLIAC* (distinsă cu Premiul Academiei) — încercând să evidenţieze, în legătură cu personalitatea analizată, caracteristicile unei întregi perioade istorice încercată de frământări sociale şi naţionale; *ION PILLAT*, o reconstituire a biografiei poetului, subliniind cu grijă caracterul modern şi în acelaşi timp tradiţional al creaţiei sale. În volumul *IPOSTAZE ALE ILUMINISMULUI ROMÂNESC,* **O.P.** încearcă o prezentare a interferenţelor şi influenţelor reciproce dintre iluminismul românesc şi cel al popoarelor învecinate. O importanţă deosebită o prezintă lucrarea sa, *LITERATURA POPULARA ROMÂNĂ,* prezentare sistematică, istorică şi tematică asupra folclorului, văzut prin prisma legăturii sale indisolubile cu realităţile social-istorice.

A îngrijit, împreună cu Al. Dima volumele: *Izvoare folclorice şi creaţie originală,* 1970; *Temelii folclorice şi orizont european în literatura română,* 1971 şi *Istoria şi teoria comportamentismului în România,* 1972.

Este unul dintre marii specialişti în domeniul bibliografiei.

Stilul său academic este bazat pe o largă şi documentată informaţie. Critica lui, mai ales la început, are un caracter etnic şi etic.

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Conştiincios şi cultivat critic."

Marian Popa: „Pentru Ovidiu Papadima, creatorul autentic este un individ care dă răspunsuri ferme la toate întrebările lumii în funcţie de o realitate sufletească absolută, din care decurg gesturile sociale şi artistice, şi care se include în liniile de forţă ale unei realităţi supra individuale, colective, naţionale."

Alexandru Piru: „Prima parte a criticii lui Ovidiu Papadima este axată pe noţiunile de etnic şi ortodoxie. În a doua parte a activităţii e autor de monografii informate".

Dan Simionescu: „Istoric literar temeinic...bibliograf şi cercetător al presei literare româneşti."

(C.B.)

PAPAHAGI MARIAN
(n. 1948)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic, eseist, istoric literar, profesor universitar la Cluj-Napoca, specialist în limbi romanice, s-a născut la 14 octombrie 1948, la Râmnicu Vâlcea. Facultatea de Filologie din Cluj (1966–1968), studii la Facultatea de Litere şi Filozofie din Roma (1968–1972), unde obţine, „cum laude" şi doctoratul în litere.

În 1985, obţine doctoratul în filologie la Bucureşti, cu o temă din literatura italiană veche.

Din 1973, la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca va ţine cursuri şi seminarii de literatură italiană, filologie romanică şi limbă portugheză. Profesor universitar, şeful catedrei de limbi şi literaturi romanice şi director al Centrului de Analiză a Textului. Între anii 1990–1992 – prorector al Universităţii; secretar de stat în Ministerul Învăţământului (1990) la Departamentul Învăţământului Superior. Din 1979 — membru al Uniunii Scriitorilor, al Consiliului şi al Comitetului Director (1990–1995). A făcut parte din grupul fondator al cenaclului şi revistei „Echinox", fiind redactor şef (1973–1983).

A debutat în revista „Amfiteatru", 1968, cu critică literară. Colaborează la reviste din ţară şi străinătate cu studii, eseuri, cronici literare şi articole din literatura română şi literaturile romanice. Traduce din poezia modernă: franceză, italiană, spaniolă, portugheză, catalană, hispano-americană, braziliană. A realizat o splendidă traducere a studiului *Eminescu sau despre Absolut* de Rosa Del Conte (1990); a coordonat, împreună cu Mircea Zaciu şi Aurel Sasu *Dicţionarul Scriitorilor Români*. A publicat numeroase studii despre literatura română, italiană, spaniolă, pe teme de teoria literară, filologie, estetică. A participat la reuniuni internaţionale în Franţa, Italia, Belgia, Suedia, Danemarca, susţinând comunicări interesante.

Coordonează colecţia *Biblioteca romanică* a Editurii Dacia. A înfiinţat, din 1990 *Editura Echinox*. Este preşedintele Comitetului din Cluj al Societăţii „Dante Aligheri." În prezent directorul Academiei Române din Roma.

Pentru lucrările publicate a primit mai multe premii: Premiul Uniunii Scriitorilor pentru debut (1976); Premiul „G. Călinescu" al criticii (1980); Premiul Asociaţiei Scriitorilor din Cluj (1983); Premiul Internaţional „Eugenio Montale" (1988); Premiul „Titu Maiorescu" al Academiei Române (1991); Premiul Uniunii Scriitorilor pentru critică (1993); Ofiţer al Ordinului francez „Palmes académiques", 1994.

OPERA: Critică şi istorie literară: *Exerciţii de lectură* (eseuri critice), 1976; *Scriitori români* (coordonare şi revizie ştiinţifică de Mircea Zaciu şi Aurel Sasu), 1978; *Eros şi utopie* (eseuri critice), 1980; *Critica de atelier* (studii şi eseuri critice),

1983; *Intelectualitate şi poezie*, *Studii despre lirica din Duecento*, 1986; *Cumpănă şi semn*, critică literară, 1991; *Faţa şi reversul*, *Eseuri, studii şi note*, Iaşi, Institutul European, 1993; *Fragmente despre critică*, 1994; *Dicţionarul Scriitorilor români* A-C, coordonatori: Mircea Zaciu, Aurel Sasu, 1995. **Traduceri**: Luigi Pareyson, *Estetica. Teoria formativităţii*, Bucureşti, Editura Univers, 1977; André Helbo, Michel Butor, *Spre o literatură a semnului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977; Murilo Mendes, *Metamorfozele*, Bucureşti, Editura Univers, 1982; Luciano Stegagno Picchio, *Literatura braziliană*, Bucureşti, Editura Univers, 1986; Eugenio Montale, *Poezii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988; Rosa Del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990; Guido Morselli, *Divertisment 1889*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1992; Roland Barthes, *Plăcerea textului*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1994.

REPERE ASUPRA OPEREI: Intelectual rafinat, cunoscător a mai multor limbi străine, cu o largă documentare, echilibrat, statornic în realizarea de calitate a studiilor bazate pe o largă informaţie, bine sintetizată şi ordonată, elaborată într-un stil pe cât de elevat pe atâta de clar. Laurenţiu Ulici, în ultima sa carte *Literatura română contemporană* — I — Promoţia 1970 (Editura Eminescu, 1995) surprinde excelent fizionomia intelectuală a lui **M.P.**: „Om de bibliotecă şi om de lume, odihnit în lecturi temeinice şi vagant în cozerii delectante, spirit pozitivist ancorat la cheiul unor idei fixe şi spirit mobil în desfăşurări repezi, imprevizibile, de falduri semantice, foarte deştept şi, totodată foarte inteligent, tenace şi minuţios ca un arhivar (de odinioară), vorbăreţ şi debordant de intuitiv ca un anticar (de azi), caracter de ardelean şi temperament sudic", **M.P.** realizează în toate studiile sale o examinare savantă „amănunţită, filologică şi ideologică, plină de subsol, închisă în pătratul fidelităţii literare — pe de o parte, de interpretare subtilă, vioaie, estetică şi geometrică, deschisă în arcul infidelităţii scotocitoare — pe de alta." Aşa se explică faptul că majoritatea cărţilor lui **M.P.** de critică, eseistică, traduceri, au primit numeroase premii.

Echilibrul, obiectivitatea criticului se degajă din mărturisirile sale şi, bineînţeles, din ceea ce a scris şi scrie. Astfel, în *Nota* la cartea *FRAGMENTE DESPRE CRITICĂ* (Editura Dacia, Cluj, 1994), cartea considerată în continuarea vol. *CUMPĂNĂ ŞI SEMN* (Editura Cartea Românească, 1991) şi probabil urmată de un al treilea volum, supune publicului observaţii sistematice asupra literaturii contemporane, întreprinse, mai ales, între anii 1984–1989 şi publicate în reviste ca: „Familia", „Tribuna", „Amfiteatru", „Steaua", „Tomis", „Caiete critice." **M.P.** mărturiseşte: „Fără să aibă pretenţia că dau o imagine completă a peisajului literar românesc în intervalul de timp amintit, aceste cărţi susţin totuşi o idee comună: căci mă încăpăţânez să cred că în anii '60-'80 a existat la noi o literatură de foarte bună calitate şi o critică literară ce s-a străduit să nu mintă, să încurajeze valoarea şi să o susţină.

Nu sunt puţine vocile care susţin contrariul, fără să izbutească, totuşi, după părerea mea, să producă argumente acceptabile în această privinţă. Avem, însă, memoria scurtă, tendinţa de a uita. E ceea ce mă împinge să adun acum la un loc, fără să le modific, articolele de mai ieri dedicate criticii literare româneşti, simple consemnări ale unui efort teoretic şi interpretativ în absenţa căruia literatura noastră însăşi ar fi fost mai săracă".

Între traducerile realizate de **M.P.** remarcăm pe cea a nemuritoarei cărţi a Rosei Del Conte: *Eminescu sau despre Absolut* (Editura Dacia, Cluj, 1990), cu un *Cuvânt înainte* de Zoe Dumitrescu-Buşulenga şi o *Postfaţă* de Mircea Eliade — carte prin care în cele 450 de pagini exegeta italiană îşi înscrie numele între eminescologii remarcabili, iar **M.P.** prin traducerea cărţii în limba română.

APRECIERI CRITICE:

Rosa Del Conte: „Dumneata îmi ceri, dragă Papahagi, câteva rânduri de prezentare: ce să-ţi spun, dacă nu cel mai viu mulţumesc pentru inteligenta dumitale colaborare ?" (n.n. — este vorba de traducerea şi publicarea lucrării Rosei Del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, Editura Dacia, Cluj, 1990).

Laurenţiu Ulici: „De regulă atent la nuanţe, abil în analize, inteligent în discursul critic, Marian Papahagi e un component redutabil, un rigorist în materie de expresie critică, un inventiv în materie de asociaţiune şi analogii, în fine, un critic ce-şi poartă cu onoare şi aplomb natura duală, afirmând-o mai ales atunci când o contestă."

(C.B.)

PAPU, EDGAR
(1908–1993)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Eseist şi istoric literar, profesor universitar, **E.P.** s-a născut la Bucureşti, în 13 septembrie 1908 şi a murit în 1993, tot la Bucureşti. Absolvent al Colegiului „Sf. Sava" (1927), face studii de filologie şi filozofie la Bucureşti, pe care le termină în anul 1932. Urmează cursuri de specializare la Viena, iar în 1944 îşi ia doctoratul în Italia, cu tema *Contribuţie la estetica formelor deschise.* Profesor la Liceul Naţional din Iaşi (1936–1943), la Colegiul „Sf. Sava" din Bucureşti (1943–1946); asistent universitar (1946–1952). Între anii 1952–1954 a lucrat ca redactor la Institutul de Lingvistică, după care, a fost lector (1952–1954) şi apoi profesor universitar (1954–1961) la Catedra de literatură universală din cadrul Facultăţii de Filologie, Bucureşti.

OPERA: *Răspântii — forme de viaţă şi cultură*, 1936; *Artă şi imagine*, 1939; *Idealismul italian (Croce, Gentile, Tilger)*, 1939; *Soluţiile artei în cultura modernă*, 1943; *Giordano Bruno*, *Viaţa şi opera*, 1947; *Călătoriile Renaşterii şi noi structuri literare*, 1967; *Din luminile veacului*, 1967; *Evoluţia şi formele genului liric*, 1968, ed. II, 1972; *Feţele lui Ianus*, 1970; *Din clasicii noştri. Contribuţii la ideea unui protocronism românesc*, 1977; *Poezia lui Eminescu*, 1971, ed. II, 1979; *Între Alpi şi Marea Nordului. Eseuri asupra artei germane*, 1973; *Arta şi umanul*, 1974; *Clasicii noştri*, 1977; *Barocul ca tip de existenţă*, 2 vol. 1977; *Existenţa romantică, schiţă morfologică a romantismului*, 1980; *Orizonturi la început de veac*, 1983.

REPERE ASUPRA OPEREI: Profesorul **E.P.** a fost — aşa cum afirma Marian Popa — „unul din spiritele în care excepţionalul erudit coexistă cu analistul strălucitor şi comparatistul remarcabil." Acest lucru se relevă în opera lui încă de la primele eseuri. **E.P.** abordează o gamă variată de subiecte ale culturii naţionale şi universale, analizând elementul românesc în context universal. Lucrarea

CĂLĂTORIILE RENAŞTERII ŞI NOI STRUCTURI LITERARE (1967) — porneşte de la ideea că „Renaşterea constituie un punct de deplasare antologică a literaturii" şi îşi propune să demonstreze „importanţa capitală a explorărilor geografice în modificarea structurilor literaturii." De asemenea, eseistul se opreşte şi asupra motivelor literare, cum ar fi: insula, naufragiul, dar analizează şi apariţia unor „preconcepte" cum sunt: alienarea, relativitatea, subliniind în final că Renaşterea reprezintă „momentul genezei spiritului modern." *EVOLUŢIA ŞI FORMELE GENULUI LIRIC* (1968), un amplu eseu, o „istorie" a poeziei universale de la origini până azi, demonstrează că „evoluţia liricii ilustrează un efect continuu al omului către cuprinderea infinitului interior şi exterior." Volumul grupează formele lirismului în două secţiuni: pe de o parte *lirismul primitiv,* caracterizat prin „formele lui iniţiale de comunicare" şi *lirismul modern,* caracterizat prin opunerea la formele liricii tradiţionale, mai ales ca „dizarmonic în planul expresiv" şi „in certitudine, anxietate, angoasă" în planul conţinutului. În *FEŢELE LUI IANUS* (1970), amplu studiu despre literatura italiană, demonstrează faptul că „spre deosebire de aria nordului, unde noţiunea de *cultură* se situează în opoziţie cu cea de *natură,* în sudul mediteranean, produsul cultural creşte ca o prelungire firească a mediului natural", şi că acestui tip îi aparţine şi cultura română. *POEZIA LUI EMINESCU* (1971) este cel mai important studiu al lui **E.P.** consacrat literaturii române. Pentru critic, „spiritul lui Eminescu este forma, iar natura — materia, care, fecundată într-o supremă iradiaţie de acel spirit, devine însăşi poezia eminesciană", el având grijă să sublinieze universalitatea creaţiei eminesciene. *BAROCUL CA TIP DE EXISTENŢĂ* (1977), şi *EXISTENŢA ROMANTICĂ* (1980), **E.P.** reprezintă ample sutdii de filozofie a culturii.

Foarte bun cunoscător al literaturii universale a făcut şi traduceri fie singur, fie în colaborare, din Epicur, Cervantes, E. Montale, Lorca, etc.

A scris eseuri de artă plastică: *Altdorfer* (1969); *Între Alpi şi Marea Nordului. Eseuri asupra artei germane, (1973); Arta şi umanul (1974).*

A luat parte la redactarea *Istoriei filozofiei moderne* (1940). A participat în acelaşi timp la întocmirea şi elaborarea unor manuale şcolare pentru liceu.

APRECIERI CRITICE:

Pompiliu Marcea: „Discipol al lui T. Vianu, la a cărui catedră s-a afirmat, Edgar Papu, dezbate probleme generale dovedind un spirit de sinteză excepţional bazat pe o cunoaştere amănunţită şi temeinică a marilor epoci de cultură ale umanităţii."

Marian Popa: „Critica este considerată (de Edgar Papu) act de informare, de unde şi caracterul articolelor, care cuprind idei generale, de multe ori încercând să realizeze mici schiţe sintetice şi de ansamblu asupra obiectului dat. Dintre articolele despre scriitorii români se disting cele despre proza unor N. Iorga şi Mihail Sadoveanu. Coşbuc este privit de Edgar Papu ca un recreator al operei lui Dante şi nu ca un simplu traducător."

Dan Zamfirescu: „Format, ca o sinteză profund originală, în câmpul de forţă a trei cărturari ce au decis în secolul nostru meditaţia culturii române asupra ei înseşi — Nicolae Iorga, Lucian Blaga şi G. Călinescu — Edgar Papu a preluat totodată moştenirea celor doi «tehnicieni» ai cercetării sistematice a universalităţii culturii româneşti: Mihail Dragomirescu şi elevul său Tudor Vianu."

(C.B.)

PAVNOTESCU, OCTAVIAN MARIA

(n. 1934)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Profesor, poet, autor a numeroase articole de metodică, pedagogie, critică, s-a născut în 7 iunie 1934, la Gura-Ocniţei, jud. Dâmboviţa, din părinţi ardeleni. Liceul „Regina Maria", din Deva şi Liceul Comercial din Arad, 1952. Facultatea de Filologie, Universitatea Bucureşti, 1959, Facultatea de istorie, neterminată, 1956. Doctor în filologie, cu teza: *Direcţii în poezia contemporană*, 1977. Specializare în epoca modernă — poezie.

Publică poezie în revistele literare ale vremii: „Parisul Bănăţean", „Luceafărul", „România literară", „Contemporanul." În perioada 1969–1977 publică mai multe volume de poezie: *Poezii, Paradis Arhaic, Anotimp*. După susţinerea tezei de doctorat nu va mai scrie poezie.

Şef de Catedră la limba şi literatura română — Colegiul Naţional „Sf. Sava"; membru în Comisia Naţională de limbă română de pe lângă Ministerul Învăţământului; membru în Comisia Naţională a concursului „M. Eminescu"; a participat la elaborarea programelor şi a manualelor de limba şi literatura română; a condus cenacluri ale elevilor, a publicat, împreună cu alte cadre didactice şi elevi din Colegiul Naţional „Sf. Sava", revista „Adolescenţa" — care s-a bucurat de mare succes.

OPERA: Volume de poezii: *Poezii*, 1969; *Paradis Arhaic*, 1972; *Anotimp*, 1977; **Manuale şi lucrări de metodică;** *Limba şi literatura română*, manual pentru clasa a XI-a, în colaborare cu prof.dr. Aurică Olteanu, 1979; coautor la manualele de limba şi literatura română pentru clasele a X-a şi a XII-a; la *Metodica predării limbii şi literaturii române în liceu*; la lucrarea *Calitate şi eficienţă în predarea — învăţarea limbii şi literaturii române în învăţământul liceal*. A publicat articole în revistele de specialitate; emisiuni la radio — televiziune pe teme literare în vederea pregătirii examenelor de bacalaureat şi facultate.

REPERE ASUPRA OPEREI: Ca profesor de liceu, la Colegiul Naţional „Sf. Sava" **M.P.** şi-a dedicat întreaga activitate predării limbii şi literaturii române, cu vigoare pedagogică, ţinută ştiinţifică, într-un climat de reflectare şi creativitate.

Manualul pentru clasa a XI-a de liceu de *LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ* (1979) a constituit o premieră didactică şi ştiinţifică, cu efecte pozitive în viaţa şcolii, pentru elevi şi profesori, de asemenea în afara ţării, prin prezentarea literaturii române pe curente literare, în sincronizare cu literatura universală, fiind privit de delegaţiile străine care se interesau de problemele învăţământului românesc, cu interes.

Manualul a fost conceput modern; scriitorii grupaţi pe şcoli şi curente literare, cu referiri la dezvoltarea muzicii, picturii, arhitecturii, a ştiinţelor matematice, chimice,

fizice, cuprinse în scheme. De asemenea, viaţa şi activitatea scriitorilor au fost prezentate în scheme sinoptice – accesibilizând accesul elevilor la informaţie — sintetizată. Accentul s-a pus pe interpretările pe text, la fiecare autor. Despre prezentarea poetului Nichita Stănescu, Al. Piru şi I. Rotaru afirmau: „Capitolul Nichita Stănescu este excelent scris, cu un condei sigur, cu un talent remarcabil.

Ca poetă, s-a bucurat de aprecieri ale criticii literare. Astfel, D. Micu şi Virgil Serghie au remarcat nota modernă, eleganţa, sensibilitate dictată de „agerime, voinţă şi vigoare." Remarcabile aplicaţii pe text a realizat în lucrările metodice **M.P.** pentru creaţii din: Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, M. Eminescu.

APRECIERI CRITICE:

Dumitru Micu: „Un merit capital al tezei este încadrarea poeziei actuale în contextul istoriei naţionale şi universale, stabilirea de filiaţii între scrisul poeţilor de azi şi acela al premergătorilor... Părerile sunt franc expuse (este primul studiu de direcţie în poezia actuală), judecăţi tranşante, în dezacord cu aprecierile critice ale vremii".

Al. Andriescu: „Autoarea, care vădeşte o reală capacitate de receptare a poeziei, sensibilitate şi comprehensiune, poate publica oricând acest text."

(C.B.)

PĂCURARIU, DIMITRIE

(n. 1925)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, profesor universitar, spirit de formaţie universitară, **D.P.** s-a născut pe 9 martie 1925, în localitatea Şcheia, judeţul Suceava. Cursurile liceale le face la Suceava şi Bucureşti, după care urmează Facultatea de Filologie de la Cluj, pe care o absolvă în anul 1949. Este profesor la Liceul „George Bariţ" din Cluj, apoi bibliotecar la Academia Română. În perioada 1963–1967 va lucra lector de limba şi literatura română la Sorbona şi la Universitatea din Viena. Din 1967 până în 1975, va fi şeful Catedrei de literatură veche şi decan al Facultăţii de Limbă şi literatura română din Bucureşti. Doctor în filologie cu teza: *Ion Ghica — Viaţa şi opera.* Debutează, publicând în „România liberă" şi „Universul" (1952).

OPERA: *A.I. Odobescu*, Editura Tineretului, 1966; *D. Bolintineanu*, Editura Tineretului, 1969; *Clasicism şi romantism.* Studii de literatură română modernă, Editura Albatros, 1973; *Clasicismul românesc*, Editura Minerva, 1971; *Clasicism şi romantism. Studii de literatură română modernă*, 1973; *Studii şi evocări*, 1974; *O carte şi şapte personaje, noi comentarii cu unele documente inedite despre „Brises d'Orient"* de D. Bolintineanu, 1976 (în colab. cu Claude Pichois); *Dicţionar de literatură română. Scriitori, reviste, curente* (coord. şi coautor), 1979; *Scriitori şi direcţii literare*, 1981.

REPERE ASUPRA OPEREI: **D.P.** a acordat o mare atenţie literaturii secolului XIX, şi mai ales unor scriitori pentru care a făcut cercetări minuţioase atât în ţară cât şi în străinătate, aducând informaţii şi documente inedite. Astfel în volumul — *DOCUMENTE LITERARE INEDITE* (1959), care cuprinde date despre Ion Ghica, publică pentru prima dată, un fragment de roman „prin care Ion Ghica poate fi considerat fondatorul genului la noi." În acelaşi stil, caracteristic cercetătorului profund, meticulos, atent, dornic de a descoperi date şi informaţii noi despre marile personalităţi ale culturii şi literaturii române, **D.P.** va publica în 1957, un volum de *SCRIERI INEDITE ALE LUI A.I. ODOBESCU*. Dacă în prima perioadă a activităţii sale, **D.P.** este atras spre cercetarea de arhivă, căutând să descopere noi documente literare inedite privind activitatea lui Ion Ghica, Al. Odobescu, D. Bolintineanu, ulterior, îşi va îndrepta cercetările asupra clasicismului şi a implicaţiilor sale în literatura română, elaborând sinteza, *CLASICISMUL ROMÂNESC* (1971), reluată şi amplificată în *CLASICISM ŞI TENDINŢE CLASICE ÎN LITERATURA ROMÂNĂ* (1979), în care demonstrează existenţa unei puternice direcţii clasice şi clasicizante în literatura română, mult prelungită în plină epocă romantică datorită condiţiilor istorice specifice. Ideea interferenţei clasicismului cu romantismul în epoca pre şi postpaşoptistă este preluată şi aprofundată în *CLASICISM ŞI ROMANTISM. STUDII DE LITERATURĂ ROMÂNĂ MODERNĂ* (1973), precum şi în volumele: *STUDII ŞI EVOCĂRI* (1974) cu precizări asupra operelor unor scriitori din străinătate — şi *SCRIITORI ŞI DIRECŢII LITERARE* (1981) — care analizează în studii sinteză iluminismul, clasicismul, periodizarea romantismului, afirmarea realismului, precum şi activitatea unor scriitori reprezentativi: N. Bălcescu, Goga, Galaction, Sadoveanu, Z. Stancu etc.

CLASICISMUL ROMÂNESC (1971) — urmăreşte evoluţia specifică a unei doctrine literare şi prezenţa ei ca o atitudine până în literatura modernă.

În *STUDII ŞI EVOCĂRI* (1974) se ocupă de activitatea desfăşurată de unii scriitori români în străinătate şi mai ales de operele ce au rămas de la ei.

APRECIERI CRITICE:

Dan Sim onescu: „...*Clasicismul românesc* (1971), primul studiu amplu ce demonstrează existenţa unei puternice direcţii clasice în literatura română."

Marian Popa: „Istoric literar prin excelenţă, spirit de formaţie universitară, Dimitrie Păcurariu şi-a fixat atenţia asupra secolului trecut, cu precădere asupra câtorva scriitori pentru care a adunat informaţii şi materiale inedite, culese prin efort personal din ţară şi de peste hotare."..

(C.B.)

PÂRVAN, VASILE
(1882–1927)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric, arheolog, academician, profesor universitar la Cluj şi Bucureşti, filozof al istoriei, **V.P.** s-a născut la 28 septembrie 1882, în satul Perchiu, comuna Huruieşti, jud. Bacău, ca fiu al învăţătorului Andrei Pârvan şi al Aristiţei (vară cu Vasile Conta), şi avea să devină creatorul şcolii noastre arheologice şi unul dintre marii cărturari umanişti de la începutul acestui secol. Rămânând orfan de tată, copleşit de mic de greutăţile familiei, a fost obligat, fiind cel mai mare din cei patru copii şi băiat, să-şi susţină familia. A urmat cursurile Liceului „Gh. Roşca-Codreanu", din Bârlad. Face studiile la Universitatea din Bucureşti (Facultatea de Litere şi Filozofie), beneficiind de îndrumarea unor profesori de elită: N. Iorga, D. Onciul, I. Bogdan, Gr. Tocilescu, S. Mehedinţi, Titu Maiorescu, C. Dimitrescu-Iaşi, Pompiliu Eliade, C. Rădulescu-Motru etc. Îşi ia licenţa cu „magna cum laude" în 1904 şi beneficiază de o bursă de cinci ani în Germania. În anii studenţiei lucrează ca pedagog la un pension şi la un liceu particular, apoi ca „scriitor" la Biblioteca Academiei Române, unde a contribuit la alcătuirea *Catalogului manuscriptelor româneşti*, la care întocmeşte indicele. Se va împrieteni cu I. Bianu — directorul bibliotecii, cu Al. Lapedatu, Nerva Hodoş. Va publica în revistele vremii: „Revista bibliografică" (a Academiei), „Convorbiri literare", „Voinţa naţională", „Tribuna poporului", „Epoca", „Sămănătorul", „Viaţa Românească" etc. **V.P.** s-a bucurat de norocul de a fi avut profesori care, descoperindu-l, l-au îndrumat, fiindcă singur mărturisea: „Diamantul rămâne vecinic închis în zgura care-l acoperă, dacă întâmplarea nu îl descoperă şi nu îl trezeşte la noua lui Viaţă; tot întâmplarea îl descoperă şi pe om" *(Memoriale,* 1923). Începând cu 1904 îşi continuă studiile în Germania cu o bursă acordată de Universitatea din Bucureşti, mai întâi la Jena, apoi la Berlin. Pornind de la crezul că „ultimul judecător al tuturor faptelor noastre trebuie să fim noi înşine", cărturarul român a militat pentru cultura, civilizaţia şi unirea poporului său: „Că să nu pierim, trebuie să ne aruncăm deci în luptă, să dăm ajutor celor ce se bat pentru cauza cea dreaptă. Şi aceea nu-i decât una: ridicarea poporului nostru la nivelul culturii apusene, pe baze naţionale. Singura scăpare a noastră e idealul naţional. Căci aceasta e ideea sfântă pentru care au luptat, fără să aibă conştiinţa ei, străbunii noştri".

În anul 1909 este numit profesor universitar; în 1910 devine director al Muzeului Naţional; în 1911 este ales academician.

Împreună cu G.M. Murgoci şi N. Iorga, fondează, în 1913, *Institutul Sud-Est European*, care a facilitat nenumărate explorări arheologice, studii asupra istoriei

noastre sintetizate în *Getica*. În 1920, înfiinţează *Şcoala Română de la Roma*, de mare importanţă pentru formarea unor specialişti în studiul antichităţii. A întemeiat editura *Cultura Naţională* şi revistele de notorietate internaţională *Diplomatorium Italicum, Dacia, Ephemens Dacoromana*. Pentru activitatea sa strălucită a fost .ales Vicepreşedinte şi Secretar General al Academiei Române, secretar al Uniunii Academice Internaţionale, profesor agregat la Sorbona, membru fondator al Comitetului Internaţional al Ştiinţelor Istorice; a fost, ca şi D. Cantemir, membru al mai multor academii şi instituţii străine.

Personalitate complexă, cel care a fost de două ori premiat al concursurilor de istorie ale Societăţii Tinerimea Română — în anii 1899 şi 1900 — fixa în termeni categorici rolul istoricului care „nu trebuie nici să moralizeze, nici să filozofeze, ci să exprime clar şi în înlănţuire logică faptele." Pentru savant, istoria avea o funcţie cognitivă în legătură cu prezentul: „Cunoştinţa vieţii sufleteşti actuale, nu în formula ei, ci în spiritul ei, se poate dobândi numai plecând de la originile ei dacoromane." Şi tot în prefaţa cărţii *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, avea să mărturisească: „noi continuăm azi gânduri născute în mintea strămoşilor noştri; unele idei lor le erau neclare, nouă ni s-au lămurit, altele însă şi-au pierdut de mult înţelesul pentru noi; în sfârşit, câteodată noi nu facem decât să repetăm, subconştient, forme şi vorbe moarte. Cine altul decât istoricul ne-ar putea lămuri asupra acestor fapte?"

Vasile Pârvan va insista în studiile sale asupra contribuţiei culturii şi civilizaţiei geto-dace la spiritualitatea poporului român.

OPERA: *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului*, 1911; *Idei şi forme istorice*, 1920; *Memoriale*, 1923; *Începuturile vieţii romane la gurile Dunării*, 1923; *Histria*, 1923; *Getica. O protoistorie a Daciei*, 1928 şi 1982; *Dacia — Civilizaţiile antice din ţările carpato-danubiene*, Cambridge, 1928; *Scrieri*, 1981.

REPERE ASUPRA OPEREI: V.P. se autodefineşte, mărturisind: „M-am deprins a vedea doar două lucruri vrednice de străduinţele şi iubirea noastră: cultul pios al amintirii lăsate în resturi şi ruine, cultul entuziast al geniului omenesc, continuu învins şi continuu din nou biruitor."

Radu Vulpe, discipol al lui **V.P.**, una dintre personalităţile elevate ale ştiinţei antichităţii noastre caracteriza astfel personalitatea istoricului: „Necruţător cu propria-i fiinţă, el a închinat ştiinţei şi ridicării culturale a patriei întreaga sa forţă de gândire, toată voinţa sa de muncă şi toate deosebitele însuşiri ale minţii şi talentului său. Opera sa de creaţie ştiinţifică, precum şi etica lui sobră şi consecventă, îl înălţă în rândul marilor valori intelectuale şi morale pe care le-a produs poporul român".

Patriotul şi omul de aleasă cultură Onisifor Ghibu i-a făcut un strălucit portret lui **V.P.**, publicat în *Oameni între oameni — Amintiri* (Editura Eminescu, Bucureşti, 1990).

„...Scrisul lui Pârvan nu-mi era cunoscut. Citisem, nu de mult, în revista «Luceafărul» de la Sibiu, o conferinţă a lui, ţinută în ziua de 24 ianuarie 1906 la Societatea Academică Română din capitala Germaniei, tratând, într-un chip surprinzător de serios şi de curajos, problema «Unirii» româneşti. Tânărul istoric nu se prezenta în faţa colegilor săi cu o disertaţie istorică de caracter festiv, ci cu un veritabil rechizitoriu la adresa păcatelor noastre naţionale, care ne împiedică de a putea realiza, în fapt, unirea într-un singur stat a tuturor românilor, unire fără de care ei nu vor mai putea ţine piept cu vecinii lor mânaţi înainte de necesităţi de expansiune, «fireşti» din punctul lor de vedere. (...)

La Berlin teza de doctorat nu-i fusese acceptată, din nu mai ştiu ce motive. Autorul ei fu nevoit să-şi caute refugiul la altă universitate. Când s-a prezentat la Breslau, profesorul Cichorius l-a întrebat dacă este ceva neam cu V. Pârvan, autorul splendidei lucrări despre Salsovia. Tânărul candidat fu nevoit să spună adevărul:

— Domnule profesor, autorul Salsoviei sunt eu însumi.

Ce ochi făcu bătrânul dascăl!

— Şi D-ta abia acum ajungi să-ţi iei doctoratul? Ce vârstă ai?

— 27 de ani, fu răspunsul.

— Dragul meu, te invidiez pentru strălucita carieră pe care o vei face şi cu privire la care te rog să mă ţii la curent.

Bineînţeles că examenul s-a redus la o simplă formalitate şi că proaspătul „doctor" fu obiectul unor adevărate ovaţiuni din partea juriului examinator. (Examenul a fost trecut cu magna cum laudae în 1908 n.n.).

Fericit că Dumnezeu m-a cinstit, printre multe alte daruri de care m-a învrednicit, şi cu prietenia acestui ales fiu al său, chemându-mă, în vremurile cele mai mari pe care le-a trăit de-a lungul veacurilor poporul nostru, la o atât de frumoasă colaborare cu el, într-un domeniu rezervat numai puţinilor muritori, nu pot încheia într-un chip mai potrivit aceste pagini de duioase amintiri a trecerii noastre, braţ la braţ, prin această lume plină de umbre şi de lumini, decât transcriind din una din cele mai adânci cărţi ale lui, rândurile ce urmează:

«Trebuie să ne fie clar, că nici cele mai modeste suflete nu trăiesc zadarnic în lumea aceasta. Alături cu fiecare dintre noi creşte, de când sunt încă în leagăn, datoria vieţii noastre. Ferice de cel ce şi-o cunoaşte întreagă şi o împlineşte cu toată puterea sufletului său»...

«Dar în faţa durerii, cât de sus sunt şi cei pe cari de obicei îi vedem jos. Cât de sublimă poate fi suferinţa şi jertfa. Cu ce simplicitate pot ei renunţa la orice bucurie.»

«Durerea e focul purificator prin care orice suflet e îndreptat de la pământ spre cer. Respectul faţă de durere ne înalţă spre cer şi pe cei ce nu suferim însăşi durerea aproapelui. Respectul durerii ne face buni, ne face blânzi, ne dă tărie întru cele adânci şi vecinic omeneşti, ne face ştiutori de propria noastră fiinţă, ne mântuie de grijile mărunte, ne dă putere, ne dă libertate. Libertatea căpătată prin înţelegere şi iubire, libertatea conştiinţei împăcate. (...)

Din această conştiinţă împăcată prin jertfa adusă aproapelui răsare libertatea noastră adevărat omenească. Libertatea care e tărie şi nu se teme de nimic, nu are de a da nimănuia răspuns pentru gândurile slae şi faptele sale, nu are a se pleca în faţa nici unui suflet cu sentiment de umilinţă, nu are a se simţi slăbită pentru nimic şi faţă de nimeni în lumea asta.»"

(Din *Discursul de recepţie* rostit la Academia Română, 28 mai/10 iunie 1914, de către V. Pârvan).

Onisifor Ghibu precizează: „Aş săvârşi o mare greşeală dacă, drept final al acestor pagini n-aş adăuga că «omul pietrelor moarte» n-a fost numai un arheolog de reputaţie mondială, ci a fost, în măsură cel puţin la fel de mare, un neîntrecut artist, filozof şi — oricât ar părea de stranie vorba mea — teolog; teolog nu de dogme, ci de credinţă puternică şi de comportare practică de veritabil ascet al unei epoci de decădere şi de destrăbălare morală, de sus până jos. O să vie o vreme când Vasile Pârvan va fi «canonizat» între sfinţii cu adevărat creştini, nu după modelul lui Pavel sau Petru, ci după acela al lui Ioan Evanghelistul, pe linia: Samuil Clain — Gheorghe Lazăr — Nicolae Bălcescu — George Enescu — Picu Pătruţ ş.a."

APRECIERI CRITICE:

Mircea Eliade: „Nu este deloc întâmplător că cei trei profesori care au condus generaţiile de studenţi de la 1900 încoace — Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Nae Ionescu — au mărturisit toţi trei o conştiinţă tragică a existenţei, şi au găsit totuşi un sens eroic acestei existenţe, care trebuie acceptată şi rodită. Nu este întâmplător că tocmai în jurul acestor trei dascăli s-au adunat tinerii. Fiecare din ei a mărturisit un aspect al conştiinţei tragice. Nicolae Iorga, el, muncitorul - a vorbit despre blestemul muncii, despre durerea nesfârşită a omului silit să lucreze neîncetat, ca să ţie lumea vie şi rodnică. Vasile Pârvan, el, solitarul — a vorbit despre blestemul singurătăţii. Nae Ionescu n-a tăinuit ascultătorilor nici unul dintre paradoxele, blestemele şi dramele condiţiei umane. Şi cu toate acestea, în lecţiile şi conferinţele acestor trei mari învăţători ai neamului nostru, au aflat generaţii întregi adevărata lor hrană spirituală şi fundamentarea teoretică a unei vieţi autentice şi creatoare. Este una din caracteristicile culturii româneşti moderne această conştiinţă tragică a existenţei (Eminescu, Hasdeu-Iorga-Pârvan-Nae Ionescu), conştiinţă care nu se neagă pe sine, totuşi, în desperare sau scepticism. Toţi aceşti creatori de valori româneşti au acceptat condiţia umană, au muncit, şi au intervenit în istoria neamului românesc, aducând prin scrisul şi vorba lor extraordinara capacitate de nădejde. Nimeni n-a văzut mai glorioasă soarta neamului românesc decât aceşti «tragici»."

George Călinescu: „Vasile Pârvan venea şi cu o concepţie istorică... Obiectul istoriei nu e natura, ci spiritul, cultura: «Deosebirea esenţială între istorie şi celelalte atitudini creatoare ale omului stă în însăşi izvorul de inspiraţie şi materialul de prelucrare al ei. În vreme ce pentru artă ori ştiinţă natura e obiectul şi ţinta supremă a prelucrării creatoare, pentru istorie cultura e singurul obiect posibil. Căci numai unde începe cultura, adică manifestarea reformatoare umană în mediul natural cosmic, acolo începe istoria». Iar pentru istoric concluzia este că simpla metodă nu duce la nimic şi atitudinea scientistă care caută cauze şi efecte e puerilă. Istoria presupune vocaţia, «darul de a percepe spiritualul» şi faptul istoric nu există ca atare ci printr-o decizie de valoare faţă de comunele fapte cosmice. Istoricul «îl transformă în fapt istoric prin atitudinea sa creatoare». (...) Un model de ce ar fi fost adevărata istorie a lui Pârvan e articolul *Gândire despre lume şi viaţă la Greco-Romani din pontul stâng*,interpretat pe bază epigrafică a sufletului antic."

Radu Vulpe: „Fiindcă, în continuarea exactă a acestei imagini nu trebuie să se uite nici un moment că Vasile Pârvan a fost, mai presus de orice, un mare savant al istoriei, că terenul activităţii sale, baza gândirii sale, a fost istoria, concepută de el ca o ştiinţă, dar şi ca o atitudine faţă de devenirea cultural-umană în toată complexitatea şi universalitatea ei..."

Alexandru Zub: „Toate acestea şi încă multe alte activităţi, asupra cărora nu ne putem opri aici, i-au adus un mare prestigiu în istoriografia universală, prestigiu care s-a răsfrânt în mod fericit asupra ţării sale. A fost ales, de aceea, ca membru al mai multor academii şi institute străine, fiind considerat ca una dintre marile personalităţi ştiinţifice ale epocii. Aşa şi era. Om de mare erudiţie şi de o vastă cultură filozofică, literat şi orator de înaltă clasă, el făcea pretutindeni impresie, convingea şi câştiga devotamente utile pentru ţara sa. (...) O înţelegere mai adâncă a personalităţii sale reclamă în chip necesar studiul multiplelor sale ipostaze, cu contradicţiile, izbânzile şi nereuşitele inerente, dar şi cu marile-i realizări, care fac din Vasile Pârvan o figură de prim rang a culturii noastre, una care a depăşit de mult hotarele ţării pentru a-şi ocupa locul cuvenit în spiritualitatea lumii."

(C.B.)

PERPESSICIUS
(1891–1971)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, poet, profesor, autor de manuale şcolare, *Dimitrie P. Panaitescu* (cel care va semna cu pseudonimul *Perpessicius)* s-a născut la 21 octombrie 1891, la Brăila şi se stinge din viaţă la 29 martie 1971 la Bucureşti. Orfan de tată va cunoaşte vitregiile vieţii. După cursurile liceale — „N. Bălcescu" — din Brăila, urmează Facultatea de Litere, din Bucreşti, luându-şi licenţa în anul 1914, specialitatea filologie romanică. Din această perioadă datează contractul cu „farmecul manuscriselor eminesciene." Mobilizat pe front, în anul 1916, a fost rănit, rămânând invalid de mâna dreaptă.A fost profesor de liceu la Arad, Tg. Mureş, Brăila şi Bucureşti (Liceul „Matei Basarab"), cercetător la Biblioteca Academiei Române, director al Bibliotecii Academiei Române, al Muzeului Literaturii Române. Înfiinţează „Grupul literaturii române", pe care-l va conduce, începând cu anul 1957, precum şi revista „Manuscriptum". Autor de manuale şcolare împreună cu Al. Rosetti şi I. Byek. Membru al Academiei Române.

OPERA: *Repertoriu critic,* 1923; *Scut şi targă,* 1926; *Menţiuni critice* (vol.I-V), 1928–1946; *Itinerar sentimental,* 1932; *Dictando divers,* 1940; *Jurnal de lector şi Eminesciana,* 1944; *Menţiuni de istoriografie literară şi folclor,* 1948–1956, 1957; *Alte menţiuni de istoriografie şi folclor,* I–III, 1957–1967; *Opere* I–XII, 1966–1983; *Memorial de ziaristică,* 1970; *Lecturi intermitente,* 1971; *Eminesciana,* 1971; *Patru clasici (Eminescu. M. Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu),* 1974; *12 prozatori interbelici,* 1980; *Scriitori români,* vol.I–II, 1986; **Antologii:** *Antologia poeţilor de azi,* în colaborare cu Ion Pilat, vol. I–II, 1928; *De la Chateaubriand la Mallarmé,* antologie de critică literară franceză, 1976; **Ediţii îngrijite şi prefeţe:** *D.Iacobescu,* 1930; *Matei I. Caragiale: Opere,* 1936; *M. Eminescu: Opere vol.* I–VI, 1939–1963 şi o ediţie în trei volume, *Opere Alese,* 1964–1965, reeditate postum în 1973; *Al. T. Stamadiad: Pe drumul Damascului,* 1940; *Dinicu Golescu: Însemnare a călătoriei mele, 1952; Mihu Dragomir: Poezii, 1963; V. Voiculescu: Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară de... (1964); Matei Caragiale: Craii de Curtea-Veche (1965); Eugeniu Speranţia, Poezii, 1966.* A lăsat în faza de proiect romanele: *Amor academic, Fatima sau focul de paie.*

REPERE ASUPRA OPEREI: Publică în mai multe reviste ale vremii lucrând în redacţiile unora, sau fiind conducătorul altora. Astfel, va colabora, succesiv sau simultan, la: „Arena“, „Spre ziuă“, „Cronica“, „Versuri şi proză“, „Neamul românesc“, „Letopiseţe“, „Cartea vremii“, „Sburătorul“, „Flacăra“, „Gândirea“, „Cuget românesc“, „Năzuinţa“, „Ideea europeană“, „Românul“, „Contimporanul“, „Clopotul“, „Adevărul literar“, „Cuvântul liber“, „Izbânda literară“, „România nouă“, „Hiena“, „Săptămâna muncii intelectuale“, „Revista română“, „Salonul literar“, „Rampa“, „Sinteza“ etc.; a lucrat şi în redacţiile ziarelor: „Cuvântul“ şi „Lumea“, (1925–1927); a condus revista „Universul literar“, a contribuit la redactarea „Buletinului cărţii“, iniţiat de Emil Bocuţa şi a condus revista „Manuscriptum“ (1968), fiind director fondator, (director Al. Oprea) — destinată valorificării documentelor literare şi a operelor literare care se aflau în păstrarea Muzeului Literaturii Române sau în arhive, punând astfel în circulaţia culturii, a literaturii române, un valoros fond documentar „inedit“, informând publicul şi asupra scriitorilor români aflaţi în arhivele străine. Astfel, revista a publicat: comentarii ale unor prestigioşi critici şi istorici literari — Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Adrian Marino, Ov. S. Crohmălniceanu, Al. Oprea, Şerban Cioculescu etc., dezbaterile pe diverse teme, de la muzeu, prezidate de Şerban Cioculescu şi publicate în volumul 13 *Rotonde* — unde se regăsesc evocările dedicate lui: T. Vianu; N. Iorga (1972); G. Călinescu; Ioan Slavici; E. Lovinescu, (1973); Al. Macedonski; Tudor Arghezi; Camil Petrescu (1974); Ion Barbu (1976).

Perpessicius a debutat ca poet, în 1913 cu poezia *Miriapodul,* semnând cu pseudonimul *D. Pandora,* în revista „Versuri şi proză“ condusă de I.M. Roşcu. Tot în perioada respectivă semnează în revista bilunară „Flori de câmp“ cu pseudonimul Victor Pribeagu. Publică apoi în „Cronica“ (1915) lui T. Arhgezi şi G. Galaction. Desfăşoară o largă activitate de traducător din limba latină, în colaborare cu poetul Constantin Stoika, pentru obţinerea premiului Hile, fapt ce-i va sugera pseudonimul definitiv *(Perpessicius)* şi care semnifică „cel dedat la suferinţă.“ Pe lângă activitatea de poet, va realiza numeroase traduceri din Baudelaire, Fr. James, Paul Fort, din poeţi antici şi moderni

pe care îi publică în volumul *ITINERAR SENTIMENTAL* (1932). Desfăşoară o vastă activitate de cronicar, debutând la revista „Spre ziuă", a lui Felix Aderca.

Cronicile sale îi pun în valoare erudiţia, eleganţa stilului, găsind mereu, cele mai subtile mijloace pentru a menţine „cu excelenţă urbanitatea elogioasă." Opera lui rămâne în cultura română „cel mai mare rezervor bibliografic al literaturii."

Un loc aparte ocupă în vasta şi tenacea sa activitate, valorificarea celor 15000 de pagini eminesciene, muncă săvârşită începând cu anul 1933, până în 1971 (anul morţii) într-un *legato* de suflet şi într-o cursă contra cronometru, a obsesiei de a lăsa un lucru bine făcut. Cele şase volume cu note şi variante dovedesc o mare exactitate, comparabilă cu a unui *chirurg*, operaţia sa fiind desăvârşită şi definitivă în timpul şi spaţiul nostru istoric, aşa încât tot ce se va scrie despre M. Eminescu va trebui să plece obligatoriu de la textele lui Perpessicius. Soarta, însă, nu l-a cruţat pe critic; îşi pierde vederea.

Dar, după cum afirmă însuşi criticul, „O viaţă de om nu ajunge ca să cuprindă totalitatea moştenirii literare a lui M. Eminescu, singura, de altminteri, ce a lăsat, căci, după cum se ştie, coroanele mortuare i-au fost procurate cu talerul."

Interesante sunt şi cele două antologii, de mare folos pentru şcoala românească: *DE LA CHATEAUBRIAND LA MALLARMÉ* — texte traduse şi comentate şi *ANTOLOGIA POEŢILOR DE AZI* (2 volume, 1925–1928) realizată împreună cu Ion Pillat şi cu colaborarea lui Marcel Iancu.

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Puţini dintre cei care citesc vor fi ştiind că *Perpessicius* înseamnă cel deprins cu suferinţa, adică cel care printr-o reacţiune a spiritului a subjugat strigătele durerii, ceea ce este însăşi definiţia ironiei şi a stoicismului. Noi credem că poetul s-a definit cu justeţă, căci de la primele versuri, datate în 1917, se ghiceşte o nefericire personală, care cere o altă organizare a sufletului şi un efort de consolidare prin contemplaţie."

Tudor Vianu: „Puţini sunt cercetătorii care să cunoască mai bine ca el veacul al XIX-lea românesc, cărţile, publicaţiile periodice şi manuscrisele lui. Şi acest erudit, pe care universitatea l-ar fi putut folosi cu rezultate atât de bogate pentru tineretul studios, a poposit într-o zi în faţa operei principale a vieţii lui. Manuscrisele lui Eminescu cu cele 15 000 (cincisprezece mii) de pagini ale lor, pline de uimitoare surprize în fiecare moment, atraseră pe mai mulţi cercetători, fără ca vreunul din aceştia să fi extras tot ce ele puteau să dea. Încă de acum douăzeci de ani, Perpessicius s-a angajat în studiul lor şi, în 1939, începea să publice monumentala ediţie critică a *Operelor* lui Mihai Eminescu. Meritele acestei opere sunt dintre cele mai mari.

Corectări de vechi lecţiuni greşite, critica ediţiilor anterioare, un imens material de note şi variante, minuţia şi exactitatea tuturor observaţiilor fac din lucrarea lui Perpesicius una din cele mai de seamă realizări ale filologiei româneşti. Nimenu nu va mai putea studia pe Eminescu, istoria şi conexiunile fiecăreia din operele lui, geneza şi ecourile lor în istoriografia şi critica literară, fără să pornească de la ediţia critică a lui Perpessicius. (...)

În seria eseiştilor noi, Perpessicius aduce starea de sentimente şi atitudinea omului de carte, interiorizat şi sensibil, a învăţatului delicat şi pur, în care lumea intelectuală îşi regăseşte conştiinţa ei."

Eugen Lovinescu: „D. Perpessicius e un om de gust, un stilist graţios şi un spirit ornat; e poate singurul din generaţia nouă care se poate folosi oportun de o reminiscenţă clasică. Axa judecăţii sale statice este într-un gust, în genere, sigur; atmosfera ei stă într-o bunăvoinţă în care ochiul exercitat distinge, totuşi suficient, degradarea culorilor; primejdia vine numai din excesul bunăvoinţei şi din sacrificiul copios pe altarul prieteniei. (...)".

Vladimir Streinu: „Din nenumăratele sale «Menţiuni critice», care adaugă în timp aproape cincizeci de ani de literatură contemporană, precum şi din monumentala restaurare şi editare ştiinţifică a operelor lui Eminescu, abia s-ar putea stabili o depărtată analogie cu asociativismul în idei al ultimului mare

critic francez, Albert Thibaudet, sau cu formaţia unionistă, de tip latin, a lui E. Lovinescu. Dar stilul personal şi o altă concepţie a culturii îl separă atât de criticul francez, cât şi de criticii români înaintaşi sau contemporani. Perpessicius concepe cultura ca o realitate înaltă chiar în formula ei mai mare şi larga lui sferă de asociaţii ferindu-se de tiparele abstracte cultivate de Thibaudet, cuprinde numai încrengături concrete, prin care fenomenele literare se solidarizează între ele. Cât priveşte expresia personală, stilul lui Perpessicius, în deplin acord cu ramificaţia spontană a ideilor, ca şi cu reculegerea în care criticul acesta lucrează de zeci şi zeci de ani, este fin digresiv, şi radiant ca soarele ungherelor, cum se spune poetic pânzei de păianjen. Dogmatismul, intenţia didactică, impresionismul tumultos sau numai polemica, abstracţia rezumativă şi alte concepţii, care particularizează pe unii critici români, sunt cu totul străine de originala compunere a personalităţii lui."

Liviu Rusu: „Perpessicius... un nume care nu poate să nu-ţi invoce pe editorul şi comentatorul fără pereche al lui Eminescu, pe scrutătorul de unică perspicacitate al unor manuscrise atâta vreme zăvorâte, care, în migala corecturilor, ascunde cele mai strălucite scântei ce au răsărit vreodată din sufletul acestui neam. O muncă imensă de benedictin, care ne face cinste şi îl pune alături de cei mai mari editori de texte care s-au pomenit vreodată."

Ovidiu Papadima: „Aş îndrăzni să afirm că principalul aleator al intregii activităţi a maestrului Perpessicius este generozitatea ca funcţiune comprehensivă, ca funcţiune a cunoaşterii. De aici acel aliaj atât de singular de discreţie, de pondere şi de entuziasm totodată, ce caracterizează critica şi istoriografia sa literară."

Valeriu Râpeanu: „Pentru mai multe generaţii, Perpessicius a fost mai înainte de toate îndrăgostitul pătimaş al cărţii, omul care, cu o supremă înţelepciune, n-a găsit bucurie mai mare decât în satisfacţiile inegalabile ale lecturii. (...)

Pentru noi, Perpessicius a fost şi este editorul lui Eminescu, omul care a avut cutezanţa, ce-l aşază alături de spiritele cele mai îndrăzneţe ale ţării noastre, să dea românilor imaginea adevărată a adevăratului Eminescu."

Pompiliu Constantinescu: „Cred că este singurul critic român care n-a practicat dogmatismul, fie şi sub aparenţa lui cea mai insultătoare, impresionismul subiectiv până la violenţă. Vreau să-mi explic acum acest miracol, fiindcă explicaţia comodă a eclectismului nu spune prea mult. De altfel, gustul, în critică, e tot ce poate fi mai subiectiv, oricâtă siguranţă şi flexibilitate ar avea. Văd, mai curând în d. Perpessicius un spectator al formelor diverse de artă şi un spirit pătruns de relativitatea tuturor formelor de curent."

Eugen Simion: „Perpessicius nu a fost partizanul unei singure şcoli literare. A îmbrăţişat cu căldură toate direcţiile şi toate formulele artistice, din convingerea că un critic literar nu trebuie să aibă prejudecăţi sau preferinţe [...] Fraza e bogată, odobesciană, înflorită cu metafore, uneori mai sugestive decât acelea din textul comentat. Criticul e un virtuoz al stilului artistic. Fraza e armonioasă, vocabulele au o muzicalitate aparte, scoasă de regulă, din asocierea neaşteptată a neologismului cu expresia cronicărească. Îi recunoşti uşor scrisul prin abundenţa determinantelor, a stilului metaforic apoftegmatic. «Impresionist cu erudiţie», cum l-a definit Lovinescu, Perpessicius dă, în fond, un mare prestigiu expresiei critice.»"

Alexandru Philippide: „Perpessicius a întrunit, în chip profund, două însuşiri care, la prima vedere, s-ar părea că nu se împacă între ele: talentul scriitorului şi facultatea de-a trăi şi de-a explica literatura, adică ceea ce de obicei se numeşte: funcţia criticului.

Critica literară are la bază o vocaţie. Nu oricine poate fi critic, sau deveni critic numai prin studiu, deşi trebuie spus numaidecât că studiul este şi el o condiţie de bază a activităţii critice; este însă o condiţie care trebuie să se dezvolte pe temeiul unei înclinări puternice, de-a trăi şi de-a explica fenomenul literar ca pe un fenomen de viaţă."

Nicolae Manolescu: „Există la Perpessicius o strategie a admiraţiei, mai curând decât o iubire neţărmurită faţă de literatură, sub care se ascund luciditate şi spirit critic, poate şi un secret scepticism. (...)

Dacă există în scrisul lui un paradox, el constă tocmai în acest maxim protocol al admiraţiei, sub care putem distinge gustul amar al dezamăgirii. Jubilant e Călinescu, nu el, capabil de o patimă a literaturii pe care autorul *Menţiunilor* n-o avea, deşi o simula, ca un veritabil critic de lume care s-a deprins, printr-un îndelung exerciţiu, să-şi ascundă sentimentele. [...]

În acest spirit înţelege Perpessicius să «recupereze» operele trecutului. El nu le «actualizează» şi nu le citeşte prin prisma prezentului, chiar dacă ştie că gusturile se schimbă. Emoţia lui provine din regăsirea tiparului social, moral şi intelectual în care a fost turnată opera veche. Este un evocator, îmbătat de miresmele arhaităţii şi nu nostalgic al unor vremuri apuse. Critică de gust, desigur, ca şi aceea din cronici, bazată pe impresie, dar nu de-a dreptul ca atunci când comentează pe contemporani, ci prin largul ocol al erudiţiei celei mai minuţioase."

Domiţian Cesereanu: „Cele mai multe studii se grupează însă, ca într-o desfăşurare de evantai, în jurul celui mai mare poet al nostru, căci Eminescu este, pentru Perpessicius, o obsesie tulburătoare şi permanentă. Apropierea de Eminescu, cu tot ce decurge din ea, e, la început, o atitudine a lectorului — o admiraţie şi, în acelaşi timp, o curiozitate fără margini."

Alexandru Rosetti: „Perpessicius şi-a câştigat un titlu de glorie prin publicarea ediţiei monumentale Eminescu. De la textul ediţiei de bază şi până la variante, descoperite cu răbdare de benedictin şi descifrare de ochiul său expert, e un drum lung pe care exegetul l-a parcurs zi de zi, în lungi ani de studiu, petrecuţi în decorul familial al sălii manuscriselor din Biblioteca Academiei.

Ediţia poeziilor lui M. Eminescu, dăruită de Perpessicius literaturii române, constituie un bun nepreţuit, atât prin materialul inedit pus la îndemâna cititorului, cât şi prin comentariul plin de fapte noi, care însoţeşte textele, datorită eruditului editor."

(C.B.)

PETRESCU, IOANA EM.
(1941–1990)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric, critic literar, eseist, distins cadru didactic la Universitatea din Cluj, fiica eminentului profesor Dimitrie Popovici, s-a născut în 28 decembrie 1941 la Sibiu, fiind primul copil al lui D. Popovici şi al Elvirei. În anul 1945, după întoarcerea din refugiu a Universităţii Clujene, ca urmare a Dictatului de la Viena, se stabileşte la Cluj. Al doilea copil al soţilor Popovici — Daniel — va avea o viaţă scurtă (1948–1951).

La numai 11 ani rămâne orfană de tată — 1952 —, ceea ce o marchează profund. Urmează Liceul „G. Coşbuc", apoi Facultatea de Filologie din Cluj, secţia limba şi literatura română. În 1964, îşi susţine teza de licenţă, despre Aron Pumnul.

În 1964 se căsătoreşte cu Liviu Petrescu. Urcă pe rând, începând cu 1964, treptele universitare.

Din 1969 începe editarea operei lui D. Popovici. În 1974 obţine titlul de doctor în filologie cu lucrarea: *Ion Budai-Deleanu şi eposul comic* — editată în acelaşi an la Editura Dacia.

În 1979 devine membru al Uniunii Scriitorilor; din 1981 devine titularul cursului universitar de Istoria literaturii române, „Perioada marilor clasici."

Apare volumul *Configuraţii*, la Editura Dacia. În perioada 1981–1983, este lector român la Los Angeles, beneficiind de o bursă Fulbright. Începe să lucreze la un studiu despre

deconstrucţie — neterminat (şi din care se publică în volumul omagial menţionat). Întoarsă în ţară în 1983, îndrumă cercul studenţesc de poetică şi critică literară — o şansă pentru studenţii clujeni, în exerciţiul intelectual al criticii literare. Din acest cerc au făcut parte nume ca: Maria Oros, Corin Braga, Ruxandra Cesereanu, Liviu Maliţa, Ioana Bot, Cristian Bolog, Mircea Ţicudean, Sanda Cordoş, Nora Rebreanu, Laura Pavel, Diana Tihu, Achim Stoian etc. — mulţi laureaţi la Concursul Naţional de literatură română „M. Eminescu", sau câştigători ai premiilor, la Colocviul Naţional studenţesc „M. Eminescu" de la Iaşi. În 1987 a predat Editurii Cartea Românească volumul *Ion Barbu şi poetica postmodernistă*. În 1989, alături de Edgar Papu, Petru Creţia, Eugen Todoran, G. Munteanu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Mihai Drojan, i se atribuie premiul Uniunii Scriitorilor „Eminescu" — pentru critică, cu prilejul Centenarului morţii lui Mihai Eminescu.

În anii 1986 (Cluj-Napoca), 1987 (Botoşani), 1988 (Alba Iulia şi Blaj), 1989 (Iaşi), Ioana Em. Petrescu a făcut parte din Comisia Naţională a Concursului de limba şi literatura română „M. Eminescu" — în calitate de vicepreşedintă — preşedinte fiind Acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga.

Din aprilie 1990, profesor universitar. În septembrie, acelaşi an, lucra la probleme de reorganizare a învăţământului. La 10 octombrie 1990 trece în eternitate, marcată de suferinţa bolii pe care a purtat-o două decenii.

S-a ocupat de editarea unor studii ale lui D. Popovici: *Romantismul românesc* — prefaţă de Dan Simonescu, cuvânt înainte de T. Vianu, 1969, *Poezia lui Mihai Eminescu* (curs ţinut la Universitatea din Cluj între 1947-1948) — 1969. A colaborat la elaborarea *Dicţionarului — scriitori români*, sub coordonarea lui Mircea Zaciu, M. Papahagi şi A. Sasu, 1978, 1995, cu articole despre: I. Budai-Deleanu, I.H. Rădulescu, M. Eminescu, D. Popovici; la ediţia din 1995 cu: D.V. Barnovschi, Samson Bodnărescu, Damaschin Bojincă, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, Panait Cernea, Alexandru Caloian etc.

OPERA: *Ion Budai-Deleanu şi eposul comic*, 1974; *Eminescu. Modele cosmologice şi viziune poetică*, 1978; *Configuraţii*, 1981; *Eminescu şi mutaţiile poeziei româneşti*, 1989.

REPERE ASUPRA OPEREI: Considerată lucrare de erudiţie, *ION BUDAI-DELEANU ŞI EPOSUL COMIC* (Editura Dacia, Cluj, 1974), pune în valoare calităţile autoarei de a folosi într-o analiză şi sinteză excelente, o bibliografie largă ce permite cercetarea estetică a *Ţiganiadei*, plasând-o în planul evoluţiei literaturii europene. Intrată în conştiinţa culturii române la un secol după ce a fost scrisă, după cum precizează **I. Em. P.**, „opera lui Budai-Deleanu nu a putut deveni o componentă activă, modelatoare a poeziei naţionale; ea a fost anexată, dar nu asimilată de o literatură care îşi făurise între timp alte căi. Necunoscându-l pe Budai-Deleanu, literatura română îşi ignorează până târziu câteva din posibilităţile ei latente, pe care geniul poetului ardelean le relevase: în primul rând vocaţia ironică şi vocaţia spre echilibru a unei spiritualităţi de o fundamentală claritate, în al doilea rând, vocaţia epică." Poetul limbajului epic complet structurat în *Ţiganiada*, cum precizează autoarea, „va fi descoperit în literatura modelată eminescian, cu o mare întârziere; romanul apare târziu, urmând calea contaminării fiziologiilor cu literatura de mistere şi nu descinde direct din epopee, aşa cum probabil s-ar fi întâmplat dacă *Ţiganiada* ar fi fost cunoscută." Şi **I. Em. P.** concluzionează: „În sfârşit sinteză între local şi universal, pe care opera lui Budai-Deleanu o realizase deplin, va fi reîncepută, cu stângăcii, în epoca paşoptistă. În sensul acesta, necunoscându-l pe Budai-Deleanu, literatura română va trăi în aşteptarea lui M. Eminescu."

Original este şi eseul *EMINESCU. MODELE COSMOLOGICE ŞI VIZIUNE POETICĂ* (Editura Minerva, 1978), considerat de critica literară contemporană printre cele mai bune studii eminescologice.

Interpretând texte referenţiale eminesciene, elaborate în etape diferite, **I. Em. P.** sintetizează trei etape principale ale dimensiunii filozofice eminesciene — din care nu lipsesc: Platon, Pitagora, Kant, Schopenhauer, Heghel. Lucrarea este structurată pe idei fundamentale dezvoltate excelent: I. *Modele cosmologice*, cu analiza etapelor creaţiei eminesciene şi succesiunea modelelor cosmologice; II. *Universul paradisiac*, cu referiri exprese la *Ondina, Sara pe deal, Povestea magului călător în stele*; III. *Conştiinţa istorică şi drama înstrăinării spiritului în timp*, cu subcapitolele despre: 1. *Înstrăinare (Codru şi salon)*, 2. *Criza comunicării. Sterilitate şi ironie*, 3. *Daimon şi demon*; IV. *Universurile compensative*, cu subcapitolele: 1. *Poezia (Odin şi poetul, Mureşanu)*, 2. *Somnul şi moartea (Făt-Frumos din lacrimă, Mureşanu, Rugăciunea unui Dac, Avatarii faraonului Tlà, Mai am un singur dor)*, 3. *Magia (Sărmanul Dionis)*, 4. *Sentimentul patriei şi sensul istoriei (Memento mori, Decebal, Scrisoarea III)*, 5. *Iubirea (Diana, sonete)*, V. *Oglinda de aur (Memento mori, Împărat şi proletar, Scrisoarea I, Luceafărul)* — şi ultimul capitol VI. *În metru antic* cu *Odă (în metru antic)*. Cine urmăreşte chiar numai sumarul lucrării, avizat fiind cu privire la creaţia eminesciană, nu poate să nu sesizeze *crescendo-ul* pe care-l dă **I. Em. P.** studiului său, exact ca o simfonie betoveniană. Capodoperele capodoperelor se regăsesc în *Oglinda de aur* şi în *Odă (în metru antic)*.

Cine a cunoscut-o pe **I. Em. P.**, poate face judecăţi largi privind ţinuta intelectuală de o rară elevanţă şi eleganţă, studiile sale, unele, cum este cel despre Eminescu, devenind un poem în proză, în care cititorul, împreună cu autorul, plâng şi râd — dar ironic, amar despre efemeritatea vieţii şi a omului — dimensiuni surprinse excelent de autoare, din sclipirile minţii şi sufletului eminescian.

Cartea *Portret de grup cu Ioana Em. Petrescu*, Editura Dacia, Cluj, 1991, volum realizat de Diana Adamek şi Ioana Bot, adună „sub semnul lacrimii şi al iubirii" — un gând de respect pentru profesorul Ioana Em. Petrescu de la a cărei naştere s-ar fi împlinit în 28 decembrie 1991 — 50 de ani. Cartea reuneşte contribuţiile unor nume de prestigiu ale culturii contemporane alături de cele ale discipolilor, nu puţini la număr, unii deja consacraţi, în critica şi istoria literară. Evocările, comentariile critice, studiile de eminescologie prezentate în acest volum compun astfel „un portret de grup."

Volumul se deschide cu evocarea lui Edgar Papu — sensibilă şi complexă — amplă şi succintă — fără respiraţie — fiindcă emoţia te cuprinde şi dacă ai cunoscut-o pe Ioana Em. Petrescu — nu poţi să nu-ţi acoperi ochii de nelinişte, în respectul pentru toţi eminescologii şi, îndeosebi pentru cei doi. „Nu putem sfârşi toţi deodată. Celor muritori le va rămâne, însă, amintirile şi, totodată, şi realizările de valori spirituale. În felul acesta va rămâne între noi şi Ioana Em. Petrescu." (Edgar Papu)

Va rămâne prin ceea ce a creat temeinic şi original, prin contextul desăvârşit, prin superioritatea sufletească, prin disciplină şi prin toţi cei care au cunoscut-o în timp.

Străbatem şi noi cu Ioana Bot şi cu toţi care au cunoscut-o, iubit-o şi respectat-o pe **I. Em.P.** — amintiri ce dau o eleganţă vieţii şi o siguranţă că M. Eminescu va intra în secolul al XXI-lea şi mai departe, confirmând previziunile lui Titu Maiorescu de la sfârşitul secolului al XIX-lea, şi, desigur şi ale **I. Em.P.**.

APRECIERI CRITICE:

Laurenţiu Ulici: „Un caz rar de istoric literar cu vocaţie critică şi apetit teoretic dezvăluie scrisul I. Em. Petrescu. Rar prin conjuncţia celor trei linii ale spiritului literat (sau literar) dar şi prin fineţea cu care o predispoziţie eminamente speculativă se converteşte, în practica hermeneutică, în dispoziţie ontologică. Ştiu, deci interpretez; interpretez, deci exist — acesta ar fi silogismul guvernator, propriu, teoretic vorbind, unei întregi categorii de critici (în care ar mai intra, din promoţia 70, Al. Călinescu, Livius Ciocârlie, Eugen Negrici, Marian Papahagi, Liviu Petrescu, Ion Vartic) şi realizat în manieră personală de Ioana Em. Petrescu."

Mihai Cimpoi: „Pentru mine Clujul nu este numai pur şi simplu un mare centru de cultură, este şi un centru eminescologic. Rostind numele oraşului, îmi răsar în minte imediat numele unor oameni de cultură, a căror preocupare fundamentală a fost opera şi personalitatea lui Eminescu. Ca un adevărat centru de cultură, Clujul à înţeles să-şi spună cuvântul despre acest fenomen artistic şi cultural polarizant; şi l-a spus cu deosebită tărie. D. Popovici nu numai ne-a oferit, în prelegerile sale, un portret exact al titanicului Eminescu, ci şi o istorie a mentalităţilor critice în impact cu creaţia poetului. Un unghi original în receptatea lui ne-a propus şi fiica acestuia, Ioana Em. Petrescu, care l-a raportat atât la cele două modele cosmologice (platonician şi kantian) cât şi la mutaţiile poeziei româneşti posteminesciene."

Mircea Zaciu: Sublima probă, în «România literară» nr. 44/1978: „Profundă şi originală — într-un spaţiu de arcane şi dificultăţi maxime, cum e acela al eminescologiei — cartea Ioanei Em. Petrescu o situează, fără dubiu, prin noutate şi frumuseţe, în primele rânduri ale criticii actuale."

Dana Dumitriu: „Un exeget de rară fineţe analitică, preocupat de chestiuni teoretice dar şi de evoluţia formelor literare concrete şi de studiul unor fenomene ale istoriei literare este Ioana Em. Petrescu [...] Aducând în comentariile sale o informaţie solidă, o cultură bine asimilată şi un riguros respect al textului, ea comunică observaţii deosebit de interesante, pertinente, de o claritate ireproşabilă [...] Rămânând pe un teren solid, fără diletantisme şi superficiale pretenţii docte, ea are toate acele calităţi care fac dintr-un critic [...] un comentator apropiat [...] deşi interesul său este îndreptat spre zonele abstracte ale teoriei literare...".

Edgar Papu: „Mi-am exprimat odată mirarea că Eminescu, cu sensibilitatea, cu fantezia, cu dominanta lexicului feminin atât în expresia sa antropomorfică, cât şi în cea gramaticală, n-a atras mai curând pe marile noastre cercetătoare de elită asupra lui. Şi, spunând aceasta, m-am gândit, în primul rând, la Cella Delavrancea şi la Alice Voinescu. Ibrăileanu şi Lovinescu n-au avut, în eminescologia lor, nici o contemporană feminină. Dar mai mult nici urmaşii lor, un Călinescu şi un Vianu, care au mers cu mult mai departe ca eminescologi, n-au avut aşa ceva.

Abia la peste două decenii de aceştia, Zoe Dumitrescu-Buşulenga (n. 1920) deschide, cu strălucirea de mult aşteptată din partea înaintaşilor ei, drumul regal feminin în eminescologia românească. Şi, totuşi, numai peste alte două decenii, Ioana Petrescu (n. 1941) o continuă la un nivel egal, fără să-i semene câtuşi de puţin, îndreptându-şi gândirea către cea mai perfectă originalitate."

(C.B.)

PETRESCU, LIVIU
(n. 1941)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Eseist, critic literar, profesor universitar la catedra de Literatură comparată şi Literatură română, la Facultatea de Litere a Universităţii din Cluj-Napoca, s-a născut la 17 decembrie 1941, la Râmnicu-Sărat. Liceul şi Facultatea de Filologie la Universitatea din Cluj (1959–1964). Carieră

universitară începând cu 1964. De o deosebită distincţie intelectuală. A debutat la revista „Tribuna“ (1958). Prin studiul *Realitate şi românesc* (1969), **L.P.** şi-a dezvăluit calităţile de bun cercetător „metodic cu instrumente logice, filozofice şi etice“ - punând în valoare procedeele psihologice, analitice, în proza românească, de la Duiliu Zamfirescu, la Camil Petrescu. Participant la elaborarea *Dicţionarul scriitorilor români*, 1995, cu articole dedicate lui: Alice Botez, Dumitru Caracostea, Matei Călinescu, Nichifor Crainic, O.S. Crohmălniceanu.

OPERA: *Realitate şi romanesc*, 1969; *Dostoievski*, 1971; *Scriitori români şi străini*, 1973; *Romanul condiţiei umane*, 1979; *Vârstele romanului*, 1992; *Poetica postmodernismului*, 1996.

REPERE ASUPRA OPEREI: Volumul de debut *SCRIITORI ROMÂNI ŞI STRĂINI*, 1973, pune în valoare calităţile autorului în ceea ce priveşte argumentarea teoretică ale perspectivei criticii utilizate şi care se bazează pe o largă cunoaştere a fenomenului culturii, literaturii universale şi româneşti. Aşa se explică aprecierea volumului, la data apariţiei, şi, îndeosebi, secţionarea alcătuită din eseuri dedicate scriitorilor străini. Studiul *POETICA POSTMODERNISMULUI* se constituie, aşa cum precizează în deschidere autorul „o versiune nouă — substanţial refăcută şi amplu actualizată sub raportul informaţiei“ — a lucrării *VÂRSTELOR ROMANULUI*, apărută în 1992, la Editura Eminescu.

Studiul confirmă mărturisirea. Conceput pe trei secţiuni importante: *Coiful Minervei, În orizontul misterului,. Lira lui Orfeu* este material susţinut de un documentar bogat format din note şi o bibliografie largă, cuprinzătoare. În capitolul *În loc de încheiere* criticul sintetizează trăsăturile postmodernismului, apreciind că: „Romanul ultimelor două secole se înscrie, după părerea noastră, într-un proces evolutiv, marcat de la trecerea de la o epistemă modernă la o epistemă a postmodernismului“ şi încheie circumspect: „În ceea ce priveşte perspectivele de longevitate ale fenomenului literar postmodern, orice pronostic ar fi deosebit de riscant; ceea ce n-ar trebui să se piardă din vedere — subliniază **L.P.** — ar fi totuşi faptul că postmodernismul nu trebuie privit doar ca o simplă modă, mai mult sau mai puţin trecătoare: postmodernismul este o epistemă“ — un mod de cunoaştere.

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „Printre comentatori de literatură română şi universală cu acces la noile metode“ — este menţionat Liviu Petrescu — cu studiile sale.

Marian Popa: „Dotat cu spirit disociativ, fără ambiţii integratoare, criticul optează pentru un demers fenomenologic, teoretizând pe seama unor opere, pornind de la elementele de poetică implicate, de la substructuri narative sau, dimpotrivă, de la adevărurile cele mai generale ale unor capodopere cu posibilităţi de modernizare sau a unor cărţi de succes efemer: Scriitori români şi străini (1973).“

Laurenţiu Ulici: „Spirit riguros analitic, tentat de excursiuni tipologice în cadrul comparatist, Liviu Petrescu vădeşte o preocupare constantă pentru detectarea, descrierea şi evaluarea orizontului ideologic, în sens larg, al operei literare, în primul rând al literaturii epice, apoi al criticii, sporadic al poeziei lirice şi numai accidental al dramaturgiei (...) Liviu Petrescu pune, într-o admirabilă coeziune, erudiţia literară şi filozofică, inteligenţă critică, spirit comparatist şi vigoare analitică, reuşind o imagine enciclopedică a *celei mai tulburătoare, prin cuprindere şi acuitate, dintre marile teme ale literaturii dintotdeauna şi mai cu seamă din veacul al XX-lea.*“ (s.n.)

(C.B.)

PETROVICI, ION
(1882–1972)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Memorialist, filozof, scriitor şi om politic. **I.P.** s-a născut la Tecuci, tatăl său fiind avocat. Studiile liceale le-a făcut la „Sf. Sava", din Bucureşti, cunoscând personalităţi ale vieţii politice şi spirituale ale timpului, printre care Titu Maiorescu, Take Ionescu. Urmează cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie ale Universităţii din Bucureşti, unde a fost un student strălucit. În 1905 îşi ia doctoratul cu teza *Paralelismul psihico-fizic,* iar în 1906 îşi începe activitatea didactică, având titlul de conferenţiar la Facultatea de Litere şi Filozofie a Universităţii din Iaşi, unde, în 1912, devine profesor. Profesor de istorie a filozofiei şi logică, **I.P.** a urmat exemplul lui Titu Maiorescu în ceea ce priveşte arta elocinţei. În anii interbelici, a fost de mai multe ori ministru, între care şi ministrul Instrucţiunii Publice şi al Cultelor. **I.P.** a scris poezie, teatru, lucrări în domeniul filozofiei, a logicii, ale teoriei cunoaşterii, lucrări cu caracter memorialistic. Scrierile sale, dominate de spiritualism raţionalist, îl impun ca o personalitate în planul gândirii autohtone şi al celei europene.

OPERA: **Lucrări filozofice:** *Din cronica filozofiei româneşti,* 1934; *Cercetări filozofice; Teoria naţiunilor; Introducere în metafizică; Studii istorico-filozofice; Viaţa şi opera lui Kant, 1936; Probleme de logică;* **Studii:** *Pe marginea filozofiei bergsoniene, 1929; Contribuţii la filozofia lui Eminescu; Reflexii asupra bunului simţ.* A publicat articole în prestigioase reviste de specialitate din Franţa şi Germania; **Memorialistica:** *Amintiri universitare,* 1920; *Amintirile unui băiat de familie,* 1938; *De-a lungul unei vieţi;* 1966; *Prin meandrele trecutului,* 1979; **Note de călătorie:** *Raite prin ţară,* 1926, *Impresii din Italia,* 1930-1938; *Peste hotare,* 1931; *Prin neantul trecutului* – postum.

REPERE ASUPRA OPEREI: Exeget al lui Kant şi Schopenhauer, prieten al lui Léon Brunschvicg (epistemolog şi istoric francez) şi al lui Nicolai Hartmann (filozof german, întemeietorul unui sistem ontologic cu tendinţe realiste şi raţionaliste), **I.P.**, asemenea contemporanilor săi (C. Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, Petre Andrei, Mihai Ralea), va aduce contribuţii însemnate în domeniile istoriei filozofiei şi logicii. Cu toate că opera sa filozofică nu este de mare întindere, cultivând îndeosebi eseul, **I.P.** a publicat lucrări în domeniul istoriei filozofice, al logicii, al teoriei cunoaşterii, lucrări memorialistice; a scris o piesă de teatru, a încercat chiar poezia şi, în tradiţia maioresciană — aforismul. Interesante sunt studiile privind metafizica, asemenea altor cercetări relevante, cum ar fi cele ale lui Nae Ionescu, Mircea Florian, D.D. Roşca, Lucian Blaga, P.P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru. Astfel, după **I.P.**, obiectul metafizicii îl constituie absolutul, iar aspiraţia spre absolut

şi cuprinderea lui rămâne mereu problema fundamentală a metafizicii. Absolutul este Dumnezeu, ca realitate ultimă — absolută, a cărei cunoaştere scapă etern. În *INTRODUCERE ÎN METAFIZICĂ*, referindu-se la *Metafizică şi Religie*, **I.P.** afirmă că „dărâmarea zeilor“ — idee a materialismului modern — este sinonimă cu însăşi dărâmarea metafizicii. Pentru **I.P.** „religia nu se poate despărţi de metafizică şi, pentru a le «concilia» trebuie să le «unificăm», creând, dacă este cu putinţă, un edificiu metaforic care să confirme postulatele fundamentale ale religiei.“ **I.P.** demonstrează că religia este practica metafizicii, fapt ce face să dispară conflictul dintre ele, dintre filozofie şi religie. Vorbind despre eternitatea religiei, **I.P.** aprecia: „trebuieşte să aşteptăm ceasul, care poate să întârzie, când un suflet din acelea care nu apar decât din vreme în vreme, va şti folosindu-se de împrejurări prielnice, să toarne o doctrină religioasă, în armonie cu năzuinţele şi cunoştiinţele cele nouă, o doctrină care să permită şi să reverse, dezrădăcinând vechile dogme şi făcându-le cât mai puţin regretate.“ Publicând reflexiuni, impresii de călătorie **I.P.** face dovada unui deosebit interes pentru literatură. Scrierile sale, având mai mult caracter epic decât liric, **I.P.** „amestecă utilul cu plăcutul, învăluind totul într-o meditaţie romantică, senină, punctată de umor“ (Al. Piru). G. Călinescu consideră relatările lui **I.P.** asupra călătoriilor sale, ca fiind realizate într-un stil oral, reuşind să capteze atenţia cititorului.

Constantin Kiriţescu, în *„Portrete“ — oameni pe care i-am cunoscut* îi face lui **I.P.** un portret spiritual, pornind de la faptul că l-a cunoscut, lucrând în Ministerul Instrucţiunii — peste douăzeci de ani ca inspector general, director general, secretar general (numit de Spiru Haret, la 15 martie 1907): „Ioan Petrovici era un intelectual de rasă, inteligent, cu o frumoasă cultură filozofică, literară şi artistică, cu talent de vorbitor şi scriitor ; i se imputa doar o oarecare mobilitate de opinii politice. I se mai atribuia multă ambiţie... În timpul ministeriatului său, Petrovici a încercat o reformă a învăţământului secundar, prin crearea liceului filozofic. Încercarea a fost interesantă şi a dat naştere la multe discuţii în cercurile didactice.“

Ion Zamfirescu, în *Întâlniri cu oameni, întâlniri cu viaţa* evocând amintiri legate de „Conferinţele Ateneului“ (care se ţineau cu regularitate dumineca, orele 9 seara, timp de aproape nouă decenii „din chiar clipa în care s-a constituit instituţia, până la transformarea ei actuală“), relevă interesul lui **I.P.** pentru aceste conferinţe, pentru rolul lor cultural, comparându-le cu „prelecţiunile“ de la Junimea: „Socotesc că nu s-ar putea scrie o istorie a spiritului public în ţara noastră, pentru perioada dintre cucerirea independenţei noastre naţionale şi cel de-al doilea război mondial, fără raportări la ceea ce aceste conferinţe ateneiste au relevat ca voinţă românească de cunoaştere şi ca încredere obştească în valorile culturii.“

Eugen Simion, în *Scriitori români de azi*, IV, deschide capitolul dedicat „Memorialiştilor“, cu prezentarea personalităţii lui **I.P.**, subliniind contribuţia sa privind memorialistica, impresiile de călătorie, portretele, discursurile. Menţionează din memorialistică: *Amintiri universitare*, 1920; *Amintirile unui băiat de familie*, 1938; *De-a lungul unei vieţi*, 1966, *Prin meandrele trecutului*, 1979; precum şi notele de călătorie - *Raite prin ţară*, 1926; *Impresii din Italia*, 1938, 1938; *Peste hotare*. 1931 (retipărite în 1983 — *Însemnări de drum)*.

„Osândit la longevitate — după cum remarcă E. Simion — memorialistul priveşte în urmă şi vede un vast cimitir. E întristat dar nu disperat. Îşi înţelege condiţia şi, ca Lazăr dintr-o fabulă filozofică a lui Schopenhauer, se simte bine numai printre umbre şi, calm, echilibrat, detaşat ca şi profesorul său T. Maiorescu altădată, va medita: «Nu umblu, ca Lazăr, prin cimitire propriu-zise. Mă furişez însă şi eu, părăsind lumea înconjurătoare, pe potecile memoriei mele – şi dânsa un vast cimitir, nu de cavouri şi

cripte, ci de umbrele celor care au fost...Mă apropii prietenos de acele mai scumpe, care uneori devin atât de consistente încât le spun ce am pe suflet, încredinţat că mă ascultă şi mă înţeleg»."

Tudor Vianu, include, în *Arta prozatorilor români* pe **I.P.** între „Portretişti şi eseişti" împreună cu O. Goga, E. Lovinescu, Paul Zarifopol, Nichifor Crainic, Lucian Blaga, Perspessicius etc. Apreciind faptul că portretele lui **I.P.** din *AMINTIRI UNIVERSITARE* (1920) sunt „vrednice de remarcat" oferă spre exemplificare portretul lui Titu Maiorescu remarcând talentul autorului în ce priveşte expresivitatea, căldura oratorului sugerând impresia muzicală, „pe care nici unul din ascultătorii lui n-au notat-o mai bine." Iată şi portretul: „n-aveai înainte un profesor care explică, ci mai mult un preot care oficiază. Nu era numai mintea care culegea idei, era tot sufletul care, prins în mrejele nevăzute, se simţea tot mai aproape de albastrul cerului. Era un fel de călătorie uşoară spre ţinuturi transcendente, în scăpărări de facle şi cântece de harpă. Mai ales de pe la a doua jumătate a lecţiunii glasul magistrului devenise atâta de muzical, încât parcă îţi venea să-ţi clatini capul ca în tactul unei melodii." Portretul citat este completat şi de alte detalii menite să scoată în evidenţă personalitatea lui Titu Maiorescu.

APRECIERI CRITICE:

Eugen Lovinescu: „Nu poate fi o întâmplare faptul că, acum în urmă, moldoveanul Ion Petrovici ne-a dat *Amintiri universitare* (1920), cu o evocare atât de vie a atmosferei universităţii bucureştene din 1900-1904; de altfel acest profesor şi cugetător filozofic e şi un meşteşugar al oricărei evocări nostalgice a timpurilor şi a tipurilor trecute, după cum e şi un povestitor de fapte întâmplate şi mai ales de călătorii, de «raite» prin ţară şi prin străinătate, cu deosebire prin Italia."

Tudor Vianu: „Vrednice de remarcat sunt portretele lui I. Petrovici, în *Amintiri universitare*, 1920, figurile profesorilor care au format generaţia sa sunt prinse în trăsături expresive, pe care le susţine căldura oratorului (...). Goga punea la baza volumelor sale (este vorba de O. Goga — volumul *Precursorii* 1930 n.n.) sentimentul prezenţei vii a oamenilor. Petrovici îi caracterizează mai cu seamă prin sentimentele şi reflecţiile pe care aceşti oameni le trezeau în el, dar şi prin comparaţia sau metafora care conchide evocator, un procedeu de care oratorul şi eseistul a uzat adesea în cursul unei opere variate."

Eugen Simion: „Un memorialist ignorat total de critica nouă este Ion Petrovici (1882-1972), elevul lui Maiorescu, profesor de filozofie la Universităţile din Iaşi şi Bucureşti, ministru în mai multe rânduri, orator reputat, G. Călinescu recunoaşte vag «un veritabil agrement» în amintirile şi notele de călătorie ale filozofului şi îi reproşează insuficienţa metodei orale şi absenţa puterii de invenţie verbală (...). Fapt sigur este că memorialistica, impresiile de călătorie, portretele şi discursurile lui Ion Petrovici merită a fi citite cu mai mare linişte a spiritului.

Omul n-a fost, se pare, atât de odios pe cât îl prezintă adversarii săi într-o vreme, e drept, când el nu se mai putea apăra. Maiorescu îl remarcă la seminariile sale în 1904 şi îi prefaţează primul studiu *(O problemă de filozofie)*.

Caragiale îi citise o piesă în versuri *(O sărutare)* şi o recomandase Teatrului Naţional din Bucureşt (...). Filozoful călătoreşte mult, după exemplul lui Maiorescu şi notează ceea ce vede în memorii academice, exacte şi solemne, întrerupte din loc în loc, de impresii mai libere şi de divagaţii anecdotice (...)

Memorialistica lui I. Petrovici... arată un spirit metodic şi liniştit, un raţionament cu studii bune, crescut în cultul lui Maiorescu."

Vladimir Streinu: „Spre a-l defini cu elemente cunoscute, este un Maiorescu al înălţimii, ideii şi al demnităţii expresiei, contopit cu un Alexandru Lahovari al retorismului just. Academismul patetic mi se pare a fi formula originală a oratoriei d-lui Petrovici."

Alexandru Piru: „Alte volume, precum *Felurite, De-asupra zbuciumului, Rotocoale de lumină., Din cronica filozofiei româneşti* (1934) conţin eseuri avizate despre metafizică în filozofia contemporană, progres, adevăr şi originalitate, un studiu asupra antinomiei pesimism-patriotism la Eminescu, despre aforismele lui Maiorescu, C. Rădulescu Motru şi A.D. Xenopol."

(C.B.)

PIRU, ALEXANDRU
(1917–1993)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istorie şi critic literar, profsor universitar, s-a născut în 22 august 1917, la Mărgineni, jud. Bacău, ca fiu al unui subofiţer. Urmează cursurile liceale din Bacău şi ale Facultăţii de Litere şi Filozofie din.Iaşi (1936–1940). În 1947 obţine titlul de doctor cu o teză despre opera lui G. Ibrăileanu. Iniţial profesor de Liceu la Iaşi şi Bucureşti, este numit (1946) asistent la Catedra de literatură română modernă a lui G. Călinescu, de la Facultatea de Litere din Bucureşti. Din 1966 este profesor dr. docent. Director al revistei „Ramuri“ din Craiova. Publică versuri sub pseudonim în „Jurnalul literar“, unde şi debutează cu critică literară. A încetat din viaţă la Bucureşti, în 1993.

OPERA: *Viaţa lui Garabet Ibrăileanu,* 1946; *Opera lui Garabet Ibrăileanu,* 1959; *Literatura română veche,* 1961 (ed. II, 1962; ed. III-a revăzută sub titlul *Istoria literaturii române I, Perioada veche,* 1970); *Literatura română premodernă,* 1964 (ed. II revăzută sub titlul *Istoria literaturii române,* II, *Epoca premodernă,* 1970); *Viaţa şi opera lui Garabet Ibrăileanu,* 1967; *Liviu Rebreanu* 1965; *Costache Negruzzi,* 1966; *Poeţii Văcăreşti,* 1967; *Panorama deceniului literar românesc* 1940-1950, 1968; *Introducere în opera lui Ion Eliade Rădulescu,* 1971; *Varia* (I–XI), 1973; *Analize şi sinteze critice,* 1973; *Reflexe şi interferenţe,* 1974; *Poezia românească contemporană* (vol.I – Generaţia vârstnică; vol.II — Generaţia mijlocie, Generaţia tânără); *Istoria literaturii române de la origini până la* 1830, 1977; *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri,* 1978; *Permanenţe româneşti,* 1978; *Valori clasice,* 1978; *Marginalia,* 1980; *Debuturi,* 1981; *Istoria literaturii române de la început până azi,* 1981 şi 1994.

REPERE ASUPRA OPEREI: Elev al lui G. Călinescu, **Al.P.** îşi va însuşi creator principiile criticii călinesciene — comentariu la obiect, rece, incisiv, susţinut de amănuntul semnificativ şi ilustrat de citatul adecvat.

În sintezele sale asupra literaturii române — din epoca veche şi până azi — **Al.P.** nu urmăreşte în mod deosebit periodizarea fenomenului literar, cât, mai ales, acumularea informaţiei, relevarea efortului cultural în genere, integrarea creaţiei româneşti în contextul literaturii universale.

Al. Piru este criticul care încearcă să stabilească valori autentice. În opera sa apelează la toate metodele criticii dacă îi slujesc demonstraţiei: compară opere, scriitori sau literaturi. Când abordează un subiect încearcă să-l epuizeze. Are plăcerea de a cita din autorii analizaţi cât mai mult ca să aducă argumente în sprijinirea ideilor susţinute. Ironia şi polemica îi stau la îndemână pe tot parcursul dezbaterii critice. O operă este analizată ideologic, estetic, critic, polemic etc.

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „În activitatea sa, critica şi istoria literară se îmbină şi se sprijină reciproc. Receptiv la toate metodele, el nu absolutizează nici una când este limitativă; nu-i displace comparaţia între opere, scriitori sau literaturi, dar refuză structurismul modern, în care nu are încredere, preferând să vorbească adeseori despre inefabilul actului critic, care nu se deosebeşte esenţial de acela al actului de creaţie literară. Aplecarea spre sistem constă la el mai ales în a spune totul şi esenţialul despre o operă, un autor, o epocă şi uneori chiar o literatură; ambiţia de a spune totul justifică uneori polemica în care se angajează cum nu mulţi alţii pot şi ştiu să o facă. De la maestrul său, pe care-l continuă şi îl imită involuntar, ia stihul dar şi metoda, care e de multe ori supusă celebrului *als ob* german. Procedeul este ilustrat şi de utilizarea masivă a modurilor prezumtive în expunere. Informaţia documentară tinde către epuizare, dar ea nu este întotdeauna comentată, interpretarea fiind implicată în însăşi organizarea de aglomerări factologice. Cultul citării abundente, care asigură acoperirea afirmaţiilor proprii, se amestecă cu parafrazarea în reproducerea ideilor. În sfârşit, obiectivitatea ironică este o caracteristică generală a operei sale cu reale valori literare, căci Al. Piru deţine secretul de a se prezenta deloc arid în expunerea celor mai seci documente şi date extraliterare."

Pompiliu Marcea: „Aproape nu există scriitor român despre care să nu fi scris. Informaţia solidă şi stilul sobru, cu inflexiuni ironice, cu judecăţi de valoare ferme şi pregnante caracterizează textele critice ale lui Al. Piru, replică decisă la diletantismul şi amatorismul din critică. Ocupându-se în egală măsură de epocile vechi, de clasici şi de epoca contemporană, demonstrând o veritabilă erudiţie şi în acelaşi timp comprehensibilitate şi fineţe analitică, vocaţia sintezei şi capacitatea ierahizării axiologice, întemeiat pe criteriul estetic dar vehiculând, cu spirit critic, principalele direcţii ale cercetării literare, Al. Piru, este unul dintre reprezentantii cei mai prestigioşi ai criticii şi istoriei literare..."

(S.B.)

POP, ION
(n. 1941)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Eseist, critic literar, poet, profesor universitar la Cluj. S-a născut în com. Mireşu Mare, jud. Maramureş. Studii liceale şi universitare la Cluj – Facultatea de Filologie (1959–1964). Carieră universitară.

Director la Biblioteca Română din Franţa.

A debutat ca poet în revista „Steaua", la Cluj. Îşi publică primul volum de poezie *Propunere pentru o fântână*, în 1966. Este prezent în revistele „Tribuna" şi „Luceafărul" cu versuri valoroase despre mişcarea de avangardă; Director al revistei studenţeşti „Echinox."

OPERA: *Avangardismul poetic românesc. Eseuri*, 1969; *Poezia unei generaţii*, 1973; *Transcrieri. Eseuri*, 1976; *Ore franceze*, 1979; *Nichita Stănescu — spaţiul şi măştile poeziei*, 1980; *Lucian Blaga. Universul liric*, 1981; *A scrie şi a fi. Ilarie Voronca şi avangardismul în literatura română*, 1990; *Eugen Ionescu — membru al Academiei Franceze — note şi contranote*, 1992; *Metamorfozele poeziei*, 1993.

REPERE ASUPRA OPEREI: Asemenea şcolii clujene de istorie şi critică literară, având în vedere şi faptul că cei care servesc această interesantă dimensiune a ştiinţei literaturii sunt cadre didactice universitare, Ion Pop nu poate face excepţie de la exigenţele exprimate la catedră, exigenţă care onorează personalităţile

individuale ale protagoniştilor, personalitatea colectivă a şcolii clujene în general şi în particular în domeniul menţionat mai sus. Având o temeinică pregătire profesională în domeniul istoriei literaturii române şi universale, eseurile, studiile de critică literară elaborate de Ion Pop prezintă avantajul capacităţii de analiză şi sinteză exprimând cu claritate, într-un limbaj accesibil dar elevat, punctele de vedere care surprind dimensiuni esenţiale, originalitatea creaţiei celui care se supune judecăţilor sale.

Studiul dedicat lui Lucian Blaga este organizat pe câteva compartimente care pun în valoare esenţialitatea creaţiei artistice a poetului, originalitatea sa, simbolurile esenţiale.

Ni se pare semnificativ începutul studiului pe care-l dedică poeziei lui Lucian Blaga, început care aşază parcă într-un cadru emblematic originalitatea poetului în definirea artei sale poetice: „Cuvântul cu care Blaga îşi imaginează rostirea poetică este, în mod semnificativ, cuvântul *eu*: iar cel dintâi vers al programului său liric schiţează deja imaginea emblematică, ideală a universului şi, indirect, un mod specific de punere în relaţie a celor două realităţi: «Eu nu strivesc corola de minuni a lumii».“

Iar în finalul studiului, pe care-l intitulează *În loc de încheiere*, Ion Pop face şi mărturisirea de credinţă potrivit căreia a simţit nevoia adăugării unor lucruri noi în interpretarea *universului imaginar* blagian: „Ne putem întreba acum, la sfârşitul lecturii, cu privire la raţiunile care au întemeiat-o. Parcurgerea poeziei lui Lucian Blaga, recitirea ei repetată, ne-a întărit, cu timpul, sentimentul că ne aflăm în faţa unei viziuni deplin coerente, ale cărei linii de forţă le intuiam ca prelungindu-se dincolo de variantele particulare propuse de fiecare volum sau de o etapă mai întinsă a creaţiei. Numeroasele studii precedente au degajat multe din aceste direcţii, au insistat asupra unor motive lirice, au descoperit afinităţi cu alte spaţii poetice. Ni s-a părut însă, decizându-ne pentru această nouă «transcriere», că se mai poate adăuga ceva, îndeosebi la nivelul articulării universului imaginar, al acelei mişcări structurante ce nu se lasă identificată imediat la suprafaţa textului.“

Şi apoi încheie: „Ceva din lumina acestei geometrii va fi pătruns, poate, şi în cerneala cărţii ce se închee“ — este o speranţă exprimată sincer reţinând atenţia cititorului.

La fel de minuţios şi sugestiv procedează Ion Pop şi în studiul dedicat lui Ilarie Veronca.

Defineşte mai întâi personalitatea lui Ilarie Voronca în raport cu „starea de spirit“ avangardistă. Se opreşte apoi la dimensiunea originală „Pentru o nouă «gramatică a poeziei», la „Poezia prozei“, „Configurări ale imaginarului“, „Miliardul de imagini“ şi în final „Un poet al «sintezei moderne»“: „Versurile, proza poetică, publicitatea militantului avangardist certifică, la o lectură oricât de exigentă, rezistenţa multora dintre paginile ce le compun, mereu inventive şi pline de o neliniştită vitalitate...“

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Eseurile publicate în *Tribuna* şi *Luceafărul*, consacrate analizei unor aspecte ale avangardismului interbelic, sunt adunate în volumul *Avangardismul poetic românesc* (1969); după teoretizarea necesară, urmează o concentrată istorie a avangardismului românesc şi profiluri ale principalilor zece reprezentanţi ai mişcării.“

Ion Negoiţescu: „Ion Pop este un poet, adică un autor de poezii. Ion Pop este un critic literar, adică un autor de texte de critică literară. Aceste atribute ale personalităţii lui fac, împreună, din autorul Lecturilor fragmentare, un remarcabil critic de poezie, plin de înţelegere faţă de lirismul ca diversă realitate a operelor poetice diverse, nu lesne descifrabile în singularitatea lor. Înţelegerea aprofundată şi nuanţată prin interesul manifestat de dânsul faţă de noile metode de abordare critică a textelor de literatură ca şi prin deosebita atenţie ce o dă discursului critic ca atare (...) Pop nu uită niciodată că, ireductibilă şi concretă, opera este deopotrivă obiect şi subiect al plăcerii, unicitatea ei acordându-se

unicităţii lecturii, că operei deschise îi corespunde o critică deschisă. Maeştrii şi prietenii de idei l-au învăţat sau l-au confirmat întru aceasta.

Atât de sensibil investit, lector versat în ale poeziei, Ion Pop îşi permite formulări critice de o abstracţiune care pentru alţii s-ar dovedi riscantă — el însă păstrând fără preget contactul cu lirismul viu."

Marian Papahagi: „Ion Pop realizează prin *Ore franceze* o carte excepţională şi într-o anumită măsură lipsită precedent la noi."

(C.B.)

POP RETEGANUL, ION
(1853–1905)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Folclorist, născut la 10 iunie 1853, la Reteag, sat menţionat documentar încă din 1283, după cum singur mărturiseşte cu mult haz în manuscrisul autobiografic *Din memoriele mele:* „Eu firesc, n-am de unde sci timpul şi locul nascerei mele, că eram mic când m-am născut, numai de 9 luni de zile. Dar ceea ce-mi spun părinţii şi cartea mea de botez, eu cred cu atât mai vârtos, că în Réteag eram când începui a pricepe una alta, iar părinţii mei mi-au spus că de când s-au legat de lume, nu s-au mutat din satul lor."

Născut intr-o casă modestă — de care vorbeşte în volumul *Odinioară şi acum:* „Casa părinţilor mei era o căsuţă mică de nuiele, acoperită cu paie, precum erau toate casele românilor de la noi, după revoluţia de la 1848 (...) Tata era om sărac, scăpase de iobăgie cu pământ puţin şi fără vite", ceea ce se făcea simţit într-o familie cu cinci copii. Aşezată însă în drumul de trecere spre Năsăud şi Bistriţa, oferea ospitalitate drumeţilor: „...mulţi domni români au mâncat la măsuţa aceea mică, mulţi preoţi, protopopi, notăraşi, dascăli mari şi mici, din cei (elevi sau studenţi — n.ed.) care mergeau la şcolile din Năsăud ori Bistriţa — totdeauna se abăteau pe la casa aceea mică a părinţilor mei, unde pe masa cea simplă li se întindeau cele trebuincioase. N-a intrat străin în casa noastră care să nu fi gustat ceva de pe acea măsuţă simplă. Şi intrau mulţi străini la noi, deoarece căsuţa părinţilor mei era chiar lângă drumul ţării şi toţi ieşeau mulţămind mamei pentru buna primire."

De mic, **I.P.R.** a cunoscut, ca şi Ion Creangă, în obiceiurile şi tradiţiile rurale. La şase ani a fost dat la şcoala din Reteag. În toamna anului 1864 frecventa cursurile Şcolii Normale din Năsăud; se îmbolnăveşte şi întrerupe cursurile; în 1870 este elev la Preparandia din Gherla. A făcut parte din Societatea de lectură „Alexi-Şincaiana" care se ocupa de colecţionarea folclorului. În anul 1871 s-a înscris la cursurile Preparandiei din Deva. Elev eminent şi aici, i s-a aprobat să urmeze, în acelaşi timp şi al doilea şi al treilea curs, obţinând nota „eminenţia."

Pentru calităţile sale a fost numit în 1873 învăţător la şcoala din Orlat, de lângă Sibiu, repartizându-i-se clasa I. În toamna anului 1873, **I.P.R.** şi-a trecut, la Deva, examenul de „calificaţiune", cu note excepţionale. În 1875 este învătătqr în satul Vâlcelele-Rele, din părţile Hunedoarei, unde singur a închiriat o casă pentru şcoală şi a improvizat bănci pentru copii. În 1876 a funcţionat la Baia-Mare, unde începe să adune folclor literar. În 1878 a fost transferat în comuna Lisa (Făgăraş), unde „înfiintează o pomărie renumită în Transilvania, fapt apreciat şi premiat de «Astra»". La sfârşitul anului 1878 şi începutul lui 1879 s-a transferat ca învăţător la Şcoala confesională din Benţaru Inferior şi Superior, lângă Porţile de Fier, unde a rămas doi ani. Funcţionează la Şcoala confesională din Bucium-Şasa — Munţii

Apuseni (1881), unde va sta 3 ani, continuând să strângă folclor. În 1884 se mută la Şcoala din Sâncel, lângă Blaj, cu intenţia declarată de a fi cât mai aproape de Timotei Cipariu şi Ion Micu Moldovan.

În 1884 a apărut culegerea de folclor, *Trandafiri şi viorele — Poezii populare* — care a fost bine primită. În noiembrie 1886, se transferă de la Sâncel la Rodnia, unde va rămâne până la pensie. Este impresionant numărul de şcoli unde funcţionează, interesul pentru buna funcţionare, pentru buna organizare a acestora, dragostea pentru copii, dorind să contribuie, aşa cum singur mărturiseşte: „cel puţin cât un grăunte de muştar, la ridicarea stării materiale şi igienice a scumpului nostru popor."

Peregrinările prin Transilvania i-au întărit părerea că: „săteanul român a stat şi stă neclintit, credincios obiceiurilor sale vechi; cele moştenite de la părinţii şi moşii lui." Continuă să publice: *Poveşti ardeleneşti* (1888); *Chiuituri* (1891); *Starostele sau Datini de la nunţile românilor ardeleni* (1891); *Cartea poporului* — manual 1893. În aprilie 1890 înştiinţează Academia Română despre donaţia făcută: 5022 poezii populare, cerând sprijin pentru publicarea lor. A condus, împreună cu Petre Stoica, revista „Convorbiri pedagogice", iar în 1898 a scos, împreună cu preotul Ion Baciu de la Şoimuş, în condiţii grafice ireproşabile, „Revista ilustrată", publicând în primul număr un material despre Biserica de la Curtea de Argeş. A publicat în acest prim număr şi G. Coşbuc. Revista a apărut la Reteag (ianuarie-decembrie 1898), apoi la Şoimuş (iunie-1899, 15 iulie 1901) şi la Bistriţa (1 august 1901, 15 decembrie 1902). V. Alecsandri a publicat aici (1898) *Balada Peleşului*, scrisă în 1887; în nr. 5–6/1898 a debutat O. Goga cu poezia *Nu-i fericire pe pământ* semnată Octavian. **I.P.R.** publică articole de istorie literară despre *Andrei Mureşanu* (1898), *Gazeta Transilvaniei şi Iacov Mureşanu.* Sunt publicate, de asemenea, culegeri de legende, poveşti, tradiţii, care aparţineau îndeosebi lui Simion Florea Marian, **I.P.R.,** Iosif Vulcan (I. Hangiu, *Dicţionar al Presei Româneşti).* A publicat în revistele vremii: „Gura satului", „Şcoala română", „Familia", „Transilvania", „Gazeta Transilvaniei", „Telegraful român", „Unire", „Foaie scolastică", „Tribuna", „Anuarul familiei", „Poporul român", „Gazeta poporului", alături de scriitori ca: G. Coşbuc, Ilarie Chendi, E. Hodaş, Maria Cunţan; în: „Luceafărul", „Noua Revistă Română", „Observatorul", cu pseudonimul *Someşanul;* iar în „Contemporanul" poveştile *Isteaţă şi pace*, *Mă nădăiame* etc. Articolele sale cuprind piese originale, probleme didactice şi agricole etc., tradiţia din Transilvania şi Banat: *Curs practic pentru cultivarea pomilor şi a frăgărilor, Prietenul săteanului român, Pomicultura şi cultura arborilor roditori.*

În partea a doua a vieţii sale se va interesa de problemele de etnografie, având legături cu Teodor Burada, Elena Voronca, Artur Gorovei şi trimiţând în Muntenia, Moldova, Oltenia, - culegeri de folclor. A fost redactor la „Gazeta de duminecă" (Şimleu, 1904). Prieten cu folcloristul ceh Jan Ulban Jarnic (1848-1923).

Preocupările filologice ale lui **I.P.R.** au vizat în special probleme de umanistică, de limbă română, manifestând un înţeles deosebit pentru folclorul din Transilvania. Activitatea sa a fost recunoscută de Academia Română prin Ion Bianu, Bogdan Petriceieu Hasdeu, Nicolae Iorga. S-a stins din viaţă la 3 aprilie 1905, odihnindu-se în cimitirul Reteagului, pe care l-a iubit şi al cărui nume l-a purtat. Post mortem au apărut alte volume: *Povestiri din viaţa ţăranilor români* (Sibiu, 1908, 1911, 1938) cu o prefaţă de O. Goga; *Luca — Minte slabă*, Sibiu, „Astra", 1927; *Casa ţăranului român „Astra"*, 1927;

Stan Bolovan şi alte povestiri ardeleneşti („Astra", 1929); Cu toate acestea a rămas neprelucrat încă mult material folcloric din Transilvania. În „Revista ilustrată", şi în „Convorbiri pedagogice" a realizat portrete ale cărturarilor neamului nostru: George Bariţiu, Ioan G. Sbierea, Andrei Mureşanu, preotul Şuluţiu etc.

A fost autor de manuale şcolare, a contribuit la cunoaşterea istoriei în învăţământul românesc, la stimularea interesului pentru culegerea folclorului — devenind un adevărat apostol al spaţiului românesc — pentru că el credea în poporul său.

Prin tot ceea ce a făcut pentru cultura română, pentru învăţământul românesc, prin sacrificiul remarcat de N. Iorga, O. Goga, Ion Agârbiceanu, **I.P.R.** deschide drumul altor cărturari români din spaţiul Transilvaniei cum au fost Onisifor Ghibu, Vasile Netea, legând în timp gândurile lor trecute şi prezente.

OPERA: *Trandafiri şi viorele,* poezii poporale, ed. I, 1884, ed. 2, 1889, ed. 3, 1891, ed. 4 în 1921; *Inimioară* — adecă floarea poeziei naţionale, din cei mai buni scriitori români, 1885; *Ţiganii,* 1886; *Chiuituri,* 1887; *Poveşti ardeleneşti în 5 părţi,* 1888; *Curs practic despre cultivarea pomilor şi a frăgarilor,* lucrată după a lui Paulu Conczy pentru inveţiatori şi privaţi, 1889; *Buchetul,* 1890; *Starostele sau Datini de la nunţile românilor ardeleni,* ed. 1, 1891; 125 *Chiuituri de cari strigă feciorii în joc,* 1891; *Cartea poporului, carte de cetire,* 1892; *Leonat cel tânăr,* 1893; *Poveşti din popor,* 1895; *Prietenul săteanului român,* 1895; *Bocete, adecă cântări,* 1897; *Opşaguri cât pilite cât cioplite,* 1897; *Românul în sat şi la oaste apreciat din cântecele lui poporale,* 1898; *Novele şi schiţe,* vol.I, 1898; *Novele şi schiţe,* 1899; *Poezii poporale*— cântece bătrâneşti, 1900; *Pintea Viteazul; Pilde şi sfaturi pentru popor,* 1900; *Povestiri din viaţa ţăranilor români,* I, 1900, II, 1901; *Zidirea lumii, Adam şi Eva, originea Sfintei Cruci şi cele 12 vineri,* 1901; *De la moară — poveşti şi snoave,* 1903; *Pomicultura sau cultura arborilor roditori,* 1904 etc. *Poveşti alese,* 1905.

APRECIERI CRITICE:

Nicolae Iorga: „E o uimire ce a strâns el într-o viaţă destul de scurtă şi plină de atâtea greutăţi. Broşurile lui de literatură a poporului înfăţişează o minimă parte din tot ce avea în lada sa de acasă: manuscrise multe, care conţin vreo 4000 de pagini poporale..."

Ion Agârbiceanu: „În cele din urmă trei decenii ale veacului al 19-lea, aproape toate publicaţiile din Ardeal şi Banat erau pline de numele lui Ion Pop Reteganul. Gazete poporale săptămânale, ziare, reviste aduceau mereu contribuţia harnicului învăţător sătesc, — totdeauna folositoare şi adeseori uimitoare prin noutatea ei, — prezentând pe cel mai multilateral publicist al nostru din acele vremuri, pe cel mai râvnitor pentru culturalizarea maselor. Se pare că abia înmagazina din cititul variat cunoştiinţe noi şi se grăbea să le şi împărtăşească în scris altora. Râvna cu care îşi instruia elevii i-a intrat în sânge şi când nu avea şcolari în faţă, ştia că are neamul întreg: poporul de la sate în primul rând, care, ieşit de curând din iobăgie, năzuia să iasă şi din întunericul spiritual în care a fost ţinut.

Activitatea culturală neobosită a lui Ion Pop Reteganul dovedeşte marea şi calda iubire pe care a nutrit-o pentru poporul său, de când a ieşit învăţător, până la moarte. N-a trăit decât cincizeci şi doi de ani, dar vreme de trei decenii el a muncit mai mult pentru luminarea maselor decât zeci de învăţători, care s-au mărginit la munca pur didactică."

(C.B.)

POP, VASILE GHERMAN
(1850–1909)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Cărturar, istoric literar, s-a născut la 18 octombrie 1850, în satul Crasna, din judeţul Storojineţ, şi a încetat din viaţă în 21 iunie 1909, la Bucureşti.

De numele său se leagă începuturile istoriei noastre literare prin publicarea, în 1875 şi, respectiv, 1876, a lucrării *Conspect asupra literaturii române şi literaţilor ei de la început şi până astăzi* — în ordine cronologică.

Face studiile gimnaziale la Suceava, fiind prieten apropiat cu Simion Florea Marian, sub influenţa căruia, dar şi a lui V. Alecsandri, va culege cântece populare, balade, pe unele chiar prelucrându-le. Părăseşte Bucovina şi se stabileşte la Botoşani. În poezia *Călătorul şi junele* motivează crezul său patriotic: „Dacă însă-ntr-a ta cale vei trece peste Carpaţi/Du vestea îmbucurătoare mult doriţilor mei fraţi/ Spune-le, deşi departe, cu tot în ei voi via./ Şi spre-al ţării mele bine neobosit voi lucra."

Debutează, în 1868, cu versuri în revista literară „Steluţa" a lui Ioan Veniamin Adrian, cu poeziile: *O lacrimă din durere, O salutare românilor bucovineni* şi *Umbrei lui Ştefan cel Mare la Putna.* Din 1868, **V.P.** se va stabili la Bucureşti, unde urmează cursurile Facultăţii de Litere şi îi cunoaşte pe transilvănenii, culegători de folclor: I. Scipione Bădescu (după C. Bogdan Duică „prototipul lui Toma Nour" personajul eminescian), şi pe Miron Pompiliu.

Membru fondator — 1 aprilie 1869 — al cercului literar „Orientul", condus de poetul Grigore M. Grandea, devine, împreună cu Scipione Bădescu, secretar al cercului. Menţionăm că la întrunirile cercului participă şi M. Eminescu, care culegea folclor din părţile Moldovei.

Publică în revista „Traian" a lui B.P. Hasdeu creaţii folclorice. Face parte din societatea „Romantismul", al cărui preşedinte a fost H.P. Hasdeu. La societate aderaseră şi M. Eminescu, Miron Pompiliu, Scipione Bădescu, Ştefan Cacoveanu, I. Manliu etc. Primul volum de versuri, *Aurora Bucovinei,* a fost publicat în 1872, an în care a absolvit şi Facultatea de Litere din Bucureşti. Funcţionează ca profesor în Bucureşti şi, peste 20 de ani, în Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice — dedicându-se educaţiei şi învăţământului. Aşa se explică elaborarea *Conspectului asupra literaturii române* — lucrare absolut necesară în activitatea de la catedră şi nu numai, dacă avem în vedere că singurul document de prezentare a scriitorilor era *Lepturariu românesc* a lui Aron Pumnul. Din 1897, în timp ce Spiru Haret era ministru, **V.P.** a fost numit secretarul consiliului format din: B.P. Haşdeu, C. Dumitrescu-Iaşi, Ioan Otescu, funcţionând, în această calitate, până în 1909. A primit pentru merite deosebite, „Coroana României" în gradul de cavaler.

A desfăşurat o susţinută activitate culturală.

OPERA: *Aurora Bucovinei* (versuri), 1871; *Eufrosina sau virtutea unei femei* (o broşură cu caracter moral) subintitulată „nuveliţă istorică"; *Despre*

educațiune și instrucțiune; Ce este viața și amorul filial (studii); *Suvenire* (poezii); *Despre dezbaterea rațiunii și conduita morală; Conspect asupra literaturii române și literaților ei, de la început și până astăzi, în ordine cronologică,* vol.I, 1875; vol.II. 1876.

REPERE ASUPRA OPEREI: Elaborându-și cea mai importantă lucrare, *CONCEPTUL ASUPRA LITERATURII ROMÂNE ȘI A LITERAȚILOR EI DE LA ÎNCEPUT ȘI PÂNĂ ASTĂZI, ÎN ORDINE CRONOLOGICĂ,* sub forma unui „conspect" — „notare" sintetică, schematică și sistematică a datelor esențiale ale unui material documentar", **V.P.** motivează în *Prefață* scopul urmărit: „Până acum s-au scris mai multe notițe, relativ la literatura română, dar încă nimenea nu și-a luat osteneala de a le aduna și a le cerceta dimpreună cu operele, ce se află scrise în limba noastră, cu scop de a putea stabili astfel un conspect cronologic, pe cât se poate de complet, prin care să se oglindească începutul și mișcarea literară de la așezarea noastră în Dacia până în prezent." Și istoricul continuă: „Trebuie mai întâi, să se producă suficiente opere, adevărat literare, ca să ne putem gândi la o istorie a literaturii."

Pe coperta *Părții I,* autorul a așezat ca moto cuvintele lui D. Iaru: „Cărțile sunt urma sfântă, în care strângem țărâna morților. Singurul lucru esențial, prin care există o noțiune, e limba, literatura sa!" Iar pe coperta *Părții a II-a* vorbele înflăcărate ale lui I. Heliade Rădulescu: „Fără cărți naționale, fără literatură națională, nu poate exista nici patrie nici patriotism, nici naționalitate."

În partea I **V.P.** definește literatura: „Prin cuvântul literatură, în adevăratul sens, nu se înțelege citațiunea cifrelor coalelor înnegrite pe fiecare an cu litere române, nici numărul tipografiilor, ci numai acele producțiuni sau documente, care conțin un fond încorporat într-o formă nepieritoare." Sesizând necesitatea și importanța realizării unei istorii a literaturii, autorul remarcă faptul că „Începutul literaturii la noi este ca al tuturor națiunilor — un mister, un mister ce se pierde în întunericul timpurilor. De aceea este de absolută necesitate, de a ne ocupa serios față cu literatura limbii noastre, de a nu neglija mai mult această lucrare importantă, deoarece astăzi suntem ajunși la un grad oarecare, ce nu ne permite a sta indiferenți." Important este faptul că sesizează rolul deosebit al poeziei populare ca început al literaturii scrise și ca tezaur al specificului național.

Organizează materialul pe trei compartimente: A. *Literatura primitivă* — „transmisă urmașilor prin tradițiuni din tată în fiu"; B. *Fragmente scrise și inscripțiuni de pe monumente* — „acestea ne denotă urme de la începutul literaturii și C. *Documente și opere complete,* „care constituie literatura propriu-zisă (științifică)."

Mărturisind că „literatura noastră, documentele și sferele complete se împart în laice și ecleziastice", **V.P.** precizează că scriitorii acestui secol sunt „împărțiți după provincii până la 1860 (pentru proză) și 1867 (pentru poezie)." Ideea este preluată și în *Prefața* Părții a II-a din 1876.

Din partea I, printre scriitorii din **Muntenia** reține pe: Ioan Văcărescu, Ioan Heliade Rădulescu, Barbu Paris Mumuleanu, Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac, Vasile Cârlova, Nicolae Bălcescu, Nicolae Filimon, Alexandru Peliman, Constantin Aricescu, George Baronzi, Dimitrie Bolintineanu, Constantin A. Rosetti, Alexandra Sihleanu, Alexandru Odobescu, Alexandru Depărățeanu, Mihail Zamfirescu, Grigore Grandea etc. În **Moldova:** Constantin Conachi, Mitropolitul Veniamin Costachi, Alexandru Beldiman, Gheorghe Asachi, George Șăulescu, Alexandru Donici, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Istrate, Dimitrie Gusti, Vasile Alecsandri, George Tăutu, George Sion, Vasile Alexandrescu Urechia etc.

În partea a II-a — amintește din **Muntenia** pe: Petru Poenaru, Ioan Ghica, Dora D'Istria sau Elena Ghica, Vasile Boerescu, George Bengescu, Mihail Pascali, Titu Maiorescu, Maria Flechtenmacher, Grigore Tocilescu, George Dim. Teodorescu, Alexandru Macedonski etc. în **Moldova** pe: Matei Millo, Alexandru Flechtenmacher, Leon Negruț, Vasile Popor, Teodora Rosetti, Nicu Gane, Iacob Negruți, Petru P. Carp, Ștefan Vârgolici, A.D. Xenopol, Mihail Eminescu, Matilda Capler, Ana Verona Micle.

Iar în **Transilvania** pe Timotei Cipariu, Mitropolitul Andrei Şaguna, Aron Florian, Simeon Bărnuţiu, August Treboniu Laurian, George Bariţ, Andrei Mureşan, Iacob Mureşanu, Aron Pumnul, Ioan Maiorescu, Codru Drăguşanu, Alexandru Papiu Ilarian, I. Meşotă, Aron Densuşianu, Iosif Vulcan, Ioan Lapedatu, Ioan Scipione Bădescu, Ioan Slavici; în **Bucovina** pe: Daniil Seavin, Ioan G. Sbiera, Dimitrie Petrino, Vasile Burla, Simeon Florea Marian; iar în **Basarabia** pe: Ioan Pralea, Alexandru Petriceicu Hasdeu, Bogdan Petriceicu Hasdeu. *Partea a II-a* cuprinde şi un *Adaos* în care **V.P.** reţine printre alţii pe: Gheorghe Lazăr, Vincenţiu Babeş.

Lucrarea cuprinde şi o *scară alfabetică* a scriitorilor români incluşi:

Este de reţinut că **V.P.** înregistrează în *Conspectul* său 355 de nume, din care 112 în *Partea I* şi 223 în *Partea II*, nelipsind numele celor care au rămas şi astăzi în cultura şi literatura română.

Conspectul are o importanţă deosebită pentru momentul începutului acestui tip de scriere, ştiut fiind faptul că singura lucrare de acest gen până la el fusese *Lepturariul* lui Aron Pumnul. Merită menţionat caracterul didactic al lucrării, concentrarea informaţiei, claritatea elaborării, desigur cu limitele implicite unui asemenea gen de lucrare în epoca respectivă.

Punerea în circulaţia culturii noastre a lucrării de către Paul Lăzărescu (Editura Eminescu, 1982) a fost de bun augur, cu atât mai mult cu cât lucrarea a constituit un izvor de inspiraţie pentru numeroasele lucrări de specialitate ulterioare.

APRECIERI CRITICE:

Ion Kalustian: „Cred că nu sunt prea mulţi oameni în ţara noastră — şi de bună seamă, nu m-am gândit la marea masă ci la noi, aceşti câţi scriitori, solidari, între riscuri, osteneli şi călimară, care să fi auzit cine a fost şi ce a făptuit Vasile Gr. Pop. Şi nu numai generaţia actuală, dar şi a mea şi sigur, şi aceea — cu rare excepţii poate — de dinaintea generaţiei mele, nu ştiu şi n-a ştiut nimic, fiindcă dacă ar fi fost astfel, cineva i-ar fi dat de rost şi ne-ar fi lăsat o urmă."

Dan Zamfirescu: „Cum această carte devansează cu un deceniu manualele lui Urechia şi A. Densusianu, fiind de fapt întâia istorie tipărită a literaturii române, ea a devenit «cap de bibliografie» în materie."

Paul Lăzărescu: „Dacă nu i se poate acorda o valoare absolută, *Conspectul asupra literaturii române*, în orice caz, o operă de pionierat în istoriografia literară românească, iar V. Gr. Pop îşi merită, cu prisosinţă, un cuvenit loc de precursor al istoriei noastre literare."

(C.B.)

POPA, MARIAN
(n. 1938)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar şi escist, s-a născut la 15 septembrie 1938, în Bucureşti. După absolvirea Facultăţii de Limba şi Literatura română din Bucureşti — 1966 — îşi începe activitatea universitară la Catedra de literatură universală şi contemporană.

Debutează în 1965 în revista „Viaţa studenţească“. Va publica la revista „Luceafărul“, studiile: *Reeditări, Apropos de...* după care tot aici va susţine rubrici permanente. Va semna articole, studii şi cronici în rubrica *Necritici* a revistei „Ateneu.“ Din 1986 s-a stabilit în Germania.

OPERA: Critică: *Homo fictus,* 1968; *Modele şi exemple,* 1971, *Dicţionar de literatură română contemporană,* ed.I, 1971, ed. a II-a, 1977; *Camil Petrescu,* micromonografie, 1972; *Călătoriile epocii romantice,* 1972; *Comicologia,* 1975; *Forma ca deformare,* 1975; *Geschite der rümanischen Literatur,* 1980; *Viscolul şi carnavalul,* 1980; *Competenţă şi performanţă,* 1982; **Romane:** *Doina Doicescu şi Relu Georgescu,* 1977; *Podul aerian,* 1981

REPERE ASUPRA OPEREI: În studiul *HOMO FICTUS* (1968) eseistul **M.P.** face o clasificare tipologică a personajului literar într-un mod cu totul original pe baze logico-matematice, sociometrice şi gramaticale. În antologia *REALISMUL* (1969) prezintă mişcarea literară ca doctrină şi practică.

În *CĂLĂTORIILE EPOCII ROMANTICE* (1972) încearcă să cuprindă, prin descriere şi sistematizare călătoriile romantice în funcţie de tipologia călătorului, de condiţiile, spaţiile şi obiectele călătoriei. O lucrare interesantă în care a dorit să realizeze un inventar al „manifestărilor estetice şi pragmatice ale comicului, este *Comicologie*, (1975). Volumele de eseuri *MODELE ŞI EXEMPLE* (1971) şi *FORMA CA DEFORMARE* (1975) sunt relevante pentru ideile exprimate privind literatura română şi universală, pronunţându-se asupra unor probleme importante ca: modalităţile criticii, exactitatea actului critic, autoritatea criticii etc. A realizat *DICŢIONARUL DE LITERATURĂ ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ* în două ediţii (1971 şi 1977 — a doua revizuită şi adăugită, cele 600 de articole din prima ediţie, devenind 1100 în ediţia a II-a). Reprezintă un util şi necesar instrument de lucru şi de informare.

M.P., după cum singur mărturiseşte, a aspirat pe de o parte către o analiză logistică şi filozofică a unor opere din literatura universală, iar pe de altă parte s-a ocupat de fenomenul literar la zi, interesându-l literatura şi mai puţin literaţii, nu de puţine ori afirmându-şi cu duritate nihilismul prin raportare la valoare, la absolutul creaţiei.

Studiul *Homo fictus* (1968), „fără raportări jurnalistice este o încercare — după aprecierea criticului — de clasificare tipologică a personajului literar pornită de pe baze logico-matematice, sociometrice şi chiar gramaticale.“ Astfel, **M.P.** surprinde: „stereotipiile, cuplurile, personajele simbol, suprapersonajele, absenţele devenite personaje, automatele, serialele de personaje, eroul, personajele cu existenţă istorică, personajul confesiunilor“. Se ocupă, de asemenea de analiza tipologică a portretului şi onomasticii, orientate după propria afirmaţie „într-o direcţie puţin explorată în literatura universală şi deloc în cea română.“

O interesantă lucrare şi utilă ca instrument de lucru este *Dicţionarul de literatură contemporană* (Ediţia I, 1971; Ediţia a II-a, 1977 — Editura Albatros. După ce în ediţia I cuprinsese 600 articole, în ediţia II-a a inclus peste 1100 de articole, ceea ce relevă interesul său pentru surprinderea cât mai largă a fenomenului literar românesc contemporan. Astfel, pe lângă scriitori, critici şi istorici literari, pe care-i prezintă, dicţionarul reţine şi unele reviste literare. Cantitatea informaţiei variază, după cum afirmă criticul în funcţie de importanţa scriitorului. Foloseşte un stil colocvial, vioi, precis, accesibil, atractiv.

APRECIERI CRITICE:

Florin Manolescu: „Marian Popa este autorul unor lucrări remarcabile prin cantitatea de informaţii şi prin puterea de cuprindere... (...) În critică: Marian Popa se distinge printr-o preferinţă netă pentru paradox, pentru analiza tipologică şi seducţia logistică“.

I.C. Chiţinuia – Al. Alima: „Dicţionar de literatură română, de M.P. „prima lucrare de acest tip realizată la noi în domeniul literaturii române.“

C.B.

POPOVICI, DUMITRU
(1902–1952)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric şi critic literar s-a născut la 25 octombrie 1902, în comuna Dăneasa (jud. Olt) şi a murit în 5 decembrie 1952, la Cluj-Napoca. După terminarea studiilor universitare din Bucureşti, se va specializa în domeniul literaturii comparate, la Paris. În perioada 1930–1934 a fost lector de limba română la Sorbona şi la Şcoala de limbi orientale vii, iar din anul 1936, până la sfârşitul vieţii, a fost profesor la Universitatea din Cluj-Napoca.

Prin concepţia şi pregătirea sa în domeniul literaturii comparate, **D.P.** a fost, pentru exegeza literară românească, un creator de şcoală formând mulţi dintre criticii de azi. El analizează literatura română în contextul celei europene, găsind elementele comune, precum şi pe cele diferenţiatoare, acestea fiind, de fapt, cele specifice naţionale şi sociale.

A condus revista „Studii literare", din care au apărut 4 volume, la Sibiu (1942–1943) şi apoi la Cluj (1948), destinată, cum avea să mărturisească însuşi, cercetărilor de literatură modernă română atât în dezvoltarea internă a valorilor ei artistice şi ideologice, cât şi în raporturile sale cu literaturile străine. Aici îşi publică unele studii şi articole. *(Studii franco-române; Doctrina literară în „Ţiganiada" lui I.B. Deleanu; Din începuturile literare ale lui Duiliu Zamfirescu)*, avându-i colaboratori şi pe I. Breazu (Duiliu Zamfirescu şi Transilvania; Temeiurile populare ale literaturii române în Transilvania), Simion Marcovici (traducător şi teoretician al problemelor sociale şi literare), Octavian Scridon, Eugen Todoran, C. Daicoviciu, D. Caracostea, Tudor Vianu, N. Lascu, O. Boitaş etc.

OPERA: *Ideologia literară a lui I.H. Rădulescu*, 1935; *„Santa Cetate." Între utopic şi poezie*, 1935; *Literatura română în epoca „Luminilor"*, curs litografiat ţinut la Facultatea de Litere şi Filozofie din Cluj în 1938–1939; *Literatura română modernă. Tendinţa de integrare în ritmul cultural occidental*, curs litografiat ţinut la Facultatea de Litere din Cluj în anul 1939-1940; *Cercetări de literatură română*, Sibiu, 1944; *La littérature roumaine a l'époque des Lumières*, Sibiu, 1945; *Eminescu în critica şi istoria literară română* (curs litografiat ţinut la Facultatea de Litere şi Filozofie din Cluj în febr.—iun. 1947, Cluj, 1947); *Poezia lui Mihai Eminescu* Cluj, 1948 (curs litografiat); *Romantismul românesc*, cuvânt înainte de Tudor Vianu, prefaţă de Dan Simonescu, ed. îngrijită şi note de I. Petrescu, 1969; *Poezia lui Mihai Eminescu*, prefaţă de I. Petrescu, Bucureşti, 1969; *Studii literare*, postfaţă de A. Martin, ed. îngrijită şi note de I. Em. Petrescu, Cluj (I. *Literatura română în epoca Luminilor*, 1972; II, *Romantismul românesc*, 1974; III. *Ideologia literară a lui I. H. Rădulescu*, 1978).

REPERE ASUPRA OPEREI: Lucrările lui **D.P.** sunt modele de meticulozitate, rafinament şi rigurozitate ştiinţifică, tinzând spre depistarea şi epuizarea izvoarelor şi situarea fenomenului românesc literar într-un larg context european. Astfel

IDEOLOGIA LITERARĂ A LUI I. HELIADE RĂDULESCU şi *LA LITTÉRATURE ROUMAINE A L'ÉPOQUE DES LUMIÉRES* constituie pentru istoriografia literară cărţi fundamentale de analiză a concepţiei autorului despre literatură în contextul culturii europene.

Face, de asemenea, o analiză a pătrunderii ideilor socialismului utopic (Charles Fourier şi Saint-Simon) în concepţia unor scriitori români (C.A. Rosetti, Cezar Bolliac, I. H. Rădulescu etc.,) precum şi în viaţa societăţii româneşti.

Prin studiile despre unii scriitori români, cum ar fi: Dimitrie Bolintineanu, V. Alecsandri, I.H. Rădulescu şi despre Cenaclul „Junimea", **D.P.** îi depăşeşte cu mult pe istoricii literari anteriori lui, întrucât el situează fenomenul românesc la nivel european, introducând primele idei de teorie literară modernă în cultura română.

Prin studiul închinat *POEZIEI LUI MIHAI EMINESCU* (cursul ţinut în 1947–1948, la Universitatea din Cluj, şi pregătit încă din 1945–1946 prin *Eminescu în critica şi istoria literară română),* **D.P.** relevă probleme noi şi aduce soluţii inedite, după cum afirmă Ioana Em. Petrescu în *Prefaţa* studiului: *„Poezia lui M. Eminescu* este un studiu închinat unei personalităţi creatoare excepţionale, care dă, pentru prima dată în literatura română expresia totală şi puternic individuală a tendinţelor ce frământau, de timp îndelungat, această literatură, ridicându-le în sfera marii arte." Fiind un spirit analitic, caracterizat prin nevoia organică de a cerceta totul, **D.P.** vede istoria literară ca o disciplină ştiinţifică. „Punctul de plecare al oricărei analize — afirmă criticul — este într-adevăr acela de la care porneşte domnul Călinescu: intuiţia, care este strict individuală, a operei de artă. Oricât de individuală ar fi însă, în procesul acesta de intuire, nu trebuie să vedem imperiul anarhiei: identic lui însuşi, materialul intuit organizează în spiritele normale o bază identică, ceea ce face posibilă existenţa istoriei artei, ca disciplină ştiinţifică cu cerinţe specifice şi cu metode proprii." **D.P.** elimină din studiile sale excesul de istoricitate pură, integrându-se în fluxul marilor probleme ale criticii europene, realizând o sinteză fericită şi originală între estetism şi istorism. În concepţia lui există trei tipuri de personalităţi care trebuie analizate, metodele de investigare variind, în funcţie de tipul de personalitate studiată.

Primul tip, constituit din *personalităţi reprezentative*, îl constituie scriitorii ale căror activităţi reflectă, în cel mai înalt grad, mentalitatea epocii pe care o trăise şi care concentrează tendinţele ei spirituale, pe care o caracterizează (C. Conachi, poeţii Văcăreşti, I. H. Rădulescu). A doua categorie de scriitori o constituie cei care, indiferent de valoarea operei lor, intră în sfera cercetării ca *precursori* (Cezar Bolliac). A treia categorie o constituie personalităţile *creatoare excepţionale* şi, din acest punct de vedere, istoria literară, spune D. Popovici: „trebuie socotită drept ştiinţă care degajează, ierarhizează şi interpretează valorile literare."

Prin tot ce întreprinde, **D.P.** tinde să descopere o formulă critică superioară, capabilă să pună în lumină unele sugestii utile valorificării fenomenului literar românesc. Pentru că „oricare ar fi însă direcţiile spre care gândirea lui D. Popovici se simte atrasă, există în cercetările sale o constantă, niciodată abandonată: caracterul lor analitic, explicativ. Raţionalismul acesta, care poate părea exagerat uneori, dar care nu distruge niciodată vibraţia artistică pură, ci o face doar inteligibilă, nu este numai o trăsătură fundamentală a concepţiei sale critice, ci o caracteristică esenţială a personalităţii sale.

Trăind o epocă istorică zbuciumată o epocă în care iraţionalul şi biologicul invadează gândurile şi contestă cu brutalitate valorile spirituale ale umanităţii,

D. Popovici opune «cavalerilor noului Apocalips» idealul moral superior al raţionalismului iluminist. Această afirmare a încrederii în raţiune, în conştiinţă, paralelă luptei dramatice pe care un alt umanist al epocii, Tudor Vianu, o dă pentru salvarea ideii de valoare, depăşeşte sfera cercetărilor teoretice ale criticului şi, prezent şi în scrierile sale literare, devine un ideal etic. Un ideal care face din D. Popovici, dincolo de preocupările teoretice care-l fixează în plină actualitate, un ultim reprezentant al raţionalismului luminilor" (Ioana Em. Petrescu).

APRECIERI CRITICE:

Al. Piru: „Două studii, *Ideologia literară a lui I.H. Rădulescu* şi *Santa Cetate. Între utopie şi poezie* (1935), afirmau buna pregătire de comparatist a lui D. Popovici (1902–1952), urmaş al lui Bogdan-Duică la catedra de istoria literaturii române moderne de la Universitatea din Cluj. Autorul a publicat apoi un volum de *Cercetări de literatură română* (1944), în acelaşi spirit şi *La littérature roumaine à l'époque des Lumières* (1945), important studiu al relaţiilor culturale literare româneşti şi europene în perioada 1779–1829. I s-au tipărit postum cursuri despre *Romantismul românesc* şi *Poezia lui Eminescu.*"

Dimitrie Păcurariu: „Tendinţe spre clasicism se simt însă şi mai târziu. Mişcarea literară românească intră, o dată cu epoca Junimii, în faza maturizării sale depline — dând — prin Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici, Macedonski ş.a. — creaţii la nivelul cel mai înalt al literaturii europene din veacul trecut. Ea năzuieşte cum afirmă Dimitrie Popovici, a-şi construi puternice „baze clasice", prin aspiraţia către echilibru şi armonie la romanticul Eminescu, sau caracterologie cu semnificaţie largă universalistă; claritate şi concizie în compoziţie şi stil, la realistul Caragiale, ori umor jovial, tonifiant, stil aforistic, la Creangă etc.."

Ioana Em. Petrescu: „Elogiindu-şi, în 1938, precursorul la catedră (*Evoluţia concepţiei literare a lui G. Bogdan-Duică*), dar delimitându-se de studiul comparativismului pozitivist pe care acesta îl reprezenta, Popovici încearcă o lărgire programatică a orizontului metodei comparative: literatura comparată e chemată să urmărească «procesul de transfuzie» prin care ideile şi temele, pierzându-şi «valoarea lor autonomă», se încorporează «organismului» receptor, adică «transfigurarea» materiei literare în circulaţia ei, proces ce constituie unul din elementele dialecticii interioare a literaturii «Individualizarea» acestui material trebuie căutată la nivelul formei «prin care un scriitor izbuteşte (...) să cucerească autonomia creaţiunei sale». Studiu al «dependenţelor de fond», literatura comparată trebuie «să devină în acelaşi timp studiul diferenţelor de expresie». Pe urmele lui Jirmunski, Popovici ajunge astfel, prin contaminarea literaturii comparate cu critica formei, la soluţia literaturii comparate a formei. Formula de cercetare propusă în 1938 încearcă o depăşire a impasului în care istoria literară (şi literatura comparată în vechea ei formulă) se găseau în faţa statutului de unicitate al operei de artă; soluţia propusă nu tinde însă spre abandonarea perspectivei istorice în favoarea criticii estetice, ci spre o restructurare metodologică a istoriei literare. Căci, structural, Popovici nu este un critic, ci un istoric literar, preocupat în primul rând de procesul devenirii interioare a fenomenului literar, conceput ca «unul din factorii dinamicii sociale» (...) Stabilirea «ritmului» de evoluţie a unei literaturi înseamnă descoperirea formulei legice care guvernează această evoluţie. Ritmul specific al literaturii române (*Etape în dezvoltarea literaturii române* , 1944) e determinat, originar, de ruperea poporului român din comunitatea latină şi integrarea lui în comunitatea spirituală sud-est europeană. Datorită acestei dezrădăcinări, «cultura română avea să se zbată în căutarea propriului destin», şi prima ei etapă avea să coincidă cu «istoria eliberărilor sale spirituale»; eliberarea de slavonism şi grecism încheie prima etapă a culturii române, o etapă a negaţiei (de aici puţina preţuire pe care Popovici o acordă literaturii române vechi). Descoperirea, în iluminism, a latinităţii noastre, descoperirea apoi în folclor, a origininalităţi noastre naţionale, marchează începutul etapei moderne, afirmative, când spiritualitatea românească ajunge la cunoaşterea în sine, iar cultura română începe să-şi realizeze destinul propriu, definit prin aspiraţia spre «universalizarea localului». Literatura română modernă va parcurge cicluri dialectice de câte trei perioade — prima, integrând valorile universale (momentul Heliade), a doua, atrasă de elementul local (Dacia literară), ultima realizând sinteza universal-local (Eminescu). (...). De aceea, epocile ce exercită o atracţie specială asupra istoricului literar sunt iluminismul şi paşoptismul, adică epocile în care spiritualitatea românească îşi descoperă propriu-i destin şi îl clarifică printr-o confruntare dramatică a ideilor şi a mentalităţilor."

(C.B.)

PUMNUL, ARON
(1818–1866)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Cel care reprezintă, în cultura română, după aprecierea lui Mircea Vulcănescu, „ispita autohtonă", împreună cu V. Pârvan şi Lucian Blaga, lingvist, filolog, profesor, editor, **A.P.** s-a născut în satul Cuciulata, lângă Făgăraş. „Părinţii săi, ca mai a tuturor bărbaţilor mari, au fost ţărani săraci materialiceşte, dar avuţi de sentimente nobile, ereditate de la moşi strămoşi. Sărmani, ei nu aveau de unde să dea fiului lor nici avere, nici nume strălucit, ei i-au dat o creştere simplă, dar scutită de toate defectele lumeşti, şi s-au îngrijit a-l trimite la şcoală, a-şi forma însuşi viitorul său. Încă din frageda sa vârstă de 6 ani era suferind — relatează contemporanul său Vasile Gr. Pop, în *Conspectul de literatură română* — care suferinţă a simţit-o în toată viaţa sa, abia la 14 ani a început a cerceta regulat şcoala normală din Odorhei, unde rămase până în 1836."

Continuă studiile la Blaj, unde i-a avut ca profesor şi pe G. Bariţiu, Simion Bărnuţiu. Face Liceul piarist din Cluj (congregaţie catolică fondată în 1621, în vederea educaţiei tineretului), absolvind cursul de filozofie. A fost numit profesor de filozofie la Blaj (1843) şi, din acelaşi an, până în 1846 va urma, ca bursier „împreună cu alţi juni eminenţi" cursul Colegiului teologic „Sf. Barbara", din Viena, unde de fapt a şi fost „unul din fondatorii societăţii de lectură a teologilor români din Viena." În aceşti ani de formare intelectuală, audiază cursuri de istorie, drept, lingvistică romanică, îi citeşte pe Aristotel, Seneca, Spinoza, Voltaire, Rousseau, Kant. „Pe lângă studiu — precizează Vasile Gr. Pop, în *Conspectul* său — a tradus în timpul petrecerii sale acolo unele opere însemnate, precum: *o filozofie* franceză, *o fizică* germană, şi cartea cea de multe merite a lui Colson (diplomat francez, secretarul consulatului din Bucureşti, 1835-1849): *Despre principatele române.* După terminarea studiilor este numită profesor de filozofie la liceul din Blaj, unde devine şi colaborator apropiat al lui T. Cipariu, pe care-l ajută la editarea ziarului „Organul luminării" şi apoi la „Învăţătorul poporului", în care începe să publice studiul *Viaţa naciunii române, dulceaţa limbii şi a simţămintelor ei.* Redactor al Proclamaţiei de pe Câmpia Libertăţii din Blaj, „concepist" (în adunarea din 3/15 mai) în Comitetul permanent de la Sibiu. Prins de autorităţi, reuşeşte să scape, vine în Bucureşti, unde a fost numit de guvernul provizoriu „comisar de propagandă", dar nu rămâne aici şi pleacă spre Moldova, stabilindu-se la Cernăuţi, în Bucovina, unde „fu primit cu entuziasm şi frăţie de către fraţii români bucovineni în genere, iar mai ales de fraţii Hurmuzaki (familie cunoscută pentru apărarea drepturilor românilor din Imperiul Habsburgic şi pentru *Colecţia Hurmuzachi* — documente externe despre istoria românilor), care l-au luat sub a lor protecţiune."

În 1849, **A.P.** a obţinut, prin concurs, postul de profesor de limba şi literatura română la Liceul german, avându-l ca elev şi pe Mihai Eminescu. Ultimii ani de viaţă ai lui **A.P.** au fost ani de mare suferinţă fizică, fiind bolnav de inimă, aşa că, după propriile mărturisiri, a trebuit să-şi limiteze activitatea.

În 1865, Societatea pentru literatura şi cultura română din Bucovina l-a ales membru de onoare, împreună cu Constantin Eudoxiu Hurmuzachi, A. Treboniu Laurian, A. Papiu Ilarian. V. Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu.

S-a stins din viaţă la 12/24 ianuarie 1866, înmormânaterea lui având un adevărat caracter de doliu naţional. Ca omagiu, elevii săi au alcătuit broşura:

Lăcrămioarele învăţăceilor gimnaeşiasti de'n Cerneauţi la mormântul preaiubitului lor profesoriu Arune Pumnul, raepaeusat într'a 12/24 ianuarie 1866. Cernaeuţi, 1866. După informaţiile lui Perpessicius, broşura conţine şapte poezii fără titlu, numerotate cu cifre romane, din care cinci sunt în română şi două în germană. „A doua în ordine, poezia lui Eminescu, iscălită M. Eminoviciu, privatist (...), e desigur singura străbătură de o puternică emoţie."

OPERA: *Un tractat de filozofie*, prelucrat după Kant, 1848; *Arta poeziei* (studiu critic); *Versificaţia română* (curs didactic); *Gramatica română* în auzul germanilor, imprimată la Viena, 1864; *Lepturariu românesc*, în 6 volume (carte de citire pentru uzul liceal, după modelul cărţii de lectură a lui Mozart) imprimat la Viena, 1862-1865; *Extract de literatură română; Limba română* studiu filologic — comparativ (început); *Ochire fugitivă asupra limbii şi istoriei române* (studiu critico-istoric, împărţit în perioade după cele mai marcabile momente din istoria noastră naţională, în care se lucrase pe terenul ştiinţific literar); *Fondul religionar român din Bucovina* (privire răpede, extrasă din arhiva ţării, 1865); *Retorica* (curs didactic); *Convorbiri limbistice; Privire fugitivă asupra istoriei Romanilor şi Românilor din timpurile cele mai vechi şi până-n zilele noastre; Privire fugitivă despre istoria românilor de la întemeierea Principatelor române dunărene până la anul 1858; Gramatica complectă a limbii române* (limbământul românesc); — manuscript rămas, cu ortografia fonetică; *Formele (din afară) ale cuvintelor limbii române* (originea terminaţiunilor, derivaţiunile şi formarea cuvintelor din rădăcinile lor etc.)

REPERE ASUPRA OPEREI: Adept al etimologismului, **A.P.** îşi va expune punctul său de vedere în *CONVORBIRI ÎNTRE UN TATĂ ŞI FIUL LUI ASUPRA LIMBEI ŞI LITERELOR ROMÂNEŞTI.* Alcătuieşte şi publică între anii 1862–1865 „patru tomuri în şase volume din antologia de literatură română — sub titlul *LEPTURARIU ROMÂNESC CULES DEN SCRIPTORI RUMÂNI.*" Perpessicius subliniază meritele lucrării: „De o bogăţie impresionantă ca număr de autori, de la origini până la clasicii zilei — un Alecsandri, un Alexandrescu — şi sub raportul textelor, dintre cele mai substanţiale, fiecare autor e precedat de o copioasă notă biografică — *Lepturariu* a adus mari servicii învăţământului şi vădeşte trudă, gust şi ales spirit de selecţie." **A.P.** a propus, aşadar „junimii literatura română, singura avere năciunală, neperiversă, singura putere năciunală, spirituală, morală înviaţivă."

Mihai Eminescu, discipol al lui **A.P.** păstrează pentru acesta un cult, îngrijindu-i biblioteca, fiind martor la decesul profesorului în casa căruia era găzduit, ca elev privatist al gimnaziului; a combătut pe V. Alecsandri, Titu Maiorescu şi pe bucovineanul Dimitrie Petrino pentru ironiile lor la adresa profesorului său. Astfel, în două foiletoane publicate în revista „Albina" din Pesta (7, 19 şi 9/21 ianuarie 1870) înainte de a debuta la „Convorbiri" Eminescu afirmă: „... nu râdeţi, domnilor, de *Lepturariu*, pentru că secaţiunea sa de pe alocure e oglinda domniei-voastre proprie; nu râdeţi de nihilismul său, pentru că e al dv. Şi dacă e vorba de masca jos, apoi masca jos de la toţi şi de la toate, astfel încât fiecare să-şi vadă în fundul puţinităţii sale. Dacă apoi *Lepturariul* a exagerat în laude asupra unor oameni ce nu mai sunt, cel puţin aceia, mulţi din ei, au fost pioniri perseveranţi ai naţionalităţii şi ai românismului — pioniri, soldaţi gregari, a căror inimă mare plătea poate mai mult decât mintea lor, e adevărat! — care, însă, de nu erau genii, erau cel puţin oameni de o erudiţie vastă, aşa precum nu există în capetele junilor noştri dandy."

Timpul a confirmat valoarea unor idei pe care **A.P.** le-a susţinut în scrierile sale. Astfel, sub influenţele unor teorii moderne ale lingvisticii romanice, **A.P.** continuă teoria lui Petru Maior cu privire la dezvoltarea limbii române din *latina populară* — mai veche decât latina creată, conferindu-i în felul acesta un loc deosebit în familia limbilor romanice, româna fiind latina „originarie" şi nu derivată. Teoria respectivă

va fi reluată ulterior şi dezvoltată de T. Maiorescu şi de istoricii şi lingviştii români până în zilele noastre.

Activitatea desfăşurată de **A.P.** în Bucovina, ca „apostol al culturii naţionale“ este comparabilă cu activitatea de apostolat a transilvăneanului Gh. Lazăr în Munteania.

APRECIERI CRITICE:

Vasile Gr. Pop: „Cu toate obiecţiunile însă, ce i se pot face lui Pumnul, că a căutat să introducă considerentele sale individuale în limbă şi că ar fi exagerat în unele privinţe, totuşi el nu încetează prin felul, împrejurările în care trăia şi scopul ce-l număra, de a figura între bărbaţii cei rari, ce se devotează unei cauze naţionale. *«Căci oamenii cei mari au de obicei particularităţile lor; şi numai cu timpul se stabileşte adevărul!».*“(s.n.)

George Călinescu: „Biblioteca aceasta, alcătuită din câteva dulapuri cu autori români, broşuri, foi răzleţe, calendare, oarecare opere de istorie naţională şi, printre ele, şi *Letopiseţele* editate de Kogălniceanu în sfârşit, din câte cărţi româneşti putuse aduna atunci un profesor din cumpărături şi daruri, era un mic focar de cultivare a graiului literar, căci legile şcolare interziceau elevilor de a întreţine biblioteci. Dată ea fiind proprietatea lui Pumnul şi ascunsă privirilor celorlalţi profesori străini, mica bibliotecă scăpase de o sigură confiscaţie. Bibliotecarul, ales printre «studenţi», adică şcolari, locuia în chiar odaia cu cărţile. Aci îşi trânti deci Eminescu straiţele şi începu să trăiască, să doarmă şi să viseze printre cărţi. Între el şi dulapuri se stabilesc o prietenie strânsă. Când cineva cerea lui Eminescu o carte, el mergea, după o scurtă deliberaţie, de-a dreptul la dulap, şi o înmâna cititorului cu calmul satisfăcut al competenţei. Luase va să zică în mâini fiecare carte, citise — cum ziceau speriaţi, mai târziu, tinerii din Blaj — întreaga bibliotecă gimnazială.“

Teodor V. Ştefanelli: „Profesorul Pumnul venea foarte neregulat în clasă, pentru că era mai mult bolnav, dar când venea era o sărbătoare pentru noi, căci mult îl iubeam cu toţii pe acel bărbat care ne instruia cu atâta tragere de inimă, cu atâta iubire părintească şi cu atâta linişte şi răbdare. Noi elevii nu l-am văzut niciodată râzând. Avea veşnic o înfăţişare melancolică şi dureroasă. Îl respectam cu toţii şi adesea, când din cauza durerile ce-i frământau trupul, era silit să părăsească clasa, mulţi din noi îl petreceam până la trăsură şi-i ajutam să se urce în ea, iar Eminescu pe care Pumnul îl iubea foarte mult, îl petrecea până acasă.“

Nicolae Dabija: „Dintre cele vreo cinci-şase gazde, câte a schimbat Eminescu la Cernăuţi, câteva se mai păstrează şi azi... Odăile acelea mari au parcă şi acum din aerul acelor timpuri, când asculta «pe vechii dascăli»... În cimitirul central al oraşului, ne oprim la mormântul profesorului său drag — Aron Pumnul. Aşezăm câteva flori pe piatra îngălbenită a vremii, păstrând o clipă de tăcere, în care auzim «veciile cum cură». Printre lespezile vechi răsar şi acum, în fiecare primăvară câteva lăcrămioare — «lăcrămioarele învăţăceilor » — flori care îşi păstrează rădăcinile din secolul celălalt... La moartea iubitului dascăl, micul Mihai lăcrimase prima dată în versuri — acea durere pricinuită de dispariţia marelui Om şi profesor preaiubit fiind poate cea care întâia dată strunea ce a scos mai apoi sunete atât de profunde: «Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină...» — rostise Eminescu atunci acest vers, care a însemnat începutul brazdei literaturii noastre de ieri şi de azi...“

(C.B.)

RAICU, LUCIAN
(n. 1934)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar şi eseist, s-a născut la 12 mai 1934 în Iaşi. Urmează cursurile liceului „Gh. Roşca Codreanu" din Bârlad, apoi pe cele ale Facultăţii de Filologie din Bucureşti, pe care o absolvă în 1958. Debutează publicistic la „Viaţa românească" (1952). Va publica cronici literare la revistele „Gazeta literară" şi apoi la „România literară". Se stabileşte în Franţa.

OPERA: *Liviu Rebreanu,* 1967; *Structuri literare,* 1973; *Gogol sau fantasticul banalităţii,* 1974; *Critica — formă de viaţă,* 1976; *Nicolae Labiş,* 1977; *Practica scrisului şi experienţa lecturii,* 1978; *Reflecţii asupra spiritului creator,* 1979; *Printre contemporani,* 1980; *Calea de acces,* 1982.

REPERE ASUPRA OPEREI: Spirit afirmativ, cronicile întocmite dovedesc respect şi stimă faţă de opera literară şi creatorul ei; respinge polemica, cultivând analiza minuţioasă a fenomenului literar.

Eseul *LIVIU REBREANU* (1976), pentru care a fost premiat de Uniunea Scriitorilor, relevă o latură nouă a scriitorului printr-o serie de analize meticuloase a romanelor, din care se detaşează prezentarea destinului în viziunea lui Rebreanu.

Studiile sale, uşor de recunoscut datorită stilului original, fluent, simplu, accesibil şi deosebit de plăcut, încearcă să descopere sensurile adânci ale cărţilor pe care le analizează: *STRUCTURI LITERARE* (1973); *CRITICA — FORMĂ DE VIAŢĂ* (1976). Conform unui bun simţ caracteristic, când vorbeşte despre creator şi opera sa, **L.R.** se concentrează îndeosebi asupra ideii care animă creaţia, refuzând, în genere, să explice opera prin biografie, dar şi, în acelaşi timp, să despartă total opera de creator, încercând o îmbinare a celor două planuri *(PRACTICA SCRISULUI ŞI EXPERIENŢA LECTURII).* Un eseu interesant este cel dedicat lui Gogol: *GOGOL SAU FANTASTICUL BANALITĂŢII* (1974).

Trăirea plină de patos a criticii – aşa cum apreciază criticul Dan Cristea — şi implicit a literaturii „e o cale de formaţie umană" printre temele tuturor cărţilor lui **L.R.** pentru că înţelegerea lui **L.R.** vine nu numai din lectură ci şi dintr-un simţ deosebit de a „descifra fluviile umanului şi de a avea un larg acces la realitatea cea grăitoare". Criticul face tot ce-i stă în putinţă „pentru a observa în operă şi în spatele operei un om, un om de un fel aparte, desigur, dar un om viu, extraordinar de viu, de legat de conceptul existenţei şi tocmai prin asta creator." Astfel, creaţia lui **L.R.** devine „o formă de viaţă" — care convinge şi care se derulează în limitele unui extraordinar simţ, respingând blazarea, pe care o consideră „boala cea mai rea a spiritului nostru", seriozitatea morocănoasă, invariabil gravă şi ea „dovadă sigură de nesinceritate sau de prostie", morga, fraza „inspirată". Cu alte cuvinte, cultivă în critica sa firescul, fineţea intelectuală, respectul pentru creaţie şi creator.

APRECIERI CRITICE:

Eugen Simion: „Lucian Raicu porneşte de la ideea de a prezenta un Rebreanu posibil, un Rebreanu citit altfel decât până acum. Împrejurarea nu exclude însă luarea în consideraţie a punctelor de vedere formulate mai înainte: autorului îi lipseşte acel orgoliu nemăsurat, răspândit mai ales la tineri, de a considera că lumea începe cu ei, că tot ceea ce s-a spus mai înainte e demn de a fi ignorat. Există, aş spune, o gentileţe a criticului, un mod lipsit de ifose de a judeca pe alţii, de a asimila şi de a respinge, de a integra opiniile proprii într-o serie mai întinsă, ilustrată în cazul lui Rebreanu de criticii de mâna întâi".

Dan Cristea: „Modul cum «explică» Lucian Raicu o operă, mod trăind în hotarele bunului simţ, validat de însuşi chipurile existenţei, fervoarea extraordinară pe care o pune în demontarea (deşi cuvântul, aducând aminte de nişte mecanisme abstracte, rigide, nu-i prea la locul său) conflictelor şi dedublărilor din care ea se naşte, cu alte cuvinte în palparea existenţei ei conflictuale, e greu imitabil".

Marian Popa: „Cronicile lui Lucian Raicu definesc un spirit afirmativ, pozitiv chiar atunci când se ocupă de cărţi mediocre. Vocaţia sa de netăgăduit este aceea de analist minuţios, care refuză polemica. Observaţiile critice, obiecţiile sunt rare, iar atunci când sunt făcute, sunt avansate cu o timiditate extremă: se simte dragostea şi stima faţă de carte şi autorul ei".

Mircea Iorgulescu: „Lucian Raicu a evitat de pildă, să-şi numească lucrarea în vreun fel — eseu, monografie, studiu tematic etc. — fiindcă probabil a avut sentimentul inadecvării oricăreia dintre aceste definiţii uzuale".

Alexandru Piru: „Lucian Raicu interpreta la început laturile ascunse, subterane ale creaţiei, realismul «magic» al lui Liviu Rebreanu (1976) în analize stăruitoare, subsumabile criticii profunzimilor...".

(C.B.)

RALEA, MIHAI

(1896–1964)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Eseist, estetician, memoralist, filozof, s-a născut la 1 mai 1896 într-o familie de intelectuali. Urmează şcoala primară la Huşi, iar cursurile secundare la Liceul internat din Iaşi. Îşi începe studiile universitare (litere, filozofie, drept) la Bucureşti şi le încheie la Iaşi. Între 1919–1923 studiază la Paris, la École Normale Supérièure, obţinând doctoratul în drept la Sorbona cu teza *Proudhon, concepţia de progres şi atitudinea sa socială* (1922), iar în filozofie cu teza *Ideea de revoluţie în doctrinele socialiste* (1923). Din 1923, îşi începe cariera universitară la Iaşi şi Bucureşti. Este chemat de Garabet Ibrăileanu să-l sprijine (lucrează aici şi cu G. Călinescu) la conducerea revistei „Viaţa românească", pentru ca, din 1933, să devină principalul conducător al acestei publicaţii. A colaborat la „Cuvântul" „Societatea de mâine", „Revista de filozofie", „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială."

Contribuţii notabile în domeniul psihologiei, sociologiei, teoriei cunoaşterii, economiei politice, antropologiei etc. Moare la Bucureşti, pe 27 august 1964.

OPERA: *Formarea ideii de personalitate,* 1924; *Ipoteze şi precizări în ştiinţa sufletului,* 1926; *Contribuţii la ştiinţa societăţii,* 1927; *Interpretări,* 1927;

Introducere în sociologie, 1927; *Istoria ideilor sociale,* 1930; *Între două lumi,* 1941; *Explicarea omului,* 1946; *Istoria psihologiei,* 1958; *Perspective,* 1928; *Comentarii şi sugestii,* 1928; *Memorial. Note de drum din Spania,* 1930; *Atitudini,* 1931; *Valori,* 1935; *Înţelesuri,* 1953; *Nord-Sud,* 1945; *În Extremul Occident,* 1955; *Cele două Franţe,* 1956; *Scrieri din trecut:* I–II, 1956–1958; *Portrete, cărţi, idei; Studii de literatură universală,* 1966; *Prelegeri de estetică,* 1972; *Scrieri,* I, 1972; II, 1978.

REPERE ASUPRA OPEREI: M.R. a susţinut determinismul materialist, pozitivist şi a combătut teoria lovinesciană a autonomiei esteticului. A scris despre Balzac şi Proust, dar şi despre Sadoveanu, Blaga, Pillat, Arghezi, Hortensia Papadat-Bengescu. Remarcă realitatea socială şi naţională în care trăiesc indivizi aparţinând omului mediu.

Îi place să aducă în discuţie o teorie, o teză dragă lui, pe care să o demonstreze în final. Aşa se întâmplă cu studiul despre T. Arghezi: vede în autorul *Cuvintelor potrivite* un urmaş al anarhiştilor şi nihiliştilor ruşi şi face trimiteri la scriitorul francez Octave Mirbeau (1850–1917) ca să concluzioneze: „Nu există poet mare neîncadrat. D.T. Arghezi e cel mai mare poet al nostru de la Eminescu încoace. Valori mari nu se pot clădi în aer ori pe postamente de nisip."

Studiul *T. ARGHEZI,* publicat, mai întâi, în revista „Viaţa Românească" (1927), a fost reprodus în volumele *Perspective* (1928), *Înţelesuri* (1943) şi *Scrieri din trecut* (1957, vol.II).

Debutul târziu al lui T. Arghezi, la 47 de ani, cu *Cuvinte potrivite,* nu a surprins lumea literară căci poeziile cuprinse în volumul apărut erau cunoscute din revistele şi ziarele unde fuseseră publicate mai înainte. E. Lovinescu îl remarcase încă din 1923 pentru psihologia poetului, aşezându-l printre cei care se situau în limitele „poeziei noi." Dacă B. Fundoianu şi F. Aderca îl apreciau, au existat şi oponenţi cum ar fi cei din gruparea „Gândirea" sau chiar M. Dragomirescu, G. Bogdan-Duică, Ion Barbu şi N. Iorga.

M.R. găseşte în poezia argheziană ca noutate o structură sufletească a făpturii spirituale, elemente noi de formă şi fond, o orientare spre anumite aspecte ale sentimentului religios, respectarea tradiţiei, specificul naţional şi recunoaşterea geniului eminescian, păstrarea legăturilor cu folclorul etc.

APRECIERI CRITICE:

N. Tertulian: „Spirit atent la deplasările istorice ale gustului şi la semnificaţiile lor filozofico-sociale, Ralea remarcă transformările adânci prin care trece sensibilitatea artistică europeană şi caută, înţelegându-le, să le explice şi să le justifice."

Ovid S. Crohmălniceanu: „Metoda de analiză utilizată de Mihai Ralea în studiul diverselor fenomene spirituale sau procese sociale nu poate fi disociată de conţinutul gândirii sale. Structura eseistică a gândirii lui Ralea oferă un spectacol ideologic sui-generis; fenomenul supus analizei de eseist şi ideolog este sondat dintr-o multiplicitate vertiginoasă de perspective."

Eugen Simion: „M. Ralea repetă, într-o oarecare măsură, destinul lui Paul Zarifopol, fiind ca şi acesta un raţionalist în luptă cu facilităţile talentului: ale lui şi ale altora. Critica literară n-a fost profesiunea lui principală, dar pe măsură ce trece timpul vedem că opera lui critică rezistă mai mult decât altele. Ce ne place azi la el este extraordinara modalitate a spiritului, amestecul de vigoare şi abilitate în demonstraţie."

(C.B.)

RÂPEANU, VALERIU
(n. 1931)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric, critic literar, eseist, s-a născut la 28 septembrie 1931 în Ploieşti. După absolvirea Liceului „Sf. Petru şi Pavel" din oraşul natal, urmează cursurile Facultăţii de Filologie din Bucureşti, pe care le încheie în 1954. Redactor la „Gazeta literară", „Luceafărul", ş.a., este o prezenţă activă în presa românească. Vicepreşedinte al Comitetului de Radio şi Televiziune (1970).

Ca director la Editura Eminescu, **V.R.** a realizat o politică editorială competentă, punând în circulaţia culturii şi literaturii române valori ale spiritualităţii româneşti şi universale.

OPERA: *George Mihail Zamfirescu, Schiţă monografică,* 1958; Ediţie îngrijită şi prefaţă la vol. George Mihail Zamfirescu, *Maidanul cu dragoste,* 1993; *Vlahuţă şi epoca sa,* 1964; *Noi şi cei dinaintea noastră,* 1966; *Călător pe două continente,* 1970; *Interferenţe spirituale,* 1970; *Pe drumurile tradiţiei,* 1973; *Interpretări şi înţelesuri,* 1975; *Cultură şi istorie,* I–II, 1978–1981; *N. Iorga — Gheorghe I. Brătianu,* 1981; *Tărâmul unde nu ajungi niciodată,* 1982 (premiul Academiei, premiul Uniunii Scriitorilor); *Memoria şi feţele timpului,* 1983; *Nicolae Iorga, Mircea Eliade, Nae Ionescu,* 1993; *Nicolae Iorga,* 1994.

REPERE ASUPRA OPEREI: Debutează în 1958 cu volumul *G. MIHAIL ZAMFIRESCU, Schiţă monografică* (încercare de reconsiderare a acestui controversat scriitor), după care va publica monografia *Al. VLAHUŢĂ ŞI EPOCA SA* (1964). Realizează o ediţie din opera lui Al. Vlahuţă, în trei volume — cea mai bună ediţie, prin selecţia făcută.

Ca istoric şi critic literar, va publica o serie de studii: *Noi şi cei dinaintea noastră* (1966); *Interferinţe spirituale* (1970); *Pe drumurile tradiţiei* (1973); *Interpretare şi înţelegere* (1975); *Călător pe două continente* — interesantă viziune în contemplarea lumii. Bun cunoscător al dramaturgiei româneşti, **V.R.** susţine publicarea operelor dramatice, precum şi a studiilor de istorie şi critică literară. Îngrijeşte antologia *Dramaturgia contemporană românească* (1968).

Scrierile lui **V.R.** se impun prin meticulozitatea şi, în acelaşi timp, prin mobilitatea informaţiei, ceea ce permite surprinderea esenţialului, în contextul larg al culturii, al literaturii române şi universale.

Expozeul criticului se caracterizează printr-un stil confesiv, colocvial, de ţinută intelectuală elevată, **V.R.** imaginându-şi un cititor prezent — de aceea criticul întreabă — răspunde, se întreabă, se entuziasmează, discursul său critic căpătând valori psihologice, umane, pe măsura marilor personalităţi despre care ne vorbeşte: Nicolae Iorga, Liviu Rebreanu, Mircea Eliade, Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu, Mihai Eminescu etc. Consecvent, **V.R.** măsoară prin N. Iorga şi cu N. Iorga piscurile gândirii

politice, sociale, culturale, literare ale secolului nostru, aşa cum ne propune prin recenta sa carte — *NICOLAE IORGA, MIRCEA ELIADE, NAE IONESCU.*

Prin temeinica şi vasta sa erudiţie, prin experienţa editorială, pasiunea pentru documentul literar, stilul elevat, **V.R.** s-a impus ca istoric şi critic literar.

Dacă avem în vedere viziunea lui N. Iorga asupra istoriei literaturii româneşti din veacul XIX, relevată în mod deosebit de critic, înţelegem concepţia lui **V.R.** asupra a ceea ce trebuie să fie o istorie literară: *„Istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea* care reapare la trei sferturi de veac de la cea dintâi ediţie a sa reprezintă nu numai unul din punctele de referinţă ale scrisului lui N. Iorga, ci şi o capodoperă a culturii române. Opinie ce va surprinde pe cei deprinşi chiar şi acum după ce numeroase tipărituri din opera lui N. Iorga au apărut şi nu de puţine ori în tiraje a căror ordine de mărime nu putea fi imaginată în timpul vieţii lui — să-l judece nu după lectura scrierilor sale ci după ceea ce alţii au spus despre ele, după colportajul mărunt, insidios, emanaţie a unui spirit de cafenea, de lipsă a unei elementare rigori ştiinţifice, a unei invidii ce n-a cunoscut limite. Ceea ce s-a întâmplat cu această carte, care nu reprezintă doar una din istoriile literaturii române, ci pentru perioada pe care a îmbrăţişat-o, şi anume 1821–1866, momentul ei de culme, neîntrecut până acum. Afirmaţia poate părea exagerată, dar am cumpănit bine ceea ce spun şi nu m-am lăsat purtat de valurile entuziasmului provocat de o revelaţie. Cartea lui N. Iorga îmi era bineînţeles cunoscută. Am recitit însă ediţia apărută în atât de riguroasă îngrijire ştiinţifică semnată de Rodica Rotaru cu studiul introductiv al lui Ion Rotaru — cu sentimentul că valoarea acestei opere cruciale a istoriografiei noastre, a gândirii estetice româneşti mi se impune ca un fapt obiectiv şi a afirma însemnătatea ei nu reprezintă o datorie de natură sentimentală, ci una din acele obligaţii morale pe care le avem faţă de pietrele cardinale ale spiritualităţii autohtone în mod ciudat părăsite timp de trei sferturi de secol pe tărâmurile unei uitări vinovate. (...)

Nu ar fi deloc inutil să observăm de câte ori revine în această carte noţiunea modern mai ales în cazul lui Mihail Kogălniceanu.

Istoria literaturii româneşti din veacul al XIX-lea reprezintă un moment de culme în cultura românească. Se cuvine să o primim ca atare şi să o aşezăm aşa cum se cuvine în pantheonul culturii noastre naţionale căreia N. Iorga i-a ridicat prin această carte un monument definitiv, nepieritor."

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Valeriu Râpeanu excelează deopotrivă în eforturile de sinteză şi în comentariul impresionist, în formula aforistică şi în pasajul afectiv ceremonios, aria de interes cuprinzând marii autori contemporani şi pe cei clasici."

Mircea Iorgulescu: „«Toate expresiile spirituale pe care le numim permanente nu vor avea ponderea morală dorită decât în măsura în care vor deveni o realitate culturală de fiecare zi»: iată, într-o formulare succintă, un întreg program şi, deopotrivă o profesiune de credinţă, ambele caracteristice pentru personalitatea intelectuală a lui Valeriu Râpeanu, din al cărui argument la volumul *Memoria şi feţele timpului* am extras fraza aceasta. Revelatorie frază; oarecum impersonală şi abstractă, «albă» expresiv, din pudoare însă şi totodată pentru a fi cât mai riguroasă, înalţă la puterea unui adevăr obiectiv, incontestabil, o convingere şi sintetizează o îndelungată experienţă, fixând în acelaşi timp, cât se poate de laconic, sensul general în care se desfăşoară, de ani mulţi, cu tenacitate şi risipă de energie, activitatea literară şi culturală a lui Valeriu Râpeanu."

(C.B.)

REGMAN, CORNEL
(n. 1919)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar, eseist. S-a născut la 28 noiembrie 1919, în localitatea Daneş, jud. Mureş. Studii la Facultatea de Litere şi Filozofie din Sibiu, Doctor în filologie cu teza *Agârbiceanu şi demonii.* A făcut parte din Cercul literar de la Sibiu, împreună cu Ştefan Augustin Doinaş, I. Negoiţescu, Radu Stanca. Conferenţiar de istoria literaturii române la Institutul Pedagogic din Constanţa; redactor la revista „Tomis." Debutează în „Revista Fundaţiilor Regale." Se impune, publicând în „Revista Cercului literar", eseuri despre: I.L. Caragiale, Eugen Lovinescu, Vladimir Străinu, Perpessicius, Constant Tonegaru.

OPERA: *Confluenţe literare*, 1966; *Cărţi, autori, tendinţe*, 1968; *Cică nişte cronicari*, 1970; *Agârbiceanu şi demonii*, 1973; *Selecţii din selecţii*, 1972; *Colocviul*, 1976; *Explorări în realitatea imediată*, 1978; *Ion Creangă — autobiografie a operei*, 1995.

REPERE ASUPRA OPEREI: Volumul de debut (1966) *Confluenţe literare*, constituind o selecţie de cronici şi articole literare grupate în trei secţiuni: *Prozatori ai satului, Momente din evoluţia satirei româneşti* şi *Poeţi, prozatori, critici*, pune în valoare creaţia lui Pavel Dan, Marin Preda, Mihail Sadoveanu, Dimitrie Bolintineanu, G. Bacovia. În volumul *Cărţi, autori, tendinţe* (1968), autorul îşi pune în valoare spiritul incisiv pentru ca în volumul *Cică nişte cronicari...* (1970), **C.R.** să contrapună opinii critice diferite asupra aceloraşi cărţi, demonstrând prin aceasta caracterul relativ al criticii. În 1971 editează, realizând prefaţa şi notele la cele două volume apărute în colecţia „Lyceum" a Editurii Albatros: *Junimea. Amintiri, studii, scrisori, documente* — lucrare de un real folos şi pentru activitatea didactică. În studiul: *Agârbiceanu şi demonii* (1973) — teză de doctorat — **C.R.** realizează o interesantă cercetare asupra tipologiei literare, demonstrând existenţa în majoritatea romanelor scriitorului a unor structuri tipologice. În 1976 primeşte Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Colocvial.* Un interes deosebit prezintă pentru cititori studiul asupra operei lui Ion Creangă, conceput din perspectiva unei autobiografii a operei: *I. Creangă — autobiografie a operei* (Editura Demiurg, Bucureşti, 1995).

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Spirit incisiv, criticul are mai ales o mare aderenţă nu atât la explicarea scriitorilor, cât a personalităţilor critice propriu-zise.

Sinceritatea devine uneori maliţie, alteori pamflet. Rigurozitatea stilului şi claritatea ideilor nu lasă nici un fel de loc echivocului. Un anume didacticism de tip universitar se face simţit în producţia critică mai apropiată zilelor noastre, dar C.R. rămâne unul din elementele de neocolit în explicarea regenerării criticii din ultimii ani, factor de echilibru şi de reglare a conştiinţei critice în ansamblul ei, lucru evident şi prin polemica declanşată de el în jurul călinescianismului, în 1967."

Alexandru Piru: „Cronicar literar obiectiv, C.R. e un critic de formulă tradiţională, sagace, fără ceremonii verbale, răspicat, polemic, prea dur uneori, formându-şi opinia după lectura altor comentarii, neiertător."

Ion Negoiţescu: „Când pronunţ cuvântul «talent» în legătură cu scrisul lui C.R., mă gândesc în primul rând la trăsătura frapant epică a scriiturii sale critice, atât de personală şi de diferită deci de vocaţia similară a criticii lui G. Călinescu (...) Fiind nu numai critic ci şi scriitor talentat, C.R. are şi capacitatea de a-ţi stârni imaginaţia în aşa măsură, că te obligă să uiţi calitatea lui de critic în favoarea altor desfătări ce textele lui pot produce."

(C.B.)

REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE

Publicaţie lunară de literatură, artă şi cultură generală (Bucureşti 1934–1945; 1945–1947). Directori: D. Caracostea, Al. Rosetti; redactori şefi: Paul Zarifopol, Camil Petrescu, Radu Cioculescu, Ovidiu Papadima, Corin Grosu. Din comitetul de direcţie au făcut parte: I.A. Brătescu-Voineşti, Octavian Goga, Dimitrie Gusti, Emil Racoviţă, C. Rădulescu-Motru, I. Simionescu.

ORIENTAREA REVISTEI: Revista nu debutează cu un program, dar se preconizează continuarea spiritului critic al „Junimii" şi al „Convorbirilor literare", deoarece „acea grupare ne-a lăsat moştenire şi preţioasă şi grea, aceea a unei obligaţii supreme de a combate cultura neautentică." Revista îşi propune „să organizeze o disciplină a culturii prin care să se înlăture falsitatea spiritului, imitaţia nepricepută şi uşuratică ca şi gustul prost, care e rodul lor inevitabil." Ea nu este publicaţia unui grup de scriitori, nu reprezintă un anume curent literar, singurul criteriu de stimulare a valorilor literare este cel estetic, deci „nu este o revistă personală, nici măcar revista unei anume şcoli literare." Publică versuri, proză, articole şi studii, cronici, recenzii. Semnează **versuri:** Adrian Maniu, T. Arghezi, Cicerone Teodorescu, Aron Cotruş, Camil Baltazar, M. Codreanu, Simion Stolnicu, G. Lesnea, Emil Botta, Elena Farago, V. Voiculescu, Camil Petrescu, Eugen Jebeleanu, Al. Philippide, Magda Isanos, Emil Isac, Zaharia Stancu, D. Stelaru, L. Blaga, Victor Eftimiu etc.; **proză:** I. Al. Bassarabescu, I. Agârbiceanu, H. Papadat-Bengescu, Gh. Brăescu, T. Arghezi, L. Rebreanu, M. Sebastian, E. Lovinescu, Geo Bogza, M. Sadoveanu etc.; **articole şi studii de critică literară, recenzii, comentarii** etc.: Paul Zarifopol, Şerban Cioculescu, Tudor Vianu, G. Călinescu, C. Noica, Mircea Eliade, Vladimir Streinu, Perpessicius, Camil Petrescu etc.

Traducerile din literatura universală, din Homer, Horaţiu, Carducci, Keats, Rilke, Baudelaire, Edgar Poe etc. sunt semnate de: Vladimir Streinu, T. Arghezi, G. Lesnea.

Alţi colaboratori: G. Bogdan-Duică, C. Rădulescu-Motru, Emil Ciomac, Ion Barbu, Eugen Tudoran, F. Aderca, Al. Piru, Andrei Oţetea, G.C. Nicolescu etc.

În perioada 1934–1940, Camil Petrescu este redactor, iar din 1940, redactor şef. În numărul 1/1944 publică versuri din ciclul *Transcedentalia*, unde „Aspiraţia

cosmică, marile nelinişti ale unor imaginare călătorii în spaţii siderale, dau versurilor din ciclul *Transcedentalia* acel pregnant caracter de intelectualitate, metafora născându-se din jocul fosforescent al ideilor" (Al. Rosetti şi Liviu Călin).

Camil Petrescu, în *Cuvânt* (nr. 1, din 1 ianuarie, 1938), afirmă că diversitatea materialelor era pentru **R.F.R.** o necesitate structurală. Condiţia principală a colaborării era însă *valoarea.* Vorbind despre rolul unei reviste de sinteză — aşa cum era şi **R.F.R.**, Camil Petrescu atrăgea atenţia că o asemenea revistă are datoria de a pregăti şi întreţine climatul literar necesar „căci fără el creaţia însăşi rămâne anemică şi e timpuriu devastată. Dimpotrivă, trebuie înlăturat, ocolit, denunţat tot ceea ce duce la vicierea condiţiilor de creaţie; impostura, inflaţia nulităţilor, suprasolicitaţia şarlatanească, contrafacerile insolite, emfaza, dezmăţul valorilor facile, cultul locului comun."

Pledează pentru o sobrietate grafică „o asemenea revistă preferă un format sever, care să descurajeze apropierile lipsite de sincera dorinţă a frumosului şi adevărului", renunţând „la ilustraţii, hârtie amăgitoare şi fantezii de paginaţie."

Colaborând la revistă, personalităţi ale ştiinţei şi culturii româneşti semnează unele articole de critică, istorie literară etc.: Paul Zarifopol — *Idei pentru cultura literară* (1934); Şerban Cioculescu — *O nouă condiţie critică a poeziilor lui Eminescu* (1934); *Corespondenţa dintre I.L. Caragiale şi Paul Zarifopol* (1935); Vladimir Streinu — *Tradiţia conceptului modern de poezie* (1935); G. Călinescu — *Erotica eminesciană* (1936). Mircea Eliade — *Controverse şi studii istorico-religioase* (1937); T. Vianu — *Atitudinile şi formele creaţiei în lirica lui Eminescu* (1939); Constantin Noica — *Filozofia d-lui Lucian Blaga după „Triologia culturii"* (1939); Camil Petrescu — *Eminescu şi esenţele* (1939); Liviu Rebreanu, *Mărturisiri* (1940); Ion Pillat — *Simbolismul ca afirmare a spiritului european* (1942); D. Caracostea — *Morfologia baladei populare* (1943).

Se vor publica file din *Jurnalul* lui T. Maiorescu şi din corespondenţa acestuia cu Duiliu Zamfirescu.

Interesant de semnalat este şi faptul că în anul 1940 T. Vianu avea să publice aici fragmente din *Arta prozatorilor români, Prezentul etern în naraţiunea istorică, Tehnica basoreliefului în proza lui N. Bălcescu.*

Revista prezintă recenzii de cărţi şi reviste româneşti şi străine, cronici bibliografice, traduceri din literatura universală, texte şi documente literare.

Prin întreaga sa activitate, a marcat un important moment în evoluţia limbii şi literaturii române, a presei româneşti.

APRECIERI CRITICE:

Camil Petrescu: „Revista Fundaţiilor îşi propune să înfăţişeze spiritului românesc orice creaţie de valoare (indiferent cărui curent s-ar subsuma această creaţie prin ceea ce nu e substanţial în ea). N-a ezitat să publice nici chiar proză şi versuri de scriitori strict debutanţi, deşi restul unei asemenea masive publicaţii nu ar fi poate să încerce riscurile unor experienţe. E drept că în cazul acestor scriitori debutanţi e vorba de însuşiri absolut excepţionale. (...) Şi oricine trebuie să convină că literatura românească nu produce în fiecare lună patru poezii şi două nuvele, negreşit capodopere.

O socoteală simplă ne-ar duce la 50 de poezii nepieritoare pe an, la 500 în zece ani... Este excesiv. Când o literatură produce câteva capodopere într-un deceniu, se poate spune că e cu adevărat înfloritoare."

Ion Hangiu: „*Revista Fundaţiilor Regale* exercită, alături de *Viaţa Românească* (1906–1946), o influenţă pozitivă asupra dezvoltării literaturii şi culturii interbelice, beneficiind de colaborarea celor mai de seamă scriitori, critici, istorici literari, oameni de ştiinţă şi cultură."

Dimitrie Păcurariu: „Condusă efectiv de Camil Petrescu, publicaţia se bucură, până la sfârşitul deceniului al IV-lea, de colaborarea mai tuturor scriitorilor de prestigiu ai timpului."

(S.B.)

ROTARU, ION
(n. 1924)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, profesor universitar la Facultatea de Litere şi Filologie din Bucureşti, doctor în filologie, **I.R.** s-a născut la 11 octombrie 1924 în localitatea Valea lui Ion, jud. Bacău. A făcut liceul la Bacău, Facultatea de Filologie la Bucureşti (absolvită în 1952). Cercetător la Institutul de Lingvistică, profesor la Catedra de istorie a literaturii române. În perioada 1968–1969 a fost lector la Universitatea din Lyon-Franţa.

OPERA: *Eminescu şi poezia populară,* 1965 şi 1985; *Analize literare şi stilistice,* 1967, 1973, 1987, în colab. cu Sorin Alexandrescu; *Valori expresive în literatura română veche,* 1976; *O istorie a literaturii române,* 2 vol., 1970–1971 (ediţia a II-a revizuită şi adăugită, vol.I–IV, 1994–1996–1997); *Forme ale clasicismului în poezia românească până la Vasile Alecsandri,* 1979; *Literatură română veche,* 1981; *Mircea Eliade. Viaţa şi opera* (prezentare generală). Comentariu *„La ţigănci"*, în vol. *Mircea Eliade, V. Voiculescu,* Comentarii literare, texte alese, colecţie pentru elevi, 1993; *Tudor Vianu,* în vol. C. Noica, Emil Cioran, T. Vianu, Paul Zarifopol; *Estetica şi eseistica românească în secolul al XX-lea,* comentarii literare, texte alese, 1993; *Dimitrie Cantemir,* 1993; *O istorie a literaturii române* (4 vol.), 1993–1997.

REPERE ASUPRA OPEREI: În studiul *EMINESCU ŞI POEZIA POPULARĂ,* relevă interesul marelui poet pentru folclor, semnalând aspecte semnificative în acest sens din biografia şi publicistica lui Mihai Eminescu şi analizează raportul dintre opera acestuia şi folclorul literar. În *O ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE* (1 — de la origini până la 1900; II — de la 1900 până la al doilea război mondial), **I.R.** realizează o interesantă sinteză, după propriile mărturisiri, pentru informarea generală a oricărei categorii de cititori. O lucrare de referinţă în metodologia activităţii de predare-învăţare a literaturii române este realizată prin *ANALIZE LITERARE ŞI STILISTICE* (în colaborare cu Sorin Alexandrescu). Remarcabile sunt aplicaţiile pe textele literare, ilustrându-se atât originalitatea operei literare, ca atare, cât şi a scriitorului, prin folosirea unei interesante îmbinări între metodele clasice şi cele moderne de interpretare a literaturii.

În ediţiile următoare ale lucrării, **I.R.** motivează scopul şi concepţia asupra literaturii române în şcoală. „Prin caracterul practic al predării limbii şi literaturii înţelegem — subliniază **I.R.** — concentrarea efortului didactic în sensul formării cât mai complete şi mai armonioase a conştiinţei viitorilor cetăţeni ce vor trebui, cu necesitate, să fie multilateral cultivaţi. Cine îşi închipuie că omul de mâine are nevoie numai de însuşirea ştiinţelor aşa-numite exacte, cât şi de tehnicile aplicării lor — scopul, mai mult sau mai puţin mărturisit, fiind acela al producerii bunurilor materiale în sens strict — se înşeală profund. După cum se înşeală şi acela care îşi închipuie

că un om «cult» ar fi cu precumpănire un cunoscător al umanismelor. Căci cultura reprezintă un tot unitar şi organic la care participă, deopotrivă, atât ştiinţele pe care le numim exacte cât şi disciplinele umaniste."

Susţinând principiile unei lecturi creatoare care formează personalitatea tânărului descifrându-i interesul spre lecturi independente, **I.R.** subliniază rolul profesorului „ca model de cititor pasionat şi ca maestru al explicării textelor în clasă, ca educator şi intelectual de înaltă ţinută, capabil a se impune tinerilor prin nobleţea talentului şi prin prestigiul cunoştinţelor sale." În analiza textului literar, mărturiseşte **I.R.** „am urmărit aşa-numitele «niveluri» ale expresiei *(fonetic, morfologic, sintactic, lexical)* în felul cum ele converg spre unitatea organică a unei opere, mai ales când a fost vorba de analize aplicate unor poezii: *Mioriţa, Toma Alimoş, Umbra lui Mircea la Cozia, Epigonii, Noaptea de decemvrie, Plumb,* etc." Şi concluzionează: „Impresionismul lovinescian, în înţelesul major al cuvântului, nu mai puţin metoda criticii complete practicată de Ibrăileanu, oferă credem, suficiente argumente în favoarea scrisului scurt, atât de necesar astăzi, cu atât mai necesar analize literare unde pericolul pierderii în amănunte, al repetiţiilor de tot felul şi al lungimilor obositoare şi monotone pândeşte din umbră şi ameninţă să compromită totul."

Profesorul **I.R.** a colaborat şi la elaborarea unor manuale de literatură română pentru liceu.

Cunoscut prin fina-i ironie moldovenească, **I.R.** exprimă o sugestivă meditaţie, în deschiderea recentei ediţii (a doua) din *O istorie a literaturii române* (vol.I, Editura Porto-Franco, 1994): „La această a doua ediţie din *O Istorie a literaturii române*, nu mai pun nici un fel de «Cuvânt lămuritor». Experienţa mi-a arătat că mărturisirea (autoexplicarea) lucrului pe care îl faci dezavantajează. Şi, mai ales, confraţii de breaslă mai puţin binevoitori nu au întotdeauna eleganţa trebuitoare faţă de omul care li se prezintă cu inima în palmă."

APRECIERI CRITICE:

Pompiliu Marcea: *„Valori expresive în literatura română veche* (1976)... este o istorie a epocii literare vechi, construită pe criterii stilistice."

Marian Popa: „În 1967 publică în colaborare cu Sorin Alexandrescu o culegere de *Analize literare şi stilistice,* în care textele, alese pentru a ilustra atât opera unui scriitor cât şi suprafaţa literaturii române, devin obiecte pentru demonstraţii de aplicare a unor metode clasice şi moderne de analiză.

O istorie a literaturii române are drept scop mărturisit oferirea acestei sinteze accesibile şi funcţionale cititorului mijlociu: experienţa istoriografiei literare clasice, preferinţele autorului se complinesc bine."

(C.B.)

SĂMĂNĂTORUL

Revistă literară apărută în perioada 2 decembrie 1901 — 27 iunie 1910; a fost condusă succesiv de: Al. Vlahuţă şi G. Coşbuc (1901–1902), Ilarie Chendi şi Şt. O. Iosif (1902–1905), N. Iorga, care colaborează din 1903 (1905–1906), Şt. O. Iosif împreună cu M. Sadoveanu, D. Anghel, C. Sandu-Aldea (1906–1908), Aurel C. Popovici (1908–1910) şi Ion Scurtu (câteva luni, 1910).

Dintre publicaţiile presămănătoriste, menţionăm:

VIAŢA (28 nov. 1893 — 22 ian. 1896), editată de Al. Vlahuţă şi Iodoform (dr. Alecu Urechia); colaborează I. Gorun, Constanţa Hodoş, Şt. O. Iosif, Vasile Popa, Ioan Adam. Articol-program: *Două vorbe.*

VATRA (1 ian. 1894 — 1896), editată de I. Slavici, G. Coşbuc şi I.L. Caragiale; colaborează: Al. Vlahuţă (pseudonim Radu), Maria Cunţan, Ioan Adam, S. Puşcariu, N. Iorga, Ion Păun Pincio, G. Murnu, Petre Dulfu. Articol-program: *Vorba de acasă.*

GAZETA SĂTEANULUI (1884 la R. Sărat, din 1897 la Bucureşti — 1904), editată de C. Datculescu; colaborează: I.L. Caragiale, Al. Vlahuţă, C. Dobrogeanu-Gherea, Ioan Adam, Th. Speranţa, Şt. O. Iosif, G. Dem. Teodorescu, Artur Gorovei.

ALBINA (5 oct. 1897-1937), fondată de Spiru Haret; colaborează: A.D. Xenopol, Titu Maiorescu, Gr. Tocilescu, I. Kalinderu, C. Rădulescu-Motru, G. Coşbuc, C. Nottara.

FLOARE ALBASTRĂ (1898-1899, reapare 1912), editată de I. Constantinescu-Stan; colaborează: Şt. O. Iosif, Zaharia Bârsan, C. Sandu-Aldea, G. Bogdan-Duică, Ilarie Chendi (pseudonim Fidelio), I.A. Bassarabescu, G. Murnu.

CURIERUL LITERAR (7 oct. 1901 — 4 nov. 1901), editat de I. Constantinescu-Stan, sub direcţia lui Ilarie Chendi (semna Badea Gherghe); colaboratori: G. Coşbuc, Şt. O. Iosif, I. Scurtu, Ioan Adam, Zaharia Bârsan, Ioan Gorun, D. Anghel, D. Nanu.

Orientarea revistei este afirmată în articolul-program, nesemnat, dar aparţinând lui Al. Vlahuţă, care se termină cu poezia *Sămănătorul:* „păşeşte-n ţarină sămănătorul/ Şi-n brazda neagră, umedă de rouă/Aruncă-ntr-un noroc viaţă nouă,/ Pe care va lega-o viitorul."

Sunt evidenţiate principalele direcţii: **1.** trecutul istoric încărcat de lupte şi tradiţii; **2.** idealizarea vieţii rurale, alături de compasiunea pentru condiţia grea a ţăranului; **3.** tragedia dispariţiei unei clase (cea a boierilor de neam în opoziţie cu arendaşii venetici); **4.** dezrădăcinarea, inadaptarea şi înfrângerea. Programul intitulat *Primele vorbe,* concluzionează: „Ne strângem cu credinţă şi cu dragoste în jurul aceluiaşi stindard, stindard de pace, de înseninare şi de înfrăţire intelectuală, de apostolică muncă pentru dezmorţirea inimilor care tânjesc pentru redeşteptarea

avânturilor de odinioară în sufletele româneşti, pentru chemarea atâtor puteri risipite, la o îndrumare mai sănătoasă, la sfânta grijă a întăririi şi înălţării neamului acestuia."

Dintre colaboratori: Al. Vlahuţă, G. Coşbuc, Şt. O. Iosif, Ion Gorun, Constanţa Hodoş, Maria Cunţan, Ilarie Chendi, Zaharia Bârsan, Ion Bârseanul, Vasile Pop, G. Bogdan-Duică, Ion Scurtu, Ion Agârbiceanu, C. Sandu-Aldea, Ion Al. Bassarabescu, Natalia Negru, Ion Ciocârlan, Ion Dragoslav, Emil Gârleanu, Ion Adam, Chiru Nanov, O. Tutoveanu, Dimitrie Anghel, Elena Farago, Ion Minulescu, Ştefan Petică, Ovid Densusianu, Mihail Sadoveanu, N. Dunăreanu, Jean Bart, Ion Alexandru, Brătescu-Voineşti, Panait Cernea, Octavian Goga, Radu Rosetti, N. Gane, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, Ioan Slavici, N. Iorga, A.D. Xenopol, Pompiliu Eliade, Gr. Tocilescu etc.

Sămănătorişti tipici rămân scriitorii: C. Sandu-Aldea, Ion Adam, Ion Sorin, Ion Dragoslav, Vasile Pop, Romulus Cioflec, Nicuşor Bediceanu etc. Dintre critici: Ilarie Chendi, Ion Scurtu, Gh. Bogdan Duică.

REVISTE AFILIATE:

LUCEAFĂRUL. (1 iulie 1902, Budapesta; 1906 Sibiu), editor şi redactor prozatorul Al. Ciurea. Colaboratori: I. Lupaş, Ion Lepădatu, Vasile Moldovan, O. Goga. Din 1903 revista este îngrijită de Octavian Tăslăuanu şi apar colaboratorii: Şt.O. Iosif, dr. S. Puşcariu, Zaharia Bârsan, Vasile Pârvan etc. Din 15 oct. 1906 revista îşi mută sediul la Sibiu. **Din articolul-program.** „Ne adresăm deci vouă, în primul rând, iubiţi colegi universitari! Primiţi revista pe care noi i-am dat naştere; consideraţi-o de-a voastră. Consideraţi-o drept «campo sante» al tinerimii, unde se va sintetiza tot ce avem, mai bun şi mai frumos."

FĂT-FRUMOS (1904–1909, Bârlad) sub direcţia unui comitet. Fondatori: Emil Gârleanu, G. Tutoveanu, D. Nanu, C. Moldovanu, I. Adam, A. Mândru. Colaborează: N. Iorga, E. Văcărescu, E. Farago, M. Sadoveanu, I. Scurtu, I. Chendi, G.T. Kirileanu.

RAMURI (1905–1914, Craiova), editori C. Ş. Făgeţel şi D. Tomescu. Colaboratori: G. Tutoveanu, I. Dragoslav, Vasile Militaru, M. Sadoveanu, O. Goga, I.A. Bassarabescu, G. Ranetti, G. Topârceanu.

APRECIERI CRITICE:

Eugen Lovinescu: „Într-un moment de evidentă slăbire a forţei productive şi de risipire a atenţiei publice pentru literatură, **Sămănătorul** reprezintă o afirmare energică şi agresivă a fenomenului literar şi cultural, o zguduire a maselor. Cum o mişcare literară reprezintă deci o convergenţă a unui şir de împrejurări, în care condiţiile timpului se unesc cu cele ale oamenilor... mişcarea **Sămănătorului,** ca mai toate mişcările, de altfel, trebuie, aşadar, privită ca o acţiune colectivă determinată şi de necesitatea momentului istoric şi de forţa întâmplării, care aruncă brusc în balanţă ponderi neprevăzute."

Zigu Ornea: „Indubitabile trăsături romantice descoperim, fără dificultate (...) în literatura promovată de sămănătorism. E aici romantismul nu în ipostaza sa de curent literar, cât de atitudine estetică. Am începe prin a reaminti că o virtute eminamente romantică precum **caracteristicul** este mai peste tot prezentă în literatura agreată de publicaţiile din constelaţia **Sămănătorului.** Armonicul e înlocuit cu pitorescul, cu decorativul şi mai ales cu caracterul. (De aceea, când Ibrăileanu reproşa sămănătorismului că a populat literatura cu ţărani decorativi şi pitoreşti, făcea o judecată de realitate, înainte de a fi una de apreciere). Eroii literaturii sămănătoriste erau dominaţi de asemenea trăsături specific romantice: impulsivitatea, sensibilitate, maladivă, melancolică poseistă, bravada vitează, singurătatea, violenţa, eroismul accentuat, necontenita luptă pentru mai bine, cu spirit rebel de jertfă şi dăruire, sentimentul acut al istoricităţii şi al etnicului, dragosta mistică, de natură, elanul liric şi dramatic, refuzul aşezării şi al cumpănirii, neliniştea şi pururea neadaptarea."

(S.B.)

SBURĂTORUL

Revistă literară, artistică şi culturală, apare la Bucureşti în două serii: 19 aprilie 1919 — 7 mai 1921 şi, respectiv, martie 1926 — mai-iunie 1927, sub conducerea lui Eugen Lovinescu.

În jurul revistei se organizează şi cenaclul literar *Sburătorul.* În perioada 17 sept. 1921 – 22 dec. 1922 apare cu titlul de *Sburătorul literar.* Fără a formula un program, E. Lovinescu subliniază faptul că „talentul colaboratorilor" confirmă programul revistei. Dintre colaboratori: Ion Barbu, T. Vianu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Ion Pillat, H.P. Bengescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Anton Holban, Ion Minulescu, Gheorghe Brăescu, Victor Eftimiu, Ilarie Voronca, B. Fundoianu etc. S-au afirmat ca scriitori în paginile revistei: I. Barbu, Camil Petrescu, H.P. Bengescu, Anton Holban.

Mărturisind că numele revistei este inspirat după I. Heliade-Rădulescu, criticul precizează în primul număr (19 aprilie 1919):

„Ştim ce voim, dar voim cu hotărâre ceea ce simţeam odinioară ca un fior tulburător. Cu sânge rece şi în deplină cunoştinţă a unei datorii superioare, trecem pe lângă larma vieţii, renunţăm la bunuri mai înfloritoare, pentru a ne aşterne gândurile şi visele pe pagina albă de hârtie ce se va duce spre tinerii pe care-i sărută astăzi buzele de foc ale Sburătorului."

Deschisă scriitorilor care reprezentau diverse tendinţe: tradiţionalism, modernism etc., ca şi cenaclul, revista susţine înnoirea literaturii „scoaterea acesteia din ruralism, din tradiţionalul excesiv, din acel păşunism respins mai înainte de Ovid Densusianu."

Adept al sincronizării literaturii române cu spiritul veacului, cu modelele oferite de literatura Occidentului, fie şi prin adaptare — legea imitaţiei formulată de G. Tarde — , Eugen Lovinescu dezvoltă în numeroase articole publicate în revistă aceste teorii, expuse apoi pe larg în lucrările sale fundamentale: *Istoria civilizaţiei române moderne* şi *Istoria literaturii române contemporane.* Este adevărat că unele dintre conceptele sale în plan ideologic au dus la neoliberalism, stârnind numeroase proteste şi polemici, dar aportul revistei, al cenaclului, la dezvoltarea literaturii române contemporane este incontestabil.

La *Sburătorul* scriitorii au fost judecaţi şi din punctul de vedere al **sincronismului** cu dezvoltarea vieţii noastre sociale şi culturale, cu multiplele întretăieri de curente ideologice, dar şi din punctul de vedere al **diferenţierii** faţă de înaintaşi, ca material de inspiraţie, în sensul evoluţiei momentului istoric, şi al **expresiei,** în sensul capacităţii limbii de a se înnoi prin imagine şi figuraţie.

Pentru prozatori, revista impunea detaşarea de retorism şi lirism, la baza operelor fiind observaţia, obiectivitatea, investigarea mediului citadin, a psihologicului.

E. Lovinescu constată după încetarea primei apariţii a *Sburătorului:* „N-a existat niciodată o revistă română care, cu mijloace atât de puţine şi într-un timp atât

de restrâns, să fi creat, din necunoscut, atâtea valori literare pozitive: unele deplin formate şi recunoscute, altele făgăduind recolta literaturii de mâine."

Din vatra *Sburătorului* şi-au pornit primul zbor Ion Barbu, Camil Petrescu, Camil Baltazar, Alexandru Scurtu, Alice Soare, Emil Dorian, Vl. Streinu, V. Moscovici, I. Valerian, Sanda Movilă şi Ilarie Voronca, şi s-a desprins mai ales, marele talent al lui Gh. Brăescu. „În momentul când unii tineri se întreabă de avem literatură, el este o apariţie definitivă, cu care se poate cinsti orice literatură. Sub proiecţia acestor valori noi, pentru care s-a străduit, *Sburătorul* poate avea conştiinţa împăcată."

Ideile promulgate în *Sburătorul* vor fi prezentate şi în alte reviste literare de către colaboratori ai revistei, ca de pildă în *Săptămâna muncii intelectuale şi artistice, Cetatea literară, Tiparniţa literară, Kalende, Mişcarea literară* etc.

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „Adevărata magistratură a lui Lovinescu începe în 1919, odată cu întemeierea revistei şi cenaclului *Sburătorul*."

Ion Negoiţescu: „...revista — cu o existenţă de altminteri întreruptă şi îndeajuns de scurtă — se va putea mândri curând cu lansarea unor poeţi înnoitori ca Ion Barbu şi Camil Petrescu; însă modernismul ce va domina literatura română dintre cele două războaie şi va purta pecetea *Sburătorului*, se va forma abia treptat, prin contribuţia creatoare a «talentelor» şi mai cu seamă în cadrul cenaclului efervescent şi de lungă durată, patronat de E. Lovinescu sub aceeaşi titulatură ca şi publicaţia iniţială."

Alexandru George: „Încă de la apariţia *Sburătorului*, mai precis, în nr. 3 (3 mai 1919), el lansează un apel către cei ce vin în care invită «elementele tinere» să se manifeste. «Descoperind un singur talent, şi-a îndeplinit datoria cu prisosinţă», proclamă directorul revistei într-o formulare poate exagerată, dar plină de consecinţe pentru ceea ce a urmat.
Desigur că, în principiu, orice publicaţie nouă urmăreşte şi acest deziderat, dar căldura, chiar exaltarea apelului, conţine un accent nou, meritul de fond apărând abia mai târziu, atunci când criticul a început să se confrunte cu necunoscutul."

Eugen Marinescu: „Prima revistă literară care, în scurta sa apariţie (1919-1921 şi 1926-1927), reuşeşte să promoveze o orientare nouă în literatura română este *Sburătorul*. Împrumutându-şi numele de la cunoscuta poezie a lui Ion Heliade Rădulescu, *Sburătorul* îşi propune ca prim obiectiv atragerea şi încurajarea tinerilor scriitori."

(C.B.)

SIMION, EUGEN
(n. 1933)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, profesor universitar, s-a născut la 25 mai 1933 în Chiojdeanca, jud. Prahova. Absolvent al Liceului „Sfinţii Petru şi Pavel" din Ploieşti (1952) şi al Facultăţii de Filologie din Bucureşti (1957). Cercetător în colectivul „Eminescu" al Academiei, condus de Perpessicius. Redactor la „Gazeta literară." Din 1963, îşi începe cariera universitară la Catedra de literatură contemporană a Facultăţii de Limba şi Literatura Română din Bucureşti. În 1969, îşi dă doctoratul cu o teză despre *Eugen Lovinescu*.

Publică, pentru început, în „Tribuna." Debutează editorial cu volumul *Proza lui Eminescu* (1964).

În perioada 1970–1973 a fost lector de limba română la Sorbona. Din 1991, este membru al Academiei Române. Din 1998, Preşedinte al Academiei Române. A publicat peste zece volume de critică şi estetică literară.

OPERA: *Proza lui Eminescu*, 1964; *Orientări în literatura contemporană*, 1965; *Eugen Lovinescu. Scepticul mântuit*, 1971; *De la Titu Maiorescu la G. Călinescu.* Antologia criticilor români, 1971; *Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian*, 1977 (1979, 1983 — ediţie în limba maghiară, 1986); *Dimineaţa poeţilor. Eseu despre începuturile poeziei române*, 1980; *Timpul n-a mai avut răbdare. Marin Preda*, 1981; *Întoarcerea autorului*, 1981 (ed. a II-a, 1983); *Scriitori români de azi*, I, 1974; II, 1976; III, 1983; IV, 1989 (ed. a II-a 1998 - vol. I–IV); *Romanul românesc–azi* (întrebări şi răspunsuri), în *Caiete critice*, nr. 1–2/1983; *Sfidarea retoricii*, 1985; Eugen Simion comentează pe: *Mircea Eliade, Vasile Voiculescu, Eugen Ionescu, Eugen Lovinescu, Perpessicius, Tudor Vianu*, 1993; *Imagination and meaning*. The Scholarly and literary. Worlds of Mircea Eliade (în colab.); The Seabury Press, New York, 1982; *Die mitte der welt, Aufsätze zu Mircea Eliade* (în colab.); Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1984; *Moartea lui Mercutio*, 1993.

REPERE ASUPRA OPEREI: Scrierile sale se caracterizează printr-un spirit de respect, grav, problemele discutate nefiind deloc comode.

După cum singur recunoaşte în *Postfaţa* volumului *SCRIITORI ROMÂNI DE AZI*, III; „Zeflemeaua nu lămureşte nimic, pamfletul atacă doar suprafeţele. Gravitatea unui fenomen impune un stil al meditaţiei (recepţiei) şi o gravitate a tonului. Nu cred nici în ruptul capului că ne despărţim de o epocă dramatică, râzând şi, în genere, că râsul explică şi spală totul. Unele fapte din existenţa noastră şi din existenţa istoriei trebuie privite mai atent şi cu o mai mare linişte a spiritului. Avem atunci şansa să le înţelegem şi să împiedicăm cu slabele noastre forţe, dacă nu repetarea lor, cel puţin falsificarea lor în istoria literară."

Reluând proiectul din *ORIENTĂRI ÎN LITERATURA CONTEMPORANĂ* **E.S.** ne propune o operă de istoric şi critic literar deosebit de importantă pentru studiul fenomenului literar românesc de după cel de-al doilea război mondial, prezentare exhaustivă, în care se întâlnesc deopotrivă analiza şi sinteza, larga informaţie asupra literaturii universale, a problemelor de teorie literară, de filozofie a culturii, de psihologie, sociologie etc.

Privind viaţa literaturii într-un flux continuu, **E.S.** realizează de fapt prin *Scriitori români de azi* (4 vol.) o veritabilă istorie a literaturii române, în articulaţiile ei fundamentale. Chiar dacă nu formulează capitole exprese referitoare la literatura română până la perioada care intră în viziunea criticului, el face nenumărate asocieri, trimiteri pentru a-şi susţine demonstraţiile, fie că este vorba de Lucian Blaga, T. Arghezi, Nichita Stănescu, Mircea Dinescu — la poezie — M. Sadoveanu, G. Călinescu, Camil Petrescu, Marin Preda, G. Bălăiţă etc. — la proză, **E.S.** aduce ca argumente temeinice, statornice, durabile nume ale literaturii noastre clasice — M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale, I. Slavici, Titu Maiorescu. Prin *DIMINEAŢA POEŢILOR*, **E.S.** a realizat una dintre cele mai interesante scrieri, urmărind „Întemeierea", poeziei româneşti, metafora titlului, astfel spus se potriveşte pentru orice tip de analiză.

A te sprijini pe cultură în totalitatea ei, a discerne valorile, a propune asimilarea lor, a sublinia respectul pentru actul scrisului sunt tot atâtea idei, atitudini care se regăsesc în întreaga creaţie de critic literar a lui **E.S.**

Concepţia sa despre cultura şi literatura română a fost benefică şi după 1989, contribuind la menţinerea unui climat de respect între creatori.

Pe parcursul *Dicţionarului* nostru am făcut permanente trimiteri la studiile lui **E.S.**, sau am selectat din opera sa unele aprecieri care pun în valoare activitatea creatoare a criticilor noştri literari, acoperind aproape toate generaţiile, permiţând o viziune integratoare asupra istoriei şi criticii literare, de la Titu Maiorescu la contemporaneitate, cu accente asupra marilor creatori de şcoli critice, de concepţii şi atitudini, dintre cele mai diverse, determinate şi de temperamentul personalităţilor respective.

APRECIERI CRITICE:

Şerban Cioculescu: „Lovinescu ar fi citit cu pasiune *Scriitori români de azi* şi ar fi văzut în Eugen Simion un al doilea urmaş al său, numai cronologic vorbind, după Pompiliu Constantinescu: Este supremul elogiu ce i se poate aduce, într-o viziune panatheneică, de succesiune a generaţiilor şi de cei mai aleşi lampadofori."

Marian Popa: „Aspiraţia sa este de a contrui portrete sinteză şi propoziţii etichetă; de aceea, accentul este pus pe specificitatea estetică a literaturii care ajunge uneori să fie autonomizată. Capacitatea de penetraţie în intimitatea unei opere se asociază însă cu o anume rigiditate pedantă. Formularea devine uneori echivocă prin efortul făcut pentru a circumscrie unele opere unei terminologii inadecvate, cerută de înclinaţia sintetizatoare. Este totuşi unul dintre criticii remarcabili ai generaţiei sale, perfectibilitatea stilului observându-se cu fiecare studiu mai important."

Alexandru Piru: „Criticul cel mai penetrant analitic al literaturii române actuale, Eugen Simion şi-a început cariera cu un studiu despre *Proza lui Eminescu* (1964), rezultat al cercetării manuscriselor de proză literară eminesciană întreprinse în colectivul „Eminescu" al Academiei, condus de Perpessicius. Studiul ţine seamă de explorările anterioare, e serios, echilibrat, solid, chiar dacă nu în întregime nou, dat fiind înaintaşii (G. Călinescu). Lipsa unor profesori celebri la facultate (1952–1957) l-au determinat pe Eugen Simion să-şi caute un model din afară, descoperit în E. Lovinescu, căruia i-a consacrat şi teza sa de doctorat, *E. Lovinescu. Scepticul mântuit* (1971), cel mai bun studiu despre acest autor, lucrare fundamentală. Devenit universitar (între 1970–1973 a fost lector de limba română la Sorbona), Eugen Simion a rămas atent la fenomenul literar românesc contemporan, asupra căruia făcuse primele sondaje în cartea intitulată *Orientări în literatura contemporană* (1965). Cele două volume publicate ulterior, *Scriitori români de azi* (I 1974, ediţia a doua, 1978; II, 1976) conţin prezentarea a 50 de scriitori în primul volum şi a 15 în al doilea, scriitori care «termină în forţă» («Cartea aceasta, care face parte dintr-un proiect critic mai larg, s-ar fi putut numi *Amurgul idolilor*, dar cum am oroare de titlurile poetice, am preferat să-i spun mai simplu: *Scriitori români de azi*», II). I s-a obiectat că lipsesc din cele două volume (de peste 1200 pagini) unii scriitori, la care autorul a răspuns că «o istorie a literaturii cu 1200 de personaje (cât însumează actualmente Uniunea Scriitorilor) nu se face bătând din palme». Obiectiv vorbind, nu se constată nici o omisiune flagrantă (cu excepţia dramaturgilor), ba chiar criticul s-ar mai fi putut dispensa de două — trei nume. Cât priveşte analiza celor prezenţi, ea este întotdeauna profundă şi originală, în cele mai multe cazuri exhaustivă, şi cu judecăţi de valoare exacte (...).

Adept cu moderaţie al metodelor noi în critică (tematismul, figura spiritului), Eugen Simion este de părere că esenţială rămâne judecata critică şi justificarea analitică a judecăţii: «Nu putem trece în semiotică şi psihocritică atâta vreme cât o carte nu este, întâi, acceptată din punct de vedere estetic». Demonstraţia critică este maliţioasă în negaţie şi atractivă în afirmare. *Timpul trăirii, timpul mărturisirii* (1977) e un delectabil jurnal cu fine observaţii asupra atmosferei intelectuale şi morale pariziene, cu anecdote subţiri în spiritul memoriilor lovinesciene. Un eseu despre poezia modernă în *Dimineaţa poeţilor* (1980)."

Dan Cristea: „O netă impresie de soliditate, de adecvare şi probitate profesională oferă al doilea volum al lui Eugen Simion din *Scriitori români de azi*. Este, după părerea noastră, cartea cea mai matură a criticului, îmbinând armonios receptarea literaturii şi expresia personală a valorilor ei cu o privire calmă şi larg cuprinzătoare, ocolită de stridenţe şi de orgolioase impuneri temperamentale. Stăpânind materia până în cele mai mici amănunte ale ei, citind şi recitind totul cu o conştiinţă limpede şi nesofisticată, amatoare de clarităţi şi de expuneri directe, preluând şi disociind informaţii cu spirit critic, dar mereu însoţit de un ton al deplinei civilizaţii, autorul se aşează temeinic şi, am putea completa, gospodăreşte, în mijlocul operelor analizate, fără grabă şi fără complexe, cu acel simţ al proprietăţii legitimat atât de demnitate şi gravitatea cu care tratează orice fapt literar, cât şi de sentimentul convingător

al lucrului bine întocmit, firesc şi sigur ansamblat. O asemenea siguranţă în atitudine poate ieşi din frivolitate şi orgoliu, din inconştienţă şi hipertrofie a eului. Dimpotrivă, la Eugen Simion o simţim acoperită şi proiectată în afară de ceea ce ştie şi de ceea ce a citit fără dubii şi, dincolo de prejudecăţi, de ceea ce a consultat şi ceea ce a trecut migălos şi atent, prin filtrul propriei personalităţi.

Criticul nu ne înşeală, nu face gesturi emfatice şi grandilocvente şi nu emite ieftine paradoxuri de dragul unei simple gimnastici a minţii. El are un acut sentiment al valorii, al valorii scriitorului şi al valorii literaturii în ansamblu, ca şi al lucrului care merită cu adevărat atenţia şi creditul nostru şi, lărgind dacă ni se permite, metafora precedentă, se comportă ca un gospodar cu hambarul şi ograda pline de roadele muncii sale, în speţă de imaginea totalităţii operei şi a întregului ei traiect critic.

În fine, tot un comportament firesc, ferit în genere de exagerări şi fanatisme şi cultivând o anume distanţă a bunului simţ îl determină pe Eugen Simion să uzeze, deopotrivă, în demersul său de metodele criticii tradiţionale şi de metodele noi de critică modernă, în special de cele aparţinând tematismului. (...) *Scriitorii români de azi* (II) e una din cele mai bune cărţi de critică apărute în ultimul timp."

Ion Negoiţescu: „Calitatea principală a textelor lui Eugen Simion, din cele trei masive tomuri de *Scriitori români de azi,* este poate cantitatea de informaţie critică. Am numit «critică» această informaţie, pentru că şi atunci când relatează detaliat subiectul nuvelelor, romanelor sau pieselor de teatru în discuţie, autorul nu încetează a păstra distanţa teoretică faţă de acel subiect, prin aprecieri îndeajuns de nuanţate. (...) Metoda de a relata în amănunt conţinutul, Eugen Simion a moştenit-o de la G. Călinescu şi Al. Piru, faţă de care admiraţia sa este de altminteri aproape nemărginită, în ciuda faptului că el a dedicat o laborioasă, foarte meritorie şi desigur deosebit de utilă monografie, impunătoare de asemeni prin masivitatea sa, lui Eugen Lovinescu. (...) Un stil mobil, degajat, mulându-se cu vizibilă, mărturisită plăcere, pe obiect; stil care, prin eleganta-i impersonalitate, se constituie ca un instrument larg, eficace, şi mai cu seamă ca un instrument ideal pentru istoricul literar, în dubla sa calitate de critic ce valorifică şi de istoric ce situează structurile literare în timp şi spaţiu."

(C.B.)

STĂNESCU, NICHITA
(1933–1983)

La 31 martie, 1983 poetul mărturisea:

„Acum, când am izbutit să dau ocol cu pământul rostogolitor de cincizeci de ori soarelui căzător spre constelaţia lirei, dedic aniversarea zilei mele aniversării poemului *Luceafărul,* ce a răsărit acum o sută de rostogoliri ale pământului în jurul soarelui şi fix luminează."

Coincidenţă sau destin căci dacă după părerea poetului anul „1983 este centenarul nemaiscrierii lui Eminescu", acest an a devenit din păcate, aşa cum remarcă şi Victor Crăciun „anul nemaiscrierii lui Nichita." Dar acest an al «nemaiscrierii» lui Nichita este anul de când Nichita începe să devină marele Nichita Stănescu.

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Poetul s-a născut la 31 martie 1933 la Ploieşti şi s-a stins din viaţă în ziua de 13 decembrie 1983, la Bucureşti, împlinindu-şi eternitatea vieţii de dincolo lângă Mihai Eminescu, I.L. Caragiale, Marin Preda, Liviu Rebreanu, Nicolae Labiş, Grigore Hagiu, sub ocrotitoarea cruce adusă din spaţiul Maramureşean. A urmat Liceul „Sfinţii Petru şi Pavel" şi „I.L. Caragiale", din Ploieşti. Din anul 1957 este absolvent al Facultăţii de Filologie din Bucureşti. Debutează în

revista „Tribuna." Redactor la „Gazeta literară" și „România literară." Premiul Uniunii scriitorilor pentru *O viziune a sentimentelor* (1964). În 1975 primește premiul Herder, iar în 1982, premiul *Cununa de aur* al Festivalului poetic de la Struga (Iugoslavia). Opera sa a fost tradusă în engleză, franceză, rusă, sârbă, cehă, maghiară, suedeză, letonă, polonă, bulgară, spaniolă.

OPERA: *Sensul iubirii*, 1960; *O viziune a sentimentelor*, 1964; *Dreptul la timp*, 1965; *11 elegii*, 1966; *Roșu vertical*, 1967; *Alfa*, 1967; *Oul și sfera*, 1967; *Laus Ptolemaei*, 1968; *Un pământ numit România*, 1969; *Necuvintele*, 1969, *În dulcele stil clasic*, 1970; *Poezii*, 1970; *Belgradul în cinci prieteni*, 1972; *Măreția frigului*, 1972; *Cartea de recitire*, 1972; *Clar de inimă*, 1973; *Opere imperfecte*, 1974; *Starea poeziei*, 1975; *Epica Magna*, 1978; *Cartea de citire, Cartea de iubire* (în colab. cu Gh. Tomozei, 1980); *Noduri și semne*, 1982; *Respirări*, 1982; *Strigarea sensului*, 1983–1985; *Antimetafizica*, 1985; *Ordinea cuvintelor*, vol. I - II, 1985; *Fiziologia poeziei*, proză și versuri, 1975–1983, ed. îngrijită de Al. Condeescu, cu acordul autorului: *Argotice*, 1992.

REPERE ASUPRA OPEREI: Pentru a înțelege și a reține mai ușor contribuția lui **N.S.** la dezvoltarea eseisticii și publicisticii românești, am organizat ideile sale pe câteva coordonate care ni se par sugestive, ilustrându-le cu o selecție de exemple semnificative. Vom dezvolta astfel: 1) itinerarii în lumea istoriei literare; 2) itinerarii în lumea cuvintelor și necuvintelor; 3) itinerarii în lumea prozei lui **N.S.**

1. Itinerarii în lumea istoriei literare

Gheorghe Tomozei, în *Însemnare finală* la volumul *Nichita Stănescu, Amintiri din prezent*, motivează nașterea și titlul volumului — ales de **N.S.** pentru rubrica deținută între anii 1970–1973 la revista „Argeș". Volumul cuprinde prozele sale eseistice publicate în cele două volume *Cartea de recitire și Respirări*, precum și alte eseuri. Continuând tradiția marilor scriitori care au făcut și publicistică: Caragiale, Eminescu, Arghezi — **N.S.** își denumește semnificativ contribuțiile — *respirări*.

Întrebându-se retoric: „Ce ar putea fi altceva publicistica lui Nichita Stănescu decât o continuare cu aparent alte mijloace, a discursului său poetic?." Gh. Tomozei își răspunde, făcând interesante reflecții asupra talentului și pasiunii poetului: „Când ia în mână unealta de scris a eseistului ori cele ale gazetarului Nichita Stănescu face din proza sa un fluid confundabil cu poezia (...). Publicistica sa trebuie citită având în preajmă volumele lui de versuri."

Din volumul citat este interesant de reținut gruparea textelor poetului — într-un ciclu care sugerează o adevărată istorie a literaturii române — asemeni poeziei eminesciene *Epigonii*. Gh. Tomozei afirmă că **N.S.** a trudit în intenția de a acoperi „zonele sacre ale unui sumar de Istorie." A scris despre *Miorița, Meșterul Manole, Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, despre începuturile literaturii culte — cronicari, Ienăchiță Văcărescu, Ion Heliade Rădulescu etc.; despre Eminescu și Caragiale; despre Sadoveanu, Topârceanu (față de care avea o mare slăbiciune), despre Bacovia, Coșbuc, Eugen Jebeleanu, Marin Preda, Nicolae Labiș, Vasile Pârvan etc. Astfel, după ce definește limba română — „Ca o duminică", **N.S.** afirmă că „fără Miorița noi n-am fi fost niciodată poeți. Ne-ar fi lipsit această dimensiune fundamentală. Miorița este școala tristeții naționale. Matricea, Matca. Regina."

Trezind în noi gândul potrivit căruia „cuvintele sunt umbra de aur în conştiinţă — a materiei“, poetul se gândea care ar fi versul „neasemuit“ scris vreodată în limba română, şi-şi răspunde: „Nu credeam să-nvăţ a muri vreodată“ — vers căruia îi răspunde creându-i în replică: „şi mie nu mă mai redă-mă“ din poezia *Dialog cu Oda (în metru antic).*

Cu privire la *Testamentul* lui **Ienăchiţă Văcărescu** „Urmaşilor mei Văcăreşti / Las vouă moştenire / Creşterea limbii româneşti / Şi-a patriei cinstire“, poetul avea să exprime tulburătoare judecăţi, definindu-şi concepţia despre arta creaţiei în raport cu limba, cu valorile cuvântului: „Nu a fost poet de seamă în această ţară şi nu va fi poet de seamă în această ţară cel care nu va căuta, găsi măcar un drum vicinal pentru sporirea limbii româneşti.“

„Poezia în esenţa ei ţine de cuvinte. Esenţa poeziei nu trebuie mai întâi căutată în limbă... Limba pentru poezie nu este altceva decât un vehicul. Dar ea, poezia, se face simţită prin limbă, pentru că din toate părţile trupului vorbirea seamănă cel mai puţin cu rădăcina copacului.“

Nichita Stănescu apreciază testamentul lui Ienăchiţă Văcărescu ca fiind „pentru literatura noastră primul act de înaltă luciditate a destinelor ei, luarea conştiinţei de sine.“

Comparabil ca importanţă cu *Scrisoarea lui Neacşu* din Câmpulung, poetul exprimă fără rezerve faptul că „nu există mare scriitor român de după Văcărescu care să nu fi aprofundat cele două principii sublime, transcrise în vers de către bătrânul boier pentru urmaşii săi“, pentru că, afirmă Nichita, „Toţi marii scriitori ai acestei ţări sunt urmaşii spirituali ai dulcelui Ienăchiţă“, şi toţi „fără nici-o excepţie sunt Văcăreşti şi urmaşi de Văcăreşti.“ Poetul trimite spre exemplificare la Eminescu, Sadoveanu, Rebreanu, Bacovia, Arghezi, Blaga, Barbu, Labiş, atragând atenţia asupra faptului că *Testamentul* lui Văcărescu „nu suportă trivialităţi şi nici nu poate fi interpretat ca un text simplist.“ pentru că, apreciază **N.S.**: „Creşterea limbii româneşti nu înseamnă experiment lingvistic formalist şi metaforă fără acoperire. Cinstirea patriei nu înseamnă lozinca festivistă sau pălavrăgeală patriotică. Expresie a legităţilor istorice şi sociale, *Testamentul* lui Văcărescu are măreţia solemnă a unui drapel care flutură în fruntea literaturii române.“

Despre **Ion Heliade Rădulescu** avea să afirme că acesta „ a fost mai mult decât un geniu şi mai puţin decât un geniu.“ „El este primul nostru sacru al literelor româneşti. Ideea de geniu încorporată în fiinţa unui poet anume te duce cu gândul mai degrabă la un înger sau la un demon. Heliade Rădulescu n-a fost nici înger nici demon. El este comparabil întru totul ca personalitate cu cezarii.“

Sensibile pagini dedică poetul lui **Anton Pann, Vasile Cârlova, Dimitrie Bolintineanu.** Despre culegerea de poezii populare a lui **Vasile Alecsandri** „la a căror fixare scrisă (poetul) a colaborat cu dreptul scânteietor al ciobanului fluieraş“, **N.S.** afirmă că acesta „a deschis larg gustul de cer albastru al sentimentelor noastre.“ Numai atât să fi făcut — subliniază **N.S.** — şi stima noastră s-ar îndreptăţi la nesfârşit,cât durata în timp a patriei.

Remarcând valoarea lui V. Alecsandri, **N.S.** fixează personalitatea bardului prin *Mioriţa şi Hora Unirii.* „Alecsandri s-a născut din cântecul ţării. Personalitatea lui plină de spirit şi de nobleţe a creat un stil în poezia românească şi un prototip al scriitorului angajat. Receptiv la nou şi la conjunctură, el nu a ignorat însă nici o secundă fundamentele şi matricea poeziei. De aceea, până azi, pastelurile lui emană fluturi de lumină.“

Denumind eseul referitor la **M. Eminescu** *Orfeu* sau *Scurt tratat de geometrie a cuvintelor,* **N.S.** face, credem, una din aprecierile relevante, indiferent de timp şi de spaţiu: „Când spunem «Eminescu este un geniu» folosim expresia în sensul cel mai nealterat, aproape nenoţional, aproape afectiv. De ce? Pentru că indiferent de expresia «geniu» însuşi numele de «Eminescu» devine (a deveni) criteriul cel mai înalt de apreciere. Nu prea mulţi, dar nici prea puţini poeţi ai literaturii noastre au fost comparaţi în mod nemijlocit cu Eminescu. Mai mult decât atât, suprema încoronare a poetului de talent de după Eminescu a fost aceea de a fi declarat «un nou Eminescu». De ce? Nu ştim de ce. Bănuim însă: omul, opera şi epoca s-au identificat absolut, s-au identificat în tot ceea ce reprezintă nou, dinamic şi în naştere. Adică în creaţie. Pentru literatura noastră, Eminescu este un concept."

Vorbind despre **Caragiale,** poetul folosea tot metafore: „Bolnav de adverbe, drogat cu porecle, cu tâmpla dormind pe un umăr de calfă, uitându-şi când doarme trupul sub pat: — sub patul cerului bucureştean, El, Domnia-Sa, a dat inteligenţei noastre de mâncare. (...) Dând impresia că vorbeşte, el scrie; lăsând impresia spontaneităţii, de fapt el slefuieşte, având dulceaţa perisabilului, el este etern. Noi vedem un cerc, dar el de fapt a făcut o linie."

„Marii noştri clasici — afirma Nichita Stănescu şi în special «trinitatea fondatoare a literaturii române moderne: Eminescu, Creangă şi Caragiale reprezintă, dintr-un punct de vedere, o culme a calofiliei, o culme a preciziei geometrice a cuvântului». Pentru că, din perspectiva istorică, Eminescu, Creangă şi Caragiale sunt cei care au fixat limba modernă scrisă la noi", uşurând munca celor care au venit după ei.

Considerat „Eminescu al prozei româneşti", opera lui **Sadoveanu** este comparată cu o cloşcă cu pui de aur şi „cei care au muşcat din ea au rămas cu gustul aurului în gură." „Sadoveanu «a dat nume ca în soare, traducând în limba română toate bucuriile şi faptele firii, — sufletul lucrurilor şi trupul lucrurilor, sufletul faptelor şi trupul faptelor»."

Pe **Bacovia,** afirmă poetul, „nu-l citim decât ca să ne aducem aminte de revenirea anotimpului adolescent închipuit în mii de feluri, în atât de multe feluri, câţi cititori are. Şi în atâtea posibile alte feluri profund monotone, câţi cititori va avea până la sfârşitul acestei limbi în care a scris."

G. Călinescu este văzut ca într-un palat al culturii „a fost un abuz cu aripi de înger", „Un mare bărbat, tată al unei sabii de neridicat."

Pentru **N.S.** greul cuvântului lui **Marin Preda** „este greul pământului." Marin Preda a avut încă o dată „curajul limbii române, aidoma lui Rebreanu, şi amândoi, Marin Preda şi Rebreanu, aidoma celui mai de seamă poliglot al limbii române, Ispirescu — cap şi începătură a prozei."

Evocă, sensibile amintiri despre **Nicolae Labiş,** lecturând *Moartea căprioarei* în amfiteatrul studenţesc „Odobescu" — al Facultăţii de Filologie din Bucureşti. „Cred că nu numai pentru mine mai trăieşte poetul — a existat în acea secundă senzaţia gheţii pe şira spinării. Calm şi degajat, bonom şi profund distant totodată, cu un soi de firesc al nefirescului, cu un glas al cărui timbru s-a scurs prin urechile noastre, moale şi dur totodată, vers de vers, a început să-şi retrăiască poemul (era prea tânăr ca să şi-l poată recita), începându-şi versurile moale şi tărăgănat, şi sfârşindu-le brusc, de parcă vântul ar fi avut ecouri semantice. (...) Brusc nu mai ţin minte nimic şi păstrez numai sentimentul de atunci, sentimentul deznădăjduitor că el era de neatins. Mi-a produs o impresie sublimă şi deprimantă. Atunci nu puteam să cred că se poate scrie o poezie mai minunată decât *„Moartea Căprioarei."*

Am făcut acest periplu în gândirea lui **N.S.** pentru a da cât mai multe deschideri înţelegerii universului său artistic, dar şi spiritual. Se simte în scrisul său frământarea fixării unui *etalon* de aur, pe care singur şi-l stabileşte, prin modele ca Arghezi şi Eminescu: „Rar fenomen de echilibru între viziune şi expresie, poetica lui Tudor Arghezi este un etalon naţional al valorilor poetice, aşa cum poezia marelui Mihai Eminescu este perpetuul etalon pentru tot ce este şi va fi nou vreodată în poezia românească.

Cu Tudor Anghezi avem o lecţie, dusă până la capăt, de valoare estetică. Universul poeziei lui, infinit variat şi de o rară maleabilitate a expresiei, egal cu sine însuşi şi aproape elucidând toată fenomenologia pe care ţi-o propune, îl asemui cu universul newtonian desăvârşit la nivelul planetei şi la care nu se mai poate adăuga nimic, în funcţie de ceea ce el şi-a propus să fie."

Şi cum valorile mari nu se pot compara şi ierarhiza între ele, după cum apreciază Tudor Vianu în *Eminescu şi Arghezi,* mărimea lor fiind raportată ca reprezentare a epocii literare pe care o simbolizează, fără a anula alte valori din alte epoci, galeria valorilor se completează cu **N.S.**, creaţia sa fiind, cum singur şi-o defineşte: „o tensiune semantică spre un cuvânt care nu există, pe care nu l-a găsit. Poetul creează semantica unui cuvânt care nu există." pentru că „Necuvintele (ca noţiuni) sunt finalitatea scrisă a acestei poezii, superioare ideii de scris." Poate tocmai de aceea pentru **N.S.**, poezia născută din drama unei cunoaşteri universale devine cea mai autentică expresie a plânsului universal — simbol al naşterii, al vieţii şi al morţii, al frumosului şi fericirii:

„Poezia este ochiul care plânge/ Ea este umărul care plânge / ochiul umărului care plânge / Ea este mâna care plânge/ ochiul mâinii care plânge/ Ea este talpa care plânge / ochiul călcâiului care plânge / O, voi, prieteni, / poezia nu este lacrimă / ea este însuşi plânsul / plânsul unui ochi neinventat / lacrima ochiului / celui care trebuia să fie frumos, / lacrima celui care trebuia să fie fericit". *(Poezia)*

Pentru cei care l-au cunoscut, orice lectură din opera lui **N.S.** se asociază cu bonomia şi frumuseţea sufletească a poetului, cu respectul care-l purta semenilor în ale scrisului, fiindcă **N.S.**, la fel ca Mihai Eminescu, rămâne, pe lângă un mare scriitor, şi „un mare om."

2. Itinerii în lumea cuvintelor şi necuvintelor

DESPRE LIMBA ROMÂNĂ

„A vorbi despre limba în care gândeşti, a gândi–gândire nu se poate face decât numai într-o limbă — în cazul nostru a vorbi despre limba română este ca o duminică.

Frumuseţea lucrurilor concrete nu poate fi decât exprimată în limba română. Pentru mine iarba se numeşte iarbă, pentru mine arborele se numeşte arbore, malul se numeşte mal, iar norul se numeşte nor. Ce patrie minunată este această limbă! Ce nuanţă aparte, îmi dau seama că ea o are! Această observaţie, această revelaţie am avut-o abia atunci când am învăţat o altă limbă.

Nu spun că alte limbi, alte vorbiri nu ar fi minunate şi frumoase. Dar atât de proprie, atât de familiară, atât de intimă îmi este limba în care m-am născut, încât aproape nu o pot considera altfel decât iarbă. Noi, de fapt, avem două patrii coincidente; o dată este patria de pământ şi de piatră şi încă o dată este numele patriei de pământ şi de piatră.

Numele patriei este tot patrie. O patrie fără de nume nu este o patrie.

Limba română este patria mea.

De aceea, pentru mine, muntele munte se zice, de aceea, pentru mine iarba, iarbă se spune, de aceea, pentru mine, izvorul izvorăşte, de aceea, pentru mine, viaţa se trăieşte."

Iată deci răspunsul pactului la întrebarea *De fapt ce este limba română?*

După ce relevă originalitatea limbii române evidenţiind contribuţia lui Eminescu, Sadoveanu, Arghezi, Mateiu Caragiale, **N.S.** fixează metaforic sensurile majore ale limbii poporului nostru:

„Butucul limbii (cum spunea cu o metaforă genială Fănuş Neagu) nu stă în frunzele lui şi nici în limba lui. Butucul acestei limbi stă în pământul acestei ţări. El nu poate fi văzut cu ochiul altuia şi nici ronţăit cu dinţii sobolului. Vezi-l tu cu ochii tăi şi pipăie-l cu mâna ta.

Limba cea vie, vorbirea cea trăită nu încape nici în gramatici consfinţite de Academie şi nici nu se potriveşte cu ce-a pierdut fluturele de pe aripa sa. (...)

Copii ai poeziei, cu limba pe limbă călcând, reînviaţi.

Copii ai poeziei, în război înving armele, iar nu steagurile.

Copii ai poeziei, mai vie este limba noastră decât orice scriere a ei. Potcoviţi-o cu potcoave de aur! Sadoveanu, Arghezi şi alţi minunaţi potcovari ai limbii au ştiut-o că este înhămată la drum lung.

Niciodată limba nu poate să fie a unuia singur, chiar dacă el se numeşte Eminescu.

Numele ei este numele întregului nostru popor, viaţa ei e destinul acestui popor. Mai doarme din când în când în trupul unui poet, dar pleacă repede însângerată de istorie."

Despre *Cuvintele şi necuvintele în poezie*, poetul nota:

„Poezia este o tensiune semantică spre un cuvânt care nu există, pe care nu l-a găsit. Poetul crează semantica unui cuvânt care nu există.

Semantica precede cuvântul. Poezia nu rezidă din propriile sale cuvinte.

Poezia foloseşte cuvintele din disperare.

Nu se poate vorbi despre poezie ca despre o artă a cuvântului, pentru că nu putem identifica poezia cu cuvintele din care este compusă.

În poezie putem vorbi despre necuvinte; cuvântul are funcţia unei roţi, simplu vehicul care nu transportă deasupra semnantica sa proprie ci, sintactic vorbind, provoacă o semantică identificabilă numai la modul sintactic.

Identificăm trei grupuri genetice ale poeziei: fonetic, morfologic şi sintactic...

Poezia metalingvistică are ca sursă inspiraţia, suflată la ureche poetului rând pe rând, de către Apollo sau de către Dionisos.

«Nu credeam să-nvăţ a muri vre-odată», sau «Eu cred că veşnicia s-a născut la sat», sau «E timpul, toţi nervii mă dor», ne atestă posibilitatea marii poezii care nu mai foloseşte nici unul dintre mijloacele poeziei. Versuri situate deasupra metaforei, ignorând orice fel de alambic posibil, acesta îmi pare a fi tipul de tensiune semantică spre un cuvânt din viitor.

Necuvintele (ca noţiune) sunt finalitatea scrisă a acestei poezii, superioară ideii de scris."

3. Itinerarii în lumea prozei

Poetul a fost ispitit şi de proză ca şi predecesorii săi — marii poeţi — M. Eminescu, Lucian Blaga, Tudor Anghezi etc. Dacă în secolul trecut, mărturiseşte Ioanichie Olteanu, în *Albumul memorial Nichita Stănescu* — „numele unui poet înscris pe o carte de proză ţinea de insolit, în veacul nostru intrat în amurg în care conceptul de scriitor total a căpătat legitimitate şi credibilitate, faptul nu mai intrigă. Povestitor (oral) de unică strălucire, narator fantast al propriilor întâmplări de viaţă dar şi «inventator» de epică, **N.S.** a încercat în mai multe rânduri să scrie proză «clasică»."

De remarcat astfel încercările lui **N.S.** de a realiza un roman, abandonat în anul 1968. Volumele *Cartea de recitire* şi *Respirări* cuprind eseuri care atestă talentul de prozator al poetului. Proze inedite sunt reproduse în albumul menţionat mai sus: *Brâncuşi (o ieşire din himeric), A fi! A fi! A fi!; Adolescenţă; Pomul de iarnă; Dragii mei munţi; Călătorii într-un port* — urmau să apară în revista „Argeş" din Piteşti, în 1973, dar poetul le-a retras. Semnalăm, de asemenea, şi prozele: *Pe strada plantelor* — în care este evocată personalitatea lui M. Eminescu; *Testament* — scrisoare anonimă, despre rostul poeziei; *Capitolul I* — început al unui roman de dragoste; *Trei bonefi* — un simplu exerciţiu de stil şi *21 grame de suflet* — eseu neterminat.

Citindu-l pe **N.S.** îţi dai seama de harul dumnezeiesc cu care a reuşit prin cuvinte şi „necuvinte“ să creeze practic o nouă limbă, a cărei originalitate constă în folosirea liberă, nesupusă nici unei rigori lingviste a celor mai comune şi nespectaculoase cuvinte, oferindu-le spectaculozitatea eternelor astre.

APRECIERI CRITICE:

Ioan Grigorescu: „Mă gândesc că, după «Respirări» şi după «Antimetafizica», aforismul românesc şi cel european, în general, iese definitiv din dimensiunile lui clasice, atât de ferm stabilite de la Pascal la Blaga, intrând în alte dimensiuni. Hronicul vârstelor lui Nichita este hornicul unei numărători inverse. Refuză oglinda mutilatoare. Obârşia şi-o are în mit. «Locuiesc în limba română!» — adresă pe care nu şi-a mai dat-o nimeni până la el.“

Fănuş Neagoe: „Poate mai mult decât noi toţi din generaţia Labiş, Nichita n-a lăsat timpul să curgă pe lângă el, zadarnic. Fruntea lui îngemănează pulsaţii din Eminescu şi linge tainele cerului, dincolo de sublime cunoaşteri, unde numai gândul pur, iluminat de zboruri apologetice, toate spre aripa lui Dumnezeu, poate pătrunde ca o mireasmă a inspiraţiei.“

Cezar Baltag: „Viteza de «elaborare» a gândului poetic la Nichita Stănescu era instantanee, fulgerătoare. Poate de aceea, în ultima vreme, devenise «lent vorbitor», pentru poetul care ajunsese să scrie aproape vorbind, cuvintele încercau să mai domolească galopul ideilor, pentru a le putea stăpâni. Nichita nu era ceea ce se chema un poet «spontan», dar aşa cum am văzut, viteza de elaborare a ideilor sale era aproape instantanee, de aceea putea să «şamanizeze» în orice loc, chiar şi în lipsa colii albe şi a mesei de scris. Cei care nu l-au cunoscut nu vor avea cum să-şi închipuie cum un om putea rosti pur şi simplu poeme atât de extraordinare.“

Eugen Barbu: „Nichita a fost un cântec nesfârşit. A fost Poezia însăşi.

Nu-l va putea înlocui nimeni. El a făcut din limba română o limbă nouă, a artei. Era un luceafăr din ramura Eminescului. El ne-a primenit graiul. A plâns şi a râs în eresuri, ne bântuia. (...)

Nichita s-a dus la întâlnirea cu nechemata Moarte, dar e nemuritor. Astfel de fiinţe nu pot fi distruse, şi el o ştia. De fiecare dată, o să-l auzim îmblânzind cuvintele.... Era o zăpadă, un aerolit, era Cuvântul...“

Mircea Iorgulescu: „Dacă fiecare scriitor adevărat este unic, inconfundabil, de neînlocuit, există însă scriitori care, printr-o enigmatică voinţă a destinului lor de oameni şi de creatori, devin simboluri-forţă ale epocilor în care trăiesc şi scriu, astfel rămânând şi pentru viitorime. Sunt puţini asemenea scriitori, cei aleşi de soartă să fie atât de ei înşişi încât să fie totodată, într-o măsură foarte înaltă, altfel şi altceva — imaginea esenţializată a sufletului unei colectivităţi naţionale. Fiindcă nu sunt doar mari scriitori, condiţie obligatorie; sunt mari scriitori adânc reprezentativi pentru timpul lor şi pentru spiritul şi sensibilitatea poporului căruia îi aparţin.

Pentru epoca noastră aşa a fost / este Marin Preda.

Pentru epoca noastră aşa a fost / este Nichita Stănescu.“

Eugen Simion: „*Limba lumească* a lui Nichita Stănescu a amuţit, din nenorocire a amuţit pentru totdeauna. Nu vom fi niciodată atât de înţelepţi şi să acceptăm ideea că atâtea cântece vor rămâne nespuse, atâtea respirări vor rămâne nescrise, că jocurile limbajului său fermecat vor dispărea din orizontul existenţei noastre. Rămân desigur *limba îngerească* a poetului, nu vom continua călătoria noastră pe pământ cu cele 11 elegii, cu leoaica lui tânără şi arămie, cu necuvintele, miturile şi cântecele lui mari şi superbe, în dulcele stil clasic şi, mai ales, în stil acut modern, în stil decis modern.“

Ion Pop: „Se poate spune că lumea obiectelor există pentru poet în măsura în care este în stare să provoace, să emită vibraţii sau reflexe, ori să le prelungească efectul dinamic-transfigurator. Imaginarul său se anunţă a fi dominat, sub aspect, de figuri ale transparenţei şi oglindirii, de o materie negându-şi opacitatea, lăsându-se pătrunsă de undele luminoase. Întorcându-le către sursa iniţială ori către alte obiecte, cu o intensitate simplificată. În egală măsură va fi preferată mineralitatea obiectelor apte de a deveni surse de sonorizare, de a intra în rezonanţă ori de a transmite unda sonoră.“

Aurel Martin: „Nichita Stănescu are cultul mitologiilor şi vocaţia miturilor. Adică a unor reprezentări primordiale, cu valori simbolice şi încărcătură pronunţat gnoseologică, ţintind exprimarea în forme plastice a unor idei şi sentimente esenţiale, referitoare la condiţia existenţială şi la raportul omului cu natura, cu universul şi cu sine însuşi, la întrebările fundamentale iscate pe marginea complexelor probleme ale sensului vieţii şi al morţii, al fericirii şi al limitei relative a cunoaşterii. Reprezentări adesea fabuloase, hiperbolice, violent insolite, aflate nu o dată la antipodul celor curente în lirica de formulă tradiţională. Reprezentări de factură, parţial măcar, suprarealistă. Pornind însă nu din aplicarea dicteului automat, ci din sugestiile oferite poetului modern de marile mituri şi eposuri ale umanităţii.“

(C.B.)

STEINHARDT, NICOLAE
(1912–1989)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Eseist, s-a născut la 29 iulie 1912 în Pantelimon, Bucureşti. Clasele primare le urmează la Şcoala Clemenţa, iar liceul la „Spiru Haret.“ Frecventează şedinţele cenaclului „Sburătorul“ a lui E. Lovinescu. Termină Facultatea de Drept şi Litere în 1934, iar în 1936 obţine doctoratul în drept constituţional. Continuă studiile la Paris şi în Anglia. Colaborează la revistele: „Libertatea“, „Universul literar“, „Viaţa Românească“, „Secolul XX“ etc. Este arestat în 1959 şi, în „lotul Constantin Noica — C. Pilat“, judecat şi condamnat la 13 ani muncă silnică. La Jilava, în 1960, este botezat clandestin. Este eliberat din închisoare în august 1963. Din 1980 se călugăreşte şi se stabileşte la mânăstirea Rohia. Moare în 29 martie 1989, la Baia Mare.

OPERA: Originale: *În genul...tinerilor, 1934; Essai sur une concéption catholic du Judaïsme,* colab., 1935; *Illusion et réalités juives,* colab., 1936; *Între viaţă şi cărţi,* 1976; *Incertitudini literare*, 1980; *Geo Bogza, un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnităţii, Exuberanţei şi Patetismului,* 1982; *Critica la persoana întâi,* 1983; *Escale în timp şi spaţiu,* 1987; *Prin alţii spre sine*, 1988; *Jurnalul fericirii*, 1991. **Traduceri** din: James Barlow, David Storey, Max Oliver, Rudyard Kipling, Robert Graves ş.a.

REPERE ASUPRA OPEREI: După cum afirmă E. Simion, N.S. „este un moralist învăţat şi fin care foloseşte literatura pentru a-şi inventa propriile concepte. Este, de regulă, ostil oricărei forme de «terorism literar» şi vrea să împace, prin scrisul său, toate tendinţele estetice.“ *JURNALUL FERICIRII* este un memorial privitor la anii de recluziune. Scriitorul, în amintirile sale, se opreşte la oameni şi întâmplări din închisorile prin care a trecut, dar şi cu aduceri-aminte din anii copilăriei şi adolescenţei. Sunt de fapt nişte comentarii pe baza acestor fapte şi amintiri, comentarii în spiritul Evangheliei. *Jurnalul fericirii* este un roman-memorial având ca temă principală fericirea, înţeleasă însă în multiple valenţe date de împrejurările prin care a trecut autorul: temniţă grea „acolo, în celula de la Securitate“, unde găseşte şi calea spre mântuire — credinţa cea adevărată. O parte a vieţii o trăieşte într-o continuă încercare, cu toate riscurile ce le implică. El rezistă tuturor capcanelor întinse şi iese învingător datorită credinţei. În fond, totul a fost o aventură, o aventură impusă din care a triumfat, chiar dacă toate acestea au însemnat scurtarea vieţii, căci aventura pentru eroul-autor este o aventură a spiritului. Numai că victoria este provizorie căci ispita se menţine într-o lume dominată de totalitarism, aşa încât *Jurnalul fericirii* trebuie înţeles ca o mărturie din care toţi şi totdeauna trebuie să învăţăm.

APRECIERI CRITICE:

Nicolae Manolescu: „*Jurnalul fericirii* este o carte splendidă, amestec inextricabil de notaţie cotidiană, amintire, confesiune, hermeneutică (la propriu: căci Biblia e deseori obiect de interpretare, ca la Varlaam, sau Ivireanul), humor, tragedie, istorie, universalitate, metafizică, fiziologie, citate de lectură şi altele. (...) N. Steinhardt dovedeşte aceeaşi uluitoare forţă de pătrundere în adevărul lucrurilor dincolo de coaja groasă a locului comun. (..) Literatura noastră s-a îmbogăţit cu o carte de prima mână, la care vom simţi nevoia să ne întoarcem nu o dată, în clipa de restrişte, dar şi de bucurie."

Ioan Pintea: „*în Jurnalul fericirii,...* personajul în sine nu contează atât de mult. El, treptat, se generalizează şi devine coautorul unui fenomen unic: acela al întâlnirii cu viaţa prin intermediul morţii."

Dan Chelaru: „O capodoperă: *Jurnalul fericirii. (...) Jurnalul fericirii* este o faptă copleşitoare. Nu numai fiindcă posedă suma calităţilor unei cărţi şi fiindcă cere, cu necesitate, restul cărţilor ca replică sau fiindcă este pecetluită cu o viaţă exemplară, ci fiindcă poate crea destine, iar pe cele gata create le poate strămuta. (...) O carte a cărţilor Estului. O carte comtemporană cu Dumnezeu."

Virgil Bulat: „Mai presus de toate, şi pentru oricare cititor de orice confesiune religioasă ar fi, *Jurnalul fericirii* se constituie într-un miraculos, inepuizabil rezervor de enegie şi învătătură. Arătându-i de unde (din cultură, religie, ştiinţă) şi cum să găsească puterea de a-şi îngenunchea frica, de a se smulge de sub imperiul fanatismelor, răului şi minciunii, de a îmbrăţişa adevărul şi în sfârşit liber — de a-şi descoperi propria demnitate umană. Adică fărâma de dumnezeire care trăieşte în fiecare din noi."

Doina Uricariu: „Opera lui Steinhardt n-are nimic dintr-o fiinţă tranşantă sau reculeasă în chilia propriilor idei, psalmodiate în haina austeră a flagelării bucuriei considerată o prea lumească şi profană petrecere a spiritului. Limbajul ei înveşmântat în straie baroce, unul dintre cele mai bogate la ora actuală, evidenţiază o corporalitate a gândirii necomandată, o reală bucurie în faţa textului viu, înflorat, capricios şi inconfundabil."

Ion Negoiţescu: „Stilul monahului din Rohia nu se deosebeşte cu nimic de cel al publicistului N. Steinhardt, alert, mlădios, purtând flacăra minţii lui instigatoare de intelectual cultivat şi sprinţar. Nu face literatură cu toate că e preocupat, intens, chiar pasionat de ea, în mod precumpănitor, oricât de larg i-ar fi interesul faţă de celelalte arte, muzică, plastică, cinematograf, teatru, faţă de ştiinţele contemporane, astro-fizică, biologie, faţă de filozofie şi probleme religioase. Intelectualitatea lui e o formă a iubirii, căci îmbrăţişează generos şi plin de râvna înţelegerii toate domeniile ei creatoare. În predici, cum e şi firesc, baza interpretărilor lui o constituie cărţile sfinte, Noul Testament mai cu seamă, dar referirile lui cărtureşti se păstrează de preferinţă pe tărâm general cultural, unde se includ pentru dânsul şi operele teologilor."

Ion Simuţ: „*Jurnalul* lui N. Steinhardt este, de fapt, cartea unei vieţi, mărturisirea esenţială, a unei credinţe religioase, a felului în care un suflet, un spirit şi un trup (fiecare pe calea lui specifică) au ajuns la lumina adevărului. Iar adevărul, marele adevăr mărturisit, este credinţa în Cristos. În cele mai substanţiale pagini ale lui, *Jurnalul fericirii* este un elogiu al creştinismului, dar un elogiu scris cu cumpătare, cu măsură, cu inteligenţă, cu har. S-ar putea alcătui din extrase o antologie de texte despre valorile creştine: iubirea aproapelui, mila, spiritul de jertfă, echilibrul, dreapta socotinţă, suferinţa şi asumarea durerii, dragostea de viaţă. Adevăratul creştin reprezintă o sumă de fapte izvorâte din bunătate şi inteligenţă. Adevăratul creştin trăieşte cu toată intensitatea tensiunea inevitabilă dintre fericire şi suferinţă ca un paradox al sentimentului religios. Fericirea poate fi găsită numai în credinţă şi înseamnă a trăi necontenit bucuria învierii. Sensul fericirii — afirmă cu claritate teologul — merge ferm împotriva fricii şi egoismului, pe drumul libertăţii ce înfruntă moartea. Libertatea nu poate fi gândită în afara moralei şi nu are nici o consistenţă dacă nu e fortificată de puterea de a iubi. Drumul spre mântuire este rezultatul unui act de libertate. *Jurnalul fericirii* poate fi citit ca un manual al bunului creştin, deşi cartea lui N. Steinhardt este mai mult decât atât."

(S.B.)

STREINU, VLADIMIR
(1902–1970)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar, eseist, poet, s-a născut în comuna Teiu, jud. Arges, pe 27 mai 1902. Numele său adevărat este *Nicolae Iordache.* În perioada 1920–1024 urmează cursurile Facultăţii de Litere şi Filologie din Bucureşti, completate la Paris şi Nancy, unde îşi susţine şi doctoratul cu o temă despre versul liber (1947). Este profesor în învăţământul secundar la Turnu-Severin, Bucureşti, Găeşti, Piteşti. Debutează cu poezii la cenaclul „Sburătorul" şi în revista „Adevărul literar şi artistic." A colaborat şi la „Convorbiri literare", „Azi", „Kalende", „Contemporanul", „Luceafărul", „Dreptatea", „Gazeta" (revistă condusă de el), „Viaţa literară" (unde este redactor), „Revista Fundaţiilor Regale", „Luceafărul" etc. Este profesor la Facultatea de Limba şi Literatura română a Universităţii din Bucureşti (1969 — 1970).

OPERA: *Pagini de critică literară,* 1938; *Clasicii noştri,* 1943; *Estetismul (din Istoria literaturii române moderne* — scrisă în colaborare cu Şerban Cioculescu şi Tudor Vianu, 1944); *Literatura română contemporană* — antologie, 1944; *Versificaţia modernă,* 1966; *Pagini de critică literară,* I–IV, 1968 — 1977; *Calistrat Hogaş,* 1968; *Ritm imanent,* 1971; *Ion Creangă* 1972; *Studii de literatură universală,* 1973; *Poezii,* 1982; *Poezia şi poeţii români,* 1983. A tradus din opera lui M. Proust şi W. Shakespeare *(Hamlet).*

REPERE ASUPRA OPEREI: Poet, critic literar, având atenţia îndreptată spre „clasici", un reprezentant al spiritului critic, cu precădere în valoarea sa estetică, ilustrată de Titu Maiorescu, iar mai târziu de Mihail Dragomirescu şi Eugen Lovinescu, **V.S.** susţine militantismul estetic şi opinează spre o ierarhizare a valorilor artistice literare. În capitolul *ESTETISMUL* din *Istoria literaturii moderne* susţine teza lui Titu Maiorescu, uneori contestată de criticii şi istoricii literari, că acesta nu a făcut o selecţie a valorilor scriitorilor de la mijlocul secolului trecut, ci a „judecat" o stare de spirit a epocii şi i-a prezentat, fără să facă vreo distincţie, în afara contribuţiei lor la dezvoltarea literaturii române, indiferent dacă aparţineau sau nu cercului *Junimii.* Contestatarii de mai târziu i-au dat, mai devreme sau mai târziu, dreptate chiar dacă s-au numit N. Iorga sau Ion Negoiţescu.

APRECIERI CRITICE:

Nicolae Balotă: „Vladimir Streinu este un estetician în buna tradiţie începută cu Titu Maiorescu şi urmată de Mihail Dragomirescu şi E. Lovinescu. El este adeptul militantismului estetic, aşa cum o demonstrează în eseul *Stilul clasic* din *Pagini de critică literară;* realizează monografii despre Calistrat Hogaş şi Ion Creangă sau s-a aplecat cu spirit modern asupra operelor lui Al. Odobescu, T. Maiorescu, M. Eminescu, I. Creangă şi G. Coşbuc. Critic mai degrabă decât teoretician, poet mai curând decât cugetător, Vladimir Streinu a studiat poezia fie sub forma istoric-explozivă, fie sub aceea critic-analitică."

Mircea Zaciu: „Vladimir Streinu a fost, în splendida pleiadă de spirite alese a literaturii interbelice, un arbitru al eleganței critice. Rareori se întâmplă la un critic ce continuă a-și exercita profesia (rămânând mulți ani în atmosfera modest, rutinieră și deci primejdioasă, dar binecuvântat prin contactul nemijlocit cu o tinerețe perpetuă, a unui liceu) acea fuziune de substanță clasică și acuitate receptivă la tot ce e modern și novator într-o literatură. Nimeni la noi n-a explicat cu o mai proaspătă sensibilitate contemporană articulațiile tinere ale unor opere, crezute desuete, așa cum el a făcut-o în cazul lui Titu Maiorescu ori Alexandru Odobescu și George Coșbuc."

Valeriu Cristea: „Obiectivitatea este condiția adevărului, în al cărui respect se clădește critica lui Vladimir Streinu. Prin orgoliul adevărului, oricât de cenușiu, ea înfrânge vanitatea speculației, oricât de strălucitoare. Mulți știu să «toace» plăcut diverse considerații gratuite în raport cu opera, nerevelatoare. Câteodată, vocabularul critic alunecă foarte frumos pe deasupra realităților artei — previne Vladimir Streinu, subînțelegând că nu orice idee dezvoltată în discurs înseamnă critică, ci numai ideea tangentă la obiect. Autorul triumfă nu când izbutește să se diferențieze spectaculos, ci când poate contribui cu propriile sale puteri la consolidarea unui adevăr."

(S.B.)

ŞĂINEANU, LAZĂR
(1859–1934)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filolog, lingvist, folclorist, cel mai de seamă discipol al lui B.P. Hasdeu, care a îmbogăţit filologia română cu lucrări remarcabile, **L.Ş.** s-a născut la 23 aprilie 1859, la Ploieşti într-o familie de mici meseriaşi şi a încetat din viaţă pe 11 mai 1934, la Paris. Începe şcoala la Ploieşti, urmează Liceul „Matei-Basarab" din Bucureşti, perioadă în care audiază şi cursurile serale de filologie comparată ţinute de B.P. Hasdeu. În 1881 se înscrie la Facultatea de Litere, unde este remarcat de B.P. Hasdeu, care îi va publica, în 1882, în revista „Columna lui Traian", *Câteva specimene de etiomologie populară română.* Interesat de studiile umaniste, va acumula cunoştinţe de lingvistică, literatură, istorie, filozofie, studiind limbile: latină, greacă, sanscrită, ebraică; limbile moderne: franceză, germană; limbi slave, maghiara, turca; şi-a însuşit teoriile lingvistice moderne în epocă, fiind atras de domenii mai puţin studiate, lucrarea de licenţă ilustrând acest fapt: *Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studii istorice despre tranziţiunea sensurilor* (Bucureşti 1887), primul studiu sistematic de semantică a limbii române. Universitatea din Bucureşti, apreciind erudiţia şi originalitatea lucrării, îi acordă premiul Hillel de 5000 de franci (aur), sumă cu care autorul a putut pleca în străinătate, pentru specializare, mai întâi la Paris, apoi la Leipzig, unde, în 1889, îşi suţine doctoratul cu teza de folclor *Les jours d'emprunt ou les jours de la vieille,* publicată în revista „Romania." În 1890, se întoarce în ţară, şi este numai profesor de latină şi română la Liceul „Gh. Lazăr" din Bucureşti şi suplinitor la Catedra de filologie comparată a lui Hasdeu de la Universitate, unde a funcţionat doi ani. Lecţia de inaugurare a cursului, *Lingvistica contemporană sau şcoala neo-gramaticală* a fost publicată în 1890. În volumul din 1891, *Raporturile între gramatică şi logică. C-o privire sintetică asupra părţilor cuvântului, Studiu de lingvistică generală,* au fost reunite cursurile ţinute în perioada 1890–1891. În anul 1892, inaugurează cercetările de istorie a lingvisticii româneşti cu studiul *Ioan Heliade Rădulescu ca gramatic şi filolog,* urmat de *Istoria filologiei române* (1892); a doua ediţie din 1895 a fost închinată memoriei lui Timotei Cipariu. Lucrarea examinează preocupări referitoare la limba şi literatura română începând cu învăţaţi occidentali din secolul XVI şi sfârşind cu ultimele cercetări ale secolului XIX. „Partea ultimă a lucrării — apreciază Ovidiu Bârlea — care e şi cea mai întinsă, *starea actuală a filologiei române,* aduce în discuţie contribuţiile din cele trei domenii mari, limba, literatura şi cultura propriu-zisă (adică etnografia, istoria şi arheologia), cu bibliografia aferentă fiecărui capitol, adevărat vademecum pentru orişicine vrea să se iniţieze în acest sector romantic."

În 1895 va apărea şi opera premiată de Academia Română, cu premiul I.H. Rădulescu — *Basmele române în comparaţie cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice,*

(reeditată de Editura Minerva în 1978), până la apariţia catalogului lui Adolf Schullerus, din 1928, unicul instrument de investigare a poveştilor româneşti, fiind la apariţie „o lucrare unică prin profilul ei în analele folcloristicii mondiale" (O. Bârlea). În 1896, va publica *Studii folcloristice, Cercetări în domeniul literaturii populare,* culegere în care îşi include şi teza de doctorat: *Zilele Babei şi legenda Dochiei.* În 1896, apare *Dicţionarul universal al limbii române,* din care, până în 1946, au apărut nouă ediţii fiind cel mai util dicţionar până la apariţia *Dicţionarului enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"* a lui I.A. Candrea şi Gh. Adamescu (1931). În 1898 a publicat lucrarea *Mitologie clasică — credinţele religioase şi legendele eroice ale grecilor şi ale romanilor,* 3 volume (I *Introducere,* II *Vocabularul,* 1. Vorbe populare; 2. Vorbe istorice), lucrare apărută în mai multe versiuni în franceză, obţinând premiul *Bibesco* al Societăţii de Lingvistică, din Paris *(Les éléments orientaux en roumain)* şi premiul *Volney* al Institutului Franţei acordat prima dată unei lucrări cu subiect românesc *(Le régime et le société en Roumanie pendant le regne des Phanariotes,* 1711–1821).

A fost profesor suplinitor la Liceul „Gh. Lazăr" şi La Şcoala Normală Superioară, iar după 1901 se stabileşte definitiv în Franţa, unde face cunoscute unele lucrări româneşti, prin traducere. La plecarea din ţară avea proiectată şi anunţată *Românismul din punct de vedere etnografic, lingvistic şi psihologic* în trei volume (Vol.I, *Etnografia antică şi modernă a Daciei; Vol. II, Limba română şi dialectete ei în raport cu limbile surori şi Vol. III, Literatura populară română în legătură cu a popoarelor învecinate,* 1892-1896).

După stabilirea la Paris, publică studii asupra argoului parizian şi a limbii lui Rabelais: *La création métaphorique en français et en roumain* I–II Halle, 1905–1907, *L'argot ancien* (1455–1859) — lucrare premiată cu premiul Volney al Academiei de inscripţii şi literatură; publicată în 1912; *Les sources de l'argot ancien* I–II care a primit premiul Saintour al Academiei Franceze. În 1920, aplicând metoda sociolingvistică la lexicul unei mari colectivităţi urbane, publică *Le langage parisien au XIX-e siècle,* primind premiul Volney al Institutului Franţei. În 1922, îi apare lucrarea monumentală *La langue de Rabelais: (I. Civilisation de la Renaissance, II. Langue et vocabulaire),* amplă cercetare asupra limbajului marelui scriitor francez, lucrare distinsă cu premiul Saintour al Academiei Franceze. Între 1925–1935 va publica interesanta lucrare din domeniul etimologiei: *Les sources indigènes de l'étyomologie française* (vol. I–IV). Savantul **L.Ş.** a încetat din viaţă la vârsta de 75 de ani, lăsând în urma sa pentru toate generaţiile prezente şi viitoare un exemplu de dăruire în ale ştiinţei, de interes, talent, inteligenţă superioară, erudiţie şi nu în ùltimul rând sensibilitate, pe care o dăruieşte şi cititorilor săi cu prilejul publicării celei mai valoroase lucrări despre *Basmul românesc,* mărturisind în *Prefaţa* sa: „Cu un simţământ de satisfacţie amestecată cu duioşie se desparte autorul de această lucrare care i-a fost tovarăş nedespărţit în ultimii trei ani de zile. Munca îndelungată şi stăruitoare va fi cu prisos răsplătită dacă cetitorul va putea să guste o parte din acele delicii ce respiră atmosfera poveştilor. Ferice dacă, cufundat în această lume plină de încântare, el nu va simţi opintirea muncitorului în coordonarea feluritelor materiale destinate la ridicarea măreţului edificiu a imaginaţiunei poporale."

OPERA: *Câteva specimene de etimologie populară română,* 1882; *Încercare asupra semaseologiei române. Studii istorice despre tranziţiunea sensurilor,* 1887; *Dicţionar german-român,* 1887; *Dicţionar român-german,* 1889; *Autori români moderni,* 1892; *Ion Heliade Rădulescu ca gramatic şi filolog,* 1892; *Basmele române în comparaţie cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ,* 1895; *Dicţionar*

universal al limbii române, 1896; *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române* (3 volume) 1900; *La création métaphorique en français et en roumain,* Hale 1905–1909; *L'argot ancien*, Paris, 1907 şi *Les sources de l'argot ancien,* Paris, 1912, 2 vol, distinse cu premiul Volney şi premiul Academiei Franceze; Elaborează *partea de comentariu lingvistic al ediţiei critice* a operei lui Rabelais (4 volume 1912 — 1922) şi lucrarea *La langue de Rabelais,* Paris, 1922-1923; *Les sources indigènes de l'étymologie française,* Paris, 1925–1930 (3 volume).

REPERE ASUPRA OPEREI: Pe lângă lucrările de lingvistică de mare valoare pe care le realizează, **L.Ş.** contribuie la ample deschideri spre ştiinţa modernă, dar şi la realizarea sintezelor lingvistice de specialitate, situând istoria limbii române în context universal, îndeosebi în contextul limbilor romanice. Personalitatea lingvistică a lui **L.Ş.**, ca şi a altor personalităţi ale acestei ştiinţe din ţara noastră, au fost puse în valoare prin lucrarea *ISTORIA GÂNDIRII LINGVISTICE ROMÂNEŞTI* — lucrare de amploare elaborată de Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Filologie, 1989, având ca redactor responsabil pe prof. univ. dr. Lucia Wald.

Textele, aşa cum precizează în *Cuvânt înainte* Lucia Wald: „pun în lumină preocuparea cercetătorilor noştri pentru o sferă largă de aspecte ale studiului limbii române (fonetică şi fonologie, ortografie, semantică şi etimologie, gramatică) sub aspect sincronic şi diacronic, înnoirile metodologice, precum şi străduinţa lor de a regândi într-o manieră proprie, probleme teoretice referitoare la natura şi evoluţia limbii în general."

Lucrarea *BASMELE ROMÂNE,* premiată şi tipărită de Academia Română, în 1894, ca urmare a propunerii lui B.P. Hasdeu încă din 1889, a fost apreciată de cei mai mari folclorişti. „Nu e nici o exagerare — remarcă O. Bârlea — în propria sa apreciere — că Basmele române « constituie opera cea mai completă ce posedă folclorul asupra literaturii orale»." „Într-adevăr" — continuă O. Bârlea „lucrarea cuprinde aproape toate poveştile româneşti publicate până în 1894 în volume şi în periodicele mai însemnate..." Operă exhaustivă, aproape imposibil de realizat, ea menţionează în epocă numele lui Adolf Schullerus (1864–1928), filolog, istoric şi etnograf german din Transilvania, care a realizat un indice de clasificare a basmelor româneşti, un manual de etnografie pentru saşi şi culegeri valoroase de folclor românesc — *Cartea poveştilor din Transilvania;* de numele lui se leagă şi publicarea noului *Dicţionar al graiurilor săşeşti din Transilvania.*

În prefaţa sa, Ovidiu Bârlea menţionează diverse observaţii din rapoartele de la Academia Română, pentru premiul I. H. Rădulescu. Astfel, Simion Florea Marian remarca faptul că, exceptând capitolul *Literatura basmelor române,* celelalte capitole „sunt scrise cu multă cunoştinţă de cauză şi într-o limbă cât se poate de curată şi curgătoare. Autorul şi-a dat toată silinţa posibilă ca să ne prezinte un studiu cât se poate de amănunţit." În acelaşi timp, propune să completeze capitolul referitor la *Literatura basmelor românilor* cu variante ale basmelor din periodicele vremii: „Făcându-se îndreptările şi adausele indicate în şirele de mai sus, studiul din cestiune merită a fi preluat şi publicat de Academia Română. Drept aceea fac propunerea ca Academia Română să-i acorde Premiul «Heliade Rădulescu» de 5 000 lei." Dacă prin Simion Florea Marian vorbea spiritul moldovenesc, prin Alexandru Roman, profesor de română la Universitatea din Budapesta avea să vorbească spiritul transilvănean: „...după ce am cetit cu atenţiune şi crescând interesare această voluminoasă lucrare, cu bucurie constat că autorul prin buna distribuţie a materiei, potrivelile asemănări, justele critice, variatele sale observaţiuni de cauză, ne dă probe învederate că e bine orientat în acest vast conglomerat de basme şi bine deprins în acest gen al literaturii populare străine şi române (nu e novice), şi că prin urmare ne prezintă o scriere merituoasă care va înavuţi literatura noastră...Conchid că studiul în chestiune merită a fi premiat şi tipărit de Academia Română."

Astfel, în şedinţa din 26 martie 1894 a Academiei Române, rezultatul votului a fost: din 19 votanţi, 19 voturi pentru.

Cu toate limitele, *Basmele române* reprezintă o reuşită în domeniul cercetării folclorului, erudiţia spunându-şi cuvântul, cu atât mai mult cu cât autorul, aşa cum apreciază O. Bârlea, „nu a ascultat la masă basmele pe care le clasifică şi le analizează." Lucrarea este structurată pe părţi, capitole şi subcapitole, cu titluri, semnificative care pun în evidenţă bogăţia problematicii. Astfel, lucrarea se deschide cu o prefaţă semnată de autor şi datată: Bucureşti, 1 ianuarie 1895. ***Partea întâia:*** Introducerea cuprinde o interesantă apreciere privind *Universalitatea poveştilor,* în care, evocând numele unor scriitori universali: M. Eminescu, Schopenhauer, Goethe, Ovidiu, arată că şi-au luat temele marilor lor opere din tradiţiile populare. Sunt amintiţi aici şi Anton Pann, Petre Ispirescu, de numele cărora se leagă valori ale literaturii noastre naţionale. *Partea întâia* mai cuprinde capitolele: *Importanţa antropologică a basmelor; Importanţa etnologică a basmelor; Sceneria fantastică a basmelor; Originea poveştilor populare; Istoricul basmelor* la: egipteni, indieni, greci, români, Evul Mediu, Timpuri Moderne, *Literatura basmelor române* cu: colecţia fraţilor Schott, importanţa colecţiei lui Ispirescu, Colecţii similare din celelalte provincii române, *Bibliografia basmelor române, Cum trebuie culese basmele? Valoarea variantelor, Amalgamarea în folclor. Modalităţi secundare: Basm, Legendă, Snoavă,* din care reţinem: Basmul în raport cu legenda şi snoava, Nomenclatura italiană a basmului, elementul fantastic ca criteriu de valoare ştiinţifică; *Limba basmelor române* cu: Elementul formal şi metaforic în basme, Formule iniţiale şi specimene străine, Formule mediane române, Formule finale, Dialoguri în basme, Perifraze ca expresii metaforice; *Clasificarea basmelor.* ***Partea a doua: Basmele române,*** cu patru secţiuni: *Poveşti mistico-fantastice; Poveşti etico-mitice (psihologice); Poveşti religioase* (legende), Legendele şi raportul lor cu miturile şi cu basmele propriu-zise, cu *Dumnezeu, Necuratul, Moartea; Poveşti glumeţe* (snoave).

Lucrarea conţine un interesant *Tablou sinoptic al clasificării folclorice* (urmat de o concluzie din cele patru secţiuni şi un *Adaos)* — pentru a vedea răspândirea motivelor atât în literatura populară, cât şi în cea cultă (Coşbuc, Slavici, Delavrancea, etc.); interes prezintă şi bibliografia. Capitolul de *Adnotaţiuni*, cuprinde 30 de pagini. Lucrarea se încheie cu un *Indice folcloric* de 99 de pagini, pe care N. Iorga îl găsea „foarte îngrijit."

Deşi se opreşte şi asupra unor limite ale unor interpretări, O. Bârlea mărturiseşte: „nici după opt decenii, din păcate, nu se poate aduce mai multă «preciziune şi exactitate» din lipsa unor repertorii de poveşti naţionale, pentru că «doar poveştile româneşti stau grupate la îndemâna oricărui cercetător în cele două tipologii, a lui Şăineanu şi a lui Schullerus, cea dintâi implicând şi cunoaşterea limbii române»."

Este de remarcat limbajul elevat al lucrării, stilul colocvial, clar, deşi cu multe neologisme. Lucrarea îşi păstrează prospeţimea, vigoarea ştiinţifică, într-o expresie adecvată, fiind un unicat în cultura română.

În 1898, **L.Ş.** a publicat o interesantă lucrare: *MITOLOGIA CLASICĂ* — credinţele religioase şi legendele eroice ale grecilor şi ale romanilor cu 26 ilustraţii pentru uzul şcoalelor secundare, care, aşa cum menţiona autorul în prefaţă, „rezumă datele principale relative la credinţele religioase şi la legendele eroice ale Grecilor şi ale Romanilor."

Lecturile mitologice cuprinse în volum „merită — spune autorul — a scoate în relief frumuseţile încântătoare ale acestei lumi « care gândea în basme şi vorbea în poesii»."

Intenţia caracterului ştiinţific al lucrării şi al influenţei pe care aceasta trebuie s-o aibe este mărturisită: „Citirea acestor fragmente direct reproduse (şi uneori condensat) după textele originale va inspira desigur mai mult interes decât enunţarea de etimologii greco-sanscrite sau citirea teoriilor subiective despre interpretarea miturilor, un alt mijloc de a face interesant studiul mitologiei este menţionarea capodoperelor artistice, care s-au inspirat din izvorul ei nesecat." Având vocaţia analizei, dar mai ales a marilor sinteze, **L.Ş.** nu ocoleşte metoda didactică a expunerii şi organizării materialului său şi în acest caz, dar şi în alte lucrări - ceea ce confirmă o claritate a expunerii ipotezelor sale, a ţintelor ştiinţifice urmărite: „prin forma ei populară — nu uită să spună autorul — fiind aleasă carte de şcoală — ea se adresează nu numai celor ce fac studii clasice, dar va aduce aceleaşi foloase şi celor ce nu se consacră unor asemenea studii, ca şcolile secundare de fete şi şcolile speciale de băieţi. Pe orice om cult cată să-l intereseze mitologia atât prin conţinutul ei poetic, cât mai ales prin acţiunea profundă ce a exercitat asupra vieţii antice şi moderne, sub raportul literar şi artistic."

Interesantă este structura lucrării: ***Partea I: Zeii cerului*** (Zeus — Jupiter, Hera — Juno; Pallas Athena — Minerva; Apollo; Artemis — Diana; Ares — Mars; Hermes — Mercurius; Hephestos — Vulcanus, Hestia — Vesta; Aphrodita — Venus, fiecare cu legenda sa, iar ca încheiere — metaforic *Cortegiu olimpic.* Urmează apoi *Divinităţile secundare;* corpuri şi fenomene cereşti — soarele, luna, aurora, astrele vânturile, divinităţile naşterii şi ale sănătăţii, divinităţile destinului. *Zeii mării şi ai apelor:* Okeanos, Poseidon — Neptunus; *Zeii pământului:* Gea, Dyonisos — Bacchus; *Zeii câmpului:* Pan, Aristeos; *Zeii infernului:* Hades — Phiton, Infernul, Somnul, Moartea, Visele; ***Partea a II-a: Eroii,*** cu *Mitologia eroică,* Naşterea omului şi traiul său; *Eroii Tebani; Legende din Etolia; Legende din Tesalia; Legende din Tracia; Legende din Corint; Legende din Argos; Legende din Laconia; Legende din Creta; Ciclul Troian.* Cartea se încheie cu un *Adaos* (ce se adresează mai ales profesorilor, aşa cum precizează **L.Ş.**, cu: *Interpretarea miturilor; Note paralele; Mitologie şi Limbă; Izvoare şi imitaţiuni,* şi, fireşte, un *Index* (de nume).

O bogată informaţie este cuprinsă numai în 258 de pagini, elaborate într-un stil interesant, în care latura ştiinţifică cu cea scriitoricească se îmbină, cucerind cititorul. Interferenţele culturale — literatură, pictură, sculptură, istorie, geografie, religie pun în valoare erudiţia autorului. Viziunea bibiliografică este modernă şi deosebit de utilă pentru un domeniu al culturii cum este mitologia.

APRECIERI CRITICE:

Bogdan Petriceicu Hasdeu: „L. Şăineanu mi-a fost elev. O spune el, însuşi cu plăcere, o spun şi eu cu mândrie. Mi-a fost elev nu numai la Universitate, dar ceva mai mult: în acele *colloquia* de-acasă, în care elevul vede pe profesor lucrând şi lucrează împreună cu dânsul. Din capul locului n-am putut a nu recunoaşte în L. Şăineanu o rară aptitudine pentru studii lingvistice; acea aptitudine însă avea nevoie de o direcţiune cu atât mai serioasă cu cât fusese deja atinsă prin înrâurirea cea cu desăvârşire nemetodică a lui Cihac."

Moses Gaster: „E o operă monumentală şi ai tot dreptul a o numi un *corpus* complet al basmelor române. Trebuie s-admir şi *Indicele* excelent, cu care ai îmbogăţit nu numai cartea d-tale ci şi ştiinţa folclorului."

Dumitru Caracostea: „... primul indice de acest fel în studiile de folclor universal este datorat lui Lazăr Şăineanu, care, cu toate scăderile inerente vremii, marchează astfel şi pe această cale un loc în dezvoltarea studiilor de folclor... Şi numai faptul că a fost redactat într-o limbă cu circulaţie limitată nu i-a asigurat locul meritat în studiile de folclor de pretutindeni."

Ovidiu Bârlea: „Confruntată cu nivelul folcloristicii contemporane, se constată cu surpriză că după opt decenii lucrarea lui Şăineanu rămâne tot atât de actuală în osatura ei ştiinţifică, deoarece rectificările ce i se impun sunt neaşteptat de puţine şi aproape întotdeauna de sferă restrânsă. Secretul acestei neîmbătrâniri rezidă în trei împrejurări. Cartea se sprijină în toate activităţile ei direct pe variantele folclorice, adică pe documente care prin natura lor îşi păstrează o activitate perpetuă. În al doilea rând, informaţia ştiinţifică era aproape exhaustivă. Şăineanu având putinţa să consulte toate lucrările de seamă apărute până atunci şi mai cu seamă să discearnă miezul durabil de teoretizările efemere. În sfârşit, Şăineanu s-a ţinut oarecum pe o linie de mijloc, nu s-a aventurat în teorii lipsite de temeiul necesar, trăgând învăţămintele din spectacolul şcolilor ce îşi disputau originea basmelor de pe poziţii exclusiviste. Cititorul asistă pe rând la compararea naraţiunilor populare cu cele similare din mitologia antică, îndeosebi din Hesiod şi Ovidiu, strămutându-se mereu din Orient în Occident şi invers în urmărirea paralelelor, fără ca autorul să încerce vreo precizare în legătură cu originea, filiaţia şi căile de propagare. La prima vedere, aceasta pare strategia unui sceptic care se mulţumeşte să etaleze faptele, lăsând pe seama fiecăruia să tragă concluziile ce i se năzar dintr-un fel de politeţe ştiinţifică excesivă. În fapt, atare agnosticism nu era o stratagemă, ci poziţia plauzibilă faţă de realităţile literare atât de complicate, răspândite pe o enormă arie şi cu rădăcini în străfunduri mulţumitoare. Cine poate revendica trecerea cu succes dincolo de zidul de nepătruns al preistoriei, unde singura călăuză sunt cele câteva firave urme de cultură naţională? Şăineanu a întrevăzut din capul locului dificultatea, de aceea s-a abţinut de la deducţii hazardate, după cum va sfătui şi pe alţii în a doua ediţie a *Istoriei filologice române.*"

(C.B.)

ŞCOALA ARDELEANĂ

REPERE GENERALE: „Mişcare ideologică naţională iluministă" (Ion Lungu), **Ş.A.** reprezintă în cultura română expresia iluminismului universal (v. iluminismul).

În Capitolul II din *Istoria literaturii române* (Compendiu), *«Clasicii» întârziaţi*, G. Călinescu precizează sensurile occidentalizării culturii noastre: „Ţările Române n-au fost niciodată în afara Europei şi începuturile lor dezvăluie o puternică ţinută feudală. Când vorbim de «occidentalizare», înţelegem adaptarea la noţiunea de «literatură» a Occidentului. Cu toate că semne de schimbare se văd încă din jurul anului 1700, cultura rămâne orientală, adică exclusiv religioasă. Alunecarea înceată a moravurilor — subliniază criticul — s-a făcut nu atât prin mergerea românilor în Apus, cât prin coborârea acestui Apus asupra noastră în chipul presiunii politice." Epoca fanariotă a contribuit la dezorientalizare. Vreme de un secol, remarcă G. Călinescu, „pregătirea pentru intrare în altă lume se face în limbă. Graiul bisericesc nu mai este îndestulător pentru a exprima noţiuni mai tehnice şi limba se neologizează." Astfel la Miron Costin, Ion Neculce, Axinte Uricanul, D. Cantemir, Radu Popescu, Radu Greceanu, Stolnicul Cantacuzino se întâlnesc numeroase elemente noi, unele din domeniul literaturii: *eleghie, comedie, melanholie, simfonie, fantastic.*

În Ardeal, menţionează criticul, „agentul occidentalizării fu catolicismul. La 5 septembrie 1700 se semnă definitiv în Alba-Iulia actul de unire, în urma căruia aderenţi ai noii biserici căpătau la Blaj un seminar, afară de un număr de burse (prilejuri de a veni în contact cu Apusul) la «Colegiul Pazmanyan» şi «Colegiul Sfânta Barbara» din Viena şi la «De Propaganda Fide» din Roma.

Aşa se ivi şcoala blăjană, ai cărei iluştrii componenţi sunt Samuil Micu — Clain (1745–1806), Gheorghe Şincai (1754–1816) şi Petru Maior (1760–1821), dintre care ultimii doi au stat cinci ani la Roma."

Efectul acestei şederi este mărturisit chiar de Şincai: „Timp de cinci ani petrecut-am la Roma şi-n vremea aceasta. / Vrednic de laur fiind, mi s-a dat cele două diplome, / Roma în studii mi-a fost de-ajutor şi-i aduc mulţumire / Căci bibliotecile ei mi-au fost totdeauna deschise."

Din păcate, subliniază Călinescu, „artele, literatura Italiei n-au ispitit pe aceşti austeri teologi, ale căror opere au caracter religios şi didactic."

Cel care însă va deschide lupta politică naţională a românilor din Transilvania, punându-i solide temelii programatice, după cum subliniază David Prodan, în volumul *Supplex Libellus Valachorum* (Editura Ştiinţifică, 1967) „a fost Inochentie Micu (Clain)", **Ioan Inocenţiu Micu (Clain)** s-a născut în 1692 în Sadu, sub numele de Ion Micu. Se ridică deci „dintre români de pe pământul boieresc, din ţărănimea în luptă cu naţiunea săsească, mai precis cu municipalitatea din Sibiu pentru libertăţile şi drepturile sale încălcate". Episcop al bisericii unite din Transilvania (1728–1751), a desfăşurat o luptă aprigă pentru emanciparea poporului român, prin petiţii, memorii, argumente prin romanitatea, vechimea şi continuitatea românilor, având în vedere şi numărul mare al lor. Este primul care cuprinde, sintetic şi coerent, problemele poporului român din Transilvania. În 1737 a mutat episcopia de la Făgăraş la Blaj, fiind considerat întemeietorul Blajului românesc. Este obligat, la presiunile curţii din Viena să se autoexileze la Roma, unde va şi muri, în anul 1768, după 24 de ani de exil! În anul 1997 rămăşiţele pământeşti au fost readuse în ţară .....la Blaj.

Lucian Blaga, în lucrarea sa *Gândirea românească în secolul al XVIII-lea,* îi dedică lui Inochentie Clain, *Şcolii Ardelene,* capitolele II, V, şi VI, pentru că la Blaj „bătea ceasul mai presus de vreme."

Ioana Em. Petrescu în studiul său despre *Şcoala Ardeleană* (publicat în numerele 2 şi 3/1986, ale revistei „Limba şi literatura română"), procedează la rezumarea principalelor date ale procesului istoric, care au pregătit mişcarea Şcolii Ardelene. „După Răscoala de la Bobâlna (1437), între nobili, saşi şi secui (Nobiles Saxones Siculi), adică între cele trei «stări» privilegiate ale Transilvaniei, se încheie un pact politic antiţărănesc («uniunea fraternă»), numit mai târziu *Unio trium naţionum.* În «Uniunea celor trei naţiuni», termenul de *natio* are sensul juridic medieval de «grupare cu drepturi politice», alături de comunităţile libere şi breslele de saşi şi secui, cea de-a treia «natio», reprezentată de «nobili» (Nobiles), desemnează deopotrivă nobilimea maghiară şi română. Sensul juridic medieval de *natio* e însă treptat înlocuit cu sensul modern, etnic, al termenului de «naţiune». Ca urmare, în *Aprobatele şi Compilatele* — care funcţionau drept constituţie a Transilvaniei —, Nobiles e înlocuit prin «maghiari», ajungându-se astfel să se recunoască trei naţiuni cu drepturi politice (ungurii, saşii şi secuii) şi pentru religii «recepte» (catolică, luterană, calvină şi unitariană). Românii, cea mai veche şi cea mai numeroasă naţiune a principatului (naţiune lipsita însă de «natio»), sunt consideraţi «toleraţi», iar religia ortodoxă nu e recunoscută de constituţia ţării, o constituţie validată, după alipirea Transilvaniei la Imperiul Austriac, prin Diploma leopoldină din 1691". Sistemul politic medieval nu reprezintă, aşadar, pentru românii ardeleni doar un sistem de privilegii sociale, ci şi unul de privilegii naţionale. Lupta antifeudală a **Ş.A.** remodelează de aceea doctrina iluministă într-un sens naţional, fructificând, pe de o parte, ideea latinistă formulată deja în umanismul românesc (de la Grigore Ureche şi Miron Costin la Dimitrie Cantemir) şi prefigurând, pe de altă parte, doctrina politică naţională a romantismului.

Unele concluzii privind activitatea **Ş.A.,** s-ar putea structura astfel:

a) **Activitatea politică** prin ceea ce a însemnat *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae* (1791) — memoriul redactat „de cler, de nobilime, de starea militară şi cetăţenească a întregii naţiuni române din Transilvania" şi înaintat Curţii imperiale din Viena, pentru drepturile egale ale românilor în Transilvania. Reprezentanţii **Ş.A.** pledau

pentru conviețuire pașnică, pentru înțelegerea între națiuni, în spiritul ideilor iluministe a dreptului natural, a legii firii. Viziunea modernă a lui Petru Maior privind înțelegerea între oameni este relevantă — atât pentru timpurile sale, cât și pentru cele prezente și viitoare: „Cu adevărat că nimic nu este mai potrivit cu natura — afirmă Petru Maior — decât ca nații le cele... cultivate să se îngrijească și pentru luminarea celorlalte nații ce sunt mai puțin fericite pentru că toți oamenii deopotrivă au trup și suflet, pricepere și voință...Deci dar toate națiile firești se cuprind în marea nație a neamului omenesc,iar deosebitele meniri ale singuraticilor nații sunt numai întâmplătoare."

b) **Activitatea istorică, filologică** se constituie într-o largă mișcare ideologică având drept scop dovedirea latinității limbii și a poporului român, continuitatea neîntreruptă a românilor pe meleagurile vechii Dacii, unitatea poporului român, continuând ideile cronicarilor, **Ș.A.** — remarcă Gh. Bulgăr în lucrarea *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români* — deschide un capitol nou și important pentru dezvoltarea ideilor despre limbă și stil în cultura română. „În condiții istorice deosebite, învățații acestui curent ideologic iluminist afirmă unele adevăruri esențiale pentru modernizarea culturii și a limbii române literare. Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu și-au câștigat o temeinică învățătură în școlile de prestigiu ale unor centre apusene de veche tradiție culturală și au pus erudiția lor în slujba unui patriotism luminat, care lupta pe toate căile pentru drepturile politice și pentru afirmarea culturală a românilor din Transilvania, oprimați de regimul feudal austro-ungar. Lucrările lor literare, istorice, traducerile numeroase pe care le-au făcut au stat drept temei al argumentării drepturilor politice cerute pentru români, au pus în lumină unele adevăruri de bază despre originea poporului și a limbii române, despre continuitatea noastră în Transilvania, de unde și justa cerere de a fi considerați cel puțin egali cu celelalte naționalități din această provincie.

Lupta lor pentru afirmarea literaturii și a limbii române a avut nevoie de un important volum de termeni și de construcții noi, care au asigurat, în continuare, înnoirea lexicului limbii române literare. Prin opera autorilor amintiți, epoca «luminilor» pătrunde în cultura ardeleană și de acolo se răspândește și în celelalte provincii românești, fapt pozitiv în istoria culturii și a limbii române. Istoria și filologia au fost principalele arme de luptă ideologică, politică și socială pe care reprezentanții Școlii Ardelene le-au folosit cu îndemânare și cu eroism în activitatea lor complexă culturală."

Lucian Blaga, în *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea,* subliniază marea importanță a activității lui Samuil Clain, în ceea ce privește discernământul alegerii cuvintelor de origine latină, neluând „cu duiumul cuvinte din limba latină", iar în legătură cu etimologia dată, Blaga precizează: „Prin ortografia etimologică ce o propunea. Clain vrea să salveze substanța eclipsată a cuvântului românesc. Pasiunea «originalului» ghicit ca prin străveziul cuvântului rostit, și tendința de a adapta cel puțin formal limba românească la acel «original» se menține încă la Clain și la contemporanii săi în limitele bunului simț. (...) La Clain nevoia de întoarcere la «original» are o semnificație pur tematică." Semnificației tematice pe care o relevă, îi găsește corespondența în cultura universală prin Goethe pentru că, mărturisește Blaga mai departe: „Samuil Clain și Șincai, mai apoi, se găsesc în căutarea fenomenului original al limbii române, cum, spre a da un ilustru exemplu, un Goethe s-a străduit spre «fenomenele originale» În cele mai diverse domenii ale științelor naturale."

Adolf Armbruster, erudit cercetător (n. 7 decembrie 1941, la Tălmaciu lângă Sibiu), specialist în studii româno-săsești, în lucrarea sa *Romanitatea românilor — istoria unei idei* (ed. I, 1970, ed. II, 1993), se oprește asupra evoluției ideilor de romanitate la români, cu sublinierea momentului cronicarilor, a **Ș.A.**, apoi a altor „momente cruciale pentru națiunea întreagă: 1821, 1846, 1859, 1877, 1918. În aceste momente hotărâtoare — subliniază cercetătorul — în făurirea României moderne — se relevă forța politică extraordinară a ideii mature a romanității românilor." Și, mai departe precizează: „Tradiția cea mai veche și cu cea mai lungă durată este cea autohtonă românească, ce corespunde conștiinței neamului românesc despre originea sa romană. Existența și

autonomia acestei conştiinţe au fost mult timp negate: dar nu este mai puţin adevărat că majoritatea istoricilor care adoptaseră acest punct de vedere s-au convins mai devreme sau mai târziu de netemeinicia acestui punct de vedere negativ; ei au adus valoroase şi noi dovezi privind natura autohtonă a acestei conştiinţe româneşti, (...) Tradiţia autohtonă a ideii şi conştiinţei romanităţii la români se bazează înainte de toate pe numele proprii purtate de români, etnicon ce se regăseşte atât în denumirile externe aplicate românilor cât şi în numeroase nume de persoane şi a toponimiei prezente pe întregul teritoriu locuit de români.

Conştiinţa autohtonilor, aşa cum s-a conservat în toate epocile, se baza pe amintirea Romei: românii sunt de origină română, descendenţi ai romanilor din Dacia. «Sigiliul Romei» fiind evident şi permanent, o atare conştiinţă nu reclamă explicaţii la românii de rând: etimologizările etniconului valachus, elucidarea procesului de cucerire şi colonizare română, de formare a poporului român, apropierea limbii române de limba latină şi includerea ei în marea familie a limbilor romanice sunt preocupări tipic savante, străine de mentolul colectiv medieval al românilor, relevante pentru acest mentol sunt încercările de a se explica descendenţa prin legende şi tradiţii orale, care atestă la nivelul caracteristic oricăror legende şi tradiţii orale perpetuarea şi prezenţa puternică a trecutului daco-roman, evocat şi de vestigiile antice romane răspândite pe întregul teritoriu românesc; în această valoare revelatoare trebuie căutată importanţa legendelor Dochiei, a aratului, brazdei, şanţului lui Traian.

Cronicarii români realizează pentru prima dată sinteza dintre fondul conştiinţei autohtone a romanităţii românilor şi argumentarea ştiinţifică, livrească, a originii romane a poporului român.

Cunoaşterea originii lor romane de către românii înşişi stă la baza tuturor tradiţiilor externe ale romanităţii românilor. Principalele mărturii asupra cunoaşterii originii romane a românilor provin de la autori care au întreţinut un contact nemijlocit cu românii. Îmbinarea acestor cunoştinţe cu gândirea şi aspiraţiile diferiţilor autori a dat naştere unor tradiţii bine conturate ale romanităţii românilor.

Aceasta fiind geneza tradiţiilor externe ale romanităţii carpato-dunărene, rezultă, ca un lucru firesc, ca cele mai puternice dintre aceste tradiţii să le presupunem la acele comunităţi care au întreţinut cele mai strânse şi mai îndelungate relaţii cu românii.

Ipoteza aceasta se verifică în ceea ce-i priveşte pe saşii transilvani, în contact neîntrerupt cu populaţia autohtonă românească începând chiar din faza colonizării saşilor în sudul şi sud-estul Transilvaniei. Într-adevăr, numărul de mărturii săseşti asupra romanităţii românilor impresionează, alcătuind o puternică tradiţie săsească a romanităţii carpato-dunărene."

c) **Activitatea social-culturală** manifestată în înfiinţarea de şcoli (peste 350), tipărirea de manuale, traducerea sau conceperea cărţilor de popularizare a ştiinţei.

Reprezenţanţii **Ş.A.**, prin activitatea didactică şi de cult se înscriu printre principalii organizatori ai învăţământului, inclusiv cei clerical.

d) **Activitatea literară** la care au contribuit toţi reprezentanţii **Ş.A.** a avut un rol deosebit în dezvoltarea şi modernizarea limbii literare. Ion Budai-Deleanu a ilustrat cu strălucire, prin poemul *Trei Viteji* şi epopeea (unică în literatura română) *Ţiganiada,* talentul artistic şi mai ales resursele limbii şi tezaurul cultural al poporului român. Drumul deschis de ei a fost urmat şi de contemporanii şi continuatorii lor: **Ion Molnar-Piuariu** (1749 — 1815, n. Sadu-Sibiu) primul medic titrat român, profesor de oftalmologie la Şcoala Medico-Chirurgicală din Cluj; autorul celei dintâi gramatici româno-germane şi a unui dicţionar român-german; al unei istorii universale; a iniţiat prima publicaţie ştiinţifică medicală românească „Sfătuire către studenţii în chirurgie" (1793); a colaborat la redactarea *Supplexului.* **Dimitrie Eustatievici** (1730–1796, Braşov), profesor la Şcoala din Şcheii Braşovului; director al şcolilor naţionale ortodoxe din Transilvania; autorul primei gramatici româneşti, păstrată în manuscris până în 1757; a tradus şi a prelucrat cărţi religioase şi manuale. **Radu Tempea** (1768 — 1824, n. Braşov), vicar al episcopiei ortodoxe din Sibiu; director al

şcolilor naţionale ortodoxe din Transilvania (1796 — 1808); a întemeiat şcoli; a colaborat la traducerea de cărţi bisericeşti şi la o *gramatică românească.* **Paul Iorgovici** (1764 — 1808 n. Vărădia, jud. Caraş-Severin), autor al gramaticii de orientare latinistă: *Observaţii de limba românească* (1799). **D. Ţichindeal** (1775–1818, n. Berechereu-Mic, jud. Timiş), cărturar, a tradus şi adoptat unele scrieri printre care culegere de fabule ale lui D. Obradović, *Filozoficeşti şi politiceşti prin fabule moralnice învăţături;* numele lui este evocat în poezia *Epigonii* de M. Eminescu. **C. Diaconovici-Loga** (1770–1850 n. Caransebeş), cărturar de orientare latinistă; directorul şcolilor româneşti din Banat (1831 — 1850); autor al unei scrieri despre ortografie şi a unei gramatici româneşti, *Gramatica Românească pentru îndreptarea tinerilor* (1822). **Damaschin Bojâncă** (1803 — 1869, n. Gârlişte, jud. Caraş-Severin), jurist şi publicist; profesor de drept civil şi roman la Academia Mihăileană; ministru de justiţie (1860–1981); susţinător al ideilor **Ş.A. Ion Barac** (1776 — 1848, n. satul Alămar, jud. Sibiu), poet, a creat basmul alegoric în versuri *Istorie despre Arghie cel frumos şi Elena cea frumoasă;* traduceri şi prelucrări de romane populare (Halima). **Florian Aaron** (1805 — 1887, n. satul Rod, Jud. Sibiu), istoric, profesor la Colegiul „Sf. Sava", la Universitatea din Bucureşti; participant la Revoluţia din 1848; susţinător al ideilor **Ş.A.**, asemenea lui Timotei Cipariu (v.) Aron Pumnul (v.), George Bariţiu, August Treboniu Laurian.

În Ţara Românească şi Moldova ideile iluminismului sunt reprezentate mai întâi prin **Gheorghe Lazăr** (v.) şi **Gheorghe Asachi**, ca întemeietori ai învăţământului în limba naţională; prin operele literare a unor cărturari luminaţi ca: **Dinicu Golescu** — *Însemnare a călătoriei mele* (v.), **Iancu Văcărescu, Costache Conachi, I.H. Rădulescu** (v.) etc.

Cărturarii iluminişti din Ţara Românească şi Moldova au ca modele principiile iluminiştilor francezi, pe când cei din Transilvania aveau ca modele principiile iluminiştilor de la Roma şi Viena. Astfel, doi cărturari ai timpului, Chesarie Râmniceanu de la Râmnicu Vâlcea şi Leon Gheuca de la Roman şi, apoi de la Iaşi, aveau în biblioteca lor marea *Enciclopedie franceză* a lui Diderot şi D'Alembert.

Chesarie Râmniceanu (? — 1780, n. Râmnicu Vâlcea), considerat filozof al istoriei şi gânditor cu o expresie poetică ce surprinde pentru timpul său, a lăsat prefeţe la *Mineiele* apărute în 1780, în care se regăsesc idei privind istoria, originea latină a poporului şi a limbii romane. Chesarie Râmniceanu împarte istoria noastră în trei „epoci"; *prima* — a *etnogenezei,* a colonizării Daciei, dovada fiind vestigiile arheologice — podul de peste Dunăre; *a doua — timpul lui „Radu-Vodă ce-i zic Negrul"*, a întemeierii principatului şi a *treia epocă — a renaşterii culturii române a lui Matei Basarab*, când „s-au început tălmăcirea cărţilor după slovenie pre limba românească" (Mircea Anghelescu).

Leon Gheuca (1735 — 1789), adept a raţionaliştilor francezi ca şi Chesarie Râmniceanu, a încercat introducerea limbii române în şcoală, în locul celei greceşti; a impulsionat traducerile în limba română; a făcut să circule o culegere de meditaţii şi cugetări din filozofii antici şi moderni, cu caracter iluminist.

(C.B.)

SAMUIL MICU
(1745 — 1806)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filolog, istoric, s-a născut în anul 1745 la Sadu-Sibiu, într-o familie cu vechi tradiţii culturale, fiind fiul protopopului Stoia şi nepotul episcopului Inochentie Micu. Elev la Blaj; îşi va însuşi temeinic limba latină, îndeosebi studiind literatură istorică, ceea ce-i va permite, mai târziu, cercetări istorico-filologice în marile arhive ale Europei catolice. Student la *Colegiul Pazmanyan* din Viena (1766 — 1772), a audiat cursuri de filozofie, teologie, fizică, mecanică, aritmetică, limba germană, precum şi cursuri de istorie la Universitate. Citeşte lucruri la modă ale filozofilor iluminişti, *Descriptio Moldaviae* a lui D. Cantemir. În 1772, a fost numit la Blaj profesor de matematică şi etică, apoi de filozofie şi teologie dogmatică. Între anii 1777 — 1782/83 lucrează la Colegiul *Santa Barbara* din Viena, unde îşi va publica şi primele lucrări cu alfabet latin, fapt ce va marca efortul intelectualilor români de a intra în circuitul cultural latin european. Revenit în Transilvania, va rămâne fără slujbă în urma conflictului cu episcopul Bob. A luat parte la redactarea documentelor pentru *Supplex Libellus Valachorum,* desfăşurând o asiduă activitate de luminare a populaţiei româneşti din Transilvania. Între 1804 — 1806 a fost cenzor al cărţilor româneşti la tipografia din Buda. A scris în total 62 de lucrări istorice, religioase, lingvistice, filozofice, a făcut traduceri din manuale şcolare (şi tehnice); din care au fost tipărite 11; 13 lucrări s-au pierdut, iar celelalte 38 au rămas în manuscris (D. Macrea), „Majoritatea acestor lucrări, fie că au fost tipărite sau nu, au ca punct de plecare ideea de a servi cauza ridicării politice, culturale a poporului român de pretutindeni“ (G. Ţepelea).

După **S.M.**, cărţile pentru popor se impune a fi redactate în limbaj accesibil „Fiindcă pentru aceia vorbim ca alţii să ne înţeleagă. Nu se cade să amestecăm cuvinte străine în vorba românească adecă: nemţeşti sau ungureşti sau turceşti sau sloveneşti sau dintr-alte limbi, mai ales când vorbim cu cei mai proşti“ (în sens de simplu, neinstruit n.n.).

Tipăreşte în 1795, la Blaj, *Biblia* pentru că cea din 1688 „cu greu e de găsit“ şi pentru că susţine în „prefaţă către cetitori“ limba era însă „foarte cu anevoie de înţeles“; Al. Rosetti, B. Cazacu găsesc ediţia respectivă superioară din punct de vedere al limbii celei din 1688, marcând evoluţia firească a limbii române.

De numele lui **S.M.** se leagă: tipărirea primei cărţi româneşti scrise în întregime cu litere latine; strângerea unui bogat material pentru redactarea primului dicţionar ştiinţific al limbii române *Lexiconul de la Buda,* 1825; susţinerea unor probleme privind introducerea neologismelor „cu socoteală“, muzicalitatea limbii, redactarea primei gramatici tipărite a limbii române, formularea primelor legi fonetice ale limbii române; îmbogăţirea limbii cu termeni din domeniul ştiinţelor filozofice. „Se poate conchide, deci, că Samuil Micu este un adevărat deschizător de drumuri în lingvistica şi cultura românească. Clasificarea limbii române pentru limbile romanice ce s-a făcut în 1836 de către Fr. Diez s-a efectuat pe baza materialului oferit de *Elementa...*“ (Gabriel Ţepelea).

OPERA: *Brevis historica notitia originis et progressu nationis Daco-romanae seu ut quidem barbaro vocabulo appellant valachorum, ab initio usque ad*

secolum XVIII, 1778 (rezumată în limba română sub titlul *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor*); *Carte de rogăciuni pentru evlavia hamului chrestin,* Viena, 1779; *Elementa linguae daco-romane sive valachicae,* Viena, 1780. Este unul dintre redactorii celebrului *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae; Istoria românilor cu întrebări şi răspunsuri,* 1791; *Biblie adecă dumnezeiască scriptură a legii vechi şi a ceii ńoao toate,* 1795; *Theologia moralicească,* vol.I–II, 1796; *Etica şi politica sau filozofia cea lucrătoare, 1800; Istoria şi lucrurile şi întâmplările românilor,* 1806; *Propovedanie sau învăţături la îngropăciunea oamenilor morţi,* 1874.

(C.B.)

ŞINCAI, GHEORGHE
(1754–1816)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric şi filolog, s-a născut în 28 februarie 1754, la Râciul de Câmpie. A murit la 2 noiembrie 1816. Provine, ca şi ceilalţi corifei ai **Ş.A.**, dintr-o familie de mici nobili. A făcut şcoala primară la Şamşud; Colegiul reformat din Târgu Mureş, unde a învăţat latina şi maghiara; seminarul iezuiţilor din Cluj — unde a urmat gramatica şi poetica; seminarul ziariştilor din Bistriţa, unde a învăţat limba germană. În 1773 a fost numit profesor de poetică şi retorică la Blaj. Pleacă pentru continuarea studiilor la Roma, la colegiul *De Propaganda Fide,* unde va rămâne cinci ani; îşi ia doctoratul în filozofie şi teologie; are acces la arhivele secrete ale Vaticanului, de unde a copiat şi studiat cu pasiune numeroase documente de istorie ale românilor. Pleacă la Viena, pentru a studia metoda predării în şcolile de limbă naţională şi conducerea lor şi studiază dreptul natural, dreptul ginţilor şi dreptul ecleziastic. Se împrieteneşte cu Samuil Micu — director de studii la Colegiul vienez „Sfânta Barbara", pe care îl ajută la elaborarea lucrării: *Elemente linguae daco-romane sive valachicae* (1780 — 1805) revizuind materialul strâns şi scriind prefaţa, în care formulează principiile fundamentale ale **Ş.A.** (lucrare publicată în 1980, după 200 de ani, de Editura Dacia, în facsimil, cu un studiu introductiv, traducere şi note de Mircea Zdrenghea, reprezentând un act de cultură la iniţiativa Bibliotecii Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, condusă de Acad. Ştefan Pascu şi cu colaborarea cercetătorului Ioan Gabor şi a specialistei Ecaterina Comănescu).

În 1780 **Gh. Ş.** se întoarce la Blaj şi este numit profesor de retorică, iar în 1782, director al şcolilor greco-catolice din Transilvania, funcţie pe care a deţinut-o 12 ani, înfiinţând peste 300 de şcoli săteşti; elaborează manuale şcolare — două abecedare *(normatice)*, o aritmetică, un catehism, un *Dicţionar latin-român, Dicţionar român-latin,* un *Dicţionar româno-latin-maghiar,* o *Istorie a naturii sau a firii* (rămase însă în manuscris) — o gramatică a limbii latine, *Prima principia latinae grammatices ad usum scholarum Valachio nationalium* (Buda, 1783) — lucrare elaborată în limba latină, explicaţiile fiind date şi în limba română, iar exemplele în română, maghiară, germană — încercând să pună bazele unei terminologii ştiinţifice în gramatica românească.

Gh. Ş. a fost şi el unul dintre iniţiatorii *Supplexului.*

Director al Şcolii normale din Blaj. În vara anului 1794 a intrat în conflict cu episcopul Ioan Bob (1739 — 1830, episcop unit din Transilvania, 1790 — 1791). În 1791, împreună cu episcopul ortodox Adamovici Gherasim, a înaintat împăratului

Leopold II memorialul *Supplex Libellus Valachorum.* Bănuit de o conspiraţie de episcopul Ioan Bob, **Gh.Ş.** a fost anchetat şi închis. În 1795 a fost eliberat, dar este nevoit să părăsească Blajul; între 1797 — 1803 este administrator al moşiilor contelui Daniel Vass de Ţaga, ocupându-se şi de educaţia copiilor acestuia. Între 1803 — 1808 se va afla la Buda, unde va deţine funcţia de corector al cărţilor româneşti apărute în tipografia Universităţii de aici, post pe care îl va ocupa ulterior Petru Maior. După 1808 va călători între Oradea şi fiii contelui Vass. În 1805 va publica la Buda *Elementa...* ediţia a II-a, fără a mai menţiona numele lui Samuil Micu. În 1811 termină *Hronica românilor şi a mai multor neamuri* — lucrare amplă, documentată, care cuprinde evenimentele dintre anii 86 şi 1739, despre românii din toate teritoriile Daciei — Transilvania, Moldova, Muntenia, despre cei din sudul Dunării — aromâni, megleonoromâni, istroromâni —, demonstrând originea latină a limbii române, romanitatea, continuitatea şi unitatea poporului român. *Hronica* însă a fost respinsă din cenzura ardeleană. A fost publicată la Iaşi în 4 volume (1853 — 1854), dar cu grafie chirilică, iar la Bucureşti în 1886 — 3 volume —, cu grafie latină. Ultimii ani de viaţă i-a trăit la una din moşiile conţilor Vass, unde a şi murit, după peregrinări tragice.

Iată şi argumentul ostenelilor sale exprimat sensibil în prefaţa la *Elementele limbii daco-romanae sau româneşti.*

„De aceea am socotit că trebuie să amintesc aici aceasta ca nu cumva să creadă cineva că noi în întreagă această lucrare nu am avut altceva înaintea ochilor decât să perfecţionăm limba noastră: Căci nu ne-am trudit să o perfecţionăm, ci numai să arătăm că nu avem alt scop decât să dovedim râvna şi iubirea noastră spre folosul obştesc şi să dăm ascultare dorinţelor elevilor daco-romani din Colegiul grecesc de la Sf. Barbara, care, fiind foarte iubitori de ştiinţă, nu numai că ne-au cerut de mai de mult să dăm la lumină acest opuscul, ci chiar ne-au ajutat în multe. Cărora cu atât mai bucuroşi le-am făcut pe voie, cu cât cu mult mai înainte am prevăzut că mulţi oameni de diferite condiţii şi stări vor trage foarte mult folos din această lucrare a noastră.

Căci sau că ar face cineva comerţ cu daco-romanii sau că ar face o călătorie prin Ţara Românească, Moldova, Transilvania, Maramureş, Ungaria de dincolo de Tisa, Silvenia [= Crişana], Banat, Cuţo-Vlahia, Basarabia, chiar şi în Crimeea, va avea nevoie de limba daco-română înaintea altora, fiindcă nu vei auzi nici una mai des folosită în provinciile enumerate. Dar despre aceasta destul.

În sfârşit, cititorule, am să te rog cu tot dinadinsul să nu uiţi că această *Gramatică* este prima care a apărut în limba daco-română, din care cauză să nu te miri dacă vei afla unele lucruri omise sau greşite, sau nelalocul lor şi în mod nepotrivit spuse:

Datoria noastră va fi de aici încolo să ne dăm silinţa să adăugăm cele ce vor lipsi din această ediţie, greşelile să le îndreptăm şi chiar această *Gramatică*, împreună cu *Dicţionarul daco-roman* pe care (dacă timpul şi liniştea nu vor lipsi) avem de gând a-l scrie, să o ducem la o mai mare perfecţiune şi să o facem mai folositoare publicului.

Între timp tu, binevoitorule cititor, această lucrare şi osteneală a noastră, oricum ar fi, primeşte-o cu bunăvoinţă şi fii sănătos."

Alexandru Papiu-Ilarian în *Discursul de recepţie de la Academie,* din 14 septembrie 1869, care inaugurează seria discursurilor academice, se ocupă de *Viaţa, Operele şi Ideile lui Gh. Şincai,* apreciind contribuţia lui la istoria culturii şi dezvoltarea limbii naţionale: „Îndată ce Şincai se întoarse la Roma, se apucă a îndeplini şi a pune în ordine *Elementa linguae daco-romanae,* compuse de Clain, şi la 1780 le şi publica la Viena în limba latină. Aceasta e prima gramatică a limbii romane şi încă cu ortografie latină. În prefaţiune Şincai arătă originea românilor din colonii aduşi de Traian în Dacia, precum şi întinderea lor în Romania, Moldavia, Transilvania, Maramureş, Ungaria până în Tisa, Silvania, Banat, Cuţo-Valachia, Basarabia şi până în însăşi Crimeia, arată că limba daco-romană e fiica limbei latine, sora limbei italo-romane [...]

Şincai făcea şi versuri latine şi române. Se zice că ştia şi improviza. Dintre toţi scriitorii timpului. Şincai e, fără îndoială, cel mai curat şi mai corect în limbă, mai precis şi mai neted în stil.

Limba şi stilul, variat şi rău a atâtor documente şi cronice, latine şi grece, germane, polone şi ungare, franceze, italiene etc. vechi şi nouă cu care se ocupase toată viaţa, nu atinseră câtuşi de puţin puritatea, limpiditatea şi chiar eleganţa limbei sale. El cunoaşte limba română din toate părţile şi ştie întrebuinţa de minune proverbele poporului. Sarcasmul apare în toate scrierile sale pentru ca necazurile şi suferinţele ce îndura, indignaţiunea şi adesea desperarea ce-l coprindea îi ascuţea tot mai mult spiritul sarcastic în scriere ca şi în vorbire. Întrebuinţează cuvinte latine, dar cu multă moderaţiune. *În Gramatică* stabilise foarte bine legile formării cuvintelor, dar nu găseşte cu cale de a le urma totdeauna cu rigoare. [...]

Ironic, sarcastic de-a pururea, câteodată se indignează şi nu cruţă nici în cuvinte pe inimicii şi detractorii naţiunei sale. [...]"

OPERA: Elaborează, în colab. cu Samuil Micu, lucrarea *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae,* Viena, 1780; Elaborează *manuale şcolare: două abecedare* (Normatice), *Aritmetică, un Catehism, Dicţionar latin-român, Dicţionar român-latin, Dicţionar român-latin-maghiar; Istorie a naturii sau a firii* (rămasă în manuscris) şi *Gramatica limbii latine (Prima principia latinae grammatices ud usum scholarum Valachico nationalium).* Buda, 1783; este unul dintre inspiratorii *Supplex*-ului *libellus Valachorum Transilvaniae;* Ediţia a II-a a *Elementelor – Elementa linguae daco-romana sive valachicae, facilitata et in meliorem ordinem redacta per Georgium Sinkay,* fără a mai menţiona numele lui Samuil Micu, 1805, în care aduce unele modificări în privinţa ortografiei; *Hronica românilor şi a mai multor neamuri,* publicată la Iaşi (4 vol. 1853 — 1854), cu grafie chirilică, şi la Bucureşti (3 vol., 1886) cu litere latine; o colecţie de documente în 3 volume, rămasă în manuscris: *Rerum spectantium ad unisusam gentem daco-romanam seu Valachicam...*

(C.B.)

PETRU MAIOR
(1760 [sau 1761] — 1821)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric, filozof, teolog, filolog, născut la Căpuşul de Câmpie, Comitatul Turdei, Târgu Mureş, ca fiu al protopopului Gheorghe Maior. A studiat la Târgu Mureş, Sibiu, Blaj, călugărindu-se de tânăr. Împreună cu Gheorghe Şincai a plecat la vârsta de 13 ani la colegiul *De Propaganda Fide,* din Roma ca bursieri; absolvent în filozofie şi teologie, continuă studiile la Viena (1779). Din 1780 revine la Blaj, fiind numit profesor de logică, metafizică şi legile firii, funcţionând până în 1784, timp în care i se conferă următoarele trepte clericale: ipodiacon, diacon, preot; renunţă la călugărie, încredinţându-i-se parohia Reghinului.

Desfăşoară o activitate plină de râvnă pentru luminarea poporului. Este recomandat, în 1808, de episcopul Samuil Vulcan ca cenzor şi corector la tipografia Universităţii din Buda în intenţia de a putea să lucreze „cu peana pentru neamul românesc şi să facă cărţi de care au lipsă românii." Tipăreşte, astfel în 1812 *Istoria pentru începutul românilor în Dachia;* preia de la Samuil Micu *Lexiconul românesc, latinesc, unguresc-nemţesc,* stabilind etimologiile cuvintelor până la litera **H,** lexicon lucrat, după propriile aprecieri peste treizeci de ani şi care va apărea în 1825.

Opera lui cuprinde: lucrări referitoare la istorie, la limbă, filozofie, cu caracter didactic. Susţine şi rolul latinei vulgare în constituirea limbilor romanice — idee încă neclarificată, la timpul respectiv — în studiile filologice. Propune şi susţine insistent introducerea alfabetului latin, oferind ca model ortografia italiană. A contribuit la afirmarea culturii române.

Iată cum aprecia Nicolae Iorga, în 1921, la centenarul naşterii lui **P.M.**, în cuvântarea rostită la Academia Română, contribuţia corifeului **Ş.A.** la consolidarea idealurilor naţionale: „Prin *Istoria pentru începutul Românilor în Dachia* se dă astfel lupta cea mare pentru lămurirea dreptăţii românilor în aşa fel ca şi cum pentru întâia oară — afară de acele bârfeli duşmane — s-ar fi rupt peceţile care închideau în izvoarele autentice titlurile istorice ale neamului nostru. Pe rând martorii sunt aduşi, cercetaţi; trecuţi la protocol, lăudaţi prin mărturisiri drepte sau traşi la răspundere pentru întortocherea adevărului.

Straşnică judecată! Şi când hotărârea e dată, oricine o atacă are în faţa lui un duşman cumplit, care, cu cât ştie, cu cât nu ştie, cu cât poate, cu cât nu poate, nu se lasă...“

Şi Nicolae Iorga nu uită să motiveze reuşita „feţilor frumoşi“: „Dacă a răzbătut prin atâtea greutăţi, şi el ca şi atâţia alţi din vremea lui, deschizători de cale, tari ca feţii frumoşi încălţaţi cu opinci de fier, aceasta a datorat-o nu numai minţii celui isteţ, în stare să descoase toate elementele problemelor ce-i erau puse înainte, ci şi, înainte de toate, unei mândrii deosebite, dacă nu de sine însuşi, de tagma lui şi de naţia lui.“

OPERA: *Procanon, ce cuprinde în sine cele ce sunt de lipsă spre înţelesul cel deplin şi desăvârşit al canoanelor şi a toată tocmala bisericească spre folosul mai cu seamă a românilor,* 1783. *Protopapadichia, adecă puterea, drepturile sau privileghioanele protopopilor celor româneşti din Ardeal*, 1795; *Istoria pentru începutul românilor în Dachia,* Buda, 1812; *Disertaţie pentru începutul limbei româneşti şi Disertaţie pentru literatura cea veche a românilor* publicate în *Istoria pentru începutul românilor în Dachia,* 1812; *Istoria bisericii românilor atât a acestor dincoace, precum şi a celor dincolo de Dunăre,* Buda, 1813; *Răspunsul la cârtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior,* Buda, 1814; *Orthografia romana sive latino-valachica,* Buda, 1819; *Dialog între nepot şi unchi pentru începutul limbei române* (ca anexă la *Orthografia).*

(C.B.)

IOAN BUDAI-DELEANU
(1760 — 1820)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Datorită publicării cu întârziere a operei sale capitale, poemul eroi-comic *Ţiganiada* (1876), scriitorul nu a avut posibilitatea să-şi exercite influenţa asupra ideilor epocii, dar prin tot ce a întreprins în scris a făcut dovada unei minţi strălucite, aşa cum sublinia Iosif Pervain de la Cluj, în ediţia de *Scrieri inedite* ale lui **I.B.D.** (Cluj, 1970), precum şi în volumul de *Scrieri lingvistice,* apărut tot în 1970, la Editura Ştiinţifică — îngrijit de Mirela Teodorescu şi Ion Gheţie.

Ioan Coja, în prezentarea lui **I.B.D.** *(Istoria gândirii lingvistice româneşti* — texte comentate), reţine atenţia asupra faptului că „la opera literară se mai adaugă şi cea filologică, rămasă şi ea necunoscută contemporanilor şi generaţiilor imediat următoare, păgubind astfel evoluţia gândirii lingvistice româneşti de contribuţia ce ar fi putut-o aduce o minte deosebit de înzestrată pentru filologie şi o simţire patriotică neadormită, în ciuda traiului dus, ani de zile, prin străinătăţi.“ Şi mai departe Ioan Coja subliniază faptul că deşi scriitorul nu elaborează teorii noi despre limbă „De pe poziţia eruditului care nu şi-a pierdut, printre cărţi, bunul simţ natural, atât de vizibil în *Ţiganiada,* Ioan Budai-Deleanu elaborează câteva lucruri de filologie, în legătură cu romanitatea noastră, cu ortografia românească, în chestiunea neologismelor, lucrări de lexicografie şi de gramatică, dovedind, în fiecare lucrare, deopotrivă acribie şi intuiţie filologică.“

Activitatea acestui corifeu al Şcolii Ardelene va fi tratată pe larg în volumul următor, care va cuprinde poeţi şi dramaturgi.

OPERA: *Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina (Scurte observaţii asupra Bucovinei)*, 1794; *Fundamenta grammatices linguae romaenicae seu ita dictae valachicae usui tam domesticorum quam extraneorum accomodata*, scrisă în 1812 şi publicată la Liov, în limba latină, versiunea românească a rămas în manuscris. Prefaţa acestei lucrări a fost publicată în 1870, de către Al. Papiu-Ilarian, dar un capitol al lucrării fusese comentat deja de T. Cipariu, în ale sale *Principia de limba şi scriptura*, Ediţiunea II, Blaj, 1866; *Temeiurile gramaticii româneşti*, care reprezintă o versiune revăzută a „Fundamentelor", s-a publicat prima oară în 1970, în volumul de *Scrieri lingvistice* care cuprinde: *Lexicon românesc-nemţesc şi nemţesc-românesc alcătuit de Ioan Budai, chesaro-crăiesc sfetnic la judeţul nemeşilor în Livău*, terminat în 1818 şi include, în afara întreprinderii lexicografice propriu-zise, o *Prefaţie* (respectiv un *An den deutschen Leser)* şi o *Introducere istoricească* (respectiv o *Historische Einleitung)*, în care sunt expuse ideile autorului în chestiuni de istorie a limbii şi a poporului român. Cele două prefeţe au fost publicate abia în 1944, în „Revista Fundaţiilor Regale", nr. 2, iar *Introducerea istoricească* a fost publicată pentru prima oară în volumul de *Scrieri inedite* din 1970.

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Umanismul lor, întârziat şi restrâns, e preţios nu în sine, căci latineşte au ştiut şi alţii, ci prin faptul că putea participa la el o clasă întreagă de oameni. Asta a permis studiile de istorie şi de filologie. *Hronica românilor* de Gh. Şincai (Buda, 1808, 1809) e o compilaţie de manieră cam medievală, sprijinită însă pe un material enorm. În filologie se observă două tendinţe de a dovedi cu orice chip că majoritatea cuvintelor sunt de origine latină şi de a elimina rămăşiţele graiului «varvarelor ginte», adică slavonismele. Spre deosebire de Clain şi Şincai. Maior crede limba română derivată nu din latina clasică, ci din cea vulgară."

Dumitru Popovici: „Un precursor în domeniul filologiei romanice este Petru Maior atunci când afirmă că fiecare limbă oglindeşte limba latină într-un anumit moment în dezvoltarea ei: limba română reproduce limba latină din secolul al doilea, cea spaniolă reproduce latina din momentul colonizării Spaniei, etc. Ideea aceasta avea să găsească susţinători în cursul secolului al XIX-lea şi dacă astăzi a-ncetat de a mai fi actuală, ea nu trădează mai puţin asenţiunea de vedere a scriitorului român. Şi tot un precursor este el şi atunci când propune ca reconstituirea latinei vulgare să se facă aplicând metoda comparativă: el crede că prin compararea formelor păstrate în limbile romanice cineva putea ajunge să restabilească fizionomia limbii din care derivau toate acestea. Îndreptăţită este de asemenea afirmaţia că limba română este cea mai apropiată de cea latină dintre toate limbile romanice. Faptul acesta este admis astăzi de filologia romanică, dar afirmarea lui pe vremea lui Petru Maior era o adevărată revoluţie. Scriitorul român este conştient că vocabularul celorlalte limbi neolatine este mai bogat în elemente de origine latină, dar el cunoaşte şi cauza: şcoala şi biserica au contribuit acolo la îmbogăţirea cu cuvinte latine, în timp ce la noi atât şcoala cât şi biserica au servit drept porţi de intrare pentru cuvintele slave! Sub raport gramatical însă, limba română se află în fruntea tuturor surorilor sale. (...)

Prin toate aceste idei, Maior este adevăratul întemeietor al latinismului filologic la români. Este drept că în ordinea aceasta va trebui să se ţină neapărat seama de contribuţia lui Şincai şi Micu; dar acela care izbuteşte să cucerească ideii romane perspectivele vaste pe care le-au înfăţişat este Petru Maior."

Lucian Blaga: „Inochentie Clain (1692-1768) este neîndoios cea mai proeminentă figură episcopală pe care biserica unită a dat-o în cursul existenţei sale poporului român din Transilvania. (...)

Clain nu a fost numai un luptător, care-şi lărgeşte şi-şi radicalizează mereu revendicările politice, economice, sociale, ci şi ideologul acestor revendicări. În mintea lui se încheagă, întâia oară în Transilvania, ideea «romanităţii» şi ideea continuităţii poporului român în Dacia, nu ca simple idei teoretice, ci ca părţi integrante ale unor ideologii politice «naţionale»."

David Prodan: „În lupta pentru ridicarea poporului român, Inochentie Micu e preocupat cu deosebire de şcoală, de cultură. El iniţiază şcolile din Blaj, care vor juca un rol atât de însemnat în istoria poporului român. Sub episcopatul lui pleacă şi primii bursieri la Roma. Blajul, reşedinţa sa, în intenţiile lui

trebuia să fie centrul cultural al românilor din Transilvania. Cere ca fiii iobagilor şi ai preoţilor să nu mai fie opriţi de stăpânii lor de la Şcoală, şi nici închişi pentru aceasta; stăpânii care-i opresc să fie pedepsiţi cu 100 fl. Celor capabili să li se dea posibilitatea să urmeze şcoli mai înalte. E preocupat şi de învăţământul sătesc: insistă pentru ridicarea de şcoli la sate, pentru dreptul de a le ridica. În lipsă de şcoală, îndeamnă pe preoţi, pe dascăli la instrucţie «privată» (...)

Inochentie Micu e deci primul care cuprinde într-un ansamblu coerent problema poporului român din Transilvania, concepându-i obiectivele politice şi argumentele fundamentale. El aşează temeliile pe care se va clădi întreaga luptă politică românească de aici, inclusiv *Supplex Libellus Valachorum.* Cu el începe lupta programatică împotriva asupririi naţionale."

Dimitrie Macrea: „Cea dintâi cristalizare a crezului acestei şcoli a fost făcută de Samuil Micu, în lucrarea, scrisă în limba latină şi publicată în colaborare cu Gheorghe Şincai, la Viena, în anul 1780: «Elementa linguae daco-romanae sive valachicae», prima gramatică tipărită a limbii române; care marchează începutul lingvisticii româneşti ca ştiinţă, fără ca acest termen să fi fost folosit atunci, la noi ca atare, ci abia cu câteva decenii mai târziu. În această carte s-a demonstrat, pentru întâia oară, în mod ştiinţific, originea latină a limbii române şi s-au pus bazele scrierii ei cu litere latine.

Samuil Micu are, ca lingvist, meritul de a fi fost cel dintâi lexicograf român în înţelesul modern al cuvântului. Cunoscutul *Lexicon de la Buda,* apărut în anul 1825, a fost început şi este, în bună parte, opera lui.

Dar el a fost un deschizător de drumuri şi în istoriografia română modernă. Opera lui istorică principală: *Istoria, lucrurile şi întâmplările românilor,* tipărită numai parţial în timpul vieţii sale, este a doua încercare, după *Hronicul* lui Dimitrie Cantemir, de a prezenta istoria unitară a tuturor românilor, spre deosebire de cronicile noastre anterioare, scrise pe provincii."

Alexandru Papiu-Ilarian: „Şincai în cronica sa, e departe de a fi numai ardelean, el e român din toate părţile ambelor Dacii. Cronica sa e pentru toţi românii. La Miron Costin, cu retragerea legiunilor şi invaziunea barbarilor şi la Cantemir, cu a doua descălecare, din Făgăraş şi din Maramureş, deodată cu fatala despărţire se întrerupe firul ideii unităţii românilor. Şincai mai fericit, începând de la Traian, nu scapă din mâini acest fir ale legăturei comune până în zilele sale.

Ideea fundamentală ce domină în toată opera, ce scapără pe fiecare pagină a cronicei e că suntem latini, romani, fii ai lui Traian, şi că Dacia e a românilor. (...)

Metodul lui Şincai de a reproduce documente, diplome, tractate, de a lăsa pe inamici să vorbească, de a aduna din toate părţile toate elementele de certiduine şi a lăsa apoi pe lector să judece; acest metod (zice Quinet) aşeza pe autor în rangul creatorilor marei şcoale istorice din secolul XIX. El a izbutit a face pentru România ceea ce au făcut Muratori pentru Italia, benedictinii pentru Franţa, ceea ce lipseşte astăzi încă mai multor naţiuni orgolioase de trecutul şi viitorul lor. Şi dacă vom considera că el a fost condus la acest metod învăţat între anii 1790-1808, adică într-un timp pe când operele criticei contemporane nu apăruseră încă şi pe când în istorie domnea un stil cu totul diferit, uimirea ne va cuprinde şi mirarea, şi ni se va părea poate că asemenea lucrări nu s-au putut îndeplini fără un plan oarecare al providenţei în privirea poporului pentru care s-au întreprins."

George Ivaşcu: „Adevăratul istoric al Şcolii Ardelene (scrieri istorice în manuscris a lăsat şi Budai Deleanu) a fost însă Gheorghe Şincai. El este un Nicolae Iorga al veacului al XVIII-lea, pasionat strângător de documente pe oriunde umbla (Viena, Roma, Buda, toată Transilvania), din care a alcătuit cea dintâi colecţie de documente privind istoria românilor, în 26 de volume rămase în manuscris (...). Pe acest material documentar şi pe o uriaşă cantitate de izvoare istorice el a alcătuit *Hronica românilor şi a mai multor neamuri,* încât au fost ele aşa de amestecate cu românii, încât lucrurile, întâmplările şi faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pre înţeles, cel mai complex edificiu de erudiţie al istoriografiei româneşti, până la opera lui Nicolae Iorga, momentul istoriografiei Şcolii Ardelene. Este o lucrare de informaţie dar şi de polemică ştiinţifică ca toţi istoricii străini ce se specializaseră în combaterea tezelor vechimii şi continuităţii românilor în Dacia. Aria de cuprindere a populaţiei româneşti este depăşită, cercetarea extinzându-se în partea de sud-est a continentului.

Se preocupă şi de românii de peste Dunăşre, de «cuţovlahi». «Această operă e din cele mai bogate, din cele mai muncite, din cele mai cinstite ce se pot închipui. E un admirabil repertoriu, o culegere de izvoare din cele mai îmbelşugate, la care se recurge încă astăzi şi se va recurge încă multă vreme», afirmă Nicolae Iorga."

Gabriel Ţepelea: „Pentru călătorii şi istoricii străini, primul document asupra originii şi continuităţii noastre în Dacia l-a constituit limba. În timp ce hrisoavele — voevodale sau monahice — au plătit tributul lor pentru «neaşezarea vremurilor», limba latină transplantată în Dacia a continuat să lege mai departe oameni şi destine, să vorbească în numele trecutului, să ateste o prezenţă neîntreruptă (...). Cu atât mai impresionantă mi se pare strădania unor învăţaţi străini de a face din cercetarea limbii române nu numai o operă de specialitate, de românistică sau romanistică, ci şi o demonstraţie a vitalităţii latinei din România răsăriteană şi a vorbitorilor acestei limbi.

Printre aceşti cercetători, un loc aparte dacă nu unic — îl ocupă profesorul Alf Lombard care, începând din 1935 şi până astăzi, la vârsta de 80 de ani, a consacrat studii fundamentale limbii noastre convins fiind că romanitatea fără limba română ar fi ca o masă cu trei picioare. Profesor la Universitatea din Lund (Suedia), Alf Lombard, francez după tată, suedez după mamă, a publicat în limba franceză, suedeză şi română opere de prestigiu consacrate limbii noastre ca: *Pronunţarea limbii române* (în limba franceză 1935), *Verbul românesc* (în limba franceză, 2 volume, 1200 pagini, 1954-55), *Limba română* (în limba suedeză, 1973), *Limba română* o prezentare (în limba franceză, Paris, 1976), *Destinele latinităţii orientale*, fără a mai menţiona diversele studii, apărute în reviste şi volume omagiale române şi străine. Studiile lui Alf Lombard se axează pe ideea destinului aparte al romanităţii răsăritene, al tenacităţii vorbitorilor ei, care a făcut din limba noastră nu numai un instrument original de comunicare de o expresivitate rară dar şi o condiţie sine qua non pentru orice romanist şi comparatist. Aprofundarea trecutului istoric şi lingvistic al poporului nostru îl determină să vorbească chiar de un «miracol românesc».“

Ioan Coja: „Înfruntând vitregia împrejurărilor în care opera sa a ajuns la conştiinţa publică, Ioan Budai-Deleanu reuşeşte să se impună prin gândirea sa, prin inteligenţa vie, scăpărătoare, producătoare de segmente şi idei originale, dar îndeosebi capabilă să se aplice cu înţelegere la fapte până atunci puţin cercetate. Budai-Deleanu nu este autorul propriu-zis al unor teorii noi şi corecte, dar se pricepe magistral să comenteze critic, cu argumente, solide, bine gândite, încercările altora de a elabora asmenea teorii, încercări uşuratice, la care autorii se încumetă fără a avea pregătirea ştiinţifică necesară şi fără a beneficia de şi mai necesara onestitate a omului de ştiinţă. (A se vedea în acest sens *Combaterea notelor publicate la Cluj în 1791, cu privire la petiţia naţiunii române, ale cărei idei sunt reluate în introducere istoricească la Lexiconul românesc-nemţesc,* fragmentar autologată în continuare, ceea ce ne poate da o idee măcar aproximativă asupra manierei, încă şi azi exemplară, în care Budai-Deleanu răspunde detractorilor neamului său, deghizaţi în savanţii istoriei.“

Alexandru Piru: „Reluând ideile cronicarilor despre romanitatea poporului român, latinitatea limbii şi continuitatea elementului roman în Dacia, istoricii Şcolii Ardelene (Sarmuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Budai-Deleanu şi alţii) fac din ele instrumente ale demonstraţiei drepturilor politice ale neamului românesc din Transilvania, justificate de prioritatea existenţei lor pe acest pământ, de originea nobilă, de limba capabilă a exprima cuceririle culturii universale şi proprii. Deşi proiectate ca opere ştiinţifice, lucrările istorice române şi latine ale învăţaţilor Şcolii Ardelene dobândesc, prin căldura argumentării şi spirit patriotic, ca şi prin concepţia lor democratică, prin opoziţia faţă de feudalitate şi asuprire, prin bogăţia şi originalitatea expresiei, însemnate însuşiri literare. Operele lingvistice, gramaticale, manualele de retorică, dicţionarele au avut un rol important în adoptarea alfabetului latin şi în fixarea unor norme ortografice, în impunerea unor norme ale limbii literare, în afirmarea limbii române dincolo de hotarele ei, în progresul romanisticii europene.“

Gheorghe Bulgăr: „Şcoala Ardeleană a iniţiat cercetări importante şi ne-a dat opere istorice şi filologice originale, depunând o muncă patriotică pentru prestigiul poporului român din Transilvania, pentru afirmarea limbii sale. Lucrările elaborate au fost un instrument de luptă pentru drepturi politice şi culturale. (...)

Şcoala Ardeleană este un capitol eroic al trecutului nostru, prin lupta consecventă pentru adevăr şi progres în toate domeniile, prin creaţia vastă a reprezentanţilor ei, deschizătoare de drumuri, cu toate că le lipsea orice sprijin oficial într-o acţiune de importanţă capitală. (...)

Istoria lui Şincai, lucrările lui Petru Maior, *Lexiconul de la Buda* (1825) au demonstrat nu numai adevăruri fundamentale în legătură cu trecutul nostru, cu limba şi tradiţiile acestui popor, ci şi capacitatea creatoare a învăţaţilor noştri patrioţi care şi-au pus toată energia în slujba progresului culturii şi a libertăţii poporului.

În contact cu tezaurul literar şi lingvistic, păstrat în condiţii vitrege de-a lungul istoriei, Şincai, Maior, Budai-Deleanu ne-au lăsat opere de valoare ştiinţifică şi literară necontestată. Autorul *Ţiganiadei*

a fost nu numai poet, ci şi filolog; gramatica pe care a lăsat-o în manuscris ca şi dicţionarele cuprind pregătiri erudite şi anticipă soluţii dintre cele mai exacte, mai realiste, legate de sarcina dezvoltării şi cultivării limbii literare. Comentariile sale filologice la *Ţiganiada* dovedesc un spirit subtil, o mare fineţe a observaţiei. În chipul acesta reprezentanţii de seamă ai Şcolii Ardelene, încă insuficient cunoscuţi, au deschis calea cercetărilor moderne asupra lexicului gramaticii şi stilurilor limbii. Ion Ghica, în *Ochire asupra ştiinţelor,* a afirmat că Şcoala Ardeleană a dat «cea dintâi impulsie» studiilor lingvistice, lăsându-ne «lucrările cele mai însemnate asupra limbii naţionale»."

Mircea Zdrenghea: „În anul 1780 a apărut la Viena cunoscuta lucrare a lui Samuil Micu, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae,* la care a colaborat şi Gheorghe Şincai, revizuind-o şi completând-o.

Lucrarea se înscrie în activitatea revendicativă a reprezentanţilor Şcolii Ardelene în vederea obţinerii pentru români de drepturi sociale şi politice egale cu ale celor trei naţiuni politice recunoscute, din Transilvania. (...) Lucrarea... este una dintre acestea şi credem că nu greşim când o socotim nu numai o gramatică, ci chiar un mic studiu asupra limbii române, pe baza căruia Fr. Diaz, părintele filologiei romanice, a acordat limbii noastre locul cuvenit între limbile romanice."

Adolf Armbruster: „Inochentie Micu a fost primul care a elaborat un program complex de emancipare politică şi socială a naţiunii din Transilvania. Pentru înfăptuirea acestui program, episcopul român a dus o luptă dârză, impresionantă prin consecvenţă, ardoarea şi convingerea ei, prin spiritul eroic al luptătorului. În cursul acestei lupte Inochentie Micu a închegat progresiv un ansamblu de argumente istorice şi politice care vor intra în arsenalul luptelor programatice ale românilor din veacurile XVIII-XIX.

Între aceste argumente — arme de luptă — un loc important îl ocupă romanitatea neamului, vechimea şi continuitatea românilor, din naţiuni şi categorii istorice luate din conştiinţa colectivă a românilor şi protejate activ de Inochentie Micu. Începând cu Inochentie Micu, ideea romanităţii românilor (care include şi cea a vechimii, stăruinţei şi unităţii neamului) se transformase dintr-o stare latentă a conştiinţei colective într-o idee — forţă politică, mânuită şi activizată de înseşi românii, după ce cu vascuri înainte străinii îşi däduseră seama de importanţa ideei romanităţii ca forţa politică."

Mario Ruffini: „Orice ar fi putut să facă Austria în Transilvania, chiar să-i asimileze pe români într-o lungă perioadă de timp, dacă n-ar fi existat, strălucirea ca nişte faruri, aceste două idei care au fost dezvoltate şi difuzate printre oamenii din popor de savanţii sarcedoţi de la Blaj (...) Corifeii şcolii au apărut la un interval de timp de un secol de la unirea cu Roma, după ce studiaseră mai întâi în ţară, şi apoi la Roma la Propaganda Fide Si la Colegiul Pazmanian de la Viena, după ce cercetaseră îndelung lucrările savanţilor arheologi ai timpului, precum un Cornides, un Benko, un Kovacic, după ce descoperiseră manuscrise care prevesteau despre istoria propriei ţari şi inspirându-se din acea mare carte de istorie care e Columna lui Traian, după ce renunţaseră la orice comoditate de viaţă, precum şi la onorurile şi demnităţile ecleziastice pentru gloria mult mai mare de a deveni din umila chilie a mânăstirii şi din sărăcăcioasa cămăruţă parohială, susţinătorii unei noi lupte pentru înălţarea culturală a poporului lor, preocupaţi întotdeauna, în orice gând al lor şi în orice acţiune, de originea latină a poporului român şi a limbii sale.

Aceştia sunt Samuel Micu Clain, Ghèorghe Şincai şi Petru Maior.(...)

Clain, nepotul episcopului cu acelaşi nume, se născuse la 1745. În 1774 l-a întâlnit la Viena pe un tânăr pasionat, trecut puţin de adolescenţă, Gheorghe Şincai, şi din colaborarea cu acesta a ieşit mai târziu prima gramatică a limbii române scrisă în latină, cu discernământ ştiinţific. *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae;* Maior, care fusese, ca şi Şincai, la Roma, a publicat mai târziu, în 1921, *Lexiconul de la Buda,* primul dicţionar al limbii române, operă care-i aparţinea lui în cea mai mare parte, compilată în rest după nişte culegeri ale unor precedenţi scriitori de la Blaj. Din punct de vedere istoric, opera celor, trei a fost grandioasă, atât prin *Istoria românilor* a lui Clain, ori prin *Cronică* lui Şincai, cât şi mai ales pentru tratatul despre originea românilor şi apoi despre istoria bisericii române din Transilvania, a lui Maior. Era vorba de o muncă pasionată, impetuoasă şi totuşi solidă în pregătirea şi dezvoltarea ei, care, deşi cu caracter cultural aristocratic, a reuşit până la urmă să ajungă în popor şi să-i consolideze sentimentele de mândrie romana care-l susţineau în amara viaţă de fiecare zi. Ca toţi apostolii, cei trei corifei ai şcolii, dar mai ales Clain şi Şincai, au avut o viaţă agitată şi mizeră, adesea persecutată, şi opera lor a fost şi aproape necunoscută; au avut duşmani chiar printre uniţii din Blaj, şi în fruntea lor era episcopul Bob, de care am mai vorbit, care suporta cu greu superioritatea lor intelectuală; pentru ortodocşi ei erau urmaşii bisericii unite şi de aceea dispreţuiţi, cu toate că la un moment dat Clain trebuia să fie ales episcop ortodox

de Sibiu, cu intenţia sa secretă de a converti întreaga dioceză la ritul greco-unit. Această lipsă de popularitate, care se năştea şi din faptul că ştiinţa lor era în întregime de origine europeană, ba chiar exclusiv italiană, complet străină culturii române, încă întoarsă cu faţa spre orientul bizantin, i-a persecutat tot timpul vieţii lor şi i-a izolat de lume, permiţându-le să lucreze, cu ardoarea înflăcărată a apostolatului, la binele şi viitorul poporului, cărora numai ei singuri îi vedeau îndepărtata auroră. (...)

Ideile Şcolii Ardelene, prin mijlocirea circulaţiei manuscriselor marilor scriitori, cu publicarea cel puţin în parte a istoriei române a lui Clain şi Şincai, cu discuţiile între învăţaţi, cu simplele cărţi şcolare şi cu calendarele, pătrunseseră în spiritul literaţilor şi poporului român din Transilvania, istoria română, trecutul glorios al principatelor române, continuitatea română în Dacia Traiană erau acum noţiuni curente în Transilvania, unde vedem un ciudat, dar semnificativ reflex în reînflorirea numelor tipic romane ca Ovidiu, Traian, Virgiliu etc., în antroponomastica română transilvăneană. Dacă la toate acestea mai adăugăm şi principiile revoluţionare ale secolului al XVIII-lea, care circulau nu numai în principatele române, ci şi în Transilvania, nu putem să nu ne gândim că nu era suficient material pentru români ca să-şi reclame propriile drepturi constituţionale.

Că spiritul filozofic revoluţionar francez pătrunsese şi printre românii din Transilvania se vede uşor din faptul că încă din 1793 se formase la Sibiu o societate română care avea ca scop publicarea unui ziar în propria limbă; era vorba chiar şi de publicarea unei biblioteci enciclopedice în româneşte, evident, copie a Marii Enciclopedii Franceze; proiectul pornise de la Molnar, oculist la Universitatea din Cluj şi fratele acelui Popa Tunsu, care fusese tuns în public, cum am mai spus, în semn de batjocură; el îşi asigurase concursul şi al unor personaje ecleziastice din principatul Valahiei, care simpatizau cu doctrina revoluţionară franceză. Dacă lucrul acesta nu s-a înfăptuit n-a fost din vina promotorilor: Viena veghea cu ochi mari deschişi aceste manifestaţii mult prea neplăcute, dar semnificative, pentru că reuneau pentru prima dată pe cărturarii români fără deosebire de graniţe şi divergenţe religioase care erau pentru prima oară uitate în numele noilor idei revoluţionare şi antireligioase."

(C.B.)

T

TODORAN, EUGEN
(1918–1997)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric şi critic literar, profesor universitar la Timişoara, **E.T.** s-a născut la 21 noiembrie 1918, în comuna Corneşti, jud. Mureş. Studiile liceale la Târgu Mureş şi superioare la Facultatea de Litere din Cluj şi Sibiu, avându-i ca profesori pe L. Blaga, D.D. Roşca şi D. Popescu. Doctorat cu o teză asupra lui *Eminescu,* publicată în 1972. **E.T.** este prezent în spaţiul culturii române prin lucrări semnificative despre clasicii români. Se stinge din viaţă în august 1997.

OPERA: *Eminescu,* 1972; *Secţiuni literare,* 1973; *Maiorescu,* 1977; *Lucian Blaga. Mitul poetic;* 1981; *Eminescu — Epopeea română,* 1981.

REPERE ASUPRA OPEREI: Debutează publicistic în „Pagini literare“ din Turda (1939).

Printre numeroasele studii de critică literară, două ni se par a se detaşa atât prin valoarea lor, cât şi prin semnificaţia celor două mari personalităţi ale culturii române ce constituie subiectul lor: *MIHAI EMINESCU — EPOPEEA ROMÂNĂ,* Editura Junimea, Iaşi, 1981, apărută în seria „Eminesciana 26“ şi *LUCIAN BLAGA. MITUL POETIC,* Editura Facla, Timişoara, 1981.

În *Avertismentul* volumului despre Eminescu, **E.T.** explică geneza lucrării sale, trimiţând la anul 1942, când îşi susţinea teza de licenţă la Universitatea din Sibiu, cu D. Popovici, despre un fragment din *Hyperion-demonic,* din care a şi publicat, în 1945, un fragment în „Revista Cercului Literar“ de la Sibiu. Ideea după cum mărturiseşte autorul, a identificat-o însă la Lucian Blaga, în studiul despre Daimonism — „o explicare a *demonicului* la Goethe — afirmă **E.T.** — printr-o deschidere spre problematica filozofică a operei lui, cuprinsă într-o unitate de viziune în concepţie despre lume, istorie, societate, toate privite într-o dialectică a gândirii poetice, opuse unei filozofii metafizice, la care opera era redusă de obicei, mi s-a părut o cale pentru reinterpretarea operei poetului dintr-un nou unghi de vedere, potrivit studiului contemporan, ca orientare şi metodologie.“ Relevante sunt cuvintele de încheiere ale studiului menţionat: „Coborât din mit în istorie, din mitul poeziei în istoria neamului său, el a înscris în «Cuvântul» ei zodia de creştere a Genezei spirituale, în care timpul şi eternitatea sunt feţele aceleiaşi deveniri, pentru a caracteriza chintesenţa spiritului eminescian.“

În monografia despre Maiorescu încearcă o prezentare a personalităţii criticului sub trei aspecte esenţiale: necesitatea istorică a activităţii sale, logica ideologiei sale şi modernitatea ideilor estetice promovate.

În studiul dedicat lui Lucian Blaga are ca motivaţie faptul că: „Opera lui Lucian Blaga este o viguroasă expresie a tendinţei de maturizare a culturii româneşti, în etapa decisivă a integrării ei în cultura europeană, după întregirea statului român; când orizontul spiritual s-a lărgit şi el, cuprinzând într-o singură vatră lumina provinciilor despărţite până atunci, ce de veacuri căutau întâlnirea lor în acelaşi hotar. (...)

În literatura României postbelice, Transilvania se menţine într-o tradiţie folclorică şi latinistă în adânci implicaţii etice, corespunzătoare unei vechi lupte a poporului român pentru eliberarea socială şi

națională. În această tradiție crezul poetului aduce ceva nemaiauzit până atunci, cu primele versuri ale primei poezii *(Eu nu strivesc corola de minuni a lumii)...*"

Criticul urmărește să releve originalitatea sensului poetic și să surprindă imaginarul sub aspectul unei relații dialectice dintre idee, pe de o parte, și simbol și metaforă, pe de alta.

Beneficiind de o serioasă și vastă documentație, de acribie științifică, lucrările lui **E.T.** reprezintă utile și necesare instrumente de lucru.

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Săndulescu și Nicolae Mecu: „În sfârșit, într-o substanțială sinteză, Eugen Todoran se ocupă de *Mitul poetic* (2 vol., 1981, 1983), în mecanismele genezei la Blaga (mitul e înțeles ca structură poetică a imaginarului, ca limbaj, iar nu antropologic) prin «cogito-ul» gândirii poetice, care comportă un plan de adâncime al ideii (= *Misterul*) și omul «din față» al imaginii (= *Marele Anonim*), modelator al celui de adâncime, al cărui conținut spiritual îl poartă."

Marian Popa: „*Eminescu* (1972) e o monografie amplă și densă, de sinteză a observațiilor asupra omului și operei într-un demers critic de tip genetic și larg comparatist: istoricul literar tinde să realizeze o imagine completă a omului și operei, evidențiind aspectele de mediere între extremele antitezei comportamentale și estetice romantice."

Dimitrie Păcurariu: *„Secțiuni literare"* (1973) cuprinde studii substanțiale despre I. Creangă, I. Slavici, I.L. Caragiale, I. Rebreanu, L. Blaga, T. Arghezi, ș.a. A editat, comentând judicios, opera dramatică a lui L. Blaga. *Maiorescu* (1977) este o cercetare critică temeinică și riguroasă, tot de profil monografic."

(C.B.)

TOHĂNEANU, GHEORGHE

(n. 1925)

VIAȚA ȘI ACTIVITATEA: Lingvist, stilistician, s-a născut la 7 mai 1925 la Galați. Licențiat al Facultății de Litere și Filozofie din București; doctor în filologie. Profesor de liceu la Galați și Ploiești, asistent universitar la București, redactor la Editura Didactică și Pedagogică. Profesor universitar, șef al Catedrei de limba română de la Universitatea din Timișoara; membru al Societății de științe filologice și a Societății române de lingvistică romanică.

Analist al mijloacelor de expresie artistică, a elaborat studii despre scriitori clasici români.

OPERA: *Studii de stilistică eminesciană,* 1965, premiată de Academia Română; *Limba și stilul poeziilor lui Mihai Eminescu,* 1968 (teza de doctorat); *Stilul artistic al lui Ion Creangă,* 1969; *Expresia artistică eminesciană,* 1975; *Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică și versificație,* 1976; *Arta evocării la Sadoveanu,* 1979.

REPERE ASUPRA OPEREI: În studiile sale, de mare interes pentru analiza textului literar, pentru înțelegerea originalității eului și a operei analizate **G.T.**

s-a aplecat cu atenţie asupra limbii lui M. Eminescu, T. Arghezi, I. Creangă, scriitori care au avut reale contribuţii la îmbogăţirea limbii literare.

Vizând în principal modalităţile individuale ale expresiei artistice, analizele sale reuşesc să releve, prin fineţea observaţiilor, nebănuite frumuseţi stilistice, reprezentând contribuţii fundamentale pentru istoricul literar.

Realizând un temeinic studiu asupra valorilor stilistice eminesciene, Gh. Tohăneanu apreciază faptul că M. Eminescu nu foloseşte un număr prea mare de cuvinte, poetul nefiind preocupat de elementele lexicale rare. Astfel, în opera antumă, poetul foloseşte în jurul a 3 600 de cuvinte „ceea ce — raportat la bogăţia vocabularului limbii noastre — este foarte puţin."

Trebuie, afirmă **G.T.**, să se ţină seama de un fapt: „acelaşi cuvânt, folosit în două sau mai multe contexte diferite, pare de fiecare dată nou, atât sunt de îndrăzneţe şi neaşteptate îmbinările în care este angrenat. Cuvintele cele mai fireşti, cele mai banale, în majoritatea cazurilor foarte vechi, deci tocite prin uzură, sunt regenerate de geniul poetului care ni le redăruie înveşmântate în strălucitoare straie."

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „A dat studii de stilistică folosind mai ales instrumentele lingvisticii, dar fără a solicita neapărat pe cele mai noi."

Alexandru Săndulescu şi Nicolae Mecu: „Bogata exegeză eminesciană, din epoca la care ne referim (1944–1984), înregistrează de asemenea însemnate contribuţii de analiză stilistică, datorate, în special, a doi reputaţi cercetători în domeniu: G. Tohăneanu... şi a neostenitului Gh. Bulgăr...".

(C.B.)

ULICI, LAURENŢIU

(n. 1943)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar, eseist. S-a născut în 6 mai 1943, la Buzău. Studii liceale la Ploieşti. Licenţiat în filologie şi filozofie la Bucureşti. A debutat în „Contemporanul" (1965), unde a fost şi redactor. S-a ocupat de scriitorii debutanţi. A debutat în 1971, cu volumul *Recurs*. În „România literară" a deţinut o rubrică interesantă, *Prima verba*, consacrată cărţilor de debut. Articolele publicate au fost adunate în 3 volume (*Prima verba*, 1974, 1978, 1992). Preşedinte al Uniunii Scriitorilor. Deputat în Senatul României (din 1996).

OPERA: *Recurs*, 1971; *Nouă poeţi*, 1974; *Nouă poeţi*, 1974; *Prima verba I*, 1975; *Biblioteca Babel*, 1978; *Prima verba II*, 1978; *Confort Procust*, 1983; *Nobel contra Nobel*, 1988; *Puţin, după exorcism*, 1991; *Prima verba III*, 1992; *Dubla impostură*, 1995; *Literatura română contemporană I — Promoţia '70*, 1995; *Antologia poeziei române*, 1998.

REPERE ASUPRA OPEREI: Scrierile lui **L.U.** se caracterizează prin sobrietatea şi claritatea stilului, în ciuda prezentărilor exhaustive pe care le face punându-şi în valoare larga şi solida informaţie din domeniul literaturii, filozofiei, istoriei, sociologiei. Rigoarea lecturilor se reflectă în soliditatea judecăţilor literare, criticul respectându-se pe sine în ceea ce spune şi cum spune. În volumul de eseuri *Recurs*, de debut, **L.U.** încearcă rejudecarea marilor mituri româneşti dintr-o perspectivă apreciată ca fiind discutabilă, de critica literară. Tot aici formulează judecăţi pertinente asupra unor scriitori consacraţi: L. Blaga, I. Barbu, G. Bacovia, T. Arghezi, Al. Philippide. Lucrarea *Nobel contra Nobel* (Editura Cartea Românească, 1988) alcătuită din două volume şi concepută ca „o antologie de autor a literaturii universale din secolul al XX-lea" — aşa cum mărturiseşte autorul — cuprinde 100 de scriitori din 32 de ţări — poeţi, prozatori, dramaturgi, eseişti „propuşi în urma unei selecţii de gust, dar şi de ecou", depăşind subiectivitatea. Sunt înregistraţi câştigătorii premiului Nobel începând cu anul 1901 până în 1997, dar sunt menţionate şi propunerile autorului la acest premiu, cu estimare până în anul 2000. Scriitorii premiaţi sau cei propuşi sunt prezentaţi printr-o fişă biografică, însoţită cu poezii, fragmente sugestive din creaţie, precum şi sugestive aprecieri critice. Numelor mari ale literaturii universale, **L.U.**: Lev Tolstoi, Henrik Ibsen, Mark Twain, A.P. Cehov, James Joyce, Guillaume Apollinaire, Marcel Proust şi alţii care au marcat prin formulele scrisului lor direcţii ale literaturii universale — le alătură numele unor scriitori români cum sunt: I.L. Caragiale, Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, T. Arghezi.

În *Postfaţa* care încheie volumul al doilea, **L.U.** explică mai întâi semnificaţia premiului Nobel care, reprezintă „instanţă penultimă a literaturii“, ultima instanţă reprezentând-o *Timpul* care, de fapt: „validează ori ba ceea ce a fost deja consacrat de instanţele Clipei: Cititorul, Critica literară şi Academia Franceză.“ Premiul Nobel fiind după **L.U.** „... a patra verigă în lanţul consacrării şi cea mai hotărâtă să-şi depăşească condiţia de instanţă efemeră, spre a fi luată în seamă la curtea Timpului. Criticul consacră pentru el însuşi Critica literară pentru o generaţie, rareori mai mult, Academia Franceză pentru Franţa, iar Premiul Nobel, deşi al Academiei Suedeze, consacră pentru mapamond.“

Uneori, însă, premiul respectiv nu ajunge pentru a-l scăpa de uitare pe un scriitor mediocru. Şi **L.U.** oferă suficiente exemple de scriitori premiaţi de care se vorbeşte mai puţin în literatură, precum şi alte nume care, deşi nu au primit premiul, sunt consacraţi în universalitate, prin valoarea lor. **L.U.** exemplifică în galeria valorilor premiate: George Bernard Shaw (1925), Henry Bergson ca filozof (1927), Thomas Mann (1929), John Galsworthy (1932), Ivan Bunin (1933), Luigi Pirandello (1934), Eugen O'Neill (1936), Herman Hesse (1946), T.S. Eliot (1948) şi William Faulkner (1949). Iar între cei care ar fi trebuit să primească premiul aminteşte pe: Marcel Proust, Trakl, Kafka, Apollinaire, Esenin, Bulgakov etc. Criticul **L.U.** discută selecţia valorilor. „Dar — afirmă **L.U.** — izvorul mai tuturor dificultăţilor de selecţie şi ierarhizare rămâne lectura.“ Lucrarea menţionată face dovada unei riguroase lecturi şi elaborări metodologice rafinate, beneficiind de un stil inteligibil pentru cititor, de exemplificări interesante care pun în valoare pe scriitor dar şi pe cel care a selectat textele. Pentru că **L.U.** este conştient de faptul că: „Premiul Nobel rămâne, cel puţin pentru secolul al XX-lea, principala instanţă a consacrării în universal“ — este fraza care încheie volumul al doilea al interesantei şi originale lucrări: *Nobel contra Nobel* — lucrare unică în literatura română şi, credem, şi în cea universală.

O lucrare de o certă utilitate pentru cititorul român şi mai ales pentru şcoala românească — profesori, elevi, studenţi, este *Literatura română contemporană — I — Promoţia 70* (Editura Eminescu, 1995). Amploarea lucrării este dată de precizarea făcută de autor, în sensul că va cuprinde şase volume: I — *Promoţia 70*; II — *Promoţia 60*; III — *Promoţia 50* (Proletcultul); IV — *Promoţia reformei*; V — *Promoţia 80*; VI — *Basarabeni, bucovineni, bănăţeni.*

În introducerea primului volum (451 pagini), **L.U.** exprimă idei interesante, referitoare la: dificultatea elaborării unei istorii a literaturii — în general — şi deci şi a literaturii române, demarcaţia strictă, tranşantă a unei generaţii etc. Trecând însă peste toate inconvenientele, **L.U.** îşi defineşte crezul, motivând efortul intelectual remarcabil: *„Nevoia de a avea o Istorie exhaustivă, adevărată valoric şi dreaptă a literaturii contemporane este motivată nu doar de bogăţia literaturii române, de imperativul ordonării calitative sau de dinamica interioară a literaturii ci şi, paradoxul de ceea ce îi împiedică de fapt apariţia: un anume sentiment conservator, o forţă inerţială* care face dintr-o eventuală Istorie a literaturii o problemă de contabilitate“. (s.n.)

Desigur, problema pe care şi-o pune **L.U.** este cea a continuităţii: „Problema nu e să vezi tu alb acolo unde altul, înaintea ta, a văzut negru sau invers, *problema e să vezi tu ceva acolo unde altul n-a văzut nimic*, adică să spui *este* (oricând între bine şi rău) în legătură cu ceva despre care altul a sugerat, trecându-l de tot cu

vederea *că nu este*. Nu să descopere ceea ce a fost deja descoperit şi, apoi, acoperit din nou, ci pur şi simplu să descoperi ceea ce n-a fost descoperit."

L.U. îşi respectă rigorile impuse, iar cele 246 de articole (149 poeţi, 56 prozatori, 5 dramaturgi, 36 critici, istorici literari, eseişti) pun în valoare dimensiunile creaţiei unui număr mare de scriitori, printr-o analiză pertinentă a creaţiei celui nominalizat. La aceasta se adaugă *Notele* pentru fiecare capitol, completând informaţia şi ameliorând, în acelaşi timp, dificultatea cuprinderii totale a fenomenului literar, într-o analiză fie şi generală. Lucrarea lui **L.U.**, ca de altfel şi cea dedicată literaturii universale, pune în valoare capacitatea criticului de a informa, analiza, sintetiza, elabora clar, constituindu-se ca un instrument absolut necesar pentru literatura română, în descrierea fenomenului literar românesc.

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „Printre comentatorii de literatură română şi universală cu acces la noile metode se mai pot aminti: Liviu Petrescu, Mircea Angelescu, Mihai Zamfir, Florin Manolescu, Laurenţiu Ulici, Eugen Negrici, Liviu Ciocârlie, Petru Poantă, Marian Papahagi, Al. Călinescu, Cornel Moraru."

Marian Popa: „În *Recurs* (1971) şi mai ales în cronicile literare din revista la care lucrează (n.n. „Contemporanul"), precum şi în rubrica *Prima verba* consacrată în „România literară" cărţilor de debut (în volum 1975), se ocupă de cărţi contemporane pe care le favorizează: opere complexe, disponibile unor interpretări complexe, în care analiza filozofică şi cazuistică existenţială joacă primul rol."

(C.B.)

UNGHEANU, MIHAI
(n. 1939)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar, s-a născut la 17 martie 1939 în Slobozia. Absolvent al Facultăţii de Filologie din Bucureşti. Desfăşoară o amplă activitate redacţională la revistele: „Ramuri", „Contemporanul" şi „Luceafărul." Doctor în filologie cu teza: *C. Dobrogeanu-Gherea şi posteritatea lui critică.*

OPERA: *Campanii*, 1970; *Pădurea de simboluri*, 1973; *Marin Preda — vocaţie şi aspiraţii*, 1973; *Arhipelag de semne*, 1975; *Lecturi şi rocade*, 1978; *Interviuri neconvenţionale*, 1982.

REPERE ASUPRA OPEREI: Debutează editorial în 1970. Studiile sale sunt consacrate, în general, marilor clasici. „Mihai Ungheanu — apreciază Eugen Simion — preferă să spună direct ceea ce are de spus fără a se preocupa de eleganţa stilului. Această sacrificare a expresiei în favoarea preciziei şi adevărului o avea şi G. Ibrăileanu."

Lucian Raicu numeşte stilul lui **M.U.** „un stil de urgenţă." În *Interviuri neconvenţionale* se relevă incisivitatea criticului şi şansa de a realiza cu M. Preda un ultim interviu. **M.U.** se manifestă împotriva prozei lipsite de viaţă a criticii estetizante, practicând „o critică a adevărului şi pentru adevăr în literatură, o critică de conţinut."

Iată părerea criticului **M.U.** despre romanul lui Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor:* „...Pădurea spânzuraţilor este dintr-acele cărţi a căror vivacitate literară suportă cele mai diferite comentarii de la cele mai pedestre, până la cele mai acute. Reluarea ei în infinite variante este proba longevităţii ei artistice. [...] Războiul este doar un moment care favorizează desfăşurarea unei crize imanente, care aşa cum zice Al. Philippide, «catastrofa exterioară care o dezlănţuie pe cea dinăuntru». Personajul este tipicul personaj al lui Liviu Rebreanu, pus de astă dată în conjuncturi noi.

Drama este a nehotărârii. Dar nu a greutăţii de a alege între principii, ci a neputinţei de a opta în plan practic pentru soluţia cea mai demnă. Apostol Bologa nu ştie să ia hotărârea cea mai potrivită autoportretului său moral. Omul este inferior acestui autoportret şi complet surprins de evenimente."

În studiul *Marin Preda — vocaţie şi aspiraţie,* criticul apreciază valoarea literară a romanului *Moromeţii,* fixând locul pe care trebuie să-l ocupe, în istoria literaturii române:

„Romanul lui Marin Preda marchează o dată în creaţia literară românească: o dată cu el ţăranul încetează să mai fie o fiinţă fără evenimente sufleteşti, o materie inaptă pentru marele roman. Afirmaţiile trebuie duse până la capăt. Dincolo de diferenţieri de suprafaţă, de nuanţe şi de talentul şi capacitatea de expresie a scriitorilor care-i portretizează, există o galerie de eroi ai prozei româneşti în care Ilie Moromete intră fără rezerve. Ilie Moromete face parte din seria celor ce pot fi uşor răniţi sufleteşte, dintre cei ce păstrându-şi inocenţa, intră în situaţii insolubile. El a dat o consistenţă particulară şi, literar vorbind, revoluţionară acestui tipar epic şi uman. Noutatea stă în faptul că un ţăran adevărat este victima unei crize de conştiinţă autentice. Faţă de o literatură care nu aprobase existenţa unor asemenea eroi, care altfel spus, era în urma realităţii, Moromeţii a însemnat o piatră de hotar. S-a simţit şi s-a văzut în el o replică, ceea ce este adevărat, dar adresa acestei replici este alta decât cea indicată până acum."

Polemist avizat, nu se sfieşte să spună lucrurilor pe nume, deschis. Apărător al adevărului şi al actului critic în esenţa lui, îşi susţine cu fervoare opiniile, independent faţă de orice doctrină literară.

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „Ceea ce a frapat în cărţile de critică ale lui M. Ungheanu *(Campanii, 1970, Pădurea de simboluri, 1973; Arhipelag de semne, 1975; Lecturi şi rocade, 1978),* pe lângă vivacitate, e spiritul polemic., (...) Preocupat ca orice critic în primul rând să afirme, Ungheanu netezeşte terenul, înlăturând alte opinii, acordă însă prea mult credit «cercetătorilor» noi, de pildă celor care descoperă baroc în literatura română încă din secolul al XVII-lea, ori celor care deduc coordonatele culturii româneşti din secolul al XVII-lea din circulaţia cărţilor traduse de «pilde filozofice», ignorând literatura originală."

Eugen Simion: „*În Campanii* (1970) M. Ungheanu face cu pricepere o operă de depistare a eroilor şi cea mai mare plăcere a lui este de a descoperi o atitudine critică obtuză. Spiritul dogmatic, sociologistic, pătruns în critica literară, primeşte, pe această cale, o replică vie, într-un limbaj fără ocoluri. (...)

Paginile cele mai concludente sub raport critic în *Campanii* sunt acelea care neagă. Stilul este abrupt, decis, apodictic, stil de polemică ideologică, unde esenţială este nu analiza, ci reducţia discuţiei la o unică problemă şi anume cea mai vulnerabilă. În acest fel sunt şi compuse articolele (cronici, în fapt, la ediţii şi volume de critică) din *Campanii.* Ele nu sunt nişte exegeze propriu-zise, ci pretexte pentru o discuţie culturală mai generală."

Marian Popa: „*Marin Preda. Vocaţie şi aspiraţie* (1973) analizează opera prozatorului de la observaţia că vocaţia marcată de opera de început e contracarată de aspiraţiile intelectuale şi problematizatoare ajunse la apogeu în *Risipitorii.*"

(C.B.)

VĂCĂRESCU, ELENA
(1864 — 1947)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Scriitoare româncă de limba franceză, nepoata lui Iancu Văcărescu şi strănepoata lui Ienăchiţă, s-a născut în 3 octombrie 1864 la Bucureşti şi a trecut în eternitate în 1947, la Paris. Stabilită la Paris. Membră de onoare a Academiei Române, din 1925.

Mama **E.V.,** Eufrosina, o urmează în saloanele de la Paris, unde viitoarea poetă are oaspeţi aleşi ca: Marcel Proust, Anna Brâncoveanu de Noailles, Gabrielle D'Anunzio, Jean Cocteau, Paul Valéry, dintre care unii dăruindu-i, cum face Proust, volumele de debut cu dedicaţii pline de afecţiune (Ion Stăvăruş). **E.V.** audiază la Sorbona cursuri de literatură, filozofie estetică, istorie, mitologie ale unor profesori eminenţi: Gaston Paris, Ernest Renau, Paul Janet, Gaston Boissier etc. Îl are ca profesor şi pe reputatul poet parnasian şi ilustru teoretician al prozodiei Sully Prudhomme, care o va introduce şi în saloanele literare ale Parisului epocii. Face cunoştinţă cu V. Alecsandri şi Titu Maiorescu.

Se va bucura de ocrotirea şi a altor doi mari poeţi parnasieni José-Maria de Heredia (de origine cubaneză) şi Leconte de Lisle. În memoriile sale, Elena Văcărescu avea să noteze: „...José-Maria de Heredia nu avea doar un salon literar, ci un birou poetic renumit, acasă la el, în fiecare sâmbătă. Poezia era marea, singura, minunata preocupare a vieţii sale."

Leconte de Lisle o va prezenta la începutul primăverii anului 1885 şi lui Victor Hugo, căruia (la moartea acestuia) **E.V.** îi va dedica un splendid poem. În 1886, îi apare la Paris *Chants d'Aurore*, în alcătuirea căruia este ajutată de cunoscutul critic Hippolyte Taine. Volumul este dedicat Franţei.

Considerându-se discipola unor maeştri ca V. Hugo, M. Eminescu, Shelley, Byron, Musset, Lamartine, Baudelaire, Verlaine, **E.V.** îi va cunoaşte, prin V. Alecsandri, pe Frédéric Mistral şi Prosper Merimée. La cererea reginei Carmen Sylva, începând din 1888, va face parte trei ani din suita princiară. Traduce acum în franceză versurile reginei, şi va realiza prelucrări folclorice: *Cântece şi balade româneşti -Rapsodul Dâmboviţei* — publicată la Paris în 1889 şi la Bonn (în traducerea germană a reginei). Lucrează la varianta franceză, iar regina va traduce cartea în italiană şi engleză. La Peleş îl va cunoaşte pe I.L.Caragiale. Călătoreşte cu regina în Germania, Austria, Anglia, Italia, Spania, Portugalia, Rusia, Serbia, adunându-şi impresiile în volumul *Regi şi regine pe care i-am cunoscut.* Logodită cu prinţul Ferdinand, nu se poate căsători cu aceasta deoarece Carol nu este de acord.

Rămâne un timp în Italia, unde îl va cunoaşte pe Gabriele d'Anunzio şi pe filozoful Nietzsche. În 1895 se stabileşte definitiv în Franţa. Organizează saloane literare. Prima ei piesă în româneşte, jucată pe scenele străine, va fi *Cobzarul (Le Cobzar)* — dramă lirică în două acte — în 1909 la Monte Carlo, şi pe celebra scenă a Operei din Paris în 1912.

E.V. se numără printre membrii fondatori ai faimoasei tribune „l'Université des Annales", înfiinţată în 1906, unde-şi va desfăşura talentul de oratoare timp de patru decenii, în compania unor nume celebre: Anatole France, Paul Valéry, Giraudoux, Maurais, Maeterlinck. După acest model, **E.V.** va fonda la Bucureşti (în 1913) „Cercul Analelor", societate de conferinţe, unde vor ţine discursuri pe diferite probleme: N. Iorga, D. Gusti, O. Goga, Cincinat Pavelescu, Victor Eftimiu etc. Între 1914–1916 **E.V.** va desfăşura o activitate însufleţită pusă în slujba cauzei naţionale (fiind prietenă cu O. Goga) şi va susţine activitatea „Ligii Culturale", fondată de N. Iorga. În 1916, pleacă în Franţa pentru a susţine Marea Unire. A făcut parte, alături de N. Titulescu din delegaţia română care a participat la Conferinţa de Pace de la Paris (ian. 1919 — ian. 1920), asistând la Versailles, la semnarea tratatului, prin care erau consfinţite graniţele României. Franţa îi acordă ordinul *Legiunea de Onoare*. La începutul lui 1919, este numită secretar general al Asociaţiei române de pe lângă Societatea Naţiunilor şi participă, alături de Dimitrie Negulescu (jurist), la Congresul de la Londra (martie 1919). Face parte din delegaţia română la şedinţa de constituire a Societăţii Naţiunilor (Liga Naţiunilor) din 10 ian. 1920 — fiind considerată printre membrii fondatori.

A fost membră permanentă în Comitetul de conducere al Comisiei de cooperare intelectuală — 1922 — iar în 1924, împreună cu Paul Valéry, se află printre fondatorii Institutului Internaţional de Cooperare Intelectuală", cu sediul la Paris.

E.V. a fost în occident mesagerul neobosit al patriei sale. În 1934 vizitează ţara şi rosteşte la Academie un discurs memorabil, în care afirmă: „Dezrădăcinare! Şi totuşi domnilor, acel cuvânt nu mi se potriveşte. Refuz să văd un fenomen de acest fel în existenţa mea tumultuoasă. Căci dacă eu nu eram în ţară, ţara era cu mine."

A participat activ şi la evenimentele celui de al doilea război mondial. În 1943, redeschide la centrul universitar de la Viena, catedra Mihai Eminescu. La deschidere ia parte, pe lângă directorul centrului, prof. Maurice Mignon şi ataşatul de presă al Legaţiei Române în Franţa — Eugen Ionescu — celebrul dramaturg. În 1946, **E.V.** face parte din delegaţia română la Conferinţa de pace, apărându-şi ţara ca şi în alte dăţi. La 17 februarie 1947, moare cea care fusese ultima şi demna urmaşă a Văcăreştilor. Prin testamentul datat 15 septembrie 1945, lasă Academiei Române parcul şi conacul strămoşesc, instituirea unui premiu Elena Văcărescu — ce se va acorda anual celei mai bune lucrări despre familia Văcărescu, şi cere înhumarea în pământul patriei, lucru ce va fi îndeplinit la 5 martie 1959, când va fi reînhumată, la cimitirul Bellu, lângă Iancu şi Ienăchiţă Văcărescu.

OPERA: Versuri originale pe un ton solemn, sensibile, meditaţii asupra vieţii şi a morţii: *Chants d'Aurore* (Cântecele zorilor), 1886; *L'Amé sereine* (Cu inima senină), 1896; *Lueurs et Flammes* (Licăriri şi văpăi), 1903; *Le jardin passioné* (Grădina dorului), 1908; *La Dormeuse éveillée* (Visând cu ochii deschişi), 1914. **Prelucrări folclorice**: *Chants du Cobzar* (Cântecele lăutarului), 1905; *Le Rapsode de la Dâmboviţa* (Rapsodul Dâmboviţei); *Cântece şi balade româneşti culese de Elena*

Văcărescu, 1889; *Nuits d'Orient,* (Nopţile Orientului), 1907; *Dans l'or du soir* (în auriul înserării), 1927. **Romane:** *Amor vincit,* 1909; *Vraja* (Le Sortilége), 1911; *Sultana şi Ion* — neterminate. **Memorialistică:** *Memorial sur le mode mineur, Le roman de ma vie* (Romanul vieţii mele — început în 1942 şi rămas în manuscris); **Teatru:** *Stana,* 1904; *Pe urma dragostei,* 1905. **Discursuri şi Conferinţe** (în Franţa, Elveţia, Italia, Spania, Anglia, S.U.A. etc. având ca teme predilecte: tradiţia folclorică, arta, cultura în general sau operele lui Vergiliu, Goethe, Lamartine, Alecsandri, V. Hugo, Eminescu, Baudelaire, Ana Brâncoveanu de Noailles etc., basmul lui Perrault (în ediţia *Hoinari în Ţara Zânelor,* traducere, prefaţă şi note de Ileana Scipione, Bucureşti, 1991).

REPERE ASUPRA OPEREI: Ca o exemplificare a talentului oratoric şi a îndemânării cu care ştia să folosească vraja cuvântului, reproducem un fragment din cea de a doua conferinţă — în total patru — ţinută de **E.V.** la 4 februarie 1925, despre *Basmele lui Perrault* (prozator francez, 1826 — 1703, autorul unui volum de *Poveşti sau basme din trecut,* 1967).

„Doamnelor, Domnişoarelor, Domnilor.

Seara se lasă asupra micii străduţe cotite şi zgomotoase; la ferestre se aprind câteva tulburi licăriri; pe trotuare, trec oameni care-şi înstelează felinăraşele c-un miez de lucire tremurătoare. În fundul odăii sale ce geme de cărţi, la vremea când fitilul lămpii gata e să pâlpâie, ajungând la undelemnul negricios, Charles Perrault stă pe gânduri...

Plecat asupra manuscriselor, trup şi suflet, dedat beţiei — singura durabilă aici, pe pământ — ce ţi-o dă cugetarea, este la capătul unei zile de trudă fermecată recitindu-şi poveştile, vechi de când lumea; le-a cercetat obârşiile, le-a cântărit pâinea, şi a admirat bura de aur a frumuseţilor lor.

Acum surâde şi cugetă. Viaţa sa de odinioară îi trimite din urmă aduceri aminte aduse de-o pală de vânt; copilăria permanentă petrecută alături de tatăl său, un avocat celebru, de mama sa, gingaşă şi surâzătoare, şi de cei doi fraţi, ca şi el dornici să facă dovada că au spiritul şi graţia exprimării elegante şi exacte, pe care o lume nouă le grefează pe vorbirea vremii. (...)

Parfum de seve răspândeşte această epocă frumoasă, insolentă şi îndrăzneaţă; în azurul pe care-l încinge şi-l osteneşte ardoarea proasptătă a unei furtuni zgomotoase, dansează capete cârlionţate care s-au lansat în galopul unei cavalcade aventuroase. Din toate acestea va răsări o generaţie, cea a lui Charles Perrault, o generaţie de constructori, succesoarea acestei scurte, dar surprinzătoare febre, a demolării, care a încercat să submineze nou-născuta putere a monarhiei."

În amintirile sale literare **E.V.** surprinde trăsături, chipuri, cugetări, replici ce se încheagă strălucit în portrete memorabile ale unor personalităţi. Iată ce notează despre Vasile Alecsandri:

„Surâzând sub mustaţa argintie, Alecsandri sosi, ochi tânăr, mers tineresc, şi vorbi numaidecât de Provansa, de Mistral, de Aubanel. Nu se putea însă dumiri de câtă asemănare descoperise între oamenii din Aix sau de la Avignon şi între cei de la noi (...). Îl văd şi astăzi pe Alecsandri spunând (...) câteva strofe provensale, în care ţesea aşa de îndemânatic cuvinte şi exprsii româneşti, că nu mai ştiai dovedi cele două limbi. La primirea acestei compoziţii bilingve, Mistral răspunse cu duioase mulţumiri pentru curcubeul în care se topeau nuanţele sufletului românesc şi provensal. (...) În viaţa de fiecare zi, Alecsandri aducea aceeaşi voioşie sfătoasă, aceeaşi luciditate echilibrată. Întâlnind pentru prima oară pe Alecsandri, Leconte de Lisle, fermecat şi intrigat exclamă la ieşire: „Dar nu mi-ai spus că trebuie să-l întâlnesc pe Virgil!» . Apropierea morţii nu-i umbrise seninătatea. Întâmpina moartea, «acest duşman care desparte ritmurile şi separă rimele pentru totdeauna», cum spunea el, cu linişte şi glume. Bolnav în pat, primi într-o zi vizita lui Sully Prudhomme, a cărui gravitate tristă nu izbutise niciodată s-o înţeleagă. Uitându-şi durerea, Alecsandri încearcă să descreţească fruntea parnasianului, povestindu-i o întâmplare de la noi, cu o fată care ascunsese, în noaptea de sfântul Ion, busuioc sub pernă."

Iată şi detalii privitoare la personalitatea lui Paul Valéry: „Valéry fumează şi discută. La drept vorbind, el articulează şi dezarticulează un edificiu verbal, o formulă tainică ce mă ţine fără încetare cu atenţia încordată. Valéry glumeşte. Valéry se însufleţeşte. Ochii săi devin mari stele verzui, lovite adesea de fulgere de oţel... Jocul verbal se precipită şi curând, în faţa demonstraţiei sale, romantismul se diluează până la dispariţie într-o biată ceată de spirite buhăite şi bolnave. (...)"

APRECIERI CRITICE:

Nicolae Iorga: „Toate popoarele cuprind în cadrul vieţii lor sufleteşti ceea ce s-a scris de persoane aparţinându-le, în alte limbi.

...Odrasla boierilor Văcăreşti n-a fost niciodată despărţită de ţara în limba căreia s-a scris. S-a gândit continuu la dânsa, a servit-o cu toată puterea unui mare şi cald suflet, şi toată opera ei (...) ea şi-a pus scene şi emoţii totdeauna în cadrul naturii româneşti."

George Oprescu: Însuşirile izbitoare ale Elenei Văcărescu, culminând prin acea formă impecabilă şi cursivă în care îşi expunea ideile, fără ajutorul notelor şi fără întreruperi, fără acele ezitări, în care unii autori îşi caută cuvântul cel mai potrivit, minunau mai ales pe cei la care elocinţa joacă un rol important, adică în primul rând pe reprezentanţii naţiunilor latine. (...) Cât ţinea o comunicare, domnia-sa expunea totul într-o ordine perfectă, fără să se uite la vreo bucată de hârtie cu note sau la un text bătut la maşină... Această memorie cu totul excepţională mă uimise şi, vibrând cu membrii delegaţiei romând din jurul lui Titulescu, am hotărât să facem o încercare. Am rugat pe domnişoara Văcărescu să ne expună oral, fără să consulte ceea ce scrisese, o chestiune oarecare, pe care o tratase. N-au fost decât numai două cuvinte, în tot textul de 15 până la 20 de pagini, asupra cărora se înşelase."

George Călinescu: „...Elena Văcărescu, poetă preţuită în Franţa (...) şi conferenţiară gustată."

Zoe Dumitrescu-Buşulenga: „Cu Elena Văcărescu intrăm într-o existenţă pasionat românească ce s-a încheiat de altfel cu odihna de veci în pământul acesta al nostru. (...) Elena Văcărescu avea să impună un nume, o reputaţie românească pe supraexigenta scenă a culturii franceze. Cuvântul acestei romance a răsunat, plin de pondere, în numeroase împrejurări. Cu eleganţa unei oratorii subţiri, Elena Văcărescu a fost conferenţiara mult preţuită a Parisului pe subiecte de literatură şi artă dintre cele mai diverse. Farmecul ei avea virtuţi cu totul ieşite din comun, deşi aceea care le radia nu era deloc frumoasă. Dar delicateţea şi discreţia prezenţei, simţul nuanţelor, o intuiţie superioară a sufletului omenesc, înţelegerea artei cu o ascuţime rară a sensibilităţii au făcut din Elena Văcărescu personalitate în adevăratul sens al cuvântului, apropiindu-o de cei mai mari artişti şi oameni de cultură ai timpului, de Eleonora Duse şi de Rabindranath Tagore, de pildă. (...) Ana de Noailles — Elena Văcărescu, două ambasadoare ale culturii româneşti, dacă le-am adăuga şi numele Marthei Bibescu, prozatoare remarcabilă, am fixa întreaga triadă a prezenţei feminine româneşti în contextul culturii franceze şi europene în ultimii 75 de ani."

Ion Stăvăruş: „Ca personalitate, Elena Văcărescu a cunoscut, încă din timpul vieţii, celebritatea. Numele său ajunsese mai ales în deceniile al doilea, al treilea şi al patrulea, să fie pomenit în rândurile elitei eruopene a oamenilor de cultură. Iar suprema ei satisfacţie căutată nu din orgoliu, din vanitate, ci din sincere sentimente patriotice — era ca numele său să fie asociat şi identificat întotdeauna cu acela al ţării sale, România, al cărui mesager i-a plăcut să se socotească oriunde şi oricând."

(C.B.)

VIANU, TUDOR
(1897 — 1964)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Estetician, istoric literar, filozof, profesor universitar la Facultatea de Filologie a Universităţii din Bucureşti, s-a născut la Giurgiu pe 27 decembrie 1897. Elev al gimnaziului din localitate, unde îl cunoaşte pe Dan Barbilian (viitorul poet Ion Barbu) şi apoi al liceului „GH. Lazăr" din Bucureşti. În 1915 este student al Facultăţii de Litere şi Filozofie, urmând, în paralel, şi cursurile de drept al Universităţii din Bucureşti.

În 1916 publică versuri şi articole în „Flacăra." Colaborează la „Făclia", „Literatorul", „Ideea europeană", „Revista critică", „Letopiseţi", „Sburătorul", „Luceafărul", „Viaţa Românească", „Arhiva."

Între 1922—1923 se află la specializare în Austria şi Germania, obţinând doctoratul la Universitatea din Tübingen cu o teză despre poetica lui Schiller *(Das Werttungsproblem in Schillers Poetik,* apărută la Bucureşti în 1924), după care îşi începe cariera didactică. Este critic şi istoric literar, estetician, poet, profesor de estetică şi literatură universală şi comparată la Universitatea din Bucureşti. Membru al Academiei Române: corespondent (1935), titular (1955). Moare la Bucureşti, pe 21 mai 1964.

OPERA: *Dualismul artei,* 1925; *Fragmente moderne,* 1925; *Masca timpului,* 1926; *Poezia lui Eminescu,* 1930; *Arta şi frumosul,* 1931; *Influenţa lui Hegel în cultura română,* 1933; *Estetica I, II,* 1934-1936; *Idealul clasic al omului,* 1934; *Istoria estetică de la Kant până azi,* 1934; *Ion Barbu,* 1935; *Studii şi portrete literare,* 1935; *Generaţie şi creaţie,* 1936; *Filozofie şi poezie,* 1937; *Arta prozatorilor români,* 1941; *Introducerea în teoria valorilor întemeiată pe observaţia conştiinţei,* 1942; *Filozofie şi poezie, filozofie şi poeţi,* 1943; *Filozofia culturii,* 1944; *Istoria literaturii române moderne* (în colaborare cu Şerban Cioculescu şi Vladimir Streinu, 1), 1944; *Trei critici literari* (Titu Maiorescu, M. Dragomirescu, E. Lovinescu), 1944; *Figuri şi forme literare,* 1946; *Probleme de stil şi artă literară,* 1955; *Literatura universală şi literatura naţională,* 1956; *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică,* 1957; *F.M. Dostoievski,* 1957; *Alexandru Odobescu,* 1960; *Studii de literatură universală şi comparată,* 1960; *Jurnal,* 1961; *Arghezi — poet al omului,* 1964; *Despre stil şi artă literară,* 1965; *Studii de literatură română;* 1965; *Postume,* 1966; *Studii de stilistică,* 1968; *Scriitori români,* (vol.I–III), 1970; *Opere*, vol.I–XIV, 1971–1990; *Idealul clasic al omului,* 1975; *Scrieri despre teatru,* 1977; *Scriitori români din secolul XX,* 1986; *Gândirea estetică,* 1986.

REPERE ASUPRA OPEREI: Personalitate remarcabilă a culturii române, erudit, refractar faţă de „exaltări, diletantism, improvizaţii spontane şi impresioniste, structură raţionalistă, dar nu lipsită de tensiuni interioare, Tudor Vianu este partizanul travaliului intelectual metodic, aplicat metodic într-o epocă când iraţionalismul devine un mod aproape general de existenţă al intelectualităţii." (M. Popa).

Între teoriile sale de ordin estetic şi studiile aplicative pe care le realizează există o interdependenţă, **T.V.** fiind adeptul unei viziuni totale, armonioase asupra personalităţii scriitoriceşti şi a operei, primând valoarea, originalitatea, prezentate într-o logică desăvârşită, accesibilă cititorului.

Sunt cunoscute contribuţiile sale privind personalităţi ca: T. Maiorescu, Al. Macedonski, Ion Barbu, M. Eminescu.

ARTA PROZATORILOR ROMÂNI poate fi considerată, aşa cum bine subliniază M. Popa în Dicţionarul său „ca operă a vieţii sale", prin care **T.V.** realizează o interesantă sinteză asupra prozei româneşti literare de la I. H. Rădulescu până la contemporanii săi, din perspectiva valorilor stilistice, a procedeelor artistice. Lucrarea, care se deschide cu studiul *Dubla intenţie a limbajului şi problema stilului,* pune în valoare trăsăturile specifice prozei româneşti urmărind **scriitorii retorici**

(I.H. Rădulescu, N. Bălcescu, Al. Russo); **începuturile realismului** (C. Negruzzi, N. Filimon, I. Ghica); **călătorii romantici** (Gr.Alexandrescu, V. Alecsandri, I. Codru-Drăguşanu, D. Bolintineanu); **prozatorii Junimii** (T. Maiorescu, M. Eminescu, I. Creangă, I. Slavici, I.L. Caragiale); **scriitori savanţi** (B.P. Hasdeu, Al. Odobescu, N. Iorga); **realismul artistic şi liric** (B. Şt. Delavrancea, D. Zamfirescu, Al. Vlahuţă, I.Al. Brătescu-Voineşti, M. Sadoveanu etc.); **intelectualişti şi esteţi** (Al. Macedonski, G. Galaction, T. Arghezi etc.); **ironişti şi umorişti** (C. Hogaş, G. Brăiescu, G. Topârceanu etc.); **portretişti şi eseişti** (O. Goga, I. Petrovici, E. Lovinescu, P. Zarifopol, N. Crainic, L. Blaga, M. Ralea, Perpessicius); **doi ctitori ai romanului nou** (L. Rebreanu, H. Papadat-Bengescu); **fanteziştii** (A. Maniu, I. Vinea, I. Minulescu, Mateiu I. Caragiale etc.); **romancieri — al treilea realism** (I. Teodoreanu, E. Bucuţa, Cezar Petrescu, Gib Mihăescu etc.).

Studii relevante asupra problemelor de stil şi artă literară, asupra metaforei, asupra imperfectului, al mai mult ca perfectului şi al tehnicii naraţiunii, a prezentului etern în naraţiuni istorice, a tehnicii basoreliefului în proza lui N. Bălcescu, asupra epitetului eminescian fac din **T.V.** un creator al stilisticii literare româneşti.

T.V. este cunoscut ca specialist în ceea ce priveşte cultura şi literatura universală datorită stăpânirii unui număr suficient de limbi străine, fapt ce i-a permis asocieri, comparaţii, evaluări rafinate. Este interesant şi *Jurnalul* său apărut în 1961, care, prin amintirile, impresiile de călătorie, reacţiile faţă de unele evenimente trăite, pune în lumină personalitatea, distincţia, discreţia criticului.

În *Dubla intenţie a limbajului şi problema stilului,* **T.V.** dezvăluie concepţiile sale teoretice pe care le-a aplicat în caracterizarea unor opere şi a unor prozatori români. Principiile sale estetice, alături de principiile lingvistice, devin elemente ale unei stilistici, disciplină nouă în aprecierea operelor literare. Faptele verbale au dublă intenţionalitate: „reflexiv" şi „tranzitiv", deci „Cine vorbeşte „comunică" şi „se comunică", „Cu cât o manifestare lingvistică este menită să atingă un cerc omenesc mai larg, cu cât creşte valoarea ei «tranzitivă», cu atât scade valoarea ei «reflexivă», cu atât se împuţinează şi păleşte reflexul vieţii interioare care a produs-o." De aici, la **T.V.,** caracterele limbajului poetic: a. — *tranzitivitate limitată,* b — *reflexivitate infinită.*

Se face distincţia între *limbajul artistic* preponderent inefabil şi *mesajul artistic,* adică între *semnificat* şi *semnificant,* dintre *conotativ* şi *denotativ.* Numai că, paradoxal, poezia este pândită de două primejdii: *obscuritate* şi, opusul ei, *banalitate,* ambele anulând prezenţa poeziei. Biruie mai totdeauna artistul care impune un sistem propriu de semne. „Astăzi, ştim mai bine că aşa-numitele individualităţi omeneşti sunt produsele de interferenţă a mai multor influenţe sociale. Este pentru prima oară la noi când se face mai sistematic, într-o operă de mari dimensiuni, o cercetare a prozei româneşti sub raportul stilului, înţeles (citim într-o precizare din 1934) ca o armonie între originalitatea individuală şi aceea a timpului şi a societăţii" precizează Eugen Simion referindu-se la *Arta prozatorilor români.*

APRECIERI CRITICE:

Şerban Cioculescu: „Esteticianul din d. Tudor Vianu a ştiut să se manifeste auonom faţă de metodele normative ale disciplinei sale, adaptându-se cu supleţe tuturor stilurilor şi realităţilor istorice determinante. Prin alte cuvinte, simţul relativismului, care e semnul distinctiv al istoricului, i-a inspirat punerea justă în valoare a elementelor de diferenţiere, produse cronologic. E într-însul, aşadar, un istoric literar în sensul rar al cuvântului, destoinic să surprindă în evoluţia scrisului nostru, treptata ivire şi dezvoltare a fenomenelor stilistice. Ce înţelegem prin «sensul rar al cuvântului», cu aplicare la istoria literară? Oricât ne-am strădui, n-am găsi printre cercetătorii respectivi de la noi o suficientă pregătire

estetică pentru valorificarea faptului artistic, independent de biografic şi de clasificarea obişnuită a curentelor literare. În cercetarea istorică întreprinsă, d. Tudor Vianu a scos în lumină, cel dintâi, prioritatea fiecărui element estetic nou, ca într-o adevărată istorie estetică a prozei noastre. Dacă asemenea lucrări există în alte ţări, ca în Germania poate, adică în climatul, prin excelenţă, al esteticei generale, ca şi al celei aplicate, unde şi metodele istoriciste au atins maturitatea, stadiul lor a rămas la noi rudimentar. Acestei aptitudini se adaugă însuşirea esenţială a criticului, anume obiectivitatea impersonală, acea facultate de înfrânare a gustului intim, singura aptă să purceadă rodnic la punerea în valoare a cuceririlor stilistice, datorite fiecărui uvrier, cât de modest, din filiera prozatorilor noştri. Nedublat de filolog, adică de un fin cunoscător al valorilor lexicale, criticul sau esteticianul ar fi incomplet: după cum, lipsit de sensibilitatea gramaticianului, cel mai rafinat estet nu şi-ar putea limpezi reacţiunile de simpatie sau de repugnanţă faţă de anumiţi tropi. Printr-o norocoasă sinteză, d. Tudor Vianu întruneşte calităţile esenţiale ale esteticianului, ale istoricului, ale criticului, ale filologului şi ale gramaticianului (vezi anume studiile din «Apendice», strânse laolaltă sub titlul «Contribuţii la stilistica verbului»). Cu o asemenea structură complexă, sau mai bine zis completă, autorul lucrării *Arta prozatorilor români*, prevăzut de altfel şi cu calităţi personale de scriitor, întemeiază o metodă fecundă în rezultate."

Mihai Ralea: „Arta prozatorilor români de d. Tudor Vianu (editura contemporană) e o lucrare de o deosebită însemnătate, sortită să umple un gol de multă vreme simţit în cultura noastră. Critica literară n-a acordat totdeauna atenţia cuvenită tehnicii scrisului. Preocupată de conţinutul psihologic sau de tendinţele ideologice ale operelor, s-a mulţumit să caracterizeze sumar câte un aspect stilistic,de ordinea evidenţei, a autorului, notându-l cu «bine» sau «rău», pentru «frumuseţea» limbii sau neglijarea ei. Dintre criticii universitari, numai defunctul Ovid Densusianu consacrase câteva cursuri esteticei limbii noastre, dar într-un spirit academic şi orientat mai cu seamă asupra deficienţelor stilistice. Lucrarea d-lui Tudor Vianu priveşte evoliţia estetică a literaturi române, dela I. Heliade-Rădulescu până în zilele noastre, într-un spirit pozitiv, atent să surprindă toate cuceririle treptate, obţinute succesiv în decurs de un secol. E un model de critică pozitivă, însufleţită de cel mai sincer duh de valorificarea a străduinţelor stilistice, manifestate progresiv. Filologul şi esteticianul se reazemă pe o cunoaştere adâncită a literaturii naţionale, privită în legăturile ei cu marile curente literare continentale."

Ion Negoiţescu: „De la problemele metaforei la teoria valorilor, de la precizarea ocazională la cursul universitar (*Istoria ideii de geniu*, apărută postum), misterioasă lumină ascunsă a daimon-ului străbate asemenea texte, ce transmit şi cititorului fervoarea bine strunită cu care au fost elaborate. Zugrumându-şi patosul, parcă din teama de a nu se expune, Tudor Vianu ne comunică, dramatic cumva, plin de discreţie, taina reală a comerţului său voluptuos cu ideile."

(S.B.)

VIAŢA ROMÂNEASCĂ

Revistă literară şi ştiinţifică; apare la 6 martie 1906, la Iaşi, sub direcţia lui C. Stere şi Paul Bujor, având ca precursoare câteva publicaţii prepoporaniste ca:

EVENIMENTUL (Iaşi 1893 — 1923), editat de G. Scorţescu, A.C. Horigman. Redactor şef Rudolf Şuţu.

ADEVĂRUL (1884, **ADEVĂRUL LITERAR,** 1885), Director Anton Bacalbaşa, colaboratori: Ion Teodorescu, C.D. Anghel, Al. Ionescu.

EVENIMENTUL LITERAR (20 dec. 1893 — 1894, Iaşi), revistă fondată de Emil D. Fagure, Colaboratori: N. Beldiman, Gr. N. Lazu, N. Trofan, Spiridon

Popescu. Din febr. 1894, devine director Sofia Nădejde. Din iulie 1894, revista îşi mută sediul la Bucureşti. Colaborează: I. Nădejde, S. Nădejde, G. Ibrăileanu (C. Vraja), C. Stere, C. Şărcăleanu, M. Carp, O. Carp, V.G. Morţun, D. Nanu. În articolul program se precizează: „Hotărârea de a scoate *Evenimentul literar* a fost provocată de noi din dorinţa de a lua parte — întrucât ne permit puterile — la sănătosul curent literar ce se manifestează de o bucată de vreme în ţara noastră."

AVÂNTUL (Galaţi, 4 sept. 1900, reapare la 3 oct. 1904 şi dispare la 1 mart. 1905), revistă fondată de I.C. Atanasiu, dr. Deodat Ţăranu, secretar de redacţie Constantin Graur, Colaborează: Mihai Pastia, Spiridon Popescu etc.

CURENTUL NOU (15 nov. 1905 — 1906), revistă editată de H. Sanielevici cu ajutorul lui Jean Bart, M. Pastia, C. Graur, N. Ionescu. Din cei 14 proprietari ai revistei se presupun a fi „vieţiştii": C. Stere, G. Ibrăileanu, Ion şi Constantin Botez, Spiridon Popescu, G. Kernbach, N. Chinezu, M. Carp, Paul Bujor etc. Colaboratori: C. Stere, G. Ibrăileanu, Ion, Constantin şi Octav Botez, Spiridon Popescu, Jean Bart, Gh. din Moldova (Kernoch), D.D. Pătraşcu, I. Mironescu, P. Bogdan, N. Chinezu, Mihai Carp, Paul Bujor, Al. Vlahuţă, M. Sadoveanu, N. Gane Radu Rosetti, Al. Brătescu-Voineşti, O. Goga, G. Coşbuc, I. Agârbiceanu, Sandu Aldea, G. Galaction, I. Ciocârlan, C. Hogaş, E. Farago, Şt. O. Iosif, G. Topârceanu, V. Eftimiu, Cincinat Pavelescu, M. Codreanu, T. Arghezi, N.D. Cocea, Hortensia Papadat-Bengescu, Otilia Cazimir, I. Minulescu, Mateiu I. Caragiale, Al. Philippide, A.D. Xenopol, V. Pârvan, Gh. Antipa, C.I. Parhon etc. Din oct. 1907, în locul lui Paul Bujor, director ştiinţific devine prof. dr. I. Cantacuzino, iar „proprietarii" revistei sunt: C. Stere, I. Botez, M. Carp, G. Ibrăileanu, C. Botez, N. Chinezu.

Programul revistei urmărea în special: 1. specificul naţional; 2. reflecţia socialului; 3. repudierea decadentismului şi simpatia pentru ţărănime. În articolul program se sublimia: „Dar foarte mulţi nu-şi dau seama că noţiunea de **cultură naţională** nu e în contrazicere cu cea de **cultură universală omenească.**"

„...poporul de jos care, în ţara noastră, el singur este o clasă pozitivă şi a păstrat mai curat **sufletul românesc.**"

„O cultură naţională, de un caracter specific, nu se va naşte decât atunci când masele mari populare, adevărat româneşti, vor lua parte şi la **formarea** şi la **aprecierea** valorilor culturale."

„Cultura, viaţa politică şi ridicarea economică a ţărănimii fiind **mijlocul** pentru a ajunge la o cultură cu adevărat naţională şi de valoare europeană, această revistă lucrând pe câmpul său propriu, va avea în acelaşi timp toată simpatia pentru aceia care luptă, pe orice cale, pentru ridicarea culturală, politică şi economică a ţărănimii şi, accentuând asupra **scopului** — cultura naţională —, va lupta, pe cât se poate, în cadrul unei reviste literare şi ştiinţifice, şi pentru realizarea mijloacelor către acest scop. Şi dacă este nevoie să dăm idealul nostru cultural, naţional şi democratic un nume cuprinzător, numele său este: **Poporanismul**".

Din aprilie 1915, dr. I. Cantacuzino se retrage şi dispare de pe coperta revistei şi numele lui C. Stere. Director unic, dar anonim, rămâne G. Ibrăileanu. Din august 1916, după declararea războiului de către România dispare şi ***Viaţa Românească.***

Revista intermediară a fost **ÎNSEMNĂRI LITERARE** (2 febr. 1919 — 21 dec.1919) condusă de M. Sadoveanu şi G. Topârceanu.

„**Însemnări literare** va fi o publicaţie independentă de orice curent politic, consacrându-se exclusiv literaturii şi chestiunilor în legătură cu viaţa artistică şi culturală" direcţie susţinută de G. Ibrăileanu. Colaboratori: M. Sadoveanu, G. Topârceanu, I.I. Mironescu, D. Botez, Otilia Cazimir, Ionel şi Al. Teodoreanu, Al. A. Philippide, M. Codreanu, H. Papadat-Bengescu, O. Botez, M. Sevastos.

La 1 martie 1920 apare noua serie a ***VIEŢII ROMÂNEŞTI;*** din 1933 la conducerea ei vine M. Ralea, până în 1940, când apariţia **V.R.** este suspendată.

V.R. şi-a făcut un titlu de glorie din a-i publica pe marii scriitori ai epocii care, cu toţii, într-un fel sau altul, ilustrează în operele lor direcţiile, tendinţele şi motivele cultivate de revistă.

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Vlahuţă: „Hotărât e cea mai bună revistă din câte s-au încercat la noi, şi e aşa de interesantă şi de minunat scrisă, c-ar putea să facă cinste oricărei ţări civilizate (...) E atâta simţire de adevăr şi dragoste de neam în ce spuneţi voi, încât cuvântul vostru pune pe gânduri, şi — ceea ce veţi vedea în curând — **Viaţa Românească** va însemna un moment istoric în regenerarea neamului acestuia."

MIhail Sadoveanu: „Revista mi-a făcut negreşit o foarte bună impresie. Chipul cum e făcută şi cuprinsă o fac să fie cea dintâi revistă europeană la noi. Vinerea trecută, ducându-mă la Vlahuţă, şi el spunea că acest număr e mai bun decât oricare număr din **La Revue.**"

Izabela Sadoveanu: „Revista e admirabilă. Mai bună decât cele mai bune numere din **Revue des Revues**. Felicitările noastre entuziaste... Pe toţi câţi i-am văzut sunt încântaţi de revistă."

(S.B.)

VLAD, ION
(n. 1929)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Teoretician şi critic literar, profesor universitar la Facultatea de Filologie din Cluj-Napoca, unde a fost şi rector, s-a născut la 26 noiembrie 1929, în localitatea Archiud, jud. Bistriţa-Năsăud. După studii secundare urmează cursurile Liceului „Moise Nicoară" din Arad şi „Al. Papiu-Ilarian" din Tg. Mureş apoi pe ale Facultăţii de Filologie din Cluj. În anul 1952 îşi începe cariera universitară la Catedra de literarură română a Facultăţii de Filologie din Cluj. În 1969 a fost redactor şef adjunct la revista „Tribuna." A debutat cu recenzii în suplimentul literar al ziarului „Lupta Ardealului" din Cluj, 1949. A colaborat la „Tribuna", „Steaua", „Gazeta literară", „Contemporanul", „România literară", publicistica sa abordând teme esenţiale, precum: trecutul istoric, izvor de inspiraţie pentru literatura contemporană, vocaţia umanistă a literaturii contemporane, personalitatea istoricului şi criticului literar, specificul operei literare, raportul dintre realitate, istorie şi creaţie etc. „Combinând pe baze noi, fenomenologia, analiza şi sinteza, teoreticianul îşi susţine ideile prin degajarea unei tradiţii naţionale, căreia i se raliază (de la Mihail Dragomirescu şi Dimitrie Popovici la Sorin Alexandrescu) şi prin abordarea propriu-zisă a unor opere literare de valoare sau apte să fie valorificate demonstrativ." (Marian Popa) — de aici cultul pentru lectură şi relectură ca act de cunoaştere. „Metodologia actului critic, apreciază Marian Popa, în

Dicționarul său — e determinată de pozitivism, ca latură informativă, și de structuralismul investit cu funcția formativă. În funcție de aceste premise, se precizează relațiile criticii cu istoria literară ale fenomenului social-cultural cu literatura și se oferă soluții pentru controversele privind problema genurilor și a mutațiilor lor." Este relevant stilul elevat, savant, elegant, dar cu rigoare științifică implicată, fără însă a se îndepărta de cititor.

OPERA: *Între analiză și sinteză, Repere de metodologie literară,* 1970; *Descoperirea operei, Comentarii de teorie literară,* 1970; *Povestirea destinului unei structuri epice,* 1972; *Convergențe. Concepte și alternative ale lecturii,* 1972; *Lecturi constructive,* 1976; *Romanul românesc 1944–1974, antologie,* 1974; *Lectura - un instrument al cunoașterii,* 1977; *„Cărțile" lui Mihail Sadoveanu,* 1981; *Lectura prozei. Eseuri. Comentarii. Interpretări,* 1991.

REPERE ASUPRA OPEREI: Chiar de la debutul său în critica literară *(Între analiză și sinteză,* 1970), **I.V.** a afirmat condiția intelectuală a actului critic, subliniind necesitatea unei adecvări mai riguroase și mai sistematice în studiul literaturii. În interesanta sa carte, *LECTURA: UN INSTRUMENT AL CUNOAȘTERII* (1977), **I.V.** realizează un veritabil expozeu de rafinament intelectual în lumea lecturii și a cărților, disociind lectura ca act de plăcere și informație — general de lectura ca act profesional — al istoricului și criticului literar, oferind și unele modele pe care le numește sugestiv *Inscripții* (C. Dobrogeanu-Gherea, I.L. Caragiale, I. Creangă, Mihail Sadoveanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Emil Isac). Se oprește, cu observații pertinente asupra: jurnalului literar, istoriei documentului, eseului etc. Interesante aprecieri asupra literaturii cu tematică istorică, începând cu cronicarii, dar și a rostului memorialiștilor care interferează în scrierile lor istoria cu literatura pot fi găsite în capitolul *Inscripții pentru literatură și istorie* oferind ca exemplu concludent pe Vasile Pârvan, prin două lucrări semnificative, una de istorie: *Începuturile vieții romane la gurile Dunării* și alta de memorialistică: *Memoriale.*

Definind **Cartea** ca „memorie a omului peste veacuri", iar creația ca o „datorie de reînnoire", **I.V.** subliniază valoarea actului lecturii, fiindcă, afirmă criticul: „...cititorii refac viața cărților, le acceptă sau le resping , le asimilează ca valori intime, ca realități spirituale și ca deschidere de zări în cunoașterea lumii."

Întrebându-se: *„Cine* este cititorul?" *„Ce* citește el?" *„Cum* anume citește?" **I.V.** subliniază: „Cititorul trăiește prin lectură, participă dar și analizează, stabilește necesare linii de demarcație; lucid și pasionat, avid de a afla și de a intra în universul nou al cărții, el devine adevăratul stăpân al cărții." Și concluzionează: „Astfel spus, lectura creează opera, o face să existe, să se destăinuie ca sensuri, ca finalitate, ca posibilă descifrare și cunoaștere a lumii, făcând din lectură un veritabil eveniment cognitiv, un act de cunoaștere."

Atracția produsă de opera literară, subliniază **I.V.** „Vine de la capacitatea ei de a asimila realul, de a-l converti în Text, într-un univers care re-dimensionează realul, dându-i alte perspective și, implicit, o interpretare." Lectura te obligă la conexiuni cu istoria, cu viziunea scriitorului asupra lumii de idei spirituale, devine astfel „o aventură extraordinară a cunoașterii, o uluitoare călătorie în domenii varii, semne pregătitoare pentru înțelegerea, re-facerea și re-ordonarea textului revelator ca semnificații."

De aceea în introducerea la lucrarea *„CĂRȚILE" LUI M. SADOVEANU,* **I.V.** afirmă: „M. Sadoveanu este autorul unor Cărți, vrând parcă să ne facă să înțelegem că literatura sa este însăși lumea, cu memoria, existența, aspirațiile și marile încordări ale ființei în căutarea de răspunsuri. Prozatorul este un povestitor...(...). Cum povestirea reprezintă o calitate fundamentală a omului,

modul său de a se exprima şi de a se contempla, cum ea este una dintre ipostazele existenţiale ale omului cucerit de sonurile istorisirilor, avem uşor să înţelegem că literatura lui Mihail Sadoveanu este un univers de Cărţi. Ele închid înţelepciunea şi vocaţia unui rapsod, pentru care Istoria, evenimentele şi plăcerea de a alcătui un discurs sunt elemente inseparabile, intim legate de condiţia de a fi a omului."

În *Câteva precizări*, din volumul *LECTURA PROZEI* (1991), apelând la tulburătorul testament al scriitorului argentinian, Borges *(Cărţile şi noaptea)*, **I.V.** concluzionează, citându-l pe marele poet: „Entuziasmul şi plăcerea lecturilor, satisfacţiile sau, dimpotrivă, dezamăgirile ţin de experienţa cititorului şi de ceasurile tăcerilor închinate unei cărţi."

APRECIERI CRITICE

I.V. Şerban: „Povestirea *Destinul unei structuri epice* (1972, Premiul Academiei) e o lucrare de referinţă în teoria genurilor, o monografie a epicului cu analize comprehensive asupra povestirii româneşti. *Lecturi constructive* (1976) este cartea unui inteligent cititor de critică şi proză, care profesează o critică de asumare şi interpretare «sub supravegherea conceptelor», argumentând o vocaţie a examenului teoretic, ca o orientare explicită a scrisului său."

Marian Popa: „În teoria literară şi critică, Ion Vlad este adeptul evitării actului critic pe operă, văzută ca valoare autonomă, aptă să ofere posibilitatea construcţiei intrinsecului, şi nu să fie determinat de acesta."

Mircea Iorgulescu: „Deşi literatura curentă este urmărită constant de Ion Vlad, aspectele concrete şi individualitatea scriitorilor, preocupă pe critic doar într-un fel secundar, ca material ilustrativ. Interesul teoretic predomină: foiletonistica e lotul experimental al unui savant de cabinet închis de autor în sfera ideilor generale."

(C.B.)

VULCAN, IOSIF
(1841–1907)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Publicist, animator al culturii din Transilvania, academician, s-a născut la 21 martie 1841, la Holod (Oradea), din părinţii Nicolae Vulcan şi Victoria. Studii gimnaziale la Oradea, Facultatea de drept şi ştiinţe de stat la Pesta. Pasionat de publicistică, va colabora la diverse reviste de limba maghiară. În 1861 colaborează la ziarul de limba română „Concordia." În 1862 a devenit unul din cei doi secretari ai Societăţii „Petru Maior", a studenţilor din Pesta, iar în 1863 „conducător primar" al revistei „Aurora Română." Colaborează la revista „Umoristul" din la Pesta, devenind, în 1865, proprietarul, editorul şi redactorul revistei. La 5 iunie 1865 apare la Pesta primul număr al revistei „Familia" — Foaie enciclopedică şi beletristică cu ilustraţiuni, **I.V.** fiind redactor şi proprietar al acestei reviste în care a debutat M. Eminescu şi unde va publica toată viaţa. În 1868 **I.V.** călătoreşte la Bucureşti. În 1870 este întemeiată la Deva „Societatea pentru crearea unui fond de teatru român în Ardeal, al cărei secretar este ales **I.V.** La 25 ianuarie 1871, este ales membru al Societăţii literare maghiare „Kisfaludy", discursul său de

recepţie fiind intitulat *Poezia populară română*. În 1875 apare la Budapesta revista „Şezătoarea", al cărui redactor responsabil este. Membru corespondent al Academiei Române (iulie 1879) şi membru titular (1891), susţinându-şi discursul de recepţie la 25 oct. 1892, când, la Teatrul Naţional din Bucureşti are loc premiera piesei sale — *Ştefan Vodă cel tânăr*. În 1895 este ales preşedinte al „Societăţii pentru fond de teatru român", care se mută la Braşov. În 1897, la 27 martie, are loc la Teatrul Naţional din Bucureşti premiera piesei *Gărgăunii dragostei*.

Susţine înfiinţarea Băncii Bihorene. În 1904 a fost ales preşedinte al secţiei literare a Academiei Române. În anul 1906 va face ultima călătorie la Bucureşti; iar la 31 decembrie va apare ultimul număr al revistei „Familia". Moare la Oradea, în 26 august 1907, la vârsta de 66 de ani.

OPERA: Versuri: *Poezii*, 1866; *Lira mea*, 1882; **Scrieri în proză:** *Panteonul român*, 1869 — Biografii, portrete ale unor personalităţi ale timpului; **Nuvele:** *Nuvele*, I, II — 1872; III — 1879; *De la sate*, 1883; **Romane:** *Ranele naţiunii*, 1876; **Piese de teatru:** *Mireasă pentru mireasă*, 1877; *Ruga de la Chiseteu*, 1890; *Ştefan Vodă cel tânăr*, 1892; *Gărgăunii dragostei*, 1897; *Soare cu ploaie*, *Mâţa cu clopoţei*, 1898; *Însurăţeii*, 1903; **Culegeri:** *Román népdalok*, culegere de cântece populare româneşti, 1877; **Memorialistică:** *Schiţe de călătorie*, 1982.

REPERE ASUPRA OPEREI: Nuvelele şi romanele lui **I.V.**, mai puţin realizate artistic, surprind, cu oarecare spirit de observaţie şi uşoară ironie lumea satelor şi ogoarelor ardelene. Conflictul dintre personaje este conturat însă schematic, scriitorul abordând o reţetă mult prea didacticistă. Atmosfera şi stilul simplu, plăcut, cald, anunţă proza lui Ion Slavici. Beneficiind de o intrigă previzibilă, simplă, vizând situaţii specifice, locale, scrise într-un limbaj colorat şi adeseori plin de haz, comediile sale, amintindu-le pe cele ale lui Alecsandri, s-au bucurat de un relativ succes, fiind adeseori jucate de trupe de diletanţi din Transilvania.

Excelând aşadar în proză prin spontaneitate, vervă, ironie bonomă, mentor al unor mari scriitori români — Eminescu, Coşbuc, Goga etc., pe care i-a publicat pentru prima dată în revista „Familia", **I.V.** rămâne o personalitate de referinţă a culturii româneşti.

Însemnările sale au un farmec deosebit prin spiritul autenticităţii, al spontaneităţii, al atitudinii sale patriotice. Dominate de sinceritate, ele se constituie ca adevărate confesiuni prin care comunică, se comunică, dominantă fiind sinceritatea. Animat de dragoste pentru locurile transilvane, **I.V.** afirmă fără ezitări: „Transilvania oferă călătorului desfăşurarea cea mai plăcută."

Constantin Cubleşan, în ediţia *Schiţe de călătorie* împarte aceste însemnări în trei cicluri: „Cel dintâi, poate şi cel mai vast, dar nu neapărat şi cel mai important îl constituie însemnările datorate excursiilor sale pe meleaguri străine. (...) O altă secţiune o constituie, fără îndoială, reportajele realizate din călătoriile efectuate în România (în Moldova, la Bucureşti, la Predeal etc.), ce au un timbru aparte al tonalităţii emoţionale a verbului relatării." Aceste însemnări de călătorie au avut darul de a ţine mereu treaz în conştiinţa cititorului lor sentimentul apartenenţei românilor din Transilvania la o naţiune demnă, liberă, capabilă a-şi hotărî singură destinele istoriei milenare fără a face propagandă, manifest naţională. „În fine cea de-a treia categorie a însemnărilor de călătorie o constituie reportajele deplasărilor sale programatice în tot cuprinsul Transilvaniei", urmărind relevarea naturii, a

monumentelor istorice aflate pe aceste locuri. Sunt prezentate astfel: Clujul, Alba-Iulia, Zlatna, Abrudul, Roşia, Câmpeni, Vidra, târgul de fete de la Găina, mormântul lui Avram Iancu şi gorunul lui Horia, Blajul, Răşinarii lui Goga, Sibiul, Banatul, Munţii Bihariei, Ţara Făgăraşului, Şimleul Silvaniei etc. Iată câteva fragmente care ilustrează spiritul de observaţie, dar şi talentul de cercetător, cunoştinţele sale istorice.

Despre **Cluj, I.V.** notează „Clujul unul din cele mai vechi oraşe ale Transilvaniei. Originea lui conduce până pe timpul dacilor. Se zice anume că încă atunci a existat acolo o cetate care însă dimpreună cu căderea dacilor s-a nimicit. Mai târziu, sub împăratul Claudiu, din ruinele cetăţii dacice s-a făcut un oraş nou, care — după numele împăratului — s-a numit Claudia. De aici şi Claudiopolis, numele lui modern, latin; precum şi *Clusiul* românesc."

La **Alba Iulia** evidenţiază: „Apulum, adică Alba Iulia, a fost mult timp un oraş de frunte al coloniilor lui Traian şi a jucat un rol mare în istoria lor, mai ales că aici conducea calea în băile care astăzi există în munţii Apuseni şi care produceau un venit foarte mare Romei.

Dar întorcându-ne spre secoli mai apropiaţi de noi, care român nu-şi aduce aminte cu mândrie naţională, că încă n-au trecut trei sute de ani când gloria română serba triumful său între zidurile acestui oraş, când Mihai Viteazul intră învingător între murii acestei cetăţi."

În numărul 30 (XIII), 1877, al revistei „Familia", anunţând însemnările sale de călătorie, le exemplifica cu fragmente despre **Abrud** şi **Munţii Apuseni:** „O veche şi fierbinte dorinţă a mea s-a realizat. Am fost la Abrud, am petrecut în Munţii Apuseni ai Transilvaniei, am umblat prin locurile memorabile unde bravura naţională a făcut să strălucească numele român."

Succinta descriere a **Vidrei** din zona Câmpenilor-Alba aduce o serie de date despre viaţa şi îndeletnicirea oamenilor din care nu lipsesc sensibilele notaţii legate de istoria românilor, a marilor personalităţi care s-au mistuit pentru înaltele idealuri ale poporului: „Bucuria mea însă atunci ajunse la culme, când auzi că nu departe de acolo, în Vidra cealaltă, se află casa în care s-a născut nefericitul nostru martir naţional Avram Iancu. A fi atât de aproape de acel loc istoric şi de a nu-l vedea, ar fi fost desigur o lipsă de pietate, de care totdeauna mi-ar fi părut rău. Deci numaidecât mă rugai să fiu condus acolo, şi în scurt timp pornirăm cu două trăsuri la acea scumpă relicvă naţională."

Reţinem descrierea tradiţionalului **târg de fete de pe muntele Găina,** ale cărui obiceiuri strămoşeşti le surprinde: „Găina este pe piscul cel mai înalt al catenei admirabililor Munţi Apuseni, de unde ochiului se oferă o privelişte din cele mai frumoase ce se pot închipui. Acolo sus, privirea nu mai dă de stavilă, căci munţii cei mai înalţi se piticesc cu umilinţă jos în vale, ca şi fiii în jurul unei mame, ca şi puii sub aripile cloştei.

Doar tocmai din cauza aceasta se numeşte «Găina».

Găina se înalţă între comitatele Alba, Zarand şi Biharia. Din vârful ei se văd nu numai aceste comitate, cu nenumăratele lor văi şi dealuri; dar ochii pot să pătrundă până-n depărtările cele mai adânci ale Transilvaniei şi Ungariei... Şi cum să nu fie interesant? De numele lui e legată o prea curioasă şi picantă tradiţiune. Cine a auzit sau a citit despre Găina, a trebuit să afle şi de renumitul târg ce — se zice — că se ţinea acolo, acel târg adică se deosebea de toate târgurile obişnuite, căci era un...târg de fete. Locuitorii din felurite părţi ale acestor munţi se adunau în o zi de vară cam pe la Rusalii pe Găina şi făceau acolo târg, unde nu numai îşi puteau cumpăra toate de ce aveau trebuinţă la casă, dar junii totodată îşi aflau acolo şi mirese, care se înfăţişau cu toată zestrea lor şi un preot ce totdeauna se găsea îndemână executa ceremonia cununiei şi juna pereche se depărta acasă ca bărbat şi nevastă." (...)

Despre oraşul **Brad** şi frumosul său gimnaziu, **I.V.** notează: „Era încă ziuă când trecurăm prin Brad, locul memorabil din 1848, aici văzui şi frumosul gimnaziu românesc. Acest institut naţional de 4 clase, cu patru profesori, s-a înfiinţat la 1868 prin obligaţiunile împrumutului de stat din 1854 din comunităţile zarandane, cari — la stăruinţa bravilor conducători de atunci ai comitatului — fură dăruite spre acest scop. Suma totală fu 58000 fluorini."

Cele mai sensibile pagini le scrie însă inspirate de **Gorunul lui Horia** şi **mormântul lui Iancu:** „Baia-de-Criş zace în mijlocul unor locuri istorice importante pentru noi românii. Din părţile acestea a ieşit răscoala lui Horia; colo în biserica de la Mesteacăn şi-a adunat oamenii

acest martir; acolo i-a jurat a sfărâma jugul umilitor şi a lupta pentru egalitate; de acolo a pornit răscoala care a încins în foc şi a stropit cu sânge acei munţi şi acele văi: fiecare sat, fiecare munte, deal şi movilă, fiecare vale, râu şi pădure a fost teatrul unor întâmplări memorabile, fiecare ar putea să povestească episoade interesante din luptele petrecute în ele.

Aicea trăi Avram Iancu tot restul vieţii sale; acele păduri ascund suspinele lui şi acele râuri au dus la vale lacrimile sale: acest ecou repetă plângerile fluierului său jalnic, — şi acest pământ conţine acuma coşciugul lui..."

În compania unor personalităţi care au fost Vasile Goldiş, George Pop de Băseşti, **I.V.** descrie locurile Şimleului Sălajului unde se înalţă falnic, curat şi bine îngrijit mormântul lui **Simion Bărnuţiu**.

Pagini tulburătoare scrie **I.V.** despre **Ţara Făgăraşului,** despre locurile natale ale părinţilor săi, Şinca-veche „locul meu dorit, satul natal al părinţilor şi proto-părinţilor mei".

Comparabilă cu *Privelişti din ţară* de Nicolae Iorga, prefaţată de Zoe Dumitrescu Buşulenga, *Schiţele de călătorie* ale lui **I.V.** au fost publicate sub îngrijirea lui Constantin Cubleşan, în 1982.

Având un caracter romantic şi subiectiv, adesea retoric, remarcat de însuşi memorialistul, însemnările lui **I.V.** ne poartă în istorie, relevând ospitalitatea oamenilor şi a naţiunii noastre.

I.V. ştie să pună în evidenţă pagini de istorie şi de viaţă care dau specificitate spaţiului geografic, istoriei, cu accent pe etnogeneză, pe continuitate, pe ideea respectului pentru conservarea valorilor morale etice ale istoriei noastre naţionale.

Include în însemnări, legende, explicaţii onomastice, impresii despre obiceiuri folclorice, despre specificul vieţii oamenilor.

Stilul este plăcut, curgător, uşor arhaizat fără a face uz de încărcătura stilistică care să strice echilibrul, cadenţa, sobrietatea specifică ardelenilor.

Se degajă un respect pentru oameni şi locuri, o anumită delicateţe şi sensibilitate care place, însufleţeşte mai ales când lectura te poartă în spaţii pe care le-ai măsurat şi tu cu privirea şi pasul întorcându-ţi sentimentele de bucurie şi emoţie, de respect pentru oamenii acestor spaţii şi zbuciumata lor istorie. Emoţia este dublată şi de faptul că **I.V.** poartă cu el memoria anilor 1866, 1867, 1883 — ani de debut şi întâlnire cu cel care reprezintă în eternitate: istoria, mitul şi limba românească, Mihai Eminescu.

Iată şi gândurile sale despre capitala românească exprimate în cuvinte de emoţionantă vibraţie patriotică: „Bucureşti, Bucureşti! Tu nu posezi grandoarea oraşelor de apus şi, totuşi, în ochii mei apari admirabil. Tu nu ai splendoarea lor şi, totuşi, mie-mi străluceşti mai luminos, mai încântător.

Pentru ce? pentru că eşti capitala României."

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Vulcan, poet greoi, moralisto-romantic el însuşi, fu încântat de sprinteneala stihurilor junelui de 16 ani. El îi publică numaidecât, în numărul din 25 febr./9 martie 1866, *De-aş avea,* prezentând într-o notă pe debutant.

«Mi-aduc şi acum aminte — scrie Vulcan — cum într-o dimineaţă de februarie primii o scrisoare din Bucovina, în care un tânăr — după cum scria — de 16 ani îmi trimitea nişte încercări literare. Era tânărul Mihai Eminovici.

Armonia versurilor şi figurile-i plastice, considerând starea noastră literară de atunci şi îndeosebi etatea tânără a autorului, mă surprinseră şi deschisei cu plăcere coloanele mele acestui nou talent şi poet cu viitor.»

În entuziasmul meu, grăbit să prezint în numărul cel mai aproape publicului cetitor pe Eminescu, cu următoarea notă redacţională: «Deschidem cu bucurie coloanele foii noastre acestui june numai de 16 ani, care cu primele sale încercări poetice ne-a surprins plăcut...»

E lesne de închipuit emoţia lui Eminescu, atunci când, deschizând nr. 6 al revistei, îşi văzu poezia şi nota şi citi la Poşta redacţiei aceste rânduri: «Cernăuţi, M.E. şi corespondenţă am primi cu bucurie».

Acceptă fără cârtire noul nume, care şi lui i se păru mai firesc şi mulţumind, întrebă pe redactor dacă mai putea trimite lucrări. În numărul 8 al revistei (15/27 martie 1866) apăru răspunsul la întrebare: «Cernăuţi, M.E/ Vom primi toate cu bucurie, numai te rugăm ca, încât se poate, să scrii după ortografia ce o urmăm şi noi». O corespondenţă se stabileşte între poet şi redactor, căci în nr. 10 (5/17 aprilie 1866), Poşta redacţiunii glăsuia: «Cernăuţi, M.E. Ţi-am trimis epistolă privată».“

Constantin Cubleşan: „Memorialele de călătorie ale lui Iosif Vulcan, presărate cu generozitate de-a lungul anilor în paginile revistei *Familia,* sunt adunate acum, în parte, pentru prima dată într-o selecţie tematică, pentru a fi înfăţişate cititorului ca un volum de sine stătător . Ele rezistă cu succes exigenţei critice a lectorului modern, uneori surprinzător de moderne, ele însele, propunând generaţiilor tinere modelul exemplar al unui scriitor degajat, care prin slova sa, prin publicistica sa de o elevată ţinută literară s-a situat necontenit în slujba înaltelor idealuri de unitate şi eliberare naţională ce au animat de veacuri toate marile acţiuni ale românilor din Transilvania. Fie şi numai pentru acest fapt şi încă avem datoria ca numele lui Iosif Vulcan să-l facem să primească azi rezonanţe vii în conştiinţa noastră a tuturor, de pe întregul cuprins al României.

Ceea ce nu-i plăcu lui Vulcan fu numele cu terminaţiune în ici. Fără să mai întrebe pe autor îl schimbă în Eminescu, dând astfel, fără să-şi dea seama, numele celui mai mare poet român.“

Lucian Drimba: „E un lucru de mult cunoscut şi de către toţi acceptat că primul pas în literatură al lui Eminescu s-a făcut cu ajutorul lui I. Vulcan iar prima pătrundere a numelui şi poeziei sale în circuitul general al literaturii, în masa cititorilor de pe cele două versante ale Carpaţilor, s-a produs datorită revistei Familia.“

(C.B.)

VULCĂNESCU, MIRCEA
(1904–1952)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Filozof, sociolog, economist, profesor de etică, **M.V.** s-a născut la 3 martie 1904, la Bucureşti şi s-a stins din viaţă la 28 octombrie 1952, la închisoarea din Aiud. Tatăl său, Mihai Vulcănescu a fost inspector financiar, originar din Oltenia, iar mama sa, Maria (născută Tonescu), era casnică. Între 1915–1918 urmează cursurile gimnaziale, iar în toamna anului 1921 începe studiile universitare, la Facultatea de Litere şi Filozofie şi la Facultatea de Drept din Bucureşti. Participă la întemeierea Asociaţiei studenţilor creştini din România, colaborând activ la „Buletinul A.S.C.R.“, formându-şi personalitatea sub influenţa profesorilor Dimitrie Gusti şi Nae Ionescu.

Face armată ca voluntar la Şcoala Militară de geniu din Bucureşti (1923–1924).

Absolvent al Facultăţii de Litere şi Filozofie din Bucureşti cu o teză de sociologie, participă la prima campanie sociologică organizată de prof. D. Gusti la Goicea-Mare (jud. Dolj). În aprilie 1925 îşi ia licenţa şi în drept, iar în noiembrie pleacă la Paris pentru a-şi desăvârşi studiile în sociologie, ştiinţe economice, drept,

precum şi în scopul pregătirii doctoratului. În 1927 îşi obţine aici diploma de studii superioare de doctorat în ştiinţe economice şi politice.

Revenit în ţară, în 1928, participă la campania monografică care are loc la Fundul Moldovei, precum şi la cele ce se vor desfăşura la Drăguş (1929), Runcu (1930), Cornova (1931) şi din nou la Drăguş (1932).

La 1 octombrie 1929 este numit asistent de sociologie la Catedra de sociologie, etică şi politică a profesorului Dimitrie Gusti; din 1930 va fi asistent de etică şi va face seminarii de etică sistematică şi de istorie a eticii până în 1944, predând timp de 10 ani cursuri de economie politică şi de ştiinţe juridice, de statistică morală etc. la Şcoala Superioară de Statistică şi la Şcoala Superioară de Asistenţă Socială.

Face parte din colectivul de redacţie al Revistei de arte, litere şi filozofie „Criterion", alături de Petru Comarnescu, Ion Cantacuzino, Henri Stahl, Mircea Eliade, Constantin Noica şi alţii; va ţine conferinţe în cadrul simpozioanelor Asociaţiei de arte filozofice şi litere „Criterion" vorbind despre: *André Gide, călăuză a vieţii interioare, Istorismul prin resemnare în spiritualitatea tinerei generaţii* etc.

Sub semnătura *Veritas*, va ţine cronica actualităţii externe în revista „Prezentul."

M.V. va deţine, începând cu 1929, diferite funcţii în cadrul Ministerului de Finanţe, de la referent la director general, iar, din ianuarie 1941, subsecretar de stat în guvernul condus de Ion Antonescu. A fost director al Direcţiei Vămilor (1935), director al Datoriei Publice (1937); preşedinte al Casei Autonome a Fondului Apărării Naţionale, conducând prin delegaţie şi Casa Autonomă de Finanţare şi Amortizare (C.A.F.A).

Face parte din Comisia mixtă româno-bulgară pentru retrocedarea către Bulgaria a Cadrilaterului, Tratat semnat la 7 sept. 1940.

După răpirea Transilvaniei de Nord, prin Dictatul de la Viena, **M.V.** va prezenta la postul naţional de radio *Gânduri pentru jalea şi nădejdea ceasului de acum. Cuvinte pentru fratele rămas departe.*

După înfiinţarea Institutului de Cercetări Economice „Virgil N. Madgearu" (12 iunie 1941), **M.V.** va susţine expuneri foarte documentate şi apreciate de contemporanii lui.

Între 1941–1944 editează, împreună cu Constantin Floru şi Constantin Noica, patru cursuri universitare ale profesorului Nae Ionescu; îngrijesc „Anuarul de filozofie", *Culegere de studii şi texte*. În volumul al doilea îşi va publica studiul *Dimensiunea românească a existenţei.*

O dată cu arestarea lui Ion Antonescu şi demiterea întregului guvern, revine ca director la Datoria Publică; începe să lucreze la teza de doctorat: *Problemele economiei româneşti după al doilea război mondial.* În august 1946 a fost consultat de Ministerul de Finanţe în vederea tratativelor de pace de la Paris: la 30 august este arestat şi închis la Văcăreşti; la 15 ianuarie 1948 a rostit în faţa Curţii de Apel Bucureşti, un discurs de patru ore, o pledoarie amplă de apărare păstrată în manuscris şi publicată ulterior sub titlul *Ultimul cuvânt* (într-o ediţie îngrijită de Marin Diaconu, Humanitas, Bucureşti 1992).

Este condamnat la 8 ani temniţă grea, degradare civică şi confiscarea averii. La 28 octombrie 1952 se stinge din viaţă în închisoarea de la Aiud, fiind înmormântat în cimitirul de pe Dealul Robilor, din marginea Aiudului.

Rostirea de suflet: „Să nu ne răzbunaţi" rămânea un testament al unei personalităţi lucide din care se desprinde atitudinea superioară a unui spirit supus unui destin pe care şi-l înţelege, aşa încât mesajul său poartă amprenta unei personalităţi deosebite, a unei demnităţi fără de care secolul XX şi cele care vor urma nu pot fi înţelese.

„Patru ani mi-am cercetat toate actele, căutând să aflu, în activitatea mea publică, unul de care m-aş putea căi. N-am găsit!

În asemenea condiţii, Onorata Curte poate să hotărască în privinţa mea, orice!

Un singur lucru o pot asigura de pe acum, când am încă integritatea mea corporală şi a facultăţilor mele sufleteşti că până în ultimul meu ceas o să dorm bine!

Onorată Curte,

Termin, rugându-vă să mă iertaţi că am abuzat de timpul Domniilor voastre şi că am spus lucrurilor pe nume.

Dar, eu cred în Adevăr şi ştiu că nu e putere în lume mai mare decât Adevărul!

Să vă ajute Dumnezeu, domnilor judecători, să fiţi nu judecători drepţi, ci judecători Adevăraţi!

Am zis!!!"

OPERA: *Omul românesc* (Conferinţă rostită în primăvara anului 1937, în ciclul organizat la Fundaţia universitară „C.N. Vasiliu-Bolnavu" din Bucureşti); *Ispita dacică* (Conferinţa rostită la 31 mai 1941 la Sala Dalles din Bucureşti într-un ciclu organizat de Comitetul de iniţiativă pentru dezgroparea cetăţilor dacice din Munţii Orăştiei; de reţinut că în cadrul ciclului respectiv au mai conferenţiat: la 18 mai S. Mehedinţi: *Ideea dacică în cugetarea geografică românească;* la 20 mai C. Daicoviciu: *Spaţiu şi popor dacic;* la 24 mai, Ion Conea: *Virtuţile eterne ale Daciei* şi la 28 mai Dan Botta: *Spiritul dacic în lume)*, publicată de Vasile Vetişeanu în 1987 în „Revista de istorie şi teorie literară" (anul XXXV, nr. 3–4, iulie-decembrie). *Existenţa concretă în metafizica românească*, text inedit elaborat în 1943–1944 ca prelungire a problematicii din *Dimensiunea românească a existenţei; Dimensiunea românească* a existenţei (Conferinţă rostită la 10 ianuarie 1943, la Ateneul Român din Bucureşti), publicată în *Izvoare de filozofie. Culegere de studii şi texte*, II (1943, lucrare îngrijită de Constantin Floru, Constantin Noica şi Mircea Vulcănescu, Bucureşti 1944. Textul republicat integral de Eugen Simion în *Caiete critice* nr. 1–2, 1983). Fragmente din text au fost publicate în „Vatra", febr. 2982, sub titlul *Fiinţa fiinţei,* în „Ramuri" dec. 1981, în „Curierul Românesc", ian.–febr. 1990 sub titlul *Dreptul de a fi români în faţa spiritului pur; Nae Ionescu, aşa cum l-am cunoscut,* Humanitas, 1992. *Logos şi eros, în metafizica creştină* (publicată în *Floarea de foc,* în 1932 şi în *Ideea românească* 1935); *Creştinismul în lumea modernă* (Conferinţă ţinută la 7 aprilie 1940 la Sala Dalles din Bucureşti, publicată în *Prodromos,* Paris, febr. 1967 — martie 1968). *Două tipuri de filozofie medievală* (publicat în *Izvor de filozofie,* Culegere şi texte, I. 1942); *Logos şi Eros; Creştinul în lumea modernă; Două tipuri de filozofie medievală,* cuvânt înainte şi Notă privitoare la ediţia Marin Diaconu, Editura Paideia, 1991: *Dimensiunea românească a existenţei,* ediţie îngrijită de Marin Diaconu, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1991; *Ultimul Cuvânt,* ediţie îngrijită de Marin Diaconu, Humanitas, 1992.

REPERE ASUPRA OPEREI: Personalitate marcantă a perioadei interbelice, împreună cu Emil Cioran, Mircea Eliade, Petru Comarnescu, Dan Botta, Paul Sterian, Petre Pandrea, Constantin Noica, Octav Băncilă (1897-1979); discipoli

ai lui Nae Ionescu, reprezentanţi ai *trăirismului,* **M.V.** se înscrie prin capacitatea de gândire şi creaţie în linia savanţilor care au pus pecetea personalităţii lor asupra culturii române şi universale, cum sunt: D. Cantemir, B.P. Haşdeu, A.D. Xenopol, V. Pârvan.

Deşi restrânsă, opera lui **M.V.** este substanţială şi conduce la înţelegerea viziunilor interbelice, a unor personalităţi — cum sunt: Lucian Blaga, C. Rădulescu-Motru, Mircea Eliade, C. Noica, Nae Ionescu, Vasile Băncilă etc. privind conceptul despre spiritualitatea românească; în acest sens, reţinem afirmaţia lui Marin Diaconu, în studiul care deschide volumul *Dimensiunea românească a existenţei — Un model ontologic al omului românesc:* „O investigaţie a unor astfel de concepte ca cele de «Insul», «Firea» «Chipul» în spiritualitatea românească ar merita o atenţie specială a unui harnic şi talentat cercetător şi gânditor tânăr. Semnalez aci, alături, desigur, de textele vechi ale culturii române, pe N. Iorga cu: *Originea, firea şi destinul neamului românesc* (în *Enciclopedia României,* I, Bucureşti, 1938), pe Ovidiu Papadima, cu studiile *Faţa omenească a firii şi Firea — eterna prietenă a omului,* din volumul *O viziune românească a lumii* (Bucureşti, 1941), pe D. Stăniloaie, cu *Buna-cuviinţă, formă a nobleţei. Gânduri despre firea românească* (în «Ramuri», nr, 3, 15 martie 1986) sau chiar pe Tudor Arghezi, cu splendida poezie *Mă uit,* în care dezvoltă sentimentul metafizic tragic al vieţii, al întrebării celei mari: «Cu ce să plătesc nefire şi fire?»“

După 1937, **M.V.** elaborează un model ontologic al tipului de român, conturat îndeosebi în *Omul Românesc, Ispita dacică, Existenţa concretă în metafizica românească.* Prin *Dimensiunea românească a existenţei* **M.V.** avea să dea răspuns unor fundamentale întrebări asupra originalităţii existenţei româneşti. Marin Diaconu foloseşte în analiza sa propriul argument al autorului, cu valoare de crez artistic şi spiritual, reproducând *Dedicaţia* lui Emil Cioran şi răspunsul acestuia adresat lui Mircea Vulcănescu: „Lui Emil Cioran, / Celui darnic de schimbarea la faţă. / acest răspuns / din perspectiva veşniciei româneşti“ — şi răspunsul lui Cioran din scrierea datată 3 mai 1944: „Dacă evenimentele n-ar fi aşa cum sunt şi eu n-aş fi buimăcit de ele, m-aş apuca să scriu complementul negativ al acelei superbe Dimensiuni, în umbra căreia puţinătatea mea se desfată, neînstare să reziste măgulirii.

Cum aş putea asista pasiv la o dedicaţie înscrisă sub cea mai substanţială tălcuire a întâmplării valahe? Dacă răul din mine va fi odată atât de lucid pe cât a fost binele în tine, mă voi sforţa să întunec puţin icoana Mioriţei, să vorbesc şi de gălbeaza ei. După ce-am citit studiul tău, în acest Cartier Latin în care putrezesc glorios de şapte ani, îmi ziceam că n-aş avea totuşi nimic de adăugat dacă el s-ar fi terminat cu o analiză a adagiului fatal: «n-a fost să fie» —, care-mi pare a fi cheia tuturor neizbutirilor noastre şi formula în sine, a oricărei ursite.“

M.V. urmăreşte: „detectarea şi dezvăluirea determinaţiilor perene, «vecinice», «dimensiunea» şi nu diversele dimensionări, fatalmente limitate.“

Şi, continuă Marin Diaconu în studiul amintit mai sus: „Strădania de a determina chipul «etern» românesc de a înţelege lumea, faţa noastră spirituală, se înscrie în preocupările de tipologie a culturii. O asemenea cercetare este maximum de angajată, căci prin gândurile conturate ne aflăm «în centrul împărăţiei româneşti adevărate:împărăţia valorilor româneşti. Căutăm — precizează Vulcănescu — axa de orientare a spiritului românesc în existenţă şi raţiunea prin care ne justificăm dreptul de a fi români în faţa spiritului pur».“

M.V. se remarcă prin claritatea şi logica argumentaţiei, făcând, în acelaşi timp, dovada unei impecabile stăpâniri a noţiunilor, a limbii române, într-o cadenţă de o rară solemnitate, în concordanţă cu gravitatea celor analizate şi a concluziilor degajate.

Proiectată să vadă lumina tiparului în colecţia *Carte cu semn,* ca debut editorial 1932, ceea ce nu s-a mai întâmplat (după informaţiile lui Marin Diaconu) în *Logos şi eros,* **M.V.** definea prin *Logos* — dragostea lui Dumnezeu, darul lui, suferinţa lui pentru oameni, iar prin *Eros* — dragostea firească, dragostea oarbă.Prin cele 3 cazuri *Logos şi Eros* în metafizica creştină, *Creştinismul în lumea modernă, Două*

tipuri de filozofie medievală, **M.V.** avea să-şi aducă contribuţia lui în spiritualitatea românească pe dimensiunea metafizicii religiei, a creştinismului în genere şi care „încă mai germinează după sublim."

Marin Diaconu mărturiseşte în finalul *Cuvântului înainte:* „Prin ediţia de faţă noi doar ridicăm un văl ce acoperea acest bob metafizic. Fie o ploaie bună şi un ins către care să se îndrepte faţa spiritului românesc, spre a se rodi o mare şi durabilă creaţie speculativ-filozofică."

Vizionarismul lui **M.V.** este relevant în partea de încheiere a eseului creştin: „E adevărat că, după, cum am văzut tomiştii nu sunt prea clari în acest punct, că şi ei recunosc că această trecere se face prin Dragoste, dar adaugă ei, e vorba de dragostea în Duhul Sfânt.

Şi aici e totul: Căci una este dragostea de jos în sus: dragostea firească, oarbă, Eros şi alta este dragostea de sus, darul lui Dumnezeu, îndurarea lui de creatură, Logos."

Prin tomişti **M.V.** întelege adepţii lui Toma D'Aquino — (1225 — 1274), teolog şi filozof medieval, canonizat la 1323 care, încercând să dea o formă raţionalistă filozofiei ca ice, a căutat să realizeze o sinteză între avitalism şi gândirea creştină căreia însă filozofia îi era subordonată.

Sistemul său a fost racordat ca filozofie oficială a catolicismului. În *Creştinismul în lumea modernă,* **M.V.** afirmă: „Nu trebuie să ne înşelăm. Vremea ce vine nu e o vreme de triumf pentru creştinism. Cum n-a fost nici cea care pleacă. (...)

S-a schimbat numai sensul ispitelor!

Puterile celor ce intră în acest apocalips sunt numărate. Nimic mai primejdios decât să intri-n el naiv şi fără să ştii ce te aşteaptă."

Şi în *Două tipuri de filozofie medievală, schiţa unui conflict de ordin problematic:* „Înţelegem acum rostul celor două cununi, cu care ne-a întâmpinat vedenia filozofică a paradisului dantesc. Sunt cele două căi ale sufletului omenesc, pe care acesta se înalţă, pendulând, în contrapunct, spre izvorul vieţii întregi care e iubirea ziditoare a lui Dumnezeu, acel «Amor che muove il sole e l'altre stele», cu care sfârşeşte Dante."

Eseul memorialistic — *Nae Ionescu aşa cum l-am cunoscut* — a văzut lumina tiparului după patruzeci de ani de la moartea lui **M.V.**

El se deschide cu *Amintiri universitare* urmată de multe asemenea notaţii ce învie o lume prin care **M.V.** a trecut:

„*Prima întâlnire.* Peste Nae Ionescu am dat, întâia oară, într-o miercure din primăvara anului 1920 sau 1921. Eram în clasa a VI-a ori a VII-a de liceu. (...)

Aflând că Vaşile Pârvan, bolnav, nu-şi ţine cursul în acea zi, ca să nu-mi pierd timpul în zadar, am coborât în sala a XVIII-a, în care ascultam, câteodată, pe seară, discursurile din seminariile lui Mihai Dragomirescu.

Peste puţin timp, a intrat un tânăr lung şi uscat, cu nişte ochi care atunci mi s-au părut negri, şi a făcut o lecţie extrem de abstractă, dar în acelaşi timp extrem de clară, despre principiul uniformităţii în ştiinţele naturale. Nu-l mai văzusem pân-atunci şi nici nu mai auzisem de Nae Ionescu. Dar m-a impresionat coerenţa gândirii lui şi mai ales expresivitatea gestului lui cu mâna dreaptă."

APRECIERI CRITICE:

Emil Cioran: „[...] Cu cât mă gândesc mai mult la tatăl dumitale, cu atât îmi apare că el era o excepţie ameţitoare, că tot aşa şi el trebuie să fi înlăturat prin vreo minune blestemul nostru al tuturor. Poate să pară nebunie să afirmi despre un spirit cu adevărat universal că nu gustase din fructul blestemat. Totuşi, aşa trebuie să fie — căci ştiinţa lui prodigioasă era îmbinată cu o aşa mare curăţie, încât n-am întâlnit niciodată una asemănătoare. Păcatul strămoşesc, vădit în noi toţi, nu se arata în el, în el care era atât de bine legat în trup şi în care se adăpostea, paradox miraculos, un sfânt ieşit dintr-o icoană. De-ar fi vorbit despre finanţe sau despre teologie, din el izvorau o putere şi o lumină pe care nu-mi este dat să le pot defini. Nu vreau să fac din tatăl dumitale un sfânt, dar era, într-un fel. Gândeşte-te că el, înconjurat de autori, nu a năzuit niciodată să fie unul, că voinţa de a avea un nume îi părea de neconceput, că în nici o clipă nu a fost ademenit de glorie, această ispită a omului căzut şi care roade pe toţi muritorii, afară de câţiva izolaţi care au regăsit nevinovăţia la extremităţile spiritului. Nu cred că

va fi fost vreodată nici măcar de departe atins de ideea nesănătoasă de a fi un «neînţeles». Nu râvnea la nimeni şi nu ura pe nimeni. Potrivnic ideii înseşi de a se pune în valoare, el nu se străduia şi nu ura pe nimeni. Potrivnic ideii înseşi de a se pune în valoare, el nu se străduia să fie — era. Într-o zi când, într-un acces de furie împotriva a ceea ce numeam eu pe atunci «neantul nostru natal», îi spuneam că noi nu fusesem în stare să dăm lumii nici măcar un sfânt, îmi răspunse cu blândeţea obişnuită care, de data aceea, lăsa să străbată o oarecare vehemenţă: «Ar fi trebuit să vezi pe baba pe care am cunoscut-o într-un sat îndepărtat, al cărei genunchi lăsaseră urme pe pământul colibei ei, de atâtea mătănii ce făcuse. Adevărata sfinţenie n-are nevoie să se arate şi să fie recunoscută. (...)»4

El, atât de deschis, atât de pregătit să înţeleagă totul, nu era totuşi menit, prin firea lui, să conceapă iadul, şi încă mai puţin să coboare în el.

Ceea ce ţin să-ţi spun e că, dintre toate spiritele pe care le-am iubit şi admirat, nici unul nu mi-a lăsat, ca tatăl dumitale, o amintire atât de fortifiantă; ajunge să-mi amintesc de imaginea lui, de o răscolitoare limpezime, pentru ca dintr-o dată să găsesc un rost nebuniei de a fi şi să mă împac cu lumea de aici." (Scrisoare către Elena-Maria-Viorica Vulcănescu)

Mircea Eliade: „(...) Nu ştiai ce să admiri mai întâi: nestăvilita lui curiozitate, cultura lui vastă, solidă, bine articulată, sau inteligenţa lui, generozitatea, umorul sau spontaneitatea cu care-şi trăia credinţa şi iscusinţa cu care şi-o tălmăcea. Nu cred c-am întâlnit alt om înzestrat cu atâtea daruri. Şi nici altul care să-l întreacă în modestie. Am cunoscut, desigur, savanţi care se încumetă să citească în treizeci de limbi, sau stăpânesc în de-amănuntul istoria unei ţări sau a unui continent, sau au pătruns toate tainele fizicii şi matematicilor, sau înţeleg nenumărate sisteme filozofice. Dar mintea lui Mircea Vulcănescu era altfel alcătuită. După ce-l cunoşteai mai bine, înţelegeai că dacă ar fi trebuit, ar fi putut şi el învăţa treizeci de limbi, sau istoria unui continent, sau matematicile superioare. Îl interesa tot. Mai mult: înţelegea — şi-ţi explica — de ce-l interesează cutare sau cutare disciplină, un anumit autor sau o anumită operă. (...)

Explicaţia era totuşi simplă: ca şi Nae Ionescu, profesorul şi învăţătorul lui, Mircea Vulcănescu credea în Viaţă şi privea cu interes şi simpatie orice nouă creaţie a Vieţii, pe orice plan s-ar fi realizat ea: social, politic, cultural. Pentru el, neamul românesc, organizaţia statală care poartă numele de România, cultura românească, atât populară cât şi savantă, cu tot ce cuprindea şi implica ea — toate acestea aveau, înainte de toate, meritul de a exista, de a fi vii. (...)

Când au venit încercările, Mircea Vulcănescu le-a primit senin şi încrezător; într-un anumit fel, misterios, se integrau vieţii lui religioase. În câteva zile — a pierdut tot: avere, glorie, situaţie socială şi academică, familie, libertate. Dar a rămas acelaşi. Nu s-a îndoit şi nici n-a tăgăduit; a continuat să mărturisească cu aceeaşi senină fermitate credinţa şi încrederea lui de totdeauna. Alţii, care i-au fost mai aproape, vor povesti în de-amănuntul, aici sau altădată, viaţa pe care a trăit-o Mircea Vulcănescu în temniţă. Ce ştim cu toţii, ne e de-ajuns ca să înţelegem cât de totală i-a fost victoria. Victorie împotriva călăilor desigur, dar mai ales victorie împotriva Morţii.

Pentru că ştim cum a murit! Iar ultimul lui mesaj din temniţă, adresat fiecăruia din noi, a fost acesta: «Să nu ne răzbunaţi!»...". (Chicago, nov. 1967, *Trepte pentru Mircea Vulcănescu)*

Constantin Noica: „[...] Era inima şi temeiul în grupul ce-şi spunea «generaţia tânără», deşi se manifesta în public cel mai puţin. Dacă Mircea Eliade era socotit «şeful» generaţiei (dinainte de abdicarea ei de la pură cultură şi pierderea în dezbinarea politică), Mircea Vulcănescu era cel care o legitima în adânc, aşa cum a făcut-o în conferinţa despre generaţia tânără, ţinută ca purtător de cuvânt al ei împreună cu Mihail Manoilescu, omul politic matur şi doritor poate s-o anexeze politic. Când, puţin după aceea, Paul Morand a vizitat Bucureştii, despre care a şi scris o carte, tânărul care avea să-i facă o impresie deosebită, cum scrie în cartea sa, era tocmai el. Cu toţii l-am fi ales pe el să ne reprezinte nu numai în faţa generaţiilor vechi sau a străinilor, dar şi în faţa oricărei instanţe şi a Marelui Străin. Gândindu-mă că l-aş alege pe Goethe să ne reprezinte, ca un Noe al timpurilor mai noi, înaintea bunului Dumnezeu, avea să-mi treacă prin minte şi chipul lui Mircea Vulcănescu. Avea ceva de Noe în el. Ar fi ştiut să umple cum trebuie o arcă. (...)

Între timp istoria se rostogolea mai departe şi el comenta evenimentele cu un ochi rece de expert al războiului. (...).

Câteva luni după aceea, când ştia bine că este ameninţat ca fost şi actual demnitar, a început să ne cheme la Direcţia vămilor, unde revenise, spre a discuta Hegel. Nu putea fi vorba de discuţie, căci el făcea aluzie la tot ce este «fluiditate» hegeliană. Dragomir spunea un lucru pentru hegelianism, el aducea în replici cinci contraargumente. Din nou «teologizam», şi era admirabil. Dar era perfect lucid în ce priveşte

situaţia sa şi-a altora, iar într-o zi, după o discuţie, să spunem, cu privire la ierarhiile îngereşti în opoziţie cu dialectica helegiană, ne-a dus într-o odaie alăturată, a ridicat capacul unui cufăr plin cu dosare şi ne-a spus: «aici sunt toate piesele justificative pentru cuvântul meu de apărare în procesul ce mi se va face».“

Marin Diaconu: „Mircea Vulcănescu, format la şcoala lui Dimitrie Gusti şi la cea a lui Nae Ionescu, este unul dintre reprezentanţii de frunte ai «tinerei generaţii» interbelice, care a dat culturii române pe Constantin Noica, Mircea Eliade, Dan Botta, Paul Sterian ş.a. El s-a impus ca filozof, sociolog, economist, profesor de etică, realizându-se ca o personalitate complexă a culturii române.

Deschiderea sa filozofică a mers de la filozofia antică, prin cea medievală şi cea modernă, până la filozofia contemporană, de la cea universală la cea românească, de la metafizică la etică sau la filozofia religiei, de la ontologia generală la ontologia regională.

Rădăcinile concepţiei filozofice a lui Mircea Vulcănescu se află în lumea românească; el se străduieşte să contribuie la determinarea antologică a «omului românesc», a «ispitelor» acestuia, a fundamentelor perene pe care se înalţă şi devine această lume românească a specificului ei în ansamblul umanităţii. Cercetările şi coordonatele desprinse de el se înscriu în continuitatea determinărilor şi descrierile date de C. Rădulescu-Motru, Dumitru Drăghicescu, Vasile Pârvan, Lucian Blaga, Dan Botta, sau Vasile Băncilă, premerg celor realizate, de Ştefan Bârsescu, Ovidiu Papadima, Anton Dumitriu sau Athanase Joja şi, într-un mod specific, li se corelează cele ale lui Constantin Noica. (...)

Puternic înrâurit de profesorul de filozofie Nae Ionescu, îndeosebi în anii studenţiei, în contact viu cu cercul neotonist de la Paris al lui Jaques Maritain, poate şi sub influenţa vieţii spirituale din cadrul Asociaţiei Studenţilor Creştini din România şi a unei experienţe esenţiale («accidentul» de la Pasărea), dar şi sub influenţa spiritului speculativ, Mircea Vulcănescu s-a orientat îndeosebi către metafizica religiei. (Aşa cum în cadrul şcolii sociologice a lui Dimitrie Gusti a fost metafizicianul şcolii, dar cu un acut spirit practic, spirit revărsat şi către un oficiu de studii sau în cadrul Ministerului de Finanţe, unde a ajuns subsecretar de stat în anii ultimului război mondial).“

Ion Negoiţescu: „*În dimensiunea românească a existenţei* (1943), Mircea Vulcănescu deduce specificul nostru naţional pe temeiul semanticii filozofice care de la Iorga încoace începe a deveni tradiţie. Apar astfel la lumină, cu prospeţime şi fineţe expuse de Mircea Vulcănescu, trăsături sensibile alcătuind etosul «românesc», precum sentimentul vastei solidarităţi a tuturor elementelor universului între ele, sfera morală confundându-se cu sfera cosmică, încât ideea gânditorilor medievali că universul e o carte de semne şi că toate lucrurile au un sens se impune acum fiecăruia prin etnia vie şi activă. Între natural şi supranatural, între real şi mitic, între lumea de aici şi cea de dincolo s-a produs o neîntreruptă osmoză. Acesta ar fi fatalismul românesc, înţeles ca integrare a făpturii în ritmul universal.“

(C.B.)

X

XENOPOL, ALEXANDRU D.
(1847–1920)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric, sociolog, economist, filozof, s-a născut pe 23 martie 1847 la Iaşi. Bursier al „Junimii" la Berlin (doctoratul în drept) şi la Giessen (doctoratul în filozofie). Începând cu anul 1883, a fost profesor de istoria românilor la Universitatea din Iaşi. A condus revista „Arhiva" (1894–1903; 1906–1908). Între 1888 şi 1893 tipăreşte *Istoria românilor din Dacia Traiana,* la care a lucrat douăzeci şi şase de ani. În 1889, tipăreşte, la Paris, *Les principes fondamentaux de l'histoire,* ulterior tradus în română, pentru ca, revizuit şi îmbogăţit, să-l retipărească cu titlul: *La Théorie de l'histoire.* În anul 1893 (11 martie) a fost ales membru al Academiei Române. A fost membru corespondent al Institutului Franţei şi profesor onorific la Sorbona.

OPERA: *Istoria românilor din Dacia Traiana,* în 14 volume (rezumată în limba franceză în două volume, în anul 1896; *Histoire des Roumains de la Dacie Trayane,* prefaţată de Alfred Ramboud) primind Premiul Academiei Franceze. A elaborat numeroase studii de istorie, filozofie, sociologie, economie: *Studii economice*, 1879; *Războaiele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra ţărilor române* (2 volume), 1880; *Une énigme historique: Les Roumains au Moyen-Age*, 1885, Paris; *Istoria partidelor politice* în România, 1910; *Românii şi Austro-Ungaria*, 1914.

REPERE ASUPRA OPEREI: Lucrările de istorie, sociologie, economie şi filozofie, ce s-au bucurat de un mare răsunet european, au marcat importanţa contribuţiei româneşti în aceste domenii, relevând un creator de o remarcabilă originalitate. Dacă *ISTORIA ROMÂNILOR DIN DACIA TRAIANĂ,* excelând ca obiectivitate ştiinţifică, este prima sinteză completă a istoriei noastre naţionale, *LA THÉORIE DE L'HISTOIRE* îl situează pe A.X. printre fondatorii filozofiei istoriei, ridicând ştiinţa românească la nivelul celei europene şi demonstrând, alături de filozofii germani W. Windelband şi H. Rickert, caracterul ştiinţific şi sistematic al istoriei.

În ansamblul activităţii lui **A.X.** preocupările literare au o pondere mai mică, dar ideile sale despre actul creaţiei literare dovedesc înţelegerea profundă a caracterului naţional pe care trebuie să-l aibă opera literară. Remarcă legătura dintre literatura cultă şi folclor, evidenţiind necesitatea studierii şi culegerii exacte a producţiilor populare — inepuizabilă sursă de inspiraţie pentru scriitori.

Dacă despre viaţa şi gândirea istorică şi filozofică a lui **A.X.** s-a scris mult şi documentat, fiind apreciat ca savant şi filozof de renume mondial, despre activitatea

lui didactică, despre concepţiile sale pedaogice, referinţele au fost mult mai puţine. Este exact ceea ce încearcă să facă Şt. Bârsănescu, în *Medalioanele* sale.

Ca un exemplu de înaltă oratorie, de spirit lucid, de intuiţie şi înţelegere a valorilor naţionale, vom reproduce câteva fragmente din răspunsul pe care **A.X.** îl dă la *Discursul de recepţie* la Academie, (1911) ţinut de N. Iorga, fostul său elev şi din propriul *Discurs de recepţie*, rostit în 1895. De remarcat fraza simplă, armonioasă, elegantă, viguroasă, vibrând însă de emoţie atunci când se referă la necesitatea afirmării noastre naţionale.

„Salut în d-l Neculai Iorga pe unul din cei mai de seamă reprezentanţi ai Ştiinţei istorice de la noi din ţară, şi îl întâmpin cu atât mai mare plăcere, cu cât am avut norocul a-l număra între elevij mei la Universitatea din Iaşi. D-sa se dăduse pe atunci studiilor clasice, stăpânind cu multă destoinicie limbile elenă şi latină şi dacă mintea d-sale s-a întors către cercetările istorice, cred că şi prelegerile mele l-au îndrumat spre această schimbare. De la început şi întotdeauna am ţinut foarte mult la fostul meu elev, chiar şi în răstimpul când oarecari neînţelegeri se iviseră între noi, cum a dovedit-o purtarea mea faţă de d-lui; bunăoară în raportul ce l-am făcut Academiei asupra manuscrisului său *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea;* căci eu pururea am pus adevărul mai presus de relaţiile personale, care sunt schimbătoare şi trecătoare, pe când adevărul e veşnic."

Subliniind memoria formidabilă a lui Iorga, **A.X.** spunea: „De aceea eu totdeauna regretam că d-ta nu făceai parte din Academia Română, cum regret că nu fac parte din ea alţi oameni de valoare în deosebite ramuri ale activităţii intelectuale şi mai ales pe tărâmul literar şi mi-am dat silinţele pentru a te lua în sânul nostru. (...) Şi această activitate a d-tale nu va putea decât să sporească, când vei contribui cu vastele d-tale cunoştinţe, cu talentul d-tale, cu puterea d-tale de muncă la îmbogăţirea tezaurului de adevăr, de bine şi de frumos pe care cel mai înalt aşezământ al României este însărcinat a-l aduna în sânul ei. Să fii binevenit între noi, d-le Neculai Iorga!"

Pentru a ilustra talentul oratoric marcat de rigoare şi ţinută intelectuală, cu un spirit deosebit în evidenţierea trăsăturilor de caracter ale lui M. Kogălniceanu, dăm fragmente din *Discursul de recepţie* la Academia Română — rostit la 17 martie, 1895 de **A.X.**

„Onoraţi colegi,

Bărbatul ce sunt chemat a înlocui în acest corp învăţat, a umplut cu înalta lui personalitate mai bine de 50 de ani din istoria neamului românesc. Literator distins, istoric fruntaş, mare orator şi încă mai mare om de stat, Mihail Kogălniceanu a fost una din acele naturi alese, cu greu încap câte două alăturea într-un veac; pentru care timpul cât l-a trăit a fost prea scurt, şi spaţiul în care i-a fost învoit să se mişte, prea neîncăpător, spre a dezvolta uriaşa putere a concepţiunilor, cugetărilor şi năzuinţelor lui. Puternicei firi a lui Kogălniceanu i-ar fi trebuit, spre a sa deplină desfăşurare, un teatru de lucrare mare şi întins; el ar fi trebuit să se nască în sânul unei mari împărăţii şi să conducă destinele ei. Dacă însă extensiv bogata lui natură cerea o mai largă sferă de lucrare, greutăţile, prin care a trecut poporul nostru tocmai în vremea celei mai spornice a sale activităţi, au dat acestei naturi geniale putinţe de a se dezvolta intensiv în toată plenitudinea însuşirilor sale şi dacă Kogălniceanu nu s-a putut înălţa atât de sus, precum o merita, în istoria lumei, lucrarea lui în folosul poporului său este atât de însemnată, că fără dânsa, starea, în care astăzi ne aflăm, nici n-ar putea fi gândită. (...)"

A.X. subliniază şi contribuţia deosebită a lui Kogălniceanu la dezvoltarea culturii române, valorificând *Letopiseţele Moldoveneşti,* pe care le-a publicat după o muncă dificilă şi relevă valoarea cronicilor ca documente istorice, de cultură, de limbă românească.

„Publicarea *Letopiseţelor Ţărei Moldovei* a fost un eveniment capital în dezvoltarea intelectuală a poporului român. Nu se poate câtuşi de puţin asemăna cu acea a cronicelor muntene făcută mai înainte de Bălcescu şi Laurian în *Magazinul istoric pentru Dacia,* din cauza deosebirii însemnate în valoarea intrinsecă a materialului. Pe când cronicele muntene, apărute în acea revistă, conţin mai mult date istorice, cu puţine cugetări asupra evenimentelor raportate, cronicele Moldovei sunt pătrunse, aproape de la un cap la altul, de focul cel sfânt al iubirei de ţară, se simte în ele că până ce le încondeia tremura sub bătăile inimei, când mintea închega răsfirarea. Pe când apoi cronicele muntene reproduc gândurile, aşa cum ele se urzeau în minţile ce le zămisleau, cele moldovene le frământă, pentru a le îmbrăca în o rostire frumoasă: ele au stil.

Ca formă deci, pe cât şi ca fond publicaţiunea lui Kogălniceanu trebuia să aibă cea mai mare înrâurire asupra spiritului obştesc al poporului român. (...)

În zadar ar fi fost toată protestarea teoretică a celor cuminţi contra stricătorilor de limbă, dacă Kogălniceanu prin întinsa lui publicare nu ar fi pus la îndemână tuturor modelele nepieritoare de limbă românească, cuprinse în *Letopiseţele Moldovei.* Frumuseţea povestirei avea, pe lângă efectul ei imitativ, readucerea limbei române în adevărata ei albie, încă şi acela de a înflăcăra inima pentru durerile, suferinţele şi chinurile poporului, de a înduioşa simţirea şi a o alipi de icoanele trecutului. *Dacă iubirea de ţară este, ca toate simţămintele, un fenomen sufletesc complex, nu e mai puţin adevărat că iubirea trecutului intră pentru o bună parte în alcătuirea ei."* (s.n.)

Finalul discursului fixează, ca într-o efigie, personalitatea lui Kogălniceanu:

„În decursul întregei sale vieţi, Kogălniceanu a urmărit o singură idee : înălţarea neamului său. În slujba acestui patriotism neînduplecat, el pune o putere de cugetare, o bogăţie de mijloace şi o încordare a voinţei, cum rar numai se pot întâlni îmbinate în aceeaşi fiinţă. În puterea acestor însuşiri s-a putut el înălţa aşa de sus în sânul unei generaţiuni, pentru care iubirea de ţeară şi jertfirea spre binele obştesc erau hrana obicinuită a sufletului. A fost un stâlp al ţării, întruparea cea mai minunată şi mai caracteristică a minţii româneşti, cristalizată în geniala lui natură. Vesel şi glumeţ, bun şi chiar blajin în relaţiunile sale private, la treabă devenea aspru şi serios, stăruitor şi energic. Ştia să facă deosebirea între omul ce aparţinea lui şi omul ce aparţinea ţării. Înzestrat cu o mare bogăţie de idei, totdeauna alimentată prin un studiu neîncetat, el poseda talentul minunat de a se coborî cu uşurinţă din sfera cugetării către lumea realităţii, precum şi de a închega în idei bogata varietate a faptelor. De aceea fu el tot atât de mare legislator pe cât şi orator neîntrecut. Desfătarea lui de munca obositoare a carierei politice o găsea în sfera frumosului, în cetirea autorilor mari şi în contemplarea creaţiunilor artei. În concepţiune, adevărul: în gust, frumosul; în fapte, binele; iată în rezumat viaţa lui Mihail Kogălniceanu.

A murit, căci a trebuit să plătească birul neînduplecat al naturii: a lăsat însă după el o mare dungă de lumină, şi generaţiunile viitoare vor întâlni pretutindenea numele său alipit de tot ce s-a făptuit mare şi însemnat, în marea şi însemnata epocă a regenerării noastre."

APRECIERI CRITICE:

George Călinescu: „Opera istorică a lui A.D. Xenopol (1847–1920) e serioasă, ridicată pe o solidă documentaţie, dar nu depăşeşte cercul didactic, din cauza absenţei darurilor literare (portretistică, interpretare fină a faptelor). E universal cunoscută teoria sa a istoriei în care distinge între faptele de repetiţie din ştiinţele exacte şi cele de succesiune din istorie."

Alexandru Zub: „Când, în 1893, A.D. Xenopol încheia al şaselea volum din *Istoria românilor din Dacia Traiană,* el se afla la capătul unui lung răstimp de muncă intensă, îndreptată în direcţia sintezei. Munca lui didactică era astfel dublată de succes de muncă ştiinţifică şi ea s-a bucurat de frumoase aprecieri. Primul volum, apărut în 1888 şi distins de Academia Română cu un important premiu, i-a adus şi calitatea de membru corespondent al acesteia. Celelalte au ieşit de sub teasc într-o cadenţă anuală care i-a surprins pe cei nedeprinşi cu travaliul sistematic. La urmă sinteza însuma 3994 pagini, cu hărţi, crochiuri şi ilustraţii, constituind o operă monumentală sub toate aspectele. Oraşul natal îl sărbători printr-un banchet, iar Academia l-a primit în rândurile ei cu drepturi depline. (...)

Două reuşite excepţionale fac din A.D. Xenopol (1847–1920) un stâlp al culturii române moderne: una pe tărâmul valorificării pragmatice a duratei noastre, prin masiva-i sinteză *Istoria românilor din Dacia Traiană* (6 vol. 1888–1893); arta în domeniul sistematizării logico-filozofice a experienţei respective, prin *Les principes fondamentaux, de l'histoire* (1899; ed. II, *La théorie de l'histoire,* 1908). Amândouă sunt lucrări de referinţă pentru istoriografie şi totodată momente culturale distincte. (...)

Filozof şi literat, sociolog şi economist, om politic şi pedagog, A.D. Xenopol a fost mai presus de toate istoric, unul care şi-a înţeles perfect condiţia cronotopică şi a năzuit prin urmare să tragă din ea toate avantajele, fără a-i ignora însă inconvenientele."

Virgil Mihăilescu-Bârliba: „*Istoria românilor din Dacia Traiana* este prima lucrare de sinteză din ţara noastră şi printre primele de acest gen din lume, care foloseşte şi găseşte locul potrivit în structura sa şi altor laturi ale activităţii social-umane, ca: economia, cultura, viaţa socială, fiind şi din acest punct de vedere deschizătoare de drumuri. (...)

Una din calităţile acestei minunate cărţi de istorie a neamului, care a educat, dar şi încântat, totodată, generaţii întregi de cititori, a constituit-o limba în care a fost scrisă, căci nu era de prisos ca adevărul să fie «învăluit în o haină frumoasă». Având şi serioase preocupări legate de studierea limbii române, Xenopol participă activ la menţinerea unei limbi cât mai apropiate de cea vorbită de popor, deşi nu a fost ferit la rândul său — în acea vreme de nedeplină aşezare a limbii noastre literare — de unele exagerări atât în folosirea neologismelor, cât şi a arhaismelor. Însă, în ansamblu, atitudinea sa este echilibrată şi plină de bun simţ, vădit potrivnică oricărei exagerări şi denaturări, care să fie contrare evoluţiei istorice a limbii noastre."

(C.B.)

ZACIU MIRCEA

(n. 1928)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric şi critic literar, profesor universitar la Cluj, s-a născut la 27 august 1928 la Oradea. Şcoala primară la Satu Mare; liceul la „Mihai Eminescu" – Satu Mare, la „Moise Nicoară" – Arad şi „Emanoil Gajdu" – Oradea. Facultatea de litere (1947–1951) la Cluj, licenţa în limba şi literatura română (1952); studii de drept – întrerupte. Preparator, asistent, lector, conferenţiar, profesor titular (1972–1990), profesor consultant după 1990; Decan al Facultăţii de Filologie din Cluj (1962–1966); doctor în filologie, română (1967). Lector de limba română la Univertităţile din Köln, Bonn, Aachen (1967–1970). Membru al Uniunii Scriitorilor din 1956; în conducerea Uniunii Scriitorilor, în Comitetul Director (1990–1995). A participat şi a conferenţiat la colocvii internaţionale în: Germania, Ungaria, Italia, Turcia, Irak, Danemarca, Finlanda. După 1990 s-a stabilit în Germania. A debutat în ziarul „Ecoul" (1944) cu un medalion despre Diuliu Zamfirescu. Debut editorial în 1954, cu proză şi, în 1967, cu critică şi istorie literară: *Masca geniului*. A iniţiat şi coordonat împreună cu Marian Papahagi şi Aurel Sasu, *Scriitori români.* Mic dicţionar (1978), versiune revăzută şi completată. *Dicţionarul scriitorilor români* (literele A–C), Editura Fundaţia Culturală română, 1995.

OPERA: *Ion Agârbiceanu*, 1955, 1964, 1972; *Masca geniului*, 1967; *Lecturi şi zile*, 1975; *Glose*, 1970; *Colaje*, 1972; *Alte lecturi şi alte zile*, 1976; *Teritorii*, 1976; *Cu bilet circular* (o antologie posibilă a poeziei scurte româneşti), 1978; *Lancea lui Achile*, 1980; *Cu cărţile pe masă*, 1983; *Viaticum*, 1983; *Jurnal*, 1979–1981, vol. I; *Jurnal*, vol. II, 1995; *Clasici şi contemporani*, 1994; *Ca o imensă scenă, Transilvania*, 1996.

În colaborare: *Scriitori români*, mic dicţionar, 1978; *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu*, 1982; *Liviu Rebreanu după un veac*, 1985; *Dicţionarul scriitorilor români*, volumul I, A–C, 1995; sub tipar *Scrisori nimănui*.

REPERE ASUPRA OPEREI: Studiile publicate sub titluri sugestive *MASCA GENIULUI, GLOSE, COLAJE, LECTURI ŞI ZILE, CLASICI CONTEMPORANI, LANCEA LUI ACHILE*, sau *JURNAL* – scot în evidenţă modul de a gândi şi de a crea, autorul dezvăluindu-şi atât înclinaţia spre solitudine şi melancolie; cât şi socialitatea, curiozitatea, simpatia, înţelegerea omenească, continuându-l oarecum pe G.Călinescu.

MICUL DICŢIONAR AL SCRIITORILOR (1978) şi ediţia recentă *DICŢIONARULUI SCRIITORILOR ROMÂNI* (1995) – realizat cu aceeaşi echipă (Marian Papahagi şi Aurel Sasu), la care colaborează un mare număr de specialişti – reprezintă lucrări de referinţă pentru literatura română şi nu numai.

Cărţile sale au primit numeroase premii şi menţiuni: *Premiul Academiei* pentru istorie literară (1975); Premiul Asociaţiei scriitorilor din Cluj (1970); Premiul Uniunii Scriitorilor pentru critică literară (1976, 1991); Premiul „Octav Şuluţiu" al revistei „Familia" (1992); Premiul Oamenilor de Ştiinţă şi Scriitorilor din Bihor (1993); Premiul cultural al oraşului Satu Mare; Premiul Uniunii Scriitorilor pentru memorialistică (1994).

Am exprimat puncte de vedere favorabile despre cărţile sale valoroase criticii şi istoriei literare: Perpessicius, N.Manolescu, E.Simion, Mircea Iorgulescu, Marian Papahagi, L.Raicu, I.Pop, L.Ulici, Liviu Petrescu, Al.Călinescu, Mircea Martin etc.

Din scrierile lui **M.Z.** se degajă un nobil sentiment pentru activitatea de dascăl, faţă de studenţi. În *Bivuac* mărturiseşte: „Sentimental vorbind, mă simt extrem de solidar cu tânăra generaţie şi cu generaţia foarte bătrână. Între aceşti doi termeni am certitudinea unui zid biologic, care mă apără, mă tonifică spiritual. Mă simt foarte bine în societatea « marilor bătrâni», de la care avem atâtea de învăţat, omeneşte vorbind. Mă simt recomfortat în societatea foştilor mei studenţi, în care am găsit totdeauna nişte admirabili prieteni. Orgoliul meu sincer e că ei nu-mi seamănă, că n-au vrut să-mi semene, nici să-mi repete căutările, eşecurile, ci doar să le dau dragostea pentru literatură, pentru creaţie, respectul adevărului, al muncii cinstite. Acestea, da, le revendic, ele sunt liantul prieteniei noastre, sporind mândira când numele unuia dintre foşti mei studenţi apare pe coperta unei cărţi.„

Nu greşim dacă afirmăm că ultima apariţie a lui **M.Z.** *CA O IMENSĂ SCENĂ, TRANSILVANIA...* (Editura Fundaţiei Culturale Române 1996) surprinde cititorul, oarecum avizat, mai mult decât plăcut. Este un poem străbătut de lirism, ce contravine spiritului raţional al lui **M.Z.**, dacă avem în vedere cărţile publicate şi activitatea desfăşurată, chiar şi pe cea de profesor. Cartea lui **M.Z.** duce gândul până la capăt pentru că este ardelean. De fapt aşază ca semnificativă în deschidere rostirea blagiană: *„A fi ardelean înseamnă a duce un gând până la capăt"...*

În *Cuvânt înainte*, după ce afirmă că Alma Mater clujană a fost dominată de duhul tutelar al lui D.Popovici şi Ion Breazu cărora le datorează înţelegerea semnificaţiilor profunde ale istoriei literaturii române, „în conexiunile sale permanente cu Ţara, dar şi cu spiritualitatea şi tradiţiile maghiare şi germane crescute din şi pe acelaşi sol generos„ şi îşi exprimă mai departe credinţa în eternul Transilvaniei şi al ţării, **M.Z.** mărturiseşte: „Am nutrit întotdeauna convingerea că spiritul transilvan hrănit cu aluviuni diverse şi orientat mereu cu faţa spre Occident european - se caracterizează prin tot ce au mai autentic, prin toleranţă, afirmare liberă a gândului şi cuvântului rostit în trei limbi diferite şi prin capacitatea de a găsi comprehensiunea reciprocă întru acelaşi Cuvânt. Ceea ce dascăli mai directi şi cei ce m-au format prin cărţile sau exemplul lor au statornicit în mine a fost respingerea nestrămutată a intoleranţei, discriminării (de orice fel), exaltărilor iresponsabile, recriminările reciproce, extremismele vinovate, din orice parte ar veni ele. În tot ce am scris observ - recitindu-mă - căutarea echilibrului şi a comunităţii, nu scromonirea motivelor de separaţie şi vindictă". Cartea este structurată pe patru capitole sugestive:

I. *Semnificaţii*, cu subcapitole relevante - *Spaţiul românesc, Semnificaţii ale Transilvaniei în literatura română, Spiritul transilvan*;

II. Figuri şi opere, cu: *Ardeleni, Densusieni, Modernul Slavici, Coşbuciene, O.Goga în patru ipostaze, I.Agârbiceanu, Radu Stanca, Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, Kocsó Sándor, Ta,ási Aron, Thausnelda Henning-Herman* etc.

III. *Alma mater*, cu *Ion Brezu, D.Popovici, C.Daicoviciu, V.Bogrea, Sextil Puşcariu, Onisifor Ghibu, Ladea* etc.;

IV. Ca o *imensă scenă Transilvania.*

Pledând pentru continuarea tradiţiei lui N.Bălcescu, M.Kogălniceanu, I.Ghica, V.Alcsandri, Geo Bogza, Al.Vlahuţă, Alecu Russo, M.Eminescu, O.Goga, G.Coşbuc, M.Sadoveanu, N.Iorga etc. în ceea ce priveşte evocarea spaţiului şi timpului românesc, într-o sinteză mereu necesară, modernă **M.Z.** mărturiseşte: „O asemenea călătorie reluată iarăşi şi iarăşi, astăzi ne-ar putea îmbogăţi nu numai în sensul imaginii noastre intime despre Ţară, dar ea şi-ar putea asuma - sub auspiciile editurii pătrunse de gândul necesar al cunoaşterii noastre reale pe toate meridianele lumii - o misiune artistică şi patriotică". Şi se întreabă retoric: „O carte sau mai multe — care să ne recomande astfel, înscrişi în spaţiul nostru naţional şi solidari Timpului, de ce nu s-ar scrie?"

Noi credem că începutul, în continuitatea tradiţiei, l-a făcut chiat **M.Z.** prin cartea sa denumită cu splendida metaforă *Ca o imensă scenă Transilvania* — metaforă care încheie cele aproape 500 de pagini. Completându-l pe N.Bălcescu, în descrierea Ardealului, **M.Z.** adună elementele secolelor istorice într-o sinteză care, deşi numai de patru pagini şi jumătate, poate fi numită coloana infinită a lucrării *„Îmbrăţişarea arcului carpatic închipuie amfiteatrul natural pe suprafaţa căruia s-au jucat marile drame ale Istoriei„* cu punctele deosebite de convergenţă cu ţara, cu „actorii„ pe care îi numeşte **M.Z.**, care au intrat şi ieşti din scenă. Pentru **M.Z.** *„Incinta sacră a Sarmisegetuzei a fost cadrul unei tragedii shakespeariene: moartea lui Decebal„*. Urmează apoi cetatea Bălgradului, unde a avut loc crâncenul spectacol *„al frângerii pe roată a trupurilor lui Horia şi Cloşca"*, dar şi locul unde Mihai Viteazul a intrat triumfal; apoi pateticul discurs pentru libertate rostit de Avram Iancu; cu Inochentie Micu, Simion Bărnuţiu, G.Bariţiu, Timotei Cipariu, Bălcescu, Eminescu, Blajul şi Câmpia Libertăţii, cu O.Goga până la marele eveniment de la 1 Decembrie 1918 — totul „este aici trăire tragică, existenţă eroică şi, în consecinţă refuz al teatralităţii". Referitor la eforturile statuării teatrului ca instituţie naţională şi cu un repertoriu naţional, **M.Z.** îl citează pe M.Eminescu, care-şi exprima dezideratul în *Repertoriul nostru naţional*, publicat în „Familia„ 1870. Modelele propuse de Eminescu erau în principal Schakespeare, V.Hugo şi dramaturgii spanioli.

„Există în observaţia eminesciană — încheie cartea sa **M.Z.** — o deplină corespondenţă cu sufletul Transilvaniei, identificat cu Istoria, pe care simţea — fără să ştie încă — în ce mod — că trebuie s-o ducă la luminile rampei, grozavă şi premonitorie".

Toată aspiraţia tulbure a personajului şi eroilor, a miturilor şi evenimentelor dramatice ale trecutului îşi căuta expresia teatrală, după ce o descoperise admirabil în poezie şi proză. „Visul de teatru adevărat al Transilvaniei se va împlini însă abia cu apariţia lui Lucian Blaga, care, şi el, urmează marelui teatru al Istoriei care-şi dispune miile de actori pe imensa scenă a câmpiei de la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918". Ascuns în mulţimea ce venise să celebreze Unirea cu Ţara, gândul poetului imagina de pe atunci hierofaniile lui Zamolxis, Avram Iancu sau Manole..." O încheiere apoteotică pentru că, „Istoria

i-a dat Transilvaniei un continuu fior dramatic. Realitatea aspră a ciocnirilor, ieşirile şi intrările personajelor, căderile şi înălţările, comentariu perpetuu al Corului convocat pe severul podiş înscris sub metafora «Câmpului Libertăţii» — totul este aici trăire tragică, existenţă eroică şi, în consecinţă, refuz al teatralităţii".

Considerând Clujul o cetate a spiritului, la **M.Z.** legătura cu Transilvania devine un mit, un mijloc de recapitulare „a marilor nume date de această parte a ţării". (M.Paphagi)

Subiect aproape exclusiv al cărţilor sale — literatura română — a marilor clasici, a marilor moderni, a celor uitaţi, a contemporanilor — realizează o adevărată călătorie despre care singur mărturiseşte în *Teritorii:* „Am plecat cu o concepţie — câtă era despre critica şi istorie literară, nu m-am întors nici structuralist, nici psihocritic, nici alt soi de om sau muritor. Câştigul a fost că „întors acasă, m-am simţit scriitor„. Pentru că **M.Z.** e un scriitor vibrant şi polemic, elegant şi «pasionat»". (Marian Papahagi)

APRECIERI CRITICE:

Alexandru Piru: „Mircea Zaciu practică o erudiţie cumpătată evitând excesele şi factologia care în definiţia sa «nu este decât întreprinderea de pompe funebre a unei literaturi»".

Marian Popa: „Emul al unor D.Popovici şi I.Breazu, el tinde să unească precizia în informaţie cu umoarea expresivă călinesciană. El acordă o mare atenţie istoriei literare şi culturii transilvane pe care o priveşte etic şi sociologic (...). Critica de atitudine şi portretistica morală apare în toate studiile indiferent de obiect şi dimensiuni".

Eugen Simion: „Ceva din vocaţia moralistică a literaturii ardelene răzbate, îmi vine să cred, şi din critica lui Mircea Zaciu. În primul rând în oroarea ei de ostentaţie. Criticul amendează la tot pasul nu ieşirea din rând, excepţia, originalitatea, ci gesticulaţia abundentă, inutilă, ipocrizia sincerităţii, ţâfna, vanitatea solemnă sau vanitatea iritabilă, certăreaţă. Laudă studiul unui confrate mai tânăr (Ion Pop) pentru că înaintea altor cercetători («mai gălăgioase şi apoi mai publicitare») a spus lucruri esenţiale despre avangardismul românesc. La Marian Papahagi observă cu satisfacţie că eseurile lui n-au «pedanteria belferească» şi «fug de comparatismul mărunt»".

Marian Papahagi: „Prin volumele de critică şi istorie literară publicate în ultimii ani Mircea Zaciu se arată a fi unul din cei mai lucizi şi stăruitori comentatori ai faptului literar, dintr-un unghi adesea privilegiat, care îngăduie simţului critic să-şi asocieze, în scris, subtilitatea stilistică pe un fundament întotdeauna solid — acela al cercetării de istorie literară. Metoda de abordare este a unui observator plin de pătrundere, care are darul rar de a descoperi în textul pe care se apleacă un «punct de fugă» menit să deschidă dintr-o dată o perspectivă inedită asupra operei şi autorului. Comentariul devine astfel concomitent lectură simpatetică şi aşteptare, în sensul îndreptăţit de aventura în lumea cărţilor. De la Glose *şi* Colaje *la* Ordinea şi aventura *sau* Bivuac *această dublă atitudine este mereu prezentă, şi ea dă nota fundamentală a unui scris ce-şi revendică între principalele calităţi acuitatea şi pertinenţa asociate unei sensibilităţi puţin comune. Am putea numi „sensibilitate lucidă„ această capacitate de a trăi textul şi de a se obiectiva în raport cu el, acţionând prin analiză şi disociere continuă în vederea unei posibile noi construcţii.*"

(C.B.)

ZAMFIR, MIHAI
(n. 1940)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic şi istoric literar, doctor în filologie, profesor universitar, s-a născut pe 6 noiembrie, 1940, la Bucureşti. Liceul „Dimitrie Cantemir“ (1957), Facultatea de Filologie a Universităţii Bucureşti (1963). Carieră didactică la Catedra de istoria literaturii române de la Facultatea de Litere a Universităţii Bucureşti. Lector de limba română la Lisabona. Debutează în proză la „Contemporanul“ (1962). Editorial debutează cu *Proza poetică românească în secolul al XIX-lea* (1971), teză de doctorat.

OPERA: Critică: *Proza poetică românească în secolul al XIX-lea*, 1971; *Introducere în opera lui Al. Macedonski*, 1972; *Imaginea ascunsă. Structura narativă a romanului prusian*, 1976; *Cealaltă faţă a frazei*, 1988. **În colaborare:** *Gândirea românească în opera paşoptistă* (2 volume), 1969; *Structuri tematice şi retorica stilistică în romantismul românesc* (coordonare şi studiu introductiv Paul Cornea), 1976 ş.a. **Beletristică:** *Poveste de iarnă* (roman), 1987.

REPERE ASUPRA OPEREI: Studiile elaborate de **M.Z.** se impun prin amploarea informaţiei, sintetizarea, calritatea, caracterul metodic, cu mijloace stilistice moderne. Prin elaborarea studiului de debut (lucrare de doctorat): *PROZA POETICĂ ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLUL AL XIX-LEA*, **M.Z.** realizează o privire de ansamblu asupra evoluţiei prozei poetice din secolul al XIX-lea, cu referire la: Ion Heliade Rădulescu, Al.Russo, M.Eminescu, Al.Macedonski, Ştefan Petrică etc.

Studiul *INTRODUCERE ÎN OPERA LUI AL. MACEDONSKI* a fost bine primit de critica literară, **M.Z.** demonstrând capacitatea de a analiza cu pertinenţă fenomenul literar românesc. Despre studiul *CEALALTĂ FAŢĂ A PROZEI* (Editura Eminescu), 1988), Marian Paphagi afirmă că **M.Z.** „prelungeşte un tip de abordare ce îmbină interesul pentru cercetarea «proceselor» literaturii cu gustul estetic desăvârşit şi cu aptitudinea critică“. Fiecare text analizat „are o enigmă“ răspunzând la întrebare, care se cere identificată şi formulată, autorul decodându-i „cifrul“, care „odată înţeles, acesta pune opera în adevărata ei valoare“. Pe lângă informaţia adusă la zi, **M.Z.** nu are prejudecăţi, şi nu are deci nici pe aceea de a considera „indiferentă voinţa formatoare a scriitorului, motivaţiile şi raţiunile lui strict individualizate“.

Credincios criticii practicate de T.Vianu, **M.Z.** nu este adeptul unei stilistici dogmatice, urmărind captarea cititorului prin facilitarea accesibilităţii la text, care rămâne de bază, ideile generale nelipsind (M. Papahagi).

Romanul *Poveste de iarnă* (1987) a fost bine primit de critica literară.

APRECIERI CRITICE:

Marian Popa: „Proza poetică românească în secolul XIX (1971) şi Introducere în opera lui Al.Macedonski (1972) impune un istoric literar capabil să evidenţieze zone neexploatate ale literaturii noastre şi să le supună unei analize bine, uşor pedante".

Dumitru Micu: „Proza poetică românească în secolul XIX (1971) este un studiu amplu şi metodc realizat cu mijloace stilistice moderne".

Mihai Papahagi: „În studiile lui Mihai Zamfir se poate citi marca celei mai bune exegeze literare româneşti de azi: desăvârşita formaţie teoretică şi istorico-literară, neostentativ pusă în act la fiecare pagină, carcaterul aplicat al ipotezelor, eleganţa stilului (autorul are o frază simplu ceremonioasă şi muzicală, foarte precisă) inteligenţa analitică. Cealaltă faţă a prozei semnalează astfel nu numai maturitatea autorului ei, ci şi pe aceea a unei generaţii şi, în fond, a unei întregi arii a culturii româneşti contemporane".

(C.B.)

ZAMFIRESCU, DAN

(n.1933)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Istoric literar, cercetător al literaturii române vechi, s-a născut la 21 decembrie 1933, în Bucureşti. Absolvent al Liceului „I.L. Caragiale" din Bucureşti, al Institutului Teologic din Sibiu şi Bucureşti (1956) şi al Facultăţii de Limbi Slave. Redactor la revista „Romanoslavica", apoi la „Contemporanul." Doctor în filologie (1971) cu o teză despre *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie.*

OPERA: *Studii şi articole de literatură română veche, 1967; România — pământ de civilizaţie şi sinteză,* 1969; *Literatura română veche* (1402–1647), antologie, 2 volume, 1969 (în colab. cu G. Mihăiţă); *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie,* 1970 (în colab. cu Florea Moisil şi G. Mihăilă); *Atitudini,* 1970; *Spre noi înşine,* 1971; *N. Iorga. Sinteza bizantină,* conferinţe şi articole despre civilizaţia bizantină, texte alese, traducere, prefaţă de Dan Zamfirescu, „Biblioteca pentru toţi" (seria „Cultura generală"), 1972; *Neagoe Basarab şi învăţăturile către fiul său Theodosie. Problemele controversate,* 1973 (colecţia „Universitas"); *Istorie şi cultură şi Permanenţa patriei,* 1976; *Via Magna,* 1979; *Contribuţii la istoria literaturii române vechi,* 1981; *Nicolae Iorga. Etape către o monografie,* 1981; *Accente şi profiluri; Mircea Eliade, profet al neamului românesc,* în Mircea Eliade, *Profetism românesc,* 1990; *Ortodoxie şi romano-catolicism în specificul existenţei lor istorice,* 1992; *Război poporului român,* 1993.

REPERE ASUPRA OPEREI: Elev al lui Alexandru Elian, **D.Z.** s-a aplecat cu mare pasiune şi pertinenţă asupra unor probleme majore ale culturii şi

literaturii române, oprindu-se asupra acelor creaţii şi personalităţi care au făcut epocă sau au avut contribuţii în definirea originalităţii româneşti: Neagoe Basarab, Nicolaus Olahus, Dosoftei, Miron Costin, Dimitrie Cantemir — sub sugestivul titlu *Cantemiriana*, Ion Bogdan, Nicolae Cartojan, P.P. Panaitescu, Dan Simionescu, Mircea Eliade, Mihai Eminescu, B.P. Hasdeu, Nicolae Iorga etc. Excursul pe care-l face în legătură cu *EMINESCU ŞI LITERATURA ROMÂNĂ VECHE, VALOAREA ŞI ACTUALITATEA LITERATURII ROMÂNE VECHI, LITERATURA ROMÂNĂ ÎN CONTEXT EUROPEAN* pun la îndemâna cititorilor date importante, o largă, cuprinzătoare şi erudită informaţie, prezentată într-un stil ştiinţific, vioi, care cucereşte şi relevă, pe lângă o inteligenţă deosebită şi o temeinică informaţie, o capacitate de analiză şi sinteză deloc neglijabile, în condiţiile în care **D.Z.** vehiculează date, nume, fapte în conexiuni relevante în interferenţa istorică, sociologică, uneori politică. Volumul *STUDII ŞI ARTICOLE DE LITERATURĂ VECHE* (1967) cuprinde studii despre cronicari, reuşind să reconstituie atmosfera culturală medievală în context european. *INVĂŢĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB CĂTRE FIUL SĂU TEODOSIE* relevă talentul istoricului literar de a prelua şi de a perfecţiona eforturile predecesorilor lui, de a pune în valoare literatura română veche în context universal.

După cum însuşi mărturiseşte: „Uneori, rostul unor anume «elegii» este şi acela de a permite fuzionarea integrală (sau cvasi integrală) a unei realităţi care, altfel, riscă să se estompeze ori să se simplifice folcloric. Dar — continuă exegetul — adevăratul scop ce stă la originea acestui volum (n.n. *Contribuţii la Istoria Literaturii române vechi*) — este de a pune în mâna tinerilor, interesaţi de o disciplină destul de precar reprezentată uneori, un punct de plecare pentru propriile lor încercări de a-şi lămuri raporturile cu o epocă ce ocupă câteva secole din devenirea noastră spirituală."

Şi îndemnând pe tineri la continuarea trudei — în domeniul cercetării, **D.Z.** rosteşte cuvinte cu adâncă semnificaţie: „Speranţa unei bogate şi rodnice relansări, pe viitor, a cercetărilor în acest domeniu ţine mai ales de capacitatea unui tineret excepţional injectat de a-şi «asuma» destinul disciplinei noastre şi de a se pregăti, pe măsura sarcinei — care nu este dintre cele uşoare — spre a împlini ceea ce generaţiile vârstnice sau generaţia noastră aşa-zisă «de mijloc» n-au reuşit să realizeze. Sau, realizând, a demonstrat — cum se întâmplă totdeauna în ştiinţă — că numărul celor ce rămâne de făcut este mai mare decât al celor ce au fost făcute."

În *O lămurire preliminară,* de la lucrarea *ORTODOXIE ŞI ROMANO-CATOLICISM ÎN SPECIFICUL EXISTENŢEI LOR ISTORICE,* **D.Z.** mărturiseşte: „Anuarul cărţii de faţă s-a consacrat încă de pe băncile şcolii efortului de a pătrunde esenţa istoriei şi destinului spiritual românesc. Paginile de faţă au fost scrise la vârsta când se plămădesc ideile pentru viaţa întreagă. Iar aşa cum am scris aici despre neamul nostru şi despre destinele lui, nu se putea scrie în România anului 1956 altundeva decât într-o teză de licenţă în teologie!."

APRECIERI CRITICE:

Teodor M. Popescu: „Proiectul de teză de licenţă al d-lui Zamfirescu I. Dan *(Ortodoxie şi romano-catolicism în specificul existenţei lor istorice)* dovedeşte mari resurse ştiinţifice: pe de o parte, o lectură şi o informaţie bogată şi variată, surprinzătoare la vârsta sa, pe de altă parte o putere de gândire, de pătrundere, de stăpânire, de coordonare, de caracterizare şi de sinteză puţin obişnuită pentru un tânăr student. Deşi candidatul este începător în producţia teologică literară, lucrarea sa poate fi socotită o operă de maturitate ştiinţifică. Asemenea studii de sinteză şi de interpretare a istoriei se face de regulă spre sfârşit de carieră ştiinţifică."

Alexandru Duţu: „O altă operă revenită viguros în conţiinţa literară contemporană, este aceea a lui Neagoe Basarab, interpretată şi editată de Dan Zamfirescu, căruia i se datoreşte şi punerea în valoare a unor autentice scrieri literare din secolele 15-16, în antologia realizată cu G. Mihăilă: autorii au repus în circulaţie nu numai fragmente de cronici, dar şi scrisori, inscripţii, însemnări, pasaje din cărţile

lui Coresi, care toate ne permit să înţelegem cum se forma imaginarul în secolele îndepărtate şi ce funcţie îşi va asuma literatura într-un climat intelectual în care imaginaţia este aşezată sub controlul inteligenţei, iar «fandaziile» erau privite ca manifestări bolnave ale minţii. Literatura secolelor 14-16 se află încă în stadiu de disecţie filologică şi nu reconstituirea «efortului artistic conştient» o va readuce la viaţă, ci tendinţa dintr-o serie de scrieri recente de a regăsi în aceste secole de sinteză între Bizanţ şi Europa Centrală momentul de plămădire a stilului românesc, a unei expresii literare cu norme proprii."

Marian Popa: „Punctele sale de vedere se deosebesc adesea de acelea tradiţionale, reuşind să fie în acelaşi timp reale contribuţii la stabilirea unor adevăruri ignorate."

(C.B.)

ZARIFOPOL, PAUL
(1874–1934)

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA: Critic literar, eseist, s-a născut la 20 noiembrie 1874, în Iaşi, şi a murit la 1 mai 1934, în Bucureşti. Provine dintr-o familie de negustori bogaţi, de origine greacă. Urmează liceul „Institutele Unite" din Iaşi, apoi, tot aici, cursurile secţiei de istorie şi filologie a Universităţii. Studiază filologia romanică, germanică şi filozofia la Universitatea din Halle. Locuieşte la Leipzig. Aici îl întâlneşte pe I.L. Caragiale, între cei doi scriitori înrudiţi ca spirit legându-se o strânsă prietenie. În 1915 se întoarce în ţară. A colaborat la „Viaţa românească", „Adevărul", „Cuvântul liber," „Adevărul literar şi artistic", „Convorbiri literare", „Revista Fundaţiilor Regale", pe care o înfiinţează şi al cărei redactor va fi.

OPERA: *Vedenii*, 1924; *Din registrul ideilor gingaşe;* 1926; *Despre stil. Note şi exemple,* 1928; *Artişti şi idei literare române*, 1930; *Încercări de precizie literară,* 1931; *Pentru artă literară*, 1934; *Pentru arta literară* (I-II), 1971, *Eseuri* (I-II), 1988.

REPERE ASUPRA OPEREI: Strălucit eseist, **P.Z.** a fost un raţional şi lucid nonconformist. Cultivă critica literară stabilind raportul exact dintre tradiţie şi inovaţie. Susţine, ca estetician, autonomia artei, combătând diletantismul şi impostura în cultură, sentimentalismul desuet. Are un veritabil cult pentru opera lui I.L. Caragiale, iniţiind ediţia critică a lucrărilor sale din care a tipărit trei volume (1930–1932); următoarele apar sub îngrijirea lui Şerban Cioculescu.

Iată portretul lui I.L. Caragiale datorat lui **P.Z.**: „Caragiale era un meridional leneş, înzestrat cu o inteligenţă şi fantezie hotărât supranormale. Toţi cei care s-au priceput să-l observe vorbesc, în această privinţă, la un fel despre dânsul, risipa fantastică de spirit şi imagini de care era capabil omul acela arăta neîndoielnic o viaţă internă de o neobişnuită intensitate. Neobosit la vorbă — singura hărnicie autentică a meridionalului — el suferea greu de criza persistentă la care se supune comunicarea scrisă. Scrisul este muncă şi munca-i lucru incomod, iar Caragiale ura incomodul cu cea mai senzuală violenţă. «Să stau în cămaşă, cu picioarele goale, tolănit într-un port din miazăzi, şi să ţin trecătorii de vorbă cu poveşti». L-am auzit zicând, şi cred că închipuirea lui era atunci, ca mai totdeauna, exactă. De porturi n-a avut parte, dar de cafenele destul. Pe deasupra a apucat o societate românească patriarhală

încă, din care lipseau asprimile stricte ale vieţii burgheze, ori cel puţin puterea lor de constrângere era mult prea slabă. Lipseau şi condiţiile care să facă producţia intelectuală cât de cât rentabilă. Îndemnul la scris era dar slab, dinăuntru şi dinafară, Caragiale s-a cheltuit în literatura vorbită."

Abordând mai multe domenii ale artei, **P.Z.** este atras de subiecte interdisciplinare: istoria civilizaţiei, literatură, filozofie etc. În volumul *Din registrul ideilor gingaşe* se dovedeşte un raţionalist format la şcoala „Vieţii româneşti." El face parte din familia lui Caragiale prin temperament, este înrudit cu Ralea prin abordarea teoretică a unei probleme şi a unor modalităţi stilistice folosite, detestă clasicismul pentru retorica sa, polemizează cu Ibrăileanu, este adversar al ideilor filozofice în poezie, admiră literatura lui Dostoievski şi Tolstoi, dar şi pe Paul Valéry, Anatol France, André Gide şi Jean Cocteau, scriitori francezi moderni, este de partea avangardismului întâlnit la Mallarmé şi Rimbaud, exprimă convingeri estetice despre Caragiale şi aşază: „pe Eminescu printre artiştii de felul lui Homer, Eschil, Dante, Shakespeare", apreciază caracterul modern al poeziei lui T. Arghezi, Ion Barbu şi L. Blaga, preţuieşte prozele poetice ale lui Ion Vinea şi poemele în proză ale lui A. Maniu, este încântat de critica literară a lui G. Ibrăileanu şi G. Călinescu şi polemizează cu Mircea Eliade şi Mihail Sebastian. Este un spirit estetizant, marcat de un mare talent literar.

APRECIERI CRITICE:

P. Constantinescu: „Mai puţin sacerdotal ca Maiorescu, mai nuanţat în negaţie, mai citit şi mult mai modern prin sensibilitatea lui iritată, disociativ până la paradox, Zarifopol este structural un junimist... Izolarea lui Zarifopol este izolarea unui întârziat faţă de momentul istoric, compact, al junimismului."

Camil Petrescu: „Domnul Paul Zarifopol a făcut raţionalism într-o vreme când foiau în literatură bălăriile mistice, cu o grijă subtilă de a nu jigni pe nimeni, cu o sensibilitate, din cale afară de gingaşa."

Alexandru Săndulescu: „Paul Zarifopol e un junimist modern, dărâmător lucid al falselor valori, dar mai deschis la noutate, la complicaţia psihică a omului din secolul nostru, e un intelectual de o rară fineţe, citindu-i pe clasici cu spiritul insurgent al unui avangardist".

Ovid S. Crohmălniceanu: „Zarifopol şi-a forjat un stil perfect adecvat intervenţiilor sale ironice nimicitoare în sfera ideilor, o frază agilă, numai nervi şi muşchi, gimnastică, aş spune, capabilă să execute adevărate exerciţii acrobatice spectaculoas, familiară şi elegantă, de o concizie exemplară, aforistică."

Alexandru Paleologu: „Pornirea anticlasicistă a lui Paul Zarifopol poate că e şi un efect de pedală, repetat şi prelungit, în direcţia acţiunii sale polemice: prestigiul clasicismal favorizează o sterotipie grandilocventă şi o amorţire a simţului critic, deci, inautenticitate estetică şi opacitate intelectuală."

Mircea Muthu: „Disociativ şi iconoclast, paradoxal şi sceptic, folosind expresia comprimată sub presiunea unei iritabilităţi hrănită de crezul junimist, dar şi de un temperament afin cu acela a lui Caragiale, Paul Zarifopol (1874–1934) îl prelungeşte pe marele dramaturg în ipostaza de critic al gustului public şi teoretician literar."

(S.B.)

CRITICI ŞI ISTORICI LITERARI DE LA TITU MAIORESCU LA G. CĂLINESCU

TABEL SINOPTIC

Nr. crt.	CRITICUL, ISTORICUL LITERAR	LUCRĂRI (STUDII) DE REFERINŢĂ
1.	TITU MAIORESCU (1840-1917) (v. Dicţionarul de faţă)	OPERA: *O cercetare critică asupra poeziei române* (1867); *În contra direcţiei de azi în cultura română* (1868); *Direcţia nouă în poezia şi proza românească* (1872); *Comediile d-lui I.L. Caragiale* (1885); *Eminescu şi poeziile lui* (1889); *În contra neologismelor* (1881); *Oratori, retori şi limbuţi* (1902); *O. Goga — raport academic* (1906); *M. Sadoveanu — raport academic* (1906); *Răsuns la discursul de recepţie al d-lui Duiliu Zamfirescu* (1909) etc.
2.	CONSTANTIN DOBROGEANU-GHEREA, (1855-1920) (v. Dicţionarul de faţă)	OPERA: *Asupra criticii* (1887); *I.L. Caragiale* (1890); *Al. Vlahuţă* (1897); *Poemul ţărănimii — G. Coşbuc* (1897).
3.	BOGDAN-DUICĂ (1866-1934) (v. Dicţionarul de faţă)	OPERA: *Istoria literaturii române moderne. Întâii poeţi munteni* (1923); *Viaţa şi ideile lui Simion Bărnuţiu* (1924); *Viaţa şi opera lui Gh. Lazăr* (1924); *Ioan Barac* (1933); *Eftimie Murgu* (1937); *Limba română* (concepută în patru volume — au apărut două volume (1940–1959); *Studii despre Mihai Eminescu*, 1981.
4.	MIHAI DRAGOMIRESCU (1868-1942) (v. Dicţionarul de faţă)	OPERA: *Critica «ştiinţifică» şi Eminescu* (ed. I, 1885, ed.III, 1925); *Critica dramatică* (1904); *Dramaturgia română* (1905); *Teoria poeziei* (1906, 1927); *Ştiinţa literaturii* (vol.I, 1926); *Critice* (2 vol. 1927, 1928); publicate în versiune franceză (I, II, Paris, 1928, 1929); *Principii de literatură* (vol. I, capodopera, f.a.); *Sămănătorism, poporanism, criticism* (1934).

Nr. crt.	CRITICUL, ISTORICUL LITERAR	LUCRĂRI (STUDII) DE REFERINŢĂ
5.	GEORGE MURNU (1868-1957) Poet, traducător.	OPERA: **Versuri**: *Gânduri şi vise* (1898); *Alme Sol* (1925); *Ritual pentru tine, Altare* (1934). **Traduceri**: *Iliada* (ed. I, 1906; ed. II. 1916); *Odiseea* (1924), *Iliada* în hexametri şi *Odiseea* în andecasilabi. (reeditări 1956). REFERINŢE CRITICE: *G. Călinescu*: „Adevăratul clasic este macedoneanu **G.M.** Apariţia *Iliadei* în româneşte constituie un moment fundamental în evoluţia limbii române. *Iliada* şi *Odiseea* sunt nişte capodopere superioare *Eneidei* în versiunea Annibal Caro, *Iliadei* lui V. Monti, *Iliadei* şi *Odiseii* lui I.H. Voss. (*Istoria literaturii române...*)"
6.	NICOLAE IORGA (1871-1940) (v. Dicţionarul de faţă)	OPERA: *Istoria literaturii în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*-(2 vol. 1901); *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688* (1904); *Contribuţii la istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea* (1905); *Istoria literaturii române în veacul al XIX-lea* (vol. I–III: 1907,1908, 1909); *O luptă literară* (2 vol.,1914,1916); *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea şi legăturile lor* (3 vol. 1920); *Istoria literaturii româneşti contemporane* (2 vol.1934); *O viaţă de om aşa cum a fost* (3 vol.1934); *Oameni care au fost* (4 vol., 1934, 1935, 1936, 1939); *Studii: Critica impersonală* (1899); *Critica literară şi anticii* (1890); *I. Creangă* (1890); *Poeziile lui O. Goga* (1909); *Poezia Nouă* (1934).
7.	ILARIE CHENDI (1871-1913) Născut la Dârlos, lângă Mediaş. Absolvent al Facultăţii de Litere a Universităţii din Budapesta. Ajutor de bibliotecar la Biblioteca Academiei Române.	OPERA: *Începuturile ziaristicii noastre* (1789-1795); *Zece ani de mişcare literară în Transilvania*, (1899-1901); *M. Eminescu: Literatura populară* (1902); *Preludii. Articole şi cercetări literare* (1903); *Foiletoane* (1904); *Fragmente. Informaţiuni literare* (1905); *Impresii* (1908); postum: *Schiţe de critică literară* (1924); Studii: *Al. Macedonski*; Semnalează, printre primii, pe T. Arghezi: „printre cei puţini poeţi moderni mai serioşi, de care dispunem astăzi (1911). REFERINŢE CRITICE: Ilarie Chendi: *Pagini de critică* (ediţie, studiu, bibliografie de Vasile Netea), (1969); D. Micu: *Început de secol*, (1970); Eugen Simion, *De la T. Maiorescu la G. Călinescu* — antologia criticilor români (1971); Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, (1973).

Nr. crt.	CRITICUL, ISTORICUL LITERAR	LUCRĂRI (STUDII) DE REFERINŢĂ
8.	GARABET IBRĂILEANU (1871-1936) (v. Dicţionarul de faţă)	OPERA: *Caracterul specific naţional în literatura română* (1922); *Literatura şi societatea* („Viaţa Românească", 1912 — n r. 7-8); *Greutăţile criticii estetice* („Viaţa Românească", 1928); *Creaţie şi analiză.* Note pe marginea unor cărţi (Studii literare, 1931); *M. Sadoveanu: Însemnările lui Neculai Manea — Spre roman* (Scriitori români şi străini, 1968).
9.	OVID DENSUSIANU (1873-1938) (v. Dicţionarul de faţă)	OPERA: *Literatura română modernă* (vol.I. 1920; vol.II, 1921; vol.III, 1936); *Dante şi latinitatea* (1921); *Sufletul latin şi literatura nouă* (2 vol., 1922); *Rătăciri literare* („Viaţa nouă", an II, nr.14, 1906); *Critica estetică şi critica istorică* („Viaţa nouă", an II, nr.14, 1906); *Spre literatura pe care trebuie s-o avem* („Viaţa nouă", an X.1914); *G. Bacovia „Plumb"* ("Viaţa nouă", an XII, 1916); *Criticilor* („Viaţa nouă", an XIV, 1911); *L. Blaga; „Paşii profetului"* („Viaţa nouă", an XVII, 1921).
10.	PAUL ZARIFOPOL (1874-1934) (v. Dicţionarul de faţă) ■ **Recomandăm:** *Clasicii* în studiul *Din registrul ideilor gingaşe* (1926); *Publicul şi arta lui Caragiale; Artişti şi idei literare* (f.a.)	OPERA: *Studii de critică literară: Din registrul ideilor gingaşe* (1926); *Pagini alese pentru a ţine la curent pe tinerii cultivaţi şi serioşi* (f.a); *Despre stil, Note şi exemple* (1928); *Artişti şi idei literare române* (1930); *Încercări de precizie literară* (1931); *Pentru arta literară* (1934).
11.	HENRIC SANIELEVICI (1875-1951) Născut la Botoşani a absolvit Facultatea de Litere şi Filozofie la Bucureşti; a avut ca profesori pe C. Rădulescu-Motru, M. Dragomirescu. Studii de antropologie în Germania. După G. Călinescu este „un mare, un excepţional polemist al disciplinelor ideologice."	OPERA: *Însemnări critice* (1923, reluat în 1927 în *Studii critice*); *Icoane fugare, Maxime, documente omeneşti* (1916); *Cercetări critice şi filozofice* (1916); *Noi studii critice* (1920); *Poporanismul reacţionar* (1920); *Probleme sociale şi psihologice* (1920); *Clasicismul proletariatului, Panait Istrati* (1924); *Alte cercetări critice şi filozofice* (1925); *Probleme politice literare şi sociale* (f.a.); *Literatură şi ştiinţă* (1930); *Alte orizonturi* (f.a.); *În slujba satanei* (vol.I-II 1930). REFERINŢE CRITICE: *Cercetări critice şi filozofice* (antologie şi prefaţă de Z. Ornea, 1968); G. Călinescu: *H. Sanielevici: În slujba satanei, Ulysse,* (1967); E. Simion, *De la T. Maiorescu la G. Călinescu*

Nr. crt.	CRITICUL, ISTORICUL LITERAR	LUCRĂRI (STUDII) DE REFERINȚĂ
12.	DUMITRU CARACOSTEA (1879-1964) (v. Dicționarul de față) Două sunt pentru el noțiunile de bază ale unei opere: expresivitatea și creativitatea. Recomandă în fond critica genetică, pe care o aplică în studiul operei lui Eminescu, Gala Galaction, Brătescu-Voinești — scriitori de care se ocupă cu precădere.	OPERA: *Arta cuvântului la Eminescu* (1938); *Absolutul eroticii; Expresivitatea limbii române* (1942); *Creativitatea eminesciană* (1943); *Istorie și estetică; Critice literare* (I-II, 1943-1944); *Poezia tradițională română* (I-II, 1969).
13.	EUGEN LOVINESCU (1881-1943) (v. Dicționarul de față) „Modernismul este un concept complex cu deschidere spre ideologie și estetică, punct de referință în viața literaturii noastre (...). Modernismul se bizuie pe ideea sincronismului la care criticul aduce corectivul diferențierii, foarte important în gândirea și tehnica critică a lui E.L., pentru că presupune, ca o condiție esențială pentru viața operei literare, noțiunea de originalitate. Potrivit acestei teorii, literatura română trebuie să se intelectualizeze și să treacă de la sat la oraș și de la liric la obiectiv, intrând astfel în ritmul mișcării spirituale europene și în ritm cu evoluția vieții sociale naționale" (A. Marino).	OPERA: *Pași pe nisip* (articole, două volume (1906); *Istoria literaturii române contemporane* (4 vol.: I, *Evoluția ideologiei literare*, 1926; II, *Evoluția criticii literare*, 1926; III, *Evoluția poeziei lirice*, 1927; IV, Evoluția poeziei epice, 1928; V — rezervat teatrului n-a mai apărut); *Istoria literaturii române contemporane*, 1900–1937 (compendiu, 1937); *Memorii* (I, 1910–1916, 1930; II, 1916–1930; 1932; III, 1937; IV, 1941 — sunt mai mult portrete — scene din viața literară); *T. Maiorescu* (I–II, 1940); *P.P. Carp, critic literar și literat* (1941); *T. Maiorescu și contemporanii lui* (2 volume, 1943–1944); *T. Maiorescu și posteritatea lui critică* (1943); Recomandăm: *Impresionismul în critică, Atitudinea modernistă, T. Maiorescu, L. Rebreanu, B.P. Hasdeu, T. Arghezi, Cariera mea de critic* (în *Antologia criticilor români*, vol.II.
14.	NICOLAE CARTOJAN (1883-1944) (v. Dicționarul de față)	OPERA: *Cărțile populare în literatura românească* (1929-1938); *Istoria literaturii române vechi* (1940-1945), lucrare neterminată (până la Dimitrie Cantemir); *Cercetări literare* (5 vol. 1934–1943); colecția *Texte de literatură veche românească* (3 vol. 1942–1944); *studii despre viața și opera lui M. Kogălniceanu*. În limba franceză: *Fiore di virtù dans la littérature roumaine* (1928); *Livres populaires roumains traduits du slave* (1931); *Les premiers éléments occidentaux dans la littérature roumaine* (1934-1943); *Le modèle français et l'Erotocritos*, Paris (1936).

Nr. crt.	CRITICUL, ISTORICUL LITERAR	LUCRĂRI (STUDII) DE REFERINŢĂ
15.	NICOLAE DAVIDESCU (1888-1954) Poet, prozator, critic literar legat de mişcarea simbolistă, s-a născut la 24 octombrie 1888, în Bucureşti şi a murit la 12 iulie 1954, în Bucureşti. Colaborează la revistele vremii; traduce din Th. Gautier, Oscar Wilde. ■ **Recomandăm:** *Caragiale* în *Antologia de critică literară* alcătuită de E. Simion, vol.I); *Vladimir Streinu, N. Davidescu şi controversa Caragiale* (*Pagini de critică literară, I* (1968) reprodus de Eugen Simion în antologia menţionată, vol.II).	OPERA: **Versuri**: *La fântâna Castaliei*, (1910); *Inscripţii* (1916); *Cântecul omului* (1927-1945), poem cu evocare în şase părţi a momentelor din istoria umanităţii; Iudeia, Helada, Roma, Evul Mediu, Ţara Românească, Renaşterea — după modelul *Legenda secolelor* a lui V. Hugo şi *Memento mori* a lui M. Eminescu. **Proza: nuvele**: *Zâna din fundul lacului* (poveste, 1912); *Sfinxul* (1915); **romane**: *Conservator et C-ie*, (1924); *Crima din strada nopţii* (1925); *Vioara mută* (1928); *Fântâna cu chipuri* (1931); *Apocalips profan* (1941) etc. **Studii de critică literară:** (vol.I, 1921, vol. II, 1924); antologie a poeziei parnasiene: *Din poezia noastră parnasiană* (1943).
16.	ION TRIVALE (1889-1916) Pseudonimul lui Iosif Netzler, născut la Piteşti în 13 mai 1889, absolvent al Facultăţii de Litere din Bucureşti (lb. şi lit.germană); studii de specialitate în Germania. Remarcat de M. Dragomirescu. A publicat în revistele vremii — cronici, eseuri; a tradus din Mark Twain. A murit pe front la 11 noiembrie 1916.	OPERA: **Cronici literare** (1915; 1917, din care reţinem: *Panait Cerna, «De vorbă cu mine însumi»* de I. Minulescu); *Vina războiului de azi, Dialog între Teutofilus şi Gallomanus* (1915); **Traduceri**: Mark Twain: *Schiţe umoristice.* REFERINŢE CRITICE: *G. Călinescu:* „Un bun critic ar fi fost dacă trăia mai mult Ion Trivale (1889-1916), elev al lui M. Dragomirescu cu oroare exagerată de simbolism, foarte analitic sub un unghi cu totul tehnic, dar fără dogmatismul profesorului." (*Istoria literaturii...*) De consultat: M. Dragomirescu, *Critica lui Ion trivale*, vol. *Critică*, I, 1928, sau în vol. *Scrieri critice şi estetice* (1969).
17.	PERPESSICIUS (1891-1971) (v. Dicţionarul de faţă) ■ **Recomandăm:** *M. Eminescu, prefaţă* la vol. I de *Opere alese*; *T. Arghezi, „Flori de mucigai"*, *Menţiuni critice*, IV: *Camil Petrescu, Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război, Menţiuni critice*, III; *Mateiu Ion Caragiale, Craii de Curtea-Veche, Menţiuni critice*, III: *Panait Istrati, Jurnal de lector; Din jurnalul unui editor*, Alte *menţiuni de istoriografie literară şi folclor*, III.	OPERA: *Repertoriu critic*, (1923); *Antologia poeţilor de azi* (în colaborare cu Ion Pillat, (I–II), 1925–1928); *Menţiuni critice* (I–V) (1928–1946); *Itinerar sentimental* (1932); *De la Chateaubriand la Mallarmé* (antologie de critică franceză literară), (1938; ed. II, 1976); *Jurnal de lector* (1944); *Menţiuni de istoriografie literară şi folclor* (1948–1956; 1957); *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor* (I–III, 1957–1960), (1961–1967); *Opere* I–VIII, (1966–1978); *Memorial de ziaristică* I, (1970); *Lecturi intermitente*, (1971); *Eminesciana* (1971); *Patru clasici*, (1976); editează *Opere alese de M. Eminescu* (I, 1939; II, 1943; III, 1944; IV, 1952; V. 1958; VI, 1963).

Nr. crt.	CRITICUL, ISTORICUL LITERAR	LUCRĂRI (STUDII) DE REFERINŢĂ
18.	DUMITRU MURĂRAŞU (1896-1984) (v. Dicţionarul de faţă)	OPERA: A îngrijit ediţii din Eminescu; *Proză literară* (1935); *Istoria literaturii române* (1941); *Comentarii eminesciene* (1967); *Poezii* — ediţie critică (1982); *Naţionalismul lui Eminescu* (1932; 1944). REFERINŢE CRITICE: „Organizarea cronologică a operei poetice ne înlesneşte să urmărim liniile de dezvoltare a liricii lui Eminescu moment cu moment, având dinainte şi etapele şi ansamblul ce le cuprinde... Numai cercetarea operei lui Eminescu în chip metodic, în desfăşurarea ei în timp, ar da studiilor literare o seriozitate ale cărei prime semne vor fi ordinea de idei, justeţea în interpretare, măsura în stabilirea valorii."
19.	MIHAI RALEA (1896-1964) (v. Dicţionarul de faţă) Se recomandă: *Despre critica literară* (vol. *Perspective*); T. Arghezi (vol.*Perspective*); M. Sadoveanu (vol.*Înţelesuri*); G. Ibrăileanu (vol. *Înţelesuri*).	OPERA: *Interpretări* (1927); *Comentarii şi sugestii* (1928); *Perspective* (1928); *Istoria ideilor sociale* (1930); *Memorial. Note de drum din Spania* (1930); *Atitudini* (1931); *Valori* (1935); *Între două lumi* (1943); *Înţelesuri* (1943); *Nord-Sud* (*Egiptul, Olanda, Anglia, Spania,* 1945); *Anatole France* (1955); *În Extremul Occident* (1955); *Cele două Franţe* (1956); *Scrieri din trecut*, vol. I–III (1956–1958); *Portrete, cărţi, idei; Studii de literatură universală*; (1966); *Prelegeri de estetică* (1972); *Scrieri* (I, 1972; II, 1978).
20.	TUDOR VIANU (1898-1964) (v. Dicţionarul de faţă) ■ **Recomandăm**: *Critica artistică (Estetica,* 1939); *Un poet al Ardealului* (L. Rebreanu, *Ion*), în *Masca timpului* (1926); *Scriitori români din veacul XX* (1971); *Poezia lui Eminescu: voluptate şi durere în poezia lui Eminescu; Studii de literatură română* (1965).	OPERA: *Dualismul artei* (1925); *Fragmente moderne* (1925); *Masca timpului, schiţe de critică literară* (1926); *Poezia lui Eminescu* (1930); *Idealul clasic al omului* (1934); *Istoria estetică, de la Kant până azi* (1934); *Estetica,* vol.I–II (1934–1936); *Ion Barbu* (1935); *Generaţie şi creaţie* (1936); *Filozofie şi poezie* (1937); *Arta prozatorilor români* (1941); *Filozofie şi poezie. Filozofie şi poeţi* (1943); *Istoria literaturii române, I* (în colaborare cu S. Cioculescu şi Vl. Streinu) (1944); *Filozofia culturii* (1944); *Trei critici literari* (Titu Maiorescu, M. Dragomirescu, E. Lovinescu (1944); Figuri şi forme literare (1946); *Probleme de stil şi artă literară* (1955); *Literatura universală şi literatura naţională* (1956); *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică* (1957); *F.M. Dostoievski* (1957-); *Al. Odobescu* (1960); *Studii de literatură universală şi comparată* (1960); *Jurnal* (1961); *Arghezi poet al omului* (1964); *Despre stil şi artă literară* (1966); *Scriitori români din secolul XX* (1979); *Opere,* vol.I-XIV (1971-1990).

Nr. crt.	CRITICUL, ISTORICUL LITERAR	LUCRĂRI (STUDII) DE REFERINȚĂ
21.	POMPILIU CONSTANTINESCU (1901-1946) (v. Dicționarul de față) ■ **Recomandăm:** *Mateiu Caragiale*; G. Călinescu: *„Enigma Otiliei"*, Mircea Eliade: *Maitreyi; Destinul operei lui Eminescu* (în vol. *Scrieri* 2).	OPERA: *Mișcarea literară* (1927); *Opere și autori* (1928); *Critice* (1933); *Figuri literare* (1938); *T. Arghezi* (1940); *Scrieri* (I–VI, 1967–1972).
22.	ȘERBAN CIOCULESCU (1902-1988) (v. Dicționarul de față) „Finalitatea criticii nu poate fi crearea unui mod nou, al frumosului, ci tocmai investigația frumosului, acolo unde se află, explicarea și luminarea, dacă nu dovedirea lui." „Un critic în sensul deplin al cuvântului e o forță morală și totodată o inteligență completă cu o cultură intensă și nelipsită de sensibilitatea modernă."	OPERA: *Corespondența dintre I.L. Caragiale și Paul Zarifopol*, 1905-1912 (1935); *Viața lui I.L. Caragiale* (1940; 1969); *Aspecte lirice contemporane* (1942); *Istoria literaturii române*, I (în colaborare cu Vladimir Streinu și Tudor Vianu (1944); *Dimitrie Anghel. Viața și opera* (1945); *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi* (1946; 1971); *Varietăți critice* (1966); *I.L. Caragiale* (1967); *Medalioane franceze* (1971); *Aspecte literare contemporane*, 1932-1947 (1972); *Itinerar critic*, I–IV (1973–1988); *Amintiri* (1973); *Viața lui I.L. Caragiale. Caragialiana* (1977); *Prozatori români* (1982); *Eminesciana* (1985); *Argheziana* (1985).
23.	VLADIMIR STREINU (1902-1970) (v. Dicționarul de față) ■ **Recomandăm:** *Despre o modalitate a judecății literare, Mateiu I. Caragiale, Craii de Curtea-Veche, Alexandru I. Odobescu.*	OPERA: *Pagini de critică literară* (1938; 1968); *Clasicii noștri* (1943; 1969); *Istoria literaturii române moderne* (în colaborare cu Șerban Cioculescu și T. Vianu, 1944); *Versificația modernă* (1966); *Calistrat Hogaș* (1969); *Literatura română contemporană* (antologie critică, 1994).
24.	AUGUSTIN Z.N. POP (POPESCU) (1910-1986) „Ca orice mare poet, conștient de rolul și valoarea materialului verbal în realizarea imaginii, Eminescu și-a pus cu seriozitate problema expresivității artistice a limbii, pornind de la cunoașterea ei în ansamblu, de la practica limbii populare în largi accesibilități și de la scriitorii din secolul al XVII-lea."	OPERA: *Neamul mitropolitului cărturar Varlaam al Moldovei* (1936); *Biografia mitropolitului cărturar Varlaam al Moldovei* (1940); *Contribuții eminesciene* (I, 1938; II, 1940); *Din Eminescu necunoscut* (1942); *Aglaea Eminescu, sora poetului* (1943); *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu* (1962); *Eminescu — Noi contribuții documentare la biografia lui* (1969); *Mărturii... Eminescu — Veronica Micle* (1967); Alte lucrări: *Grecismul lui Dosoftei* (1940); *Glosări la opera lui Dosoftei* (1943); *Catalogul corespondențelor lui M. Kogălniceanu* (1959); *Scrisori* (1967); *Contribuții la biografia lui N. Bălcescu* (1963); *Liviu Rebreanu* (1968); *Din istoria culturii argeșene* (1965); *Unirea în Argeș* (1965); a colaborat la întocmirea vol. *Bibliografia românească veche* (1964).

Nr. crt.	CRITICUL, ISTORICUL LITERAR	LUCRĂRI (STUDII) DE REFERINŢĂ
25.	EUGEN IONESCU (1912-1944) (v. Dicţionarul de faţă) ■ **Recomandăm**: *Identitatea contrariilor* (vol. *Nu*): *Critica literară şi scrupule sentimentale* (vol. *Nu*); *Jurnal* (vol. *Nu*);	OPERA: În franceză: *Note şi contranote* (eseuri, 1962); *Antidotul* (1977); memorialistică: *Jurnal în fărâme* (1967); *Prezent trecut, trecut prezent* (1968); *Căutarea intermitentă* (1987); În română: *Nu* (1934 — premiu pentru critică literară).
26.	ADRIAN MARINO (n.1921) (v. Dicţionarul de faţă) „Primele localizări ale literaturii în timp şi spaţiu aparţin în mod inevitabil, tot antichităţii. Spiritul istoric şi ideea de «specific naţional» al literaturii încep să-şi facă apariţia. Conştiinţa universalităţii literelor la fel. Sunt dimensiuni noi ale ideii de literatură care o îmbogăţeşte în mod considerabil." (*Biografia ideii de literatură*, vol.I)	OPERA: *Viaţa lui Alexandru Macedonski* (1965); *Opera lui Alexandru Macedonski* (1967); *Introducere în critica literară* (1968); traducere în maghiară (1979); *Modern, Modernism, Modernitate* (1969); *Rumänische Erzahler der Gegenwart, Gute Schriften* Berna 1972 (antologie); *Dicţionar de idei literare*, I, A – G, (1973); *Critica ideilor literare* (1974); traducere în germană (1976); traducere în franceză (Bruxelles, Complexe 1978); *Ole! España* (1974); *Carnete europene* (1976); *Prezenţe româneşti şi realităţi europene* (1978); *Hermeneutica lui Mircea Eliade* (1980); traducere în franceză (Paris, Gallimard 1981); *Littérature roumaine, Littératures occidentales* (1981); traducere în japoneză (Tokio, Keiso Şhobo 1988); *Tendances esthétiques*, in: *Les avant-gardes littéraires au XXe siècle*, vol. II *Théorie* (Budapest, Akadémiai Kiadó 1984); *Hermeneutica ideii de literatură* (1987); *Comparatisme* et *Théorie de la littérature* (Paris, Presses Universitaires de France 1988); *Biografia ideii de literatură* (vol.I, 1991; vol. II, 1993).
27.	GEORGE CĂLINESCU (1899-1965) (v. Dicţionarul de faţă) ■ **Recomandăm:** *Tehnica criticii şi a istoriei literare; Clasicism, romantism, baroc; Critică şi creaţie* (din volumul *Principii de estetică*); *N. Iorga, L. Rebreanu, M. Sadoveanu, Camil Petrescu, Vasile Pârvan (Istoria literaturii române...); Viaţa lui M. Eminescu.*	OPERA: **Istorie şi critică literară:** *Viaţa lui M. Eminescu* (1932); *Opera lui M. Eminescu* (1934; 1936); *Viaţa lui Ion Creangă* (1938); *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941); *Istoria literaturii române. Compendiu* (1945); *Universul poeziei* (1947); *N. Filimon* (1959); *Grigore M. Alexandrescu* (1962); *Ion Creangă* — viaţa şi opera (1964); *V. Alecsandri* (1965); **Studii de literatură universală**: *Principii de estetică* (1939); *Impresii asupra literaturii spaniole* (1946); *Sensul clasicismului* (1946); *Studii şi conferinţe* (1956); *Estetica basmului* (1965); *Scriitori străini* (1967); **Publicistică:** *Cronicile optimistului* (1964); *Ulyse* (1967); Volume ce reunesc eseuri: *Cronica mizantropului* şi *Cronica optimistului*.

1. **Completaţi** acest tablou sinoptic cu alte nume de istorici şi critici literari (din dicţionarul de faţă sau din alte lucrări recomandate în bibliografie) interbelici şi de după cel de al doilea război mondial, până astăzi. Încercaţi să descoperiţi linii de continuitate şi originalitate.

2. **Realizaţi** un sinoptic despre eseul şi eseiştii români: Lucian Blaga, M. Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu, Paul Zarifopol, M. Ralea, Nichita Stănescu etc.

3. **Realizaţi** un sinoptic în care să menţionaţi istorici şi istorii literare pornind de la Vasile Gr. Pop (1875) până în contemporaneitate.

(C.B.)

GLOSAR
TERMENI DE TEORIE ŞI ISTORIE LITERARĂ
— pentru uzul elevilor şi al profesorilor —

ABSURDUL (< lat. *absurdus* „supărător"). Categorie estetică ce caracterizează dezacordul dintre om şi mediul său social, având ca principale trăsături iraţionalismul, viziunea pesimistă asupra lumii şi relevând neputinţa individului de a găsi un sens vieţii. **A.** se manifestă mai ales în literatura secolului 20. Este ilustrat în principal de Camus, în *Mitul lui Sisif* („Sentimentul absurdului nu-i decât divorţul acesta dintre om şi viaţa sa, dintre actor şi decorul său; absurdul se naşte din această confruntate între chemarea omului şi tăcerea iraţională a lumii"). **Exemple:** A. Camus, *Străinul, Ciuma, Neînţelegerea, Starea de asediu, Cei drepţi;* F. Kafka, *Procesul, Castelul, Jurnal intim;* J.P. Sartre, *Greaţa, Muştele, Cu uşile închise, Diavolul şi bunul Dumnezeu;* Eugen Ionescu, *Cântăreaţa cheală, Scaunele, Victimele datoriei, Noul locatar, Ucigaş fără simbrie, Regele moare, Rinocerii, Setea şi foamea;* Urmuz, *Pâlnia şi Stamate, Cronicarii, Ismail şi Turnavitu, Gayk.*

ACŢIUNEA (< fr. *action;* lat. *actio* „lucrare"). Procedeu al tehnicii narative care cuprinde totalitatea faptelor, întâmplărilor din opera literară, epică sau dramatică, în desfăşurarea lor. Evocarea întâmplărilor se realizează din mai multe perspective: **a)** cronologic, linear (romanele picareşti); **b)** prin planuri paralele (romanul balzacian) **c)** fragmentar şi prin discotinuitate (ex.: *Odiseea*). După importanţa lor, momentele acţiunii se pot grupa în: **a)** momente principale; **b)** momente secundare. **A.** se desfăşoară prin: **a)** gradaţie ascendentă (punct culminant); **b)** gradaţie descendentă (deznodământ).

Atenţie! Poezia lirica nu are **A.,** ea exprimând direct propriile sentimente ale autorului (de dragoste, bucurie, tristeţe) — are deci caracter subiectiv.

În **idilă** se poate discuta despre o simbolică acţiune. Asemenea în poemele lirice, obiectivate, cum este şi *Luceafărul* de M. Eminescu. În aceste poeme acţiunea se constituie ca un mijloc, *cadru* de realizare a conţinutului liric, subiectiv.

În **opera dramatică, A.** se realizează prin „gesturi verbale", dialoguri, monologuri ale personajelor.

AMINTIRI (< *aminte* < *a* (lat. *ad*) + *minte*). Specie a genului epic în proză care cuprinde relatări despre întâmplări trăite, impresii din viaţa scriitorului şi care face parte, ca şi memoriile, din literatura memorialistică. Se deosebeşte de memorii prin evocarea din perspectivă artistică a întâmplărilor, în anumite etape, momente din viaţa scriitorului. Nu urmează cronologia evenimentelor din viaţa unui om, evocă un

cadru mai larg, depăşind proza memorialistică. În literatura română este reprezentată de: I. H. Rădulescu, *Dispoziţiile şi încercările mele de poezie;* C. Negruzzi, *Cum am învăţat româneşte;* Al. Russo, *Amintiri;* V. Alecsandri, *Vasile Porojan;* I. Ghica, *Amintiri din pribegia de la 1848;* I. Creangă, *Amintiri din copilărie;* I.L. Caragiale, *Din carnetul unui sufleur,* Al. Vlahuţă, *Mogâldea;* I. Slavici, *Lumea prin care am trecut;* M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie* etc.

ANALE (< lat. *annales,* „scriere istorică, cronologică“). Scriere istorică în care evenimentele importante sunt înregistrate an de an, de unde şi numele dat unor publicaţii ştiinţifice periodice. Au caracter obiectiv spre deosebire de cronici. Sunt cunoscute la romani: *Analele lui Tacit: annales maximi,* redactate de marele pontif; în Evul Mediu, *table pascale,* derivate din calendarele liturgice apusene, scrise, cele mai multe, pe pergamente — înscriu pentru fiecare an data Paştilor, precum şi alte evenimente. În literatura română: *Analele de la Bistriţa — Letopiseţul anonim al Moldovei* (1359 — 1507); *Analele de la Putna* (1359 — 1526) scrise în limba slavonă.

Se cunosc publicaţii ca: „Analele Academiei Române“, „Analele Universităţii Bucureşti“, Iaşi, Cluj etc.

ANALIZĂ (literară) (< fr. *analyse,* cf. gr. *analisis,* „descompunere“). Denumeşte lucrarea ce cuprinde păreri şi cunoştinţe ştiinţifice asupra unei opere literare etc. Conduce la cunoaşterea amănunţită a operei, a unui scriitor (exemplu: G. Ibrăileanu, *Vara* de G. Coşbuc. *Consideraţii tehnice:* G. Călinescu, *Creangă, scriitor poporal;* analizele literare realizate de T. Vianu în *Arta prozatorilor români* etc.

ANECDOTĂ (< fr. *anecdote;* gr. *anekdota,* „poveste inedită“). Naraţiune scurtă a unei întâmplări hazlii (în versuri sau în proză), cu un sfârşit neaşteptat. Termenul denumeşte şi anumite întâmplări hazlii puse pe seama unor personalităţi istorice, literare, ştiinţifice — transmise pe cale orală, cu pretenţia de a fi autentice. Franţa este socotită patria **A.** — mai ales în secolul 18. La noi, sunt cunoscute momentele care încheiau şedinţele de la *Junimea,* când se spuneau anecdote multe, povestite de I. Creangă; unele legende din *O seamă de cuvinte* a lui I. Neculce au caracter anecdotic; unele amintiri ale lui I.L. Caragiale din *Carnetul unui sufleur.* Theodor Speranţia este autorul unor volume de anecdote, în versuri. Este cunoscut, în acest sens, şi Anton Pann.

APOCRIF (< fr. *apocryphe*; lat. *apocryphus*; gr. *apokryphos,* „ascuns“). În funcţie de raportul lor faţă de Biblie, acestea sunt împărţite în cărţi apocrife ale *Vechiului* şi *Noului Testament.*

1. Scrierile apocrife din **V.T.** sunt denumite în literatura rabinică *hisonim* (ebr. „situat în afară“); protestanţii şi exegeţii moderni denumesc aceste documente *pseudoepigrafe* (document cu titlu contrafăcut). Parţial, documentele apocrife din **V.T.** au un caracter istoric — ca de exemplu *Jubille, A treia carte a lui Ezdra, A treia carte a Macabeilor, Înălţarea în ceruri a lui Isaia* sau un rol pedagogic — *Testamentul celor 12 patriarhi, Psalmii lui Solomon, Odele lui Solomon, Rugăciunea lui Manase.* Documentele **A.** din ultima categorie au un caracter profetic sau apocaliptic, ca de pildă *Apocalipsa lui Enoh, Înălţarea în ceruri a lui Moise, Cartea a patra a lui Ezdra.*

2. Documentele apocrife din **N.T.** conţin *evanghelii,* ca de exemplu: *Evanghelia lui Toma, Evanghelia ebioniţilor, Evanghelia lui Petru şi Pavel,* epistolele

apostolilor: *Evanghelia lui Pavel,* şi apocalipse — *Apocalipsa lui Petru şi Apocalipsa lui Pavel.*

APOLOGIE (< fr. *apologie*, lat.; gr. *apologia,* „apărare"). Discurs rostit în Antichitate înaintea unui tribunal de către acuzat sau de avocatul apărării. Astăzi termenul denumeşte şi elogierea unei idei, doctrine, persoane, eveniment etc.

Sunt cunoscute lucrări care poartă chiar ca titlu acest termen: *Apologia lui Socrate* de Platon, *Apologia lui Socrate* de Xenofon etc.

ARTĂ (< lat. *ars. artis* „pricepere, măiestrie, îndemânare"). Activitatea umană care are ca scop nemijlocit producerea valorilor estetice, folosind mijloace proprii de expresie cu caracter senzorial. Opera de artă este opera realizată prin activitatea artistică creatoare.

În *Micul dicţionar enciclopedic* sunt date mai multe sensuri: a) **A.** *frumoase* — grupul de arte alcătuit din pictură, sculptură, grafică şi arhitectură, poezie, muzică, dans (în trecut); b) **A.** *plastice* — artele vizuale (care folosesc imagini vizuale) — pictură, sculptură, grafică; c) **A.** *poetică* — exprimarea sistematică a unui ansamblu de precepte referitoare la creaţia poetică. În mod curent, îndeosebi didactic, termenul este folosit pentru denumirea ansamblului de reguli privind tehnica literaturii (genuri şi specii literare, tropi, figuri de stil, forme poetice). Toate aceste particularităţi definesc profilul literar al unui scriitor, al unei epoci, al unui curent literar. Prima *Poetică* îi aparţine lui Aristotel care formulează ideea că **A.** e o imitaţie a naturii, a activităţii umane. În literatura franceză este cunoscută *Arta poetică* a lui Boileau. În literatura română, încercări de teoretizare asupra literaturii cu caracter normativ sunt menţionate în *Înţelesul tilurilor; cum trebuie să se citească* de Miron Costin; *Gramatica* lui Dimitrie Eustatievici (1757) care cuprinde un capitol referitor la prozodie şi versificaţie; *Observaţii sau băgări de seamă asupra regulelor şi orânduielelor gramaticii româneşti* (1787) a lui Ienăchiţă Văcărescu (care cuprinde unele părţi precum: *Păntru construcţione figurată şi Păuntru poetică): Meşteşugul stihurilor româneşti* (1787) a lui Ienăchiţă Văcărescu (care cuprinde unele părţi precum: *Păntru construcţione figurată şi Păntru poetică): Meşteşugul stihurilor româneşti* de Costache Conachi (prima lucrare de tip normativ, scrisă la începutul secolului 19, dar rămasă în manuscris). I. Heliade Rădulescu a dat *Regulile sau gramatica poeziii.* Studii de teorie a literaturii vor semna: G. Călinescu, T. Vianu, Adrian Marino.

Termenul de **A.** mai apare şi în expresii referitoare la măiestria unei meserii, acţiuni, a exprimării etc.

ARTICOL (< lat. *articulus* „articulaţie", cf. it. *articolo*, fr. *article*). Formă de tratare în coloanele unui ziar, ale unei reviste, a unor teme politice, economice, ştiinţifice, tehnice, literare, filozofice. Caracteristici: accesibilitate, elasticitate, logica argumentelor, sinceritatea opiniilor, evitarea excesului de date. Unele **A.** se apropie de proza artistică. Sunt elocvente articolele lui M. Eminescu, I.L. Caragiale, T. Arghezi etc.

AUTOBIOGRAFIE (< fr. *autobiographie,* cf. gr. *autos*, „însuşi", *bios* „viaţă" şi *graphein,* „a scrie"). Specie a literaturii memorialistice care cuprinde povestirea propriei vieţi, relatate de către o personalitate din viaţa literară, artistică, istorică, politică etc. Uneori ia aspectul romanului autobiografic. Se cunosc: *Amintiri din copilărie* de I. Creangă: *Hronicul şi cântecul vârstelor* de Lucian Blaga etc.

Termenul este consacrat şi pentru rememorarea unor etape importante din viaţă — cu accent pe activitate *(curriculum vitae)*

AVANGARDISM (< fr. *avant-garde*, „avangardă"). Denumire generică dată curentelor şi grupărilor literar-artistice apărute în special la începutul secolului 20, care au încercat să spargă canoanele artei tradiţionale, recurgând la formule îndrăzneţe, uneori excentrice. Termenul s-a impus şi în cultura română încă din primul deceniu al secolului nostru, cu referire la curentele, şcolile şi grupările care s-au manifestat în cultura universală *(futurismul, cubismul, favismul, expresionismul, abstracţionismul, dadaismul, suprarealismul, constructivismul, integralismul, lettrismul* etc.)

Formele de manifestare ale **A.** sunt pregătite la noi mai întâi de Alexandru Macedonski, Nicolae Davidescu, Felix Aderca (recenzii, în presa vremii). Precursorul **A.** românesc este considerat însă Urmuz, ale cărui scrieri *suprarealist-absurde* circulau, în cercurile literaţilor români, înainte de primul război mondial. Eugen Ionescu apreciază că Urmuz, ar fi „unul din precursorii revoltei literare universale, unul dintre profeţii dislocării formelor sociale, de gândire şi de limbaj care, azi, sub ochii noştri, se dezagrează absurd ca eroii autorului nostru." Printre scriitorii **A.** menţionăm pe: Tristan Tzara, Ion Vinea, Ilarie Voronca, B. Fundoianu, Stephan Roll, Mihail Cosma, Geo Bogza, Virgil Gheorghiu, Saşa Pană, Miron Radu Paraschivescu, Marcel Blecher, Constantin Nisipeanu, Virgil Carianopol, Eugen Ionescu, Gelu Naum, Gherasim Luca, Paul Păun, Trost, Virgil Teodorescu.

Principalele publicaţii **A.** au fost: „Contimporanul" (1922–1932); „75 H.P." (1924); „Punct" (1924–1925); „Integral" (1925–1928); „Urmuz" (1928); „Unu" (1928–1932); „Alge" (1930, 1933); „Liceu" (1932); „Viaţa imediată" (1933); „Pinguinul" (1937); „Meridian" (1934–1936; 1941–1945) etc.

BASM (< v. sl. *basni*, „născocire"). Specie a genului epic în proză sau în versuri, în care se povestesc întâmplări fantastice, puse pe seama unor personaje sau forţe supranaturale, din domeniul idealului. **B.** pot fi populare şi culte. După G. Călinescu, „Basmul e un gen vast, depăşind cu mult romanul, fiind mitologie, etică, ştiinţă, observare morală etc. Este deci o oglindire a vieţii în moduri diferite, în care se confruntă forţele binelui, cu forţele răului, primele învingând." **B.** este o specie folcloristică universală, temele sale fiind larg răspândite; se vorbeşte despre: *originea mitologică, indianistă, antropologică.*

Prima culegere ştiinţifică de **B.** este considerată cea realizată în Germania de fraţii Wilhelm şi Jacob Grimm, *Kinder-and Hausmärchen* (I, 1812; II, 1815) şi care va marca începutul acţiunii de cercetare şi culgere a **B.** În literatura română prima culegere de **B.** îi aparţine lui Stănescu Arădeanul — *Proza populară* (Timişoara, 1860). Urmează apoi *Poveşti culese,* şi *Legendele sau Basmele românilor* de Petre Ispirescu (1872; 1882); *Poveşti ardeleneşti,* I. Pop Reteganul (1888); *Poveşti şi legende,* culese de Al. Vasiliu (1928); *Antologie de proză populară epică,* de Ov. Bârlea (1966) etc.

În 1895, Lazăr Şăineanu realizează un valoros studiu despre *Basmele române* (vezi: Lazăr Şăineanu, M. Gaster, I.P. Retegan, Simion Florea Marian, Petre Ispirescu).

Din punct de vedere al structurii, în **B.** se folosesc: **formule iniţiale** (A fost odată...) — introducere în lumea fantastică, ireală; **formule finale** *(Încălecări pe o şea...)* — readucerea în planul realului: **formule mediane** *(Şi-nainte cu povestea, că de-aicea mult mai* este....) — leagă episoadele **B.**, au valoare hazlie, sunt ritmice sau rimate, subliniază momente importante ale acţiunii: „Şi se luptară, /Şi se luptară / Zi de vară, / Până-n seară." De asemenea *cifra trei,* cifră fatidică — trei feciori, trei fete, trei juni, trei încercări.. contribuie la grandoarea acţiunii.

Între cele mai frumoase **B.** populare menţionăm: *Greuceanu, Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte,* etc.

Din **B.** popular s-au inspirat unii scriitori, realizând **B.** culte (unele versificate): M. Eminescu, *Călin Nebunul, Făt-Frumos din lacrimă* (în proză); Şt.O. Iosif, *A fost odată;* G. Coşbuc, *Cetină Dalbă;* I. Creangă, *Povestea lui Harap Alb;* Barbu Ştefănescu Delavrancea, *Nedumerită* etc. (vezi: M. Eminescu, I. Creangă).

BIOGRAFIE (< *biographie,* cf. gr. *bios* „viaţă" şi *graphein,* „a scrie"). Povestire realizată pe baza unei documentări largi asupra vieţii unor personalităţi. Narează fapte şi comentează situaţii, fără ficţiune. Se pot realiza şi biografii romanţate — în care informaţia se îmbină cu ficţiunea.

În *Despre biografie,* G. Călinescu precizează că biografia unui scriitor „Este viaţa în sensul cel mai înalt al cuvântului, succesiunea de momente superioare explicând opera, sinteza ideologică a zilelor trăite, proiectată pe tabloul epocii. Biografia, ca şi romanul, e o operă realistă, adică de generalizare concretă, iar nu de mutaţie naturalistă...Capitolele unei biografii sunt implicit sau explicit o cronologie a epocii."

În literatura universală sunt cunoscute biografiile: *Viaţa celor 12 cezari,* de Suetoniu; *Viaţa lui Agricola*, de Tacit, *Viaţa lui Carol al XII-lea* de Voltaire, iar în literatura română: *Viaţa şi opera lui Eminescu şi Viaţa şi opera lui Ion Creangă* de G. Călinescu. *Viaţa lui Ştefan cel Mare* de M. Sadoveanu. Ca biografie romanţată menţionăm: *Romanul Eminescu,* trilogie de Cezar Petrescu.

Tipuri de biografii literare: *biografia istoric-documentară; biografia portretistică; biografia spirituală* etc.

CAPITOL (< lat. *capitulum,* „cap, capitol"). Diviziune a unei opere literare (dar nu numai), marcată prin titlu sau numere de ordine. Titlurile simbolice, rezumă adesea conţinutul părţii respective, marcând episoadele în dezvoltarea cronologică a acţiunii *(Crucea răzeşilor, Morţii poruncesc celor vii* etc. din *Neamul Şoimăreştilor* de M. Sadoveanu). Uneori diviziunile pot fi foarte mari — constituindu-se în părţi (în cazul romanului *Ion,* de Liviu Rebreanu fiecare parte — *Glasul pământului şi Glasul iubirii* — este, la rândul ei, împărţită în capitole, în secţiuni, paragrafe (mai ales în romanul modern — fără titluri). În genul dramatic se realizează o structură pe acte, tablouri, scene.

CARACTER (< fr. *caractère;* lat. *character;* gr. *kharacter* „semn gravat", „amprentă"). Ansamblu de însuşiri psihice esenţiale, stabile, ale unei persoane (curaj, laşitate, lene etc.) şi care determină o ipostază morală pozitivă sau negativă —

individualizând-o, propunând-o ca model — ca un *sumum de trăsături.* Se cunosc în literatură caractere puternice, pozitive ca: Antigona, Oedip, Lear etc. sau negative — Avarul sau cele din lucrarea scriitorului francez la Bruyère.

CARACTERIZARE (< fr. *caracteriser).* Modalitate artistică folosită de scriitor în conturarea personajelor.

Există mai multe procedee de **C.** a personajului: 1) caracterizarea directă (în dramaturgie prin indicaţii scenice), de către scriitor; 2) caracterizarea indirectă (autocaracterizarea şi **C.** de către celelalte personaje); 3) caracterizarea prin mediu (la Balzac); 4) caracterizarea cu ajutorul limbii (limbajul personajelor, al povestitorului); 5) caracterizarea prin numele pe care-l poartă (la Caragiale); 6) caracterizarea prin monolog interior (introducerea cititorului în interiorul vieţii personajului, fără explicaţii ale autorului — în romanul secolului 20 reprezentat de V. Woolf, J. Joyce etc.

CARTE (< lat. *charta*) 1. Termen convenţional prin care se desemnează orice fel de document tipărit sau manuscris. 2. Lucrare cu un subiect determinat, tipărită, legată sau broşată în volum; poate avea mai multe volume. Tipărirea a fost legată de descoperirea hârtiei de către chinezi şi descoperirea tiparului. Primele lucrări tipărite au fost realizate în China de către Van Cich, în 868, cu forme de lemn sculptate: mai târziu, în 1041—1049, Pi Sen a realizat tipărituri cu caractere mobile.

În Europa tiparul a apărut şi s-a răspândit în sec. 15, la început prin folosirea de plăci de lemn sculptat. În 1440 Johann Gutenberg elaborează ansamblul de procedee de imprimare tipografică (turnarea literelor de plumb în matriţe, compunerea textelor şi imprimarea cu piese manuale). Guntenberg împreună cu Johann Furst şi Peter Schoffer — inventatorul matriţelor de cupru pentru turnarea literelor, au tipărit la Mainz lucrări de popularizare, de gramatică latină, calendare, *Biblia* (1450—1455) etc.

S-a răspândit repede în toată Europa, o dată cu dezvoltarea industriei din secolele 18, 19.

În 1802–1811, Friederich Koenig construieşte prima maşină plană de imprimat utilizată în practică. În 1865 William Bullock a realizat prima maşină rotativă de tipărit. În 1884, Ottman Mugenthaler inventează linotipul, iar în 1893, Tolbert Lanston inventează monotipul. Tehnica de tipărire s-a modernizat şi se modernizează continuu.

În Ţările Române, tiparul, sub forma teascului, a fost introdus la începutul secolului 16 de către domnitorul muntean Radu cel Mare, care a achiziţionat materialul, probabil de la Veneţia; cu ajutorul acestui material călugărul sârb Macarie a tipărit în slavoneşte primele cărţi de la noi. Cea dintâi carte tipărită în limba română a fost *Catehismul luteran*, 1544 (Sibiu). La Braşov, diaconul Coresi între 1556 şi 1583 va tipări *Catehismul,* 1599; *Tetravangheliarul,* 1561; *Apostolul,* 1563 *Liturghierul,* 1570; *Psaltirea,* 1570; *Evanghelia cu învăţături,* 1581 ş.a. Monumente de limbă românească, folosind graiul din Ţara Românească şi sudul Ardealului, scrierile lui Coresi stau la baza formării limbii române literare.

Un frumos omagiu adus cărţii este interesanta lucrare: *Din istoria şi arta cărţii,* lexicon de Virgil Olteanu, prefaţă de Dan Simionescu (Editura Enciclopedică, 1992).

CATEGORIE ESTETICĂ (< gr. *eisthetikos* „facultatea de a simţi"). Noţiune de maximă generalitate care caracterizează operele de artă, natura sau viaţa socială. Estetica este apreciată drept ştiinţa frumosului. Hegel spunea în acest sens: „Obiectul ştiinţei despre care tratăm este frumosul în artă." Începând cu romantismul (Fr. Schlegel şi V. Hugo) se vorbeşte şi despre o *estetică a urâtului.* **C.E.** se regăsesc în toate genurile şi speciile literare, uneori, între denumirea unor **C.E.** şi unele specii literare sunt asemănări de termeni — *tragic şi tragedie, comic şi comedie.* **C.E.** sunt: frumosul (v.) graţiosul (v.), sublimul (v.), urâtul (v.), tragicul (v.), comicul (v.), satiricul (v.), ironicul (v.), sarcasmul (v.), grotescul (v.), umoristicul (v.), fantasticul (v.), absurdul (v.).

CATEHISM (< gr. *katékhismos;* lat. *catechismus* „instrucţie pe cale orală"). Expunere a principiilor religiei creştine sub formă de întrebări şi răspunsuri; *p. ext.* carte care cuprinde această expunere. În literatura română, *Catehismul* lui Coresi, 1559, tipăritură apărută la Braşov, reprezintă un monument de limbă veche românească; a utilizat graiul din Ţara Românească.

CAZANIE (< sl.). **1.** Predică bazată pe texte din *Evanghelie.* Sinonim cu *didahie, omilie.* 2. Culegere de cuvântări bisericeşti în care sunt explicate texte evanghelice.

CĂLĂTORII (Literatură de călătorie). Scriere sub formă de jurnal de bord sau memorial de călătorie, cu valoare de document geografic, etnografic, social, dar şi de anticipaţie — îndrăzneaţă uneori. În literatura universală sunt cunoscute: *Călătoria lui Magellan în jurul lumii — Relatare cu privire la cea dintâi călătorie în jurul lumii; Jurnalul Nansen* (în ţinuturile polare); călătoriile lui Jules Verne *(De la Pământ la Lună, Ocolul Pământului în 80 de zile)* etc. În literatura română: *Însemnare a călătoriei mele* de Dinicu Golescu, *Peregrinul transilvan* de Ion Codru Drăguşteanu; *Memorial de călătorie* de Gr. Alexandrescu; *Jurnal de bord* de Jean Bart; *Pe drumuri de munte* de Calistrat Hogaş etc.

Se apropie de romanul exotic şi de proza ştiinţifico-fantastică, **V. memorialistică.**

CLASICISM (< fr. *classicisme;* it. *classicismo;* lat. *classices).* Termenul comportă sensuri largi, exprimând o atitudine estetică fundamentală, ce se caracterizează prin tendinţa de a observa fenomenele în contextul universului şi de a le închega într-un sistem proporţional şi armonios, corespunzător frumosului şi în concordanţă cu norme raţionale care impun tipuri model, perfecţiune, ideal.

Curentul se defineşte ca o mişcare artistică şi literară care promovează ideile de echilibru şi armonie ale fiinţei umane, constituite în modele durabile şi care se pot regăsi în timp. De aici, întoarcerea la Antichitatea greacă şi latină. Sunt relevante sculpturile lui Fidias (care a condus şi lucrările de pe Acropola Atenei), arhitectura clădirilor din Grecia, tragediile lui Eschil, Sofocle, Euripide, *Artele poetice* ale lui Aristotel şi Horaţiu etc.

Ca atitudine estetică fundamentală de observare şi realizare a unui sistem armonios, stabil, proporţional, dominat de elementele frumosului, în concordanţă cu norme specifice (cele trei unităţi în dramaturgie), al perfecţiunii formelor, a apărut în Franţa, în secolul 17 (înaintea iluminismului), extinzându-se ulterior în intreaga Europă. S-a manifestat în toate artele — literatură, pictură, muzică, arhitectură.

Trăsături: 1) regula celor trei unităţi în dramaturgie (loc, timp, acţiune); 2) puritatea genurilor şi a speciilor literare; 3) întâietatea raţiunii; 4) imitarea modelelor greco-romane; 5) cultul pentru adevăr şi natural (în literatură); 6) înfrumuseţarea şi înnobilarea naturii (în pictură); 7) promovarea virtuţii — propunând un tip de om multilateral, complet — un model.

Cultivă curajul, vitejia, generozitatea sau laşitatea, avariţia, naivitatea. Promovează puritatea stilului, sobrietatea, stil înalt, elevat, nu admite amestecul de stiluri.

Prin extensiune, termenul se foloseşte şi pentru a denumi perfecţiunea, armonia.

Reprezentanţi — *în literatura universală:* P. Corneille, J. Racine, Molière, Boileau, La Fontaine, la Bruyère, în Franţa.

În literatura română (secolul 18 îndeosebi): elemente în *Ţiganiada* lui I. Budai-Deleanu, la M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale, I. Slavici — perioada marilor clasici.

Manifestă predilecţie pentru speciile: odă, epigramă, idilă, rondel, epistolă, satiră, fabulă, comedie etc.

COMENTARIU LITERAR (< fr. *commentaire;* cf. lat. *commentarium* „reflecţie" „studiu"). Texte de critică sau de istorie literară care explică, interpretează (sub formă de note marginale) o operă literară sau pasaje reprezentative, subliniindu-se geneza, judecăţile de valoare în plan ideatic, artistic, al limbii literare.

Analiza literară este o formă mai largă, faţă de **C.L.**

COMICUL (< fr. *comique,* it. *comico;* lat. *comicus;* gr. *kômikos*). Categorie estetică ce implică un conflict comic, situaţii, personaje comice, şi provoacă râsul. Iată definirea **C.** dată de Heghel: „Prin urmare avem comic atunci când urmează să fie realizate scopuri în sine meschine şi neînsemnate cu o aparenţă de mare seriozitate şi recurgând la vaste preparative, iar subiectul în realitate nu pierde nimic când nu-i reuşeşte planul, tocmai fiindcă voia să realizeze ceva lipsit de importanţă, aşa încât el poate ieşi liber şi vesel din această nereuşită." Se subliniază deci contradicţia dintre esenţă şi aparenţă, între ceea ce este şi ceea ce vrea să pară personajul.

După modul în care se desfăşoară acţiunea mai ales deznodământul, **C.** are mai multe variante: *comicul buf* (râs spontan, provocat de bufon, arlechin, măscărici etc.); *comicul burlesc* (imitarea unor personaje, fapte); *comicul tragic sau tragi-comic* (împletirea comicului cu tragicul); *comicul umoristic* (compasiune, simpatie, înţelegere faţă de oameni, de unele defecte ale lor); *comicul sarcastic* (neînduplecat, necruţător, incisiv faţă de situaţii, personaje); *comicul grotesc* (se evidenţiază urâtul fizic şi moral, se exagerează trăsăturile negative). **C.** îi sunt caracteristice: satira, ironia, sarcasmul, persiflarea, gotescul, umoristicul.

C. poate fi: **de caracter; de situaţie; de limbaj; de moravuri; de intrigă; de nume.**

Reprezentanţi în literatura universală: Aristofan, *Păsările,* Plaut, *Aulularia, Soldatul lăudăros;* Molière, *Avarul;* Fr. Rabelais, *Gargantua* şi *Pantagruel;* Cervantes, Don Quijote; V. Hugo, *Notre Dame de Paris;* W. Shakespeare, *Nevestele vesele din Windsor;* N.V. Gogol, *Revizorul. În literatura română:* V. Alecsandri, *Chiriţa în Iaşi, Chiriţa în provincie;* I.L. Caragiale; *O scrisoare pierdută, O noapte furtunoasă, D-ale carnavalului, Conu Leonida faţă cu reacţiunea, Despre cometă;* I. Creangă, *Povestea lui Harap-Alb, Amintiri din copilărie.*

CONFESIUNE (< fr. *confession*; lat. *confessio*, „mărturisire“). Scriere cu caracter autobiografic, oferă date despre viaţa şi activitatea unor personalităţi. În literatura universală se cunosc *Confesiunile* lui J.J. Rousseau, A. de Musset.

CONOTAŢIE (< fr. *connotation)*. Extindere sau restrângere a sensului cuvântului, în funcţie de context, în afară de propria sa semnificaţie.

În opera literară limbajul este aluziv, indirect. Sensul **C.** nu trebuie să se confunde cu sensul figurativ al cuvântului. Se foloseşte mai ales în sintagma: *sens conontativ.*

CONSTRUCTIVISM (< fr. *constructivisme)*. Curent artistic apărut după primul război mondial. S-a manifestat cu precădere în artele plastice. La noi, promovat îndeosebi de revista „Contimporanul“, dar şi de „Punct“ şi „Integral“, a militat pentru o artă care să reprezinte formele „pure“, imagine fără corespondenţă în natură (ea trebuia să existe între artă şi spiritul contemporan al tehnologiilor moderne), sincretismul artelor — picto-poezia, colajul poetic — *jazzbaredul frazelor.* După Marcel Iancu „constructivismul este arta abstractă care, crescută dintr-un simţ optimist al vieţii, purifică arta de orice urme de romantism, fiind expresia dorului de construcţii al zilelor noastre.“ Ion Vinea cerea „simplificarea procedeelor până la economia formelor primitive“ (toate artele populare, olărie şi ţesăturile româneşti etc.).

Constantin Brâncuşi a reprezentat în timp forme noi, stilizate în spirit vechi românesc, detaşându-se prin originalitate şi modernism în sculptura universală.

CONVORBIRE (< *convorbi)*. Discuţie, conversaţie (diplomatică, ştiinţifică, filozofică) religioasă, literară etc. **V. interviu.**

CORESPONDENŢĂ LITERARĂ (< fr. *correspondance littéraire)*. Schimb de scrisori între două personalităţi culturale, literare (scrisori destinate publicării — cum sunt cele dintre V. Alecsandri şi I. Ghica, sau scrisori particulare dar care cuprind şi referiri la probleme literare). Scrisorile se constituie ca un valoros material de informare, de cunoaştere a personalităţilor vieţii ştiinţifice, literare (corespondenţa lui Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, I.L. Caragiale etc.).

CRONICĂ (< fr. *chronique;* lat. lit. *chronica,* cf. gr. *hronica* „fapte succesive în timp“). Scriere cu caracter istoric, relatând cronologic evenimentele mai importante din viaţa unui popor, a unui domnitor, a unei familii etc. Cele mai multe **C.** au fost scrise în mănăstiri în Evul Mediu (Franţa, Anglia). În literatura română apar în secolul 16 (în limba slovonă) — **C.** călugărilor Macarie, Eftimie, Azarie; în limba română, în secolul 17 — **C.** lui Gr. Ureche, Miron Costin; în secolul 18: **C.** lui Ion Neculce, Dimitrie Cantemir. Se cunosc şi cronici în versuri: *Falnica tragedie a Moldovei* de Alecu Beldiman. Termenul este considerat uneori sinonim cu cel de **letopiseţ,** căruia îi lipseşte însă vigoarea ştiinţifică. Uneori chiar cu cel de **anale;** relatări din domenii diverse: politice, sociale, economice, sportive, muzicale.

Termenul este consacrat şi pentru romanele cu caracter istoric — *Cronica românească a veacului al XX-lea* de Cezar Petrescu, *Cronică de familie* de Petru Dimitriu.

CRONICĂ LITERARĂ (< fr. *chronique littéraire)*. Scriere scurtă, cu o apariţie zilnică — de regulă în paginile aceleiaşi publicaţii — în care se relatează despre anumite manifestaţii sau apariţii editoriale (ştiinţifice, literare). De exemplu: *Cronica mizantropului* (în „Lumea şi Naţiunea“) şi *Cronica optimistului* (în „Contemporanul“) de G. Călinescu.

CRITICĂ LITERARĂ (< gr. *kritikos, kitein* „ a judeca bine.") Ştiinţă aplicată la studierea operelor individuale. T. Vianu apreciază rolul **C.L.** în ceea ce priveşte studierea operelor literare ale actualităţii, cu scopul de a le caracteriza, „a le lega de împrejurările lor, a le preţui şi a le impune aprecierii generale după meritul lor relativ". G. Călinescu, în *Principii de estetică* precizează că: „Între critică şi creaţie nu este o deosebire de esenţă, ci numai una de proces... simţul critic este forma propriei noastre facultăţi creatoare. Între domeniul istoriei literare şi cel al **C.L.** există o strânsă legătură criticul având nevoie de o perspectivă istorică, iar istoricul literar de atitudine critică." G. Călinescu consideră că istoria literară este o istorie de valori nu numai o relatare a fenomenelor şi documentelor. De aceea istoria literară nu poate să fie făcută decât de un autor de vocaţie, fiindcă istoria literară este şi o operă de critică literară. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* a lui G. Călinescu, apărută în anul 1941, oferă cel mai bun exemplu în ceea ce priveşte interferarea celor două domenii — ale istoriei şi al **C.L. Modalităţi ale C.L.:** *stilistică, structuralistă, semiotică, psihanalitică, arhetipală, tematică, hermeneutică, sociologică.* **Forme ale C.L.**: recenzia, articolul, cronica, studiul, eseul, monografia literară, micromonografie. **Reprezentanţi** de seamă în literatura română: Titu Maiorescu, E. Lovinescu, N. Iorga, G. Ibrăileanu, G. Călinescu, T. Vianu, Şerban Cioculescu, Eugen Simion, N. Manolescu etc.

DADAISM (< fr. *dada,* „căluţ de lemn"). Curent literar artistic, apărut în Europa în 1916, iniţiat de Tristan Tzara (pe numele adevărat Samuel Rosenstock — 1896 — 1963), originar din România. Militează pentru negarea oricărei legături între gândire şi expresie (folosirea arbitrară a cuvintelor, colajele, alăturarea incoerentă de linii şi culori). Reviste de orientare **D.**: „Simbol" şi „Chemarea." Mişcarea rezistă până în 1922, când va da naştere suprarealismului (v.).

Iată cum vede T. Tzara actul creaţiei: „Luaţi un jurnal, / Luaţi nişte foarfeci,/ Alegeţi un articol, având lungimea pe care credeţi că o veţi da poemului Dvs./Decupaţi articolul/Decupaţi cu grijă fiecare dintre cuvintele care formează acest articol şi puneţi-le într-un sac/ agitaţi uşor. Scoateţi apoi fiecare tăietură una după alta/ Copiaţi-le conştiincios/ În ordinea în care au părăsit sacul./ Poemul vă va semăna."

DENOTAŢIE (< fr. *dénotation).* Termen des folosit în critica literară (ca şi conotaţie) care „se referă la denumirea sensului propriu, obişnuit al cuvântului."

Este folosit pentru a caracteriza proprietatea limbajului ştiinţific, tehnic — limbaj care se cere a fi precis, direct, clar.

DESCRIEREA (< fr. *décrir*; lat. *describere* „a descrie, a zugrăvi"). Procedeu literar ce constă în zugrăvirea unor trăsături ale obiectelor, fenomenelor, personajelor literare descriptive. Cele mai răspândite tipuri de **D.** identificate în operele literare sunt: pastelul, peisajul, descrierile de interioare, de natură. Se remarcă pentru talentul lor în ceea ce priveşte arta **D.** scriitori ca: V. Alecsandri, G. Coşbuc, M. Sadoveanu, N. Bălcescu, Al. Odobescu, Calistrat Hogaş, Ion Pillat etc.

De asemenea, sunt cunoscute şi alte tipuri de **D.**: fantastică, romantică, realistă. ştiinţifică, poetică, retorică (N. Bălcescu — *Descrierea Ardealului),* naturalistă (creaţiile lui Liviu Rebreanu — *Ion, Răscoala),* B. Şt. Delavrancea *(Zobie, Milogul, Trubadurul, Hagi Tudose).*

Această clasificare având mai mult un rol didactic, nu exclude interferenţele între diferitele tipuri de **D.**

DIALOG (< fr. *dialogue,* lat. *dialogus,* gr. *dialogos* „vorbire cu cineva", „convorbire filozofică"). Procedeu literar care presupune alternarea de replici între două sau mai multe personaje, caracteristic operelor literare epice şi dramatice. Facilitează punerea în evidenţă a gândurilor şi sentimentelor personajelor, contribuind la creşterea dramatismului acţiunii, la desfăşurarea într-un tempo susţinut, devenind mai interesantă.

În dramaturgie procedeul este fundamental, propriu. Se foloseşte şi *dialogul interior,* pentru sondarea stărilor sufleteşti, cum este cazul în unele opere literare: *Hagi Tudose* de B. Şt. Delavrancea, *Moromeţii* de Marin Preda, *Dan, Căpitan de plai* de V. Alecsandri, **D.** contribuie la creşterea conflictului. În cazul unor confesiuni — *(Revedere* de M. Eminescu), mai ales, în lirica populară — doine.

Termenul este folosit şi pentru a denumi scrierile concepute sub forma unor convorbiri între personaje (două sau mai multe, mai ales pe teme filozofice). Astfel, sunt cunoscute în cultura universală: *Dialogurile* lui Platon, *Dialogurile* lui Torquato Tasso. În literatura română: *Dialogul pentru începutul limbei române între nepot şi unchi* de Petru Maior, *Dialogul sau gâlceava sufletului cu trupul* de D. Cantemir etc.

DICŢIONAR (< fr. *dictionnaire).* Lucrare de lexicografie (de organizare a lexicului — a vocabularului) cuprinzând cuvintele unei limbi, aşezate într-o anumită ordine, de obicei alfabetică, **D.** pot fi: *explicative* (care cuprind definiţii ale cuvintelor): *etimologice* (care dau originea cuvintelor); *bilingve* (care dau traducerea în altă limbă sau din altă limbă); *de regionalisme; de arhaisme; de antonime; de omonime, de sinonime, determinative, (de epitete), de paronime; de argou, de neologisme, de termeni literari, de istorie literară — cronologie; de scriitori; biografice* — pe anumite categorii de personalităţi — pe ramuri ale ştiinţei, culturii — literatură, arte plastice, muzică etc; *de maxime, de proverbe şi zicători; de rime; enciclopedice* (care prezintă cuvintele cu etimologie, cu definiţie, descriere enciclopedică şi lingvistică): *Dicţionarul enciclopedic ilustrat, Cartea Românească,* a lui I.A. Candrea şi Gh. Adamescu (1926–1931) şi *Dicţionarul enciclopedic român — partea veche,* 1962–1964; *Mic Dicţionar Enciclopedic,* 1972; *frazeologic, politic, istoric* (evoluţia cuvintelor prin intermediul textelor); *multilingv* (traducerea cuvintelor în mai multe limbi); *normativ* (reguli de ortografie, ortoepie, punctuaţie); *onomastic* (originea numelor proprii); *toponimic* (nume de locuri); *de date* (în corelaţie); *de personaje literare* (înregistrarea alfabetică a personajelor principale din operele literare aparţinând genurilor epic şi dramatic); *de prozatori; de poeţi; diplomatic.*

D. sunt instrumentele cele mai importante atât pentru activitatea intelectuală cât şi pentru informarea generală, atât internă cât şi externă asupra principalelor probleme ale culturii şi limbii unui popor. Eforturile intelectualilor români de elaboare a *Dicţionarului limbii române,* a *Dicţionarului tezaur* de la *Lexiconul de la Buda,* la *Magnum Etymologicum* şi până astăzi sunt relevante. Începuturile Academiei Române sunt legate de elaborarea **D.** limbii şi a gramaticii (v. Academia).

DIDAHIE (< gr. *didachi* „cuvântare", „predică"). predică moralizatoare care are ca punct de plecare un text din *Biblie.* Sinonim cu *cazanie, omilie.* În literatura noastră veche sunt cunoscute *Didahiile* lui Antim Ivireanul, care conţin 28 de predici.

ENCICLOPEDIE (< gr. *egyklia,* „ansamblul ştiintelor + *paideia,* „educaţie, învăţătură“). **1.** Ansamblu divers de cunoştinţe omeneşti (de unde şi spiritul enciclopedic — multilateral). **2.** Tip de lucrare lexicografică de proporţii diferite, care poate cuprinde termeni, noţiuni din toate domeniile de activitate sau dintr-un singur domeniu, în ordine alfabetică. Lucrări cu caracter enciclopedic au apărut, încă din antichitate, la egipteni, chinezi, greci, arabi, romani. Termenul de **E.** a apărut în Evul Mediu. În secolul 18 a apărut *Enciclopedia sau Dicţionar raţional al ştiinţelor, artelor şi mestesugurilor* — lucrare realizată de iluminiştii francezi — *Diderot* (1713 — 1784); *Voltaire* (1721 — 1772); Helvetius (1715 — 1771); Holbach (1723 — 1789), D'Alambert (1717 — 1783), Condillac (1715 — 1780), Buffon (1707 — 1783) — şi care, deşi printre primele lucrări de acest fel, impresionează prin spiritul său modern. *Enciclopedia britanică* (24 volume), prima ediţie (3 vol.) a apărut între anii 1768 — 1771; *Konversations Lexikon,* editată de Brockhaus, 12 vol. (1808 — 1811); *Enciclopedia hispano-americană,* editată de Espasa Calpe, 80 vol. (1905 — 1933); *Enciclopedia italiană Treccani,* 37 vol. (1929 — 1939); *Larousse du XX-ème siècle, 6 vol.*(1929 — 1933); *Grand Larousse Encyclopédique,* 10 vol. (1960 — 1964); *Marea enciclopedie sovietică,* ed.I, 66 volume (1925 — 1947), ed. II, 51 vol. (1950 — 1958); *Enciclopedia Română,* editată de *Astra,* Sibiu, 3 vol. (1898 — 1904); *Enciclopedia Română,* Cluj, Minerva 1930 (977 p); I.A. Condrea, Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“* (1926 — 1931, 1948); *Dicţionar Enciclopedic Român* vol.I—IV (1962 — 1966), *Mic Dicţionar Enciclopedic,* Editura Enciclopedică, Bucureşti 1972; *Enciclopedia României,* elaborată sub conducerea lui D. Gusti (1938 — 1943) 4 vol. din cele 6 proiectate.

EPIC, Genul (< fr. *épique,* lat. epicus gr. *epikos,* derivat din *epos*, „cuvânt“, „zicere“) cuprinde creaţiile în versuri sau în proză, în care se foloseşte ca modalitate de expunere naraţiunea unor evenimente, fapte, întâmplări ce dezvăluie o relativă obiectivitate. Eul naraţiunii se proiectează la persoana a III-a. Vechimea genului trimite la epopeile homerice, *Iliada* şi *Odisea* (secolul 9 î.Hr.). În literatura română avem **epica populară** (orală) a) *în versuri:* balada şi legenda; b) *în proză:* legenda, basmul (povestea), snoava şi **epica cultă** (scrisă) **a)** *în versuri:* balada, basmul, poemul, fabula, legenda, epopeea; **b)** *în proză:* anecdota, basmul, schiţa, nuvela, romanul, reportajul, eseul, memoriile, jurnalul. În cadrul epicii populare sunt încadrate şi cărţile populare (scrise).

Genul **E.** cunoaşte de-a lungul timpului o serie întreagă de înnoiri care ţin îndeosebi de interpretarea genurilor literare. Astfel, se menţionează procesul de *liricizare* (subiectivare), nararea la persoana I (în povestire, povestitorul este personaj); *dramatizarea* prin folosirea intensivă a dialogului (în proza modernă se vorbeşte de *romanul drama).* De asemenea, se identifică: paralelismul acţiunilor, schimbarea ordinii acestora, discontinuitatea etc.

EPISOD (< fr. *épisode;* gr. episodion, „“ceea ce vine din afară“). Acţiune, eveniment secundar în structura acţiunii principale **E.** pot spori valoarea operei sau o pot minimaliza (prin îndepărtarea cititorului de esenţa acţiunii). De exemplu, în poemul *Dan, căpitan de plai,* al lui V. Alecsandri este considerat episodic momentul înfăţişării fiicei lui Ursan Fulger împreună cu herghelia de armăsari sălbatici.

ESEU (< fr. *essai*, „încercare"). Studiul în care autorul îşi expune, într-o formă atrăgătoare, un punct de vedere personal asupra unei probleme filozofice, ştiinţifice, literare, artistice, sportive etc. Se caracterizează ca o „operă de personalitate." A fost cultivat în secolele 17 şi 18 în Franţa, de către Montesquieu.

În literatura română avem: *Pseudokineghetikos* de Al. Odobescu, *Ulysse* de G. Călinescu.

ESTETICĂ (< fr. *éstetique;* cf. gr. *aisthetikos*, „însuşirea de a simţi"). Disciplină a filozofiei care studiază arta ca forma cea mai înaltă de creare şi de apreciere a frumosului, precum şi variantele din natură, din societate. Hegel, definind. **E** drept ştiinţă a frumosului, sublinia: „...obiectul ştiinţei despre care trăim este frumosul în arte." Categoriile specifice artei, sunt: frumosul (v.) sublimul (v.) urâtul (v.), comicul (v), etc. **E.** studiază frumosul din artă, explicând rolul artei, originea şi funcţiile acestuia pe baza raportului dintre creaţia artistică şi realitate.

ETICĂ (< fr. *éthique*; lat. lit. *ethica*). Ştiinţa care studiază morala din punct de vedere teoretic şi practic, prin fundamentarea unor norme morale. **E.** se ocupă de principiile morale, legile lor de dezvoltare istorică. Titu Maiorescu relevă în studiul său *Comediile d-lui Caragiale* (1885) semnificaţiile profunde ale esteticului şi eticului în opera literară, raportul dintre acestea, influenţa lor asupra cititorului. Pornind de la faptul că arta a avut întotdeauna o înaltă misiune morală numai în condiţiile unei valori artistice, iată cum explica Maiorescu moralitatea artei: „Orice emoţiune estetică, fie deşteptată prin sculptură, fie prin poezie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpânit de ea, pe câtă vreme este stăpânit, să se uite pe sine ca persoană şi să se înalţe în lumea ficţiunii ideale.

Dacă izvorul a tot ce este rău este egoismul exagerat, atunci o stare sufletească în care egoismul este nimicit pentru moment, fiindcă interesele individuale sunt uitate, este o combatere indirectă a răului şi astfel o înălţare morală. Şi cu cât cineva va fi mai capabil prin dispoziţia sa naturală sau prin educaţiune a avea asemenea momente de emoţiune impersonală, cu atât va fi mai întărită în el partea cea mai bună a naturii omeneşti. (...) Înălţarea impersonală este însă o condiţie aşa de absolută a oricărei impresii artistice, încât tot ce o împiedică şi o abate este un duşman al artei, îndeosebi al poeziei şi al dramei dramatice. De aceea poeziile cu intenţii politice actuale, odele la zile solemne, compoziţiile teatrale pentru glorificări dinastice etc., sunt o simulare a artei, dar nu artă adevărată. Esenţa acestuia este de a fi ficţiune, care scoate pe omul impresionabil în afară şi mai presus de interesele lumii zilnice, oricât de mari ar fi în alte potriviri. Chiar patriotismul, cel mai important simtământ pentru cetăţeanul unui stat în acţiunile sale de cetăţean, nu are ce căuta în artă ca patriotism ad-hoc, căci orice amintire reală de interes practic nimiceşte emoţiunea estetică."

EVANGHELIAR (< gr., lat. *evangheliarium).* Cartea ce cuprinde cele patru evanghelii, Primul **E.** în limba română a fost tipărit, în 1561, la Braşov, în traducerea lui Coresi — *Tetraevangheliar.*

EVANGHELIE (< gr. *evangelion*, „veste bună", lat. *evangelium).* 1. În *Noul testament,* învăţătura lui Isus despre mântuirea omenirii, propovăduită de el însuşi sau prin apostoli. 2. Fiecare dintre scrierile religioase canonizate ce cuprinde viaţa şi învăţăturile lui Iisus. Sunt cunoscute cele patru **E.**: *după Matei, Marcu, Luca şi Ioan;*

Ele sunt de fapt forme de învăţătură creştină adaptate la diferite condiţii de existenţă umană. **E.** conţine explicaţii ale *Noului Testament* şi predici inspirate din diferite pasaje ale acestuia. În literatura noastră veche sunt cunoscute: *Evanghelia cu învăţătură* (Braşov, 1581) tipărită de Coresi şi *Evanghelia învăţătoare* sau *Cazania de la Govora* (1642-1644).

EXPRESIONISM (< fr. *expressionisme* cf. germ). Curent artistic, de largă răspândire, care se manifestă în poezie, proză, dramaturgie, pictură, sculptură, muzică, arta spectacolului, cinema. A luat naştere în Germania după 1910, dezvoltându-se îndeosebi după primul război mondial, iniţial ca o reacţie împotriva impresionismului (v.). Are la bază nu exprimarea lumii exterioare prin senzaţiile ce le determină, ci expresia lumii subiective a autorului, transpunând trăiri absolute, necondiţionate. Lucian Blaga, adeptul **E**, în literatura noastră defineşte astfel esenţa curentului: „De câte ori un lucru este astfel redat încât puterea, tensiunea sa interioară îl transcede, trădând relaţii cu cosmicul, cu absolutul, cu ilimitatul, avem de-a face cu un produs artistic expresionist." În literatura română, **E.** se îmbină cu o viziune arhaic-folclorică şi ortodoxistă — identificându-se şi în mişcarea de la „Gândirea", în creaţia scriitorilor: A. Maniu, V. Voiculescu, Al. Philippide, Lucian Blaga.

FANTASTICUL (< fr. *fantastique;* cf. lat. *phantasticus,* „imagini"). Categorie estetică ce se caracterizează prin miraculos, fantastic. Realul se îmbină cu supranaturalul. Ca particularităţi, subliniem: schimbarea ritmului în succesiunea momentelor; personajele sunt plăsmuite prin exagerare; timpul capătă o altă dimensiune.

FABULOSUL (< fr.; lat. *fabulosus,* „de poveste"). Reprezintă o categorie a fantasticului: cultivă enormul, incredibilul.

Menţionăm, ca exemple, din literatura română: *Poveştile* lui Creangă; *Sărmanul Dionis, Făt-Frumos din lacrimă* de M. Eminescu; *Legenda ciocârliei,* de V. Alecsandri; *Domnisoara Christina* de Mircea Eliade.

FIZIOLOGICĂ, Scriere (< fr. *physiologie;* cf. gr. *physis* „natură" şi *logos* „vorbire"). Scriere în care se face studiul unui anumit tip reprezentativ al unei categorii sociale — prin portret fizic şi indeosebi moral.

În literatura apuseană a secolului 19, *fiziologiile* au constituit o modă, influenţându-i şi pe scriitorii noştri de la 1848.

În literatura franceză: *Fiziologia provincialului* de H. Monnier; *Fiziologia căsătoriei* de H. de Balzac. În literatura română: *Fiziologia provinţialului* de C. Negruzzi, *Fiziologia poetului* de I.H. Rădulescu.

FOILETON (< fr. *feuilleton,* refăcut după *foaie).* Scriere publicistică: articole de critică literară, fragmente de roman tipărite într-o serie de numere ale unor publicaţii. În ziaristica modernă, sub forma de **F.** au fost publicate scrieri istorice, însemnări de călătorie, mistere, întâmplări melodramatice.

În secolul XIX, **F.** a fost cultivat de: Al. Dumas, Ch. Dickens, Eugène Sue, H. de Balzac; în literatura română, de: G. H. Grandea, G. Baronzzi, C. D. Aricescu.

FRUMOS (< lat. *formosus).* Categorie estetică fundamentală care provoacă satisfacţie, emoţie, datorită armoniei, a proporţiei şi echilibrului dintre conţinut şi formă. Apare în toate domeniile vieţii — frumos natural — şi în toate operele literare, în artă. Exemple: *Faust* de Goethe; *Luceafărul,* de M. Eminescu, *Gioconda* de Leonardo da Vinci, *Simfonia a IX-a* de Beethoven etc.

GENUL LITERAR (< fr. *genre littéraire,* cf. lat. *genus,* „neam", „rasă", „fel", „mod"). Categorie a teoriei literare care reuneşte opere asemănătoare prin raportul dintre artist şi realitatea obiectivă exprimată, prin modalitatea specifică de a înfăţişa omul, acţiunile şi stările sale sufleteşti, prin specificul de structură compoziţională, prin procedeele artistice comune, devenite tradiţionale. În teoria literaturii s-au încetăţenit, drept mijloace de expresie artistică, trei genuri literare fundamentale: *liric, epic, dramatic.*

Teoria **G.L.** a apărut în epoca Renaşterii. În clasicism, teoria **G.L.** are un caracter normativ. Boileau este cunoscut pentru normele sale rigide asupra **G.L.** — susţinând puritatea, fixitatea, ierarhizarea. Teoria modernă a **G.L.,** promovată în secolul 19 de romantici, a susţinut interferenţa între **G.L.,** nelimitarea numărului acestora, spargerea dogmelor în ceea ce priveşte respectarea anumitor norme. Evoluţia **G.L.**, în contemporaneitate înscriu tendinţe noi: teatrul epic, poemul liric, tragicomedia — *ca forme noi de expresie.* R. Wellek şi A. Warren definesc astfel, în *Teoria literaturii,* **G.L.**: „genul literar reprezintă, ca să spunem aşa, o sumă de procedee estetice aflate la dispoziţia autorului şi care sunt inteligibile pentru cititori." O definiţie asemănătoare formulează şi Adrian Marino, în *Dicţionarul de idei literare:* „Genurile literare oferă o serie de cadre şi tipare, care în anumite condiţii şi limite, bine determinate, se dovedesc parţial utile, chiar necesare."

Fiecare **G.L.** are un mod de expresie artistică propriu, implicând aspectele de: compoziţie, vocabular, sintaxă, figuri de stil.

G.L. fundamentale sunt: **liric, epic şi dramatic.**

Alte genuri incluse în literatură: **oratoric; istoric, didactic, epistolar**

I. Genul liric cuprinde.

1. Lirica orală (populară), cu speciile: *doina* — de dor, de jale, de voinicie, de cătănie, de înstrăinare etc.; *cântecul:* haiducesc (voinicesc), de leagăn, ritual, de muncă, al obiceiurilor (colinde), al miresei, bocetul, de lume; *ghicitoarea; strigătura; proverbul; zicătoarea.*

2. Lirica scrisă (cultă), cu speciile: *elegia; oda; pastelul; idila; cântecul; meditaţia; imnul; satira; pamfletul; epigrama;* poezii cu formă fixă: *sonetul; rondelul; madrigalul; glosa; gazelul.*

II. Genul epic:

1. Oral (popular) a) în versuri: *balada, legenda;* b) în proză: *legenda, basmul, snoava.*

2. Scris (cult) a) în versuri: *balada, poemul, epopeea, legenda, fabula* b) în proză: *anecdota, schiţa, nuvela, romanul, reportajul, eseul, amintirea, memoriile, jurnalul* etc.

III. Genul dramatic:

1. Oral (popular): *vicleimul, irozii, jocurile cu măşti şi păpuşi.*

2. **Scris** (cult): *tragedia, comedia, drama, farsa, vodevilul, melodrama.*

Alte genuri şi specii:

I. Oratoric:- *discursul* (academic, religios, ocazional, solemn, politic, judiciar — în faţa judecătorilor). Se mai pot aminti: *predica, precuvântarea, predoslavia* (ultimele însoţind, deschizând unele opere literare — din literatura veche mai ales); — *alocuţiunea; disertaţia; toastul.*

Menţionăm personalităţi care s-au impus prin arta oratorică: Mitropoliţii Varlaam, Antim Ivireanul *(predici* sau *didahii)*; Gh. Lazăr; Simion Bărnuţiu *(Discursul rostit la Blaj,* 1848); Mihail Kogălniceanu *(Cuvânt introductiv* la cursul de Istorie Naţională), *Discursul pentru îmbunătăţirea soartei ţăranilor; Discursul ţinut la Congresul de la Berlin* 1878; *Discursul cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înfiinţarea Academiei Române);* Alexandru Odobescu, Titu Maiorescu (este socotit printre reprezentanţii elocinţei româneşti — 5 volume de *Discursuri parlamentare)*; Barbu Ştefănescu Delavrancea *(Patria şi patriotismul, Din estetica poeziei populare* — discurs de recepţie la Academie); Barbu Catargiu; Vasile Boerescu; Vasile Conta; I.C. Brătianu; Take Ionescu; Niculae Filipescu; Nicolae Iorga; Nicolae Titulescu.

II. Genul istoric, cuprinde speciile literare care se apropie de literatura poetică prin stil şi sensibilitate — *amintirea, memoriul, biografia, autobiografia, monografia, cronica şi istoria.* Menţionăm: *Amintirile de la Junimea* de Gh. Panu şi I. Negruzzi, *Memoriile Regelui Carol I; Războiul nostru în note zilnice* de N. Iorga; *Pictorul Grigorescu* de Al. Vlahuţă; *Studii arheologice* de Al. Odobescu; *Ion Vodă cel Cumplit* de B.P. Hasdeu, *Istoria românilor supt Mihai-Voievod Viteazul* de N. Bălcescu etc.

III. Genul didactic, cuprinde, de regulă, specii literare care au tendinţa de a instrui, cum sunt: *poemul didactic, fabula, proverbul, snoava, ghicitodrea.* Menţionăm: *Munci şi zile* de Hesiod, *Georgicele* de Vergiliu, *Arta poetică* de Boileau.

IV. Genul epistolar, cuprinde scrieri care au particularităţi comune, în funcţie de conţinut, de adresant, de scopul comunicării. Se defineşte prin *scrisori* — comunicări trimise cuiva prin poştă sau alt intermediar. Uneori adresantul poate fi imaginar. Se cunosc următoarele tipuri de *scrisori:* telegrama, biletul, cartea poştală ilustrată, scrisoarea care poate fi oficială, familială, amicală, de mulţumire, de felicitare, de rugăminte, de dragoste, de invitaţie, de condoleanţe, de justificare. *Scrisorile* presupun folosirea unor formule, cum ar fi: formula de adresare, de încheiere, data.

Să reţinem că stilul trebuie să fie cât se poate de academic, sobru, ştiut fiind faptul că scrisoarea, indiferent de felul ei, îţi reprezintă personalitatea.

GRAŢIOSUL (< fr. *gracieux).* Categorie estetică ce numeşte un anumit tip de impresii estetice declanşate de contemplarea unei opere de artă: delicateţe, gingăşie, fineţe, eleganţă, armonie, sugestie de joc etc.

Tudor Vianu vede în graţie „documentul unui merit, pe care-l poartă sufletele atât de fericit întocmite încât, fără nici o silinţă şi în chip natural, toate faptele lor păstrează o întipărire de nobleţe." Exemple: *Călin (File de poveste), Floare albastră, Somnoroase păsărele, Atât de fragedă, Crăiasa din poveşti, Povestea teiului, Diana, Rugăciune,* de M. Eminescu; *Nunta Zamfirei, La oglindă* de G. Coşbuc; *Rapsodii de toamnă* de G. Topârceanu; *Creion, Cântec de adormit Miţura, Miez de noapte, Puţin, Întâmpinare, Închinăciune, Tu nu eşti frumuseţea...* de T. Arghezi; *Isus prin grâu, Terţine patriarhale, Pasărea albă, Cântec de munte* de Nichifor Crainic; *Ciobanul* de Aron Cotruş; *Grădină, Viorile, Tismana* de Radu Gyr; *Pan cel tânăr* de Vintilă Horia; *Sufletul satului, Asfinţit marin* de Lucian Blaga.

IDEE (< gr. *idea,* „formă vizibilă"). 1. Atitudine a scriitorului faţă de tema abordată. 2. (La pl.) Semnificaţiile operei.

ILUMINISM (< fr. *illuminisme;* cf. lat. *illuminare* „a face să vadă"; it. *iluminismo).* Mişcare filozofică, ştiinţifică, estetică, literară care s-a manifestat în Europa în secolul 18, cunoscută şi sub numele de *epoca luminilor* sau *luminism.* S-a manifestat mai întâi în Anglia şi Franţa. Începutul se leagă de anul 1688 — când se votează în parlamentul Angliei *Declaraţia drepturilor,* care punea la bază libertatea şi dreptul oamenilor. În Franţa, **I.** va cunoaşte împliniri deosebite prin realizarea strălucitei lucrări de sinteză — filozofică, estetică şi social-politică — *Enciclopedia,* la care au colaborat personalităţi ale culturii universale: Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot, d'Holbach, Helvétius etc.

Trăsături: raţionalismul, spiritul laic, toleranţă religioasă, emanciparea prin cultură şi educaţie a poporului. Se pun în circulaţie concepte ca: egalitatea şi dreptul natural, suveranitatea poporului, sistem de guvernare prin monarhia luminată — republica (Monarhul un om luminat — filozof, pentru a armoniza interesele claselor). Prin „luminare", toleranţă, cultură, bună înţelegere şi muncă omul poate ajunge la o percepere raţională şi universală.

Reprezentanţi în cultura universală: Franţa: Montesquieu *(Scrisori persane),* Voltaire *(Brutus, Zadig, Candid),* Diderot *(Cugetări filozofice, Nepotul lui Rameau* etc.), Beaumarchais *(Bărbierul din Sevilla, Nunta lui Figaro);* Anglia: Daniel Defoe *(Robinson Crusoe),* J. Swift *(Călătoriile lui Guliver);* Germania: Lessing *(Laokoon,* drama *Nathan înţeleptul),* Goethe *(Faust)* etc.; Italia: Carlo Goldoni *(Bădăranii, Hangiţa* etc.); Rusia: Radişcev *(Călătoriile de la Petersburg la Moscova).*

În cultura română: Şcoala Ardeleană — Samuil Micu, Petru Maior, Gh. Şincai, I. Budai Deleanu — mişcare politică (drepturile românilor din Transilvania), ideologică (lucrări istorice, filozofice: despre unitatea, originea şi continuitatea poporului şi a limbii române); cultură (înfiinţarea de şcoli, elaborarea de manuale); literară (*Ţiganiada* — I. Budai-Deleanu) În Ţara Românească: Gheorghe Lazăr, Dinicu Golescu; în Moldova: Gheorghe Asachi.

IMAGINE ARTISTICĂ (< lat. *imago;* cf. fr. *image* "închipuire"). Reprezintă specificul artei şi este considerat un „produs al imaginaţiei, având valoare estetică." Ştiinţa explică viaţa prin cauze şi legi fundamentale, într-un limbaj abstract, accesibil numai unor categorii de oameni. Arta, deci şi **I.A.**, prin care se explică orice artă (cu specificul ei — culoare, sunet, cuvânt etc.), „...scoate la iveală cauzele şi legile fundamentale, nu prin definiţii aride, inaccesibile mulţimii şi inteligibile doar pentru câţiva specialişti, ci într-un mod accesibil, adresându-se nu numai raţiunii, ci şi simţurilor şi inimii omului celui mai obişnuit" (Taine, *Filozofia artei).* Scriitorul putând modifica realitatea „...creează în planul fanteziei lumea din nou, ataşându-i semnificaţii mai largi şi mai personale" (T. Vianu). Prin **I.A.** se realizează o cunoaştere subiectivă, scriitorul adresându-se atât imaginaţiei, cât şi intelectului. Exemplu: V. Alecsandri, în *Pastelurile* sale, prin imagini artistice vizuale, auditive, olfactive şi chiar motorii sugerează peisaje cu specificul unor anotimpuri, cadrul de natură evocat fiind in concordanţă cu stările sufleteşti ale poetului. **I.A.** (ca şi opera literară) exprimă reacţia omului faţă de realitate. Valoarea **I.A.**, a operei literare fiind măsurabilă şi în raport cu cantitatea de viaţă conţinută.

INTERVIUL (< fr. *interviev,* din engl, *interview* „întrevedere"). Convorbire între o personalitate politică, ştinţifică, culturală etc. şi un ziarist, un reprezentant al

mass-mediei radio, televiziune, în decursul căreia se răspunde la întrebările puse în scopul publicării în presă sau al difuzării pe posturile de radio şi televiziune. **I.** realizate se publică, de obicei în presă sau în volum, constituind un valoros material în evaluarea, peste timp, a personalităţii intervievate, în contextul vieţii ştiinţifice, sociale, politice. Exemple: Nicolae Steinhardt, *Monahul de la Rohia, Răspunde la 365 de întrebări incomode* adresate de Zaharia Sângeorzan (Editura revistei „Literatorul", 1992); N. Steinhardt, *Primejdia mărturisirii,* convorbiri de Ioan Pintea (Editura Dacia, 1993); Grigore Elisei, *Portrete în timp* (Editura Junimea, 1990); Radu Eftimovici, *Interviu cu Radu George Palade* — laureat al Premiului Nobel.

Publicarea **I.** se poate face sub diferite forme, în funcţie şi de scopul urmărit. Uneori acestea poartă definirea de *interviuri neconvenţionale* — adică fără prejudecăţi, fără anumite convenienţe. Valoarea lor este extraordinară, latura confesivă având rolul de a lumina trăsăturile de caracter ale celui intervievat.

ISTORIE LITERARĂ (< gr. *historia,* „povestea momentelor demne de reţinut"). Ştiinţa care se ocupă cu evoluţia unei literaturi naţionale *(istoria literaturii române)* sau a literaturii întregii lumi *(istoria literaturii universale) V. şi critică literară.*

JURNAL (< fr. *journal,* ziar, lat. *diurnalis,* „zilnic"). **1.** Scriere ce cuprinde notaţii zilnice (sau aproape zilnice) ale preocupărilor, întâmplărilor unei persoane şi care constituie un valoros izvor de cunoştinţe de istorie literară. **J.** are un caracter intim şi se publică, de obicei, după moartea autorului (uneori la o distanţă de 40–50 de ani). Se cunosc în literatura noastră **J.** lui Titu Maiorescu — *Însemnări zilnice* şi *Jurnalul* de Liviu Rebreanu, publicat de fiica sa Florica Rebreanu, şi editorul operei sale, Niculae Gheran. 2. Publicaţie cotidiană, informativă asupra evenimentelor zilei (economice, politice, culturale, sportive etc.).

LEXICOGRAFIE (< gr. *lexicon* „dicţionar" + *graphein* „a scrie"). Disciplină a lingvisticii care stabileşte principiile şi metodele de alcătuire a dicţionarelor. Termenul defineşte şi totalitatea dicţionarelor dintr-o limbă, dintr-o epocă, dintr-un domeniu.

LEXICOLOGIE (< gr. *lexikon* „dicţionar" + *logos* „studiu"). Disciplină lingvistică ce se ocupă cu studiul cuvintelor unei limbi sub toate aspectele lor.

LEXICON (< lat. *lexicon).* Dicţionar sau enciclopedie dintr-un anumit domeniu de specialitate: dicţionar în mai multe limbi.

Putem menţiona din istoria culturii române: *Lexiconul slavo-român,* a lui Mardare Cozianul,întocmit în 1649; *Lexicon românesc — latinescu — unguresc — nemţescu* (Buda, 1825) la care au lucrat corifeii Şcolii Ardelene.

LAITMOTIV (< germ. *leitmotiv* „motiv conducător"). Motiv sau temă care revine pentru a caracteriza personaje, situaţii. **L.** poate fi o idee, o sintagmă (construcţie), cuvinte, formule ce revin în opera literară (sau situaţii colocviale). Exemple: floarea albastră *(Floare albastră* de M. Eminescu), plumb *(Plumb* de G. Bacovia etc.).

LIMBĂ (< lat. *lingua*). Limbajul unei comunităţi umane, istoric constituită, caracterizată prin structură gramaticală, fonetică şi lexicală proprie. **Limba literară** este aspectul cel mai îngrijit al unei limbi, care se conformează în cele mai înalt grad tuturor normelor gramaticale fixate; folosită în scris şi în mare măsură în vorbirea oamenilor instruiţi.

LITERATURĂ (< fr. *littérature,* din lat. lit. *literatura).* Artă al cărei mijloc de expresie este limba, cuvântul. De aceea se spune că **L.** este *arta cuvântului.* Există deci o specificitate a **L.** ca artă, spre deosebire de celelalte arte a sunetului (muzica), a culorii (arta plastică) etc.

Termenul comportă şi alte sensuri: **a)** totalitatea producţiilor scrise aparţinând unui domeniu de activitate, care cuprinde opere ştiinţifice, filozofice, publicistice, muzicale etc.; **b)** tot ceea ce s-a scris în jurul unei probleme, bibliografia unui domeniu de specialitate (istoria limbii române; domenii ale medicinei — neurologie, psihiatrie, aparatul de locomoţie etc.); **c)** ansamblul scrierilor literare, ale unei epoci, ale unui scriitor, a unor genuri şi specii literare — scrise sau orale.

Literatura naţională: ansamblul creaţiilor literare care exprimă spiritualitatea unei naţiuni; însumează operele semnificative, valoroase ale unei popor, având caractere specifice consolidate în timp.

Literatura universală: însumează, după Tudor Vianu *(Literatură universală şi literatură naţională)* — operele literare naţionale care „au izbutit să-şi prelungească însemnătatea dincolo de acestea şi, după proba repetată a secolelor şi deceniilor, să se menţină în conştiinţa de cultură a oamenilor de azi." Conceptul a fost pus în circulaţie de Goethe (ianuarie 1827).

L. este în acelaşi timp şi o ştiinţă, cuprinzând : istoria, critica literară şi teoria literară.

MANIFEST LITERAR (< fr. *manifeste littéraire*). Scriere cu valoare de document pentru începutul unei mişcări sau curent literar şi prin care se afirmă o concepţie orientativă. Exemplu: *Prefaţa* la drama *Cromwell* de V. Hugo este considertă ca manifest al romantismului: articolele program ale unor reviste cum au fost „Dacia literară (*Introducţia*), „Sămănătorul", „Viaţa Românească", „Sburătorul", „Literatorul"; unele articole — *Logica poeziei; Poezia viitorului* de Al. Macedonski, pentru simbolism etc.

MĂRTURIE (< *bg. martur* înv. „martor"). Declaraţie, spovedanie (folosit mai mult cu caracter religios). În literatura română e cunoscută cartea *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu,* Mărturii — comentarii, volum întocmit de M. Zaciu.

MEDALION (< it. *medaglione, medaglia* „medalie"). Scrierea literară în proză — sub formă de articol — care apare cu prilejul unor aniversări sau comemorări şi în care se face portretul şi se fixează trăsăturile personalităţii celui evocat. Se caracterizează prin putere de evocare, concizie, lirism redus. Exemplu: *Oameni care au fost* de Nicolae Iorga; *Evocări* de M. Sadoveanu; *Medalioane* de Ştefan Bârsănescu; *Portrete* de Constantin Kiriţescu.

MEMORALISTICĂ (< fr. *memorial;* lat. lit. *memorialis*). Scrieri literare sub formă de memorii, amintiri, jurnal intim, corespondenţă; sunt povestite întâmplări la care autorul a luat parte sau a fost simplu spectator; are valoare documentară şi caracter emotiv.

MEMORII (< după fr. *mémoire;* lat. *memoria* „amintiri"). Scriere în care sunt relatate mărturisiri făcute posterităţii pe baza aducerii aminte a unor evenimente importante, cunoscute direct. Prezintă portrete sau episoade trăite, având şi un caracter subiectiv. Din literatura universală: *Confesiuni* de J.J. Rousseau; *Memoriile* lui Saint-

Simon; *Amintiri din casa morților* de Dostoievski; *Poezie și adevăr* de Goethe. Din literatura română: *Amintiri de la Junimea* de Gh. Panu; *Lumea prin care am trecut* de I. Slavici; *Memoriile* lui N. Iorga; *Hronicul și cântecul vârstelor* de Lucian Blaga.

MOMENT (< lat. *momentum « movimentum,* „mişcare") Specie a geniului epic, inițiată în literatura română de I.L. Caragiale *(Momente și schițe)* care surprinde un instantaneu semnificativ din viața cotidiană.

MONOGRAFIE (< fr. *monographie;* cf. gr. *monos* „unu" și *graphein* „a scrie"). Studiul în care se tratează, sub toate aspectele, un subiect, o problemă din domeniul culturii, literaturii, artei, științei etc.

După conținut, **M.** pot fi: *literare (C. Negruzzi* de E. Lovinescu, *Viața și opera lui M. Eminescu*, de G. Călinescu, *I. Slavici,* de Pompiliu Marcea, *I.L. Caragiale* de Șerban Cioculescu etc.); **istorice** *(Ion Vodă cel Cumplit* de B.P. Hasdeu) **sociologice** etc.

MONOLOGUL (< fr. *monologue;* cf. gr. *monologos,* „vorbire de unul singur"). Procedeu literar prin care este reprodusă vorbirea unui personaj, care, fiind singur, discută cu sine însuși; apare mai mult în teatru. În epoca modernă — mai ales în roman — este cunoscut sub forma de **M. interior.** Sunt celebre, în literatură; **M.** *lui Hamlet* din piesa lui Shakespeare, *al lui Figaro,* din piesa lui Beaumarchais; în literatura română avem **M.** *lui Despot-vodă,* în închisoare, din drama lui V. Alecsandri, *al lui Ștefan cel mare,* din *Apus de Soare,* de B. Șt. Delavrancea. În roman este utilizat de Marcel Proust, J. Joyce, etc. în literatura universală, iar în literatura română îl găsim în special la Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu. Contribuie la creșterea tensiunii psihologice.

MOTIVUL (< lat. *motivus* de la *movere* „mobil", „a mişca"). Tema sau ideea principală a unei opere literare, cu semnificații mai largi. **M.** poate fi considerat un pretext în alcătuirea unei opere literare. Într-o operă literară pot exista mai multe **M.** (a se vedea baladele *Miorița, Mănăstirea Argeșului).* **M.** circulă în diferite literaturi, de la literatura populară la literatura cultă, de la epocă la epocă sau de la curent literar la curent literar. De exemplu, în ceea ce privește creația eminesciană se rețin ca fiind semnificative, următoarele: *codrul, teiul, trestia, salcâmul, plopul, floarea albastră, izvorul, lacul, marea, luna, soarele, iuceafărul, viața ca vis, identitatea indivizilor prin moarte* etc. pe care le regăsim la romanticii literaturii universale.

În muzică termenul semnifică cel mai mic element constitutiv al unei compoziții muzicale.

NARAȚIUNEA (< fr. *narration*; cf. lat. *naratio* „povestire, istorisire"). Procedeu literar propriu genului epic *(în versuri* — fabula, balada, epopeea, poemul; *în proză* — schița, nuvela, romanul, basmul, povestirea). **N.** se desfășoară în timp, identificându-se momente principale sau momente secundare. Poate fi parte integrantă și în compozițiile oratorice, dramatice, istorice. După **formă,** este în *versuri* sau în *proză;* după **raportul narator-operă,** se clasifică în *subiectivă* și *obiectivă;* după **conținutul** operei (temă), în: *istorică, științifică, umoristică* etc. Uneori diferențierile sunt dificile, având în vedere elementele de interferență din opera literară *(Românii supt Mihai-Voievod Viteazul* de N. Bălcescu, *Dumbrava Roșie* de V. Alecsandri).

NATURALISM (< fr. *naturalisme;* lat. *naturalis,* „natural"). Curent literar constituit în Franţa, ca o prelungire a realismului (între 1860-1880), sub influenţa lui Flaubert şi a pozitivismului lui Taine, răspândit în toate ţările lumii. Teoretizat de E. Zola în *Romanul experimental* (1880).

Trăsături caracteristice: foloseşte metodele de investigare proprii ştiinţelor exacte: observaţia minuţioasă, reproducerea totală a realităţii — a naturii umane primare; ereditatea şi mediul — personajul în relaţie cu ereditatea bolii, instincte, aspecte sumbre, crude: utilizarea tuturor domeniilor limbajului.

Reprezentanţi: În literatura universală: E. Zola, Guy de Maupassant, A. Daudet, Martin du Gard (Franţa); G. Hauptmann (Germania); Th. Dreiser (America). În literatura română: I.L. Caragiale, B. Şt. Delavrancea, L. Rebreanu.

NUVELA (< fr. *nouvelle,* it. *novella* „noutate", „nuvelă"). Termenul apare în secolul 13 în literatura italiană *(Decameronul* lui Boccaccio) şi se dezvoltă începând cu secolul 20. Împărţirea **N.** este estimativă şi ea ajută la o structurare din punct de vedere didactic.

Specie a genului epic, în proză. **N.** are o acţiune mai restrânsă ca a romanului şi evocă episoade semnificative din viaţa unuia sau mai multor personaje, care îşi definesc caracterul prin conflicte puternice. Ca *specie,* poate fi: **romantică** *(O alergare de cai, Zoe* de C. Negruzzi; *Buchetiera de la Florenţa* de V. Alecsandri; **realistă** *(Moara cu noroc; Gura satului, Vecinii* de Ion Slavici); **naturalistă** *(Culcuşul* de L. Rebreanu; *Milogul, Robie* de B. Şt. Delavrancea); **psihologică** *(O făclie de Paşte, În vreme de război* de I.L. Caragiale); **umoristică** *(Călătorului îi şade bine cu drumul,* de I. Al. Brătescu-Voineşti). După *tematică,* poate fi: de **caracter** *(Domnul Vucea, Hagi Tudose* de B. Şt. Delavrancea); **istorică** *(Sobieţki şi românii, Alexandru Lăpuşneanul* de C. Negruzzi); **socială** *(Lângă apa Vadislavei* de Gala Galaction).

Menţionăm din literatura universală volumele de nuvele: *Decameronul* de Boccaccio, *Nuvele* de Cervantes, *Vanina Vanini* de Sthendal; *Colomba, Carmen* de Prosper Marimée; *Bulgăre de seu* de Maupassant: *Doamna cu căţelul* de Cehov, *Moartea la Veneţia* de Th. Mann, *Nuvele pentru un an* de Pirandello.

La noi, dintre cei mai cunoscuţi nuvelişti, amintim pe: C. Negruzzi, V. Alecsandri, I. Slavici, I.L. Caragiale, G. Galaction, Gib Mihăescu, D.R. Popescu etc.

OCTOIH (< gr. *octoihos* „opt tonuri"). Carte religioasă, de ritual, folosită în biserica ortodoxă, cuprinzând cântări pe opt glasuri. Primul **O.** în manuscris, copiat la noi în limba slavonă este *Octoihul de la Caransebeş,* care datează din secolul 13, iar primul **O,** tipărit, în slavoneşte, este cel al călugărului Macarie (1510), căruia îi datorăm şi cele dintâi tipărituri făcute pe teritoriul românesc: un *Liturghier* (în 1508) şi, un *Evangheliar* (în 1512). Un alt **O.**, tot în slavoneşte, a tipărit, la Braşov, în 1557, unul dintre ucenicii români ai lui Dimitrie Linbavici, Oprea, cu colaborarea diaconului Coresi, care îşi începe astfel lunga sa activitate de tipărire, ilustrată cu numeroase cărţi religioase, tipărite în limba slavonă şi în limba română.

OPERA LITERARĂ (după fr. *oeuvre littéraire).* Creaţie artistică cultă sau populară care redă realitatea prin imagini artistice, cu ajutorul ficţiunii, exprimă unitatea dintre conţinut şi formă. „Conţinutul şi forma trebuie bine deosebite în artă, dar nu se pot edifica separat artistic, tocmai pentru că este artistică numai relaţia lor, adică unitatea lor." (B. Croce). **O.L.** reprezintă o „sinteză indisolubilă a ideii cu

forma" (Hegel). „Conţinutul operei literare nu apare decât în unitatea ei formală, şi aceasta nu se întregeşte decât folosind conţinutul: încercaţi să desprindeţi acest conţinut de forma în care ne apare şi nu veţi mai întâmpina decât năluca lui palidă şi banală" (T. Vianu). Definind-o ca pe o structură, critica structuralistă include „atât conţinutul cât şi forma în măsura în care acestea sunt organizate în scopuri estetice." **O.L.** se constituie din cuvinte (material), experienţa umană, atitudini şi idei — „într-o operă literară izbutită, materialul e complet asimilat de formă" (R. Wellek şi A. Warren, *Teoria literaturii)*. „Rostul poetului nu este de a povesti lucruri întâmplate, ci de a povesti cea ce s-ar putea întâmpla...întâmplări care ar putea să se petreacă" (Aristotel). „Poetul reprezintă în sensul cel mai propriu raportul subiect — obiect — creaţie şi lume.. poetul imaginează, uneşte, alege, inventă" (Novalis). „O carte nu este şi n-ar trebui să fie niciodată însă şi realitatea" (Sainte Beuve). „Poezia, ca toate altele este chemată să exprime frumosul, în deosebire de ştiinţă, care se ocupă de adevăr. Cea dintâi şi cea mai mare diferenţă între adevăr şi frumos este că adevărul cuprinde numai idei, pe când frumosul cuprinde idei manifestate în materie sensibilă. Este dar o condiţie elementară a fiecărei lucrări artistice de a avea un material în care sau prin care să-şi realizeze obiectul... Prima condiţiune dar, o condiţiune materială sau mecanică, pentru ca să existe o poezie în genere, fie epică, fie lirică, fie dramatică, este ca să deştepte prin cuvintele ei imagini sensibile în fantezia auditorului, şi tocmai prin aceasta poezia se deosebeşte de proză ca un gen aparte, cu propria sa raţiune de a fi.

Cuvântul prozaic este chemat a-mi da noţiuni, însă aceste noţiuni sunt abstracte, logice, dematerializate, şi pot constitui astfel un adevăr şi o ştiinţă, dar niciodată o artă şi o operă frumoasă. Frumosul nu este o idee teoretică, ci o idee învăluită şi încorporată în formă sensibilă, şi de aceea cuvântul poetic trebuie să-mi reproducă această formă (T. Maiorescu — *Condiţiunea materială a poeziei*). „O veche împărţire a tuturor obiectelor gândirii omeneşti face deosebirea între lumea interioară sau sufletească şi între lumea exterioară sau fizică. Însă şi această lume fizică există pentru noi întrucât simţim ceva cu prilejul ei. Astfel toate obiectele gândirii, fie externe, fie interne, se pot privi împreună şi se pot apoi deosebi dintr-un alt punct de vedere: în obiecte ale raţiunii reci sau logice şi în obiecte ale simţământului sau pasionale, deosebire întemeiată pe cunoscuta dezbinare între minte şi inimă.

Paralel cu această deosebire, constatăm pentru scopul ce ne ocupă următoarea propoziţie limitativă: ideea sau obiectul exprimat prin poezie este totdeauna un simţământ sau o pasiune şi niciodată o cugetare exclusiv intelectuală sau care să ţină de tărâmul ştiinţific, fie în teorie, fie în aplicarea practică.

Prin urmare, iubirea, ura, tristeţea, bucuria, disperarea, mânia etc. sunt obiecte poetice: învăţătura, perceptele morale, politica etc. sunt obiecte ale ştiinţei, şi niciodată ale artelor: Singurul rol ce-l pot juca ele în reprezentarea frumosului este de a servi de prilej pentru exprimarea simţământului şi pasiunei, tema eternă a frumoaselor arte."

T. Maiorescu exemplifică cele de mai sus subliniind că: Goethe în *Faust* vorbeşte despre ştiinţe. Corneille în *Horance* despre fapte din istoria romană. Scribe (dacă este permis a-l numi lângă aceşti doi) în *Verre d'eau* despre politică engleză; „însă toate aceste numai pentru a arăta cu prilejul lor simţămintele şi pasiunile omeneşti."

Privitor la raportul dintre ficţiune şi realitate, în **O.L.**, se vorbeşte despre: *ficţiune verosimilă* — apropiată de realitatea vieţii umane, conferind realităţii „în imagini" atributul de aparenţă, de adevăr, de credibil: *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, de Camil Petrescu, *Pădurea spânzuraţilor* de Liviu Rebreanu etc.; *ficţiune alegorică* — personificarea unor concepte abstracte ca virtutea, dreptatea, speranţa: *Mioriţa, Istoria ieroglifică* de Dimitrie Cantemir, *Divina Comedie* de Dante Alighieri, *Ciuma* de Camus, *Metamorfozele* de Kafka, fabulele, *Luceafărul* de M. Eminescu, *Noapte de decembrie*, de Alexandru Macedonski; *ficţiune simbolică* — imagine, semn, obiect prin care se sugerează însuşiri, idei, prin asociaţii (albul — puritatea, albastru — speranţa, coloana infinită a lui Brâncuşi — elanul spre infinit), etc.: *Gargantua şi Pantagruel* de Rebelais, *Povestea lui Harap Alb* de I. Creangă, *Plumb* de G. Bacovia, *Rugăciune* de O. Goga, *Poetul* de G. Coşbuc, *Meşterul Manole* de Lucian Blaga; *ficţiune parabolică* — alegorie închisă, conţinut moralizator: *Cărţile biblice, Fabulele* lui Esop, *Procesul* de Kafka. În accepţiunea modernă, descifrarea semnificaţiilor se face prin aşa zisele „chei" de intrare în operă — cum este cazul lui Kafka.

PARALELĂ (< fr. *parallèle;* cf. gr. *para* „alături" şi *„allelon"* „unul-altul"). Specie a descrierii în care sunt puse alături două lucruri, două fiinţe, evenimente, scriitori, opere literare etc., subliniindu-se asemănările şi deosebirile. **P.** se poate realiza prin: **a)** *comparaţie* (pe rând, asemănările şi deosebirile); **b)** *simultaneitate* (în acelaşi timp); **c)** *antiteză* (prin contrast). În literatura universală: *Vieţile paralele* de Plutarh; *Caracterele* lui La Bruyère etc. În literatura română: *Decebal şi Ştefan cel Mare* din *Cântarea României* de A. Russo; *Târgovişte în trecut şi acum* din *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul* de N. Bălcescu etc.

PARNASIANISM (< fr. *parnassien;* cf. *Parnas* (în mitologia greacă), munte în Focida, consacrat lui Apolo şi muzelor). Curentul defineşte mişcarea literară apărută în Franţa, la mijlocul secolului 19 (1850—1870), ca o reacţie faţă de romantism. Numele este dat de publicaţia antologică, *Parnasul contemporan (Le Parnasse contemporain,* 3 volume, 1866—1876).

Trăsături caracteristice: construcţie savantă, impersonală, obiectivă, imagism rafinat, virtuozitatea formei, poezie picturală, rece, subiectivitatea fiind aproape redusă; corectitudinea versului, sonorităţile cuvintelor, bogăţia şi raritatea rimelor. Primează perfecţiunea; se va cultiva cu precădere poezia cu formă fixă: sonetul, rondelul, trioletul.

Promotorii curentului: Th. Gautier, Lecomte de Lisle, considerat şi şeful şcolii parnasiene prin *Poemele antice* (1852), Ch. Baudelaire, Th. de Banville, J.M. Hérédia. În literatura română: Iuliu Cezar Săvescu, Şt. Petică, Al. Macedonski — cu volumele: *Excelsior, Flori sacre, Poema rondelurilor* (postum). T. Vianu vorbeşte de o etapă parnasiană şi în poezia lui Ion Barbu.

PERSONAJ LITERAR (< fr. *personnage;* lat. *persona* „deschizătură în masca actorilor antici, prin care ieşeau vorbele actorilor"). Pentru **P.** se mai folosesc şi termenii de: **imagine-personaj, erou, figură.** În operele literare aparţinând geniului epic este caracterizat direct de către autor: prin autocaracterizare, gânduri, gesturi, vorbire, acţiune, îmbrăcăminte; sau de către celelalte personaje. În operele literare aparţinând geniului dramatic, caracterizarea de către autor apare în indicaţiile scenice, şi în tabela de personaje.

După *importanţă* se vorbeşte despre **P. principal** şi **P. secundar**; după *valorile etice* pe care le reprezintă: **pozitiv şi negativ.** De asemenea, **P.** pot fi **individuale** sau **colective.** În opera literară se mai pot identifica şi **P. feminine** sau **masculine.**

După *trăsăturile* pe care le reprezintă, în diferite perioade ale istoriei literaturii, ale evoluţiei pe curente s-au conturat **P. clasice** — caractere puternice, dominate de atitudini eroice, morale, creând eroi ideali (eroii din tragediile antice, din operele istorice: *Antigona, Alexandru Lăpuşneanu, Avarul* etc.); **P. romantice** — caractere excepţionale, cu trăiri complexe, acţionează în situaţii excepţionale; miticul, legendarul se împletesc cu realitatea (Ştefan cel Mare din *Dumbrava Rosie* de V. Alecsandri, din *Fraţii Jderi* de M. Sadoveanu, din *Muma lui Ştefan cel Mare* de D. Bolintineanu, Despot-Vodă din drama cu acelaşi nume a lui V. Alecsandri etc.); **P. realiste** — tipice realismului, reprezentând obiectivitatea, tipicitatea (împrejurări tipice, personaje tipice), fiind influenţate de evenimentele sociale.Este prezent aspectul critic. Sunt ilustrative tipurile: arivistului, parvenitului (Julien Sorel din *Roşu şi Negru* de Stendhal, Dinu Păturică din *Ciocoii vechi şi noi* de Nicolae Filimon, Tănase Scatiu din *Viaţa la ţară* de D. Zamfirescu); apar la scriitori cum sunt: I.L. Caragiale, I. Slavici, I. Creangă, L. Rebreanu, G. Călinescu, Marin Preda, Eugen Barbu, Augustin Buzura.

În *raport cu realitatea,* pot fi: **legendare, fantastice, alegorice, istorice** etc. Caracterizarea **P.** este foarte importantă. În cazul elaborării unui comentariu literar, ea trebuie să ţină seamă de: acţiunile în care apar personajele, portretele realizate de scriitor sau de către alte personaje, de limbaj, de nume (onomastică), de mediul social, de natură (acolo unde este cazul — în acord sau dezacord cu stările sufleteşti ale personajelor), de formaţia intelectuală, de rafinamentul scriitorului în investigarea şi relevarea particularităţilor psihologice. Atenţie deosebită trebuie acordată personajelor **simbolice, alegorice, miraculoase.**

POLEMICĂ (< fr. *polemique;* cf. gr. *polemos* „război"). Formă a dizertaţiei critice ce apare în publicaţii conţinând o confruntare de principii, idei, păreri între doi oameni de ştiinţă, literatură, politică etc. **P.** implică o ţinută verbală, stăpânire a problemei, obiectivitate, bună-credinţă — interes pentru lămurirea unui adevăr. Sunt cunoscuţi ca polemişti: Titu Maiorescu, E. Lovinescu, N. Iorga, M. Eminescu.

POVESTIRE (< sl. *povesti* „a povesti, poveste") . Specie epică de dimensiuni reduse, captivantă, cu aspect liric. Cea mai veche specie literară. Poate fi în proză, în versuri, folclorică, cultă, satirică, filozofică. Gestica, intonaţia, mimica au un rol important în timpul povestirii. *Povestirea în povestire, povestirea în ramă* reprezintă o tehnică interesantă şi atractivă, reţinând atenţia cititorului. Este forma arhetipală a epicului. Menţionăm din literatura universală: *Halima* sau *O mie şi una de nopţi, Povestirile uni vânător* de Turgheniev, *Serile în cătunul de lângă Dikanka,* de Gogol; *Povestiri ale grotescului şi arabescului* de E.A. Poe, *Trei povestiri* de Flaubert. Mari povestitori români sunt: I. Creangă, M. Sadoveanu, V. Voiculescu.

PREFAŢĂ (< fr. *préface;* cf. lat. *prefatio* „preambul"). Text ce precede o operă literară sau ştiinţifică şi care cuprinde unele lămuriri privind opera respectivă. Textul poate fi elaborat de autor sau de diverşi specialişti. Termenul este sinonim cu cel de *predoslovie* (mai ales la scrierile vechi): *Predoslavia* de la *Noul Testament* de la Bălgrad al Mitropolitului Simion Ştefan; *predosloviile Letopiseţelor* lui Gr. Ureche, Miron Costin.

PROZĂ (< fr. *prose;* lat. *prosa* „discurs"). Modalitate de exprimare (orală sau scrisă) care mijloceşte comunicarea ideilor, fără a fi supusă normelor de verificare. După domeniul pe care-l reprezintă, poate fi: **filozofică, ştiinţifică, istorică, literară.**

Termenul se mai foloseşte pentru a denumi creaţia unui scriitor.

Proza literară este o categorie a creaţiei literare care exprimă o complexitate de situaţii, de trăiri interioare ale personajelor, evocând, documentar sau simbolic, imagini ale lumii reale sau fantastice. A apărut mai târziu ca poezia; are ca modalităţi artistice — descrierea, naraţiunea, portretul, analiza, dialogul, monologul etc. Poate încorpora şi unele mijloace poetice, cum ar fi: sonoritatea, ritmicitatea, metodicitatea frazelor. Tot mai mult se vorbeşte de *proză poetică, portret liric* etc.

Aristotel atrăgea atenţia în *Retorica* sa asupra faptului că în fraza „aleasă" (adică artistică) există o alegere şi o aranjare specială a cuvintelor, realizându-se o cadenţă, un ritm special, o armonie deosebită. Cicero dezvoltă în Antichitate (punând bazele) *proza elocinţei* în *De oratore (Despre orator)* şi pe care timpul o va consacra sub genericul *proză oratorică.*

Unele domenii ale prozei se află la graniţa **p.l.: proza aforistică, memorialistică, istorică, biografică, autobiografică, critica literată, publicistica, însemnările de călătorie, jurnalul, eseul.**

PSALTIRE (< sl.). Carte din *Vechiul Testament* care cuprinde 151 de psalmi, atribuiţi regelui David, şi care a servit în Ţările Române drept manual şcolar în învăţământul elementar sau în şcolile teologice. Este cunoscută la noi *Psaltirea pre versuri tocmită* a lui Dosoftei, transpunere în română, sub formă versificată, a *Psaltirii* slavone, remarcabilă prin inventivitatea limbii.

REALISM (< fr. *réalisme* „real"). Concepţia artistică, literară care are ca preocupare reprezentarea obiectivă, veridică a realităţii. A apărut în Franţa, la mijlocul secolului 19, ca o reacţie antiromantică. A fost folosită pentru prima dată în 1850 — aplicat cu înţeles modern la pictura lui Gustave Courbet, iar în 1857 la romancierul Jules Hussan *(Champfleury),* considerat şi teoreticianul **R.**

Trăsături, caracteristici: obiectivitatea, tipicul (împrejurări tipice, personaje tipice), tendinţă critică, personaje realiste, complexe — arivistul, sceleratul, inocentul; lipsa idealizării, stil sobru, impersonal.

Reprezentanţii *în literatura universală:* Balzac, Merimée, Stendhal, Thackeray, Ch. Dickens, Tolstoi, Dostoievski, Ibsen, Gogol. *În literatura română:* Nicolae Filimon, I. Creangă, I.L. Caragiale, Liviu Rebreanu, G. Călinescu, Marin Preda etc.

RECENZIE (< germ. *recension*; it. *recensione*; lat. *recensio* „numărare"). Scriere care aparţine genului publicistic şi care constă într-o succintă analiză asupra unei lucrări literare sau ştiinţifice, în scopul informării cititorilor asupra lucrării respective — subliniindu-se calităţile şi scăderile. Se caracterizează prin concizie.

REPORTAJ (*< fr. réportage*). Specie a jurnalisticii, în care se relatează fapte de călătorie, impresii, informaţii. Se află la graniţa dintre literatură şi document (*Ţara de piatră, Cartea Oltului* de Geo Bogza).

ROMAN (*< fr. roman*). Specie a genului epic, în proză (termenul a apărut [se pare] în sec. 12 în limba populară din sudul Franţei) care cuprinde o acţiune

relativ complexă de mare adâncime psihologică, cu un număr mai mare de personaje. Greu de definit, geneza **R.** se leagă de literatura antică greacă sau latină, *Satyricon* de Petronius, *Măgarul de aur* de Apuleius, la romani. În evul mediu se cunosc **R.** cavalereşti, cele pastorale, satirice, picareşti (mai ales în Spania). În literatura modernă, Balzac este considerat creatorul **R.** modern *(Comedia umană)*, aducând o nouă viziune. Apare **R.** de formaţie *Bildungsroman.* Secolul 20 impune **R.** o mare diversitate, prin fundamentarea în *filozofia* lui Bergson, *psihanaliza* lui Freud şi *relativismul* lui Einstein. Se renunţă la timpul cronologic, în favoarea timpului subiectiv. Planurile trecut-prezent se amestecă (*Ulysse* de J. Joyce). Datorită interferenţelor elementelor de structură şi de conţinut, astăzi se acceptă cu greu clasificări ale **R.** în **istoric, pastoral, didactic, umoristic, epistolar, intim, de moravuri, de aventuri, poliţist, fantastic-dramă, experimental, noul roman** (cultivat de romancierii francezi).

R. tradiţional (Balzac, Tolstoi) este o construcţie masivă, arhitectonica lui fiind susţinută de eroi, personaje; are un caracter linear, închis, cu un final bine definit *(Roşu şi negru* de Stendhal, eroul Julien Sorel). **R. modern** cultivă libertatea de imaginaţie şi de construcţie, simulând similitudini cu viaţa. *(În căutarea timpului pierdut* de M. Proust, *Valurile* de Virginia Woolf, *Ullysse* de James Joyce).

Elementele care se reţin în comentariul asupra **R.**, fără a încorseta însă, pot fi cele referitoare la: spaţiul geografic, cadrul social, amploarea acţiunii (o generaţie, fluviu), procedeul folosit (observaţia, psihologicul), veridicitatea episoadelor (de anticipaţie, fantastic), perspectiva unică (dosare âle existenţei — Camil Petrescu). Din punct de vedere a structurii compoziţionale se reţin: ritmul acţiunii (accelerat sau lent), succesiunea episoadelor (respectarea sau nerespectarea cronologiei evenimentelor), apropierea sau depărtarea de viaţă (valoarea de document al unei epoci, spaţiu geografic, categorii sociale, personalităţi, curent literar). Principalele modalităţi de expunere: naraţiunea, descrierea, dialogul, monologul interior. *Monologul interior* este considerat o modalitate specifică pentru proza psihologică — personajul introspectând propriile sale stări sufleteşti. Tehnica se extinde la J.Joyce, Marcel Proust, iar în literatura română de Camil Petrescu, H. Papadat-Bengescu.

R. românesc, prin D. Bolintineanu, şi, mai târziu, prin Nicolae Filimon (*Manoil* şi *Elena* şi, respectic, *Ciocoii vechi şi noi)* îşi leagă începuturile sale de romantism şi realism.

Reprezentanţi de seamă în *literatura universală:* Cervantes, Dickens, Thackeray, Goethe, Manzoni, Stendhal, Balzac, Zola, Dostoevski, Flaubert, Tolstoi, M. Proust, Th. Mann, F. Kafka, J. Joyce, A. Camus, G. Garcia Marquez etc. *În literatura română:* D. Bolintineanu, N. Filimon, D. Zamfirescu, I. Slavici, L. Rebreanu, Cezar Petrescu, H. Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, M. Sadoveanu, Marin Preda, Mircea Eliade, Panait Istrati, Mateiu Caragiale, Anton Holban, Petru Dumitriu, Horia Vintilă, Augustin Buzura, P. Sălcudeanu, D.R. Popescu, F. Neagu, T. Popovici, E. Barbu, G. Bălăiţă etc.

ROMANTISM (< fr. *romantisme*).Atitudine estetică caracterizată prin relevarea aspectelor concrete, istorice — opuse tipurilor eterne şi abstracte ale clasicismului. Se afirmă factorul emoţional, al imaginaţiei, al sensibilităţii, al subiectivităţii, al spontaneităţii, cu tendinţa de evaziune în vis, în trecut, în exotism.

R. se constituie ca mişcare artistică la sfârşitul secolului 18 în Anglia şi Germania, iar în secolul 19 în Franţa. S-a extins în toată Europa şi aproape în toate

țările lumii. Curentul a fost anticipat de *preromantism.* A afirmat specificul național, mai ales în Anglia, Germania, Italia.

Caracteristici: introduce noi categorii estetice — urâtul, grotescul, macabrul, fantasticul, aspirația spre originalitate, libertatea formelor — și noi specii: drama romantică, meditația, poemul filozofic, nuvela istorică, se fac inovații prozaice; primatul subiectivismului, al pasiunii, al fanteziei în genul liric; cultivarea specificului național, prin istorie, folclor, natură etc.; folosirea antitezei în structura poeziei și conceperea personajelor, îmbogățirea limbii literare, prin includerea limbii populare, a arhaismelor, a regionalismelor, a argoului etc.; împrejurări excepționale, personaje excepționale.

Reprezentanți *în literatura universală:* V. Hugo — care publică *Prefața* la drama *Cromwell* (1827) — considerată ca un manifest al **R.** european; Lamartine, Vigny, Musset, G. de Nerval (Franța); Schiller, Heine, Grimm (Germania); Byron, Schelley, Scott (Anglia); Manzoni, Leopardi (Italia); Pușchin, Lermontov (Rusia). *În literatura română* cunoaște trei etape: 1) *preromantismul* (1825-1840); 2) *romantism vizionar, patriotic,* (I. H. Rădulescu, V. Cârlova, N. Bălcescu, C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, D. Bolintineanu, V. Alecsandri, Al. Russo, Andrei Mureșanu; 3) *romantismul postpașoptist:* Al. Odobescu, B.P. Hașdeu; 4) *romantismul eminescian,* considerat și ca ultima etapă a romantismului universal; 5) *romantismul posteminescian,* identificabil în curentele: simbolism (Al. Macedonski), sămănătorism (O. Goga, Șt. O. Iosif, B. Șt. Delavrancea).

Ecouri ale **R.** se regăsesc și în etapele literaturii de până astăzi.

În artele plastice: *universale* — Delacroix, Gros, Devéria, Rude, Turner etc.; la noi — C.D. Rosenthal, Th. Aman, N. Grigorescu (creația de tinerețe).

În muzică: Schubert, Schumann, Brahms, Chopin, Ceaikovski, Verdi, Wagner, Berlioz, Paganini, Liszt, Weber, Bruckner, G. Mahler, S. Strauss — au reprezentat și postromantismul: Apare liedul, drama muzicală wagneriană.

R. poate fi considerat unul din curentele larg reprezentate în cultura universală.

SCHIȚĂ (< it. schizza *„a schița"*). Specie a genului epic în proză. A apărut în secolul 19. Se caracterizează printr-un număr redus de personaje, acțiune simplă, concisă. Cuprinde situații caracteristice, gesturi, fapte, stări sufletești, scene din viața cotidiană. Prezintă evenimente veridice, personaje tipice; accent pe deznodământ. Menționăm, din *literatura universală* pe: M. Twain, Cehov *(Cameleonul),* Hemingway *(Câștigătorul nu ia nimic);*din *literatura română:* L.L. Caragiale, G. Gârleanu, Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu.

SIMBOLISM (< fr. *symbolisme).* Curent literar artistic constituit în Franța la sfârșitul secolului 19, ca o reacție față de parnasianism (v.). Poetul francez Jean Moréas, prin articolul manifest, *Le Symbolisme,* statuează numele curentului, înlocuind denumirea de *decadentism.* Ch. Baudelaire este considerat precursorul **S.** francez, prin volumul *Corespondențe (Les Corespondences).* Versurile din *Florile râului (Les fleurs du mal)* exprimă drama omului modern apăsat de „spleen", obsedat de ideea morții. Cultivă forța de sugestie, armonia, sinestezia: „Parfum, culoare, se-ngână și-și răspund...." Apelează la corespondențele între eul poetului (universul mic) și lume (universul mare).

Trăsături caracteristice: recurge la valențele muzicale ale cuvântului: cadență, ritm lăuntric, repetiții, refrene, armonii (P. Verlaine în *Arta poetică* spune:

„Muzică înainte de toate"); foloseşte simboluri noi, inventate de fantezia poetică: preferă imagini vagi, fără contur; cultivă versul liber, investighează zone tematice noi, specifice oraşului tentacular — tavernă, spleenul, nevrozele, nostalgia plecărilor, melancoliile autumnale, obsesia culorilor (alb, violet), a unor instrumente (ale căror sunete exprimă stări sufleteşti — clavirul, vioara, fluierul, armonia, pianul, harfa etc.); motivul singurătăţii, el evadării, al ploii. Respinge retorismul romantic şi naturalismul.

Reprezentanţi *în literatura universală:* Stephan Mallarmé, Arthur Rimbaud, Tristan Corbière, Paul Verlaine, René Ghil, Jules Laforgue (Franţa); E. Verhaeren, St. George, Rilke, G. Traki — scriitori de limbă germană (Germania şi Austria); Yeats, Thomson, Hopkins, F. M. Ford, T. S. Elliot, E. Pound (de limbă engleză); Block, Bielâi, Esenin, B. Pasternak, Ana Ahmatova (Rusia); Pascali, Ungaretti, Montale (Italia); Ady Endre (Ungaria); R. Rario, Lorca — parţial — (Spania). *În literatura română* — precursor poate fi considerat M. Eminescu. Etape: **1)** teoretică-estetică 1860 — Al. Macedonski, *Poezia viitorului* (1892), *Despre logica poeziei* (1880), *Arta versurilor* (1881), 2) experienţe şi căutări, **3)** plenitudine (G. Bacovia); **4)** declinul (1914—1920). Scriitori: D. Anghel, Şt. Petică, M. Cruceanu, Traian Demetrescu, I. Minulescu, D. Iacobescu, G. Bacovia etc.; Arghezi, Pillat, A. Maniu, I. Vinea — poezie cu elemente simboliste.

Termenul se foloseşte şi în sintagma *simbolism fonetic* — structura fonetică a unor cuvinte prin care se sugerează noţiunea-cheie, o anumită atitudine — semnificaţie — valoare — onomatopeică, eufonică.

SPECIE LITERARĂ (< lat. *species* „specie", şi *litterarius,* derivat din *littera,* „literă"). Subdiviziune a unui gen literar. Nevoia de a ţine seama de regulile proprii **S.I.** are în vedere pe de o parte necesitatea înţelegerii istoriei literare care într-un anumit sens este şi o istorie a evoluţiei **S.I.**, cât şi pe cea legată de stabilirea contribuţiei scriitorilor la apariţia şi dezvoltarea unor anumite **S.I.** Clasificarea operelor are şi avantajul de a putea determina unele particularităţi tematice sau formale proprii, ca şi în cazul genurilor, şi **S.I.** se întrepătrund şi se suprapun adesea. Uneori, **S.I.** poate înregistra, la rândul ei, diferite subdiviziuni.

SUBIECT (< lat. *subjectus* „ceea ce este de spus", „subordonat"). Fapte şi întâmplări dintr-o operă epică sau dramatică cu ajutorul cărora sunt caracterizate personajele, se explică raporturile dintre ele. **S.** cuprinde în structura sa: **expoziţiunea, intriga, conflictul, desfăşurarea acţiunii, punctul culminant şi deznodământ.**

Existenţa intrigii este obligatorie, prin ea se declanşează conflictul. Nu există o ordine obligatorie a momentelor **S.** după cum nu este obligatorie nici existenţa tuturor momentelor. Pentru **S.** se mai foloseşte şi denumirea de *fabulaţie.*

S. presupune deci existenţa unei acţiuni (sau mai multe paralele), care trezeşte interesul cititorilor.

Operele literare aparţinătoare genului liric nu au acţiune — deci nici **S.** Chiar şi în cazul unor opere epice în versuri nu se vorbeşte de acţiune ci de tablouri, simboluri (în loc de personaje) — *Mioriţa, Mănăstirea Argeşului, Luceafărul* de M. Eminescu, *Noapte de decemvrie* de Al. Macedonski.

Unele opere epice sau dramatice au acţiuni paralele, ceea ce face să se discute de *planuri paralele* — Balzac, în literatura universală; în literatura română, creaţiile lui Liviu Rebreanu *(Ion, Răscoala),* M. Sadoveanu *(Fraţii Jderi),* G. Călinescu *(Enigma Otiliei)* etc.

SUBLIM (< fr. *sublime;* lat. *sublimus* „ridicat“). Categorie estetică ce sugerează sentimente de admiraţie şi veneraţie în faţa măreţiei naturii sau faţă de faptele excepţionale ale unor oameni. **S.** implică pateticul, grandiosul, eroicul, solemnul; creează tensiuni sufleteşti. Reprezintă „gradul superlativ al frumosului.“ După Kant, „Sublimul ni se impune şi ne tulbură, ne tulbură şi ne înalţă pentru că ridică în noi ideea unei forţe superioare nouă şi ne trezeşte în noi nobila ambiţie de a ne măsura cu forţele naturii.“ El a stabilit în *Analitica sublimului* două tipuri de sublim: *matematic* — ceva mare, în afara oricărei comparaţii şi dinamic — „natura drept forţă“. T. Vianu notează: „Caracterele sublimului au fost stabilite mai cu seamă în legătură cu aspectele infinite sau dezlănţuite ale firii“ *(Estetica).*

Exemple: poemele lui Homer — *Iliada şi Odiseea;* tragediile lui Sofocle — *Antigona, Oedip rege, Electra, Oedip la Colonos, Ajax;* trageriile lui Euripide — *Hecuba, Medeea, Hippolit, Andromaca, Troienele* etc.; Vergilius — *Eneida;* Dante — *Divina comedie;* W. Shakespeare — *Regele Lear;* M. Eminescu — *Luceafărul.*

SUPRAREALISM (< fr. *surréalisme).* Curent literar şi artistic, (termenul a fost utilizat pentru prima dată în accepţia legată de creaţia artistică de G. Apollinaire) apărut în Franţa, la începutul secolului 20, răspândit aproape în toate ţările lumii. Întemeiat de André Bréton, se opune spiritului din Rimbaud, Mallarmé. În *Manifestul suprarealismului* (1924), A Bréton defineşte astfel specificul creaţiei: „Automatism psihic prin care îşi propune să exprime, fie verbal, fie în scris, fie în orice alt chip, funcţionarea reală a gândirii, în absenţa oricărui control exercitat de raţiune, în afara oricărei preocupări estetice sau morale“. **S.** a avut ca adepţi în arta europeană nume cum sunt: Louis Aragon, Paul Eluard, Jaques Prévert; pictori ca Max Ernest, Salvador Dali, Giorgio de Chirico, Paul Klee, Pablo Picasso etc.

Preluând experienţa curentelor care l-au precedat (cubism, futurism, dadaism), exaltă psihanaliza, cultivarea lumii tulburi a complexelor, a proiecţiilor onirice, a halucinaţiilor. Un rol deosebit l-au avut tezele filozofului francez Henri Boyson şi, îndeosebi, cele ale medicului vienez Sigmund Freud. Tehnica artistică cultivată era dicteul automat — transcriere rapidă a cuvintelor, a imaginilor, ca un rezultat al subconştientului.

T

TEMĂ (< gr. *thema,* lat. *thema* „subiect“). Aspect fundamental de viaţă pe baza căruia scriitorul îşi construieşte subiectul prin transpunere artistică. În literatura universală şi în literatura română se pot identifica **T.** fundamentale, cum sunt: viaţa, moartea, dragostea, ura, parvenismul, copilăria, natura, războiul, meditaţie asupra timpului etc. Unele T. se regăsesc în majoritatea literaturilor, altele se conturează după tipul eroilor, cum ar fi: Prometeu, avarul, geniul nefericit etc. **T.** diferă în funcţie de capacitatea de creaţie a scriitorului, de genuri şi specii literare, de curentele literare etc.

TEORIA LITERATURII. Ramură a ştiinţei literaturii care studiază trăsăturile generale ale creaţiei literare, defineşte genurile şi speciile literare, curentele şi metodele artistice, elementele şi particularităţile de stil şi de limbă, noţiuni de versificaţie etc. **T.L.** implică atât actul critic, cât şi pe cel de istorie literară. Se află, de asemenea în strânsă legătură cu lingvistica, istoria artei şi culturii, limba. **T.L.** are în vedere studiul operei literare (scrisori, articole, variante ale operei literare, alte documente) care ar putea contribui la definirea personalităţii artistice a unui scriitor, a stilului unui scriitor, a unui curent literar.

TIP (< lat. *typus* „caracter"; gr. *typos* „urmă"). Reprezintă (convențional, schematic) o categorie umană, socială, caracterizată printr-un personaj literar (țăran, învățător, curtezan, curtezană, soldat etc.).

TIPIC (< fr. *trypique*; cf. lat. *typicus)*. Specificul, caracteristicul unei situații, unor personaje.

TIPOLOGIE (< fr. *typologie;* gr. *typos* „tip" + *logos* „vorbire", „studiu"). Studiul unui ansamblu de caractere care definesc un tip literar (după zone geografice, temperamente, interese etc.).

TRAGICUL (< fr. *tragique;* lat., gr. *tragicus)* Categorie estetică ce se referă la sacrificiul unor eroi excepționali sau dispariția unor valori umane, în confruntări cu forțe potrivnice — producând sentimente puternice de groază sau de ură. După T. Vianu, „Tragică este orice viziune a lumii care presupune o astfel de rânduială a lucrurilor, încât purtătorii valorilor pe care le socotim mai prețioase sunt sortiți suferinței și nimicirii." După Aristotel *(Poetica)*, emoția tragică constă în sentimente de milă și frică. „Mila este o suferință provocată de vederea unui rău distrugător sau dureros, întâmplat cuiva care nu-l merită și putând să ne lovească și pe noi sau pe cineva de-ai noștri, iar frica o tulburare provocată de gândul unui rău iminent, distrugător sau dureros."

T. implică: conflicte puternice, înfrângere sau moarte, admirație, compasiune, groază.

Exemple: Sofocle (tragedii — *Antigona, Oedip rege)*; Euripide *(Medeea);* W. Shakespeare *(Hamlet; Romeo și Julieta, Regele Lear);* P. Corneille *(Cidul)*; S. O'Neill *(Din jale se întrupează Electra);* Al. Philippide *(Izgonirea lui Prometeu)*

UMANISMUL (< fr. *umanisme)*. Mișcarea culturală, cunoscută sub numele de *R* *naștere* sau *Umanism*, care s-a manifestat în secolele 14–15 și 16 mai întâi în Italia și apoi în întreaga Europă. Manifestă interes pentru știință, artă, pentru dezvoltarea armonioasă a spiritului uman, pentru eliberarea ființei de orice constrângeri și pentru realizarea multilaterală.

Trăsături caracteristice — redescoperă filozofia antică greacă și latină, precum și limbile respective. Se dezvoltă filozofia, filologia, literatura, pictura, sculptura, arhitectura, astronomia. Impune încrederea în rațiune, în valorile modelatoare ale culturii; armonie între om și natură. În lupta împotriva dogmatismului, Giordano Bruno a fost ars pe rug ca eretic.

Reprezentanți — *în cultura universală:* F. Petrarca. G. Boccaccio, Pico della Mirandola, Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti (Italia); F. Rabelais, P. Ronsard — Franța; Martin Luther — Germania; Thomas Morus, W. Shakespeare (Anglia); Erasmus din Rotterdam, supranumit „prințul umanismului" (Țările de Jos). *În cultura română:* Nicolaus Olahus — Transilvania, voievozii — Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab și Constantin Brâncoveanu, Udriște Năsturel, Nicolae Milescu, Simion Ștefan, Dosoftei, Antim Ivireanul, Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir care au susținut: etnogeneza românească (originea română, unitatea și continuitatea poporului nostru); lupta pentru independență națională; reflecția filozofică asupra condiției omului (M. Costin, *Viața lumii* — tema fortuna labilis — fragilitatea ființei umane). Permanențe ale umanismului în cultura română, după secolul 18: I. H. Rădulescu, M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Titu Maiorescu, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, G. Călinescu.

URÂTUL (< *urî*). Categorie estetică ce reflectă aspecte ale realităţii lipsite de armonie, respingătoare şi care determină un sentiment de neplăcere, de apăsare. Se află în opoziţie cu frumosul (v.) şi în operele de artă comportă valenţe estetice. V. Hugo: „Ce urât este urâtul când are pretenţia de a fi frumos."

Exemple: Ch. Baudelaire, *Florile râului;* V. Hugo, *Notre Dame de Paris;* W. Shakespeare, *Richard al III-lea;* T. Arghezi, *Flori de mucegai; Testament;* B.Şt. Delavrancea, *Zobie.*

(C.B.)

VERIFICAŢI-VĂ CUNOŞTINŢELE

1. **Relevaţi** caracteristici ale lucrării *Istoria literaturii române de la origini şi până în prezent* de G. Călinescu (capodoperă de creaţie artistică, creaţie portretistică, artă narativă şi deschideri ale articolelor, paradoxul conexiunilor cu literatura universală, îndeosebi cu literaturile romanice, limbajul elevat, stilul colocvial, uneori afectiv etc.). Aveţi în vedere şi alte asemenea lucrări din literatura română — de la Vasile Gr. Pop la Nicolae Iorga, Ov. Densusianu, Nicolae Cartojan, E. Lovinescu (vezi şi *Dicţionarul* de faţă).

Reţineţi ca trăsături ale creaţiei călinesciene: gustul pentru monumental, grandios, circulaţia mijloacelor artistice (arta naraţiunii, a portretului, umorul, ironia etc.); imaginea rabelaisiană (până la grotesc); procedee moderne — ambiguitate, psihologicul, eseismul etc.

2. **Remarcaţi** originalitatea eseisticii româneşti şi cu referire la: Lucian Blaga, C. Noica, Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu, Nichita Stănescu etc.

3. **Elaboraţi** medalioane ale personalităţilor culturale, ştiinţifice care vă reţin atenţia. Strângeţi într-un portofoliu medalioanele realizate, precum şi alte date care le găsiţi în presă sau cărţi şi care vă interesează.

4. **Realizaţi** sinteze privind evoluţia istoriei, criticii literare, memorialisticii, a presei literare.

5. **Imaginaţi-vă** personalităţi ale secolului al XXI-lea. Faceţi portretul spiritual al acestora.

6. **Gândiţi** şi asupra portretului vostru spiritual şi comentaţi-l.

7. **Folosiţi** în lecturile, aprecierile şi comentariile voastre Glosarul de termeni de teorie literară. Vă ajută să realizaţi o comunicare competentă şi rafinată - orală sau scrisă.

8. **Citiţi** de mai multe ori Dicţionarul de faţă pentru a vă putea lărgi şi fixa cunoştinţele şi viziunea voastră despre cultura, literatura, ştiinţa românească, prin efortul unor personalităţi remarcabile în plan naţional şi internaţional.

Succes!

INDICE DE NUME

Istorici literari, eseişti, folclorişti, oameni de cultură, publicaţii literare

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. ISTORIE, CRITICĂ ŞI TEORIE LITERARĂ

• Angelescu, Mircea, *Clasicii noştri*, Editura Eminescu, 1996; Balotă, Nicolae, *Labirint, Eseuri critice*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1970; *De la Ion la Ioanide, Prozatori români ai secolului XX*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1970; *Universul prozei*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1976 • Băileşteanu, Fănuş, *Reflecţii, Prozatori români contemporani*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1980 • Cartojan, Nicolae, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980 • Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982; *Istoria literaturii române — compendiu*, Editura pentru literatură, 1968 • Chiţimia, I.C., *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, Editura Academiei, Bucureşti, 1972 • Ciachir, Dan, *Gânduri despre Nae Ionescu, Colecţie texte de frontieră*, Institutul European, Iaşi, 1994 • Ciobanu Nicolae, *Însemne ale modernităţii, vol. I—II*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1977—1979 • Cioculescu, Şerban, Streinu, Vladimir, Vianu, Tudor, *Istoria literaturii române moderne*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971; *Aspecte literare contemporane, 1932—1947*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972; *Prozatori români de la Mihail Kogălniceanu la Mihail Sadoveanu*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1977; *Viaţa ;io I.L. Caragiale. Caralagiana*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1977 • Ciopraga, Constantin, *Personalitatea literaturii române, O încercare de sinteză*, Editura Junimea, Iaşi, 1970; *Literatura română între 1900 şi 1918*, Editura Junimea, Iaşi, 1970 • Conte, Del Rosa, *Eminescu sau despre Absolut*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990 • Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri, vol. I—VI*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967—1972 • Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc, Spiritul public, mişcarea ideilor şi literaturii între 1780—1840*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972; *Conceptul de istorie literară în cultura română*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1978; *Semnele vremii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1995 • Cristea, Valeriu, *Interpretări critice*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1970 • Crohmălniceanu, Ov.S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I—III, Editura Minerva, Bucureşti, 1972—1975; *Cinci prozatori în cinci feluri*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1984 • Cubleşan, Constantin, *Opera literară a lui Delavrancea*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982 • Curticăpeanu, Doina, *Orizonturile vieţii în literatura veche românească* (1520—1743), Editura Minerva, Bucureşti, 1975 • Damian, S., *Intrarea în castel. Încercări de analiză a prozei*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1970l *G. Călinescu — romancier. Eseu despre măştile jocului*, Editura Minerva, Bucureşti, 1974 • Dimisianu, Gabriel, *Valori actuale*, Editura Minerva, Bucureşti, 1974 • *Discursuri de recepţie la Academia Română*, Ediţie îngrijită de Octav Păun şi Antoaneta Tănăsescu, Editura Albatros, Bucureşti, 1980 • Dumitrescu-Buşulenca, Zoe, *Ion Creangă*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1963; *Renaşterea, Umanismul şi destinul artelor*, Editura Univers, Bucureşti, 1975; *Eminescu. Viaţă. Creaţie. Cultură*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1989 • Eliade, Mircea, Culianu, P. Ioan, *Dicţionar al religiilor*, cu colaborarea lui H.S. Wiesner. Traducere de Cezar Blatag, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993 • Geroge, Alexandru, *La sfârşitul lecturii*, vol. I—III, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1973—1978 • Georgescu, Paul, *Printre cărţi*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1973 • Hanţă, Alexandru, *Modele de analize literare şi stilistice*, Editura Albatros, Bucureşti, 1989 • Ibrăileanu, Garabet, *Scrieri*, vol. I—III, Editura Minerva, Bucureşti, 1974—1976 • Ionescu, Eugen, *Nu*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991 • Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii române contemporane*, 2 vol., Editura Minerva, Bucureşti, 1986 • Iorgulescu, Mircea, *Rondul de noapte*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1974; *Al doilea rond*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1976; *Firescul ca excepţie*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1979; *Ceara şi sigiliul*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1982; *Prezent*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1985 • Istoriografia literară românească, 1944—1984, Editura Minerva, Bucureşti, 1984 • Ivaşcu, George, *Istoria literaturii române, vol. I*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969 • Lăzărescu, Gheorghe, *Romanul de analiză ohisologică în literatura română interbelică*, Editura Minerva, Bucureşti, 1983 • Lovinescu, Eugen, *Scrieri*, vol. I—IX, Editura pentru Literatură şi Editura Minerva, Bucureşti, 1969—1982; *Istoria literaturii române contemporane 1900—1937*, Postfaţă de E. Simion, Editura

Minerva, Bucureşti, 1989 • Maiorescu, Titu, *Critice*, vol. I—II, Editura Minerva, Bucureşti, 1978—1984 • Manolescu, Nicolae, *Contradicţia lui Maiorescu*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1970; *Sadoveanu sau istoria cărţii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1976; *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, vol. I—II, Editura Minerva, Bucureşti, 1980—1981; *Istoria critică a literaturii române, vol. I*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1979 • Marcea, Pompiliu, *Ion Slavici*, Editura Facla, Timişoara, 1978 • Munteanu, Basil, *Panorama literaturii române*, Editura Cratea, 1996 • Munteanu, Romul, *Lecturi şi sisteme*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1977; *Jurnal de cărţi*, 5, Editura Libra, Bucureşti, 1994 • Marino, Adrian, *Introducere în critica literară*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968; *Modern, modernism, modernitate*, Editura pentru Literatura Universală, Bucureşti, 1969 • Micu, Dumitru, *Curente şi scriitori*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970; *Scriitori, cărţi, reviste*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1980 • Mihăilescu, Florin, *Conceptul de critică literară la români*, vol. I—II, Editura Minerva, Bucureşti, 1976—1979 • Negoiţescu, Ion, *Însemnări critice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970; *Analize şi sinteze*, Editura Albatros, Bucureşti, 1976; *Istoria literaturii române*, Editura Minerva, Bucureşti, 1991; *Scriitori contemporani*, Ediţie îngrijită de Dan Damaschin, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994 • Noica, C., *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii române*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1975; *Introducere la miracolul eminescian*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992 • Ornea, Z., *Confluenţe*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1976 • Papahagi, Marian, *Exerciţii de lectură*, Edituraa Dacia, Cluj-Napoca, 1976; *Fragmente despre critică*, Editura Dacia, Cluj, 1994; Popa, Edgar, *Din clasicii noştri*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1977; *Existenţa romantică. Schiţă morfologică a romantismului*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980 • Păcuraru, Dimitrie, *Clasicism şi romantism, Studii de literatură modernă*, Editura Albatros, Bucureşti, 1973 • Perspessicius, *Opere*, vol. I—II, Editura pentru Literatură şi Editura Minerva, Bucureşti, 1966—1980 • Petrescu, Ioana, Em., *Configuraţii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981 • Petrescu, Liviu, *Scriitori români şi străini, Eseuri*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1973; *Politica postmodernismului*, Editura Paralela 45, 1996 • Piru, Al., *Istoria Literaturii române, vol. I, perioada veche, vol. II, Epoca premodernă*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970; *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, Bucureşti, 1981; *Istoria literaturii române*, Editura Grai şi Suflet — Cultura Naţională, Bucureşti, 1994 • Pop, Ion, *Avangardismul poetic românesc, Eseuri*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1969 • Dimitrie, Popovici, *Studii literare*, vol. I, *Literatura românească în epoca „Luminilor"*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972—1980 • *Puşcariu, Sextil, Istoria literaturii române. Epoca veche,* Sibiu, 1930 • Raicu, Lucian, *Critica. Formă de viaţă*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1976; *Practica scrisului şi experienţa lectrurii*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1978 • Râpeanu, Valeriu, *Interferenţe spirituale*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1970; *Pe drumurile tradiţiei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976 • Regman, Cornel, *Colocvial*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1993 • Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*, vol. I—IV, Editura Porto-Franco, Galaţi, 1994—1997 • Rusu, Dorina N., *Istoria Academiei Române, repere cronologice*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992 • Simion, Eugen, *Proza lui Eminescu*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1964; *Orientări în literatura contemporană*, Editura pentru literatură, 1965; *De la Titu Maiorescu la George Călinescu* (două volume). *Antologia criticilor români* , Editura Eminescu, Bucureşti, 1971; *Sfidara retoricii*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1985; *Scriitori români de aszi,* I, Editura Cartea Românească, 1974 ediţia a II-a, 1978; *Scriitori români de azi,* II, Editura Cartea Românească, 1976; *Scriitori români de azi,* III, Editura Cartea Românească, 1983; *Scriitori români de azi,* IV, Editura Cartea Românească, 1989; *Moartea lui Mercutio*, Editura Nemira, Bucureşti, 1993 • Streinu, Vladimir, *Clasicii noştri*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1969; *Pagini de critică literară*, vol. I—V, Editura pentru Literatură, Editura Minerva, Bucureşti, 1968—1977 • Tomuş, Mircea, *Mişcarea literară*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981 • Ulici, Laurenţiu, *Nobel contra Nobel, Propuneri, prezentăr şi antologie* de Laurenţiu Ulici, Editura Cartea Românească, 1988; *Literatura română contemporană*, Editura Eminescu, 1995 • Ungheanu, Mihai, *Arhipeleag de semne*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1975; *Pădurea de simboluri*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1978; *M. Preda, vocaţie şi aspiraţie*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1973 • Vianu, Tudor, *Estetica*, Bucureşti, 1968; *Studii de stilistică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1968; *Arta prozatorilor români*, Editura Albatros, Bucureşti, 1977;

Opere, vol. I—X, Editura Minerva, 1971—1982 • Zaciu, Mircea, *Colaje*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972; *Bivuac*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974; *Lecturi şi zile*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1975; *Clasici şi contemporani*, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., Bucureşti, 1994; *Jurnal*, 1979—1989, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994; *Ca o imensă scenă Transilvania...*, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996 • Zamfirescu, Dan, *Contribuţii la istoria literaturii române vechi*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981; N. Iorga, *Etape către o monografie*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981.

II. DICŢIONARE

• *Dicţionarul enciclopedic român* (4 vol.), Editura Politică, Bucureşti, 1966 • *Dicţionarul de terminologie literară* (Mircea Angelescu, Emil Boldan, Margareta Iordan, Ion Oană, Pavel Ruxăndroiu — coordonator Emil Bogdan), Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970 • *Dicţionar de literatură română contemporană*, Marian Popa, Editura Albatros, 1971 (Ediţia a doua revizuită şi adăugită, 1977) • *Scriitori români — dicţionar* (coordonator şi revizie ştiinţifică Mircea Zaciu, în colaborare cu M. Papahagi şi A. Sasu), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978; Editura Fundaţiei Culturale Române, 1995 • *Dicţionar de lingvişti şi filologi români*, I. Balacciu, R. Chiricescu, Editura Albatros, Bucureşti, 1978 • *Mic dicţionar enciclopedic*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1978 • *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei, Bucureşti, 1979 • *Dicţionar de literatură română. Scriitori, reviste, curente*, coordonator Dinu Păcurariu, Editura Univers, 1979 • *Literatura română. Dicţionar cronologic* (coordonatori: I.C. Chiţimia, Al. Dima), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979 • *Asociaţii, cluburi, ligi, societăţi — dicţionar cronologic, Petre Dan*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983 • *Dicţionar al presei literare româneşti*, Ion Hangiu, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987 • *Mic dicţionar biblic*, Magdalena Timor şi Constantin Olariu, Editura Uranus, 1992 • *Dicţionar de personaje literare*, prof.dr. Constanţa Barboi, prof. Silviu Buatcă, prof. Marieta Popescu, Editura Niculescu, Bucureşti, 1998 • *Din istoria şi arta cărţii, lexicon*, Virgil Olteanu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1992 • *Academia Român0-Aamericană de Ştiinţe şi Arte, Enciclopedia Români în ştiinţa şi cultura occidentală*, vol. 132, Davis, 1992.

III. MANUALE ŞI LUCRĂRI DE UZ ŞCOLAR

• *Manualele de limba şi literatura română pentru învăţământul gimnazial şi liceal* • *Crestomaţie de literatură universală pentru învăţământul liceal*, Cristina Ionescu, Gh. Lăzărescu, Ieronem Tatu, coordonare: Zoe Dumitrescu-Buşulenca, Constanţa Bărboi, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983; *Literatura română. Crestomaţie de critică şi istorie literară, lucrare colectivă*, coordonatori: Tetus Moraru, Călin Manilici, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983 • *Limba şi literatura română, pentru examenele de bacalaureat şi admitere în facultăţi*, Constanţa Bărboi, Silviu Boatcă, Marieta Popescu, Editura Recif, Bucureşti, 1992—1998 • *Consultaţii pentru bacalaureat, pentru liceu, pentru învăţători şi profesori. Sinteze, antologie, analize — lucrare colectivă*, Ediţie îngrijită de Doina Mărgineanţu, Editura Eurobit, Timişoara • *M. Eminescu, O lume dăruită nouă*, cuvânt înainte de acad.Prof. Zoe Dumitrescu-Buşulenca, Ediţie întocmită de prof.dr. Constanţa Bărboi, Editura Capitoliu, Bucureşti, 1994—1996; *Eminescu, sinteze, comentarii, aprecieri critice, texte adnotate*, Ediţie întocmită de prof.dr. Constanţa Bărboi, Editura Niculescu, 1998.

ATENŢIE!

DICŢIONARUL ESTE UTIL PENTRU:
— STUDIU LA CLASĂ ÎN GIMNAZIU ŞI LICEU
— EXAMENUL DE CAPACITATE
— EXAMENUL DE BACALAUREAT
— EXAMENUL DE ADMITERE ÎN ÎNVĂŢĂMÂNTUL SUPERIOR
— CONCURSURI ŞCOLARE
— ACTIVITATEA DE PERFECŢIONARE A CADRELOR DIDACTICE
— EXAMENE PENTRU GRADE DIDACTICE
— PUBLICUL LARG, INTERESAT DE LITERATURA ROMÂNĂ

În concordanţă cu programele şi manualele de limba şi literatura română pentru învăţământul gimnazial şi liceal, dicţionarul antologic prezintă 120 de articole cu referire la viaţa şi activitatea personalităţilor, opera, aprecieri critice, rolul fundamental al unor publicaţii în literatura şi cultura română.

Informaţia este structurată în scopul motivării interesului elevilor atât în ceea ce priveşte studiul la clasă, pregătirea pentru examene şi concursuri, cât şi pentru cultura lor generală.

Pentru cadrele didactice, dicţionarul este util pentru activitatea de la catedră, pentru perfecţionare, examene şi concursuri, cuprinzând un sinoptic privind momentele evoluţiei criticii şi istoriei literare româneşti, precum şi o utilă bibliografie.